GYŰLÖLET ÉS POLITIKA

SZERKESZTŐK

CSEPELI GYÖRGY
ÖRKÉNY ANTAL

KIADJA A MINORITÁS ALAPÍTVÁNY KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETE A FRIEDRICH EBERT ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

BUDAPEST, 2002

Kiadja: A MINORITÁS ALAPÍTVÁNY KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETE A FRIEDRICH EBERT ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

Felelős kiadó: FRIEDRICH EBERT ALAPÍTVÁNY

Olvasószerkesztő: IVÁNYI ERIKA

Tervezte, nyomásra előkészítette:
BARNA ILDIKÓ, BORSÓS GABRIELLA
IVÁNYI ERIKA

Borítóterv: CZEIZEL BALÁZS

Nyomdai munkák: AKAPRINT KFT.
Felelős vezető: FREIER LÁSZLÓ

ISBN 963 00 9321 9

TARTALOM

CSEPELI GYÖRGY és ÖRKÉNY ANTAL: Előszó 7

TÖRTÉNELMI ÉS SZOCIOLÓGIAI KONTEXTUSOK

LOUK HAGENDOORN: A Démon takargatása: hogyan fedte fel Hitler a náci ideológia részleteit 1920–1939-es beszédeiben 12
PAUL IGANSKI: Miképp árthat a gyűlölet? 34
DONÁTH LÁSZLÓ: Jákóbot miért, Ézsaut miért nem? 50
GERŐ ANDRÁS: Osztálygyűlöletbeszéd 58
JACK LEVIN és STANISLAV VYSOTSKY: A gyűlölet az amerikai populáris kultúrában 70

EURÓPAI KITEKINTÉS

KOVÁCS ANDRÁS: Idegengyűlölet és a nyugat-európai szélsőjobboldal 83
GERD MEYER: A demokrácia önvédelme Németországban 92
TARIQ RAGI: A kisebbségek sorsa Franciaországban 114
DIETER SCHINDLAUER: A rasszizmus elleni jogi lépésekről: osztrák tapasztalatok 132
NENAD DIMITRIJEVICS: Szabad a gyűlölet: a jugoszláv szocializmustól a szerb nacionalizmusig 138
KALTENBACH JENŐ: „Gyűlöletbeszéd-retorika". A kisebbségi ombudsmanhoz érkezett négy panaszügy tükrében 156

GYŰLÖLET ÉS TÁRSADALOM

HEGEDŰS ZSUZSA: A gyűlöletbeszéd mögötti társadalmi jelenségek különbözősége és kezelhetősége 166
CSEPELI GYÖRGY: Kinek a képe? 192

MAGYAR SZÉLSŐJOBB

VARRÓ SZILVIA: „Magyarország utolsó állapota" 200
DÉSI JÁNOS és VELANCSICS BÉLA: Fórum és Cégbirodalom 220
KRIZA BORBÁLA: Ellenségdiskurzusok: Csurka István retorikája 232
HACK JÓZSEF: Az ellenség arcai: A Magyar Fórum antiszemitizmusa (1994–1999) 254
PETŐ ANDREA: „Napba Öltözött Asszonyok". A (szélső)jobboldali női politizálás ideológiai háttere 303
KOVÁCS ÉVA, KRIZA BORBÁLA és VAJDA JÚLIA: Fiatalok és a jobboldali radikalizmus. MIÉP-es élettörténetek 339
MIHANCSIK ZSÓFIA: A Vasárnapi Újság antiszemitizmusa és populizmusa 364
KOLTAI PÉTER: Szélsőjobboldali gondolkodás és érvelés egy internetes vitafórumon 400

ELŐSZÓ

A mindennapi gondolkodás számára a *gyűlölet* egyértelmű jelenség, amelynek célpontja egy másik személy. A pszichoanalízis még a huszadik század elején számos bizonyítékot hozott fel arra, hogy a személyközi viszonyok síkján korántsem egyértelmű a helyzet, a gyűlölet hatalmas feszítőerőkkel telítve ugyan, de nagyon is megfér a szeretettel és a rajongással. A nyugati kultúra személyközi kapcsolatokra vonatkozóan kidolgozott pszichológiai mintáiból ennek a gondolatnak számos, főképp költői és drámai előzményére utalhatunk; elegendő, ha csak Catullus híres szavai: *Odi et amo* (Gyűlöllek és szeretlek) jutnak eszünkbe.

Kötetünk azonban, amelyet az olvasó a kezében tart, nyilvánvalóan nem a gyűlölet személyközi értelmezésével foglalkozik, hanem egy jóval komplexebb, történelmileg és társadalmilag kiterjedtebb változatával. A csoportközi gyűlöletről van szó, amelynek célpontjai olyan személyek, akiket a gyűlölködő maga személyesen nem ismer, sőt, és ez a lényeg, nem is akar ismerni. Ősi érzületi minta ez, alapja a saját csoport elvakult, már-már fanatikus feldicsőítése. És ezzel párhuzamosan a különbözőség, a másféleség elutasítása, az idegenségnek a Visszataszító, a Gonosz és a Félelmetes tartományába való száműzése.

Nem kétséges, hogy ennek az ősi csoportközi viszonyulásnak megvolt a maga célszerűsége a szűkös erőforrásokért versengő, hajdan volt „Gemeinschaft" jellegű szerveződések egymás ellen folytatott végeláthatatlan küzdelmében. Ebben a küzdelemben azok a csoportok győztek, amelyekben erősebben működtek a másik csoport ellen irányuló pusztító energiák.

Az emberi társadalmak azonban – ha különböző módon és ütemben is – az idők során kijöttek az etnocentrikus keretek meghatározottságaiból, és a hajdani egyetlen „in-group" szerepét egyre komplexebb csoportkeretek vették át. A territoriális, a nemzedéki, a nemi, a vallási, a politikai, a nemzeti és az ideológiai kategóriák – csak néhányat említve a keletkező csoportmeghatározások közül – keresztül-kasul behálózták a társadalmakat, tagjaik identitása így differenciálttá, sokszálúvá vált. Egy személy ily módon egyszerre több csoport tagja lehetett. Példának okáért tartozhatott egy vallási csoporthoz, miáltal egy másik vallási csoport tagjaival került szembe, miközben más kategóriák – például a nemzeti kategória – mentén vallási ellenlábasaival közösséget vállalhatott.

A modernizáció, amelyet Ernst Gellner a „szociális entrópia" folyamatával jellemzett, az úgynevezett Gemeinschaft-szerveződéseket felváltó Gesellschaft-szerveződés során újonnan keletkező kategóriák mentén elvileg és ideálisan egyenletesen szórta szét az eredeti etnocentrikus csoportokat. Gellner példáját használva: ha a társadalomban voltak eredetileg kékek, zöldek és sárgák, a modern társadalom új csoportjaiban mind a három eredeti csoport tagjai egyenletes arányban szóródtak szét. Ha azonban modernizációs deficit keletkezett, akkor egy-egy etnikai csoport túlnyomó részt valamely új kategória mentén szerveződött újjá – kisebbségként. A kisebbségi helyzet egyaránt jelentkezhetett politikai, kulturális és gazdasági dimenziókban, s egyaránt társulhattak hozzá előnyök vagy hátrányok. Gellner szerint a tradicionális etnikai és a modern, többnyire osztályjellegű kategóriák egymásra kopírozódása a többség számára láthatóvá, kipécézhetővé és támadhatóvá tette a kisebbségi csoportot. Példaként említhetjük a zsidók társadalomtörténeti kálváriáját Közép- és Kelet-Európában, a roma kisebbség hányattatásait napjainkban, az Ugandából kiűzött indiaiakat és a világ számtalan helyét, ahol a kisebbségi kategorizáció gátat emelt a többséget és kisebbséget egyaránt magában foglaló, állampolgári alapon szervezett nemzeti közösségbe való beilleszkedésnek és elfogadtatásnak.

A kisebbségi csoportokkal szemben megnyilatkozó gyűlölet mindig kirekesztéssel, diszkriminációval és üldözéssel jár. Ennek alapja egy torz meggyőződés, a gyűlölet ideológiája, mely szerint a világ akkor lenne tökéletes, szép és jó, ha az adott kisebbség nem élne benne. Erre „jó" példa az örmény népirtás a huszadik század elején, amelyet néhány évtizeddel később a holocaust elgondolásával és kivitelezésével a náci Németország messze felülmúlt.

A gyűlölet története azonban nem ért véget, és a huszonegyedik században immár a globális társadalom és az információs korszak adta lehetőségekkel élve, politikai határokon átnyúlva tetszőlegesen válogat potenciális áldozatai között. A gyűlölet időről időre éppúgy fellángolhat a korábbi kisebbségekkel szemben, mint ahogy új és új célpontokat is kiszemelhet magának.

G. W. Allport folyamatmodellje alapján jól ismert a csoportokkal szemben megnyilvánuló gyűlölet mechanizmusa. A folyamat a percepcióval kezdődik, az egyéni viselkedéssel folytatódik, amely végül kollektív cselekvéssé fajul. Kérdés azonban, hol van az a kritikus pont, amikor az egyén véleménynyilvánítási joga, amely a szabad társadalmak működésének egyik pillére, véget ér és a másikkal szembeni agresszió veszi kezdetét, amely immár büntetőjogilag üldözendő. A szabad társadalmakban erre a kérdésre egy engedékenyebb és egy szigorúbb válasz egyaránt adható. Az engedékenyebb válasz arra utal, hogy a határ a tényleges sérelem bekövetkezése, amely semmiképpen sem köthető a gondolathoz, de annak szóban vagy írásban nyilvánosan megjelenő közléséhez sem. A szigorúbb változat elfogadja a gondolat szabadságát, legyen az mégoly gyűlölködő és kirekesztő is, de – J. L. Austin beszédaktuselmélete alapján – arra hivatkozik, hogy maga a szó sem ártatlan. Nem lehet ártatlan, mert olyan társadalmi és történelmi kontextusban hangzik el, amely akarva-akaratlan aktiválja azokat, akik számára „hívó szó" lehet a gyűlöletbeszéd. Németországban a holocaustot tagadó szavak bűncselekménynek minősülnek, míg az angolszász országokban ugyanez elfér a véleményszabadság jogi keretei között.

Magyarországon a rendszerváltást követően az alapvetően fontos gazdasági és társadalmi átalakulás mechanizmusaival párhuzamosan a jogállami keretek is kiépültek. E keretek egyik döntő eleme a modern emberjogi konvenciók beépülése az alkotmányba. Ugyanilyen hangsúllyal fogalmazta meg az alkotmány a szabad véleménynyilvánítás jogát védő garanciákat is. A rendszerváltás óta eltelt évtizedben felszabadult nyilvánosság fórumain egyre gyakoribbá vált a konfliktus a fentebbi két alkotmányos jog között. Az Alkotmánybíróság 1992-es állásfoglalásában a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos engedékenyebb felfogást tette magáévá, ami a későbbiek során jelentősen megnehezítette – mondhatjuk, lehetetlenné tette – a szélsőséges jobboldali politikai retorika elleni büntetőjogi erőfeszítéseket. Sőt: 1998 óta ez a retorika utat talált a jogállam szívébe és megjelent a törvényhozás fórumán, az Országgyűlésben is.

Kötetünk szerény szolgálat kíván lenni azok számára, akik a jelenlegi helyzettel megbékélni nem tudnak. Az írások szellemiségéből is kiderül, hogy a gyűlöletbeszéddel szemben folytatott küzdelemben nem kell feltétlenül elsőbbséget biztosítani a büntetőjogi eszközöknek. Sokkal inkább politikai szocializációs feladatról van szó: olyan politikai kultúra kialakításáról, amely marginalizálja, erkölcsileg diszkreditálja és a többség számára elfogadhatatlanná teszi a diszkrimináció, az üldözés, a személyre tekintet nélküli kollektív elmarasztalás szavait.

Kötetünk magját a Friedrich Ebert Alapítvány által 2000-ben szervezett nemzetközi konferencia anyaga képezi. A konferencia előadói történeti, társadalmi, továbbá társadalomlélektani szempontból elemezték a csoportközi konfliktusok eme válfaját, különös tekintettel a nyugati világra. Ez a mag egészült ki egy szociológiai típusú projekt keretében készült írásokkal, amelyek célja egy szélsőjobboldali politikai alakzat lehető legsokoldalúbb körbejárása és elemezése volt.

Köszönetünket fejezzük ki a konferencia előadóinak és a projekt szerzőinek, hogy írásaikat rendelkezésünkre bocsátották. Külön ki szeretnénk emelni Lakatos László segítségét, aki az általa szervezett egyetemi összeesküvéselméleti szeminárium során született legjobb hallgatói dolgozatokra felhívta a figyelmünket.

A kötet kiadását jelentős mértékben segítették a Friedrich Ebert Alapítvány munkatársai: Peter Thelen és Dalos Rimma. A szervezésben, a kötet olvasószerkesztői feladatainak ellátásában és kivitelezésében tanúsított összehangolt munkájáért köszönetet mondunk Borsós Gabriellának, Barna Ildikónak és Iványi Erikának Ildikónak.

A szerkesztők abban a reményben indítják útjára e kötetet, hogy az egyetemi és főiskolai oktatásban, továbbá a tömegkommunikációban is hasznosíthatóak lesznek az itt felvetett gondolatok, következtetések és eredmények.

Csepeli György és Örkény Antal

LOUK HAGENDOORN

A DÉMON TAKARGATÁSA: HOGYAN FEDTE FEL HITLER A NÁCI IDEOLÓGIA RÉSZLETEIT 1920–1939-ES BESZÉDEIBEN

A németek többsége a második világháború után elhatárolta magát a náci rendszer bűneitől. A német lakosság azt állította, hogy nem tájékoztatták és valójában nem is tudott a zsidó népirtásról, a cigányok, lengyelek, oroszok és kommunisták gyilkolásáról; ezekért a náci vezetést és az SS-t hibáztatja. Browning és Goldhagen szerint ez képmutatás, a német lakosság nagy része antiszemita volt, tudatában volt a zsidókkal és más, nem német csoportokkal szembeni „megsemmisítő" náci politikának, és tevékenyen részt vett e politika megvalósításában (BROWNING 1992; GOLDHAGEN 1996). Mindez igaz lehet az 1940 utáni időszakra, amint azt német történészek az 1970-es években dokumentálták (HILLGRUBER 1972). Arra azonban kevés a bizonyíték, hogy a német lakosság nagymértékben részt vett volna a kivégzésekben, illetve hogy azok széles körben ismeretesek lettek (JOHNSON 2000). A Merkl által elemzett önéletrajzok azt mutatják, hogy az 1930-as években nem az antiszemitizmus volt a Német Nemzetiszocialista Munkáspártba (NSDAP) lépés fő motivációja (MERKL 1975) – ez ellentmond Goldhagen azon tézisének, hogy a német lakosság nagy része osztozott a nácik „megsemmisítő antiszemitizmusában". Itt most nem próbálunk válaszolni arra a kérdésre, helyes-e Goldhagen tézise (lásd FINKELSTEIN és BIRN 1998). A nácik politikája, mint gyakran feltételezik, talán 1940 után vált ismertté a német lakosság szélesebb körében (LAQUEUR 1980; BANKIER 1992; JOHNSON 2000). Vizsgálódásunk arra a kérdésre irányul, vajon a

nácik rasszista céljai leplezetlenül megmutatkoztak-e a náci vezetők – és különösen Hitler 1920 és 1939 közötti – beszédeiben.

A kérdésfeltevés azt feltételezi, hogy e célok már kezdettől ott voltak. Lehetséges azonban, hogy az idő múltával fokozatosan alakultak ki, ezért ami részleges leleplezésnek látszik, valójában e célok fokozatos kialakulása. Ez három megfontolandó lehetőséget vet fel.

Az első az, hogy a náci vezetésnek már kezdettől, az NSDAP megalapításától rasszista céljai voltak, és hogy nem is rejtegették e célokat, amikor a német lakossághoz szóltak. A második lehetőség: a nácik rasszista céljai már kezdettől jelen voltak, de eltitkolták a német lakosság elől (MOMMSEN 1988). A harmadik lehetőség pedig az, hogy a nácik rasszista céljai fokozatosan alakultak ki, és kialakulásukkal többé-kevésbé párhuzamosan tudatták őket a német lakossággal.

Van azonban egy negyedik lehetőség is: a célok korábban vagy később jelentek meg, de csak részben tárták fel őket. Vagyis a célokat mint lehetőséget sugallták, de nem nyilvánították megvalósítandó politikának, illetve a sugallt célokat háttérbe szoríthatta más, elfogadhatóbb, a közönség számára leglényegesebb szempontokhoz közelebb álló célok egyidejű fölvetése (HAGENDOORN 1982).

Az első és a harmadik lehetőségből arra következtethetünk, hogy a németek tudatában voltak a nácik rasszista szándékainak, a másodikból pedig arra, hogy nem voltak tudatában, vagy legalábbis addig nem, amíg nem látták megvalósulni őket.

A negyedik lehetőség a legborzongatóbb: az irányelveknek hangot adtak ugyan, de oly módon, hogy sokan szinte nem is tudatosíthatták vagy nem is figyeltek föl arra, milyen súlyos következményekkel járhatnak. Vagyis manipulatív módon tették őket cinkossá.

Az első kérdés, amelyre választ keresek, az, vajon a náci vezetésnek kezdettől egyértelmű rasszista céljai voltak, vagy a rasszizmus inkább csak a náci ideológia véletlenszerű vonatkozása. Számos tudós a náci mozgalmat mint politikai opportunizmust értékelte (például HAUNER 1978) – de nehéz elhinni, hogy a népirtás opportunizmusra épülhet; ez a lehetőség egyál-

talán nem valószínű. Ennek ellenére fontos meghatározni, Hitler beszédeiben mennyire egyértelmű a náci ideológia, benne a rasszizmus és az antiszemitizmus – 1920-tól kezdve.

A „KIFEJLETT" NÁCI IDEOLÓGIA

Ahhoz, hogy pontosítsuk, mikorra fejlődött ki a náci ideológia, meg kell határozni jellemző elemeit. Alapforrásnak e vonatkozásban a náci vezetők hivatalos kiadványai tekinthetők, elsősorban Hitler *Mein Kampf*ja (Harcom, 1925–1926, 1–2. kötet) és a *Zweite Buch* (Második könyv, 1927), továbbá Rosenberg, Darré, Himmler, Feder, Eckhart, Otto és Gregor Strasser fő publikációi (LANE 1974; BURLEIGH és WIPPERMAN 1991).

A náci vezetők elgondolásai azonban nem mindenben egyeztek, az ideológiai és politikai kérdésekben egyaránt Hitleré volt a végső szó. Hitler elgondolásait tehát mint *pártgondolkodást* meghatározónak és mértékadónak tekinthetjük abban a kérdésben, hogy beszédeiben a náci célok milyen mértékben jelentek meg nyíltan a közvélemény előtt. A *Mein Kampf*ot hivatalosan adták ki és sokan olvasták, a *Zweite Buch* viszont 1956-ig egyáltalán nem jelent meg, ezért aztán Hitler szókimondását nem csupán a történelemre hivatkozva ítélhetjük meg, hanem titkos könyvéhez viszonyítva is.

Jäckel szerint az antiszemitizmus Hitler nézeteinek állandó eleme volt. 1920-ig a zsidókat elsősorban számos társadalmi probléma okozóinak tekintette, 1920 után viszont a zsidóknak tulajdonított közös célok és érdekek csoportja alapján értelmezte a modern történelmet és a nemzetközi politikát (JÄCKEL 1969). Hitler feltételezte, hogy a zsidóság végső célja a világuralom (HILLGRUBER 1972) megszerzése, és 1924-re már ki is dolgozta tervét a megakadályozására; a *Lebensraum* megteremtését, Közép- és Kelet-Európa teljes meghódítását (JÄCKEL 1969). Az összefüggő politikai és stratégiai tervek teljes rendszere 1928-ra alakult ki (JÄCKEL 1969; HILLGRUBER 1972, 1977; THIESS 1976; HAUNER 1978). Az *antiszemitizmus* tehát a náci ideológia

konstans eleme volt, amely a zsidóságnak tulajdonított világuralmi szándék alapján alakult ki és később e vélt fenyegetésre adható politikai és katonai válaszelképzelésekben manifesztálódott.

HITLER ZSIDÓ VILÁGURALOM ELLENI TERVEI

Hitler ideológiáját számos összetevő alkotja (HAGENDOORN 1982). Egyrészt meghatározott elképzelései voltak a zsidókról mint fajról és a történelemben betöltött szerepéről, céljairól és stratégiáiról, másrészt a német nemzet küldetéséről és e küldetés beteljesítésének mikéntjéről. Hitler szerint a világért folytatott végső harcot a németek és a zsidók vívják – csak a német világuralom megteremtése keresztezheti a zsidóság világuralmi terveit.

Hitler a zsidóságot olyan fajnak tekintette, amely mivel nem alapíthat államot, világszerte elterjeszkedve egy nemzetközileg összehangolt kísérlet keretében élősdi módra más nemzetekbe fészkelődött, hogy minden nemzetet meghódításra kényszerítsen és ellenőrzése alá vonjon. Hitler ezt jól kifundált stratégiának tartotta. Szerinte létezik egy olyan nemzetközi zsidó összeesküvés, amely a nemzetközi finánctőkét összekapcsolja a bolsevizmussal a *Goldene Internationale* (Arany Internacionálé)[1] keretében. Az összeesküvők célja más fajok „belső biológiai potenciáljának", az úgynevezett *Volkswertnek* (faji érték) az aláaknázása. Ennek érdekében meghatározott ideológiákat terjesztenek, mint a demokrácia, a pacifizmus és az internacionalizmus. A demokrácia a faj legerősebb és legtehetségesebb tagjainak befolyását rombolja; a pacifizmus aláássa a faj fennmaradásához szükséges küzdőkedvet; az internacionalizmus pedig elhomályosítja a különleges faji értéket. Ezért terjesztik a zsidók az egalitárius értékeket (például egyenlőség, egyetemes emberi jogok) és a nemzetközi irányultságú ideológiákat (például kommunizmus, szocializmus és szabadkőművesség). Ezenkívül támogatják az egalitárius és nemzetközi intézménye-

1. Tehát Hitler a korábban, az 1920-ban kiadott *Cion bölcseinek jegyzőkönyvé*ben a nemzetközi zsidó összeesküvésről már leírt gondolatokat fejtette ki.

ket: a parlamenti demokráciát, a békemozgalmakat és a Népszövetséget. Hitler szerint az ilyen gondolatok és intézmények a faji öntudat és összetartás rombolásának zsidó eszközei. A francia forradalom és a weimari köztársaság a világhatalomért folyó küzdelem korai zsidó sikerei; az orosz forradalom pedig fontos lépés a világhatalom megszerzése felé.

Hitlernek a zsidó világuralom megelőzésére vonatkozó tervei magukban foglalták azt is, amit ő a zsidó tervek hatásának látott. Elsőként azokat az államokat hódítaná meg, amelyekben a zsidó befolyás a legerősebb, mert ezen államok katonai erejét meggyöngítette a zsidó pacifizmus. Eszerint a célpont Franciaország és a Szovjetunió, míg Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok egy ideig megőrizné függetlenségét (HILLGRUBER 1972, 1977). Oroszország meghódítása pedig kettős célt szolgálna: a *Lebensraum* megteremtését a német lakosság számára és a kelet-európai zsidók millióinak elpusztítását, mivel Hitler bennük látta a „bolsevista zsidó elitet" és a bolsevizmus „biológiai alapját". Hitler feltételezte, hogy a Szovjetunió meghódításakor megakadályozható a brit beavatkozás, ha Németország kivonul a gyarmatokról, ugyanakkor nem fejleszti tovább haditengerészetét, elismerve a nemzetközi vizek feletti brit hegemóniát. Arra számított, hogy Nagy-Britannia elnézné Németországnak a zsidók kiirtását, egy kontinentális birodalom megszilárdítását, és időt adna a német nemzetnek, hogy kitenyésszen egy felsőbbrendű fajt, amely alkalmas a világuralmi feladat betöltésére. E közel ötvenéves időszak után Németország végül megtámadná az Egyesült Államokat, érintetlenül hagyva a „fajilag tiszta" Nagy-Britanniát. Ha azonban Nagy-Britannia szembeszáll a német világhatalommal, végül bekövetkezne egy Nagy-Britanniával vívott végső háború.

Íme Hitler programja, amelyben alapvető és határozott cél a zsidó nép elpusztítása, Oroszország meghódítása és a világuralmi törekvés. Tudjuk, hogy alapvető tévedés volt az a feltételezése, miszerint Nagy-Britannia elfogadná a kontinens meghódítását (HILLGRUBER 1977), ezt végül annak tulajdonította, hogy alábecsülte a nagy-britanniai zsidó befolyást.[2] Ennek következtében aztán sorra megdőltek programjának különböző szakaszai.

Világos, hogy az antiszemitizmus a náci ideológia korai és határozott eleme volt. Hitler 1924-es és 1927-es könyveiben nem titkolta a zsidókkal szembeni negatív attitűdjeit, de második könyvét nem adták ki a náci rendszer idején, és egyik könyv sem tárta fel a „végső megoldást" úgy, ahogyan azt 1940 vége és 1941 közepe között értették (HILLGRUBER 1972, 138). Most az a kérdés, mily mértékben sulykolta közönségébe antiszemitizmusát 1920 és 1939 közötti nyilvános beszédeiben, és hogyan mutatta be azt – ha egyáltalán megtette – közönségének (közönségeinek).

A HATALOMRA JUTÁS KÖZÖNSÉGEI ÉS SZAKASZAI

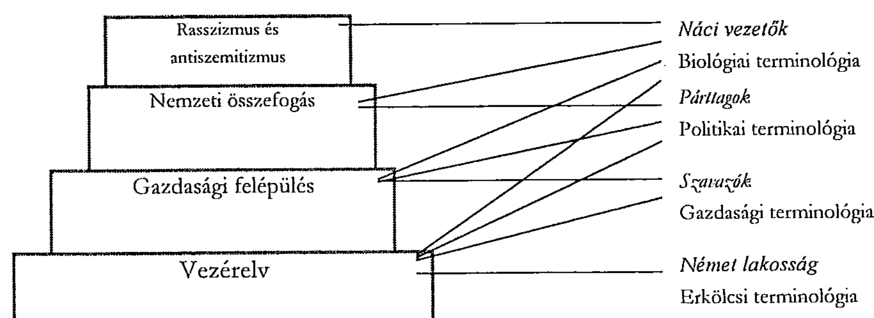
Hitlernek először a náci vezetést kellett meggyőznie elgondolásairól, az NSDAP konszolidálása után pedig az egyre növekvő számú párttagságot, a szavazókat, végül a német nyilvánosságot kellett megnyernie. Feltevésünk az, hogy e négy fő közönségnek eltérő módon mutatta be elgondolásait, amelyeket az 1920-as évek során dolgozott ki. Hipotézisünk szerint a náci ideológiát egészében csak a náci vezetésnek hozta tudtára, míg a többi közönségnek csak bizonyos kiválasztott aspektusait tárta fel. Minél nagyobb a közönség, annál szelektívebb a leleplezés és annál egyszerűsítettebb a bemutatás. A náci célok fölfedése mindig körültekintően igazodott a közönség konkrét motivációihoz és céljaihoz.

Összességében a náci ideológia négy témából állt: *1)* rasszizmus, *2)* az osztály nélküli *faji közösség* (Volksgemeinschaft) megalakítása nemzeti összefogással (CONNELY 1996), *3)* a gazdasági válság megoldása, továbbá *4)* a közrend helyreállítása a *vezérelv* (Führer Prinzip) segítségével. A náci vezetés számára mindezek a témák a maguk teljességében megmutatkoztak, a párttagság számára azonban a rasszizmust kevésbé nyíltan mutatták

2. „Én... alábecsültem valamit: azt, hogy Churchill idején a britek ennyire zsidó irányítás alá kerülhetnek" (1945. február 4.) (HILLGRUBER 1977, 195–196).

be. A szavazóknak a náci ideológia még kevésbé bonyolult ábrázolásait kínálták: elsősorban a gazdasági válság megoldásának és a gazdasági megerősödésének célját, a demokratikus weimari rendszer helyébe – amely Hitler szerint csak politikai és társadalmi káoszt teremtett – a „vezérelven" nyugvó totalitárius rendszert. A szélesebb német nyilvánosságnak csak a tekintélyre épülő vezérelvet fejtette ki, mert az különösen a társadalmi rend témájára volt fogékony. Más szóval: a bemutatott ideológiai komplexum fokozatosan bontakozott ki a nagyközönségnek szánt beszédek egyetlen fő témájától (a vezérelvből) a náci vezetőkhöz intézett beszédek négy fő témájáig (lásd az *1. ábrát*).

1. ábra: Nemzeti szocialista ideológiai témák és közönségek

Ezzel nem azt állítjuk, hogy az üzenetek mögötti szándék bármilyen lényeges módon eltért, de alapvetően különbözött a megfogalmazás. Például a rasszista megfogalmazásban a zsidók a német és árja rassz faji ellenfelei voltak. A *Volksgemeinschaft* megfogalmazásban az ellenfelet a német társadalmat megosztó erők képviselik: a politikai pártok és az osztályalapú szervezetek – Hitler szerint ezeket a zsidók irányították. Gazdasági szempontból a gazdasági válság okozója a nemzetközi finánctőke és a nemzetközi közösség által Németországra erőltetett adósságok, amelyek mögött a *zsidó faj* állott. Erkölcsi megfogalmazásban az egész arról szólt, hogy véget vetnek a weimari köztársaság társadalmi káoszának és helyreállítják a törvényes rendet és vezetést; Hitler számára a weimari köztársaság parlamentáris rendszere „zsidó" rendszer volt. Más szóval: ugyanazt az üzenetet olyan módokon lehetett bemutatni, amelyek abban különböztek egymástól, mennyire nyíltan fogalmazódtak meg bennük az ellenfél kiléte és jellemzői.

A négy téma megfogalmazása szemantikailag különbözött. A rasszizmus a biológiára, a nemzeti összefogás a politikára, a gazdasági felépülés a gazdaságtanra, a vezérelv pedig az erkölcsre hivatkozott. Az itt bemutatott módszer alapja az a feltevés, hogy a beszédekben meghatározható az egyes témák kifejeződése, ha a felsorolt szemantikai területekhez tartozó releváns kifejezéseket megszámláljuk és elemezzük.

MÓDSZER

A beszédek. Hitler beszédei közül kilencet elemzünk: négyet különböző közönségeknek szánt, és hatalomra jutásának során hangzottak el (a *párthoz* 1933. III. 28.: 43 mondat; a *szavazókhoz* 1932. VII. 10.: 49 mondat; az *ipari vezetőkhöz* 1932. I. 27.: 499 mondat; a *német néphez* 1933. V. 1.: 124 mondat); öt pedig a *párthoz* szólt különböző időpontokban (1920. VIII. 13.: 357 mondat; 1927. VIII. 23.: 147 mondat; 1929. VIII. 7.: 203 mondat; 1937. IX. 13.: 112 mondat; 1939. XI. 8.: 302 mondat). Az 1920-as beszédet Phelpstől, az 1927-es és 1929-es beszédeket a koblenzi szövetségi archívum (Bundesarchiv Koblenz, 1927, 1929) átirataiból, a többit pedig Domarustól idézzük (Phelps 1968; Domarus 1973).

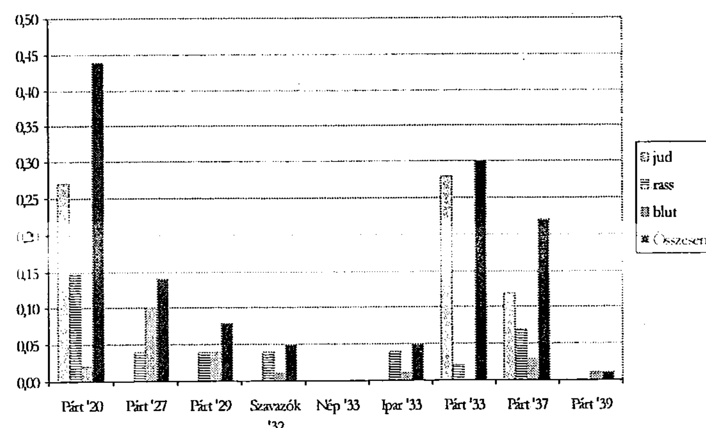
Az elemzés. Minden beszédet számítógéppel elemeztünk. Az első lépésben (COUNT) a névelők, névmások és irreleváns igék (*werden*, *kommen* stb.) törlése után összeszámláltuk a beszéd szavait. Kiszámoltuk az olyan azonos tövű szavak (*Arbeit*, *Arbeiter*, *arbeiten* stb.) gyakoriságát, amelyek legalább ötször és >0,05 (100 mondatban öt) arányban szerepeltek egy beszéden belül. A második lépésben (CATEGORISE) a releváns szavakat a rasszista, politikai, gazdasági vagy erkölcsi kategóriák egyikébe soroltuk.

A harmadik lépésben (COMBINE) kiszámítottuk az egyes kategóriákba tartozó szavak kombinációinak a beszéd hosszához (a mondatok számához) viszonyított arányát egy-egy mondaton belül. A negyedik lépésben (ASSOCIATE) kiszámítottuk a különböző kategóriákba tartozó szavak kombinációinak arányát a kombinációnak a szó- és kategóriagyakoriságok alapján a beszédben mérhető statisztikai valószínűsége szerint. Az ötödik lépésben (SELECT) az egyes beszédekből kiválasztottuk azokat a mondatokat, amelyekben a legnagyobb arányban fordulnak elő ideológiailag releváns szavak kombinációi, vagyis amelyekben a négy ideológiai kategóriába tartozó szavak aránya mondatonként >0,05.

AZ EREDMÉNYEK

RASSZISTA ÉS ANTISZEMITA KIFEJEZÉSEK. Az összes beszédben három rasszista vagy antiszemita szótő látszott >5 gyakoriságúnak és >0,05 arányúnak: *jud* (*Jude*, *Jüdisch* stb.), *rass* (*Rasse*, *Rassisch* stb.) és *blut* (*Blut*, de nem *blütig* stb.). Más szóval: a fő rasszista terminusok: a *zsidó,* a *faj* és a *vér*. A 2. ÁBRÁN ezen szavaknak a kilenc beszédben számított relatív gyakorisága látható.

2. ÁBRA: A RASSZISTA ÉS ANTISZEMITA KIFEJEZÉSEK ARÁNYA HITLER BESZÉDEIBEN

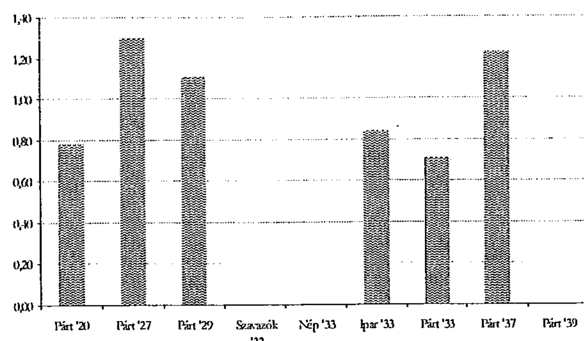
Általánosságban alacsony a rasszista szavak aránya, de az 1920 és 1933 közötti pártbeszédekben a legmagasabb. Ezenkívül az 1920-as beszéd rasszista és antiszemita, az 1933-as beszéd viszont zsidóellenes, de nem nyíltan rasszista. Végül pedig a párthoz szóló beszédek inkább rasszisták és antiszemiták, mint a szavazókhoz, a lakossághoz és a gyáriparosokhoz szólók. Tehát Hitler kivált az 1920-as évek elején volt nyíltan rasszista és antiszemita.

Ezzel szemben 1933-ban zsidóellenes volt, de csak a párt felé. A beszédekben különbözik a zsidó nép ábrázolása és a faj fogalma. 1920-ban a zsidókról mint alsóbbrendű fajról beszélt, amely faji keveredéssel fenyegeti a többi fajt. 1927-ben már nyíltan beszél a német népnek a faji felsőbbrendűségről, 1933-ban pedig a zsidókat és a németeket már nem fajoknak, hanem nemzeteknek nevezi; a rasszista terminológia annyira elhomályosult, hogy 1933-ban már a zsidó nép az ellenség az osztálytársadalom zászlaja alatt vívott faji háborúban.

A RASSZISTA ÉS ANTISZEMITA KIFEJEZÉSEK KÖZÉPPONTBA KERÜLÉSE. A rasszista és antiszemita kifejezések kombinációja releváns politikai, gazdasági és erkölcsi terminusokkal azt mutatja, hogy ezen kifejezések az 1927-es, 1929-es és kivált az 1937-es beszédekben központibb helyet foglalnak el, mint az 1920-as és 1933-as beszédekben – annak ellenére, hogy az utóbbi kettőben magas a rasszista és antiszemita kifejezések aránya (lásd a 3. ÁBRÁT).

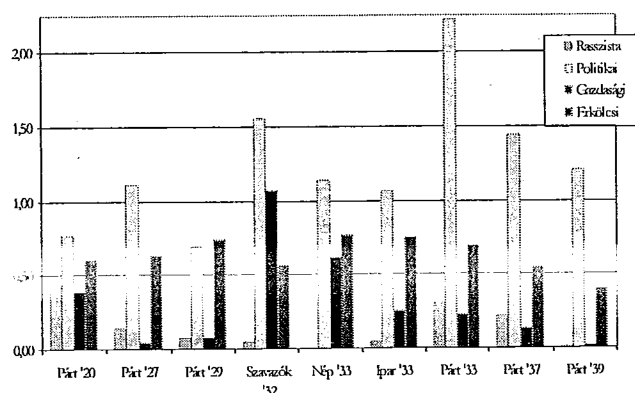
A potenciális náci szavazókhoz szóló 1932-es, illetve a német lakossághoz intézett 1933-as beszédekben nem kapcsolódnak össze a rasszista és antiszemita kifejezések. Figyelembe véve a szóban forgó kifejezések alacsony arányát is, arra következtethetünk, hogy a rasszizmust és az antiszemitizmust nem használták fel sem a szavazók, sem pedig a német nép egészének meggyőzésére.

3. ÁBRA: RASSZISTA ÉS ANTISZEMITA KIFEJEZÉSEK MONDAT SZINTŰ ÖSSZEKAPCSOLÁSA POLITIKAI KIFEJEZÉSEKKEL HITLER BESZÉDEIBEN

A NÉMET NÉP, A SZAVAZÓK ÉS A PÁRTTAGOK MEGGYŐZÉSE. A politikai terminusok relatív aránya az összes beszédben nagyobb, mint a rasszista, gazdasági, erkölcsi kifejezéseké. Az erkölcsi kifejezések alkotják a második leggyakoribb kategóriát, míg a gazdaságra utalók a harmadikat, a negyedik pedig a legritkább kategória, amely a rasszista és antiszemita kifejezéseket tartalmazza. A *4. ÁBRÁN* a politikai, gazdasági és erkölcsi kifejezések aránya látható.

4. ÁBRA: A RASSZISTA, POLITIKAI, GAZDASÁGI ÉS ERKÖLCSI KIFEJEZÉSEK ARÁNYA HITLER BESZÉDEIBEN

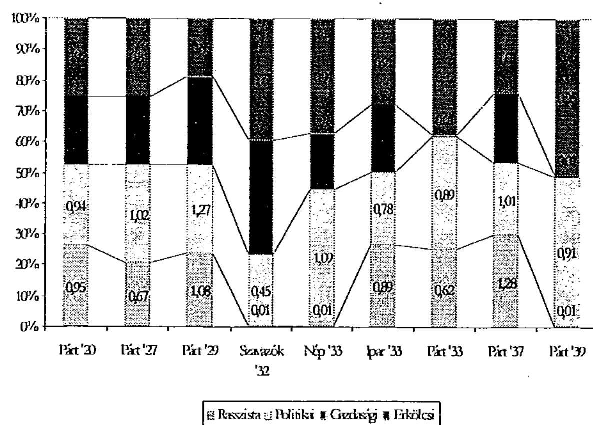

Ábránkról leolvasható, hogy a német néphez szóló 1933-as beszéd tartalmazza az erkölcsi kifejezéseket a legnagyobb arányban (utána következik a gyáriparosokhoz szóló 1932-es beszéd). Az 1932-es, a szavazókhoz szóló beszédben pedig a gazdasági kifejezések fordulnak elő a legnagyobb gyakorisággal. A gazdasági kifejezések aránya a különböző beszédekben erősen változó, míg az erkölcsi kifejezések aránya többé-kevésbé állandó. A politikai kifejezések aránya a pártbeszédekben 1933 után magasabb, mint előtte, ami azt mutatja, hogy Hitler a német néphez szóló beszédeiben a társadalmi rendet állítván középpontba morális szempontokat fogalmazott meg. A beszédben sarkalatos szavak az „erő", a „nép" és a „küzdelem". Ebben a szavazókhoz szóló beszédben Hitler főként gazdasági szempontokat fogalmazott meg, feltételezve, hogy a szavazók – kivált a régi vagy az új alsóközéposztálybeliek, ahonnan fő választói támogatottsága eredt (HAMILTON 1982; CHILDERS 1983; FALTER 1991) – azt akarják, hogy véget vessen a gazdasági válságnak. Az általában szintén alsóközéposztálybeli háttérrel rendelkező pártagokat (KATER 1983; BRUSTEIN 1996) megcélzó beszédeiben azonban a *nemzeti összefogást* (Volksgemeinschaft) emelte ki, amiből arra következtethetünk: Hitlert attól való félelmükre összpontosított, hogy a munkások és a tőkések közötti osztályharc kereszttüzébe kerülnek (HAGENDOORN 1982).

A RASSZISTA, GAZDASÁGI ÉS ERKÖLCSI FOGALMAK POLITIKAI SÚLYA. A szógyakoriság elemzése önmagában nem ragadhatja meg a fogalmak értelmében bekövetkező változásokat, ha ugyanabban a mondatban vagy a kapcsolódó mondatokban lévő más fogalmakkal strukturális viszonyba kerülnek. A központi kifejezések jelentését a beszéd egészének struktúrája és elhangzásának körülményei is meghatározzák. Hitler beszédeiben úgy határoztuk meg a kulcsfogalmak kontextuális jelentésében bekövetkező változásokat, hogy egy kategória teljes beszédbeli gyakorisága alapján kiszámítottuk az egy mondaton belüli különböző kategóriájú szókombinációk egy adott kombináció valószínűségéhez viszonyított arányát. Ez az arány mutatja, mely kategóriák központi szerepűek a beszéd érvelésében. Mivel az összes beszédben a politikai kifejezések fordulnak elő a leggyakrabban, közelebbről is megvizsgáljuk összefüggésüket egymással, továbbá

a másik három kategóriával. Így megmutatkozik, mely kifejezéskategóriák (rasszista, gazdasági vagy erkölcsi) a leginkább „átpolitizáltak".

5. ÁBRA: A RASSZISTA, POLITIKAI, GAZDASÁGI ÉS ERKÖLCSI KIFEJEZÉSEK POLITIKAI SÚLYA HITLER BESZÉDEIBEN

Az *5. ÁBRÁN* látható: a rasszista, gazdasági és erkölcsi fogalmak politikai súlya eltér attól, hogy milyen gyakran fordulnak elő a beszédekben. Más szóval: lehet, hogy bizonyos kifejezéskategóriákat gyakran említenek, ám szerepük nem központi, vagyis nem „átpolitizált" (lásd az *5.*, a *2.*, továbbá a *4. ÁBRÁT*). 1920-ban a politikai fogalmakhoz legközvetlenebbül a rasszista szavak kapcsolódnak. Ezzel szemben 1927-ben a politikai terminológia zárt diszkurzív univerzumot alkot. 1929-ben a gazdasági kifejezések kerültek e tekintetben a központi helyre, 1932–1933-ban az „erkölcsi" kifejezések, és két kivétellel 1939-ig megőrzik első helyezésüket. A különféle kategóriák „politikai helyzetének" ilyetén eltolódása arra enged következtetni, hogy a náci párt fejlődési szakasza befolyásolja az adott időszakban mondott beszédek struktúráját. A náci vezetés a húszas évek elején alapította a pártot; a legkorábbi beszéd formailag politikai, tartamilag pedig rasszista. 1927-re a párt terjeszkedése a politikai terminológiát helyezte a központi helyre. Amint az 1920-as évek végén befejeződött a párttagság kemény magjának toborzása, a szavazók alkották a meghatározó támogatói bázist. Így azután a gazdasági kifejezések „átpolitizálódtak": nemcsak a választási, hanem a pártbeszédekben is. 1932 után a német nép támogatását kellett megnyerni és megtartani: így Hitler beszédeiben az erkölcsi kifejezéseket helyezte az előtérbe. A politikai kifejezések relatív centralitása a német néphez intézett 1933-as beszédben a hatalom megragadásának igazolását tükrözi. 1937-ben a rasszista démon, amely közvetlenül a megelőző időszakban rejtőzködött, a rasszista kifejezések központi helyre kerülésében mutatkozik meg.

KULCSMONDATOK HITLER BESZÉDEIBEN. Ha kiválasztjuk azokat a mondatokat, amelyekben a legnagyobb az ideológiai kifejezések kombinációjának sűrűsége, akkor világossá válik: különböző időpontokban milyen üzenettel fordult közönségeihez. Ezen mondatok elemzése kvalitatív. Az elemzés célja, hogy meghatározzuk: a náci ideológia négy témája (a rasszizmus, a nemzeti összefogás, a gazdasági felépülés, a vezérelv) közül melyik az uralkodó, és a többi témák közül melyek vannak jelen. Három beszéd elemzéséről – a párthoz 1933-ban, a választókhoz 1932-ben és a párthoz 1927-ben intézettek – részletesen beszámolunk, míg a további elemzések eredményeit csak összegezzük.

A PÁRTHOZ – 1933. Az 1933. március 28-án a zsidók bojkottálásáról a párthoz intézett leggyakoribb ideológia kifejezés kombinációja a következő öt mondatban található:

(4) *Trotz langer schwerster Bedrückungen und Verfolgungen haben die Millionen-Massen, die hinter der Regierung der nationalen Revolution stehen, in vollster Ruhe und Disziplin der neuen Reichsführung die legale Deckung gegeben zur Durchführung der Reform der deutschen Nation an Haupt und Glieder.* (A hosszú ideig tartó elnyomatás és üldöztetés ellenére a nemzeti forradalmi kormányt támogató milliók törvényes támogatást nyújtottak az új államvezetésnek a német nemzet „fejének" és „végtagjainak" reformjához.)

(12) *Man vergleiche mit diesem Akt der Selbszucht der nationalen Erhebung in Deutschland etwa die bolschewistische Revolution in Russland, der über 3 Millionen Tote zum Opfer fielen, und man wird erst ermessen, zu welchem Dank die schuldigen Verbrecher am deutchen Verfall den Kräften der nationalen Erhebung gegenüber verpflichtet wären.* (Vessük össze a németországi nemzeti felkelés önfegyelmét az oroszországi bolsevista forradalommal, amelyben hárommilliónál is több embert öltek meg, máris fölmérhetjük, mekkora hódolatot kellene éreznünk e bűnös gazembereknek a nemzeti felkelés erői iránt.)

(20) *Die kommunistischen und marxistischen Verbrecher und ihre jüdisch-intellektuelle Anstifter, die mit ihren Kapitalien rechtzeitig in das Ausland ausrückten, entfalten nun von dort aus eine gewissenlose landesverräterische Hetzkampagne gegen das deutsche Volk überhaupt.* (A kommunista és marxista bűnözők, valamint zsidó értelmiségi ösztönzőik, akik tőkéjükkel gyorsan elmenekültek az országból, és külföldről áruló módon a német nép egészét bemocskoló kampányba kezdtek.)

(21) *Da ihnen das Lügen in Deutschland unmöglich wurde, beginnen sie von den Hauptstädten der ehemalige Entente aus diesselbe Hetze gegen die junge nationale Erhebung, die sie zu Kriegsbeginnen schon gegen das damalige Deutschland getrieben haben.* (Mivel Németországban már nem terjeszthették többé hazugságaikat, most hasonló mocskolódó kampányt indítanak a nemzeti felkelés ellen a korábbi antant fővárosaiból, ahogyan azt Németország ellen a háború kezdetén tették.)

(23) *Greuelmärchen von zerstückelten Judenleichen, von ausgestochenen Augen und abgehackte Händen werden verbreitet zu dem Zweck das deutsche Volk in der Welt zum zweitenmal zu verfehmen wie ihnen dies im Jahre 1914 bereits gelungen war.* (Rémtörténeteket terjesztenek földarabolt zsidó holttestekről, kivájt szemekről és levágott kezekről, hogy újra bemocskolják a német népet, ahogyan 1914-ben is tették.)

A (4) és (12) mondat a rombolás bűnös erőinek és a helyreállítás törvényes erőinek szembenállását ábrázolják; a törvényes erők (a nácik) mögötti tömegeket az új vezetés tartja ellenőrzése alatt, amely fegyelmezetten követi a vezéreket. Ez a vezérelv témáját tükrözi. A (20), (21) és a (23) mondat egyértelműen állítja, hogy a kommunisták, marxisták, tőkések és zsidók a rombolás erőihez tartoznak; ők alkották a belső, most pedig az országon kívüli ellenséget. A belső és külső kommunista és marxista ellenségekre utalás bekapcsolja a nemzeti összefogás témáját, míg a jellemzés szintén antiszemita. A (24), (30), (32), (39) és a (48) mondatban a belső ellenség egyértelműen a német népet az osztályharc eszközével megosztó élősdiként jelenik meg. Röviden: a *nemzeti összefogás* (Volksgemeinschaft) a beszéd vezető témája, a vezérelv és a gazdasági körülmények pedig a második, illetve harmadik helyen találhatók. A *rasszista élősdi* hasonlatot úgy idézi meg, hogy a német népre „gazdanépességként" utal, azonban ez nem biológiai (rasszista) terminusokban jelenik meg (BEIN 1965).

A SZAVAZÓKHOZ – 1932. Domarus szerint az „Appell an die Nation" című beszéd jellemző Hitler 1932-es tavaszi választási beszédeire (DOMARUS 1973). Az ideológiai kifejezések legnagyobb számú kombinációját tartalmazó öt mondat (4), (7), (19), (28) és (43) mind a gazdasági válságra utal vagy gazdasági helyreállítást ígér. Itt ezek közül kettőt idézünk:

(7) *Der Deutsche Bauer verelendet, der Mittelstand ruiniert, die soziale Hoffnungen vieler Millionen Menschen vernichtet, ein Drittle aller im Erwerbsleben stehenden deutschen Männer und Frauen ohne Arbeit und damit ohne Verdienst, das Reich, die Kommunen und die Länder überschuldet, sämtliche Finanzen in Unordnung und alle Kassen leer.* (A német paraszt elszegényedett, a középosztály összeomlott, embermilliók szociális törekvései megtörtek, a munkaképes német férfiak és nők egyharmada munkanélküli és nincs keresete, az állam, a falvak és a megyék eladósodtak, semmiféle finanszírozás nem működik, és senkinek sincs pénze.)

(28) *Wenn Deutschland zerfällt, wird nicht der Arbeiter in sozialen Glück gedeihen und genausowenig der Unternehmer, und nicht der Bauer wird sich dann retten und nicht der Mittelstand.* (Ha Németország ösz-

szeomlik, a munkás és a munkaadó egyaránt letér a társadalmi boldogulás útjáról, a német paraszt pedig, hasonlóan a középosztályhoz, nem tud megmaradni.)

Ezek a mondatok a gazdasági válság témáját szemléltetik, amely visszatér a (4), (19) és (43) mondatokban. A (35) és a (41) mondatban Hitler választ ad a válságra:

(41) *13 Millionen Menschen aller Berufe und Stände, 13 Millionen Arbeiter, Bauern und Intellektuelle, 13 Millionen Katholiken und Protestanten, Angehörige aller deutschen Länder und Stämme haben einen unzertrennlichen Bund gebildet.* (13 millió ember a társadalom minden rétegéből, 13 millió munkás, paraszt és értelmiségi, valamint 13 millió katolikus, emberek az ország minden tájáról és csoportjából megtörhetetlen egységet alkotnak.)

Íme a *nemzeti összefogás témája* (Volksgemeinschaft). A maradék – (44), (1) és a (20) – mondatokban Hitler azt állítja, hogy a nemzeti összefogás megköveteli a politikai pártok, ezáltal a parlamentáris rendszer felszámolását; más szóval: a nemzeti összefogás eléréséhez az antidemokratikus vezérelv szükséges.

A PÁRTHOZ – 1927. A *Reichparteitag*hoz 1927. augusztus 23-án *Nürnbergben* intézett korábbi beszédében egy teljesen eltérő téma uralkodik. E beszéd első öt releváns mondata – (136), (64), (37), (59) és a (66) – rámutat, hogyan kapcsolódik a rasszista téma és a nemzeti összefogás témája. A maradék öt mondat a vezérelv (121) és (45), a nemzeti összefogás (39) és a gazdasági erő (11) témáit tükrözi; egy mondat (19) nem kategorizálható. Az első ötös csoport két mondata is tartalmazza a vezérelvet, ahogyan azt a (64) mondat szemlélteti:

(64) *Wenn aber Völker ihren rassischen Wert nicht mehr schätzen, sich selbst mit jedem anderen als gleich empfinden und kein inneres Bedürfnis fühlen nach dem Glück grosse Menschen zu besitzen, dann könnten solche Völker gar nicht mehr kämpfen und wollen es auch nicht.* (Ha azonban a nemzetek már nem becsülik faji értéküket, nem is tartják magukat másokkal egyenlőnek, és ha nem becsülik szerencséjüket, hogy soraikban kiváló emberek vannak, akkor az ilyen nemzetek már nem tudnak és nem is akarnak küzdeni.)

A faji fogalmak és a hozzájuk kapcsolódó nemzeti egység és erős nemzeti vezetés fogalmak összetettsége világosan látható ebben a mondatban. Az érvelés lényege, hogy a faji öntudat elvesztése az egyenlőség jóváhagyásához vezet, ez pedig azt eredményezi, hogy a nemzet fennmaradásáért nemcsak nem tud, hanem nem is akar küzdeni.

A TÉMÁK OSZTÁLYOZÁSA. Az *1. TÁBLÁZATBAN* a három beszédből a tíz ideológiailag legárulkodóbb mondat látható. A *2. TÁBLÁZAT* az 1920 és 1939 között elhangzott kilenc beszéd ideológiai témáinak gyakoriságát mutatja. Ha egy mondatban két-három téma láthatóan jelen van, akkor minden témát megszámláltunk; ezért a számlált témák száma nagyobb lehet, mint a mondatok száma (10); az 1927-es és 1939-es beszédek tartalmaztak nem kategorizálható mondatokat.

1. TÁBLÁZAT: HÁROM HITLER-BESZÉD TÍZ MONDATÁNAK IDEOLÓGIAI TÉMÁK SZERINTI OSZTÁLYOZÁSA

Témák	*Közönség, év*		
	Párt, 1933	Szavazók, 1932	Párt, 1927
Rasszizmus, antiszemitizmus	**0:** 23, 32	**0**	**5:** 37, 59, 64, 66, 136
Nemzeti összefogás	**8:** 20, 21, 23, 24, 30, 32, 39, 48	**33:** 35, 41, 44	**6:** 37, 39, 59, 64, 66, 136
Gazdasági felépülés	**1:** 20	**6:** 4, 7, 19, 28, 43, 44	**1:** 11
Vezérelv	**2:** 4, 12	**3:** 11, 19, 20	**2:** 45, 121

2. TÁBLÁZAT: A RASSZISTA NEMZETI ÖSSZEFOGÁS, A GAZDASÁGI FELÉPÜLÉS ÉS A VEZÉRELV TÉMÁJÁNAK GYAKORISÁGA HÁROM HITLER-BESZÉD TÍZ MONDATÁBAN

Közönség, év / *Témák*	Párt 1920	Párt 1927	Párt 1929	Párt 1933	Párt 1937	Párt 1939	Nép 1933	Szavazók 1932	Párt 1933	Ipar 1932
Rasszizmus, antiszemitizmus	8	5	2	3	7	0	0	0	3	0
Nemzeti összefogás	5	6	8	9	7	4	6	3	9	2
Gazdasági felépülés	2	1	4	0	1	1	3	6	0	4
Vezérelv	1	4	4	2	1	2	6	3	2	5

Az *1. táblázat* eredményei megerősítik a kvalitatív elemzések számos aspektusát. A politikai nemzeti összefogás témája a pártbeszédekben uralkodik és hangsúlya a hatalom megszerzése előtt a legnagyobb. A rasszizmus és az antiszemitizmus csak az 1920-as pártbeszédben szorítja háttérbe a nemzeti egység témáját, de a rasszizmus témájának súlya fokozatosan csökken 1937-ig. A gazdasági válság és felépülés témája 1929 és 1932 között hangsúlyosabbá válik, legerősebben a szavazókhoz intézett 1932-es beszédben fogalmazódik meg. A vezérelv témája leginkább 1933-ban a német lakossághoz, illetve 1932-ben a gyáriparosokhoz intézett beszédekben emelkedik ki.

Kifejtés és következtetések

Az elemzett beszédekben a szótövek gyakoriságának kvantitatív elemzése megbízhatóbb, mint a választott ideológiai töltésű mondatok kvalitatív elemzéséé. Ennek ellenére a két módszer eredménye nagymértékben megerősíti egymást. A kvalitatív elemzés mélyebb betekintést kínál a beszédek fogalmi összetettségébe és megmutatja, hogy Hitler milyen módon „játszott" a szavakkal, nyílt és burkolt jelentésükkel. Mai kifejezéssel élve Hitlert a „csomagolás mesterének" is nevezhetnénk. Az üzeneteket ugyanis olyan szövegbe rejtette, amelyben az egyes közönségek fő szempontjait összekapcsolta a náci célokkal (Zaller 1992; Entman 1993).

A szószámlálás kvantitatív módszere merevsége ellenére kevésbé kvantitatív, mint amilyennek látszik. A számított szókombinációk és szótársítások alapja az, hogy a kifejezéseket előre meghatározott – rasszista, politikai, gazdasági vagy erkölcsi – kategóriákba soroltuk. Ez kvalitatív döntés. A választott mondatok kvalitatív elemzése szubjektívebb, mint a szószámlálós módszer. A rövidség kedvéért a beszédre jellemző tíz mondat mindegyikének elemzéséről nem számoltunk be, és rövidre fogtuk a mondatok tartalmának elemzését.

Az elemzések eredményei három irányvonalat mutatnak. Először is: a beszédekben jelen van a „közönséghatás". Jóllehet a politikai kifejezések

relatív gyakorisága az összes beszédben nagyobb, mint a többi kifejezésben (kivéve az 1929-ben elhangzottat), és az uralkodó téma a nemzeti összefogás (kivéve 1920-ban), a gazdasági kifejezések relatív gyakorisága az 1932-es választási beszédben, míg az erkölcsi kifejezések relatív gyakorisága a német lakossághoz 1933-ban (illetve a gyáriparosokhoz 1932-ben) intézett beszédben a legnagyobb. Ezenkívül a gazdasági válság és felépülés témája uralja a választókhoz intézett beszédet, a német lakossághoz (továbbá a gyáriparosokhoz) intézett beszédben pedig a vezérelvre helyeződik a hangsúly. Ez azt igazolja, amire számítottunk. Másodszor: a beszédekben jelen van a „fázishatás". Ahogyan közeledünk a hatalom megszerzéséhez (1933), úgy növekszik a politikai kifejezések relatív gyakorisága és a nemzeti összefogás témájának előfordulása, ugyanakkor pedig csökkennek a rasszista és antiszemita kifejezések, témák. Harmadszor: a közönségnek és a fázisnak van kölcsönhatása. 1933-ig a politikai kifejezések egyetlen kivétellel minden beszédben a legerősebben függenek össze a náci mozgalom támogatására megnyerendő közönség (először a párttagok, majd a szavazók, végül a német nép) számára legrelevánsabb kifejezések kategóriájával. Még akkor is ez a helyzet, ha a beszéd olyan közönséghez szól, amely az adott fázisban nem áll a középpontban a párt támogatói bázisának szélesítésére irányuló törekvésében.

Nincs semmi okunk misztifikálni a náci propagandát, legalábbis azt nem, ahogyan Hitler beszédeiben megjelenik (Bessel 1980). Hitler egy-egy közönségnek eltérően, de mindig a náci mozgalom céljaival összhangban állította össze beszédeit (Hildebrand 1971). Az érvelés fonala nem zavaros, ellentmondásos vagy csupán demagóg – nagyon is rendszerezett. Hitler közönségét úgy győzte meg, hogy részben föllebbentette a fátylat a náci vezetés céljairól. Ezek a célok az 1920-as évek elejétől kezdve változatlanok; köztük a leghangsúlyosabb a zsidó világuralom megelőzése. Ez az antiszemitizmus megmutatkozott bizonyos beszédekben, de nem minden közönségnek és nem az 1930-as évek elejének döntő időszakában.

Bárki, aki elolvasta Hitler *Mein Kampf*ját, előre láthatta volna a zsidók náci üldöztetését. Akik pedig Hitler beszédeit hallgatták, homályosabb

tájékoztatást kaptak a nácik rasszista céljairól. Ebben az értelemben a náci célok részleges leleplezésével megkísérelték a közönséget úgy manipulálni, hogy a cinkos helyzetébe kerüljön; ez azonban nem szükségképpen menti fel a felelősség alól – még akkor sem, ha a zsidók üldözését személy szerint mások hajtották végre (BANKIER 1992; MOMMSEN 1998; JOHNSON 2000). A tettek magukért beszéltek, és a megfogalmazás egyértelmű volt: a német zsidók bojkottálása 1933-ban és a *nürnbergi törvények* 1935-ben, továbbá a *Reichskristallnacht* 1938-ban. Ezek a tettek még nem tárták fel a „végelbánás" célját, de senki érthette félre az üzenet jelentését: azt tehát, hogy megkezdődött a zsidók könyörtelen üldözésének politikája.

Fordította Szalai Éva

IRODALOM

Bankier, D. 1992: *The Germans and the final solution: public opinion under Nazism.* Oxford, Blackwell.

Bein, A. 1965: Der Jüdische Parasit: Bemerkungen zur Semantik der Judenfrage. *Vierteljahresheft für Zeitgeschichte (13), 121–149.*

Bessel, R. 1980: The rise of the NSDAP and the myth of Nazi-propaganda. *The Wiener Library Bulletin (51/52), 20–30.*

Browning, C. 1992:. *The path to genocide: essays on launching of final solution.* Cambridge, Cambridge University Press.

Brustein, W. 1996: *The logic of evil: the social origins of the Nazi party, 1925–1933.* New Haven (Conn.), Yale University Press.

Bundesarchiv Koblenz 1927: Rede Hitler Nürnberg Parteitag *(20/21 – 8. – NL Streicher/126).*

Bundesarchiv Koblenz 1929: Rede Hitler Nürnberg Parteitag *(5/68 – 8. – NL Streicher/149).*

Burleigh, M. – Wipperman, W. 1991: *The racial state: Germany 1933–1945.* Cambridge, Cambridge University Press.

Childers, T. 1983: *The Nazi voter: the social foundations of fascism in Germany, 1919–1933.* Chapel Hill (N.C.), University of North Carolina Press.

Connely, J. 1996: The uses of Volksgemeinschaft: letters to the NSDAP Kreisleitung Eisenach, 1939–1940. *Journal of Modern History* (68), 899–930.

Domarus, M. 1973: *Hitler, Reden und Proklamationen 1932–45.* Wiesbaden, Löwit.

Entman, R. 1993: Framing: toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication* (43), 51–58.

Falter, J. 1991: *Hitlers Wähler.* München, Beck.

Finkelstein, N. – Birn, R. 1998: *A nation on trial: the Goldhagen thesis and historical truth.* New York, Henry Holt.

Goldhagen, D. 1996: *Hitler's willing executioners.* New York, Vintage.

Hagendoorn, L. 1982: *Het Nazisme als ideologie [Nazism as an ideology].* Deventer, Van oghum Slaterus.

Hamilton, R. 1982: *Who voted for Hitler?* Princeton (N.J.), Princeton University Press.

Hauner, M. 1978:. Did Hitler want a world domination? *Journal of Contemporary History* (13), 15–31.

Hildebrand, K. 1971: *Deutsche Aussenpolitik 1933–1945; Kalkül oder Dogma?* Stuttgart, Kohlhammer.

Hillgruber, A. 1972: Die „Endlösung" und das deutsche Ostimperium als Kernstück des rassenideologischen Programms des Nationalsozialismus. *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte* (200), 133–153.

Hillgruber, A. 1977: *Deutsche Grossmacht und Weltpolitik im 19. und 20.* Jahrhundert. Düsseldorf, Droste.

Hitler, A. 1925–1926 (1939): *Mein Kampf.* (1–2. kötet) München. (Magyarul: *Harcom.* Budapest, Centrum Kiadó, 1935. [1943-ig nyolc kiadás, és a legutóbbi: Hódmezővásárhely, Interseas Editions, 1996].)

Hitler, A. 1927 (1969): *Zweite Buch.* New York.

Jäckel, E. 1969: *Hitlers Weltanschauung, Entwurf einer Herrschaft.* Tübingen, Wunderlich.

Johnson, E. 2000: *Nazi Terror.* New York, Basic Books.

Kater, M. 1983: *The Nazi party: a social profile of its members.* Oxford, Blackwell.

Lane, B. 1974: Nazi-ideology: some unfinished business. *Central European History* (7), 3–30.

Laqueur, W. 1980: *The terrible secret: an investigation to the suppression of infomation about Hitler's „final solution".* London, Weidenfeld and Nicholson.

Merkl. P. 1975: *Political violence under the swastica, 581 early nazis.* Princeton (N.J.), Princeton University Press.

Mommsen, H. 1988: Was haben die Deutschen vom Völkermord an den Juden gewusst? In W. Pehle (szerk.): *Der Judenpogrom 1938: Von der „Reichskristallnacht" zum Völkermord.* Frankfurt a. M., Fischer Verlag, 176–200.

Phelps, R. 1968: Hitlers „grundlegende" Rede über den Antisemitismus. *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte* (16), 390–420.

Thiess, J. 1976: *Architekt der Weltherrschaft, die „Endziele" Hitlers.* Düsseldorf, Droste.

Zaller, J. 1992: *The Nature and Origins of Mass Opinion.* New York, Cambridge University Press.

PAUL IGANSKI

MIKÉPP ÁRTHAT A GYŰLÖLET?[3]

LIBERÁLIS ALAPVETÉS A GYŰLÖLETBŐL ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYEKRŐL SZÓLÓ TÖRVÉNY VITÁJÁHOZ

A témáról a sajtóban, a tudományos folyóiratokban és a világhálón megjelenő cikkek számából ítélve még mindig heves vita tárgya, hogy kívánatosak-e az Amerikai Egyesült Államokban a gyűlöletből elkövetett bűncselekményekről szóló törvények. E tanulmány írásakor az 50 állam közül 47-ben, továbbá a szövetségi fővárosban fogadtak el jogszabályokat gyűlöletbűntettekre (ezeket az alábbiakban „elfogultságból eredő bűncselekménynek" is nevezzük). Több államban a törvények szigorúbban büntetik az elkövetőket, ha bűntettüket áldozatuk faji mivoltával, vallásával, szexuális irányultságával, nemével, fogyatékosságával, korával, valamint politikai kötődésével kapcsolatos előítélet motiválta, bár e „kategóriák" közül nem mindegyiket foglalták jogszabályba az összes államban.[4]

3. E fejezetet egy konferenciára készült tanulmányból („Do Hate Crimes Hurt More?") emeltük ki, amelynek bemutatására a Nemzetközi Szociológiai Társaság (International Sociological Association) Jog és Társadalom Egyesületének (Law and Society Association) és Jogszociológiai Kutatási Bizottságának (Research Committee on Sociology of Law, RCSL) 2001. július 4–7-én tartott közös ülésén került sor, és amelynek házigazdája a budapesti Közép-európai Egyetem (Central European University) volt. – Konstruktív hozzászólásaikért köszönet illeti a tanulmány megvitatásában részt vevőket. Köszönet illeti továbbá Jennifer Gallandot (University of Kentucky, Lexington) a tanulmány kritikai olvasásáért.
4. Az egyes államokban elfogadott jogszabályok részletezését a Becsületsértés Elleni Liga (Anti-Defamation League) rendszeresen kiadja.

2001 júliusában az Egyesült Államok Szenátusának Bírói Bizottsága (U.S. Senate Judiciary Committee) jóváhagyta az elfogultságból elkövetett bűncselekmények kiterjesztett szövetségi szabályozását, amely lehetővé teszi, hogy az Igazságügyminisztérium (Department of Justice) az ilyen jellegű bűncselekmények vádemelési eljárásaiban közreműködjön és megfelelő esetekben ügyeket kivizsgálhasson, illetve velük kapcsolatban vádat emelhessen[5,6]

Megalapozottak-e a gyűlöletbűntettekről szóló jogszabályok? Ez a vitában fölvethető alapkérdés. Ellenzői azt állítják, hogy az elfogultságból eredő bűncselekmények súlyosabb büntetése a gondolatok büntetését jelenti (GEY 1997): így büntethető a „jellemhiba" (HURD 2001), a „helytelen gondolkodás", továbbá „minden olyan érték, gondolat és vélemény... amelyet a kormány elítélendőnek talál" (JACOBS és POTTER 1997, 10).

Ez az érvelés az első alkotmánymódosításban biztosított szólásszabadság iránti elkötelezettségből, illetve a beszéd és más kifejezésformák mögötti gondolat- vagy véleményszabadság feltétlen tiszteletéből fakad. A gyűlölet-bűncselekmények motivációja az elfogultság, illetve az ennek hátterében meghúzódó gondolat. Itt van a bökkenő. Ha nem kíséri kifejezett (vagy mögöttes) törvényszegés, a gyűlöletbeszéd általában védelmet élvez az Amerikai Egyesült Államokban. Ezen védelemnek látszólag jelentős a nyilvános támogatottsága is. Az *Általános társadalmi felmérés*

5. A Becsületsértés Elleni Liga sajtóközleménye: „Az ADL üdvözli a gyűlöletből elkövetett bűncselekmények szövetségi szabályozásának szenátusi elfogadását" (NEW YORK, ANTIDEFAMATION LEAGUE, 2001. július 26.).
6. 1999-ben 7876 elfogultság motiválta bűnügyet jelentettek a Szövetségi Nyomozóhivatalnak (FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION, UNIFORM CRIME REPORTS, HATE CRIME STATISTICS 1999). Az ügyek közel 55 százalékát faji elfogultság, 18 százalékát vallási elfogultság, 17 százalékát szexuális irányultsággal kapcsolatos elfogultság és 11 százalékát etnikai-nemzeti eredetű elfogultság motiválta. Az FBI-nak jelentett gyűlölet motiválta ügyek között 17 gyilkosság szerepelt. Kétségtelen, hogy az FBI adatai jóval kevesebb gyűlöletbűntettet mutatnak, mint amennyit az Egyesült Államokban valójában elkövetnek. Ez nyilvánvaló a nagy-britanniai tapasztalatok alapján, ahol például a *Brit Bűnügyi Felmérés* (British Crime Survey) becslése szerint 1999-ben az áldozatok 280 ezer esetet tartottak fajilag motiváltnak, de sokkal kevesebb (47 814) esetet jelentettek be és vettek nyilvántartásba a rendőrségen 1999–2000-ben (U.K. HOME OFFICE 2000, 49).

(General Social Survey) adatainak nemrégen végzett elemzése például rámutatott: a válaszadók többsége ellenezte a rasszista beszédre vonatkozó tilalmakat (GROSS és KINDER 1998).

A gyűlöletbűntettekről szóló jogszabályok megalapozottsága körüli vitát az a liberális alapelv indukálja, hogy a tettek mögötti gondolatot vagy motivációt nem szabad büntetni (lásd IGANSKI 2001). A jogszabályok szorgalmazói azon az állásponton vannak, hogy a gyűlölet motiválta bűntettek nagyobb kárt okoznak, mint az azonos viselkedéssel, de más motivációval elkövetett bűntettek, tehát jogos, hogy a vonatkozó jogszabályok nagyobb büntetést szabjanak ki rájuk (vö. WEINSTEIN 1992; LAWRENCE 1999; LEVIN 1999).

De vitathatatlanul kevés helytálló bizonyíték van arról, milyen jellegű a gyűlöletbűntetteknek az alapvető bűntetteken felüli károkozása. Ennek ellenére a köztudatban is kialakult elképzelés, miszerint a gyűlöletbűntettek ártalmasabbak, szilárdan beépült az ilyen bűntettek elleni jogszabályok védőinek diskurzusába.

Rehnquist főbíró például elfogadta a nagyobb kárért nagyobb büntetés elvét, amikor a többség javára döntött a Wisconsin állam kontra Mitchell perben (a LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG 2201. [1993] HATÁROZATA, 113. BEKEZDÉS): ez az ügy vetett véget az egyesült államokbeli elfogultságból eredő bűncselekmények jogi szabályozásával kapcsolatos alkotmányos aggályoknak. A főbíró ezzel kapcsolatban így nyilatkozott:

„A wisconsini jogszabály azért figyelemre méltó az elfogultságból fakadó viselkedés megvilágításában, mert e viselkedésről azt tartják, hogy nagyobb egyéni, mint társadalmi kárt okoz. Például az állam és szakértői szerint az elfogultság motiválta bűncselekmények nagyobb valószínűséggel provokálnak megtorló bűntetteket, okoznak egyértelműen érzelmi károkat áldozataiknak és zavarják meg a közrendet. Az állam azon óhaja, hogy e vélt károkat orvosolja, kielégítő magyarázatot ad arra, miért hozott büntetéssúlyosbító rendelkezéseket azon felül, hogy pusztán helytelenítené az elkövető nézeteit és elfogultságát."

Első látásra a két szemben álló oldal konfliktusa feloldható volna, ha empirikusan meghatároznánk, hogy a gyűlöletbűntettek valóban több kárt

okoznak-e, mint az azonos alapú, de más motivációjú bűncselekmények. De ez a konfliktus – ahogyan nemrégiben Kahan megállapította – egy mélyebb ellentmondást is hordoz. A gyűlöletbűntettek törvénybe foglalását ellenzők, akik azt állítják, hogy a jogszabályok nem legitimek, mivel a büntetőjog általános gyakorlatával szemben a büntetés kiszabásakor értékeket vesznek figyelembe, azzal a problémával kerülnek szembe, hogy a büntetőjog rendszerint igenis az elkövetőt motiváló értékek alapján állapítja meg a törvénysértés súlyosságát és az annak megfelelő büntetést. Azok viszont, akik a gyűlöletbűntettek büntetését azon az alapon szorgalmazzák, hogy nagyobb károkat okoznak, azzal a problémával néznek szembe, hogy sok esetben az elkövető értékeinek elutasítása is az okozott nagyobb károk közé tartozik. Kahan így érvel: „Fogalmi és gyakorlati értelemben is lehetetlen választóvonalat húzni az erőszakos bűnözők által okozott károk és az őket cselekvésre indító értékek között. Ebben az értelemben a gyűlöletbűntettekről szóló törvények valójában helytelen értékeiért büntetik az elkövetőt, mivel ezt teszi a büntetőjogot alkotó többi rendelkezés is. Másként nem is lehet elképzelni" (KAHAN 2001, 193).

A dilemma feloldása érdekében az alábbiakban felvetek két, a vita lényegét érintő kérdést.

Ártalmasabbak-e a gyűlöletbűntettek, mint az azonos alapú, de más motivációjú bűncselekmények? És ha a válasz igen, akkor az állítólagos károk miatt elítélendők-e az elkövető értékei? Érvelésem (amelyet korábbi kutatások kritikai áttekintése során dolgoztam ki) a gyűlöletbűntettek által állítólag okozott kár négy fajtája: a *testi*, az *érzelmi*, a *megfélemlítési* és a *normatív ártalom* köré összpontosul.

Fejtegetésemet helyenként néhány olyan bizonyítékkal szemléltetem, amelyek a gyűlöletbűntettek elleni jogszabályok jeles támogatóival folytatott beszélgetésekből származnak (IGANSKI 2001).[7]

7. Az interjúk 1999 tavaszán és telén Bostonban (Massachusetts állam) végzett kutatási projekt részét képezték, amelyet a Brit Tudományos Akadémia ösztöndíja tett lehetővé.

TESTI ÁRTALOM

Világos, hogy a gyűlöletbűntettek által okozott testi sértések elbírálása nem az elkövető értékeinek mérlegelésén alapul. De vitathatatlan, hogy csak akkor indokolt a gyűlöletbűntetteket a bűncselekmények külön típusának nyilvánítani, ha bizonyítható, hogy a gyűlöletbűntettek *rendszerint* súlyosabban érintik a sértetteket, mint az azonos alapú, de más motivációjú bűncselekmények. A gyűlöletbűntett-törvények néhány szorgalmazója úgy véli, hogy a gyűlöletbűntettek valóban ártalmasabbak. Felvetették például, hogy a gyűlöletbűntettek nagyobb valószínűséggel tartalmaznak „szélsőséges erőszakot" (LEVIN 1999, 15), okoznak sérülést és vezetnek kórházi ápoláshoz, mint a bűnügyekben elkövetett támadások általában (LEVIN és MCDEVITT 1995; LEVIN 1999, 15). Az ilyesféle állításokat azonban nem támasztja alá megfelelő mennyiségű empirikus bizonyíték, és ebből következik, hogy nem is elég meggyőzőek. Azt kellene bizonyítani, hogy a meghatározott típusba – mondjuk a súlyos testi sértéshez – tartozó egyes bűncselekmények nagyobb sérülést okoznak, amikor „gyűlölet" motiválja őket, mint akkor, amikor valami más. De még ha a gyűlöletbűntettek többsége súlyosabb sérüléseket is okozna, mindenképp indokolatlan volna szigorúbban büntetni olyan gyűlöletbűntett elkövetőjét, amely nem okozott nagyobb sérülést, csak azért, mert a gyűlöletbűntettek általában nagyobb sérülést okoznak. Azok a gyűlöletbűntettek, amelyek valóban nagyobb testi sértéssel járnak, szigorúbb büntetést érdemelnek, de az efféle bűntettek nem indokolják a konkrét bűncselekmény sajátos körülményeit meghaladó büntetéskategória kialakítását. A valóban nagyobb testi sértést okozó bűntetteket célszerűbb a megfelelő szinten elbírálni.

ÉRZELMI ÁRTALOM

Az érzelmi sérelmeknél ugyanazok a megfontolások érvényesek, mint a testi ártalmak esetében. Vitathatatlan, hogy a gyűlöletbűntettek szigorúbb

büntetésének indoklásához bizonyítani kellene, hogy a kérdéses incidens sajátos körülményeitől függetlenül rendszerint nagyobb érzelmi sérelmet okoz az áldozatoknak, mint a párhuzamba állítható bűntettek. Folytak kutatások a gyűlöletbűntettek áldozatokra gyakorolt lélektani és érzelmi hatásairól. Két kutató például a gyűlöletbűntett áldozatainak egy kis célzott mintáját (n = 59) vizsgálva a mások iránti düh, félelem, szomorúság, kiszolgáltatottság és gyanakvás érzéséről, illetve a sértettek saját maguk iránti rossz érzéseiről számolt be (BARNES és EPHROSS 1994). Azt is megfigyelték, hogy „a gyűlöletből fakadó erőszak áldozatainak uralkodó érzelmi válaszai »bizonyos mértékig« hasonlónak látszanak a más típusú személy elleni bűncselekmények áldozataiéhoz" (uők 250). Ugyanakkor „kontrollcsoport" (azaz párhuzamba állítható bűntettek áldozatai) hiányában nem lehet megállapítani, hogy a mintabeli gyűlöletbűntett-áldozatok által megélt érzelmi sérelmek valóban megegyeztek-e másokéval vagy súlyosabbak voltak annál. Az azonos alapú – de más motivációjú – bűntettek áldozatai összehasonlítható csoportjának hiánya meghatározza a gyűlöletbűntettek áldozatai által elszenvedett érzelmi sérelmekre vonatkozó további kutatások eredményeit (vö. HERSHBERGER és D'AUGELLI 1995; OTIS és SKINNER 1996).

Nemrégiben azonban Herek és munkatársai összehasonlították az elmúlt öt évben elfogultságból eredő bűncselekmények áldozatául esett leszbikus nők és meleg férfiak egy célzott mintáját (n = 69) egy olyan mintával (n = 100), amelynek tagjai ugyanabban az időben szexuális irányultságuktól eltérő ok miatt váltak áldozatokká. Megfigyelték, hogy a gyűlöletbűntettek áldozatai statisztikailag szignifikáns mértékben magasabb pontértékeket mutattak a depresszió, a traumatikus stressz és a düh mérésekor. Csakhogy – bár adataik arról árulkodnak, a gyűlöletbűntettek áldozatai *átlagosan* több érzelmi sérelmet szenvednek el – a pontértékek egyértelmű ingadozása jelzi, nem minden áldozat ugyanolyan mértékű sérelmet él meg, és talán azt is, hogy néhány nem elfogultságból eredő bűntett áldozata nagyobb érzelmi sérelmet szenved, mint a gyűlöletbűntettek egyes áldozatai. Adataik tehát nem szolgáltatnak elegendő bizonyítékot arra, amely a gyűlöletbűntettek valamennyi elkövetője szigorúbb

büntetésének indoklásához kellene: azaz hogy bűntettük *rendszerint* nagyobb mentális sérülést okoz, mint az azonos alapú, de más motivációjú bűntettek (HEREK, GILLIS és COGAN 1999).

Nem minden gyűlöletbűntett-áldozat éli meg ugyanúgy az érzelmi sérelmeket. Például a szexuális irányultságuk miatt megtámadottak reakcióit feltehetően szexuális biztonságérzetük és érzelmileg támogató kapcsolathálózatuk megléte (vagy ezek hiánya) határozza meg. A bostoni projekt egyik válaszadója szerint:

„A támadás gyakran rádöbbenti az érintettet, hogyan is látja saját szexuális beállítottságát és hogyan látja e szerepben önmagát. Ezért ha egy támadást vagy incidenst megelőzően valaki jól megvan a szexualitásával, utána gyakran megrendül és azt gondolja: »Hűha, most épp az hozta a fejemre a bajt, amivel olyan jól és boldogan megvoltam, ami annyi büszkeség, öröm és szeretet forrása volt számomra, és ezt nem értem«. Vagy például ha valakit némiképp nyugtalanít szexualitása és épp amiatt támadják meg, akkor az teljesen összetörheti, gyakran újra bujkálásra készteti, és ez valahogy még több lelki bajt okoz" (V7).[8]

Arra is számíthatunk, hogy a mentális sérüléseket azon csoport kollektív tapasztalata közvetíti, amelyhez az áldozat tartozik. A szexuális irányultságuk okán célba vett áldozatok vitathatatlanul olyan egyedi konfliktusokat élnek meg (GARNETS, HEREK és LEVY 1992), amelyek nagy valószínűséggel bizonyos vonatkozásokban különböznek a „faji" vagy etnikai hovatartozásuk okán célba vettek konfliktusaitól.

Tegyük fel, hogy az esetek nagy többségében a gyűlöletbűntettek valóban nagyobb érzelmi sérelmeket okoznak, mint az azonos alapú, de más motivációjú bűncselekmények (nem feledkezve meg arról, hogy – amint azt eddig igyekeztem bizonyítani – ez az állítás nehezen fenntartható). Vitathatatlan, hogy a gyűlöletbűntett áldozata által megélt érzelmi sérelmek annak következtében keletkeznek, hogy az áldozat iszonyodik a támadó csoportidentitásával szembeni megvetésétől. Lényegében a támadó

8. A kutatási projekt interjúalanyait névtelenségükről biztosítottuk, ezért válaszadói számmal hivatkozunk rájuk.

értékei találják telibe (fizikailag is fájdalmasan) az áldozat identitását. Erre a bostoni projekt egy másik válaszadójának megjegyzése utal:

„Sokkal mélyebb sebet ejt az áldozaton. Azt hiszem, áldozatként jóval nehezebb azt mondani: azért kerültem kórházba, mert meleg vagy mexikói vagyok, vagy mert nő vagyok, mint azt: tudja, sétáltam az utcán a táskámmal a karomon, erre egy fickó kikapta a kezemből, egy fickó fejbekólintott és elvitte mindenemet, mert arra fáj a foga, amink van. Nem csak úgy kiszúrnak valakit a többiek közül – azért verik össze vagy sértegetik, mert az, aki. Ez közvetlen, megfontolt, irányított bűntett, tulajdonképpen a személy lényegének, a személy lelkének megsértése, mert (...) az ember nem bújhat ki a bőréből... És sokkal nehezebb megbirkózni vele... Mert a gyűlöletbűntettek elkövetője azt mondja áldozatának: nem vagy alkalmas arra, hogy velem ebben a társadalomban élj. Nem hiszem, hogy ugyanolyan jogaid vannak, mint nekem. Azt hiszem, hozzám képest másodrendű vagy. Én felsőbbrendű vagyok" (V6).

MEGFÉLEMLÍTÉSI SÉRELEM

A gyűlöletbűntettek vitathatatlanul megfélemlítő üzenetet küldenek az áldozatnak, a csoportja közvetlen környezetében vagy távolabb élő tagjainak. Sok esetben ez a fenyegetés valódi. Barnes és Ephross 59 egyesült államokbeli gyűlöletbűntett-áldozat kis mintájának vizsgálata kapcsán arról számolt be, hogy az áldozatok 45,8 százaléka több, egymással összefüggő támadást élt meg egy néhány hónaptól három évig terjedő időszakban (BARNES és EPHROSS 1994, 249). Az Egyesült Államok Jogsegélyszolgálati Hivatala *Monograph a Policy Guide to Hate Crimes* (Mit tehetünk a gyűlöletbűntettekkel szemben?) című kiadványában kiemelte a gyűlöletbűntettek megfélemlítő hatását:

„A gyűlöletbűntettekkel kapcsolatban az az igazság, hogy egy-egy törvénysértés nemcsak egy áldozatot szed, hanem sokat. A gyűlöletbűntett nemcsak közvetlen célzottját sújtja, hanem az általa képviselt csoport min-

den egyes tagját. Az elfogultság motiválta törvénysértés továbbgyűrűzve felkavarhatja a célba vett csoport tagjainak szélesebb körét, és akár egy vírus, az egész közösségben gyorsan elterjeszti a megfélemlítettség és visszahúzódás érzését. Lélektani hatásaikon túl a gyűlöletbűntettek a megtorlás és válaszmegtorlás hullámait kelthetik. Tehát az elfogultság motiválta bűncselekmények jóval többet nyomhatnak a latban, mint más típusú bűncselekmények" (U.S. BUREAU OF JUSTICE ASSISTANCE 1997, x).

Az Egyesült Államokban egy főiskolások mintáján (n = 73) végzett kísérleti kutatás (CRAIG 1999) feltárta, miért valószínűbb, hogy a gyűlöletbűntettek bosszúvágyat keltenek, mint a más motivációjú bűntettek. Az Egyesült Államokban a Rodney King összeverését követő Los Angeles-i zavargások, illetve nem is olyan rég a nagy-britanniai Oldhamben, Bedfordban és Burleyben végigsöprő faji zavargások egyértelműen bizonyítják, hogyan gerjesztenek a gyűlöletbűntettek „megtorlás- és válaszmegtorlásköröket" olyan módon, ahogy a párhuzamba állítható erőszakos bűncselekmények nem. Vitathatatlan: a megtorlás az elkövetőket motiváló értékek által okozott súlyos sértésre adott válasz (KAHAN 2001, 185).

Mindazonáltal gyönge érv, hogy azért indokolt a gyűlöletbűntettek szigorúbb büntetése, mert azok további bűntetteket provokálhatnak. Amint Jacobs és Potter rámutat: „Épp ellenkezőleg: azért büntetné az elkövetőt szigorúbban, mivel egy olyan csoport tagját szemelte ki áldozatául, amelynek tagjai nagyobb valószínűséggel keveredhetnek olykor-olykor törvénysértő erőszakba" – más szóval kifejezve: valószínűbb, hogy támadóikra visszaütnek (JACOBS és POTTER 1998, 88).

A gyűlöletbűntettek által potenciálisan keltett megfélemlítés erősebb alapul szolgál a párhuzamba állítható bűntettekhez hasonlítva nagyobb mértékű büntetés követeléséhez, és látszólag nincs kapcsolatban az elkövetők értékeivel. Barnes és Ephross arról számoltak be, hogy a mintabeli gyűlöletbűntett-áldozatok megközelítőleg egyharmada (33,9 százaléka) azt állította, „viselkedésük megváltozott, hogy megbirkózzanak a legutóbbi támadásra adott válaszokkal és megpróbálják elkerülni, hogy a jövőben újra áldozattá váljanak".

Ilyen változás például, hogy az illető elköltözik az inkriminált lakókörnyezetből, csak ritkán jelenik meg társasági eseményeken, fegyvert vesz magának vagy hajlamosabb a fegyverhasználatra, új vagy újabb felszereléseket vásárol otthona védelmére, és óvintézkedéseket eszközöl a családbeli gyerekek megvédésére" (BARNES és EPHROSS 1994, 250). De itt megint az a helyzet, hogy összehasonlítható csoport hiányában nem állapíthatjuk meg biztonsággal: vajon a gyűlöletbűntettek az áldozatokra nagyobb megfélemlítési fenyegetést jelentenek-e, mint a párhuzamba állítható bűntettek.

A gyűlöletbűntettek által keltett megfélemlítés-ártalmak vitathatatlanul túlterjednek az egyénen: az egyén „csoportjára" vagy tágabb közösségére. Valószínű, hogy a csoport azon tagjait is érintik, akik ismerik az áldozatot és értesülnek arról, mi történt vele – jóllehet nem is közvetlen környezetében élnek. Mi több: a gyűlöletbűntett olyanokat is érinthet, akik az áldozatéhoz hasonló jellemzőkkel bírnak és tudomást szereznek az áldozat szerencsétlenségéről. Egy Nagy-Britanniában nemrégiben végzett kutatás rámutatott a szóban forgó szélesebb körű viselkedési hatásra. Az 1990-es évek közepén az etnikai kisebbségekről végzett országos felmérés (FOURTH NATIONAL SURVEY OF ETHNIC MINORITIES) szerint: a fekete és ázsiai válaszadók közel egynegyedét nyugtalanította, hogy „faji üldözött", és 14 százalékuk számolt be arról, hogy tett már valamit a lehetséges zaklatás elkerülése érdekében (MODOOD *et al.* [szerk.] 1997). Ezek az óvintézkedések az éjszakai kijárás kerülésétől – ami a legtöbbször említett viselkedési válasz volt – a szabadidős tevékenységek megváltoztatásáig (bizonyos kocsmák kerüléséig) terjedtek (VIRDEE 1997, 284–285). A felmérésbeli válaszadók nagyobb része „arról számolt be, hogy nyugtalanítja a faji zaklatás és az elmúlt évben tapasztalta is". Virdee végül megállapítja: „Mindebből arra következtethetünk: félelem- és szorongáskeltő hatása lehet annak, hogy a válaszadók a múltban valamikor már elszenvedték a faji zaklatás valamely formáját vagy hallottak a faji zaklatásról" (uő 284–285). De – amint már elmondtuk – a gyűlöletbűntettek külön bűncselekmény-kategóriaként való büntetésének indoklásához bizonyítékkal kell alátámasztani, hogy a gyűlöletbűntett megfélemlítő hatása általában minden tekintetben meghaladja

az azonos alapú, de más motivációjú bűntett hatását. Sajnos az országos felmérés keretei nem tesznek lehetővé ilyen összehasonlítást, mert a bűncselekmények áldozatait vizsgáló kérdések kizárólag a faji motivációjú bűnözésre irányultak.

Az áldozat csoportjára gyakorolt hatáson kívül a gyűlöletbűntettek által keltett megfélemlítési hullám az áldozat közvetlen környezetén belüli vagy azon kívüli más csoportokra is átterjedhet. Erre a bostoni projekt egyik válaszadója mutatott rá:

„Ez a dolog igazán sok feszültséget teremt és az emberek igazán becsavarodnak. És még ha a közösségen belül mondjuk egy afroamerikai is a célpont, akkor tudja, ez nemcsak neki, hanem bárkinek a csoportból azt jelentheti: »Semmi keresnivalód itt.« De ki a megmondhatója, hogy egy másik csoport tagjai, mondjuk mexikóiak vagy melegek nem mondhatják: »Jézusom, azért történhetett vele, aki, és ki mondhatná, hogy ez velem nem történhet meg«" (V5).

Ám ha a gyűlöletbűntett elkövetőit az okozott megfélemlítés-ártalmak miatt szigorúbban kell büntetni, mint a párhuzamba állítható bűntettek elkövetőit, akkor az igazság vitathatatlanul megköveteli, hogy tetteik következményeiért is elítélhetőek legyenek. De vajon a tettesek mindig szándékosan okozzák-e ezeket a sérelmeket? Az elkövetői motivációkra vonatkozó kisszámú kutatási bizonyítékból arra következtethetünk, hogy a gyűlöletbűntettet-elkövetők jelentős része talán nem is szándékosan okozza a megfélemlítési sérelmet. A bostoni rendőrkapitányság eseteinek elemzésével (n = 169) Levin és McDevitt arra a következtetésre jut, hogy a gyűlöletbűntett leggyakoribb fajtája (58 százaléka) „a testi sértés, amelyet csoportosan követnek el pusztán a feszültség vagy az izgalom kedvéért... Meglepő módon az ilyen gyűlöletbűntettek elkövetői nem különösebben hajlanak előítéletre. Gyakran azért vesznek részt benne, hogy kivívják barátaik elismerését vagy hogy befogadják őket" (LEVIN és MCDEVITT 1995, 7).

Hasonló eredményre jutott az a felmérés is, amelyet Észak-Kaliforniában hat főiskola diákjai körében (n = 484) végeztek. A válaszadók 10 százaléka elismerte, hogy bántalmazott vagy megfenyegetett homoszexuálisnak vélteket, és 24 százalékuk számolt be a melegek elleni heccelődésről. Franklin szerint az esetek mögötti motivációk közül kettő, az „izgalomkeresés" és a „kortársösztönzés" a kamaszok fejlődésével együtt járó jelenség. Az *izgalomkeresők* „unalmuk" enyhítésére támadnak meg másokat, hogy „mulatságban", izgalomban legyen részük és erősnek érezzék magukat. A *kortársösztönzésű* támadók azért követnek el támadásokat, hogy barátaiknak bizonyítsák belevaló és heteroszexuális voltukat. Mind az izgalomkereső, mind a kortársösztönzésű támadók kisebbítik a homoszexuálisokkal szemben érzett személyes ellenérzéseiket, és vagy barátaikat okolják a támadásért, vagy az okozott kár mértékét kisebbítik (FRANKLIN 2000). Tanulságos megfontolni, vajon az ilyen elkövetők elítélhetők-e bűntettük minden következményéért. Lehetséges, hogy cselekedeteik megfélemlítés- és félelemhullámokat keltenek, de úgy látszik, hogy nem látták előre az áldozatokra gyakorolt közvetlen hatáson túli következményeket. A szándék hiánya vitán felül enyhíti tetteik következményeiben való bűnösségüket – éppen úgy, ahogyan egy olyan személyt, akinek gondatlansága egy másik személy halálát okozza, kisebb törvénysértésben ítélnek bűnösnek, mint azt, aki szándékosan oltja ki áldozata életét.

NORMATÍV ÁRTALOM

Bár néhányan az izgalom kedvéért vagy barátaik elismerésének kivívásáért követnek el gyűlöletbűntetteket, tehát nem azért, mert az a vágyuk, hogy közösségeket megfélemlítsenek, mégis vitathatatlanul elítélhetők cselekedeteikért. Ennek az az oka, hogy ami motiválja őket, társadalmi normákat vagy kollektív erkölcsi szabályokat sért. Ahogyan a bostoni projekt egyik válaszadója megállapította:

„Bár egy demokratikus társadalomban minden bűntett sértő lehet, valahogy számítunk rá, hogy azok, akik pénzt akarnak, mert nincs pénzük, leüthetnek és elvehetik a tárcánkat. Az indítékuk tehát a rablás. És akármilyen nem kívánatos is ez az indíték, az valahogy sokkal utálatosabb, ha

valakit csak azért bántanak, mert az, aki. Tény, hogy az efféle elfogultságból fakadó vagy faji indítékú gyűlölködés sérti a társadalmat" (V6).

Egy másik válaszadó hasonlóképpen vélekedett:

„Épp a sokféleségünk tesz minket naggyá, és ismétlem: szerintem felháborító, hogy egy személy a különbözősége miatt fenyeget egy másik személyt vagy emiatt cselekszik a kárára. Ez éppen azt rombolja szét, amire valaha ez az ország épült, és azt hiszem, igazából megosztja a közösségeket és szétzilál minket" (V5).

Röviden: a gyűlöletbűntett elkövetőjének indítéka „az egyenlőség elvét, jogrendszerünk és kultúránk egyik legmélyebben gyökerező tanát sérti" (LAWRENCE 1994, 365). De a gyűlöletbűntettek szigorúbb büntetése azon az alapon, hogy társadalmi értékeket sértenek, nem vezethet máshoz, mint az elkövető „rossz értékeinek" büntetéséhez. Bár ez a gyűlöletbűntett-törvények ellenzőinek érvelését igazolja, álláspontjukat gyengíti, hogy a büntetőjog gyakorta az elkövetők motiváló értékei alapján állapítja meg a vétség súlyosságát és a megfelelő büntetést (SEIKER 1999; KAHAN 2001). Az a tény, hogy az önvédelmet például enyhítő körülménynek tartják akkor is, ha a bűntett körülményei azonosak egy aljas indokból elkövetett hasonló bűntettével, azt jelzi, hogy a „jó" – vagyis normatíve kívánatos – értékeket jutalmazzák, a „rossz" értékeket pedig büntetik.

MIKÉPP ÁRTALMASABBAK A GYŰLÖLETBŰNTETTEK?

Általánosságban nagyon kevés kutatás hasonlította össze a gyűlöletbűntettek viktimizáló hatását az azonos alapú, de más motivációjú bűntettek hatásával. A meglévő bizonyítékokat áttekintve azt mondtuk, hogy azok az állítások, amelyek szerint a gyűlöletbűntettek nagyobb mértékű károkat okoznak, mint az azonos alapú, de más motivációjú bűntettek, logikailag nem helytállók. Azt is elmondtuk, hogy a gyűlöletbűntettek jogi megkülönböztetésének hívei érvrendszerében kevesebb olyan körülmény van, amely szerint az okozott károk indokolják a gyűlöletbűntettek párhuzamba

állítható bűntettektől eltérő büntetését. Azokban az esetekben, amikor a gyűlöletbűntett az elkövető értékeitől függetlenül láthatóan nagyobb károkat okoz, okafogyottá válik a szigorúbb büntetés.

De nem következetlenség, ha a gyűlöletbűntettek esetében az elkövető motiváló értékeit azért büntetik, mert uralkodó társadalmi normákat sért, mivel – ahogyan már (KAHAN [2001] nyomán) megállapítottuk – a büntetőjog gyakran az elkövető motiváló értékei alapján határozza meg a vétség súlyosságát. A gyűlöletbűntett-jogszabályok néhány ellenzője fölveti a „kényszerpálya" lehetőségét, miszerint „ha a kormány szigoríthatja a »türelmetlen« indítékokra kiszabott bírságokat, akkor bármely olyan indíték bírságait szigoríthatja, amely nincs ínyére" (ADELMANN és MOORSHEAD 1995, 21). Vitathatatlan: ilyen orwelli rémálom még nem fordult elő az Amerikai Egyesült Államokban.

Fordította Szalai Éva

IRODALOM

Adelmann, L. – Moorshead, P. 1995: Bad Laws Make Hard Cases: Hate Crime Laws and the Supreme Court's Opinion in Wisconsin v. Mitchell. *Gonzaga Law Review* (30, 1), 1–27.

Barnes, A. – Ephross, P. H. 1994:. The Impact of Hate Violence on Victims – Emotional and Behavioural Responses to Attacks. *Social Work* (39, 3), 247–251.

Craig, K. M. 1999: Realiation, Fear, or Rage. An investigation of African American and White Reactions to Racist Hate Crimes. *Journal of Interpersonal Violence* (14, 2), 138–151.

Franklin, K. 2000: Antigay Behaviors by Young Adults: Prevalence, Patterns and Motivators in a Noncriminal Population.. *Journal of Interpersonal Violence* (15, 4), 339–362.

Gey, S. G. 1997: What if Wisconsin v. Mitchell Had Involved Martin Luther King Jr? The Constitutional Flaws of Hate Crime Enhancement Statutes. *George Washington Law Review* (65), 1014–1070.

Garnets, L. – Herek, G. M. – Levy, B. 1992: Violence and Victimization of Lesbians and Gay Men: Mental Health Consequences. In G. M. Herek – K. T. Berrill (szerk.): *Hate Crimes. Confronting Violence Against Lesbians and Gay Men.* Newbury Park, Sage.

Gross, K. A. – Kinder, D. R. 1998: A Collision of Principles? Free Expression, Racial Equality and the Prohibition of Racist Speech. *British Journal of Political Science* (28), 445–471.

Herek, G. M. et. al. 1997: Hate Crime Victimization Among Lesbian, Gay, and Bisexual Adults'. *Journal of Interpersonal Violence* (12, 2), 195–215.

Herek, G. M. – Gillis, J. R. – Cogan, J. C. 1999: Psychological Sequelae of Hate-Crime Victimization Among Lesbian, Gay, and Bisexual Adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* (67, 6), 945–951.

Hershberger, S. L. – D'Augelli, A. R. 1995: The Impact of Victimization on the Mental Health and Suicidality of Lesbian, Gay, and Bisexual Youth. *Developmental Psychology* (31), 65–74.

Hurd, H. 2001: Why Liberals Should Hate „Hate Crime Legislation". *Law and Philosophy* (20), 215–232.

Iganski, P. 1999: Why Make Hate a Crime? *Critical Social Policy* (19, 3), 385–394.

Iganski, P. 2001: *Hate Crimes Hurt More. Americal Behavioral Scientist.* (Nyomás alatt).

Jacobs, J. B. – Potter, K. A. 1997: Hate Crimes: a Critical Perspective. *Crime and Justice.* (22, 1), 1–50.

Jacobs, J. B. – Potter, K. A. 1998: *Hate Crimes. Criminal Law & Identity Politics.* New York, Oxford University Press.

Kahan, D. M. 2001: Two Liberal Fallacies in the Hate Crimes Debate. *Law and Philosophy* (20), 175–193.

Lawrence, F. M. 1994: The Punishment of Hate: Towards a Normative Theory of Bias-Motivated Crimes. *Michigan Law Review* (93), 320–381.

Lawrence, F. M. 1999: *Punishing Hate.* Cambridge (Mass.), Harvard University Press.

Levin, B. 1999:. Hate crimes. Worse by definition. *Journal of Contemporary Criminal Justice* (15, 1), 6–21.

Levin, J. – McDevitt, J. 1995: *Landmark Study Reveals Hate Crimes Vary Significantly by Offender Motivation. Klanwatch Intelligence Report.* Southern Poverty Law Center.

Modood, T. et. al. (szerk.) 1997: *Ethnic Minorities in Britain. Diversity and Disadvantage.* London, Policy Studies Institute.

Otis, M. D. – Skinner, W. F. 1996: The Prevalence of Victimization and its Effect on Mental Wellbeing Among Lesbian and Gay People. *Journal of Homosexuality* (30), 93–122.

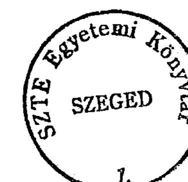
Steiker, C. S. 1999: Punishing Hateful Motives: Old Wine in a New Bottle Calls for Prohibition. *Michigan Law Review* (97), 1863–1870.

U.K. Home Office 2000: *Statistics on Race and the Criminal Justice System.* Research, *2000 Development and Statistics Directorate.* London, Home Office.

U.K Department of Justice. *Bureau of Justice Assistance. 1997: A Policymaker's Guide to Hate Crimes.* Washington D.C. – U.S. DJBJA.

Virdee, V. 1997: Racial Harassment. In T. Modood et al. (szerk.): *Ethnic Minorities in Britain. Diversity and Disadvantage.* London, Policy Studies Institute.

Weinstein, J. 1992:. First Amendment Challenges to Hate Crime Legislation: Where's the Speech? *Criminal Justice Ethics* (11, 2), 6–20.

DONÁTH LÁSZLÓ

JÁKÓBOT MIÉRT, ÉZSAUT MIÉRT NEM?

E konferencia tárgya – *gyűlöletbeszéd* – sajátos vallási kategóriára utal. Ezt a problémát bizony érdemes vallási szempontból is megközelíteni.

Előbb azonban hadd tegyek rövid kitérőt. Ma délelőtt meghallgattam Gerhard Schröder német kancellár beszédét az MSZP kongresszusán. Kíváncsi voltam, ki ez az ember. Meg kell adni, nem csak tetszett, amit mondott, féltékennyé is tett, mivel profi lelkipásztorként szólt. Nem valószínű, hogy sok köze lenne az egyházhoz, de szakértői nyilván tájékoztatták, hogy itt Budapesten bizalomvesztett, enervált, utat tévesztett emberek hallgatják majd. Gerhard Schröder önmagát védő, ugyanakkor ölelő gesztussal állt meg: ti, magyar szociáldemokraták, értsétek meg végre, „ti vagytok az isten". Két dolgot ne tegyetek: ne hagyjatok föl az úgynevezett innovációval – ezt én modernizációnak mondom –, és ne áruljátok el még egyszer a társadalmi igazságosságot. Ezt újra megbünteti a nép, melyet egyszer már becsaptatok... Úgy megéljenezték, mintha tényleg a messiás jött volna el. Németh Miklóst várták; hamis messiásnak bizonyult, de Gerhard Schröder megvigasztalta a magyar szociáldemokratákat. Csak az utolsó mozzanat volt számomra nyomasztó – mégiscsak illegális kommunista volt az apám. Mikor lejött a pulpitusról, majd a színpadról, mindenki felállva tapsolt. Ebben a pillanatban úgy éreztem, még kell ez a másfél év büntetni ezt a gyülevész falkát MIÉP-pel s Kövérrel. Aztán a folyosón belém karolt a *Népszabadság* egyik vezető szerkesztője: mit szólsz, Kövér azt nyilatkozta a *Die Zeit*ben, hogy csak két párttal nem hajlandó koalícióra lépni, a MIÉP-pel és az MSZP-vel. Azt válaszoltam: magánügy, azt mond

Kövér, amit akar. De jó, ha Németországban is tudják, hogy Kövér így gondolkodik: nem tud és nem is akar különbséget tenni a nemzetiszocialisták és a szociáldemokraták között.

A század elején a Freud-tanítvány svájci lelkész, Rudolf Pfister máig jelentős könyvet írt *A félelem és a kereszténység* címmel. A másik mű, amely e konferencia tárgyát közvetlenül érinti, Hannah Arendt esszéje a gyűlöletről, amelyet a Politikatudományi Intézet épp kiadni készül. A Bibliát olvasó jámbor embert – aki több mint kétszázszor találkozik a gyűlölet szavával, hol héber, hol görög szövegkörnyezetben, de mindig a szeretet ellentéteként – e kiváló szerzők tudományosan is megerősítik abban, hogy a gyűlölet alapvetően vallásos kategória.

Nyilván nem én vagyok az egyetlen, aki ezen az isteni kijelentésen nem tud túllépni: „Jákóbot szeretem, Ézsaut gyűlölöm". Mit jelent ez? Micsoda gőgről, micsoda szuverenitásról tanúskodik ez a mondat? Sőt már ennek előtte a Káin–Ábel-történet. Majd Jákób tizenkét gyermekénél újra megjelenik ez az irracionális kiválasztáson alapuló „testvér testvér ellen" motívum: tíz áll szemben eggyel, esetleg kettővel. József miért, és a másik tíz miért nem? (Benjámin ebben az összefüggésben jelentéktelen.) Mintha a testvérharc zsigeri szinten, érzelmileg meghatározottan, a teremtői szándék révén kódoltatott volna az egyes ember és közösségei történelmébe, mintha az lenne a hivatásunk, hogy a gyűlölettel szemben alkossuk meg önmagunkat.

Van egy héber szó, rettenetes, borzongató szó: *herem*. Tartalmilag a hadiátoknak felel meg. Ha az Örökkévaló akaratának megfelelően ezt valamire kimondták, azt ki kellett irtani, ott kő kövön nem maradt. A zsidó számára a gyűlölet nem azt jelenti, hogy „nem tetszik a pónemed", hanem azt, hogy végre kell hajtania Isten büntetését, függetlenül attól, hogy ő személyesen mit gondol Jerikóról vagy mit érez Kánaán kardélre hányt népei iránt.

Sőt a babilóniai fogságból hazatérő nép újrafogalmazta a „szakrálisan tiszta" gyűlölet posztulátumát, mikor Ezsdrás és Nehémiás megint nemzetté tette a zsidóságot. Azt mondták: akik a fogság ideje – hetven év –

alatt otthon maradtak a szent földön, s nem közülük valóval házasodtak össze, azoknak el kell válniuk, ha gyermekük, unokájuk lett, azt el kell kergetniük. A gyűlölet az Ószövetségben nem érzelem, hanem politikai attitűd. Ne csodálkozzanak az ifjabb és idősebb Hegedűs Lóránt terminológiáján. Ők meg vannak győződve arról, hogy biblikusan gondolkodnak. Ők az új Izráel, az új próféták. És élt egy Tiso nevezetű szlovák fasiszta lelkész is, de tudnék még magyar példát is idézni.

Az Újszövetséggel kapcsolatban azonban a „szeretet" és „megértés" szavakat kellene használni. Sőt nem is egyszerűen szeretetről és megértésről van szó, hanem valami tökéletesen MÁSról, mint a törvényorientált mentalitás.

Mózes feladata az volt, hogy ebből a csordából, a zsidóságból népet teremtsen. Nagyon kegyetlenül ugyan, de megcsinálta. A bíráknak az országot kellett építeniük, megalkották. Saultól, Dávidtól kezdve a fogság koráig az uralkodók naggyá tették Izráel népét. Aztán jött a babilóniai fogság, s valami megtört, valaminek egyszer s mindenkorra vége lett: annak, hogy Isten ezt a népet kiválasztotta. Kétezerötszáz éve olyasmit hordoz ez a nép, aminek semmi köze sem a történelmi, sem a politikai valósághoz. Emlékezzenek, „a zsidók asszimilációja a társadalom asszimilációja a zsidóktól", mondta Karl Marx százötven éve. Ugyanez áll az egyházra is.

Engedjék meg nekem – hiszen nyelvi kérdések is előkerülnek –, hogy idézzek néhány mondatot a Bibliából. Máté evangéliumának 5. részéből: „Hallottátok, hogy megmondatott, szeresd felebarátodat, és gyűlöld ellenségedet. Én pedig azt mondom néktek: Szeressétek ellenségeiteket, áldjátok azokat, akik titeket átkoznak, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnek, és imádkozzatok azokért, akik háborgatnak és kergetnek titeket." Máté 10-ből: „És gyűlöletesek lesztek mindenki előtt az én nevemért, de aki mindvégig megáll, az megtartatik." Vagy Lukács evangéliumában: „Boldogok lesztek, mikor titeket az emberek gyűlölnek, és kirekesztenek, és szidalmaznak titeket, és kivetik a ti neveteket, mint gonoszt, az embernek fiáért" (6, 22). „De néktek mondom, kik engem hallgattok: Szeressétek ellenségeiteket, jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnek" (6, 27).

János evangéliuma így ír: „Titeket nem gyűlölhet a világ, de engem gyűlöl, mert én bizonyságot teszek felőle, hogy az ő cselekedetei gonoszak" (7, 7). Vagy a 15. részben: „Ha gyűlöl titeket a világ, tudjátok meg, hogy engem előbb gyűlölt tinálatok" (15, 18).

Nem folytatom tovább. Ezek mind újszövetségi, evangéliumi szövegek, de lehetne levélbeli idézetet is találni annak illusztrálásául, hogy a kereszténység alapja valami tökéletesen más. Jön egy zsidó ember, aki szembefordul népe történetével, teológiai, prófétai örökségével, és megszünteti a nép együvé tartozását is kifejező negatív indulatot. Mi több: azt mondja az elittel kapcsolatban, hogy inkább semmisüljünk meg, semhogy elveszítsük istenarcúságunkat. Ez a dolog lényege! És megkerülhetetlen, hogy ez árultatott el. Erről szól 2000 év egyháztörténete. Olyan kegyetlen tanúságként, amelyhez hasonló sehol a világtörténelemben nem létezik. Az árulás nem Nagy Konstantin, a kereszténység államvallássá tétele (i. sz. 314) után kezdődött, hanem már az első században. Már Pál arról beszél az első korinthusi levélben, hogy szakadások vannak a gyülekezetben: „mindenitek ezt mondja: Én Pálé vagyok, én meg Apollósé, én meg Kéfásé..." (1, 12). És gyűlölik egymást. Pál meginti őket, hogy ezt nem lehet csinálni. Aztán később kiátkozzák a donatistákat, ez már a harmadik század, az ebionitákat, kiátkozzák az ariánusokat. Augustinus, kedvenc egyházatyám (Bibó István az ő államtanából írta akadémiai székfoglalóját) élén járt az eretneküldözésnek, boldog volt, hogy gyűlölhet. Aztán ott vannak a reformátorok. Luther, aki *A keresztény ember szabadsága* címmel írta meg élete fő művét, „liberális vitairatát", fél évtizeddel később egészen gorombán „gyilkos és rabló paraszthordákról" beszél, s fölszólít mindenkit, papot és fejedelmet, hogy irtsa őket. Nem folytatom a sort, elég a magunk huszadik századába beletekinteni.

Néhány gondolat ahhoz, amiről Hegedűs Zsuzsa beszélt. A nagy francia forradalomtól az egész európai kereszténység talajvesztetté vált. Ez a talajvesztés vagy – ahogy a fogalom a cigánysággal kapcsolatban itt előkerült – identitásvesztés sajátos öngyűlöletképző motívummá lesz, amelyet elfojtanak, de amely diffúz módon mégis jelen van, s elképesztő dolgokat

képes termelni. Ismét néhány példa: Kossuth Lajos, evangélikus hitsorsosom vagy Ravasz László református püspök szabadkőműves-páholy tagjai voltak. A világháborút megelőző ötven esztendőben ezt sem szégyellni, sem titkolni nem kellett. Az első világháborút követő időszakban ugyanez a Ravasz László háromszor igent nyomott volna a zsidótörvényekre, ha lett volna gépesített szavazógomb az Országgyűlésben. A második világháborút követően pietista, úgynevezett „ébredési" hullám öntötte el az országot, mindenki imádkozott, énekelt, bánta bűneit. De senkinek nem jutott eszébe bocsánatot kérni a zsidóktól. Istentől kértek bocsánatot. Büntetésből kapták Rákosit és Kádárt negyven évre – hogy ironikus legyek. 1956 után a francia forradalom óta terjedő szekularizációs processzus úgy megy végbe, hogy megköttetik fölötte egy politikai alku, és a maradéka is elvész az egyház önbecsülésének. Katolikus, református, evangélikus és bizonyos mértékig zsidó alku. A többiről most nem beszélek.

Telnek-múlnak az évek, és eljön 1989. Az összes főpap és valamirevaló egyházi ember a szívében „cidrizik". Hallatlan kéjt okozott – engedjenek meg ennyi személyeskedést –, amikor mint a kegyeleti bizottság intéző embere magam mondhattam meg egy evangélikus püspöknek, hogy „barátom, te nem jöhetsz oda a Hősök terére a ravatalhoz, mert országgyűlési képviselő vagy, alkalmatlanná tetted magad". Az illető egy kicsit csodálkozott, magában talán azt vélte, majd meggondolják magukat. Ez az ember már nem püspök, nyugdíjba ment, de a többiek ott vannak. Nem tartott sokáig ez a reszketés, ez a cidrizés. 1991-ben valami paktum köttetett Antall Józseffel – szeretett paktumokat kötni! –, s egyszerre föllélegeztek az urak, élükön a katolikusokkal. Az Állami Egyházügyi Hivatal irattára lepecsételve maradt, tanúm erre Iványi Gábor és Földes György. Mind a kettőt kizavarták, Földestől elvették a kulcsot. A mai napig nem férhet hozzá a parlament sem. Az Emberi Jogi Bizottság statútumában szerepel a vizsgálat, valójában azonban soha nem vizsgálódhatott, az anyag titkosítva van. És nem is fogunk tudni vizsgálódni, a Történeti Hivatal felállítása után végképp nem. Antall még tudta, hogy ezek az emberek romlottak, morálisan hitványak, és távol tartotta őket a politikától, s ennek az volt az ára, hogy nem kerül nyilvánosságra, mi mindent tettek. Horn nem sokban különbözött az egyházfejedelmektől, tehát ő is megkötötte a maga külön kis alkuját, ő azonban reálpolitikus volt, s tudta, a többiek is menni fognak utána. Egyben tévedett: nem választották újra. Aztán jött a zseniális Orbán, aki tudja, mindent nem lehet elintézni ilyen alkuval, mert ez az ország kereszténység szempontjából kétfejű. Van egy kuruc hagyomány, protestáns tradíció és egy labanc, *svarcgelb,* mondanám én – tessenek elolvasni a Kosáry Domokossal készült interjút az októberi *Mozgó Világ*ban, hogy mi az a labanchagyomány. Orbán egy pillanat alatt rájött arra, hogy meg fogja kapni azt az ideológiai támaszt, amelyre szüksége van. És valóban megkapja. Ő világosan tudja, hogy ateista, de beáll egy református szerepbe, aztán elmegy, és megcsókolja a pápa kezét. Aki szintén tudja róla, hogy ateista. Ez a gesztus meg a korona meg a sok-sok kellék, ami idetartozik, egy szempillantás alatt – ahogy a rákbetegségnél van egy pillanat, amikor hirtelen elrákosodik minden – egyszerre belobbantja ezeknek a katolikus főpapoknak a teljes öngyűlöletét. Mert ezt nem csinálta velük senki, sem Rákosi, sem Kádár.

Ezen a konferencián nem került szóba a homoszexualitás kérdése, pedig a melegekkel kapcsolatos társadalmi előítéletképzés legalább olyan izgalmas téma, mint a zsidók, cigányok vagy mozgássérültek problémája. Tavaly október elején egy lelkészgyűlésen egy kollégám a homoszexualitásról szóló előadásában úgy fogalmazott, hogy az „habituális bűn". Aztán lefordította önmagát: a homoszexuális ember puszta létezése bűn. Nekem eszembe villant a Magyar Alkotmány 54. cikkelye, amelyik így hangzik: a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani. Ennek nyomán aztán elmondtam, mi a véleményem az efféle szövegekről, néhány nappal később pedig 17 ember, egyháziak és világiak a püspökhöz fordultak és följelentettek.

A jelenlévők közül többen a bázison dolgoznak, én is. A város peremén. És ez a legfontosabb. Ezen az inkriminált alkalmon, amelyen többen fölszólítottak, hogy mondjak le lelkészi állásomról, s hagyjam ott az egy-

házat, azt mondtam, hogy míg egyetlen ember akad, aki lelkésznek tart, aki hozzám mint lelkészhez fordul, addig én lelkész vagyok. Gerhard Schröder talán megvigasztalta a magyar szociáldemokratákat, talán belendít egy újfajta politikai eszmélődést, de ezzel a diffúz bűntudattal kínlódó, helyét, identitását vesztett magyarországi kereszténységgel kapcsolatban nekem nagyon komoly aggodalmaim vannak. Iványi Gáborral együtt mégis azt mondom, hogy mi a „végekről", a „bázisról" nem mozdulunk, s reméljük, hogy ezek a bázisok egyszer összeérnek. Politikus gyermekeként, s ennyiben a napi aktualitásoknál hosszabb távon gondolkodóként, azt mondom, hogy ennek az országnak akkor van jövője, ha ezek a bázisok, gyülekezetek, civil kezdeményezések gyűrűt alakítanak ki a társadalom körül, amely gyűlölet, gyűlölködés, konfliktusok és harag ellenére sem engedi szétrobbanni. Sok ehhez nem kell. De az igen, hogy a romáktól a melegeken át – mondjuk így – a liberális meggyőződését lelkészként és teológusként is vállaló zsidó-keresztényekig az emberek egymásra találjanak, s legyőzzék a legnagyobb kísértést.

Önkényesnek tűnhet a jelző. Hiszen ahány ember, annyi kísértés, annyi kiváltképpen való kísértés. Kit ez, kit az vet élete peremére, s állít szembe önmagával: ez vagy. A Bibliát gyakorta olvasó s megszólaltató emberként számomra mégis az ítélkezés a legnagyobb kísértés. Az ember ember általi megítélése, az, hogy valakinek a puszta léte, személyisége botránkozás kövévé válik. A törvény, a jog, a szabályok a cselekedetekre vonatkoznak. A közösséghez tartozók békés együttélését, egymás tűrését szabják meg. Az ítélkező ember törvényfelettivé teszi magát. Nem az érdekli, hogy a másik mit tett vagy mulasztott, vagy egyáltalán bármiben kárára volt-e közösségének, hanem az, hogy van. Az ilyen embert sem a valóság, sem az igazság nem izgatja, csak a gyűlölet mozgatja. Az a zsigeri indulat, amely hasonlatos a lét- és fajfenntartás egyetemes gerjedelméhez, de mégsem jellemez mindnyájunkat. Tehát nem teremtési rend, nem antropológiai sajátosság, nem kulturális meghatározottság, csak közönséges kísértés.

Kísértés, amelynek mindnyájan ki vagyunk téve, s mégsem mindenki bukik el benne. Gyűlöletbeszéd, mondják a társadalomkutatók, okát keresve e közösségi kórnak, amely felbukkan a futballpályák lelátóin és a parlamenti padsorokban, a templomok szószékén és a sajtóban. Van, amikor nemzedéki jelleget kap, és van, amikor pártszintű. Olykor avitt, historizáló, máskor pedig materialistán tényszerű: rasszista, antiszemita vagy idegengyűlölő.

Mintha az egész ország Káin utódaival lenne tele. Önmagukkal meghasonlott, keserű emberekkel, akik a másikat akarják megbüntetni azért, hogy áldozatuk füstje nem az égre szállt. Pedig az nemcsak az ő felelősségük. De testvérük kiontott vére, konkrét és átvitt értelemben, az égre kiált.

Az ítélkező nagy sóvárgásában talán azzal áltatja önmagát, hogy amit tesz, az merő vágykielégítés, természetes szükséglet, s a magába fojtott gyűlölet lényét, személyiségét pusztítaná. Ezek a magányos kainiták, ők jó esetben a gyógyítókra tartoznak. Amikor azonban a személyes helyére a közösségi érdeknek álcázott gyűlölet kerül, az többé semmivel sem menthető. Mert gyilkolni akar. Az ítélkezés, a gyűlöletbeszéd tudatos és kiszámított: minden felelősséget eleve az áldozatra akar hárítani. Vagy arra, aki megteremtette. Hiszen ha nem lenne Ábel, nem lehetne megölni. Isten, aki Ábelt mássá teremtette, ő a bűnös, legalább a műve pusztuljon.

Néha részvét ébred bennem Káin fiai és lányai iránt, naiv bizalom a tanítás és a gyógyítás erejében. Aztán eszembe jut a miniszter, az államtitkár, a polgármester, az esperes, akik mind hivatali kötelességüknek tartották nyilvánvalóvá tenni: megítéltek és könnyűnek találtak. Lehet, ha gazdag vagy hatalommal bíró lennék, irigyelnének vagy félnének. Így csak utálnak, hiszen létemen kívül semmim sincsen, szabad vagyok. És mi más dolgom lenne a világon, mint erre bátorítani mindazokat, akik nem gyűlöletre születtek, akik nem elítélni, hanem megtartani akarják a világot.

GERŐ ANDRÁS

OSZTÁLYGYŰLÖLETBESZÉD

A gyűlöletkeltő beszéd kutatásánál, elemzésénél egyre nagyobb figyelmet kapnak a faji, etnikai, nemzeti alapú beszédstruktúrák, illetve azon beszédmódok, amelyek kirekesztő jelleggel fogalmaznak. Az antiszemitizmus, a rasszizmus és a nacionalizmus esetében könyvtárnyi szakirodalom jött létre. Érdekes azonban, mintha kevesebb szó esne arról a fajta gyűlöletbeszédről, amely a huszadik században ugyancsak jellemző volt és amit a bolsevizmus használt előszeretettel. Nevezetesen: itt az osztály-, illetve pártalapú gyűlöletbeszéd jelenségére gondolok, amelynek nevében milliószámra fosztottak meg embereket életüktől, illetve emberi jogaiktól.

A következőkben egy történeti elemekkel dúsított gondolatmenetet kívánok felvázolni. Nem az osztálygyűlöletbeszéd okadatolt históriájának kifejtése a célom, hanem annak megragadása, milyen társadalmi, eszmei miliő és megfontolás vezetett létrejöttéhez és működéséhez.

NEMZET - FAJ - NEM

Európában a tizenkilencedik század végére egy igen összetett, sajátos helyzet állott elő: főként a polgári átalakulás következtében jogi értelemben és társadalmilag egyaránt megkerülhetetlenné vált a szekularizáció folyamata. Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia éppúgy „végigjátszotta" a „Kulturkampfot", mint előzetesen Franciaország és Németalföld. A szekularizáció természetesen együtt járt egy újfajta interpretá-

ciós séma elterjedésével is, amelyet evolucionizmusnak is nevezhetünk és amely egyfajta természettudományos világkép kialakulását eredményezte. Mindeközben nem tűnt el az európai kultúra egyik legmélyebb hagyománya, az a fajta dualitás, amely a világot Isten és Ördög kettősségében, harcában értelmezte. Csakhogy a szekularizációs logika immár annak kedvezett, hogy maga ez a hagyomány is elvilágiasodjon és nem a spirituális, hanem a világi térben lelje fel azonosítási pontjait. Mindez persze így túl éteri lett volna, ha nem párosult volna egy másik folyamattal, ami aztán óriási tétet adott a szekuláris, evolucionista keretek között tevékenykedő Istennek és Ördögnek. A „köz" fogalma és maga a politika is elkezdett tömegesedni.

A tizenkilencedik századi európai liberalizmus megpróbált ennek a folyamatnak gátat vetni, hiszen erősen ragaszkodott a cenzusos választójoghoz, másrészt pedig azonnal erodálta is saját erőfeszítéseit. Erodálta, mivel a jogegyenlőség eszményével utat nyitott az egyesületek alakításának, civilizációs gondolatával az írni-olvasni tudás és ezáltal a sajtó elterjedésének, mindannak, tehát, ami a politika tömegesedéséhez, az általános, titkos és egyenlő választójog követeléséhez vezetett.

Európában a tizenkilencedik század közepén még úgy tűnt, hogy ezen sokirányú folyamat levezetési és szintetizáló pontja a nemzet lehet. Az a modern nemzetfogalom, amely a tizennyolcadik század utolsó évtizedeiben Franciaországban formálódott ki, gyakorlatilag áthatotta a kontinenst. A nemzet alkalmasnak bizonyult arra, hogy szekuláris, világi istenség legyen – sorra-rendre születtek a nemzeti imák (himnuszok), a templomi zászlók szentségét felváltó nemzeti színek, s bukkantak fel a nemzetvallás apostolai, prófétái, Júdásai. A nemzet ellensége lehetett a változó arcot öltő Ördög. A nemzet kiválóan megfelelt az evolucionista világképnek is, hiszen nőhetett, erősödhetett, fejlődhetett, sőt a nemzeti elkötelezettség fokmérőjévé vált, hogy ehhez ki és mennyire járul hozzá. A nemzet ily módon a maga szekuláris Isten-jellege okán egy olyan nemzetvallás kialakulásához vezetett, ami eleget tett a „köz" fogalma kitágulásának is. Senki sem volt ebből kizárva, hiszen a nemzet eredendően kulturális, illetve

identitásközösségként definiálta magát. Ily módon tehát tömegesíteni is képes volt önmagát, ami kitűnően megfelelt a tömegpolitikába forduló folyamat kívánalmainak.

A század közepétől azonban – fokozatosan – az is nyilvánvalóvá vált, hogy a kulturális alapú nemzeti identitás sem a polgárosodás, sem a tágabban vett kapitalizáció, sem az átrendeződő társadalmi szerepek egészére nem ad mindent feloldó magyarázatot.

A század végére egy nagyon sajátos „televény" jött létre. Egyrészt szekuláris formában is megmaradt – sőt a különféle (társadalmi, vallási, etnikai stb.) feszültségek hatására fel is erősödött – Isten és Ördög dualitása. De immár kiiktathatatlanná vált, és ezt éppen a polgárosodás folyamata sulykolta be az emberekbe, hogy létezik valamiféle fejlődés, racionálisan észlelhető előrehaladás, amely természetesen újradefiniáltatja velünk, hogy ki és mi Isten és Ördög. Mindemellett persze – s ez épp a politika, a „köz" tömegesedéséből adódott – olyan világi kollektív identitást kellett keresni, ami leegyszerűsíti a tájékozódást és túl is megy a nemzet addigra már rögzült azonosságtartalmán. Amikor azt állítom, hogy „túl", ez azt jelenti, hogy vagy a nemzet rendszerint szűkítő tartalmú újradefiniálásában lehet gondolkodni, vagy olyan dimenziókban, amelyek más szekuláris identitás mentén metszik keresztbe a nemzet bármilyen tartalmú kategóriáját.

A tizenkilencedik század nyolcvanas-kilencvenes éveire ez a folyamathalmaz már egészen szürreálisnak tűnő, ám magyarázható szellemi zűrzavart eredményezett. A palettán hirtelen, jelentős előtörténet híján, szinte minden szín megjelent. Egyrészt új erőre kelt a szekuláris világot teljesen tagadó klerikalizmus. Egyik része a szó eredeti értelmében volt „reakciós", másik része a szociális problematikát kívánta az egyháziassággal összeegyeztetni. Másrészt pedig a zsidó-antik-keresztény kultúra alapjait megkérdőjelező szociáldarwinista világmagyarázat elemi erővel tört elő. A francia Joseph Arthur de Gobineau műve, az *Essai sur l'inégalité des races humaines* (1–4. kötet, 1853–1855) (Esszé az emberi fajok különbözőségéről) alig váltott ki visszhangot, amikor pedig 1900-ban németül is kiadták, mondhatni kötelező olvasmánya lett a faji interpretáció szaporodó híveinek. A legszélesebb olvasóközönséget ebben a témában mégis leginkább Houston Stewart Chamberlain munkája: a *Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts* (1–2. kötet, 1899) (A tizenkilencedik század alapjai) vonzotta.

H. S. Chamberlain Angliában született, Franciaországban nevelkedett, Bécsben írta könyvét, és mint Wagner leányának, Évának férje a nagynémet gondolat őszinte híve volt. Személye mintegy jelzi: az európai kultúra forrongása, orientációkeresése nem lokális jelenségként, hanem általános krízisként működött, s egyik lehetséges válasz a faji alapú szelektivitás volt. Értelemszerűen a ló- és kutyatenyésztés, illetve a virágnemesítés századának végén Chamberlain számára az emberek faji hierarchiába rendezése, a korcsok és a tiszták kitenyésztése járhatónak tűnő intellektuális útként kínálkozott. Természetesen a faji alapú megközelítés gyűlöletessé és kiiktatandóvá tette a felsőbbrendű faj megrontóját, megrontóit. A nemzeti identitás faji „átváltása" kinyitotta azokat a zsilipeket, amelyek később kijelölték a rasszista gyűlöletbeszéd útját.

Jellegzetes és a huszadik századra kiható következménnyel járt az a fajta „világértelmezés", amely ugyancsak a tizenkilencedik–huszadik század fordulója körül látott napvilágot. A huszonhárom évesen (1903) öngyilkosságot elkövetett Otto Weininger *Nem és jellem* (Geschlecht und Charakter) című munkájáról ([1903] 1913) van szó, amely Bécsben jelent meg. Nála a dualitás, Isten és Ördög kettőssége a Férfi és Nő dichotómiában nyilvánul meg. A szellemi, teremtő férfival szemben ott áll az ösztönös, improduktív női jelleg. Ebben az interpretációban a nő nem más, mint a szexualitás megtestesülése, aki a szexuális aktussal elrabolja a férfi alkotóerejét és ezáltal tönkre is teszi őt. A Férfi és a Nő – ha metaforikusan értjük – természetesen faji kategóriára is átváltható, mint ahogy ezt Weininger meg is tette. Mi több: a nők közösségre káros voltuk alapján akár a bűnözőkhöz vagy épp a gyengeelméjűekhez hasonlíthatók (Weininger egyébként ezt a párhuzamot is alkalmazza), következésképp indokolt a politikából való kirekesztésük, társadalmi háttérbe szorításuk. Nem

kétséges, hogy a faji alapú ellenségkép mellé – ebben az értelemben – felzárkózott a huszadik század másik nagy gyűlöletbeszéd-lehetősége, a nemi alapú diszkrimináció modern elvi-ideológiai alapvetése.

Anélkül hogy a tizenkilencedik–huszadik század fordulójának eszmevilágát érintő részletes taglalásba bocsátkoznánk, megállapíthatjuk, hogy a kulturális alapú nemzeti identitást megkérdőjelezték, s a helyébe más jellegű polarizációt állítottak a középpontba. A szekuláris világ tömegpolitikája számára a faji alapú, szociáldarwinista jellegű nacionalizmus, az erre ráépülő ellenségkép, illetve ellenségképzés megteremtette a neki adekvát gyűlöletbeszédet, amely valójában persze a saját új identitás képzetét, megerősítését szolgálta. A szexista változat logikai struktúráját, érvkészletét tekintve a faji és nemi identitásjátékot egymásba átválthatóvá tette. Mindez természetesen mit sem ért volna, ha nem lettek volna helytállóak Hugo von Hofmannsthalnak a huszadik századra beköszöntő, tömegpolitikát értelmező szavai: „A politika mágia. A tömeg annak fog engedelmeskedni, aki képes őt megszólítani" (1922, 74).

OSZTÁLY - PÁRT

A századvég-századelő intellektuális útkereséseiben, forrongásában válaszút elé érkezett az a gondolati irány is, ami gyakorlatilag a tizenkilencedik század negyvenes éveitől fogalmazódott meg (*Kommunista Kiáltvány,* 1848) és önmagát nemcsak intellektuális irányzattá, hanem politikai mozgalommá tette (*II. Internacionálé,* 1889). Az egyik lehetőséget a szakszervezeti mozgalom és az a politikai magatartás jelentette, ami a liberális politikai berendezkedést a szabadelvűség következetes érvényesítésére kívánta ösztönözni. Másrészt az általános, titkos és egyenlő választójogon keresztül – éppen a századvég-századelő sajátos, több folyamatot egybezárkóztató világa okán – az volt a tét, hogy ez az elgondolás képes-e önmagát totális identitássá átváltani. Azaz: képes-e az osztályalapú gondolkodás elindítani az emberek és az állam feletti totális hatalom megszerzésére irányuló mozgást, és képes-e az ellenség fogalmát ehhez szabva antagonisztikus, Isten–Ördög dualitássá tenni a társadalomról szóló beszédet.

A totális világmagyarázó erejű azonosságok keresésének századvégi-századeleji világában magától értetődőnek tűnt, hogy az „osztály" mentén is meg lehet kísérelni a világ radikális politikai újrafogalmazását. Chamberlainnel, Weiningerrel – és a többi, itt nem említett útkeresővel – szinte egy időben (1902) írja meg Vlagyimir Iljics Lenin „Mi a teendő?" címmel azt az intellektuális teljesítménynek (is) szánt röpiratot, ami címével sokkal inkább a tizenkilencedik századi radikális Csernyisevszkijt, mintsem Marxot idézi.

A „Mi a teendő?" jellege szerint politikai vitairat. Az úgymond „opportunista" munkásmozgalmi álláspont ellenében fogalmazódott meg, amely főleg a gazdasági harcra kívánta korlátozni a proletariátus tevékenységét, a politikai elemet legfeljebb a konkrét gazdasági követelésekhez kötődve kívánta felhasználni, és előnyben részesítette a munkásosztály „spontán" harcát a tudatos, megszervezett küzdelemmel szemben. Lenin ezen nézetekkel vitatkozik. Célja az új típusú proletárpárt, a forradalmárok szervezett alakulata, és itt van az érvelésnek irányt szabó döntő momentum is.

Kanonikus jelleggel Lenin is magáévá teszi az osztállyá alakulásról szóló marxi nézeteket, noha a vitairat jellegéből következően nem használja a *magában való* és *magáért való* kategóriákat. Számára a kérdés a spontaneitás–tudatosság dualitásának szempontjából érdekes; a munkásosztály kezdeti harcainak jellemzője a spontaneitás: „A »spontán elem« lényegében nem más, mint a tudatosság *kezdeti formája*" (LENIN 1963, 27). A kezdeti lázadások együtt járnak a tudatosság ébredésével. Szakaszai: a régi rend megingathatatlanságába vetett „ősi hit" elvesztése, illetve a kollektív ellenállás szükségességének kezdeti „megérzése" és a tudatosság „felvillanásai". Itt még nem beszélhetünk szociáldemokrata (Leninnél értsd kommunista) tudatról. A munkásosztály spontán módon vonzódik a szociáldemokráciához, azonban a burzsoázia ideológiájának kidolgozottsága, jobb terjesztési feltételei okán igyekszik „ráakaszkodni" a munkásra. Saját erejéből nem ébredhet öntudatra. Ez az a döntő pont, amelyet Lenin nem

győz elégszer kiemelni. A munkásosztály „kizárólag saját erejéből csak trade-unionista [azaz szakszervezeti] tudatot képes kifejleszteni" (28. oldal). A munkásosztály saját erejéből a gazdasági harcot részesíti előnyben, mert ez szemmel látható érdekeit érinti. Ami miatt mindez kevés a munkásosztály öntudatának kifejezéséhez, annak az az oka, hogy maguk a gazdasági keretek szűkek az elérésükhöz. A gazdasági harc látszólag döntő szerepéből elsőrendű jelentőségét illetően még nem lehet következtetéseket levonni, mivel az „osztály" leglényegesebb érdekei általában csakis gyökeres politikai átalakulás útján elégíthetők ki, nevezetesen „a proletariátus alapvető gazdasági érdeke csakis politikai forradalom útján elégíthető ki, mely a burzsoázia diktatúrája helyébe a proletariátus diktatúráját állítja (43. oldal, *lábjegyzet*). A „tudományos" meglátás kidolgozása nem születhetett meg a proletariátusban, mert olyan felkészültséget, képzettséget igényel, amit életfeltételeiből következően nem termelhet ki. A szociáldemokrata tudat csak kívülről hozható be. A szocialista tudat kialakulásával kapcsolatban Kautskyt idézi: „A modern szocialista tudat csak mély tudományos belátás alapján keletkezhet. (...) A tudomány hordozója azonban nem a proletariátus, hanem a *polgári értelmiség*" (Kautsky kiemelése)"; „a modern szocializmus is e réteg egyes tagjainak agyában született meg, ők adták tovább szellemileg kiváló proletároknak, akik azután ott, ahol a viszonyok megengedik, beviszik a proletariátus osztályharcába. A szocialista tudat tehát olyasvalami, amit kívülről vittek be (von aussen Hineingetragenes) a proletariátus osztályharcában, nem pedig olyasvalami, ami abból spontán (urwüchsig) fejlődött ki" (36. oldal). A „forradalmi bacilus" szerepét az értelmiség tölti be; szerepe felmérhetetlen. Lenin rámutat: „...a munkásmozgalom [a proletariátus] forradalmi útja lehet nem-szociáldemokrata út is! Hiszen az abszolutizmus idején forradalmi útra »terelte« a munkásokat az egész nyugat-európai burzsoázia, és tudatosan törekedett erre. De mi, szociáldemokraták, nem érhetjük be ennyivel. És ha mi bárhogyan is spontán jellegű trade-unionista politikává fokozzuk le a szociáldemokrata politikát, akkor éppen ezzel a burzsoá demokrácia malmára hajtjuk a vizet" (89. oldal, *lábjegyzet*). Az osztálytudat, az ideológia külső

kidolgozása nem jelenti azt, hogy személyében ki van zárva minden munkás: „De nem mint munkások vesznek részt benne, hanem mint a szocializmus teoretikusai, mint Proudhonok és Weitlingek..." (36. oldal). Ahhoz, hogy az osztálytudat kialakulhasson, az szükséges, hogy a munkásoknak tiszta képük legyen környezetükről, helyzetükről, azaz „kisebb-nagyobb mértékben sikerül elsajátítaniuk és előbbre vinniük koruk ismereteit (uo.). A „tiszta kép" Leninnél nem azt jelenti, hogy könyvből kell elsajátítani, hanem a munkásoknak eleven ábrázolását és azon melegében való leleplezését kell nyújtani mindannak, amelyről az emberek a maguk módján akár beszélnek vagy akár csak suttognak, s amely kifejezésre jut bizonyos eseményekben, számadatokban, ilyen vagy olyan bírói ítéletekben (stb.). A mindenre kiterjedő materialista elemzés, a „reagálások gyorsasága", továbbá a kapitalizmus folytonos és állandó leleplezése a feltétel. Ebből az igényből szervesen következik a párt szerepének felismerése. A párt mint „élcsapat" jellegű szervezet funkcióját tekintve a munkásosztály forradalmi tudatát is képviseli. Az irányítás, az emberek „kívülről jövő előretaszigálása" az egész politikai rendszer tarthatatlanságának felismerésére, a politikai vezetők kinevelése és a mindenütt való „jelenlevés" a párt kívánatos funkciói. Mint minden intézmény, így a párt szervezetének jellegét is tevékenységének tartalma szabja meg, és ezért harcol Lenin a tudatosan szervezett proletárpártért. Az elmélet, a „forradalmi tudatosság" jelentőségét híressé vált tételei szemléltetik: „Forradalmi elmélet nélkül nem lehet forradalmi mozgalom sem", illetve az *„élenjáró harcos szerepét csak az a párt tudja betölteni, melyet élenjáró elmélet vezet"*(22. és 23. oldal). Nem győzi eléggé kiemelni, hogy a párt lényege élcsapat jellegében áll, ami azt jelenti, hogy a munkásokat a forradalom színvonalára kell fölemelni és nem azt, hogy a párt mindenáron leereszkedjen a munkástömegekhez, illetve leereszkedjen az átlagmunkáshoz. Tehát nem szabad a tömegeknek behódolni, sokkal inkább az a feladat, hogy a munkásokat a hivatásos forradalmárkiképzés útjára kell „lökni".

A másik oldalon az „átlagmunkás" felfogás ellen harcol. Azt próbálja bizonyítani, a szociáldemokrata mozgalom hibája, hogy az átlagmunkást

akarja a középpontba állítani, noha magán a mozgalmon múlik az, hogy a munkás meddig marad „átlagmunkás", meddig reked meg a gazdasági harc közvetlenségében, és mikor lép fel cselekvően az egész társadalmi rendszer megváltoztatásának igényével. Lenin a munkásságot a tudatosság foka szerint három nagy csoportra osztja: az öntudatos munkásokra, a közbeeső rétegre és az egyéb munkásokra. Azonban ez utóbbi kettő is spontán módon érdeklődik a politika, a politikai harc iránt. Mert véleménye szerint „a munkások nem gyerekek, akiket egyedül a »gazdasági politika« kásájával jól lehet lakatni" (68. oldal), és éppen ezért múlik oly sok a forradalmárokon, a párton.[9]

Lenin megközelítésében tehát az „osztály" önmagában csak amolyan „potenciális" kategória. Politikai erővé csak a tudatosság teszi. Ezt a tudatosságot azonban kívülről kell beleplántálni, mert csak így képes tényleges politikai identitáscsoporttá válni. Az osztály így önmagát nem tudja kifejezni, ehhez kell az ideák „bevitele", illetve intézményes kerete, a párt, azaz a *Párt.* A párt így nem más, mint az osztály tudatos eszszenciája. A párt segítségével tudja az egész emberiséget reprezentáló osztály önmagát hatalomra juttatni, és ez a hatalom értelemszerűen a burzsoázia megsemmisítésével jár együtt. Az osztályidentitás és a pártidentitás így mintegy egymásba játszik, ami persze, logikusan, annak is lehetőséget ad, hogy a párt ellensége egyúttal az osztály ellensége is legyen. Pontosabban szólva: ez a konstrukció szinte felkínálja az „osztálybeszéd", illetve a „pártbeszéd" általános lehetőségét, amelynek egyik eleme lehet a *pártellenség–osztályellenség* fogalma. A gondolatmenetbe ily módon etikai tartalmak is beépülhetnek: a saját párt etikailag pozitív, az osztályellenség pedig etikailag negatív. Isten és Ördög újból velünk van. A

9. Lenin véleménye a marxizmuson belül csak az egyik álláspont volt. Különösen kitűnik ez akkor, ha szembeállítjuk Lukács György későbbi megfogalmazásával, amit részben a *Történelem és osztálytudat*ban, részben egyéb cikkeiben, például a „Párt és osztály" (1919) címűben fogalmazott meg. „Minden proletár osztályhelyzeténél fogva ortodox marxista. Amire az elmélet embereit nehéz gondolati munka vezeti rá, az a proletárnak osztályhelyzeténél fogva adva van – feltéve, hogy ráeszmél a maga igazi osztályhelyzetére és ennek minden következményére" (LUKÁCS 1971, 56). – A „hozzárendelt osztálytudat" tétele értelmezhetetlenné tette a párt lenini funkcióját – noha kétségtelenül közelebb állt a marxi tézisekhez (MARX 1957, 348).

lehetőség igen hamar valóság lett: a pártellenség–osztályellenség sorsa megpecsételődött. A szocializmus építésével fokozódó osztályharc sztálini tétele (1929) csak megerősítette az osztály- és pártgyűlöletbeszéd „legitimitását" és milliók halálával nyomatékosította azt, hogy az elmélet anyagi erővé vált.

Talán mondanom sem kell, hogy Magyarország sem maradt mentes annak a gondolati konstrukciónak a hatásaitól, amely a huszadik század elején fogalmazódott meg.[10]

10. Csupán jelzésszerűen érdemes felvillantani az egyébként ismert honi pártgyűlöletbeszédet – noha máig feldolgozatlanok mind a képi (karikatúra), mind a verbális, illetve írott szótára, szóhasználata, vizuális toposzai. Gyanítom, hogy itt is fellelhető a rasszista, illetve egyéb „átválthatóság". Szempontunkból igen tanulságosak például Rákosi beszédei, így különösen a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1949. május 31-i ülésén, illetve az 1949. szeptember 30-i nagybudapesti aktíván elmondott szöveg. A beszédben Rajk és társai vérszomjas ördögökként jelennek meg: „Amikor Rajkot sarokba szorították és az elnök megkérdezte tőle, hogy tervének sikere esetén mit műveltek volna hazánkban az ő jugoszláv és nyilas segédcsapatai, szemrebbenés nélkül azt válaszolta: »Mindenesetre a legmesszebbmenő kegyetlenség, mészárlás azokkal a demokratikus erőkkel szemben, amelyek őket az országból kiszorították, a kapitalizmust fokozatosan likvidálták, a földeket felosztották, az üzemeket, bankokat államosították és így tovább. Erre nyilvánvalóan gondoltam, hiszen politikus ember vagyok, az ábécéjét ismerem a politikának«." – „Szőnyi ugyanerre a kérdésre azt válaszolta: »Végül is nem egy burzsoá-demokratikus köztársaság, hanem a fasiszta uralomnak, véres uralomnak valamilyen új formája következett volna be, ugyanolyan gyakorlati következményekkel, vagy hasonló gyakorlati következményekkel, mint a múltban, a véres fasiszta diktatúrában... Bekövetkezett volna, hogy a gyárosok visszakapják a gyárakat, a földesurak nagyrészt földjeiket, a bankárok a bankokat, vagyis a magyar dolgozó nép minden olyan vívmányától, amelyet a népi demokráciában elért, újra megfosztatott volna, a tőkés uralomnak véres formája alakult volna ki Magyarországon.« „Szőnyi még külön hozzátette: »*A nők egyenjogúsága is megszűnt volna«"(Kiemelés tőlem – G. A.)* – Az intés célja világos: „Fokozni kell az éberséget az ellenséggel szemben. Minden vonalon erősíteni kell a pártfegyelmet. Meg kell követelni a marxista–leninista tudást. Nem szabad tűrnünk sehol a legcsekélyebb pártellenes megnyilvánulást, cinizmust, a pártvonaltól való elhajlást, a liberalizmust a pártmunkában. Egyszóval szorosabbra kell fűzni a Párt sorait, fel kell venni a harcot minden téren az ellenség ideológiai behatolásával, vagy azzal a kísérlettel szemben, hogy ügynökeit Pártunkba becsempéssze" (RÁKOSI, 1950, 472–473).

ZÁRÓMEGJEGYZÉSEK

A nagyon vázlatos gondolatmenet több következtetésre is alkalmat ad. Ezeket az alábbiakban sorolom fel:

1. A különféle Isten–Ördög identitásjátékok, jóllehet láthatólag eltérő logikák mentén formálódtak, végeredményben hasonló problémákra megszületett válaszok, s így nem véletlen, hogy egymásra átváltoztathatókká váltak (nemzet–faj; faj–nem; faj–osztály). Az átválthatóságokkal a különféle politikai és9 szellemi mozgalmak nemegyszer éltek is.

2. Az osztály – legalábbis a lenini interpretáció szerint – a legkevésbé sem társadalomtörténeti, sokkal inkább politikai identitáskategória. Használata a huszadik században le is terhelődött, így tehát nagy kérdés, hogy a társadalomtudomány a továbbiakban mit tud vele kezdeni. Az „osztály" politikai csoportként való megnevezése szervesen illeszkedik a tizenkilencedik század végének – huszadik század elejének szellemi mozgásaihoz: lehatároló, ellenségkereső és ellenségképző, ugyanakkor pedig metaforikus kategória is.

3. A párt, azaz a Párt mint politikai osztályidentitás saját ideológián túlnyúló tradíciót, politikai technikát teremtett; pozitív és negatív tartalma konnotációhalmazt hozott létre, amely a modern politikai kultúra szerves részévé vált. A pártalapú gyűlöletbeszéd önálló életre kelt, és a bolsevik rendszer eltűnésével egyáltalán nem szívódott fel, sőt: a politikai beszéd meghatározó része maradt.[11] Ebben az értelemben lett igaz a mondás: „Lenin élt, Lenin él, Lenin élni fog!"

11. Szinte naponta találkozhatunk erkölcsileg pozitív vagy negatív értelemben stigmatizáló pártbeszéddel, s így természetesen azzal is, amikor a pártidentitás ördögösködik és gyűlöletes, megvetésre érdemes színben tűnik fel. Lásd például: Kövér László – akkoriban a nagyobb kormánypárt elnöke – mondatát, miszerint „az SZDSZ-esek, ha életükben egyszer egyeneset szólnának, bele is betegednének" (*NÉPSZABADSÁG*, 2000. november 17. – 9. oldal).

IRODALOM

Chamberlain, Houston Stewart 1899: *Die Grundlagen das 19. Jahrhunderts*. München, Bruckmann.

Hofmannsthal, Hugo von 1922: *Buch der Freunde*. Leipzig.

Lenin, V. I. 1963: Mi a teendő? In *V. I. Lenin Összes Művei* (6. kötet, 2. kiadás.). Budapest, Kossuth, 1–176.

Marx, Karl 1957: A hegeli jogfilozófia kritikájához. *MEM* (1. kötet), Budapest, Kossuth, 378–391.

Lukács György 1971: *Történelem és osztálytudat*. Budapest, Magvető.

Rákosi Mátyás 1950: A Rajk-bandáról. In uő: *Válogatott beszédek és cikkek*. Budapest, Szikra, 468–492.

Rákosi Mátyás 1950: Pártunk a dolgozó nép élén. In uő: *Válogatott beszédek és cikkek*. Budapest, Szikra, 405–431.

Weininger, Otto (1903) 1913: *Nem és jellem. Elvi tanulmány*. Budapest, Dick Mór.

JACK LEVIN ÉS STANISLAV VYSOTSKY

A GYŰLÖLET AZ AMERIKAI POPULÁRIS KULTÚRÁBAN

Az egyesült államokbeli populáris művészet – zene, vígjáték, tévéműsorok és mozifilmek – az amerikaiak milliói számára fontos szocializációs közvetítővé vált. A tömegszórakoztatás különféle formái ilyen minőségükben legalább három funkciót töltenek be: az egyén attitűdjeinek és viselkedésének kialakulásában a normák és értékek forrásaként *normatív*, a társadalmi valóság meghatározásának vezérfonalaként *kognitív*, végül pedig a társadalom tagjainak önértékeléséhez alapul szolgáló mérték forrásaként *társadalmi összehasonlító funkciót* (LEVIN és LEVIN 1987).

NORMATÍV FUNKCIÓ

A populáris kultúrával kapcsolatos számos társadalmi megfontolás között megtalálható az is, hogy e kultúrának milyen szerepe lehet a faji hovatartozásuk, vallásuk, nemzetiségük, szexuális irányultságuk, nemük vagy fogyatékosságuk okán különböző amerikaiakkal szemben táplált türelmetlenség vagy gyűlölet erősítésében. Szórakoztatási kontextusa óriási lehetőséget ad a tömegkultúrának arra, hogy rejtett módon, „periferikus tanulás" útján fejtse ki hatását. Azáltal, hogy a tömegkultúra-termelők igyekeznek elfeledtetni manipulatív szándékaikat, közömbösítik a befogadót: még azok sem mérlegelik a zenében, vígjátékokban vagy filmekben megjelenő efféle üzeneteket, akiket különben elriasztana az a szándék, hogy megváltoztassák attitűdjeiket vagy viselkedésüket (BREHM és BREHM 1981).

Ugyanakkor a kutatók felismerték, hogy a tömegszórakoztatás felvillantja azokat az értékeket is, amelyeket a társadalom tagjainak széles köre mint közös értékeket elfogad. Tehát a populáris kultúrára úgy tekintenek, mint amely egyszerre tükrözi és befolyásolja is az értékeket, attitűdöket, valamint a viselkedést. Megismerhetjük belőle, mi a társadalmilag elfogadható, ugyanakkor növeli bizonyos viselkedésfajták elfogadhatóságát.

Ez a lényegi választóvonal a normatívákat sugalló populáris kultúra hatásáról zajló vitában. Bírálói főként azzal érvelnek, hogy a fiatalok a popzenében, a tévében és a filmekben látható erőszakos és gyűlöletteli üzeneteket utánozzák. Mások viszont azt állítják, hogy az erőszakos etnocentrikus attitűdök nem dalokból és tévésorozatokból származnak, hanem otthonról vagy az utcáról. Úgy tűnik azonban, hogy mindkét térfélen van némi igazság. [...]

Sokat foglalkoztak mostanában az ifjabb nemzedékeket megcélzó rapszövegek elemzésével (LEVIN és MCDEVITT 1993; MOYNIHAN és SODERLIND 1998). A fekete rapzenész, mint Ice-T, illetve mint a 2 Live Crew és az N.W.A. rapcsoport az utca nyelvén az erőszakos szexualitás témáját állítja középpontba – e mögött az a meglehetősen sivár ideológia áll, miszerint a nő „kurva", „szuka" és „különben is csak ő tehet róla". Szélsőséges esetben a rapszöveg összeolvasztja a szexet és az erőszakot, így azok egymás metaforájává lesznek. Az N.W.A. egyik tagja például egy népszerű számban szexuális kifejezésekkel írta le, hogyan ment a barátnője házához, hogy bekopogjon és egy géppuskával szitává lője (LEVIN és MCDEVITT 1993). A raperőszak egy része a melegekre irányul. Az Audio Two a *Whatcha' Looking* (Mit bámúsz?) című számában például egy melegnek látszó férfit figyelmeztet, hogy szexuális irányultsága miatt beverhetik a pofáját.

A popzenészek nem kímélik a faji vagy etnikai tekintetben különböző csoportokat sem. A Public Enemy rapbanda egyik tagja (Professor Griff), aki csak a „Közösségi Kapcsolatok Vezérkari Főnökének" nevezi magát, kifejtette a sajtónak, hogy „...a zsidók elvetemültek. Ahol csak vannak a világon, mindenütt elvetemültséget teremtenek." Ezután a Public Enemy egy kislemezt adott ki – *Welcome To The Terrordome* (Üdvöz légy a Ré-

mület Házában) –, amelyben ismét előhozzák a Krisztus-gyilkos antiszemita témát (ADLER 1990).

Az elmúlt évtizedben a rap mint a hip-hop kultúra fő zenei megnyilvánulása egyre elfogadottabbá és sokrétűbbé vált. Jóllehet fekete kamaszok teremtették meg lakótelepi utcákon az erőszakról, kábítószerekről és bűnözésről szóló ritmusos szövegekben, a hip-hop valójában a rock and roll helyébe lépve az Egyesült Államokban az ifjúsági zene legnépszerűbb műfajává lépett elő. Amerikai kamaszok milliói (nagy- és kisvárosokban élő fehérek, feketék, mexikóiak, ázsiaiak) öltik magukra a hip-hop egyenruhát: a hátrafordított baseball-sapkát, a slampos buggyos nadrágot, a márkás edzőcipőt, a külvárosi negyed tolvajnyelvét beszélik és rapművészek CD-it gyűjtik (REESE 1998).

Rossz híre ellenére a mai hip-hop jó része nem erőszakos és nem is türelmetlen, sőt néha határozottan a kulturális sokszínűség pártolója és a fajgyűlölet elutasítója. Például a néhai rapper, Tupac Shakur *I Wonder If Heaven's Got A Ghetto* (Kíváncsi vagyok, van-e gettó a mennyben) című számában a rasszizmus „kivesszőzéséről" beszél-énekel és arról, hogy a feketéket és a fehéreket „össze kell hozni" (REESE 1998).

A hip-hop kultúra „gengszter" irányzatában azonban mégis tovább él egy téma, amelyben a rasszizmus, a nőgyűlölet és a homofóbia gyakran kifejeződik. Marshall Mathers, művésznevén Eminem, fehér rapper, aki „buziutálatról" és nők kinyírásáról „szövegel", emblemetikus alakja lett mindazon amerikai fiataloknak, akik kapva-kapnak ezen az erőszakon és gyűlöleten alapuló üzeneten (JACKSON 2001). Lehet, hogy a lázító és antiszociális rapzene nem ösztönzi arra a fiatalok többségét, hogy csak úgy vágjanak neki és gyilkoljanak, de úgy látszik, hogy igenis szítja a dühüket (BALLARD és COATES 1995).

Az 1990-es évek elején néhány heavy metal lemez dalszövege is az erőszakot, a nemi megkülönböztetést, a hatalmat és a gyűlöletet hangsúlyozta. A Mötley Crüe *Live Wire* (Feszültség alatt) című számában például e témákat egy brutális roham- és öldöklési jelenetben egyesítette (BRUNING 1985). A Guns N' Roses pedig több mint négymilliót adott el a *GN'R Lies* (Nyomjuk a sódert) című lemezéből, amelynek szövege nyíltan fekete-, bevándorló- és melegellenes. Ugyanez a formáció *Used to Love Her* (Valaha szerettem) című számában a nők elleni erőszakot próbálta igazolni (egy fiatalembert addig nyaggat a barátnője, amíg megelégeli és megöli). A Guns N' Roses vezetője, Axl Rose így védte nézeteit a sajtó képviselői előtt: „Dühös a bevándorlókra, mert összekapott egy kínai eladóval egy éjjel-nappal nyitva tartó üzletben. Gyűlöli a homoszexuálisokat, mert miközben aludt, egyikőjük megpróbált rámászni." És azért használ olyan szavakat, mint a „niggerek", mert nem szabad „niggerezni" (ADLER 1990).

A heavy metal jó része üzenetbe foglalt szándékát tekintve jóindulatú. De sajnos rajongói, kivált legfiatalabb követői, általában nem „értelmezik" kedvelt számaik szövegét: nem veszik figyelembe a bonyolult metaforákat, amelyekkel a hevy metal művészei gyakran élnek. Ha meggondoljuk, hogy hívei éppen antiszociális hajlamuk miatt jutnak el ehhez a zenéhez, van okunk aggódni amiatt, hogy a legerőszakosabb és legtürelmetlenebb heavy metal zene milyen hatást gyakorol közönsége attitűdjeire és viselkedésére (BALLARD és COATES 1995).

Bár az utóbbi időben csökkent a heavy metal népszerűsége, a helyébe azonban a metal zenei irányzat egy még veszettebb formája került. Ez a legújabb műfaj, amely leginkább *black metal* vagy *satanic meta l underground* néven ismert, a heavy metal legkeményebb vonulatát képviseli: mondanivalójának hangsúlyos eleme a hidegvérrel elkövetett gyilkosság, az előítélet, a gyűlölet, a nihilizmus és a férfi nemi vágyának féktelen kifejezése. A black metal dalszövegeiben minduntalan felbukkanó téma a kereszténység és tanainak eltörlése a Föld színéről. Az élesen keresztényellenes (és sokszor antiszemita) álláspont legalább két forrásból ered. A black metal rajongói közül sokan a Sátánt mint Krisztus legfőbb ellenségét dicsőítik. Mások ősi „pogány" rítusokba és hiedelmekbe kapaszkodnak, amelyeket annak idején a keresztény térítő hadjáratok Európa-szerte tűzzel-vassal irtottak ki (MOYNIHAN és SODERLIND 1998).

Egy szorosan kapcsolódó zenei műfajt nemrégiben a rasszista-skinhead csoportok és a fehérek felsőbbrendűséget hirdető szervezetek tagjainak

szélsőséges gondolkodása ihlette meg: az úgynevezett *white power* (fehéruralmi) vagy *hate core* (velejéig gyűlölködő) rock dalszövegei gyűlöletet hirdetnek, támogatják a feketék, melegek és zsidók elleni erőszakos tetteket, és faji szent háborúra (RaHoWa: Racial Holy War) buzdítanak. Az Egyesült Államok legnagyobb hate rock zenei lemezkiadóját, a Resistance Recordst a fehér ember felsőbbrendűségében hívő William Pierce vezeti, akinek *The Turner Diaries* (Turner-naplók) című regénye állítólag „tervrajzul" szolgált Timothy McVeighnek Oklahoma City szövetségi épületének felrobbantásához és százhatvannyolc ártatlan áldozat elpusztításához. A Resistance Records támogatásával megjelent egyik hate rock dalban, amelynek címe *Third Reich* (Harmadik Birodalom), a szöveg azt sugallja: „pokoli jó" érzés lenne megölni az összes feketét, zsidót és cigányt (ANTI-DEFAMATION LEAGUE 2001).

A szociológusok és pszichológusok már régen felismerték, hogy a humor verseny- és konfliktushelyzetben a rosszindulat burkolt közvetítésére alkalmas eszköz. A lekicsinylő vicc rendeltetése, hogy az ellenfelet nevetséges és lehetetlen alaknak tüntesse fel. Csoportszinten a „faji humor" elsősorban azon okból jön létre, hogy egy másik faji hovatartozású csoport rovására valami-féle önbecsülést és szolidaritást eredményezzen (GOLDSTEIN és MCGHEE 1972). A „csak tréfáltam" álcájában az illető hangot adhat rasszista gondolatainak és érzelmeinek, ugyanakkor azt is bizonygathatja, hogy ő csak egy kicsit szórakozik (KOLLER 1988).

Ezek a rasszista viccek azonban szájról szájra terjedve sokkal nagyobb közönséghez juthatnak. És még ha nem is hangzanak el többször, az efféle humor alapjául szolgáló rasszista gondolatok általában megmaradnak a közösségben meglévő sztereotípiák rejtett megerősítéseként.

Az 1990-es évek kollektív türelmetlenségével sáfárkodó kabaréművészei közül Andrew Dice Clay a nők, a melegek és a kisebbségek pocskondiázását emelte mocskos tréfái „fénypontjává"

Közönségét Clay a kisebbségek rovására nevettette, az ázsiaiakat például csak ekképp emlegette: „húgyszínű népség, akik törülközőt hordanak a fejükön" (LEO 1990). Clay nőellenes mocskolódásait heves támadások érték: amikor a kabaréművész a *Saturday Night Live*-ban mint házigazda

szerepelt. A műsorban korábban már fellépő Sinéad O'Connor énekesnő és Nora Dunn is visszautasította, hogy egy színpadon szerepeljen vele, azzal érvelvén, ha ezt megteszik, Clay gyűlöletkeltő szexista kirohanásai legitimitást kapnának.

De a mai kabaréművészek között aligha Andrew Dice Clay az egyetlen, aki a kisebbségeket, a nőket és általában a sebezhető embereket alantas élcelődéseinek céltáblájává tette. Az 1990-es években az *attack comedy* („rohamkomédia") egy új formája jelent meg, amelyben társadalmunk legelnyomottabb, legszerencsétlenebb tagjait érte verbális támadás. Az 1960-as évek kabaréművészei – Lenny Bruce, Dick Gregory, Richard Pryor és George Carlin – is úton-útfélen másokon élcelődtek. De dühüket inkább a társadalom „krémje" ellen fordították, amelynek vagyonnal, hatalommal és presztízzsel bíró tagjai könnyen védekezhettek, vagy pedig azon előítéletek, képmutatás és esztelen jelmondatok ellen, amelyeket az átlagpolgároknak tulajdonítottak. Így például Lenny Bruce társadalomjobbító szándékkal komédiázott (KEOUGH 1990); Dick Gregoryhoz hasonlóan humorával ő is a „krém" legismertebb tagjait – a hadsereget vagy az elnököt – vette célba, és provokáló szavaival arra késztette a közönséget, hogy bizonyos közhiedelmeket megkérdőjelezzen.

Ezzel éles ellentétben a mai „rohamkabarésok", mint Andrew Dice Clay, Sam Kiniston, Eddie Murphy, Bobcat Goldthwait és Jay Charboneau meg sem próbálnak úgy tenni, mintha valami általánosabb mondanivalójuk lenne. Gátlástalanul, durván hajigálóznak pusztán a hatás kedvéért, hogy közönségüket meghökkentsék, megizzasszák és persze megnevettessék, ám leginkább olyan emberek rovására, akik nem tudnak védekezni a kegyetlenségig fajuló kizsigereléssel szemben.

A célpont néha védtelen magánszemély, máskor a kiszolgáltatott emberek egy egész csoportja. Kiniston például előadásai során rendszeresen tréfát űzött egy afrikai éhínségből: *„Persze hogy a végüket járják Etiópiában azok a tökkelütött anyaszomorítók* – nyögött fel. – *Ki mondta nekik, hogy sivatagban éljenek? Emberi lény nem élhet a kibaszott sivatagban."* Don Rickles egy tévéműsorában a közönség egy idősebb hölgy-

tagjára bök rá: *„Maga ott, asszonyom... Beszéltem... az öregek otthonával... Pénteken beköltözik"* (KEOUGH 1990).

A népszerű rádiós politikai talk show-k akadékoskodó házigazdái között országszerte egyre több az úgynevezett *shock jock* (lázító lovas). A jobboldali dumamester, Rush Limbaugh milliós közönsége mulattatására évek óta ócsárolja a feministákat, az állatvédőket és a melegek jogainak védőit. Howard Stern New Yorkból indult talk show-ja pedig egyenesen a divatos témák sorába emeli a feketék, melegek, nők és mozgássérültek „cikizését". A kisebbségek és a nők „szatirikus" becsmérlése országszerte reflektorfénybe állította a viszálykeltő showman durva „humorát": jelenleg minden nagyobb rádióállomáson hallható, és hetenként megjelenik az országos tévécsatornákon is (WILD 1990).

A látens gyűlöletkeltés különösen megdöbbentő formája az, ahogy bizonyos filmekben a nőket a nemi erőszak legelképesztőbb formáinak áldozataként ábrázolják. Bár e filmeket feltételezhetően felnőtteknek szánják, valójában kamaszkorú közönséget vonzanak. Ezek az R-kategóriába sorolt „kaszabolós" (slasher) filmek – amelyek moziban és videokazettán széles körben kaphatók – nők megtámadását, megkínzását és megölését ábrázolják, de erotikus és romantikus kontextusban. Így például a *Tool Box Murders*ben (Szerszámosláda-gyilkosságok) egy „üveges szemű holdkóros" látható, amint a falhoz szegez egy meztelen fiatal nőt, miközben a háttérben lágy romantikus zene szól. Az *I Spit On Your Grave*-ben (Köpök a sírodra) pedig több férfi látható, amint hajszolnak, becserkésznek, majd mindannyian „játékosan" megerőszakolnak egy fiatal nőt, akit egy lakatlan szigeten ejtettek csapdába. Az *Evil Toons* (Gonosz firkák) a Roger nyúl a pácban-féle rajzfilmes eszközöket alkalmazó filmművészeti újításokat felhasználva egy animált démont mutat be, aki élő színészek által játszott egyetemista lányok után koslat, majd pedig szexuálisan bántalmazza őket. Az ilyen filmekben jóval hangsúlyosabb maga a nemi erőszak, mint a nehezebben hozzáférhető, X-kategóriába sorolt megfelelőikben. Az R-kategóriás változatok azt az üzenetet is közvetíthetik, hogy a szex és az erőszak elválaszthatatlanok: életünkben *egyik sem lehet, ne*

legyen a másik nélkül. A kutatások rámutattak e filmek következményeire: a rendszeresen ilyen témájú filmeket néző férfiak általában agresszívabban viselkednek a nőkkel szemben, és hajlamosabbak elfogadni a nemi erőszakot is (DONNERSTEIN, LINZ és PENROD 1987).

KOGNITÍV FUNKCIÓ

Eddig azt vizsgáltuk, hogyan nyújt a tömegkultúra norma- és értékforrást a kiszolgáltatott társadalmi csoportokhoz való viszonyuláshoz. A tömegszórakoztatás kognitív funkciója mindent áthat, beleépül a zene, a kabaré, a mozifilmek és kivált a mindenütt jelen lévő tévékép hatásának kitett amerikai milliók tudatvilágába. A populáris kultúra valósággal ontja az alapadatokat arról, milyen is a társadalmunk. A társadalmi valóság jellegéről és struktúrájáról ad tájékoztatást – még akkor is, ha ez félretájékoztatás.

Gerbner szerint amerikaiak milliói tényként fogadják el a társadalom televízióban sugárzott hamis képét. Mivel általában naponta több órán át néznek tévésorozatokat, reklámokat és családi vígjátékokat, általában túlbecsülik a világ népességének fehérek, amerikaiak és férfiak alkotta tartományát. Ezenkívül, miközben alulbecsülik a szegénységben élő amerikaiak számát, eltúlozzák annak valószínűségét, hogy személy szerint ők is erőszak áldozataivá válhatnak (GERBNER 2000).

Ez pontosan az, amelyet naponta sugallnak a tévéállomások. Gerbner már jó ideje beszámolt arról, hogy az összes csúcsidőben sugárzott műsor több mint kétharmadában és tíz hétvégi matinéműsor közül kilencben fordulnak elő olyan események, amelyek során embereket bántanak, ölnek meg vagy testi erőszakkal fenyegetnek. A tévésorozatokban a főszereplők 63 százaléka vesz részt valamilyen erőszakos cselekményben. Úgy látszik, elkerülhetetlen, hogy az izgalmas tetőpont ne egy véres harci jelenetben csúcsosodjon ki, amelyben egy „hős" szereplő porrá zúzza az igazság és emberség ellenségét. Azok a személyek, akik sok időt töltenek a tévé előtt, általában eltúlozzák a rájuk leselkedő veszélyeket: félnek, bizalmatlanok

és a kelleténél sokkal többet foglalkoznak személyes biztonságukkal, általában a bűnözéssel és az igazságszolgáltatással.

A kisebbségi és többségi szereplők tévébeli ábrázolása semmivel nem pontosabb, mint az erőszak uralmáról sugárzott képek. Egy 1997-ben csúcsidőben országszerte vetített drámasorozatról írt tanulmányában Gerbner megállapította, hogy a tévészereplőknek csak 37 százaléka volt nő (akik az ország népességének több mint 51 százalékát teszik ki), kevesebb mint 18 százalék volt kisebbségi (a feketék, mexikóiak, ázsiaiak és őshonos indiánok a népesség mintegy 27 százalékát jelentik), hozzávetőlegesen 6 százalékuk töltötte be hatvanadik életévét (a hatvanévesek, illetve idősebbek a népesség mintegy 17 százalékát adják), kevesebb mint 2 százalékuk tartozott a legalacsonyabb jövedelmi kategóriába (a népesség közel 13 százaléka a létminimumon, illetve alatta él) és csupán 5 százalékuk (a népesség 20 százaléka) volt testi fogyatékos (GERBNER 2000).

TÁRSADALMI ÖSSZEHASONLÍTÓ FUNKCIÓ

A populáris kultúra az egyén számára nemcsak normatív és kognitív kereteket ad, hanem összehasonlítási alapot is céljai, véleményei és képességei értékeléséhez, valamint énképe formálásához (WOOD 1989). Festinger társadalmi összehasonlítás elmélete szerint az egyén általában a hozzá hasonlókhoz méri magát: összehasonlítható társadalmi helyzetű barátokhoz, szomszédokhoz és munkatársakhoz. A társadalom tagjai amenynyiben a populáris kultúrát használják mértékül, gyakran kényszerülnek kínzó, frusztráló *fölfelé* irányuló összehasonlításokra olyan egyénekkel szemben, akiket valamilyen jellemző szerint magukhoz képest „felsőbbrendűnek" ítélnek meg (FESTINGER 1986).

A televízió jelenléte az amerikaiak többségének nappalijában a társadalmi helyzet, a testi vonzóság tekintetében egyaránt a „felfelé-hasonlítás" fő forrását képviselheti. Láttuk, hogy a csúcsidős televízió világa nagyrészt a vagyon világa, amelyből majdnem teljesen hiányzik a szélsőséges

szegénység. Eltöprenghetünk azon, milyen hatása van, ha valaki naponta ezt a világot nézi – kivált a közönség azon tagjaira, akik maguk szűkölködnek és aligha látják a felfelé irányuló mobilitás legitim forrásait. Rendszeres kutatással ellenőrizhető az a feltevés, hogy a szegény sorban élő, sokat tévéző személyek igazán megtapasztalják azt, amit a szociológusok *relatív deprivációnak* neveznek. E hipotézis faji vonatkozásai fontosak lehetnek, hiszen a kutatási eredmények szerint a fekete amerikaiak általában többet tévéznek, mint a fehérek (BROWN *et al.* 1990; PERKINS 1996), és a fekete gyerekek inkább hisznek a tévéképek valóságában és erősebben azonosulnak a tévészereplőkkel (STROMAN 1984).

Ami a tévének a testi szépség megítélésére vonatkozó hatását illeti, a következtetések még határozottabbak. Egy tanulmány szerint egyetemista fiúk kevésbé találták vonzónak egy nőnemű társukat, miután megnéztek egy igen vonzó női szereplőket felvonultató tévéműsort (KENRICK és GUTIERRES 1980). A vizsgálatok tanúsága szerint azok a fiatal nők, akik igen vonzó modelleket felvonultató reklámokat néztek, elégedetlenebbek külsejükkel.

Silverstein, Perdue, Peterson és Kelly tanulmánysorozata szerint a televízió olyan táplálkozási zavarokat (például *anorexia nervosa*) okozhat, amelyek gyakoribbak a nők, mint a férfiak körében – azzal, hogy a vonzó nő kritériumaként irreális „karcsúsági" mércét állít fel. Egyik tanulmányukban olvasható, hogy ez a mérce a tévészereplők körében a nőknél szigorúbb, mint a férfiaknál. Független bírák a szereplők közül a nőket 69, míg a férfiakat csak 18 százalékban találták karcsúnak (SILVERSTEIN *et al.* 1986). Így az üzenet, amit a nők kapnak, ha a tévészereplőkhöz hasonlítják magukat: legyenek ők is karcsúak, és ennek érdekében megszakítás nélkül fogyókúrázzanak (PERKINS 1996).

A női szépség ilyen bemutatása a médiában kivált az afroamerikai nő számára jelenthet kihívást, akinek még a szőke hajú, kék szemű „csupacsont modellel" is meg kell küzdenie. Az olyan faji jellegzetességek fényében, mint a haj milyensége, a bőrszín és a csontszerkezet, a fekete nők többsége eleve arra kárhoztatott, hogy a női szépséget tekintve a legala-

csonyabb státushelyzetben maradjon, mert tagjait a versenyből egy olyan mérce zárja ki, amelynek lehetetlen megfelelniük. (PERKINS 1996).

A megaláztatás, amelyet a fekete amerikaiak kénytelenek a média által elszenvedni, nem csupán felszíni. Például az éjszakai tévéműsorokat gyakran olyan régi mozifilmek és tévéshow-k alkotják, amelyekben afroamerikai szereplők vigyorgó bohócként, repedt sarkú kurvaként és alázatos szolgaként lealacsonyító szerepeket alakítanak. Az éjszakai híradók fő híreiben gyakran láthatók megbilincselt afroamerikai férfiak, amint éppen a bíróságra vagy a börtönbe kísérik őket, olyan bűntettekért, amelyeket talán nem is ők követtek el (GRIFFIN 1991).

KÖVETKEZTETÉS

Az egyszerű és közismert sztereotipizált képek széles körű használata a populáris kultúrában részben kereskedelmi érdekek következménye, amelyek kihasználják e képek vonzerejét egy nagy tömegű és sokrétű közönség számára. A részletes jellemzés unalmas lehet, akár egy harmincperces családsorozatban, akár egy harminc másodperces reklámban jelenik meg. Ezzel szemben a sztereotípiák segítségével a legkevesebb üresjárattal fogalmazhatják meg üzeneteiket, hogy a közönség tagjai gyorsan és könynyen megértsék, miről van szó.

A kisebbségi amerikaiakat ellenszenvvel, gyűlölettel ábrázoló vagy megalázó képek az amerikai populáris kultúra csak egy kis részében jelennek meg, ahol az alantasság egyébként is „előkelőbb" helyre került. Az értékesítésért és rangsorolásért folyó kiélezett versenyben a populáris kultúra gyárosai, hogy a médiapiacból minél nagyobb szeletet hasítsanak ki, egyre felháborítóbb és utálatosabb ábrázolásokkal kísérleteznek. Egyre többször jelennek meg ünnepelt személyiségekről szóló magazinok címlapján, pólókon, képregényekben, továbbá cserekártyákon gyilkosok és erőszaktevők. Ódivatú „jó a rossz ellen" drámajátékot is nehezebb találni: felváltotta az egyik szánalmas profi birkózót földbe döngölő másik szánalmas profi birkózó vagy az egyik nyomorult talk show-vendéget sértegető másik nyomorult talk show-vendég (ha mindjárt püfölni nem kezdik egymást). A mozifilmek egyre inkább szemléletesebben tálalják az erőszakot: csonkítást, kibelezést, lefejezést ábrázoló jelenetek át emberek elevenen megnyúzásáig (FOX és LEVIN 2001).

A nemzetek többségének világszerte vannak olyan törvényei, amelyek tiltják a sértő beszédet, beleértve a kiszolgáltatott csoportokat célba vevő szavakat. Ezzel szemben az Egyesült Államok az első alkotmánymódosításban megfogalmazta az egyéni jogok védelmének egy olyan hagyományát, amely a kifejezés és a szólás szabadságát védi. Továbbá más országoktól eltérően az Egyesült Államokban vannak olyan erős, meghatározott célra szerveződő csoportok, például az Amerikai Polgári Szabadságjogok Uniója (American Civil Liberties Union – ACLU), amelyek mandátuma megköveteli, hogy támogassák az első alkotmánymódosítás megőrzését (WALKER 1994). Ennek eredményeként az amerikai populáris kultúra olyan mértékben lehet sértő és gyűlölettel teli, amilyen mértékben előállítói szükségesnek látják, hogy közönséget fogjanak és fölülkerekedjenek vetélytársaikon. Ez lehet az az ár, amelyet az amerikaiak hajlandók megfizetni azért, hogy személyes szabadságukat bizt5osítsák.

Fordította Szalai Éva

IRODALOM

Adler, Jerry 1990: The Rap Attitude. *Newsweek* (március 19.), 56–59.

Anti-Defamation League 2001: Hate Core' Music Label: Commercializing Hate.

Ballard, Mary E. – Coates, Steven 1995: The Immediate Effects of Homicidal, Suicidal, and Nonviolent Heavy Metal and Rap Songs on the Moods of College Students. *Youth and Society* (27, 2, december), 148–168.

Brehm, S. S. – Brehm, J. W. 1981: *Psychological Reactance.* New York, Academic Press.

Brown, J. D. et al. 1990: The Influence of New Media and Family Structure on Young Adolescents' Television and Radio Use. *Communication Research* (17), 65–82.

Bruning, Fred 1985: *The Devilish Soul of Rock and Roll. Maclean's* (október 21), 13.

Donnerstein, Edward – Linz, Daniel – Penrod, Steven 1987: *The Question of Pornography.* New York, The Free Press.

Festinger, L. 1986: A társadalmi összehasonlítás folyamatainak elmélete. In Pataki F. (szerk.): *Pedagógiai szociálpszichológia.* Budapest, Gondolat, 259–291.
Fox, James A. – Levin, Jack 2001: The Will to Kill: *Making Sense of Senseless Murder.* Boston, Allen and Bacon.
Gerbner, G. 2000: *A média rejtett üzenete.* Budapest, MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport.
Goldstein, Jeffrey H. – McGhee, Paul E. 1972: *The Psychology of Humor.* New York, Academic Press.
Griffin, Jean T. 1991: Racism and Humiliation in the African-American Community. *The Journal of Primary Prevention* (12, 2), 149–167.
Jackson, Derrick Z. 2001: *Unlikely Embrace.* The Boston Globe (február 14.), 10.
Kenrick, D. T. – Guttieres, S. E. 1980: Contrast Effects and Judgements of Physical Attractiveness. *Journal of Personality and Social Psychology* (38), 131–141.
Keough, William 1990: *Punchlines.* New York, Paragon House.
Koller, Marvin R. 1988: *Humor and Society.* Houston, Cap and Gown Press.
Leo, John 1990: *Even Lenny Bruce Would Know Better. U.S. News and World Report* (május 28.), 21.
Levin, J. – Levin, W. C. 1987: *The Human Puzzle.* Belmont (Cal.), Wadsworth.
Levin, J. – McDevitt, J. 1993: *Hate Crimes: The Rising Tide of Bigotry and Bloodshed.* New York, Plenum Press.
Moynihan, Michael – Soderlind, Didrik 1998: *Lords of Chaos.* Venice (Cal.), Feral House.
Perkins, K. R. 1996: The Influence of Television Images on Black Females' Self-Perceptions of Physical Attractiveness. *Journal of Black Psychology* (22, 4), 453–469.
Reese, R. 1998: *„From the Fringe: The Hip Hop Culture and Ethnic Relations. A paper presented at the Far West Popular Culture Conference."* Las Vegas
Riggle, Ellen D. – Ellis, Alan L. – Crawford, Anne M. 1996: The Impact of „Media Contact" on Attitudes toward Gay Men. *Journal of Homosexuality* (31, 3), 55–69.
Silverstein, B. et al. 1986: The Role of the Mass Median in Promoting a Thin Standard of Bodily Attractiveness for Women. *Sex Roles* (14), 519–532.
Stroman, C. A. 1984: The Socialization Influence of Television on Black Children. *Journal of Black Studies* (15), 79–100.
Walker, Samuel 1994: Hate Speech: *The History of an American Controversy.* Lincoln, University of Nebraska Press.
Wild, David 1990: Who is Howard Stern? *Rolling Stone* (június 11.).
Wood, J. V. 1989: Theory and Research Concerning Social Comparisons of Personal Attributes. *Psychological Bulletin* (106), 231–248.

KOVÁCS ANDRÁS

IDEGENGYŰLÖLET ÉS A NYUGAT-EURÓPAI SZÉLSŐJOBBOLDAL

Múlt év őszén, az ausztriai választások után Haider Szabadságpártjának sikerétől mozgósított, aggódó tüntetők ezrei vonultak fel Bécs utcáin. *„Csak az arcok változnak!"* – hirdette a félreérthetetlen üzenetet a tüntetők egyik transzparense, amelyről Hitler, Haider és Milosevics képe nézett a bécsi járókelőkre és az európai tévéállomások nézőire.

Sokan érzik úgy, ismét kísértet járja be Európát: a fasizmus kísértete. Úgy vélik, ha meg akarjuk érteni, mi is történik ma a politikai paletta szélsőjobboldalán, akkor az 1920–1930-as évekre kell visszanyúlnunk. A mai szélsőjobboldali pártok lényegét a fasiszta politikai szervezetek analógiáján keresztül érthetjük meg.

Természetesen azok, akik a mai szélsőjobboldalban a hagyományos fasizmus újraéledését látják, jól tudják, hogy Haider, Le Pen vagy Bossi pártja sok mindenben különbözik egymástól és egyben a hagyományos fasiszta pártoktól is. Ez azonban számukra nem lehet perdöntő érv. Hiszen a fasizmus kutatói is már sokszor rámutattak arra, hogy a hagyományos fasiszta pártok sem voltak egyformák. Franco falangizmusa katolikus-klerikális volt, a német nácizmus pedig kereszténységellenes és pogány. A hitlerizmus ideológiája antikapitalista volt, az olasz fasiszták viszont ritkán használtak antikapitalista retorikát. Végül, de nem utolsósorban: az olasz és spanyol fasizmusok számára az antiszemitizmus nem volt fontos kérdés, nem volt politikájuk szerves és lényeges eleme, szemben a nácizmussal, amelytől elválaszthatatlan a zsidógyűlölet.

A folytonosság hipotézisének képviselői szerint azonban mindezekben a politikai irányzatokban mégis volt és van valami közös. Umberto Eco néhány évvel ezelőtt az *ősfasizmusról* (Ur-Fascism) írott tanulmányában Ludwig Wittgenstein játékelméletét felidézve úgy véli: ugyanúgy, ahogy a legkülönfélébb játékok is egy családfogalom alá tartoznak, a fasizmusok között is fennáll egyfajta „családi hasonlóság". Eco véleménye szerint megadható a fasizmus minimáldefiníciója, azaz „ha elhagyjuk is a fasiszta rezsim egy vagy több jellegzetességét, attól még felismerhető lesz fasiszta jellege" (Eco 1995, 14). Eco tizennégy ismérvet sorol fel, amelyek szerinte a fasizmus állandó jegyeinek tekinthetők. Ezek közül tíz alapjában véve pszichológiai jellegű, mint például a különbözőségtől való félelem (amely a rasszizmus forrása), a mozgalom tagjaira jellemző egyéni és társadalmi frusztrációérzés, a gazdag és nagy hatalmú ellenségről alkotott misztikus képzet, a hőskultusz. A listának csak négy olyan eleme van, amely politikai-ideológiai jellegű: a hagyomány kultusza, a modernizmus elutasítása, a társadalmi elitizmus és a „minőségelvű populizmus", amely kétségbe vonja a demokratikus parlamentarizmus elvét és a politikai hatalom legitimitását a monolitikus egységnek tekintett Nép – a Vezér szavai által kifejezésre jutó – közakaratából vezeti le.

Mindezek az ismérvek kétségtelenül jellemzik a *hagyományos* fasizmusok minden formáját. De nem kerülheti el a figyelmünket, hogy a mai nyugat-európai szélsőjobboldali mozgalmak és pártok más képet mutatnak. Már sokan felhívták a figyelmet arra, hogy a mai nyugati szélsőjobboldal viszonya a tradícióhoz és a modernitáshoz lényegét tekintve más, mint ami a fasiszta pártokat jellemezte. Nem kergetnek romantikus utópiákat a prekapitalista társadalmakról, nem kívánják forradalmi úton újjáteremteni az organikus közösségeket és a közösségi egyént, nem kárhoztatják a technikai civilizációt. Jóllehet erős államot akarnak, nem kívánják vezérelven nyugvó diktatúrával felváltani a parlamentáris rendszert. Nem tartják elvetendőnek a modern piacgazdaságot – sőt: többségük gazdasági programja szélsőségesen liberális. Végezetül: a mai szélsőjobboldal nem elitista, hanem – mint általában a populizmus – kifejezetten antielitista.

Ráadásul a körülmények, amelyek által a mai szélsőjobboldal megizmosodott és a politikai környezet, amelyben tevékenykedik, semmiben sem hasonlítanak az első világháborút követő évtizedekre. Akkor a pusztító háború után, az igazságtalanságoktól terhes békekötés teremtette atmoszférában, a háború előtti politikai rendszer súlyos válsága közepette jelentek meg Európában azok a mozgalmak, amelyek később újra romba döntötték a kontinenst, hullahegyeket hagyva maguk mögött. Ezzel szemben a mai szélsőjobboldal a győzedelmes liberális kapitalizmus, illetve a kommunizmus romjain megszületett szabadság terméke, és legalábbis Nyugaton éppen az évtizedek óta zavartalan prosperitás mintaországaiban – Ausztriában, Franciaországban és Svájcban – tett szert riasztó mennyiségű támogatóra.

Vitathatatlan, hogy a szélsőjobboldali pártok némely vonása, politikai stílusa, vezetőinek fellépése, egyes szélsőjobboldali csoportok külső megjelenése és szimbolikája az első világháború utáni évtized fasizmusait idézi. De ha valóban meg akarjuk érteni ezt a jelenséget, a magyarázatot nem a hagyományos fasizmussal való analógiákban kell keresnünk. Eco minimáldefiníciójának ideológiai-politikai tételei bizonyosan nem alkalmasak a mai szélsőjobb leírására. Tehát, ha kitartunk amellett, hogy „családi hasonlóság" áll fenn a mai szélsőjobb és a hagyományos fasizmus között, ezt a hasonlóságot a minimáldefiníció „puhább" (pszichológiai jellegű) pontjai alapján kell keresnünk.

Kétségtelen, hogy a szélsőjobboldali mozgalmak szavára fogékony személyiség leírása megragad valamit, amely közös a két politikai jelenség között. A fasizmus és a mai szélsőjobboldaliság bűvkörébe kerülő egyénekre többnyire jellemző mindaz, amit Eco felsorol: például a tekintélyelvűség, a frusztráció, a zavart társadalmi identitás – és nem utolsósorban a xenofóbia és a rasszizmus. Jogos azonban a kérdés: ezekkel az ismérvekkel nem inkább a *fasisztták*, mintsem a *fasizmusok* közös minimumát ragadjuk-e meg? És ily módon nem depolitizáljuk és individualizáljuk-e ezt a lényegét tekintve politikai jelenséget?

És ezzel elérkeztünk tulajdonképpeni kérdésünkhöz: mi is a szerepe és funkciója az idegenellenességnek a mai szélsőjobboldali mozgalmakban? Arról van-e szó, hogy bizonyos személyiségtípusok könnyen csatlakoznak olyan politikai mozgalmakhoz, amelyek lényegi vonásaikban különböznek egymástól, de egyformán rasszista húrokat pengetnek, vagy pedig a rasszizmus e mozgalmak és pártok lényegéhez tartozik? Vajon valóban egy formáját és tartalmát is változtató, de lényegét megőrző politikai irány és világnézet következményét kell-e látnunk a nyugati újjobboldali mozgalmak és pártok idegenellenességében, vagy pedig a jóléti társadalom olyan problémáira adott torz választ, amely ellentmond az emberi méltóság eszményeiből származtatott humanitárius értékek egész sorának, de nem az azokkal való *programatikus világnézeti szembefordulás* indikátora?

Sokan érvelnek úgy, hogy a „jóléti sovinizmus" a ritka javak elosztásáért folytatott harc egyik mellékterméke, és azért ölt időnként szélsőséges formát, mivel a demokratikus politikai erők mindeddig nem találták meg a megfelelő választ a világ gazdag és szegény régiói közötti különbség növekedéséből adódó feszültségekre, köztük például a bevándorlás kérdésére. Kétségtelen: a statisztikák azt mutatják, hogy Nyugat-Európában a szélsőjobboldal támogatottságának fellendülése rendszerint újabb és újabb bevándorlási hullámok nekilódulását követte. A statisztikák azt is kimutatták, hogy a szélsőjobboldali választók jelentős része – Ausztriában és Olaszországban hozzávetőlegesen egyharmada, Németországban pedig egynegyede – a baloldali pártok egykori választói közül került ki: azon rétegekből tehát, amelyek a leginkább fenyegetve érezték magukat az erőforrásokért folyó versenyben. Így nem vethető el minden további nélkül az az érv, miszerint a mai idegenellenesség teljességgel másfajta problémák szülötte, mint a hagyományos fasizmus rasszizmusa, legfeljebb csak annyi felszíni hasonlóság található közöttük, hogy mindkettő mozgósítja a xenofób érzületeket – azonban teljesen más indítékok alapján és más politikai célok érdekében.

A felmérések szerint a nyugati szélsőjobboldal szavazóinak több mint a fele a bevándorlást és a bűnözés növekedését nevezte meg választása mo-

tívumaként. De számos jel mutat arra is, hogy a szélsőjobboldali xenofóbia nem csupán az érdekvezérelt „jóléti sovinizmus" és a rendpárti, úgynevezett *law-and-order* mentalitás kifejeződése, hanem több ennél: ez a szélsőjobb közös nyelve, internacionalizálódásának közege. E nyelv politikai funkciójának megértéséhez kulcsként az antiszemitizmus politikai ideológiává válásának története szolgál.

Zsidóellenes érzületek az elmúlt kétezer év folyamán szinte folyamatosan jelen voltak a kereszténység által dominált kultúrában. Azt azonban, hogy ezek politikai ideológiává – *izmussá* – szerveződtek, speciális történelmi körülmények magyarázzák.

A tizenkilencedik század végén néhány európai – elsősorban középeurópai – országban egy olyan sajátos kultúra jött létre, amelyet egyszerre jellemzett a radikális modernitásellenesség, a liberalizmus, a kapitalizmus és a szocializmus elutasítása, egy elmúlt világ utáni nosztalgikus vágyakozás, az iparosodás előtti erkölcsi normák eszményítése, a demokráciával való szembenállás, a szélsőséges nacionalizmus, továbbá a gyarmatosító és birodalmi hév. Ez a kultúra tehát sokféle, egymástól függetlenül kialakult alkotórészből szövődött össze, amelyek összetartozása korántsem volt magától értetődő. Szükség volt ezért egy olyan tényezőre, amely ezt az összetartozást mindenki számára érthetően és átélhetően kifejezésre juttatta. Emiatt kapott olyan nagy jelentőséget, hogy ennek a kultúrának valamennyi alkotórésze érintkezett az antiszemitizmussal – anélkül, hogy ez adta volna tartalmát. A zsidókhoz való viszony így szimbolikus jelentésre tett szert: egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy mindezekben a – „zsidókérdéssel" egyébként semmiféle kapcsolatban nem álló – kérdésekben ki melyik politikai-kulturális táborhoz tartozik. Az antiszemitizmus kulturális kóddá vált – és ez a funkciója mind a mai napig fennmaradt: ha valaki antiszemita nézeteket hangoztat, nagy valószínűséggel megmondható, mi az álláspontja egy sereg más politikai kérdésben, amelyeknek egyébként semmi közük a zsidók helyéhez és szerepéhez az adott társadalomban.

Nagy társadalmi csoportok azonban csakis akkor képesek megérteni és használni az antiszemita kódot, ha lezajlik az a kognitív folyamat, amely a

köztudatban a *jelet* (azaz a „zsidókérdésben" való állásfoglalást) a *jelzettel* (azaz a politikai-kulturális táborokat megosztó állásfoglalásokkal) összekapcsolja. Ehhez értelmiségi csoportok tudatos erőfeszítésére volt szükség. A folyamat első lépéseként a tizenkilencedik században a modern antiszemitizmus szótárát hozták létre, majd politikusok és politikai publicisták megteremtették az asszociatív kapcsolatot egyfelől a „zsidókérdés", másfelől a szociális kérdés, a nemzeti kérdés és a kapitalista modernizáció sokféle más konfliktusa között. Az antiszemitizmus – bár ez nem lett volna szükségszerű – a kontinentális Európa legtöbb államában összekapcsolódott a tizenkilencedik század utolsó harmadának nagy hatású politikai ideológiáival: az antidemokratikus nacionalizmussal és a politikai konzervativizmussal. Így az antiszemitizmus, amely a korábbi évtizedekben radikális szélsőségnek minősült és politikai különcök hóbortja volt, a tizenkilencedik század végére a politikai-kulturális szimbólumrendszer egyik meghatározó elemévé vált. – A következményeket pedig jól ismerjük.

A mai szélsőjobboldali pártok nagyjából ugyanott tartanak és ugyanúgy viselkednek, mint a tizenkilencedik század utolsó harmadának antiszemita pártjai. De a nyelv, amelynek bevezetésén és terjesztésén dolgoznak, elsősorban nem az antiszemitizmus nyelve. Ez rendszerint – ha egyáltalán megjelenik – retorikájukban elszólások vagy kétértelmű célzások formájában nyilvánul meg. (Mint sok minden másban, ebben is nagyban különböznek többé-kevésbé nyíltan antiszemita kelet-európai párttársaiktól.). E pártoknak nincs koherens programjuk, csak jelszavaik vannak. Olyan kérdéseket állítanak politikai kampányaik középpontjába, amelyekre nincsenek megoldásaik, de tudják, hogy sokakban megfogalmazódnak. Nem azért fordítanak figyelmet valamely problémára, mert a helyes társadalomról való víziójuk megvalósításának szempontjából fontos, hanem azért, mert felismerik: sok emberben kelt bizonytalanságot, szorongást, félelmet. Ezek közé tartoznak a jóléti vívmányok veszélyeztetettségével kapcsolatos problémák. De a társadalom jelentős csoportjaiban ugyanilyen hatást váltanak ki a nemzetközi integrációkhoz való csatlakozás egyes következményei (például Dánia esetében), a történelmi múlt feldolgozatlansága és a közelmúlt viharos politikai eseményei által gerjesztett nemzeti identitásproblémák (például Németország és Ausztria), a politikai demokrácia intézményrendszerének diszfunkciói (például Olaszország és Ausztria), a nemzetközi migráció és bevándorlás következményeként kialakuló kulturális diverzitás keltette feszültségek (például Anglia, Franciaország, Belgium és Spanyolország), és végül pedig a világ gazdag és szegény régiói közötti szakadék mélyülésének érzékelése, amelyet sokszor a civilizációk közötti kataklizmatikus háborútól való félelem kísér.

A szélsőjobboldal „politikai vállalkozói" (erre Haider a legjobb példa) jó érzékkel vették észre, hogy milyen árucikkek iránt van kielégítetlen kereslet a választói piacon. Szükségük volt azonban egy áruvédjegyre: egy olyan kódra, amellyel közös nevezőre hozhatók azok a témák, amelyeket jelszópolitikájuk középpontjába állítanak. Ez a potenciális hívek számára könnyen érthető és alkalmazható kód az idegenellenesség. A szélsőjobboldali pártok elsősorban nem azért veszélyesek, mert megteremtik a xenofóbiát (ez valószínűleg kiirthatatlan az emberi társadalomból), hanem sokkal inkább azért, mert a meglévő diffúz idegenellenességet valódi társadalmi-gazdasági feszültségekkel kötik össze, rendszerbe foglalják, és a politikai nyelv természetes részévé teszik.

Az Idegen (akárcsak egykor és sok helyen napjainkban is a Zsidó) sok nyomasztó probléma nyelvi rövidítése. Ezen az ágon kétségtelenül fellelhető a „családi hasonlóság" az egykori fasiszta mozgalmak, pártok és a mai szélsőjobboldal között. Így ha a xenofóbiát, az idegenellenességet nem pszichológiai kategóriaként, hétköznapi előítéletrendszerként, bizonyos személyiségtípusok megnyilvánulásaként értelmezzük, hanem nyelvként, politikai-kulturális kódrendszerként, akkor nem depolitizáljuk, individualizáljuk és pszichologizáljuk a szélsőjobboldaliságot. Mi több: éppen arra a tényezőre mutatunk rá, amely – átélhetősége folytán – a frusztrált és orientációt vesztett egyént „bevezeti" a szélsőjobboldali kultúrába, és azokat a szélsőjobboldali politikai jelszavakat is elfogadtatja ve-

le, amelyekről magától sohasem jutott volna az eszébe: közük lenne az ő személyes problémáihoz.

A politikai antiszemitizmus története arról tanúskodik, hogy a modern korban a mértékadó értelmiségi csoportok magatartásától függ: vajon politikai tényezővé válik-e az antiszemitizmus. Antiszemita politikai erők akkor tettek szert komoly befolyásra, ha a nyilvános beszéd normáit megszabó társadalmi csoportok egy része aktívan hirdette, egy másik része pedig legalább is elfogadta az antiszemita világmagyarázatot mint az érzékelt társadalmi-politikai konfliktusok egyik lehetséges értelmezési rendszerét, még ha az értelmezéssel magával nem is értett egyet. Ha viszont a legitim és illegitim világmagyarázatok határait kijelölő nyilvános diskurzus az antiszemita világmagyarázatot az illegitim szférába utalja és ennek a normának a nyilvánosságban is érvényt szerez, mint ez Európában a második világháború után történt, akkor van esély arra, hogy egyre inkább elhalványul az antiszemita nyelv politikai jelentéstartománya. Ebben az esetben a zsidóellenesség elveszti szimbolikus-világnézeti jelentését, és legfeljebb egyéni érzületként elégíti ki mindazon egyéneket, akik életproblémáikkal csak előítéletes gondolkodás és bűnbakképzés segítségével képesek megbirkózni.

Mindez a mai xenofóbiára is érvényes. Az, hogy az idegenellenesség bizonyos politikai identitások kifejezésének általános eszközévé válik, ugyancsak a politika és a kultúra nyelvét meghatározó csoportok viselkedésétől függ. A küzdelem végkimenetele még nyitott. Az azonban már ma is biztosnak látszik, hogy három út nem vezet el a kívánt célhoz, azaz a szélsőjobboldal politikai marginalizálásához.

A németországi tapasztalatok arra mutatnak, hogy a hagyományos fasizmus rémképének felidézése és a mai szélsőjobboldallal való asszociálása már nem jár a fiatal generáció körében azzal a visszatartó hatással, mint a háború utáni évtizedekben. Nem jár a kívánt eredménnyel az sem, ha a politikai és a nyilvános szféra nem hajlandó tudomást venni azokról az aggodalmakról, amelyeket a szélsőjobboldal által tematizált problémák – például az európai integrációhoz való csatlakozás következményei, a

migráció, a menekültek befogadása vagy a bevándorlók integrálása – ébresztenek a társadalom egyes csoportjaiban.

Végezetül pedig kifejezetten célt tévesztő az a politika, amely úgy veszi számításba ezeket az aggodalmakat, hogy idegenellenes jelszavak hangoztatása nélkül csendben megvalósítja a szélsőjobboldal egyes követeléseit, például a bevándorlás, a menekültkérdés vagy az állampolgárság szabályozása terén.

Természetesen lehetséges olyan politikai vagy gazdasági helyzet, melyben elkerülhetetlenek egyes szigorító intézkedések, például a gazdasági és a politikai menekültstátus közötti határ szigorúbb megvonása. De a demokratikus kormányoknak, ha ilyen intézkedéseket tartanak célszerűnek, nyílt, világos érveléssel mindenki számára egyértelművé kell tenniük, milyen célok érdekében teszik, amit tesznek, az hogyan egyeztethető össze elveikkel és miben más, mint amit a szélsőjobboldal követel.

Ha ugyanis nem így cselekszenek, akkor ahelyett, hogy – mint gondolják – kifognák a szelet a szélsőjobboldal vitorláiból, hozzászoktatják a társadalmat ahhoz, hogy nem is olyan botrányos az, amit Le Pentől, Haidertől és a többiektől hall: sőt épp ellenkezőleg, megfontolásra érdemes. – És ezzel csendben a kimondható mondatok birodalmába emelik az ő retorikájukat.

IRODALOM

Eco, Umberto 1995: Ur-Fascism. *The New York Review of Books* (június 22.).

GERD MEYER

A DEMOKRÁCIA ÖNVÉDELME NÉMETORSZÁGBAN

Nem elég, ha csak a gyűlöletbeszédet elemezzük. Elkötelezett tudósokként az alábbi kérdést is fel kell tennünk: hogyan kezeljük politikailag azokat, akik nyíltan, részben gyűlölettel eltelve és erőszakra készen lépnek fel a demokratikus alapjogok, a kisebbségek és az idegenek ellen? Hogyan védi meg magát egy demokratikus társadalom, egy demokratikus állam az alapértékek ellen irányuló nyílt támadásokkal szemben vagy azok ellen, akik le akarják rombolni a demokratikus alkotmányos rendet? Politológusként példákkal illusztrálva azt kívánom bemutatni, hogy erre vonatkozóan milyen fogalmakkal és tapasztalatokkal rendelkezünk Németországban.

POLITIKAI ÉS TÖRTÉNELMI HELYZET

Németországban mindenekelőtt három politikai kontextusra kell rámutatnunk. Először is beszélnünk kell a *weimari köztársaság* tapasztalatairól, azt követően *a fasizmus* és a *kommunizmus* autoriter és elnyomó ideológiái és rendszerei elleni harcról, végül pedig a bal- és jobboldali szélsőségesek elleni küzdelemről, és egy részben erőszakos idegengyűlöletről az 1990-ben létrejött *német egységet követően.*

A weimari köztársaság időszakában antidemokratikus mozgalmak és olyan elitek kerültek előtérbe, amelyek közvetve vagy közvetlenül felelősek voltak e gyönge demokrácia válságáért és bukásáért. A *nemzetiszocializmus* gyűlöletet propagált „a német nép ellenségeivel" szemben. E gyűlö-

lettel teli rasszizmus és antiszemitizmus hozta létre az európai zsidók brutális elnyomásának és tömeges meggyilkolásának ideológiai, valamint érzelmi alapjait. A volt *Német Demokratikus Köztársaságban* a kommunisták egészen más körülmények között szólítottak fel „az osztályellenség gyűlöletére" és az 1970-es évek derekáig a „gyűlöletre nevelést" propagálták. Ez is a politika represszió és az agresszív barát–ellenség gondolkodásmód alapját képezte. A lakosság többségénél a kapitalizmus elutasítása azonban ritkán jutott el az érzelmi gyűlölet mélységéig, és ezért kevésbé is volt sikeres. A volt *Nyugat-Németországban* az 1970-es éveket a baloldali terrorizmussal való küzdelem jellemezte. Heves reakció és védelem volt tapasztalható mindenekelőtt a RAF (Vörös Hadsereg Frakció) merényleteivel szemben. A legutóbbi időkben a negyedik szomorú tapasztalat az, hogy 1990 után fokozottan kerülnek felszínre *jobboldali szélsőséges erők és az idegenekkel szembeni erőszakos cselekedetek*, ami a német demokrácia váratlan és súlyos tehertételének tekinthető.

A weimari időszak, a fasizmus és a kommunizmus tapasztalatai alkották annak a hátterét, hogy az 1949-es államalapítás és az azt követő, a fiatal demokrácia konszolidációjával jellemezhető időszakban kialakult az *önvédő*, illetve a *militáns demokrácia* fogalma és kialakultak eszközei. A német alkotmányosság és a társadalmi-politikai gyakorlat értelmezésében azóta is központi szerepe van e fogalmaknak. S bár a szabadság és a társadalom demokratikus alapértékeinek megvédéséről van szó, a demokrácia önvédelmének e fogalmai az elméletben és gyakorlatban egyaránt vitatottak maradtak.

ÁLTALÁNOS DEFINÍCIÓ

„ÖNVÉDŐ" ÉS „MILITÁNS" DEMOKRÁCIA

A két fogalmat azonos értékkel használják, bár jelentőségükben valamelyest eltérő a hangsúly. Attól függően, hogy a defenzívebb vagy az offenzívabb elemeket akarjuk hangsúlyozni, használjuk az *önvédő, a védelemre kész* (wehrhaft) vagy a *militáns*, a *küzdelemre kész* (streitbar) demokrácia terminusát. Amikor a német alkotmánybíróság 1956-ban először használta

a militáns demokrácia fogalmát, a következő meghatározással élt: „Szintézis kísérlete egyrészt a minden politikai nézettel szembeni tolerancia, másrészt az állami rend bizonyos kikezdhetetlen alapértékei melletti elkötelezettség között." Tehát olyan demokráciáról van szó, amely aktívan védelmezi alkotmányos rendjének alapértékeit és központi intézményeit, és nem tűri azok megsértését vagy akár lényegi veszélyeztetését. Az alapelv tehát ez: semmi tolerancia a demokrácia agresszív ellenfeleivel szemben! Az állam és polgárai nem lehetnek passzív szemlélői annak, ha megtámadják vagy egyenesen rombolják a demokrácia alapjait. Komoly eszköztár áll rendelkezésre ennek érdekében. A paletta részét képezik: az alkotmányellenes pártok és csoportok betiltása, megelőző jellegű megfigyelés az állam részéről, a média kritikus beszámolói, a politikai képzés célzott tevékenysége, a polgárok aktivitása. A fogalom eredetileg főleg az állam azon tevékenységére vonatkozott, amely az értékek, a jogi normák és az intézményes alkotmányos berendezkedés védelmére irányult. 1990 óta ezzel a koncepcióval egyre erőteljesebben élnek annak érdekében, hogy az állampolgárokat és a társadalmi szervezeteket a jobboldali szélsőségek és az idegengyűlölet elleni küzdelemre mozgósítsák.

DILEMMÁK ÉS VESZÉLYEK

VANNAK-E HATÁRAI A POLITIKAI TOLERANCIÁNAK? VÉDELMEZHETJÜK-E A DEMOKRÁCIÁT ANÉLKÜL HOGY NE SÉRÜLJÖN?

Az önvédő demokrácia rögtön két dilemmával szembesül. Az egyik arra vezethető vissza, hogy a demokráciák a tolerancia és a pluralizmus alapján állnak. Ki és milyen kritériumok szerint határozhatja meg, hol ér véget (véget kell hogy érjen) a tolerancia? Ki és mi ellen folytathatunk mint antidemokratikus erő, illetve megnyilvánulás ellen küzdelmet? Hol szabhatjuk meg tehát – nem önkényesen – a demokratikus tolerancia határait a politikai ellenfelekkel szemben? A másik dilemma a gyakorlatból adódik: hogyan lehetséges a demokrácia védelme demokratikus eszközökkel úgy, hogy maga a demokrácia ne sérüljön, hogy mi magunk ne váljunk antidemokratikussá? Nem szegjük-e meg eközben a szabadság és az egyenlőség, a jog és a jogszerűség elvét? Lehetséges-e „tűzzel oltani a tüzet" (Karl Löwenstein) anélkül, hogy a demokrácia épületét felgyújtanánk? Ha egy demokrácia nemcsak a válság idején akarja önmagát megvédeni, ha a demokraták a fenyegető kezdeményezések és a negatív torzulások ellen kellő időben védekezni akarnak, látnunk és számításba kell vennünk ezeket a dilemmákat. Az is igaz, hogy ezeket sem elméletileg, sem elvileg nem lehet feloldani, az azonban lehetséges, hogy a gyakorlatban felelősen és megfontoltan kezeljük őket. Nem engedhetjük meg, hogy az eszközök a célt veszélyeztessék. Ez a szemlélet gyakran igen nehéz egyensúlyozásra kényszerít. Ha nem akarjuk, hogy a demokrácia védelme magát a demokráciát veszélyeztesse, akkor bizonyos minimális előfeltételek meglétét kell biztosítanunk: egyértelmű kritériumok és szigorú jogállamiság a fellépések során, politikai szemmérték és átláthatóság, az állami cselekvés határozottsága és kontrollja az antidemokratikus erőkkel szembeni védekezés során, valamint az állampolgárok aktív elkötelezettsége a tolerancia és a pluralizmus mellett. Ha mindezek a feltételek a rendelkezésünkre állnak, akkor az egyensúly megteremtése sikerrel járhat.

LEGITIMÁCIÓ, ALAPELVEK, CÉLOK

HOGYAN LEGITIMÁLHATÓ AZ ÖNVÉDELMI DEMOKRÁCIA: TÖRTÉNELMILEG, NORMATÍVE VAGY FUNKCIONÁLISAN?

TÖRTÉNELMI INDOKLÁS: WEIMAR LECKÉJE. A weimari alkotmány garantálta ugyan a fontos emberi jogokat, de nem mondta ki explicite az egyes alapértékek kötelezővé tételét. Az alkotmánynak és a demokráciának ebben a döntően konzervatív értelmezésében az értékrelativizmus és a jogi pozitívizmus volt az uralkodó. A köztársaság védelmére vonatkozó rendelkezéseket mindenekelőtt a kommunistákra és a „baloldaliakra" alkalmazták. A jobboldali szélsőségesekkel és az alkotmány nyílt ellenségeivel szemben a kevésbé demokratikus köztisztviselők és bírók enyhességet tanúsítottak. Végül az alkotmány, mind intézményileg, mind tényszerűen,

lehetővé tette, hogy a nemzetiszocialisták látszólag legálisan átvegyék a hatalmat. Holott róluk már régen lehetett tudni, hogy a demokrácia ellenségei. Diktatúrájuk kiépítéséhez sikeresen alkalmaztak egy, a tényeket leplező verbális legalitási taktikát. Ennek, többek között, legális előfeltételei is voltak: „az alkotmány őrének" nevezett birodalmi elnök közvetlen választása és jogosultsága a szükségállapot kihirdetésére. A weimari köztársaság tapasztalataiból az alaptörvény atyái többek között az alábbi tanulságokat vonták le: az alkotmány és a jogrend értékkötött legyen, tartalmazniuk kell bizonyos érinthetetlen emberi alapértékeket, emberi jogokat és a demokratikus rend elveit.

E normák kötelezőek minden állami cselekvés, minden intézmény és tisztségviselő, valamint a politikai pártok számára. Nem a birodalmi elnök, hanem egy független szövetségi alkotmánybíróság az alkotmányosság őre. Az új demokrácia kezdettől legyen képes arra, hogy megvédje magát ellenfeleivel szemben, továbbá legyen képes megakadályozni az autoriter uralom látszólag legális kialakítását.

NORMATÍV INDOKLÁS: ALAPTÉKEK ÉS SZABADELVŰ DEMOKRATIKUS ALAPREND. Az önvédő demokrácia óv bizonyos alapértékeket és óvja a szabadelvű demokratikus alaprendet. Az alkotmányos alapértékek közé soroljuk az ember méltóságát, a szabadságot, az egyenlőséget és az igazságosságot, ahogy azokat az *alaptörvény* (*Grundgesetz*: alkotmány) 1–20. cikkelyei rögzítik, s végül a békét és a népek közötti megértést. Ezek az alapértékek állandóan értelmezésre és konkretizálásra kerülnek, ami egyes esetekben vitára adhat alkalmat. Az alkotmány kimond tehát egy „etikai minimálkonszenzust". Ennek felel meg az a meghatározás, amelyet az alkotmánybíróság fogalmazott meg az alkotmányos rend alapelemeiről. *„A szabadelvű demokratikus alaprend olyan rendként határozható meg, amely kizár minden erőszakra és önkényre épülő uralmat. Jogállami uralmi rendet jelent, amelynek alapja a nép önrendelkezése a mindenkori többség, valamint a szabadság és az egyenlőség jegyében. Ennek a rendnek az elveihez hozzátartoznak az alkotmányban konkretizált emberi jogoknak és*

mindenekelőtt a személyiségnek az élethez és a szabad kibontakozáshoz fűződő jogának a tiszteletben tartása, a népszuverenitás, a hatalommegosztás, a kormányzat felelőssége, a közigazgatás törvényszerűsége, a bíróságok függetlensége, a többpártrendszer elve és a minden politikai pártra kiterjedő esélyegyenlőség azzal a joggal, hogy alkotmányszerűen létrejöhessen és működhessen egy ellenzék."

FUNKCIONÁLIS INDOKLÁS. Egy önvédő demokrácia feladata az, hogy biztosítsa az alkotmánynak az értékekről és a rendről hozott döntéseit. Az ehhez kapcsolt cél: a társadalmi együttélés stabil kereteinek, az alapjogokkal való élésnek, valamennyi állami és állampolgári cselekvés joghoz és törvényhez kötöttségének, a gazdaság működőképességének és az NSZK békés külkapcsolatainak garantálása.

ESZKÖZTÁR ÉS GYAKORLAT

MILYEN ESZKÖZÖKKEL ÉLHET AZ ÖNVÉDŐ DEMOKRÁCIA?
HOGYAN ALKALMAZZÁK EZEKET AZ ESZKÖZÖKET?
MELYEK A TAPASZTALATOK?

A szabadelvű-demokratikus alaprend fenntartásához először is megfelelő jogi és intézményi eszköztárra van szükség. Ezen eszközök alkotmányjogilag biztosítottak, alkalmazásuk mindenkor törvénnyel szabályozott és bírósági úton ellenőrizhető. Így az állam szerveinek és polgárainak joghoz kötött működése lehetséges és nyilvánosan ellenőrizhető lesz.

AZ ALKOTMÁNY. Az alkotmánybíróság a militáns demokrácia alapjait és fogalmát először az 1950-es években dolgozta ki. Ekkor került ugyanis sor (két ítélettel) a szélsőséges pártok betiltására. Az alábbiakban az alkotmány védelmének legfontosabb elveire térek ki:

GARANCIA AZ ALAPJOGOK ÉS A FÖDERALIZMUS ÉRVÉNYESÍTÉSÉRE (79. cikkely, 3. bek., 19. cikkely 2. bek.). Maga az alaptörvény tiltja meg az alaptörvény módosítását, amennyiben a változtatás az alapértékeket és az emberi jogokat lé-

nyegi tartalmakban érinti, illetve érvényesíti a föderális állam elveit, vagyis azt, hogy a szövetség tartományokra tagolódik és azt a princípiumot, hogy a tartományok közreműködnek a törvényhozásban. Az NSZK, önértelmezése szerint, „demokratikus és szociális szövetségi állam".

ALKOTMÁNYELLENES PÁRTOK BETILTÁSA (21. cikkely 2. bek.). Azok a pártok alkotmányellenesek, amelyek – céljaik alapján vagy pedig tagjaik viselkedése okán – arra törekednek, hogy korlátozzák vagy felszámolják a szabadelvű demokratikus alaprendet. Betiltásukat a szövetségi kormány, a Szövetségi Parlament vagy a Szövetségi Tanács indítványozhatja. A betiltást lehet, de nem kötelező indítványozni. (Az *opportunitás,* nem pedig a *legalitás elve* érvényesül.) A betiltást azonban csak a Szövetségi Alkotmánybíróság mondhatja ki, egyébként csak egy igen aprólékos és hosszadalmas eljárást követően („pártprivilégium" elve). Egy párt csak akkor tiltható be, ha céljaiban és/vagy tevékenységében bizonyíthatóan „aktívan harcias, agresszív magatartást" tanúsít a demokratikus alkotmányos renddel szemben. Az alaptörvény egyébként csak az alkotmány*ellenes* fogalmat ismeri (verfassungswidrig, vagyis *alkotmánysértő*), nem pedig az alkotmánnyal szembeni *ellenségesség* (verfassungsfeindlich) fogalmát, ami jogilag nehezen definiálható, politikailag pedig könnyen alkalmat adhat a visszaélésre. Az alkotmánnyal szembeni ellenségesség fogalmát azonban előszeretettel használják a mindennapi politizálás során, a publicisztikában az alkotmányvédelem (magyar viszonyok között: nemzetbiztonsági szolgálatok – a *Ford.* megjegyzése) körében. Még az is előfordulhat, hogy egyes esetekben az alkotmánybíróság is ilyen megfogalmazást használ (mint például a *„Ne adjunk szabadságot a szabadság ellenségeinek!"* kitételben.)

A GYAKORLATRÓL. Eddig csak két pártot tiltottak be: 1952-ben a szélsőjobboldali-neonáci Szocialista Birodalmi Pártot és 1956-ban a Németországi Kommunista Pártot. Két korábbi betiltási indítvány nyomán az alkotmánybíróság 1993-ban és 1995-ben két jobboldali szervezetről úgy határozott, hogy nem minősülnek pártoknak. Ezt követően a végrehajtó hata-

lom szintjén döntöttek betiltásukról. A korábbi időszakban sor került arra, hogy egy szélsőjobboldali párt – a Németországi Nemzeti Demokrata Párt (NDP) – betiltását kezdeményezzék. A betiltásra a szövetségi kormány, a parlament és a Szövetségi Tanács tett indítványt. A Szövetségi Tanácsban az indítványt a tartományok többsége támogatta. A parlamentben a CDU és az FDP, más-más megfontolásból, nem adta támogatását az indítványhoz. Benyújtására 2001-ben került sor. Bírálói egyrészt azt kifogásolják, hogy nem elegendő a bizonyíték a párt alkotmányellenességére, másrészt azzal érvelnek, hogy nem a betiltás a hatékony eszköz arra, hogy az NSZK-ban leküzdhessék a jobboldali szélsőségeket. Alapvetően azonban minden demokratikus erő egyetért egy kérdésben.

A betiltás szervezeteket érint, döntő módon azonban nem érinti a gondolkodási és a viselkedési módokat, a pszichés hajlamokat, sem a társadalmi dezintegrációt, az informális csoportokat, valamint a kommunikációs hálókat.

ALKOTMÁNYELLENES SZERVEZETEK BETILTÁSA. Betiltandók azok az egyesületek, amelyek a büntetőtörvények, az alkotmányos rend vagy a népek közötti megértés ellen irányulnak. A tevékenység területi dimenziójától függően a betiltást (belátásuk szerint) vagy a szövetségi belügyminiszter vagy pedig a tartományi belügyminiszter(ek) mondják ki.

A GYAKORLATRÓL. Az 1960-as évek közepéig egy igen antiliberális belpolitikai klímában 119 egyesületet tiltottak be. Ezek többsége kommunista irányultságú volt. 1990 óta a szövetségi és a tartományi belügyminiszterek egyre határozottabban tiltják be a jobboldali szélsőséges szervezeteket. A szövetségi belügyminiszter 1964 óta 29 egyesületet tiltott be, ezek közül nyolc külföldi és húsz német jobboldali szélsőséges szervezet volt. (Az utóbbiak esetében öt betiltásra az egyesülés előtt, 15-re pedig utána került sor.) A szélsőjobboldali szervezetek a betiltást természetesen megpróbálják, nem is sikertelenül, azzal elkerülni, hogy formálisan, jogilag korrekt magatartást tanúsítanak, legális pártokhoz csatlakoznak, illetve decentrálisan vagy informálisan szerveződnek meg.

KIZÁRÁS A KÖZALKALMAZOTTI KÖRBŐL. A hivatalnoki tevékenység hagyományos elvei, valamint a közszolgálatra, illetve köztisztviselőkre vonatkozó törvény egyaránt megkövetelik, hogy a hivatalnokok lojálisak legyenek a szabadelvű demokratikus alkotmányos rendhez és bármikor aktívan kiálljanak mellette (33. cikkely). Az egyetemi oktatás szabadsága sem mentesít az alkotmány iránti hűség alól (5. cikkely, 3. bek.).

A GYAKORLATRÓL. Az 1960-as évek második felében fellépő baloldali orientációjú diákmozgalmakat követően sok olyan friss diplomás igyekezett közszolgálatba lépni, aki az úgynevezett újbaloldal kollektíváiban szocializálódott. Nagyrészt demokratikus beállítottságúak voltak, de akadtak közöttük militáns baloldaliak, radikális kommunisták is. 1972 elején a tartományok miniszterelnökei Willy Brandt szövetségi kancellárral egyetértésben határozatot hoztak: csak az léphet közszolgálatba, aki garanciát nyújt arra, hogy bármikor síkra száll a szabadelvű-demokratikus alaprend mellett. (Ez volt a –„radikálisokra" vagy „szélsőségesekre vonatkozó rendelet".) Felvételek előtt rendszeresen azzal keresték meg az alkotmányvédelmet, vagyis az NSZK belbiztonsága ügyében kompetens titkosszolgálatot, hogy fennállnak-e a pályázóval szemben „bíróságilag értékelhető ismeretek". Ez konkrétan mindenekelőtt arra irányult, hogy részt vett-e az illető nem betiltott, ám a hatóságok által „alkotmányellenesnek" nyilvánított politikai szerveződés(ek)ben.

Ezeket a szabályozásokat és megkérdőjelezhető alkalmazási módjukat hamarosan kritikus éllel *foglalkozási tilalomnak* nevezték. Ez ha jogilag nem is, de ténylegesen találó kifejezés volt. Az 1970-es években heves belpolitikai viták folytak, amelyek során a mintegy 1500 visszautasítás és azok indoklásai képezték a bírálatok tárgyát. Még határozottabban léptek fel a bírálók az ellen, hogy – különösen a humán és a társadalomtudományi szakoknál – több tízezer eljárást és felülvizsgálatot folytattak pályakezdő pedagógusok ellen. Számos elutasítás *ténylegesen* politikailag motivált, aránytalan és jogilag megkérdőjelezhető volt. Az is gyakorta előfordult, hogy az ítélet nem a pályázó tényleges magatartását vette figyelembe, hanem sokkal inkább az állítólagos érzelmi elkötelezettséget, egy formális tagságot vagy pedig a fiatalkori „bűnöket" Ez évekig húzódó pereket eredményezett, amelyeknek sokszor a vádlók voltak a nyertesei.

Ekkor *két veszély* vált nyilvánvalóvá.

Egyrészt egyoldalúság érvényesült a hivatalnokok megítélésében, másrészt olyan politikai légkör alakult ki, amelyben az intolerancia, a szabad véleménynyilvánítástól való félelem, valamint a kritikus „baloldali" álláspontok diszkriminálása vált meghatározóvá. Először 1980-ban – a szociáldemokrata kormányzatú tartományokban – törölték el a titkosszolgálatok megkérdezésének gyakorlatát. Az évtized során a többi rendelkezést is hatályon kívül helyezték (legutoljára Bajorországban). Willy Brandt később maga is beismerte, hogy a „foglalkozási tilalom" politikai hiba volt.

Egy egészen más jellegű probléma került előtérbe *1990 után, a két Németország egyesülésével.* Hogyan járjanak el azokkal, akik a volt NDK *államapparátusában* tevékenykedtek? Mindenkit külön-külön vizsgáltak felül. Elsősorban azokat nem vették át a közszolgálatba, akik bizonyíthatóan az állambiztonság számára dolgoztak, akik a NSZEP (az állampárt) vagy az FDJ (ifjúsági szervezet) vezető káderei voltak, vagy pedig akik, például társadalomtudósokként, egyértelműen és nyilvánosan azonosultak az NSZEP-vel mint állampárttal, annak elnyomó politikájával és ideológiájával, mondjuk, mint a marxizmus–leninizmus egyetemi oktatói.

Az alábbiakban a német szövetségi alkotmányjog *négy* olyan *eszközére* térünk ki, amelyeket eddig nem alkalmaztak, és amelyek ponteciálisan megelőző jelleggel bírnak.

VISSZAÉLÉS AZ ALAPJOGOKKAL (18. cikkely). Bizonyos alapjogokkal (például a véleménynyilvánítás szabadságával, a gyülekezési szabadsággal, valamint a levéltitokkal) az a személy él vissza, aki a szabadelvű demokratikus alaprend elleni harcra használja fel őket. A visszaélésről és ezen cselekedet mértékéről kizárólag a szövetségi alkotmánybíróság dönthet. Azonban mind ez idáig csak négy visszaéléssel kapcsolatos indítványra került sor, ám mind a négyet elutasították.

„ELLENÁLLÁSI" JOG (20. cikkely, 4. bek.). Minden állampolgárnak joga van az ellenállásra bárkivel szemben, aki kísérletet tesz az alkotmányos jog megdöntésére, amennyiben másféle segítség nem lehetséges.

Ez a klauzula csupán szükségjognak számít a demokratikus rend védelmére, illetve helyreállítására.

FEGYVERES ERŐK BEVETÉSE. Ezzel az eszközzel a tartományok rendőrségének, a szövetségi határőrségnek, valamint a *Bundeswehr*nek (a hadsereg fegyveres erejét akkor lehet bevetni, ha az alkotmányos rendet veszély fenyegeti –, 91., 71. és 87. cikkely) lehet élnie.

SZÜKSÉGÁLLAPOT-TÖRVÉNYEK. Az 1998-ban bevezetett törvények akkor alkalmazhatók, ha a demokratikus rend létét egy úgynevezett belső szükségállapot (91. cikkely) vagy pedig külső támadás fenyegeti (115. cikkely). De ebben az esetben sem módosítható az alkotmány és érinthetetlenek maradnak az állampolgárok alapjogai.

POLITIKAI BÜNTETŐJOG ÉS POLITIKAI IGAZGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

A demokrácia önvédelmének koncepcionális alapjait és eszköztárát a büntetőjog alkalmazza. A gyakorlatban azonban fontosabbak azok a büntetőtörvények és intézmények, amelyek a bal- és a jobboldali politikai szélsőségek, az erőszak és a terrorizmus leküzdését szolgálva a demokratikus állam védelmét látják el.

Részletesen most nem tárgyalhatom sem a *politikai büntetőjogot* és annak fejlődését, valamint alkalmazását a hatóságok és a bíróságok gyakorlatában. Szeretnék azonban egy pontot kiemelni: különösen fontos, hogyan jár el az állam, ha *gyűlöletet terjesztenek* a lakosság bizonyos csoportjaival szemben. A *népellenes uszítás* tényállásáról a német büntetőkönyv 130. §-a a következőt szögezi le:

„Aki a közbékét megzavarni képes módon 1) a népesség részeivel szemben gyűlöletet szít vagy ellenük erőszakos és önkényes lépésekre hív fel, vagy 2) támadja mások emberi méltóságát azáltal, hogy a lakosság részeit szidalmazza, rosszindulatúan megvetés tárgyává teszi vagy rágalmazza, három hónap és öt év közötti szabadságvesztéssel büntethető."

Még szigorúbban büntethető az, aki ezt nem csupán élőszóval teszi, hanem ilyen tartalmú írásokat előállít, beszerez vagy terjeszt, illetve azok tartalmát rádió vagy televízió útján hozzáférhetővé teszi. Amiről itt szó van, az olyan általános rágalmazás és diszkriminálás formájában jelentkező zsidó- és idegenellenes propaganda, amely *„gyűlöletet szít a lakosság részei vagy egy nemzeti, faji, vallási, illetve etnikai hovatartozása által meghatározott csoport ellen, erőszakos vagy önkényes lépésekre szólít fel, vagy emberi méltóságukat támadja".* Ugyancsak büntetésben részesül az, aki a közbékét megzavarja, amennyiben *„1) a nemzetiszocializmus uralma alatt elkövetett népirtást nyilvánosan méltatja, letagadja vagy ártalmatlan színben tünteti fel, vagy 2) neonáci jelszavakat terjeszt, vagy ilyen jelképeket, jelvényeket és egyenruhákat mutat vagy visel. Tiltva vannak az erőszak terjedését előmozdító ábrázolások is"* (86. és 131. §).

A büntetőjogi eljárások kapcsán, bármennyire is indokoltak, dilemma mutatkozik, különösen a fiatal szélsőjobboldaliak esetében. Ez az állami represszió dilemmája. A büntetések sok esetben inkább azt eredményezik, hogy ezek a fiatalok és „bajtársaik" üldöztetve, kirekesztve és jogfosztottnak érzik vagy legalábbis így állítják be magukat. „Harcuk" ily módon mártírokat és hősöket szül, és mind a barát–ellenség gondolkodásmód, mind a politikai-lélektani blokádok felerősödnek. Egy ilyen „szélsőjobboldali karrier" a bizonytalan és az erősen csoportnormákra orientálódó fiatalokat nemhogy elriasztaná, hanem meg is erősíti.

AZ ÁLLAMI INTÉZMÉNYEK ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁRI KEZDEMÉNYEZŐKÉPESSÉG ERŐSÍTÉSE

Az állami szervek nem elégedhetnek meg azzal, hogy tevékenységüket adminisztratív intézkedésekre és jogi szankciókra korlátozzák. A megelőzés,

a tájékoztatás, a politikai képzés, valamint az önszerveződések segítése is olyan teendők, amelyeket az állami intézményeknek el kell látniuk. Ezzel segíthetik elő a civil társadalom erősítését abból a célból, hogy az állampolgárok folyamatos aktivitással a tolerancia és a demokrácia mellett szálljanak síkra. Időközben számos formája alakult ki annak, hogy államilag támogassák azokat a polgárjogi kezdeményezéseket és báziscsoportokat, amelyek a jobboldali szélsőségekkel és az idegenellenességgel szemben lépnek fel. Országos és európai hálózatok alakultak ki a tolerancia mellett és a rasszizmus ellen. Nemrégen kezdeményezte a német kormány a *„Szövetséget a toleranciáért és az erőszak ellen"* mozgalmat. Az alábbi állami intézmények és tevékenységek fontosságára mutathatunk rá:

1. Németországban már régóta folyik a *TÁRSADALOMISMERETEK RENDSZERES TANÍTÁSA* az iskolákban. Ez sokat jelentett a demokrácia elmélyítésének szempontjából 1949 után Nyugat-Németországban és az egyesülés után (1990 óta) Kelet-Németországban. Véleményem szerint azonban e tantárgy oktatására nem fordítanak elég időt. A rasszizmus és a szélsőségek elleni stratégiák részeként számos pedagógiai koncepciót dolgoztak ki. Ebben az összefüggésben különösen fontosak voltak és maradtak a pártok felett álló Politikai Képzés Szövetségi és Tartományi Központjai. A szövetségi központok díjtalanul bocsátanak rendelkezésre például két kötetet is, amelyek *„Érvek a gyűlölet ellen"* címmel a politikai képzéshez segédanyagokat tartalmaznak. Nagy mennyiségű gyakorlati nevelési tapasztalat gyűlt össze. E központok (tartalmilag és anyagilag is) támogatják számos szervezet és személy képzését. A rasszizmus és a jobboldali szélsőségek ellen vívott harc adta meg az elmúlt időszakban tevékenységük egyik fő irányvonalát.

2. Az *ALKOTMÁNYVÉDELEMNEK* mint a szövetségi és tartományi szinten működő országos titkosszolgálatnak az a feladata, hogy „az alkotmánnyal szemben ellenséges" erőket megfigyelje, értékelje és rendszeresen nyilvános tájékoztatást adjon róluk. Munkájához nyilvánosan hozzáférhető forrásokból és titkosszolgálati módszerek segítségével gyűjt anyagokat. Értékelései például annak alapjául is szolgálnak: hogyan döntsenek bizonyos

egyesületek és pártok betiltásának ügyében. Különösen az alkotmányos rend ellen irányuló törekvések feltérképezésének céljából teszi megengedhetővé az alkotmány és a törvény, hogy – a posta-, a rádió- és a távközlési titkot korlátozva – lehallgatási módszerekkel is éljenek. Ezek azonban parlamenti jóváhagyáshoz és ellenőrzéshez vannak kötve. Az alkotmányvédelem azonban nem láthat el közvetlenül rendőri feladatokat – például okáért sem letartóztatások, sem kihallgatások révén.

3. Az erőszakra kész szélsőségekkel szemben a *RENDŐRSÉG,* főleg az államvédelmi osztályok, a tartományi bűnügyi hivatalok, a Szövetségi Bűnügyi Hivatal – a rendőri nyomozás, ellenőrzés és beavatkozás modern eljárásait igen magas technológiai szinten alkalmazva – lépnek fel. Egyes keletnémet tartományban a belügyi hatóságok keretében hivatalnokokból és rendőrökből álló különleges részlegeket hoztak létre a jobboldali szélsőségek visszaszorítása ellen. 2000 decemberében maga a szövetségi belügyminiszter jelentette be, hogy a szóban forgó feladat ellátására keletnémetországi székhellyel a Szövetségi Határőrség különleges bevetésű osztagának létrehozását rendelte el.

Összességében az elmúlt évek során a rendőrség, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás keményebben lép fel a szélsőjobboldaliak nyilvános megjelenésével és bűntetteivel szemben. Azonban mégis határokba ütköznek. Minden gyűlés vagy felvonulás betiltásához be kell bizonyítani a közrend konkrét veszélyeztetettségét. Ezt nem mindig sikerül; ilyenkor a közigazgatási bíróságok a tiltásokat érvénytelenítik. Ilyen esetekben a rendőrség csak komoly erőfeszítéssel képes megvédeni a nagyobb létszámban kivonuló ellentüntetőkkel szemben a jobboldali radikális felvonulókat az erőszakos összecsapások megakadályozása céljából.

Gondolatmenetemet folytatva az alábbiakban a demokrácia önvédelmének gyakorlatával kapcsolatban végül a németországi politikai kultúra alakulásáról kívánok általános és tömör jellemzést, illetve kritikai elemzést adni, továbbá az antidemokratikus gondolkodásmód és cselekedetek elleni küzdelem jegyében fel szeretném vázolni egy demokratikus és aktív civil társadalom ismertetőjegyeit.

POLITIKAI KULTÚRA ÉS ÁLLAMI GYAKORLAT

Az 1950–1960-as években, a hidegháború csúcsán a demokrácia önvédelmének eszközeit keményebben és szigorúbb türelmetlenséggel alkalmazták. A többnyire neonáci jellegű szélsőjobboldal elhárítása egyértelművé és világossá tette, hogy az új, de még nem konszolidálódott demokrácia nem akarja Weimar hibáit megismételni és semmiképpen sem tűri el a nemzetiszocializmus vagy azzal rokon törekvések újraéledését. A militáns, részben sematikus antikommunizmus – azon túl, hogy jogosan utasította el a sztálinista-kommunista tendenciákat – a fekete-fehér gondolkodás mintáit erősítette. A németeknek azt a hajlandóságát is gyengítette, hogy önkritikusan gondolkodjanak el saját múltbeli és jelenbeli demokratikus deficitjeikről. Az 1970-es években részben kibővítették ezt az eszköztárat, szigorították a törvényeket (a büntetőjogot, a rendőrségi jogosítványokat). Alkalmazásukra azonban szelektív módon került sor. Ezt illusztráltuk a foglalkozási tilalmak bevezetésével kapcsolatban a diákmegmozdulásokat követő időszakban. Tartós sikereket értek el a törvény szigorát érvényesítve a RAF baloldali radikalizmusának leküzdésében, különösen az 1970-es évek második felében, majd a „Forradalmi Sejtek" elleni küzdelemben. Az állam és a társadalom körültekintően és kellően mérlegelve visszautasította ezeket a politikailag motivált erőszakcselekedeteket. Azonban alkalomról alkalomra nyilvánvalóvá vált annak a veszélye is, hogy a végrehajtó hatalom eltúlozza a „baloldallal" szembeni gyanúsításait és intézkedéseit.

Mindez az 1970-es évek NSZK-jában *a politikai kultúra ellentétes irányú megváltozásával* is egybeesett. A diákmozgalmak nyomán a társadalom széles rétegei politikailag aktivizálódtak. Egyrészt: tudatosabbá vált az, hogy a német társadalom annak idején összefonódott a fasizmus uralmával és bűneivel, másrészt a politikai konfliktusok kihordását illetően fejlettebbé vált a demokrácia és a tolerancia iránti érzék. Willy Brandt szociálliberális kormánya mottóként hirdette meg: *„Merjünk több demokráciát!"* Számos életszféra demokratizálása következett be, és ennek nyomán tovább fejlődtek a demokratikus attitűdök. Növekedett a kritikai ítélőképesség, a béke, a környezet, a demokrácia, a nők egyenjogúsága, a kisebbségek jogai iránti elkötelezettség az erőszakkal, a neonácikkal és a jobboldali radikálisokkal szemben. A médiában és az egyetemeken pedig visszhangra találtak a társadalomkritikai álláspontok és érvelések.

Az NSZK-ban ettől az időszaktól datálhatjuk azt, hogy az emberek már nem kizárólag az államra hagyatkoznak a demokratikus alapértékek védelme és a politikai szélsőségek elleni küzdelem során. Amire szükség volt és szükség van, az *valamennyi demokrata szolidaritása.* A média és maguk az állampolgárok, saját kezdeményezéseik, továbbá a civil társadalom nem kormányzati szervezetei ennek a szembenállásnak egyre fontosabb hordozói lettek. Az 1980-as és 1990-es években erősödött az alulról szerveződő politikai részvétel. Ezzel párhuzamosan növekedett a hatóságok és az állampolgárok politikai toleranciája. Ám ez néha ambivalens következményekkel járt.

A német társadalomra ugyanis jellemző maradt – már az egyesülés előtt, de még inkább az egyesülést követően – egy nehezen felfogható *paradoxon.* A jobboldali szélsőségesség és idegenellenesség mindenekelőtt *a társadalom közepéből* nőtt ki. A jobboldali radikális választók és a többnyire fiatal férfiak közül kikerülő erőszakelkövetők többségükben – szociális, gazdasági és kulturális vonatkozásban – nem a társadalom peremén, hanem annak közepén helyezkednek el. Az elmúlt két évtized során alábecsültek valamit az elemzők. Azt, hogy „teljesen normális emberek között" nem feltűnő, de jól érzékelhető beszédmód terjedt el, amely egyfajta összecsengést jelent a fajgyűlölő gondolkodásmóddal és az idegenellenes attitűdökkel. A nyelvben ez hol nyíltabban, hol visszafogottabban nyilvánul meg. Csak kevesen akadnak olyanok, akik – például okáért egy-egy munkahelyen – ezzel a tendenciával nyíltan szembefordulnának.

Ha a jobboldali szintér politikai aktivistái nyilvánosan megszólalnak, gyakran gondosan cenzúrázzák beszédmódjukat, hogy elleplezzék rasszista és idegenellenes attitűdjeiket. Időközben többnyire kellően informálódtak és ügyesen taktikáznak a legalitást és az alkotmány iránti lojalitást

illetően. Tényleges gondolkodásmódjuk és félkonspiratív tevékenységük csak nehezen bizonyítható. Az épphogy még nem alkotmánysértő jobboldali radikális beszédmód vagy jobboldali populizmus gyakran – lényegét tekintve és nyíltan is – átalakul alkotmányellenes jobboldali szélsőséges megnyilvánulássá.

A legális, *politikailag szalonképes,* nem erőszakos jobboldali pártok populizmusa gyakran képezi azt a táptalajt, amelyben kitermelődik a szélsőséges gondolkodás. Ezt erősítik és terjesztik az ideológiai vezetők és a *bajtársi közösségek.* Kollektív tevékenységük nagyfokú szervezettséggel és *harcos* nyilvános fellépésekkel jellemezhető.

Az 1970-es évek elejétől az alkotmányvédelem viszonylag elhanyagolta a jobboldali szélsőségeket. 1980-at követően az egyes tartományokban a nyugatnémet választók mintegy tíz százaléka jobboldali radikális pártokra szavazott. Az állam és a társadalom nem kielégítő következetességgel szállt szembe az idegenellenesség nyílt és burkolt formáival. Igaz ugyan, hogy az állam kellő figyelemmel kísérte és üldözte a szervezett jobboldali szélsőségeket és a politikai erőszakot. Azonban csak az 1990-es években került sor arra, hogy reálisan felbecsüljék és politikailag komolyan vegyék a szélsőséges jobboldal politikai és bűnözési potenciálját, hogy azután következetes ellenlépéseket is tegyenek. Ez ma szükségesebb, mint valaha.

Csak a 2000. év folyamán október végéig mintegy tízezer jogsértést derítettek fel jobboldali radikális és idegenellenes irányultságú elkövetők részéről, többet, mint 1990-ben.

Egyre nagyobb jelentőségre tesz szert az *interneten* és a *useneten* a jobboldali szélsőségesek aktivitása. Időközben több száz weboldalra tehetők azok az anyagok, amelyeket főleg külföldi – amerikai, valamint svéd – szervezetek állítanak elő. Amennyiben ez egyáltalán lehetséges, hamarosan egészen új, speciális védelmi intézkedések válnak szükségessé Németországban, amelyeknek a bevezetéséről 2000-ben Gerhard Schröder kancellár is beszélt.

EGY DEMOKRATIKUS ÉS AKTÍV CIVIL TÁRSADALOM PERSPEKTÍVÁJA

Néhány éve Németországban a társadalom közepéből kiindulva nő az a készség is, hogy az emberek szembeforduljanak és konfrontálódjanak az antidemokratikus gondolatokkal és cselekedetekkel. A többség politikai kultúráját ma az jellemzi, hogy megerősödött demokratikus alapbeállítottsága, tanult a történelmi tapasztalatokból, továbbá határozottan visszautasítja a szélsőjobboldali erőszakot meg a nyílt idegenellenességet. Ebből nemcsak a csendes elutasítás adódik, hanem a nyilvános tiltakozás is a jobboldali szélsőségekkel és az ilyen motiváltságú erőszakkal szemben. A választók túlnyomó része rendszeresen és határozottan nemet mond a jobboldali radikális és szélsőséges pártokra.

A politika és a nyilvánosság szintjén világossá kell tennünk a tolerancia határait. A jogállam eszközeivel – megelőzve és büntetve – le kell küzdeni a demokratikus alkotmányos rendet fenyegető veszélyeket. A közrend védelme, a szervezett mozgósítások elrettentése és elhárítása s természetesen a bűntettek, különösen az erőszak üldözése – mindezek e demokrácia önvédelmének legitim céljai és eszközei.

Tudatában kell azonban lenni, hogy a jobboldali radikalizmus és a jobboldali szélsőségek keletkezését, illetve terjedését *akadályozhatjuk, de nem akadályozhatjuk meg* sem *állami közbelépéssel, sem politikai represszióval, sem pedig bírósági ítéletekkel.*

A betiltásoknál és az adminisztratív módszereknél – ahogy erre oly sokan rámutatnak – fontosabb, hogy *a társadalom színterein érvelő módon szálljunk szembe* a szélsőjobboldallal és a fajgyűlölettel, a nacionalizmussal és a kisebbségek kirekesztésével, a mindennapi erőszakkal: az iskolákban és az utcán is. Nem annyira represszióra, mint információra és vitára van szükség. Legyen civil kurázsi a mindennapokban. A politikai felfogások határozott visszautasításával párhuzamosan kommunikatív kirekesztésük helyett kerüljön előtérbe a szélsőségek által veszélyeztetett fiatalok szociális integrációja. Végül is ezek a hatékonyabb eszközök a demokrácia

védelmére, mivel a társadalom hétköznapjait érik utol, és a társadalmi okokkal foglalkoznak. Csak így reménykedhetünk abban, hogy már keletkezésükkor meggátolhatjuk az antidemokratikus attitűdök s ezáltal a gyűlöletbeszéd és az intolerancia kialakulását.

Önmagukban az állami intézkedések nem alkalmasak arra, hogy döntő módon megváltoztassák – a társadalomban kialakuló s a szélsőjobboldal, az idegenellenesség és az erőszak táptalaját képező – szociális és gazdasági, szellemi és lelki feltételeket, az ideologikus gondolkodásmódot és látens beállítódásokat. A „bázison", közvetlen környezetükben kell foglalkoznunk a többnyire harminc év alatti, tehát nem „javíthatatlan" szélsőjobboldali beállítottságú személyekkel. Fogadjuk el őket embereknek és állampolgároknak, s minden kommunikációtól elzárkózva ne rekesszük ki őket, hanem beszéljünk velük. Politikai felfogásuk és tevékenységük nem helyeselhető. Azonban ezek forrását, személyes motívumaikat, jobboldali életpályájukat, biztonság és elfogadottság iránti vágyukat meg kell érteni. Emberi, személyes vonatkozásban mindez komolyan veendő. A dolgokon akkor javíthatunk, ha az egyént – az erőszak elkövetőjét is – emberként fogadjuk el és megértjük. Így tudunk velük konstruktív módon kommunikálni úgy, hogy az elutasítottak is megtalálhassák a visszavezető utat. Végül is arról van szó, hogy szociálisan és politikailag visszatagolódhassanak az együttélés demokratikus politikai kultúrájába.

Összefoglalva tehát politikai szinten a jogállami és tartalmilag érvelő elutasításra, személyes, emberi szinten pedig kommunikatív integrációra van szükség.

A kezdetektől fogva és a kezdetekkel szemben kell védekezni. Először is a *szocializáció* folyamatát kell olyanná tenni, hogy abban ki se alakulhasson az antidemokratikus gondolkodás, érzés, cselekvés. Legalábbis kedvezni ne lehessen ezeknek. Mind a fiatalok, mind a felnőttek számára döntő, hogy a családok, az iskolák és a felnőttoktatás, a munkahely, a vállalatok és a hivatalok, az egyesületek, a szakszervezetek, a pártok és a hadsereg *mindennapjaiban megéljék és begyakorolják a demokrácia praxisát,* azaz hozzászokjanak a demokráciához. Egy jobboldali szélsőségek

és idegengyűlölet nélküli demokratikus politikai kultúra alapját az emberek saját tartós tapasztalata képezi a demokrácia és tolerancia által jellemzett közvetlen életvilágban.

Javítani és erősíteni kell az állampolgári, illetve *a politikai képzést* is. Ahhoz, hogy kezelhessük az antidemokratikus beállítottságot, ahol az bizonyos szociális létformák között, csoportokban szervezett formában előfordul, gyakran speciális ismeretekre és képzettségre van szükség. Iskolákban és vállalatoknál terjed az úgynevezett viselkedési tréningek szervezése. Ezek során (elsősorban) fiatalok, továbbá felnőttek gyakorolhatják, hogyan lehet a konfliktusokat békés módon rendezni. Felhívások, figyelemfelkeltés, kitüntetések szolgálják *a civil kurázsi erősítését* a mindennapokban. A cél a közönnyel és a félrenézéssel szemben a beleszólás kultúrájának kialakítása. Több tartományban a rendőrség – plakátillusztrációkkal és tréningekkel – átfogó programot hirdetett meg, amelynek célja megmutatni, hogy az állampolgárok erőszakszituációk esetén milyen magatartást tanúsítsanak.

Konferenciákat és továbbképzést tartanak pedagógusoknak és szociális munkásoknak a főleg fiatalok körében előforduló erőszakról, a jobboldali radikalizmusról és a társadalomban látens módon mindenütt jelen lévő idegenellenességről. Természetesen nehéz az erőszakra hajló és a politikailag veszélyeztetett fiatalokat megszólítani. Azonban a megelőzés szempontjából és pedagógiailag is hatékonyabb az intenzív elfogadó jellegű *szociális és a fiatalok között végzett munka.* Az egymást gyakran felerősítő megbélyegzés, kirekesztés kevésbé eredményes, mint az integráció.

A felvilágosító, érvelő és a cselekvés lehetőségeit megvitató *médiára, publicisztikára, kritikus nyilvánosságra és tudományra* ugyancsak szükség van. Azért fontosak, mert az állampolgárokat politikailag érzékennyé, fogékonnyá és aktívvá teszik. A médiumok a demokrácia önvédelme jegyében az állami cselekvést támogatják, illetve legitim voltát kritikusan ellenőrzik. Éberségre van szükség. Nem olyan régen például egyes vezető konzervatív politikusok a menekültekről folyó vitában egy „német vezető kultúra" (finomabban kifejezve: „egy németországi vezető kultúra", néme-

tül: *Leitkultur*) többértelmű fogalmát vetették fel. Az ilyen kijelentésekkel – akarva vagy akaratlan – nem a társadalmi integráció ügyének tesznek szolgálatot, hanem azt segítik elő, hogy a németek az idegenekkel szemben távolságot tartsanak vagy akár dominanciaérzést táplálјanak.

Számos magánkezdeményezésű szervezet („Közösségi Szellemi Akció" stb.), egyházak, alapítványok (Bertelsmann Alapítvány stb.) és állampolgári kezdeményezések, melyeket gyakran neves közéleti személyiségek indítanak, ugyancsak a több toleranciát s az állampolgárok demokratikus elkötelezettségét tűzik ki célul. Főként a volt keletnémet régióból indulnak ki sokszínű társadalmi kezdeményezések (az állami szférán kívül), hogy leküzdjék a félelmet és a passzivitást, a szélsőséges jobboldali attitűdök terjedését. A szélsőjobboldali felvonulások és rendezvények elleni tiltakozásként mindenekelőtt helyi szinten szerveződnek jobboldalellenes szövetségek. Ezek állampolgárokból, a demokratikus pártok, a szakszervezetek, az egyházak, külföldiek és kisebbségek szervezeteinek képviselőiből állnak össze. Beszélhetünk még a felvonulásokról, a felhívásokról és az emberek tömegeit összefogó „láncokról" (fényláncokról). Egy olyan társadalom képe rajzolódik ki, amely lassan leküzdi közönyét és passzivitását. Arra azonban ügyelnünk kell, hogy ne válasszunk egy olyan beszédmódot, ne alakítsunk ki egy olyan keményen elutasító magatartást, amelytől magunk is megkeményedünk és amelytől azok, akiket el akarunk érni, még inkább elzárkóznak. A megvetés, az „állatokhoz való hasonlítgatás", a táborokban és erődítményekben való gondolkodás, a „gyengeelméjű jobboldaliak" emlegetése, mindez – a hamis politikai magabiztosság kulisszája mögött – elzárja az utat, hogy eljussunk az emberekhez. Különösen nem tekinthetjük legitim és hatékony eszköznek egy szűk körű, erőszakos, úgynevezett „autonóm", illetve anarchista közeg antifasiszta „ellenerőszakát", mert ez csak a makacs és agresszív viszonterőszakot erősítik.

ÖSSZEFOGLALÁS. A német példa kettős tanulsággal szolgál. Az 1945 előtti sajátos történelmi-politikai tapasztalatok hátterével, a fiatal demokrácia konszolidálódásának útján, majd az 1990-es egyesülést követően alapjaiban legitimnek s a jogi-szervezeti szférában hatékonynak bizonyult a demokrácia önvédelmének koncepciója és gyakorlata. Sikerült visszaszorítani az antidemokratikus erőket és veszélyeket. A demokrácia megvédelmezésének eszközei és módjai a jogállam szempontjából egészüket tekintve korrektek, politikailag felelősségteljesek. Legtöbbször oly módon éltek velük, hogy a demokratikus alapértékek nem sérültek.

Bizonyos szakaszokban és esetekben azonban kiderült az is, hogy az úgynevezett foglalkozási tilalmak kapcsán vagy egy demokratikus gyakorlatot megelőző előéletben a demokrácia védelmezői nem mindig voltak jó demokraták. Reagálásuk aránytalannak bizonyult, illetve veszélyeztette a nyíltság atmoszféráját és a politikai toleranciát. Az állam, a média és az állampolgárok azonban előbb vagy utóbb, egy új egyensúly jegyében, messzemenően helyre tudták hozni a keletkezett károkat.

A jobboldali szélsőségek és az erőszakos idegenellenesség megjelenése önmagában még nem veszélyezteti a demokráciát, fenyeget azonban egyes embereket és fenyegeti a kisebbségeket. Nehéz és megoldatlan problémáról van szó, s nem csupán a volt keletnémet területen. Hiszen a szélsőséges jobboldaliság és a rasszizmus mind Kelet-, mind Nyugat-Németországban a társadalom közepéből táplálja magát. A németek zöme még mindig túlzottan az államra, a törvényre és a „fentről" kiinduló cselekvésre hagyatkozik. A szabadelvű demokratikus berendezkedés védelméhez szükségesek, de nem elégségesek az állami intézmények és a jogi szankciók. A tilalmak elnyomják a szervezeteket, de nem változtatják meg az emberek gondolkodásmódját. Egész Európát tekintve igaz, hogy mindent meg kell tenni a politikai szélsőségek, a gyűlölet és a kisebbségekkel szembeni kirekesztés leküzdésére. Arra van tehát szükség, hogy a demokraták aktívan és a megelőzés céljával lépjenek fel a toleranciáért, a demokráciáért. Demokratikus politikára van szükség, a konfliktusok békés kihordásának olyan kultúrájára, amely mindenekfelett a politikailag öntudatos és a felelősen cselekvő állampolgárok személyes elkötelezettségén alapul.

Fordította G. Márkus György

TARIQ RAGI

A KISEBBSÉGEK SORSA FRANCIAORSZÁGBAN

1973. augusztus 27-én a *Le Méridional* így méltatlankodik: „Elegünk van az algériai tolvajokból, garázdákból, nagyszájúakból, elegünk van az algériai gyilkosokból. Elegünk van az algériai szifiliszesekből. Elegünk van ebből a jogellenes bevándorlásból, amelynek során hazánkba helyeződik át a Földközi-tengeren túli csőcselék."

De vannak, akik szerint nemcsak az algériai, hanem az afrikai, ázsiai, sőt egyes kelet-európai országokból származó idegenek, sőt az ilyen származású „újfranciák" is mind a közbiztonság, a stabilitás és a közrend veszélyeztetésének lehetőségét hordozzák magukban.

Ezzel a logikával könnyű eljutni oda, hogy minden bevándorló „belső ellenség" és ők felelősek a francia társadalom minden súlyos bajáért.[12] Jelenlétük önmagában is indokolja az „idegen", kozmopolita veszély emlegetését. Hiszen mint idegenek nem csak a francia társadalom kultúráját és értékeit s ezzel a nemzeti identitást fenyegetik. Ahol megjelennek, elkerülhetetlenül felüti fejét a munkanélküliség, a bűnözés és a kulturálatlanság. „Vajon franciák leszünk-e még harminc év múlva is?"[13] teszi fel a kérdést a *Figaro magazine* (1985. október 26.).

Az identitással kapcsolatos kérdésfelvetés jól tükrözi a válságot, amely a jó öreg Galliában pusztít, s azt is, hogyan idealizálják egyesek a homogén Franciaországot.

12. Ezzel kapcsolatban jeleznünk kell, hogy nem értünk egyet *a* rasszista Franciaország kifejezéssel, megítélésünk szerint helyesebb *egy* rasszista Franciaországról beszélni.

13. Ezeket az újságidézeteket BIRNBAUM (1993) művéből vettük át.

Márpedig a homogén Franciaország mítosza paradox módon annál is inkább strukturálja a francia társadalmat, mivel tudatában van annak, hogy a népesség sem etnikai, sem civilizációs szempontból nem egységes. Az egységre törekvés a politikai és társadalmi élet alapvető követelménye, de ez nem feltétlenül azonos a homogenitással. A francia egység épp a szövetkezésből, az összefogásból ered, különböző, gyakran szemben álló, sőt ellenséges közösségek – elzásziak, baszkok, bretonok, korzikaiak, délfranciák – alkotják az egységes állam polgárainak társadalmát.

Franciaországot ma az identitásával kapcsolatos kétségek gyötrik, és számos fenyegető, destabilizációs tényezővel kell szembenéznie: a gazdasági globalizációval, a gazdasági, demográfiai és kulturális folyamatok nemzetközivé válásával, a munkanélküliséggel, a foglalkoztatási helyzet válságával – megannyi olyan tényezővel, amely válságba sodorja a hagyományos társadalmi kötelékeket. Olyan helyzet alakul ki, amelyben a tradicionális szocializációs mechanizmusok már nem működnek úgy, mint régen, és elmosódnak azok a klasszikus önazonossági elvek is, amelyek eddig képesek voltak strukturálni az egyén létét.

A munkanélküliség, a szakszervezeti és munkásszerveződések meggyengülése megfosztja a társadalmat a munka általi magatartásszabályozás hajdani eszközeitől; gyengélkedik az az integráció, amely a múltban lehetővé tette a szakmai és társadalmi beilleszkedést, ezért aztán teljes fordulatszámra kell kapcsolnia a köztársasági modellnek.

A ZSIDÓSÁG SORSA FRANCIAORSZÁGBAN

A társadalmi kötelékek a közös identitások kialakítása során keletkeznek, e közös identitás köré gyűlhetnek, itt csoportosulhatnak, szövetkezhetnek, itt teljesíthetik ki önazonosságukat, találhatnak magukra az egyének.

Minden közösség kialakulása bizonyos partikuláris sajátosságok elutasításával jár.[14] A vállalkozás sikerét érthetően megnehezíti, bonyolulttá

14. A közösségekről jó összefoglalást ad GALLISSOT (1995).

teszi az eltérő, más eredetű közösségek jelenléte, mivel minden csoport arra törekszik, hogy még azon az áron is megőrizzen bizonyos, a belső identitás megerősödéséhez nélkülözhetetlen sajátos kulturális jellemvonásokat, ha ezáltal komoly identifikációs zavart idéz elő a többi csoporthoz fűződő kapcsolataiban.

Nem meglepő tehát, ha párhuzamosan két történelem él egymás mellett: az egyiket (Berque szóhasználatával) a „fázós" franciák álmodják, míg a másikat egyes bevándorlók élik – kissé ahhoz hasonlóan, ahogyan a keresztes hadjáratok nyugati és keleti leírása is számos ponton eltér egymástól. – Az 1993-as Goncourt-díj kitüntetettje, A. Maalouf ezért írta meg a *Les croisades vues par les Arabes* (A keresztes hadjáratok arab szemmel, 1983) című könyvét.

De vajon elkerülhetetlen-e ez a látásmódbeli különbözőség? Lehetséges-e elképzelni, hogy a francia társadalom a bevándoroltak nélkül válhasson nemzetté?

A belső kohézió – bármely elképzelésről legyen is szó – demarkációs vonalat tételez fel a „bent" (a belső közösség) és a „kint" (a „külvilág" között), amely utóbbi egy ellenőrizhetetlen veszélyzóna képében tűnik fel.

A „bent" mindent meg fog tenni saját fennmaradása érdekében, önellátásra törekszik, védelmezi tagjait a „kintiek" ellen, akiket azzal vádol, hogy elpusztítására mozgósítják erőiket. Az így konstruált rendszer szüntelen átjárhatatlanságának erősítésén fáradozik. Ilyen körülmények között a „bent" és a „kint" ambivalens, antagonisztikus logikát követ, amelyben tropizmus és elutasítás, vonzás és taszítás, komplementaritás és rivalitás, társulás és elszakadás váltja egymást. A többségben lévő belső közösség és a kisebbségben lévő külvilág optikájában a bent igyekszik alávetni a kintieket, igyekszik rákényszeríteni akaratát, de e presszió minden negatív következménye zavaros, és destabilizáló ellenhatás képében visszahull rá.

Az őslakosság és a betelepültek viszonyára gyakran ráillik a központ–periféria viszony sémája. A migráns és a befogadó társadalom kapcsolata mindig problematikus, hiszen a szabálytalan tranzakció jegyeit viseli: ha a bevándorló a francia iskola elvégzése után átveszi a francia családok élet-

modelljét, egyre inkább konkurenssé, riválissá válik, akitől el kell határolódni. Az elhatárolódási reakció egyenesen arányos a migráns saját asszimilációja érdekében tett erőfeszítéseivel. A franciaországi zsidók megélték e dilemmát: a Konvent 1791. évi rendelete alapján elnyerték a francia állampolgárságot, egyetlen lényeges feltétellel: ha lemondanak arról a tervükről, hogy valaha is Palesztinába vándoroljanak ki. Bonaparte Napóleon idején mindamellett született egy – úgymond a zsidók francia állampolgársághoz való ragaszkodását igazoló – okmány is, amely három kötelező feltételt (nem teljesítésük az állampolgárság visszavonásával járt) fogalmazott meg: *a)* a polgári házasság prioritása a vallási házasságkötéssel szemben; *b)* a vegyes házasság elvének elfogadása, továbbá *c)* a névváltoztatás elfogadása.

A zsidóság egy része mindent megtett az asszimiláció meggyorsítása érdekében, s úgy tűnt, száz év alatt az egész közösség integrálódott. Ennek ellenére néhány évvel később országos botránnyá dagadt a Dreyfus-ügy. A a hazaárulással vádolt katonatiszt, Alfred Dreyfus zsidó származását a bíróság terhelő bizonyítékként kezelte. A vádemelés során – jóllehet rejtett módon – abból a feltételezésből indultak ki, hogy egy zsidó nem lehet „igazi" francia.

I. Chlodvig[15] megkeresztelésének mint a francia nemzet alapításának megünneplése 1996 szeptemberében – II. János Pál pápa jelenlétében – heves vitát váltott ki a franciák körében. Jeanne d'Arc szentté avatásával mindenki egyetértett, a Chlodvig megkeresztelésével kapcsolatos ünnepségek azonban megosztották az ország közvéleményét.

A katolikus Franciaország buzgó védelmezői azt állították, hogy Chlodvig megkeresztelkedése egyben az ország megtérését jelentette, akárcsak a szláv országok esetében, ahol a fejedelem megkeresztelkedése mintegy egyenlő volt az egész nép keresztény hitre térésével. Ez a felfogás hosszú évszázadokon át jellemezte sok francia gondolkozását, akik számára a nemzeti identitás kizárólag a kereszténység [értsd katolikus vallás] keretében képzelhető el. Például 1962-ben Reims a francia–német barátság

15. A frank állam megalapítója (466 k.– 511). A kereszténységet 500 k. vette fel. (A *Szerk.*)

megpecsételésekor Charles de Gaulle tábornok a következő szavakat intézte Konrad Adenauerhoz: „Itt vette fel a kereszténységet Chlodvig s vele együtt Franciaország" (COURRIER INTERNATIONAL 1996, 32). Franciaország katolikus hitre térésével a franciák mintegy „választott" néppé lettek (mint annak idején Izrael népe a Tízparancsolattal).

Franciaország ettől kezdve „Isten leánya", illetve általánosan használt kifejezéssel élve „az Egyház elsőszülött leánya". A világi felfogás képviselőit viszont felháborítja Franciaország ilyetén elnevezése: ők szívesebben hivatkoznak a francia forradalomra, a felvilágosodásra és az egyetemlegességre és nem utolsósorban a francia alkotmányra, amely az állam és az egyház szétválasztását követően (1905 óta) a köztársaság alapértékének tekinti a világi jelleget.

A lelkiismereti és vallásszabadság kinyilvánítása után a köztársaságban többé nem lehet hivatalos vallásról beszélni. Más szóval: a katolicizmus immár nem számít államvallásnak. Az állampolgárságot ezért mindenki paritásos alapon követelheti. A köztársaság proklamálta az egyenlőséget, de vajon ezt el lehet-e „rendelni"?

Szembeötlő a paradoxon az egyenlőség elvére épülő jogi gondolkozás alkalmazása és a növekvő szervezettségű szociológiai ellenállás között. A kettősséget jól mutatja az algériai példa: amikor Algériában az őslakosok is szavazati jogot kaptak, a köztársaság elvei látszólag érvényesültek, a valóság azonban ennél sokkal bonyolultabb képet mutatott. A külön szavazóhelyiségek felállítása – egyikben a franciák, a másikban pedig az őslakosok szavazhattak – tartalmától fosztotta meg az egyenlőség fogalmát, ugyanis egy francia szavazat több őslakos szavazatával volt egyenlő. Manapság is azért áll a viták középpontjában a bevándorlás, mivel a kirekesztés különböző praktikái nyilvánulnak meg vele kapcsolatban.

A franciaországi zsidók elkötelezettségének kialakulásában (ugyanis legnagyobb részük a köztársaság mellé állt [vö. BIRNBAUM 1992]) a forradalom utáni idők kényszerítő körülményét kell látnunk, a Konvent által rájuk kényszerített asszimilációt. Zsidó voltukra azután sokszor „kívülről" emlékeztették azokat, akik szerették volna elfelejteni, illetve akik identitási stratégiájukat ennek figyelmen kívül hagyásával szerették volna megvalósítani. Az érintetteket az öncenzúra sem védhette meg a vérszemet kapott antiszemitáktól.

A fentiek ellenére is be kell látni azonban, hogy a franciaországi zsidók általában jól beilleszkedtek. Az etnikai és kulturális jellegű súrlódások rendezésében talán a közös zsidó-keresztény hagyomány is segített, másrészt pedig mindkét félben félelmet keltett az iszlám. E szövetség (vagy inkább a nézetek és érdekek e közelsége) a gyarmattartó Franciaország történetében, pontosabban az 1870. október 24-i crémieux-i rendeletben gyökerezik, amely állampolgári jogokkal ruházta fel az algériaiakat, illetve a bevándorlókat, azzal a feltétellel, ha elfogadják a francia állampolgárokra érvényes szabályokat. Válaszul a zsidók készek voltak lemondani vallási alapú személyi jogállásukról, az algériai muzulmán lakosság körében azonban holt betű maradt e rendelet, illetve a gyarmati igazgatás törvényei vonatkoztak rájuk.

AZ ISZLÁM FRANCIAORSZÁGBAN: AGYRÉMEK ÉS VALÓSÁG

A muzulmánokban a keresztény Nyugat nem látott más, mint fenyegető elemet. A nyugati–keleti kapcsolatok szindrómájáról van itt szó, amely mögött a keresztény–iszlám viszony húzódik. A vallási különbözőség a zsidóknak és az arab származású keresztényeknek a nyugati térségbe való beilleszkedése irányában hat, ahogy ezt a libanoni keresztényekkel vagy az algériai zsidókkal kinyilvánított szolidaritás is mutatta, ugyanakkor e folyamat rögtön leáll és bezáródik, mihelyt a arab népesség kerül szóba. Az észak-afrikai fundamentalizmus megerősödése óta az elutasítás még nagyobb hangsúlyt kapott.

A vallási alapú mésalliance egyre mélyül, erősödik, a franciaországi muzulmánok bűnbakká, egyesek elutasításának és megvetésének célpont-

jaivá válnak. A Maghreb területéről[16] bevándorlók akkor is a vak idegengyűlölet célpontjai maradnak, ha megszerzik a francia állampolgárságot. Az iszlámot sokan összeegyeztethetetlennek tartják a francia identitás alapjaival, s ez az előítéletek és a megvetés erősödését, a gyűlölet eszkalálódását vonja maga után. Az ellenük felhozott vádak abban csúcsosodnak ki, hogy úgymond a Koránra épülő jogrendű s a mecsetek köré szerveződő „iszlám köztársaságot" akarnak létrehozni Franciaországban... Ez az agyrém a „zsidó köztársaságtól" való hajdani félelmeket juttatja eszünkbe (BIRNBAUM 1988). Vajon e félelmeket azok terjesztik, akik az „igazi Franciaország" híveiként határozzák meg magukat?

A politikai, szociális és kulturális eszmefuttatásokban megjelenő vallási elemek nem feltétlenül a vallásos hit megerősödését jelzik.

A vallási kérdés elválaszthatatlannak tűnik a bevándorlási politikától: ahol a beilleszkedés logikája nem működik, azonnal megjelennek a vallási alapon álló identitáskövetelések. Ez annál is inkább problematikus, mivel a többségét tekintve katolikus francia társadalom vonakodik a változásokhoz igazítani egyes alapigazságait, függetlenül attól, hogy a muzulmán bevándorlók immár nem vándorolnak, hanem letelepedtek.

Franciaország a második világháború után kidolgozott bevándorlási politikájában egyáltalán nem törekedett arra, hogy a muzulmán bevándorlók tartósan letelepedjenek francia földön. Az iszlám behatolását gyakran az ország gyors iparosodásával magyarázzák: eszerint a Maghrebből bevándorlók munkások lettek volna. Ez azonban történelmi tévedés, egyáltalán nem felel meg az igazságnak: a franciaországi iszlám behatolás főleg a gyarmati politika következménye. Franciaországban ugyanis, amely Algériát még 1830-ban gyarmatosította, szinte már majdnem két évszázada jelen van az iszlám. S annak ellenére, hogy a franciaországi muzulmánok – elszigetelt eseteket leszámítva – nem kérdőjelezik meg a világi kerete-

16 Maghreb országok: Észak-Afrika Földközi-tenger menti muzulmán arabok által lakott területeinek (Marokkó, Észak-Algéria és Tunézia) arab eredetű, a középkor óta használatos elnevezése, az arab világ „nyugati része". (*A Szerk.*)

ket, az iszlám mégsem emelkedhetett a köztársaság vallásának rangjára, ahogy a zsidó, a protestáns és persze a katolikus vallás.

Milyen esélyek vannak az iszlám „akklimatizálódására"? Miközben általában reálisan mérik fel a muzulmánnak is nevezett országokból érkező bevándorlási hullámokat, sőt néha még el is túlozzák mértéküket, hogy gyűlöletet szítsanak velük szemben, e jelenség szociális, vallási és politikai következményeit – úgy tűnik – egyszerűen elhallgatják.

Így azután csorbát szenved a beilleszkedés dinamikája, mivel a befogadó társadalom nem alkalmazkodik megfelelően a jelenséghez. Véronique de Rudder – helyesen – arra mutat rá, hogy alkotóelemeinek integrálása sokkal inkább a társadalom feladata, mintsem ezen alkotóelemek dolga, hogy integrálódjanak (DE RUDDER 1994).

A franciák elutasítása és ellenséges érzülete rögtön felfokozódik, mihelyt valaki mecsetépítésről tesz említést, mintha egy ilyen építkezés a fanatikus iszlám csoportocskák malmára hajtaná a vizet. Elképzelhető-e vajon napjainkban, hogy egy, a Maghrebből származó muzulmánt beválasszanak a parlament valamelyik házába?

A creili gimnázium igazgatója viszont, aki az „iszlám fátyol" elleni fellépésével vált ismertté, ma nemzetgyűlési képviselő. Különben a fátyol iskolai, pontosabban osztálytermi viselése egyes iszlám országokban is tilos, például Marokkóban, Tunéziában vagy Egyiptomban. Mindazok, akik megingathatatlanul hisznek a világiságban, erőnek erejével rá akarják kényszeríteni a bevándorlókra is. Márpedig a Maghrebből származó munkás és főleg a segédmunkás számára a közösségi élet vallástól való elhatárolódásának elve csak illúzió, hiszen számára az iszlám elvei a magánéletet és a közösségi életet egyaránt szabályozzák.

De hát hogyan is tudna az egyén kettéosztódni, emberből állampolgárrá válni és viszont?

A köztársaság rendjének elutasítása nem állampolgári kötelességszegés a részéről, hanem egyszerűen tudatlanság. A muzulmán segédmunkással, mint a vallásos emberekkel általában, meg kell ismertetni a világiság értelmét és erényeit, el kell mondani neki azt, hogyan alakult ki, be kell

mutatni megalapozottságát, s azt sem szabad eltitkolni, milyen nagy árat kellett fizetni kialakulásáért. Az információhiányt új honfitársainál is gyötrelmesebben éli meg az, aki történelmükben nem osztozik. A világisághoz mint összekovácsoló és szabályozó erőhöz való megmagyarázatlan ragaszkodás ugyanakkor jelentős társadalmi és kulturális kiegyenlítő erőfeszítéstől óvja meg a francia társadalmat. A felelősséget a bevándorlók nyakába varrva a nemzet elhárítja azt a kockázatot, melyet a létező társadalmi keretek esetleges felborulása jelentene, ami persze ellentétben áll az integráció szó kettős értelmének, integrálódni és integrálni, elfogadásával.

AZ IDENTITÁSZAVAR VALLÁSOS MEGJELENÍTÉSE

A bevándorlók egy része, akiket a társadalom peremére szorítottak, illetve kivetettek a társadalomból, akik azon egyszerű oknál fogva is, hogy összezsúfolódva élnek, „érzékeny" és „veszélyes" városnegyedeket képeznek, megalázottaknak érzik magukat, s elégedetlenségüket az iszlámhoz való őszinte, egyre erőteljesebb ragaszkodással fejezik ki. Megfigyelhető például: sok muzulmán fiatal lány „csakazértis" fátylat visel, hogy kifejezze az elutasítással szembeni elkeseredett dühét.

Ezek a kislányok, az idősebbek mintáját követve és identitásukat a vallás oldaláról is megtámogatva, elkeseredetten kérnek helyet maguknak a francia társadalomban. Követeléseik ereje, kérlelhetetlenségük és makacsságuk viszont destabilizálja a befogadó társadalmat, amely közvetlen veszélyként éli meg ezt a folyamatot: minden engedmény a köztársasági értékekről való lemondással ér fel szemében. S ami még ennél is súlyosabb: a muzulmánoknak adott minden engedmény azzal a kockázattal jár, hogy ezáltal a bevándorlók radikalizálódnának (ÉTIENNE 1987), feljogosítva éreznék magukat, hogy kis fanatizált csoportokat hozzanak létre vagy legalábbis ezt az elégedetlenkedő típusú identitást védelmezzék.

A „bevándorló–arab–muzulmán–fanatikus" fogalmakat gyakran összemossák. Abszurd és a valóságnak nem megfelelő lenne az az állítás, ha

kétségbe vonnánk, hogy igenis léteznek fundamentalista csoportok, amelyek alkalmanként akciókat hajtanak végre Franciaországban és másutt is, de nagyon nagy hiba lenne ezeket az atrocitásokat a bevándorlók mérsékelt tömegeinek cselekedeteivel összekeverni.

Az „iszlám fátyol"-ban – ahogyan Fradet és Boulot helyesen mutat rá – nagy tévedés lenne beilleszkedés elleni eszközt látni. A fátyol körül kialakult vitát egy marginális incidensnek a média általi kiteregetése következményének tartják, amelyre azért kerülhetett sor, mivel egyesek úgy ítélték meg, hogy a köztársaságban voltaképpen az oktatási rendszer aktív destabilizációja folyik.

A muzulmán közösségnek, amelyre ránehezedik a potenciális szubverzió bélyege, viszonylag kevés mozgástere van a vallási identitás kinyilvánítása és a közrendre állandó fenyegetést jelentő aszocializáció között.

Franciaország történetében mindig problematikus volt a vallási közösségek beilleszkedése, ugyanis egyszerre két követelményt is ki kellett elégíteni: a francia módra történő beilleszkedés az egyénre vonatkozik, a közösségről nem hajlandó tudomást venni; egy forradalom utáni elv szerint a vallási közösségeknek mindent az őket alkotó egyéneken keresztül kell adni, s nem szabad őket politikai csoportosulásokként kezelni. A beilleszkedés azzal a feltétellel lehetséges, ha az érintettek vallási követeléseikről, identitásuk eme megnyilvánulásáról lemondanak.

Érdemes emlékeztetni arra, hogy a zsidók jogállását módosító 1940-es kormányrendeletnek volt egy 1807-es előzménye. A jogállás megvonása tehát lehetséges, ez a lehetőség nyitva áll. A magánéletre korlátozott vallási hovatartozás nem sugározhat ki a közéletre és nem sértheti az állampolgárságot. A protestánsok is megélték ezt az „identitási tranzakciót": beilleszkedhettek ugyan, azonban egy olyan háttérrel, amelyet a nantes-i ediktum[17] visszavonása jelentett.

17 A francia vallásháborúkat lezáró rendelet (1598), amely hivatalos vallásnak ismerte el a katolikus vallást, ugyanakkor szabad vallásgyakorlást biztosított a hugenottáknak, a francia protestánsoknak is. Az ediktum felfüggesztése után (1638) a protestánsok tömegesen kényszerültek elhagyni az országot. Polgári jogaikat és a katolikusokkal való egyenlőségüket 1787-ben a versailles-i ediktum adta vissza. (A *Szerk.*)

Ma a vallási elemek felszínre kerülése különleges politikai és gazdasági körülmények között megy végbe: a bevándorlás 1974-es hivatalos lezárása után, amely Valéry Giscard d'Estaing köztársasági elnökségének elején következett be, a bevándorlók a szélsőjobb, majd a politikusok egyre szélesebb körének[18] első számú céltábláivá váltak.[19]

Ugyanakkor a foglalkoztatási válság, amely erőteljesen sújtotta a bevándorlókat, tovább fokozza az önleértékelődést. A modernitás tehát nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ami a modernitásellenes, vallásos hagyományokhoz való visszatérésre csábít – ez ismét felértékelheti a hívő embert. Az „iszlám fátyol" ügye a politikai, gazdasági, vallási és szociális szférák hamis tagozódását „leplezte le". A világiasság elvei szerint a vallás a magánszférához tartozik. Azonban az iszlám behatolása a francia társadalomba azzal a következménnyel járt, hogy „egy nem politikai jellegű tárgy átpolitizálódott".[20]

A többségi francia társadalom – egyetemes kultúrájára és a katolicizmushoz való hűségére támaszkodva – ellenállt a változásnak. Megdőlt az a hiedelem, hogy a muzulmán bevándorlók egyszer visszatérnek hazájukba, s ez az egyik oldalon megerősítette az elutasítást, a másikon pedig a vallásban kifejeződő identitás mélyülését.

A politikailag, gazdaságilag, szociálisan és kulturálisan is háttérbe szorított bevándorló vallásába menekül, benne talál önmagára. A politikai hatalom viszont olyan veszélyesnek találta az önmegvalósítás e területét, hogy erőteljesen közbelépett. A vitát, melyet a civil társadalom kezdett s a médiumok felnagyítottak, az oktatási miniszter zárta le.

De hát mi is a helyzet valójában a franciaországi muzulmán bevándorlók vallásosságával kapcsolatban? Néhány éve még inkább hisznek az

18. Ezzel kapcsolatban Birnbaum azt írja, hogy „az 1980-as években Franciaországban nemcsak a jobboldal, hanem a baloldal is ellenségesen nyilatkozott a Maghrebből származó bevándorlókról" (BIRNBAUM 1993, 43).

19. Érdemes elolvasni Naïr: *Le regard des vainqueurs. Les enjeux français de l'immigration* (A győztesek tekintete. A bevándorlás francia tétjei) című könyvét (NAÏR, 1992, 65 skk).

20. Erről tanúskodik François Bayrou közbelépése, aki megtiltotta „minden tüntető vallási jelkép" iskolai viselését. (Bayrou jelenleg az UDF mérsékelt jobboldali párt elnöke. [A *Szerk.*])

iszlámban? Ez a jelenség tükröződik az iskolákban is? Rendszeresen látogatják a vallásgyakorlás helyeit? Elegendő ismerettel rendelkeznek vallásuk sarkalatos tételeiről?

E kérdésekre akkor kapunk választ, ha a Maghrebből származó muzulmán családok mindennapi életére összpontosítjuk figyelmünket. A vallásos elvek továbbadásának fokát az iskolában, a tanulókon mérhetjük le.

A vallásgyakorlás a muzulmán bevándorlók elmondása szerint a legelemibb dolgokra szorítkozik. Jól mutatja ezt egy berber asszonyoktól gyakran hallott vélemény: *„Az arabok megszállták bennünket, s vallást hoztak nekünk. Aztán ők hátat fordítottak neki, de mi, berberek, ragaszkodunk hozzá!"*[21] Úgy tűnik, a legtöbb berber hisz Allahban, és gyakorolja is a vallását. Vallásgyakorlásukat azonban korlátozza, hogy nem beszélnek arabul, a Korán nyelvén.

A Maghrebben és Franciaországban végzett számos kutatás azt mutatja, hogy a berberek nehezen értik meg az arab nyelvet. Csak akkor tanulják meg, ha munkájukhoz szükségük van rá. Hagyományosan sziklás vidékeken, zárt falusi közösségekben élnek, az egymás közötti házassághoz ragaszkodnak, az arabot szinte idegen nyelvnek tekintik. Különösen igaz ez a berber nőkre, akik nemigen hajlanak a társadalmi mobilitásra és egy szót sem tudnak arabul. E nyelvvel csak a valláson keresztül kerülnek kapcsolatba: anélkül hogy értenék, könyv nélkül megtanulják a Korán kéthárom fejezetét, s napi penzumként imádkozzák. Vallásosak, de a Koránra vonatkozó ismereteik szerények. Ez azonban egyáltalán nem gyengíti azt a mélyen gyökerező érzésüket, hogy az iszlám közösséghez tartoznak, amely szilárd köteléket jelent számukra ebben a foglalkoztatási válsággal és a bevándorlási politikák csődjével küzdő világban.

Az iszlám valláshoz való ragaszkodás gyökerei a korai szocializációban keresendők, amely a gyermeket a vallási közösségbe integrálja. Állítólag egyre több fiatal hivatkozik muzulmán identitására, bár az iszlám vallást csak nagyon felszínesen ismeri. A Maghrebből kivándorló fiatalok arra a kérdésre, hogy mi a jelentése az „aïd el adhának", egyöntetűen azt vála-

21. Kivonat a B. asszonnyal készült beszélgetésből.

szolják, hogy egy olyan ünnep, amelyet azért rendeznek, hogy „birkahúst kóstoljanak". Az ünnep áldozati jelentését egyáltalán nem ismerik, noha az „adha" szó áldozatot jelent. Ugyanakkor az étkezésben is kinyilvánítják az iszlámhoz való tartozásukat: nem isznak szeszes italt és nem esznek disznóhúst. De vajon azt jelenti ez, hogy potenciális fundamentalisták?

Vallási tudatlanságuk abból ered, hogy e bonyolult és ellentmondásos területen a családi örökség az utánzás, nem pedig a megértés útján száll rájuk. Olyan ez, mintha a szülők minden rendszer nélkül egy sereg civilizációs elemet tanítanának meg gyerekeiknek, hogy az identitáshoz szükséges állandó jegyek birtokába jussanak, ám a különböző elemeket összekötő kapcsokról már nem beszélnének nekik. Vagy egyszerűbben: a szülők átadnak a gyerekeiknek egy kulturális és vallási csomagot, de a kulcsot, amely nyitná, nem adják át. Vajon ez azt jelenti, hogy a család rosszul tanít, sőt rosszul is nevel? A vérközösség semmivel sem pótolható, de rosszul szabályozott ragaszkodást fejleszt ki?" (ALAIN [1932] 1963, 23). De akkor hogyan magyarázzuk az „iszlám fátyol" viselését, és hogyan elemezzük a nyugtalanságot, amelyet kiváltott? Legtöbben ugyanis mint az „iszlám külvárosok"[22] fanatizálódását értelmezték, pedig a józan ész inkább azt kívánta volna, hogy egyfajta lázadás előszelét lássuk benne.

A fátyol „tárgyalási érv" lett viselője és a befogadó társadalom között: vitát vált ki a kulturális és társadalmi identitás kérdésköréről, de ha ezt a vitát a vallási identitásra szűkítik, az zsákutcába vezet. A fátyol viselete szerényebb formában az 1980-as évek „Maghreb menetelésével" rokonítható, hiszen a cél lényegében ugyanaz: tárgyalások kikényszerítése a muzulmán bevándorlók jogállásáról.

S hasonlóképpen: vajon a fiatal maghreb cselekedetében, aki szobája falát félholddal díszíti, a kezdő fundamentalista tette keresendő? Legfeljebb arról van szó, hogy tudatosan vagy öntudatlanul egy korán szocializált dolog feltüntetésével fejezi ki önazonosságát. Az ilyen cselekedet a meg nem talált identitás keresésének egyik eszköze is lehet.

22. Kepel egyik könyve címének parafrázisával: *Les banlieus de l'islam (Az iszlám külvárosai)* (KEPEL 1987).

Vagy általánosabban: ha egyre több iszlám vallású személy tűnik fel éppen most, amikor annyi gyűlölet nyilvánul meg velük szemben, akkor ez valószínűleg azt jelenti, hogy megtalálták a módját, hogyan szálljanak szembe azzal, amit ők a fölöttük gyakorolt uralomként élnek át, s egyben hogyan utasítsák el azt a helyet (pontosabban annak a helynek a hiányát), amelyet nekik a társadalom felkínál.

A valláshoz fordulás megkönnyíti számukra, hogy (Bourdieu kifejezésével élve) [„megpróbálják kiharcolni a definíció megváltoztatását], a billoggá vált bélyeg értelmének és értékének megfordítását" (1985, 19), azaz különbözőségüket arra használják, hogy maguk határozzák meg identitásukat, jogállásukat, szerepüket, ahelyett hogy elfogadnák azt, amit a befogadók rájuk erőltetnek (BASTENIER 1994–1995, 33).

Ettől eltérő, de hasonló irányba mutató és e helyzetre tökéletesen illő megközelítést javasol A. Touraine: a muzulmán bevándorlók a politika kereteinek kialakításához a politikai szereplőkre nem politikai definíciót alkalmaznak, amikor – nagyon helyesen – az értékekre épülő közösségi-vallási hovatartozásra hivatkoznak.

Az iszlám kisebbség ezzel a magatartásával kinyilvánítja, hogy nem hajlandó beadni a derekát, nem hajlandó úgy táncolni, ahogy mások fütyülnek, visszautasítja azt a helyet és szerepet, amelyet a többségi befogadó társadalom szán neki. Paradox módon immár nem gazdasági és szociális, hanem kulturális és vallási referenciákra hivatkozva politizál.

A fiatal muzulmán lányok által viselt „iszlám fátyol" keltette hisztéria, amelyet, mint említettük, a média is felnagyított, fegyelmi intézkedések egész sorát vonta maga után. A szankciók lényegében büntető jellegével mindenki egyetértett, így a cél a jelenség megszüntetése volt. A hatóságok és néhány család közötti összeütközés nem eredményezhetett mást, mint azt, hogy *semmibe vették* az önazonossági fogódzóra törekvő fiatal lányokat és a szüleiket. A semmibevétel pedig olyan szociálpszichológiai folyamat, amelynek során az emberre „nemlétezőként" tekintenek.

E családok helyzete jelzi az emigráció következtében kialakuló identitásválságot és azt, milyen nehéz beilleszkedni egy más szokásrendszerrel

működő társadalomba; ez magyarázza, hogy egyesek reménytelenül kapaszkodnak az egyetlen biztos, megváltoztathatatlan identitáselembe, a vallásba, jelen esetben az iszlám tanaiba.

Láthattuk azt is – bár eleddig csak marginális esetekben –, ezt a jogos identitáskeresést el lehet téríteni eredeti céljától, hogy gátlástalan imámok felszíthassák az ősi félelmeket, a régen eltemetett gyűlöletet, megmérgezhessék a viszonyt a befogadó társadalommal, és súlyos csapást mérhessenek az integrációs folyamatra. A vallási manipuláció veszélye nyilvánvalóan fennáll; eszkalációját azonban meg kell akadályozni.

Azonban az iskolák vezetésének az Államtanács álláspontját is semmibe vevő túlzott határozottsága, amellyel kizárták az iskolákból a fátyolt viselő lányokat, oda vezetett, hogy visszataszították őket az obskurantizmusba, tovább erősítetve a muzulmán bevándorlókban az áldozattá válás érzését. Azt az érzést, hogy az őshonos lakosság kollektív, szervezett módon a bevándoroltak destabilizálására törekszik. Az üldözés szindrómája a muzulmán bevándorlók életének minden területét megkeserítette, ez alól csak a hívők közösségéhez tartozás volt kivétel. A problémák már a rossz lakáskörülményekkel elkezdődnek, majd pedig az iskolán át a bizonytalan elhelyezkedésig folytatódnak.

Az iszlám vallás gyakorlása Franciaországban általában mérsékeltnek mondható. Felvetődik tehát a kérdés, hogy az eszkalációt vajon kizárólag azoknak a politikai-közigazgatási hatóságoknak a számlájára lehet-e írni, amelyek a büntetés, a szankciók mellett tették le a voksukat, ahelyett, hogy a párbeszédet választották volna. Az alapvető tévedést ott követték el, hogy a minden problémát tiltással akartak megoldani. Hasznosabb és értelmesebb dolog lett volna elmondani az érintetteknek, mit jelent az „iszlám fátyol" viselése.[23]

Az iskolás lányokat arra kényszeríteni, hogy levegyék a fátylat, pofonnal ér fel. Vallási és társadalmi identitásukat egyaránt sérti, s az eredmény a dac, a bizalmatlanság a francia oktatási, politikai és közigazgatási rendszer iránt és a Franciaországról alkotott kép jelentős romlása. Talán

23. Több szervezet is azon munkálkodott, hogy ezt az utat válasszák, de hasztalan.

sokkal jobb lett volna, ha e konfliktus megoldását a hatóságok és a családok közötti kapcsolatot fenntartani hivatott egyesületekre bízzák.

Milyen legyen a „másikhoz" fűződő viszony? A „két Franciaország" háborúját tanulmányozva azt tapasztaljuk, hogy az egyik oldalon a katolicizmushoz szorosan kapcsolódó francia identitás buzgó védelmezői állnak, a másikon pedig a felvilágosodás korában született racionalizmus hívei, a világiság harcosai.

Az egyik oldalon a francia géniusz tisztaságát magasztalják, amelyet a frank korszaktól generációról generációra érintetlenül megőrizték, és szemükben csak annak van értelme, hogy a francia specifikus vonásokat továbbra is megőrizzék, ami persze véglegesen kizárja a külföldi eredetű franciák beilleszkedését. A másik oldalon tágabb kontextusban értelmezik a nemzet fogalmát: a születés helye szerinti állampolgárságért küzdenek, s szilárdan hisznek a racionalista egyetemlegességben. Az országban többségben vannak, s általában keresztülviszik álláspontjuk elfogadtatását. Ennek ellenére a szélsőjobboldalhoz közelállóknak sikerül elérniük, hogy a közvélemény szinte egyöntetűen szembehelyezkedjen a Maghrebből kiinduló bevándorlással, ami teljes egészében ellentétes az emberi nem egyetemleges köztársaságának eszméjével, amelyet Anacharsis Cloots javasolt 1793. április 26-án. Cloots, ez a porosz, akit a francia törvényhozók gyűlésébe jelöltek, az alkotmányról folyó vitában az emberi nem egységes nemzete mellett szállt síkra. Az emberiség védelmezőjeként azt javasolta, hogy töröljék el az „idegen" minősítést.

Vajon mivel magyarázható az az eltérés, az az eltorzulás, amely a kinyilatkoztatott köztársasági eszméhez képest a megvalósult szociális és politikai gyakorlatot jellemzi?[24]

Az egyetemesség–különösség páros a franciáknál elveszíti ellentmondásosságát, és az „etnocentrikus egyetemesség" formájában jelenik meg. E tendencia, amelyet Durkheim „szélsőségesen gyanakvó kollektív hiúság-

24. Szívesen emlékeztetünk itt Claude Lévi-Strauss álláspontjára, mely szerint egyetlen társadalom sem tökéletes, ugyanis természeténél fogva mindegyik magában hordoz olyan elemeket, amelyek összeegyeztethetetlenek az általa kinyilatkoztatott normákkal (LÉVI-STRAUSS 1955 [1973], 446).

nak" minősített, arra készteti a franciákat, hogy „önként bezárkózzanak az idegen gondolatokkal és magukkal az idegenekkel szemben is" (DURKHEIM 1992, 238 skk). A forradalmárok egyetemessége és a társadalmi, intézményi, közigazgatási gyakorlat etnocentrizmusa ezen ellentmondásából származik a francia nemzet hibrid konstrukciója.[25]

A lendület és a lelkesedés túlságosan nagylelkűvé tette a forradalmárokat, az általuk felvetett gondolatokat gyakran mértékvesztés, irreális, megvalósíthatatlan elképzelések jellemezték, ami a szakadékot elmélyítette a szándékok és a valóság között. Mint Durkheim írja a *L'évolution pédagogique en France* (A pedagógia fejlődése Franciaországban) című művében: „A forradalom sokkal inkább elméleti elveket nyilatkoztatott ki, mintsem hogy a valóságot változtatta volna meg" (DURKHEIM 1990, 349).

Ezeket a gondolatokat a forradalmárok által elképzelt utópia és horizont magasságában kell vizsgálni. Ha a kulturális, nyelvi és vallási kisebbségek sorsa az idők során hullámzóan is alakult volna – a prosperitás időszakaiban több lehetőség nyílt előttük, válságidőszakokban viszont összeszűkült a mozgásterük –, el kell ismerni, hogy összességében a tolerancia jellemzi a kisebbségek kezelését. Napjainkban sokan vannak, akik az elismerés politikája mellett szállnak síkra.

Fordította Karakai Imre

IRODALOM

Alain, J. (1932) 1963: *Propos sur l'éducation.* Paris, PUF.
Bastenier, A. 1994–1995: L'islam s'intègre. *Projet* (240, tél).
Birnbaum, P. 1988: Un mythe politique: „la République juive". *De Léon Blum à Pierre Mendès-France.* Paris, Fayard.

25. Nem arról van szó, hogy ezt nemzeti karakterként, francia sajátosságként akarjuk feltüntetni, azonban be kell látnunk, hogy a dualitás jellemző Franciaországra. Érdekes emlékeztetni e tekintetben arra, hogy az Ötödik köztársaság által létrehozott politikai rendszer is hibrid, amennyiben egyszerre vesz át egyes elemeket – különlegesen mérve az arányokat – a parlamenti és az elnöki rendszerből. A francia dualitásról érdemes elolvasni az *A la recherche de la France* (Franciaország nyomában) című könyvet (HOFFMANN 1963).

Birnbaum, P. 1992: Les fous de la République. *Histoire politique des Juifs d'État, de Gambetta à Vichy.* Paris, Fayard.
Birnbaum, P. 1993: *La France aux Français. Histoire des haines nationales.* Paris, Seuil.
Bourdieu, P. 1985: Az identitás és a reprezentáció. A régió fogalmának kritikai elemzéséhez. *Szociológiai Figyelő* (1, 1), 7–22.
Cloots, A. 1782–1788: *Oeuvres, écrits et discours de la période révolutionnaire, présentés par Albert Soboul. Encyclopédie méthodologique.* Paris, Panckoucke (190).
Courrier international 1996: (307. szeptember 19–15.).
Durkheim, É. 1990: *L'évolution pédagogique en France.* Paris, PUF.
Durkheim, É. 1992: *L'Éducation morale.* Paris, PUF.
Étienne, B. 1987: *L'islamisme radical.* Paris, Hachette.
Gallissot, R. 1995: Communauté; communautés. In N. Marouf (szerk.): *Identité-communauté.* CEFRESS, L'Harmattan, 35–42.
Hoffmann, S. 1963: *A la recherche de la France.* Paris, Seuil.
Kepel, G. 1987: *Les banlieus de l'islam.* Paris, Seuil.
Lévi-Strauss, C. 1955: *Tristes tropiques.* Paris, Plon. (Magyarul: *Szomorú trópusok.* Budapest, Európa, 1973.)
Maalouf, A. 1983: *Les croisades vues par les Arabes.* Paris, J'ai lu.
Naïr, S. 1992: *Le regard des vainqueurs. Les enjeux français de l'immigration.* Paris, Grasset.
de Rudder, V. 1994: „Intégration", Pluriel recherches... *Cahier* (2), 25–32.

DIETER SCHINDLAUER

A RASSZIZMUS ELLENI JOGI LÉPÉSEKRŐL OSZTRÁK TAPASZTALATOK

Tanulmányomban az etnikai gyűlölettel, a rasszizmussal és az ezzel kapcsolatos diszkriminációval szemben hozott jogi intézkedésekre szeretnék összpontosítani.

A jogi intézkedések megvilágítására az ausztriai tapasztalatokat használom fel, amelyeket az ország a diszkriminációval szemben hozott új jogszabályok megvalósítása során szerzett; ezzel próbálunk meg a rasszizmus elleni csatában jelentős lépéseket tenni. Mint mindig, amikor jövőbeni fejleményekről szólunk, a múltból kell elindulnunk.

A FAJI DISZKRIMINÁCIÓ MINDEN FORMÁJÁNAK MEGSZÜNTETÉSÉRŐL SZÓLÓ NEMZETKÖZI EGYEZMÉNY

Az 1956-os nemzetközi egyezmény (ICERD) 1972 júniusában Ausztriában is hatályba lépett. Az ENSZ ezen egyezménye máig a legfontosabb nemzetközi jogi szerződés, amely a rasszizmus és a gyűlöletbeszéd elleni harcban született.

Az egyezmény megvalósításának diplomáciai hátterében az a szándék rejlett, hogy egyértelmű jelzést küldjenek a dél-afrikai apartheid-rezsimnek. De azzal, hogy Dél-Afrikára mutattak, sok aláíró ország olyan kötelezettséget vállalt, és ez tulajdonképpen gonoszkodó feltételezés részemről, amelyet nem gondoltak annyira komolyan, mint ahogy azt az egyezmény tette. Ausztria is ezek közé az országok közé tartozott. „Visszatekintve a

közgyűlésen 1965. december 21-én hozott döntés igen meglepő volt. Sok tagállam szavazott rá, majd ratifikálta az egyezményt, később azonban nem tudta azt az ígéretét tartani, hogy jelentéseket nyújtson be és a költségeket arányosan vállalja. Azok, akik ezen ígéreteket tartani tudták, gyakran nem tudtak eleget tenni jogalkotói kötelezettségüknek, és néha vitatták e kötelezettségek jellegét" (BANTON 1966, 50).

MI TÖRTÉNT AUSZTRIÁBAN AZ EGYEZMÉNY HATÁLYBA LÉPÉSÉT KÖVETŐEN?

Ausztria – sok más aláíró országhoz hasonlóan – csak az egyezmény határozottan kötelező részeit valósította meg: született két büntetőjogi rendelkezés[26] és minden második évben jelentést kellett benyújtani a rasszizmusról egy ENSZ monitoring bizottságnak. A többi homályosan és általánosan megfogalmazott rendelkezés nagy teret enged az államoknak arra, hogy eldöntsék, milyen jellegű és formájú lépéseket kell tenniük; emellett ezen rendelkezéseknek nincs közvetlen hatásuk sem, ami azt jelenti, hogy magánszemélyek nem használhatják fel őket a bíróságon.

A *fajgyűlöletre uszítás* („Verhetzung") bűntette így az osztrák büntető törvénykönyv részévé vált, a „Közrend elleni bűntettek" című rész alatt található (283. § Btk.). Eszerint tilos faji alapon mindennemű propaganda vagy gyűlöletbeszéd, amennyiben a közrendre veszélyesnek vagy egy nemzetiségi csoport számára emberi méltóságukban komolyan sértőnek ítéltetik. A kiszabott büntetés két év börtönbüntetésig terjedhet.

A rendelkezés megsértésére vonatkozóan évente mintegy 20-30 feltételezett bűnelkövetésre vonatkozó feljegyzés és 3-16 ítélet születik. Hadd jegyezzem meg, e rendelkezéssel csak a legkeményebb csoportokat tudjuk tetten érni – a lakosság valóban meggyőződéses rasszista részét. Vannak

26. A faji diszkrimináció mindennemű formájának megszüntetésére vonatkozó törvényt szövetségi alkotmányos törvényként fogadták el 1973. július 3-án az egyezmény megvalósítása céljából.

olyan ultrajobboldali körök, ahol a fajgyűlölet címén kiszabott ítélet egyfajta beavatási aktus szerepét tölti be.

AZ ÁRUK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK KÍNÁLATÁNAK VÉDELME

Az egyezmény másik rendelkezése a termékek és szolgáltatások kínálatában megjelenő faji motivációjú diszkrimináció tiltása volt. Ausztriában ez a közigazgatási büntetőtörvényi rendelkezés (hasonlóan a tilosban parkoláshoz), amelyet igen jól rejtettek el egy külön törvényben, a Z3EGVG 9. cikkely 1. §-ában (a Z3EGVG az „Einführungsgesetz zu den Verwaltungsverfahrensgesetzen" rövidítése; tulajdonképpen lefordíthatatlan kifejezés; körülbelül azt jelenti, hogy „bevezető törvény az eljárási törvények közigazgatási eljárásra vonatkozó törvényébe").

Így aztán Ausztriában nagyon kevesen ismerik ezt a rendelkezést, és ritkán is alkalmazzák. Egy diszkó, bár vagy étterem tulajdonosát nagyon ritkán büntetik meg azért, ha netán nem szolgál ki vendégeket etnikai okok miatt. Jóllehet a rendelkezés megfogalmazása igen jó, mégsem hatékony, hiszen egyszerűen megtiltja az etnikai alapon történő kevésbé kedvező bánásmódot!

A rendelkezéssel kapcsolatban kétféle probléma merül fel: egyrészt a bűnelkövetőnek hátrányban kell részesítenie a sértettet pusztán etnikai hovatartozása (stb.) miatt, amelynek bizonyítása rendkívül nehéz. E korlátozás ellentmond az ICERD faji diszkriminációra vonatkozó meghatározásának, és jelentős mértékben csökkenti a rendelkezés esetleges hatékonyságát. A másik probléma a jogi védelem aspektusával, illetve a sértett személy helyzetével és jogaival kapcsolatos.

1997-ben az osztrák büntető törvénykönyv megközelítését egy új rendelkezéssel bővítették, amely szerint e bűntett faji alapon elkövetett vétség – mint a szándékos gyújtogatás, a testi sértés vagy a rongálás – és súlyosbító tényező. Ez közvetlen válasz a faji erőszak növekedésére; nemcsak elriasztásnak szánták, hanem erős szimbolikus jelentése is van. A cél

az volt, hogy az eljáró hatóságoknak világosan jelezzék, a rasszista alapon elkövetett vétség különösen súlyos és azt komolyan kell venni. Rá kell azonban mutatni arra, hogy a gyakorlatban a rasszista indíttatást gyakran nehéz bizonyítani.

VAJON A BÜNTETŐJOG A RASSZIZMUS ELLENI FELLÉPÉS EGYETLEN ÉS MEGFELELŐ MÓDJA?

Az én válaszom az, ami a bírák tipikus válasza: *igen* és *nem*. *Igen*, mert a faji gyűlöletre való uszítás és a faji propaganda bűntett – semmi más. Ezekben az esetekben mindenképpen szükséges világosan jelezni, hogy mindenki, aki ilyet tesz, bűntettet követ el. E bűntetteket komolyan kell venni, fel kell deríteni és az elkövetőket el kell ítélni – e tekintetben semmi kétség. Ugyanakkor *nem*, mivel a fajgyűlölet és az egyre terjedő rasszista elméletek számos formáját nem lehet a büntető törvénykönyvvel „legyőzni".

A fajgyűlöletre vonatkozó osztrák törvény nem védett meg minket a választási kampányban felerősödő „idegenellenes hangulattól", de nem hatotta meg azokat sem, akik kizárólag „született" osztrákoknak hirdetnek állást, lakást, autót (stb.). Nem védi meg például kellőképpen a feketéket vagy romákat a mindennapos diszkriminációtól.

Több oka van annak, hogy a büntetőjog puszta alkalmazása nem kellőképpen hatékony a fajgyűlölet és faji diszkrimináció jelenségével szemben. Először is az *in dubio pro reo* elv miatt – azaz a vádlottat a legcsekélyebb kétség fennmaradása esetén fel kell menteni. Másodsorban: a sértett szerepe kisebb, mint a tanúé, és az eljárás előrehaladásával teljes mértékben a végrehajtásban részt vevő személy kezében van. Ez oda vezethet, hogy az illető gyakran azt sem tudja, mi történik az ügyében. Nincs jogi lehetősége arra, hogy az eljárásra vonatkozó információhoz hozzáférjen. Az egyéni elégedettség szintje ezekben az ügyekben így meglehetősen

alacsony, amelynek következtében sok esetet be sem jelentenek a végrehajtási szerveknek.

Ezek nem pusztán osztrák tapasztalatok. A legtöbb európai ország megpróbálta nyomon követni a büntetőtörvény útját, és állíthatom, egyéb polgári jogi lehetőségek beiktatása nélkül nem sikerült hatékonyan fellépni a rasszista cselekedetekkel szemben.

VISZONYLAG ÚJ: A POLGÁRJOGI MEGKÖZELÍTÉS

Közismert bírói mondás, hogy *törvényekkel nem lehet megváltoztatni az emberek felfogását, de megváltoztathatjuk viselkedésüket.* A viselkedés megváltoztatásához a törvénynek nemcsak a szélsőségesekre kell koncentrálnia – őket lehet a legnehezebben megváltoztatni –, hanem az úgynevezett *mindennapi rasszizmus* manifesztálódására is.

Amennyiben a diszkrimináció közkeletű formái törvényellenesek, polgárjogi per esetén pénzbe kerülhet –, de ez az, amit a legkevésbé vesznek figyelembe az emberek, mielőtt cselekednének. Lehet, hogy nem szeretik a kisebbségeket, de ha okosak és tudják, hogy a törvényeket megfelelően alkalmazzák, akkor tartózkodni fognak a diszkriminatív cselekedetektől. Természetesen az e mögött meghúzódó magasabbrendű elképzelés az, hogy mint alapelvhez talán hozzá is szoknak a diszkriminációmentességhez, és egy ponton akár el is felejtik előítéleteiket és gyűlöletüket.

Az Európai Unió négy új direktívával kívánja ebbe az új irányba terelni a fajgyűlölet és diszkrimináció elleni harcot:

• világos polgárjogi rendelkezések, amelyeket a lehetséges áldozatok maguk is érvényesíthetnek;

• erős ombudsman vagy hasonló intézmény, amely segíti jogaik érvényesítését;

• lehetőséget biztosítani az eljárásban a bizonyítás terhétől való elmozdulástól oly formában, hogy a gyanúsítottnak – a diszkrimináció elkövetőjének – kelljen bizonyítani azt, hogy nem alkalmazott diszkriminációt;

• és egy viszonylag új irány a magánszemélyekre vonatkozóan: el kell érni, hogy ne csak az államilag működtetett folyamatok legyenek diszkriminációmentesek, hanem a magánszemélyek, állampolgárok viselkedése is diszkriminációmentes legyen – és ha szükséges, kényszeríteni is lehessen erre őket.

Remélem, mindez valamennyiünket új korszak felé visz.

Fordította Korencsy Ottó

IRODALOM

Banton, Michael 1996: *International Action Against Racial Discrimination.* Oxford.

NENAD DIMITRIJEVICS

SZABAD A GYŰLÖLET: A JUGOSZLÁV SZOCIALIZMUSTÓL A SZERB NACIONALIZMUSIG

BEVEZETÉS

Írásom célja, hogy megvilágítsam a Milosevics-rezsim idején Szerbiában tapasztalt gyűlölet elvi helyzetét, formáit és funkcióit. A gyűlölet, amelyet ebben az országban az elmúlt évtizedben tapasztaltunk, nem tekinthető pusztán a rendszer ideológiai fegyverének, amely a stabilizálás és racionalizálás után instrumentalizálódna. A „másokkal" szembeni gyűlölet alapvető alakító tényező volt a rendszer megalapításának és reprodukálásának folyamatában. Ez adja meg a háború végső magyarázatának kontextusát is: nézetem szerint a gyűlöletbeszédet a tömeggyilkosság és a rombolás alapvető okaként kell megértenünk 1991–1999 között Jugoszláviában. Más szóval: azt próbálom bemutatni, hogy csak egy bizonyosfajta elképzelés volt képes lerombolni az egykori jugoszláv államot (SLAPSAK 1998, 53). A gyűlölet ideológiája a jugoszláv esetben nem a háború gyakorlatának igazolására szolgált, a gyűlöletbeszéd idézte elő a háborút.

A fenti kijelentés szerint elvont értelemben az ideológia produkálja a valóságot. Egy ilyen – szigorúan módszertanilag szólva – „idealista" koncepció átfogó magyarázatot kíván, mielőtt még analitikai eszközként bevezetném az elmúlt évek szerb és jugoszláv eseményeinek értelmezésébe. Az első kérdés azoknak a társadalmi feltételeknek kérdése, amelyek között a szó ereje valósággá válhat, és a válaszhoz a volt rendszer összetételét kell megvizsgálnunk. Nem érthetjük meg a szerb nacionalista rezsim lé-

nyegét és a gyűlöletbeszéd szerepét anélkül, hogy ne utalnánk a szocialista és nacionalista valóság alapvető folytonosságára. [...]

A SZOCIALIZMUS MINT A GYŰLÖLET RENDSZERE

„A bolsevik forradalom sokkal inkább ideológiák eredménye, mint feltételek következménye..." (GRAMSCI 1985, 43). Antonio Gramsci kijelentése egyszerre ragadja meg igen pontosan a szocialista forradalom jelentését és az egész szocialista formáció lényegét. Marxista szóhasználattal élve a szocialista társadalmak „valós" bázisa „az eszme, az idea volt" – a „történelmi materializmushoz" való visszatérés agresszív ideológiai tartalma ellenére a rendszer – szigorúan módszertani értelemben – idealista volt. Tudjuk, hogy Marx nem ilyennek gondolta. Számára a kommunista forradalom akkor következik be, amikor a kapitalizmus már nem képes kezelni belső ellentmondásait, vagy amikor gazdasága kimeríti reproduktív kapacitásait. A munkásosztály látva, hogy a tőke világa elérte belső határait, az élet előállításának új formáját hozza létre (amelynek legfőbb koordinátái már a régi rendszerben kialakultak).

Ma azonban megvan az a szomorú előnyünk, hogy tudjuk, mi történt. A szocializmus egészen más társadalmi, politikai és ideológiai paraméterek között alakult ki, mint ahogy Marxot olvasva vártuk volna. A szocialista forradalmak a meglévő világba való radikális beavatkozást jelentettek valaminek (a kommunizmusnak) a nevében, ami *pusztán a társadalmilag irreleváns jövő nevében* létezett, és amelynek gazdasági, politikai, társadalmi jellemzőit, mivel nem léteztek, csak gondolatban lehetett megkeresni. Az „élet előállításának új formájára" vonatkozó marxi koncepció módszertani helyét a *történelem egy olyan képe,* egy olyan társadalmi ideál váltotta fel, amely még nincs, de „majd kell hogy legyen". Lenin, Engels hűséges követője számára a forradalom szükségszerűség kérdése. Mivel azonban a körülmények nem e szükségszerűség irányába fejlődtek, fel kellett „gyorsítani" a történelmet. Az a tény, hogy a történelem meg-

formált képének semmi köze a meglévő társadalmi kontextushoz, nem volt kellő alap arra, hogy feladják e nagy projektet, hiszen az véleményük szerint az objektív történelmi törvényszerűségeknek felelt meg.

Így Lenin és követői számára valójában az volt fontos, hogy megtalálják a projekt megvalósításának legjobb technikáját. Mivel a „munkásosztály hiteles érdekei" *szociálisan* nem relevánsak, azaz a mai munkások nem képesek valódi érdekeiket beazonosítani (LENIN 1964, 26–31), a projekt megvalósítása kötelező jelleggel előfeltételezi a munkásosztály *történelmi* érdekének értelmezését.

A feladat valóban hatalmas; lényegét tekintve mind ideológiai, mind gyakorlati politikai demonstrálása annak, hogy a valóság, ahogy látjuk, pusztán félrevezető látszat. Hadd ismételjük meg, hogy Lenin, amikor „e világ igazságáról" beszél, „a történelmi fejlődés objektív törvényszerűségeire" utal, amelynek felfedezését eredetileg mindig Marxnak tulajdonította (LENIN 1969, 40). A szocializmus mint „átmeneti időszak" legfőbb problémája, hogy ezeket a törvényeket csupán az emberek egy töredékének sikerült elsajátítani. „E világ igazságát" ezért közvetíteni kell; az üzenetét azon kevesek feladata elterjeszteni, akik annak birtokában és tudatában vannak. Ennek nyilvánvaló következménye, hogy eltértek a marxi történelmi materializmustól, majd a kommunista pártot előléptették a hobbesi társadalmilag és politikailag éretlen munkásosztály „szuverén képviseletévé". Szociális értelemben az újfajta kommunizmus lényegét tekintve (pre)kapitalista struktúra, amelyet a kommunisták vezetnek, annak legfontosabb normatív státusát az *adottságok leküzdésének programja* (PUHOVSKI 1983, 66) adja meg. Egyszóval a szocializmust a „dialektikus feszültségek" helyszíneként értékelik, amely a lét (az adott) és a lényeg (az ideális) között feszül, s amelynek folyamatos dialektikus feladata a „tagadás tagadása", azaz az ideális materializálása. Mivel a társadalmi integrációt csak különleges ideológiai projektek lévén tartják lehetségesnek, azok, akik ma a projekt hordozói, ellenőrizetlen hatalommal kell rendelkezzenek. Ebből adódik a rendszer alapvető egyenlete: a párt rendelkezésre álló társadalmi hatalma arányos tudatosságának minőségével, azaz a jövő (az elkerülhetetlen, bár távoli) ismeretével. E tudás (a párt kötelező nyilatkozatai szerint) kizárólag és egyedül a párt tudása, így az egyenletet újra lehet fogalmazni: (önmaguk meghatározta) transzcendentális tudás, amit (abszolút) hatalommá kell átalakítani. A történelmi tudás birtokosa a párt. Az általánosított ésszerűség megtestesítője, ami semmit nem enged útjába állni.

Az eredményt akár ideológiai valóságnak is nevezhetjük, „egy olyan helyzetnek, amelyben a *rend ideológiai önreprodukcióját a rendszer működése lényeges feltételeként* tartjuk számon, és nem csak a jelenség aspektusainak egyikeként" (VOJNIĆ és PUHOVSKI 1993, 43). Ez azt jelenti, hogy a valóságot lényegében az ideológia tárgyaként érzékelik, amelyet a kommunista hatalmi struktúrák közvetítenek: „Ez a valóság a társadalom koncepcióját műtárgyként fogja fel, amelyben a társadalom az elmélet médiuma és nem a gyakorlaté" (PUHOVSKI 1994, 305). Az egyenlet igen egyszerű: a párt elitje megfogalmazza az ideát, ezután a Leviatán-állampárt gépezete beindul annak érdekében, hogy megvalósítsa ezt az elképzelést; és ennek eredményeképpen a magánszemélyek és a társadalom egésze[27] – a koncepció szerint – pusztán a hatalom közvetítette ideológiai próbálkozás termékeként létezik.

Ez a rendkívüli hatalommal rendelkező apparátus nem pusztán a „valóságban létező szocializmus" politikai intézményeit és struktúráit testesíti meg. Ez az apparátus *maga* a szocializmus: a Leviatán-határokon túl nincs sem szocializmus, sem releváns egyéni lét. Természetesen ez nem véletlenül van így. A hatalmon lévő ideológiának, amely eredetileg pusztán csak elképzelések rendszere, rendelkeznie kell azzal az anyagi hatalommal, amellyel a *kiválasztott víziót az egyetlen megengedett alternatívaként* tudja érvényesíteni. Más szóval: a szocialista politika szükségszerűsége az abszolút és kizárólagos társadalmi szubjektivitás, valamint az elvileg korlátlan hatalmi tartalék. Ebből fakad az, hogy újra kell definiálni az ideológia jelentését. Ahogy Marx és más kritikusok helyesen megfigyelték, az

27. A „társadalom" kifejezést itt nem a módszertanilag szigorú értelemben alkalmazzák, hiszen protototalitárius körülmények között a társadalomnak egyetlen része sem lehetett független, mivel azt a mindenható pártállami apparátus hozta létre.

ideológia „klasszikus" modern értelmében mindig is képviseletet, reprezentációt sugall: a komplex és gyakran ellentmondásos társadalmi-politikai struktúrák és gyakorlatok utólagos értelmezéseként, racionalizálásaként és igazolásaként működik. Ha a „valóságban létező szocializmus" ideológiáját ily módon közelítjük meg, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy itt nem pusztán a „valós élet" diszkrepanciájáról van szó: sokkal inkább egy különleges és kegyetlen cinizmusról, amely kész harmóniáról, valós demokráciáról, szabadságról, jólétről (stb.) kántálni, ám mindezt az alapvető szabadságjogok, anyagi és kulturális szegénység, erőszakos kollektivizálás, a Gulag arcátlan tagadásának közepette.

De ez téves megközelítés lenne egy igen egyszerű oknál fogva: ez az ideológia nem hamis értelmezéseket produkál; ez az ideológia a valóságot produkálja. Ezért ezekben a rendszerekben nem beszélhetünk a tényszerűség és ideológiai érvényesség közötti diszkrepanciáról. Az ideológiai proklamációk mindegyike *maga* a valóság, amiatt a *rend-szerű(!)* álláspont miatt, mely szerint az ideológia elfoglalja a társadalmat.

Röviden szólva: a „valóságban létező szocializmus" eredeti távlata az ideológiai alapon meghatározott általános érdek előfeltételezett és megkérdőjelezhetetlen primátusa. Ez akkor válik érthetővé, ha visszagondolunk arra, hogy a szocializmust a jövő építésének programjaként határozták meg; ezt a jövőt a párt programjában már az avantgárd tudat jegyezte és írta le. Ezután már csak egy technikailag komplex, de megkérdőjelezhetetlen munka marad hátra az általános érdek felismerésével kapcsolatban. A *szükséges egység* koncepcióját az ideológia alapjává és minden gyakorlati lépés magjává kell tenni. Az ideológiailag kialakított egységnek a nehézségek ellenére minden gondolat és élet paradigmájává kell válnia. Ennek első gyakorlati következménye mindenféle autonóm egyéni vagy csoportperspektíva törvényen kívül helyezése. Eközben a társadalom atomizálása rendkívül fontos. Az, hogy a pártállam átfogja az egész társadalmat, azt is sugallja, hogy el kell felejteni mindenféle intézményi közvetítés lehetőségét, amelyen keresztül magánszemélyek vagy csoportok saját érdekeiket, identitásukat megfogalmazhatnák vagy összesíthetnék. Az *ál-*

lampolgár-munkás(!) közvetlenül kapcsolódik az államhoz, amelynek jelentése az egyéni autonómia és politikai autoritás közötti határvonal lerombolása; mivel minden politikai, az egyéni autonómia koncepciózusan lehetetlenné válik. Bárki, aki megpróbálja saját individualitását azzal megerősíteni, hogy más véleménye van, vagy a szocialista szervezetek intézményi hálózatán kívül másokkal csoportot alkot, eleve „felforgató elem". Ez azonban nemcsak a kimondottan politikai tevékenységre vonatkozik. Az alternatív lehetőségek formái látszólag triviálisak lehetnek vagy a formális absztrakció különböző területein is fel lehet őket „lelni", de csak ott, ahol nem jelent kihívást a hatóság számára (például klasszikus zene). Az a törekvés azonban, hogy az élet minden területét az elnyomó politikai ellenőrzés alá vonják, nem pusztán vak diktatórikus gyűlölet vagy kontrollálatlan hatalomgyakorlás. Ez pusztán annak az alapelvnek következetes megvalósítása, amely kimondja, hogy a politikai akarat a valóság kizárólagos eleme. E produktív törekvésnek azt *kell kívánnia,* hogy az élet minden területét ellenőrzése alá vonja.

Mivel az egység ideáljának az a célja, hogy a valóság végső forrásává váljon, világos, hogy legitimitásának mindenféle megkérdőjelezése magát a rendszert vonja kétségbe. Következésképpen az, hogy magánszemélyek és csoportok nem hajlandók elfogadni azokat a szerepeket, amelyeket számukra előírnak, szükségszerűen olyan mechanizmusokat indít be, amelyek őket ellenségnek bélyegzik meg. Másképp megfogalmazva: a szocializmus az intézményesített és ritualizált gyűlölet rendszere, és mindazok ellen irányul, akik nem felelnek meg az Eszme lojalitási tesztjének. A teszt maga komplex; az elvárt lojalitás kritériumai nem mindig határozhatók meg könnyen: néha nehéz tudni, hogy ki lojális vagy ki áruló. Nagyon sok ember tűnt el a Gulagon, olyanok is, akik őszintén meg voltak győződve arról, hogy nemcsak a szocialista ügyhöz hűségesek, hanem a rendszerhez és annak vezetőjéhez is. Miért van ez? Miért olyan nehéz az egyén számára biztos védelmet találni az ellen, hogy az intézményesített gyűlölet célpontjává váljon? Először is el kell olvasni Orwellt ahhoz, hogy megértsük, az Eszme léte pusztán értelmezés kérdése. Két perc gyűlölet az őrök vizs-

lató szeme mellett az egyén lojális hozzáállásának alapvető kritériuma marad, de a lojalitás megkövetelése ezzel nem ér véget: az a tény, hogy ma Óceánia szövetségese vagyunk és háborúzunk Eurázsia ellen (és az, hogy ez mindig is így volt), nemcsak azt követeli meg, hogy gyűlöljük az ellenséget, hanem hogy elfelejtsük, tegnap épp ennek az ellenkezője volt – hogy Eurázsia volt hűséges szövetségesünk, és az igazság akkor úgy hangzott, mindig is Óceániával álltunk háborúban.

Emlékezzünk arra, hogy az egység szükségszerű, és ezért megkérdőjelezhetetlen. A kommunista törekvések jellegéből következik, hogy az egység jelentése annak a kizárólagos tudásnak a kérdése, amelyet csak a párt birtokolhat. Azt is tudjuk azonban, hogy „a közakarat nem téved" és önmagának sem mondhat soha ellent – azok, akik az ellenkezője bizonyítékát vélik látni, egyszerűen nem értik meg a kommunista jövő építésének dialektikáját.

Az igazság kizárólagosan a párt értelmezése, de ez nem ad alapot arra, hogy az igazság ne legyen objektív kategória. Ismételjük meg: a párt akaratának minden egyes proklamációja objektív igazság az alapító elv legitimitásának szisztematikus helyzete okán. Természetesen élhetnénk azzal az ellenvetéssel, hogy „az objektivitás" itt az igazság tulajdonképpeni irrelevanciájával egyenlő. De ez nem változtatna azon a tényen, hogy a szubjektumoknak címzett kötelező proklamáció *maga* az objektív igazság. Az objektivitás kritériuma itt a szubjektumokra erőltetett követelések jellege. Bármilyen kijelentés hangzik is el, azt követni kell – amennyiben az egyén nem kész elfogadni ezt, az annak a jele, hogy nem kész a közakarat ideális megtestesüléseként látni önmagát. A párt akaratára reflektálni önmagában bűn elkövetését jelenti.

Ezt Ny. J. Buharin fogalmazta meg fájdalmas pontossággal a kivégzését megelőző látszatperben: „Harcunk logikája az eszmék logikájához vezetett, pszichológiánk megváltoztatásához és céljaink ellenforradalmasításához..." „Tehát engem azért tartanak bűnösnek, ami ebből közvetlen következik. Az a bűnöm, ami ebből közvetlenül következik. Azon bűntettek összessége, melyet ez az ellenforradalmi szervezet követett el, függetlenül attól, hogy én tudtam erről vagy sem, részt vettem-e bármely akcióban vagy sem" (idézi MERLEAU-PONTY 1969, 52, 45).

A tanulság világos: az egyéni szubjektív lét irreleváns és hamis. Az emberi élet csak annyit ér, amennyiben az a Nagy Egység részeként működik. Akik másképp gondolkodnak (vagy egyszerűen, akik gondolkodnak) – függetlenül attól, hogy hisznek-e a forradalom ügyében vagy sem –, árulók, mert a gondolkodás ténye demonstrálja, hogy a forradalom jogosságában kételkednek. Ezek az emberek értéktelenek. De az igazi gond, hogy sokan vannak. A párt a szocializmust csak úgy védheti meg, ha a tömegek számára világossá teszi, kinek van igaza és kinek nincs, ezért az egyszerűség védelmének ki kell zárnia a társadalomból az árulókat, és a pártnak nevelői feladatát kell ellátnia, azaz ezeket az eseteket nyilvánosságra kell hoznia. A „nagy terror" ideje ekképpen indul el. A terror formalizálta a gyűlöletet mint a valóságban létező szocializmus szükségszerű alkotóelemét.

A JUGOSZLÁV SZOCIALIZMUS: A KÉTFOKOZATÚ GYŰLÖLET

A „szocialista önigazgatás" jugoszláv modellje megpróbálta a legitimitását azzal megalapozni, hogy hangsúlyozta különbözőségét a szovjet típusú szocializmussal szemben. Valóban voltak különbségek, de nem kérdőjelezték meg a szovjet típusú realitás szocialista építésének magját. A kommunista párt helyzete a rendszerben ugyanaz volt: a történelmi tudás birtokosaként cselekedett, abszolút társadalmi tényezőként, amely minden társadalmi és politikai hatalmat saját kezében koncentrált. Az önigazgatás vezető ideológiai, politikai és társadalmi alapelvként jött létre, nem pedig a munkások összesített, önmaguk megfogalmazta érdekének megtestesüléseként; sokkal inkább kötelező eszme volt, amelyet maga a párt fogalmazott meg. A valóság megfogalmazóinak előzetes politikai döntése nélkül társadalmilag vagy politikailag releváns dolgok nem létezhettek. Jugoszlá-

viában minden magánszemélynek egy ideológiailag megfogalmazott „táborhoz" kellett tartoznia, amely a kommunista párt által meghatározott társadalmi szerepet töltötte be. Nem létezett szabad egyéni lét az előzetesen kiadott engedélyek nélkül: tanárok és pilóták, bányászok és hegedűművészek – társadalmi értelemben – kizárólag „járulékos munkát végző munkásként" létezhettek, azaz az önigazgatás mindent átfogó univerzumának részeként. Az előre megfogalmazott ideológiai válasz szerint az egyén a társadalomban az emberi lét alapvető elemeként és végső korlátjaként működik. Ugyanez igaz a társadalom globális összetételére, az önigazgatás minőségére, amit kizárólagosan érvényesítettek. Minden olyan eszme vagy cselekedet, amely az önigazgatás által meghatározott közösség koncepcióján túlmutat, a felfogás szerint a munkásosztály és a szocializmus egészének történelmi érdekével áll szemben. Következésképpen az ilyen eszmék és cselekedetek támogatóit ellenségnek kell tartani, és semlegesíteni kell őket.

De ez nem csak a jugoszláv szocialista modell kétfokozatú gyűlöletének első részeként fogalmazódott meg. Jugoszlávia státusát és jelentését a párt ideológiájával az 1960-as évek végén, 1970-es évek elején jobbra tolták. A legitimitás keresése közben a párt a nacionalizmus felé indult el.[28] Ez az 1974-es Alkotmány elfogadásával vált nyilvánvalóvá, amelynek célja az volt, hogy legalizálják ezt az ideológiai váltást: a munkástársadalom(!) utópiáját kiegészítették a föderális egység határain belüli kizárólagos nemzeti identitás alapelvével, amely a többnemzetiségű államon belül megkövetelte a nemzeti homogenizálódást.[29] Az Alkotmány a nacionaliz-

28. Természetesen a nacionalizmus felé fordulás nem csak a jugoszláv szocializmus kizárólagos tulajdonsága volt. A szocializmus és nacionalizmus közti koncepcionális és ideológiai közelség, valamint a „valós szocialista" gyakorlat játszadozása a nacionalizmussal mindenki számára ismert volt. A jugoszláv eset azonban kitűnik azzal, hogy formálisan elismeri és intézményesíti a többnemzetiségű államban az etnikai kizárólagosság elvét.

29. Az Alkotmány 1. cikkelye kimondja: „Jugoszlávia föderális állam, amely az önkéntesen egyesült nemzetek államformáló közössége és szocialista köztársasága..., mely a munkásosztály és a dolgozó nép önigazgatására és annak hatalmára épül; ugyanakkor a dolgozó nép, az állampolgárok, nemzetek és nemzetiségek szocialista önigazgatású demokratikus közössége, amelyben mindenkinek azonos jogai vannak."

must mind az állam, mind a társadalom szisztematikus alapjaként fogalmazta meg, amelynek következményeként az egyes köztársaságok keretében legalizálta a jugoszláv nemzetek homogenizálását. Az Alkotmány tökéletesítette az atomizálás folyamatát: az egyénnek megszűnt mindenfajta társadalmilag releváns léte, és csak „munkásként" vagy egy nemzeti csoport tagjaként létezett. Fontos rámutatni azonban arra, hogy a „munkásosztály szuverenitása" – bár hivatalosan központi ideológiai elv – az etnikailag meghatározott föderális egységek határán véget ért. A „munkásosztály" identitása ugyanúgy etnikai maradt. Ily módon Jugoszlávia a nemzeti szocializmus *mixtum compositumává* alakult, kitörölve a föderális közösség mindennemű politikai tartalmát és relevanciáját (fontos kivétel volt a föderáció karizmatikus elnöke és a hadsereg). Jugoszlávia kvázi-föderáció volt, amelyben a nemzet misztikus elem, egy háló központja, melyet a föderális egységek, a párt és az önigazgatás nemzeti ágai fontak.

Mindennek gyakorlati következményeként Jugoszlávia a lerombolását követő években „a nemzeti és republikánus kilátótornyok gyűjteménye volt, ahonnan minden nemzet folyton figyelte a többit... A bizalom intézményesített hiánya a jugoszláv állam alapvető jellemzője volt" (PESIĆ 2000, 18). A módszertani determinizmus céljával és szomorú előnyével tovább is mehetnénk és azt is állíthatnánk, hogy ez az intézményesített bizalmatlanság vagy a kommunisták és nacionalista ideológiák irracionális fénye viszonylag zökkenőmentesen alakult át a gyűlölet ideológiájává, utat nyitva a következő évek tragédiájának.

A szocialista és nacionalista kizárólagosság különleges kombinációja a köztársaság elnökének, karizmatikus egyéniségének köszönhetően több évig tartott. De közvetlenül Tito halála után feltűntek a széthullás jelei. A *pater familias* nélkül megzavarodott nacionalista kommunisták kifullasztották önmagukat, az egész társadalom vitában állt, és kölcsönösen blokád alá helyezték egymást. Ami bizonyos szempontból lenyűgöző volt, hogy 1987-ig Jugoszlávia *differentia specifica* alaprajza komoly válságba került, de a vezető elit mégis kitartóan megtagadta a válság létének elismerését. Nyilvánvaló volt azonban, csak idő kérdése, hogy a kommunista ideológia

rituális maradványainak maszkja lehulljon – a központi kérdés az volt, ki fogja először nyíltan kimondani: a kommunizmus meghalt és a hat föderális egység működési elveként csak a nacionalizmus maradt meg.

GYŰLÖLETBESZÉD SZERB MÓDRA

Az 1980-as évek során Jugoszlávia politikai vákuumban élt. A vezető elit még nem volt kész arra, hogy az eseményeket a rendszer demokratikus átalakításának segítségével megváltoztassa, sem arra, hogy nyíltan és kizárólagosan (azaz a régi ideológiára való utalás nélkül) búcsút intsen az uralkodó nacionalista ideológiának. A demokrácia pusztán a meglévő körülmények egy radikális normatív alternatívája volt – radikális és normatív abban az értelemben, hogy az akkori Jugoszlávia alapjaival állt szemben. Másrészt azonban a nacionalizmus – mind rendszer szerint, mind ideológiai értelemben – már működött. Választ tudott adni az állam identitásválságára és működtek intézményesen megszervezett egységei. Ilyen körülmények között nem Milosevics volt az első, aki felismerte, hogy a kommunista ideológia már nem volt képes Jugoszláviát összetartani – viszont ő volt az első, aki nyilvánosan meg tudott szabadulni ettől az ideológiától.

Ebben a kontextusban használták fel az etnikai gyűlölet eszméjét arra, hogy szétrombolják Jugoszláviát. A „szerb nemzeti kérdés" távlatában a Milosevics-rendszer határozottan populista stratégiával a nemzeti egység mítoszára összpontosítva és az „ellenség" folytonos kialakításának segítségével megfogalmazta: „kit kell egyesítenünk". Beindították a nacionalista indoktrináció komplex gépezetét, hogy alapot teremtsenek az átható etnikai, politikai mobilizáláshoz. A háborút olyan értelmiségiek alakították, akik a rendszernek nem voltak közvetlenül részesei.[30]

A politikai programot is működtető, paranoid nacionalizmus formájában megjelenő szerb nemzeti tudat létrehozóinak szerepét az értelmiségiek

30. A továbbiakban összefoglalom a „Szavak és halál: szerb nacionalista értelmiségiek" című írásom főbb érveit.

vették át. A rendszer a radikális nacionalizmusnak utat nyitva lehetőséget adott a szereplőknek, hogy a nacionalista ideológiát az egyetlen legitim „politikai kurzusként" határozzák meg. A pártállamnak olyan új ideológiára volt szüksége, amely egy új valóságot is teremtett. Mivel önmaga ezt az *ideológiai puccsot* nem tudta megvalósítani (mert képtelen volt olyan radikális ideológiai változást előidézni, amely nem fenyegette önmaga pozícióját), a régi vezető elit vált nacionalista értelmiséggé. Ahelyett azonban, hogy az értelmiséget formálisan az ideológiai államapparátus részévé tette volna, a rendszer egyszerűbb megoldást választott: a nacionalistákat bízta meg azzal a feladattal, hogy hozzanak létre egy új szimbolikus univerzumot, felkínálva nekik a hatalom kommunikációs csatornáit és eszközeit, ugyanakkor kívül tartva őket a hatalmi struktúrákon. A nacionalista értelmiség helyzete és stratégiája formálisan ugyanaz maradt, mint a szocializmus idején: hallgatni és figyelni a hatalom jelére, amellyel a megengedett privilégiumokat meghatározhatják, majd cselekedni (SLAPSAK 1994, 63) a megengedett mozgástéren belül. Míg a szocializmusban a valóság kötelező képe és a privilégiumok tere a párt mint „kollektív értelmiség" adománya volt, ezt a kreatív hatóságot nem nevezték ki „független" értelmiséggé. A rendszer és a nacionalista értelmiség kapcsolatának új egyenletét a következő módon rekonstruálhatjuk:

Mi, a rendszer, biztosítjuk számotokra, értelmiségnek, a nyilvánossághoz való teljes hozzáférés lehetőségét abban az esetben, ha ti mindent megtesztek azért, hogy mi fennmaradjunk. Így megtiltjuk nektek azt, hogy kimondjátok a tulajdonképpeni valóságot, de felhatalmazunk benneteket arra, hogy szabadon használjátok a régi eszméket a valóság hamis képének kialakításához. A mi feladatunk az, hogy materializáljuk ezt a képet, bármibe kerüljön is.

A feladatot eredetileg a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia valósította meg. 1986 szeptemberében egy *Memorandum...* című dokumentumot fogadtak el, amely lesújtó világossággal mutat rá a szerb nacionalizmus lényegére, amelyet a következő években alkalmaznak és továbbfejlesztenek. E dokumentum politikai célja, hogy feszültséget gerjesszen az

országban Jugoszlávia „szerb nemzeti érdek” alapján meghatározott újraértelmezésével érvelve. A létező legrosszabb módot választották. Kialakították a „haragnacionalizmust”, amely analitikailag jelentéktelen, de az ideológiailag erős szerbek jugoszláviai mártíromságának koncepciója köré épült. A szerbeket a kommunista maszk mögé rejtőzött hagyományos ellenségeik koalíciója által inspirált, részletesen megtervezett és kivitelezett összeesküvés áldozataként mutatja be. „Az a nemzet, amely hosszú és véres harcokat követően végül elnyerte saját államát, amely képes volt egy új polgári demokrácia felépítésére mások segítsége nélkül, és amely a két világháborúban két és fél millió honfitársát veszítette el... négy évtized után az egyetlen nemzet Jugoszláviában, amelynek még mindig nincs saját állama. Ennél nagyobb történelmi vereséget békében el sem lehet képzelni” (MEMORANDUM... 1995, 133).

A *Memorandum*... legfőbb üzenete, hogy a szerb népet elnyomták. Komoly igazságtalanság érte, és végül is eljött az idő arra, hogy visszanyerje erőszakkal lerombolt emberi méltóságát. Más szóval: eljött az idő arra, hogy a szerb nép helyreállítsa az igazságot és a vele elkövetett igazságtalanság jellegét szem előtt tartva bármely legitim eszközt ehhez alkalmazzon. Ha lerántjuk az ideológiai köd és „tudományos” – mind történelmi és mind jelenlegi – manipulációk vékony leplét, leleplezódik e dokumentum lényege, amely legitimizálja a „másokkal” szembeni gyűlöletet. A gyűlöletalapú nacionalizmus mintáját követve a gyűlölet elsődleges legitimitása a „nemzeti védekező reakció” formáját ölti.

A dokumentum szerint a szerbek „a népirtó terror, Koszovóban a neofasiszta agresszió, Horvátországban pedig az újradefiniált, de hatékony asszimilációs politika” tárgyává váltak. A más köztársaságban élő szerbeket megfosztják jogaiktól: „nem használhatják nyelvüket és írásjeleiket”, „kulturális-szellemi identitásukat szisztematikusan lerombolják”, a szerb történelem az iskolákban „megváltoztatott formában és soviniszta interpretációban” kerül az oktatásba, a legjobb szerb írók közül sokat „mások ellopnak” és a közvélemény előtt, például, horvát írókként jelenítik meg őket.

E dokumentum célja volt, hogy érzelmeket és félelmet gerjesszen a gyűlölet igazolására. A *Memorandum*... és az azzal kapcsolatos reakciók bebizonyították szerzőiknek, hogy eszméik képesek *feltalálni a valóságot* azzal, hogy bizonyos ideológiai értelmezéseket tényként mutatnak be. A nemzet mint az ellenség (azaz ellenséges nemzetiségek) koalíciójával körbezárt ártatlan áldozat soviniszta képének *valóságként* történő bemutatása *egy új valóság kialakítása érdekében jelenik meg*. Míg az állam ideológiai apparátusa – legalábbis formálisan – még mindig a régi *klisékbe* volt zárva, az értelmiség elsőként ismerte fel, hogy a különleges jugoszláv körülmények közepette a valóság valóban „műtárgy” volt, amelyet a szavak használatával szelektálni és aktivizálni lehet. A túlzás veszélye nélkül bátran állíthatjuk, hogy a szerb nacionalizmus minden további ideológiai eleme ebben a dokumentumban gyökerezik.

Annak érdekében, hogy a preferenciáiknak megfelelően alakíthassák a valóságot, a nacionalista csoportoknak és a politikai rendszer nagy szövetségének „nemzetté” kell homogenizálni tagjait. De ez a homogenizálás csak akkor válhat hatékony politikai koncepcióvá, ha a nemzetet magát is speciális módon alakítják. Más szóval: a csoportoknak kell feltalálni a nemzetet. *Természetesnek és az egyetlen lehetségesnek* kell bemutatni azt, ami még nem is létezik.

E próbálkozás tükörképe azon csoportok felemelése, amelyek képesek megérteni és megfogalmazni a nemzet érdekeit, amelyek kizárólagos tulajdonosai az igazságnak (melyet óvatosan ellenállóvá kell tenni mindenféle racionális érvvel és alternatívával szemben). „A hűség és a nemzet teszi emberré az embert, néppé a népet. Lelküket, lényegüket, identitásukat, létüket. Ha megváltoztatjuk hitünket, elveszítjük önmagunkat, azaz megöljük önmagunkat” (LUKIĆ[31] 1989) Ha a „nemzet” e képe megjelenik a célcsoport többségének gondolatában, ha olyan álláspontként stabilizálódik, amely a társadalmi élet érzékelésének alapjául szolgál, akkor megkezdődhet a preferált valóság politikai előállításának folyamata.

31. A jogtudományok doktora, a SANU tagja.

A szerb média elemzése megmutatja: a hazugságok és sztereotípiák alkalmazása, a tények szelektív bemutatása és félreértelmezése instrumentalizálódott *1)* annak érdekében, hogy feltalálják és másokra erőltessék a hamis (azaz nem létező) nemzeti identitást, amely a nemzet mint „természetes közösség" mitikus koncepciójára épül; valamint *2)* hogy a jelent az emberek politikai, szociális, morális és pszichológiai értelemben káoszként, terrorként és félelemként éljék meg. Ebből a szempontból a rendszer előjogokat kapott arra, hogy mindent megtegyen, amit a „nemzet biztonsága" megőrzésének érdekében szükségesnek talál – amely könnyen tekinthető „természetes" következménynek.

E koncepció a nemzetépítés komplex folyamatának alapja. Az egyik legfontosabb kérdés, hogy megalkossák azt, ami nem létezik, azaz a nemzetet misztikus egységként, megkérdőjelezhetetlen egészként mutassák be, mert ez képviseli a természetes közösséget. A történészek újraértelmezik a múltat annak érdekében, hogy „feltalálják" azt. Ügyelnek arra, hogy e folyamatot úgy mutassák be, mintha ezzel idéznék fel mindazt, amit elfelejtettek vagy inkább, amit elnyomtak. Az archeológusok sírokat tárnak fel, hogy bemutassák a nemzet ősi eredetét (és még gyakrabban, hogy bebizonyítsák az „ellenünk" elkövetett „népirtó bűnöket"). Az írók dicsőítik az etikai hagyományokat, mítoszokat és kultuszokat annak érdekében, hogy felfedjék a nemzet időtlen tulajdonságait. Ezek az értékek és érdemek természetesen kizárólagosak és egyedülállóak, dichotómiát hoznak létre, amelyek alapján mindenki, aki nem tartozik az „eredet közösségéhez", kívülálló, sőt ellenség.

A propaganda, a sztereotípiák kialakítása a tömegkommunikációs eszközökkel, a manipulálás, az oktatás[32] és a kultúra mind arra szolgált, hogy létrehozzák a *mitologizált politikai kurzust.* Mindez csak látszatra jelentés nélküli: „Európa legősibb népét", azt a népet, amely „egyedülálló" és „dicsőséges", arra tanították, hogy alapvető erényként fogadja el a halál és a

32. „Nem nevelhetjük gyerekeinket kozmopolita szellemiségben, csak a patriotizmus és a szülőföld iránti szeretet szellemében. Egy nagy ideológiát kell ezekbe a kis fejekbe beleverni." – E szavakat mondta a szerb oktatási miniszter F. David (1994, 1-2) után.

mártíromság kultuszát, az árulás és legyőzettetés etikáját. De amikor eljön a lehetőség arra, hogy megtorolják a „múlt ártatlan áldozatait" és „szent jogon helyreállítsák az elvesztett méltóságot", minden sokkal átláthatóbbá válik. Igaz, hogy Mi „egyedülállóak vagyunk", hogy a Mi „legyőzettetéseink" egyedülállóan dicsőségesek, de most eljött az idő arra, hogy egyszer s mindörökre győzelemre jussunk. Ezen a ponton átláthatóvá érik az újonnan kialakított mitológiai nonszensz egészének lényegében politikai jellege. Az első politikai alap az egyéni identitás lerombolása. A végső célja a totalitárius hatalom újraigazolása az új legitimitás segítségével. A régi rendszer totalitárius magja, a felülről kierőszakolt egység ideológiája ugyanaz marad, de az egység új koncepciója most sokkal vonzóbb és az egyén számára könnyebben válik „önkéntessé". A misztikus „Mi" kialakítására építve – amely a „nemzeti lét lényegét" hivatott kifejezni, azaz a nemzet és alapvető értékei legfontosabb jellemzőinek képét, amely minden tagjához hozzátartozik –, a nép többsége igazságosnak és „természetesnek" fogadja el a szabadság és egyéni autonómia megsemmisítését. Ha kialakult a nemzet és az egyén magáévá tette annak lényegét, a nép készen áll arra, hogy megváltoztassa életét (azt az életét, amelyet már „sorsában" felismert) – Behemóttá alakítsa. E Behemótot jogszerűen a nemzet megszemélyesítőjeként a megkérdőjelezhetetlen akarat „végre megtalált" eszközeként ismeri el. Ily módon a nemzet ideológiailag előállított alakja kilép a politika színterére. Következésképpen – a „szent célok" megvalósításának feladatával – a rendszer politikai gyakorlatát nemcsak a megkérdőjelezhetetlen vezetés jellemzi, hanem hogy nyíltan nem tiszteli a jogot és a politikai élet eljárási szabályait.

Az ellenőrizhetetlen hisztéria, agresszív idegengyűlölet és soviniszta gyűlölet segítése volt az értelmiség és a politikai vezetés legrémisztőbb tulajdonsága. De ez nem pusztán a végletekig vitt „pszeudomisztikus nonszensz" (Hannah Arendt) volt. A szerb nacionalista értelmiség dogmái, amelyek megjelenésükben a butaságig misztikusak voltak,[33] szigorúan a

33. Ahogy a tisztelt író, A. Isakovics rámutatott: „Mi [szerbek] vagyunk az ókori görög antikvitás filozófiájának és a periklészi korszak kultúrájának örökösei" (1991).

rendszer instrumentális racionalitását szolgálták, azaz azokat az erőfeszítéseket, hogy mindenféle ellenzéki gondolat vagy cselekedet sárba tiprásával fenntartsák a hatalom monopóliumát.

Az így meghatározott nemzet határain kívül nem lehetséges sem társadalmilag, sem politikailag releváns lét. Pragmatikusan fogalmazva ez azt jelentette, hogy az ily módon kialakított nemzethez való tartozás minden egyén feltétlen engedelmességét követeli meg.

Végül pedig a harag nacionalizmusának többnemzetiségű közösségében, „pszeudomisztikus nonszenszében" az abból következő politikai célkitűzéseket csak az erőszak végleges alkalmazásával lehet megvalósítani, amelyet egyaránt alkalmaznak a „természetes közösséghez" nem tartozókkal és a „saját soraink" azon tagjaival szemben, akik megtagadják a törzsi kizárólagosságra épített közösség létének objektivitását. A nemzeti identitás logikája a „sértett büszkeség és méltóság" köré épül, amely gyökereiben tartalmazza az önmaguk által feltételezett jogot a megtorláshoz: ebben a nemzeti öntudatban a háború a nemzeti lét lényege újraalakításának szükségszerű eszközévé válik. Így tulajdonképpen csakis a háború árán megvalósított béke tekinthető méltónak a szent szerb nemzet tulajdonságaihoz.

Nem számít más, csak a nemzetiségi tisztaság alapján kialakított egység, és az emberi élet csak akkor érték, ha az a „szent parancsolattal" van kapcsolatban. Ezen a ponton a „szent halál" régi kultusza a közélet fontos részévé válik: egy jövőbeni háborúban az esetleges emberi életek elvesztése legitim, ugyanúgy, mint az elveszített emberi életek az igazságtalan múltban – tudva, hogy a kizárólagosan szerb államban boldog lesz a jövő, amely azokra vár, akik mindezt majd túlélik.

A halál megszállott megdicsőítése mélyen benne rejlik a szerb hagyományokban, kezdetei a régi mítoszokból ismert fegyveres összecsapásokban gyökereznek, amelyek „mások" válogatás nélküli meggyilkolását a legmagasabb erkölcsi kötelességként igazolják.

Fordította Korencsy Ottó

IRODALOM

David, F. 1994: „The Creating of Stereotypes." Against Cenzorship and Abuse of Media. *Republica* (10), 12. (Speciális kiadás.)

Gramsci, A. 1985. Forradalom „A tőke" ellen. In *Politikai írások (1916–1926)*. Budapest, Kossuth.

Isaković, A. 1991: *Politika* (március 2.).

Lenin, V. I. 1964: Mi a teendő? (A spontán fellendülés kezdete). *Lenin Összes Művei* (6. kötet). Budapest, Kossuth, 26–31.

Lenin, V. I. 1969: A marxizmus három forrása és három alkotórésze. *Lenin Összes Művei* (23. kötet). Budapest, Kossuth, 40–47.

Lukić, R. 1989: *Politika* (június 28).

Memorandum SANU i abgovori na kritike. 1995: (Kiadta: K. Mihailovits és V. Krestić), Beograd.

Merleau-Ponty, M. 1969: *Humanism and Terror*. Boston, Beacon Press.

Pestić, V. 2000: The War for Ethnic States. In N. Popov (szerk.): *The Road to War in Serbia*. Budapest.

Puhovski, Z. 1983: Granica društvene promjene – promjena društvene granicae. *Marksisticka misao* (1).

Puhovski, Z. 1994: The Moral Basis of Political Restructuring. In C. Brown (szerk.): *Political Restructuring in Europe. Ethical Perspectives*. London.

Slapsak, S. 1994: *Ogledi o brežbizmosti*. Beograd.

Slapsak, S. 1998: Serbian Alternatives: Are there Any?. *East European Reporter* (5).

Vojnić, D. – Puhovski, Z. 1993: *„The Economic and Political Dimensions of Transition", Politics and Economics of Transition*. (Z. Puhovski *et. al* szerk.). Zagreb.

Kaltenbach Jenő

„GYŰLÖLETBESZÉD-RETORIKA" A KISEBBSÉGI OMBUDSMANHOZ ÉRKEZETT NÉGY PANASZÜGY TÜKRÉBEN

A GYŰLÖLETKELTÉS, GYŰLÖLETRE USZÍTÁS JOGI FOGALMA

A „gyűlöletre uszítás" jogszabályi kitételét a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. évi törvény (Btk.) tartalmazza, de annak fogalmát részletesen nem határozza meg.

A közösség elleni izgatás büntető törvényi tényállását az 1989. évi XXV. évi törvény 15. §-a állapította meg, amelynek (2) bekezdését azonban – utólagos normakontroll keretében – megsemmisítette az Alkotmánybíróság (30/1992. [V.26.] AB-határozat). Az Alkotmánybíróság döntése előtt a közösség elleni izgatás törvényi tényállása az alábbi volt:

„269. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt

a) a magyar nemzet,

b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen **gyűlöletre uszít**, illetve gyűlölet keltésére alkalmas **egyéb cselekményt követ el**, bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

269 § (2) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt **sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ**, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő."

Az Alkotmánybíróság eljárására több – az alkotmányellenesség megállapítására irányuló – indítvány alapján került sor. Az utólagos normakontrollra ezen kívül az adott különös okot, hogy a Pesti Központi Kerületi Bíróság az előtte folyamatban lévő bűnügyben eljárását felfüggesztette, és az Alkotmánybíróság állásfoglalását kérte, mert a Btk. 269. §-át alkotmányellenesnek minősítette.

A kifogásolt rendelkezés alapvetően kétféle, egymástól elhatárolható magatartást szankcionál. Az (1) bekezdés a **„gyűlöletre uszítást"** mint elkövetési magatartást rendelte büntetni, míg a (2) bekezdés elkövetési magatartásként a „sértő vagy lealacsonyító kifejezés használatát vagy más ilyen cselekmény elkövetését" jelölte meg (**„gyalázkodás"**).

Az Alkotmánybíróság eljárása során az alábbi kérdéseket vizsgálta:

- A véleménynyilvánítási szabadság szerepe egy alkotmányos jogállamban.
- A „gyűlöletre" uszítás kifejezés alkotmányossági vizsgálata.
- A „gyalázkodás" kifejezés alkotmányossági vizsgálata.

A Btk. 269. § (1) és (2) bekezdésében foglalt elkövetési magatartások egyaránt érintik az Alkotmány 60. § (1) bekezdésében meghatározott véleménynyilvánítási szabadság és a (2) bekezdésében megjelölt sajtószabadság fogalma alá vonható alapjogokat.

Az alapjogok korlátozását a jogalkotó – a felelősségi rendszer legsúlyosabb eszközével – a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével kívánta elérni. Az Alkotmánybíróságnak tehát azt kellett mérlegelnie: a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi korlátozása indokolt-e, és ha igen, a korlátozás (fenyegetés) mértéke vajon arányban áll-e az elérni kívánt céllal.

Az Alkotmánybíróság több határozatában – így a 30/1992. (V. 26.) AB-határozatban is – kifejtette: „a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen »anyajoga« többféle szabadságjognak, az úgynevezett »kommunikációs« alapjogoknak". (A véleménynyilvánítási szabadságjoghoz kapcsolódik ugyanis a lelkiismereti és vallásszabadság, valamint a gyülekezési jog is.)

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az emberek meghatározott csoportja elleni **gyűlöletkeltésnek történelmileg bizonyított, kártékony hatása van:** „a faji, etnikai, nemzetiségi, vallási szempontú, alsóbb- vagy felsőbbrendűséget hirdető nézetek, a gyűlölködés, megvetés, kirekesztés eszméinek terjesztése az emberi civilizáció értékeit veszélyeztetik".

Ebből következően az Alkotmánybíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy „a gyűlöletre uszítás alkotmányos védelemben részesítése feloldhatatlan ellentmondásban lenne az Alkotmányban kifejezésre jutó politikai berendezkedéssel és értékrenddel..."

Azonban a véleménynyilvánítási szabadság büntetőjogi korlátozása csakis a korlátozás szükségessége és arányossága követelménye mellett nem ütközik az alaptörvénybe.

Az Alkotmánybíróság okfejtésében kiemelte, hogy az Alkotmányban foglalt véleménynyilvánításra vonatkozó szabadságjog korlátozását szükségessé és indokolttá teszi a Magyar Köztársaság nemzetközi kötelezettségvállalása is. A Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya szerint ugyanis „törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat".

Alkotmányos kötelezettség ugyanakkor az, hogy a jogalkotónak az általa büntetni rendelt magatartásformát egyértelműen – az önkényes jogértelmezés lehetőségét kizáró módon – kell megfogalmaznia. A „gyűlöletre uszítás", illetőleg „izgatás" fogalma az egységesnek mondható joggyakorlat szerint olyan negatív, erős ellenszenvet magába sűrítő, heves ellenséges érzelem keltése, amely nélkülözi a józan megfontolást és a tények, érvek ütköztetésére, tárgyilagos mérlegelésére képtelen állapotot idéz elő.

A Btk. 269. § (1) bekezdése szerint büntetni rendelt magatartás tehát nem egyszerűen a gyűlölet keltésére, felébresztésére terjed ki, hanem a gyűlöletre uszításra, amely nem más, mint az erőszak érzelmi előkészítése, illetve kifejezett kísérlet annak kiváltására.

A *Magyar Nyelv Értelmező Szótára* szerint: „A gyűlölet az egyik legszélsőségesebb negatív, nagyfokú ellenséges indulat. Aki uszít, az valamely személy, csoport, szervezet, intézkedés ellen ellenséges magatartásra, ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztat, ingerel, lázít."

Tekintettel arra, hogy már a *Csemegi Kódex*ben is a „gyűlöletre izgatás" volt az elkövetési magatartás, a jogalkalmazók a konkrét esetek megítélésében több mint száz év értelmezési gyakorlatára támaszkodhatnak. A Curia már a századfordulón több döntésében foglalkozott az „izgatás" fogalmával. A Curia magyarázata szerint „izgatás alatt nem valamely kedvezőtlen vagy sértő vélemények kinyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezvén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet" (*Büntetőjogi Döntvénytár,* 7. kötet, 272).

Nem izgatás tehát a bírálat, helytelenítés, kifogásolás, sőt még a sértő nyilatkozat sem; izgatásról abban az esetben van szó, midőn a kifejezések, megjegyzések (stb.) nem az értelemhez szólnak, hanem az érzelmi világra akarnak hatni, és szenvedélyek, ellenséges indulatok felkeltésére alkalmasak. Fontos kiemelni, hogy az izgatás megvalósítását illetően teljesen közömbös, hogy az állított tények valósak-e vagy sem: a lényeg az, hogy valós vagy valótlan adatoknak a csoportosítása, közzététele a gyűlölet felkeltésére alkalmas legyen.

A Btk. 269. § (2) bekezdésében foglalt elkövetési magatartással – a „gyalázkodás" fogalmával – kapcsolatban az Alkotmánybíróság azt állapította meg, hogy a negatív értékítéletek nagy nyilvánosság előtti (általában a sajtó útján, illetőleg gyűléseken) kifejezésre juttatása miatti büntetőjogi szankció kilátásba helyezése aránytalanul súlyos, aránytalan mértékben korlátozza a szabad véleménynyilvánításhoz való jogot. Ez esetben ugyanis pusztán a köznyugalom „elvont", esetleges fenyegetettségéről lehet szó, amely kétségtelenül rendelkezik bizonyos fokú társadalomra veszélyességgel, amelyet azonban büntetőjogon kívüli eszközökkel is lehet kezelni.

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra is, hogy a „köznyugalom" maga sem független a véleményszabadság helyzetétől. „Ahol sokféle véleménynyel találkozhatnak az emberek, a közvélemény toleráns lesz; míg zárt tár-

sadalmakban sokkal inkább felkavarhatja a köznyugalmat egy-egy szokatlan hang is... A véleménynyilvánítás szükségtelen és aránytalanul szigorú korlátozása a társadalom nyitottsága ellen hat."

Az Alkotmánybíróság határozatának indokolásában kifejtette: „Különbséget kell tenni a gyűlöletre uszítás és a sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata között. A »nagy nyilvánosság« – a gyűlésektől eltekintve – gyakorlatilag a sajtónyilvánosságot jelenti. A létrejött sajtószabadságban senki nem hivatkozhat külső kényszerre, aki a nyilvánosság elé lép, minden sorral, amit leír, magát adja, és teljes erkölcsi hitelét kockáztatja. Politikai kultúra és egészségesen reflektáló közvélemény csakis öntisztulással alakulhat ki. Aki tehát gyalázkodik, magát bélyegzi meg, s lesz a közvélemény szemében »gyalázkodó«. A gyalázkodásra bírálat kell hogy feleljen. E folyamatba tartozik az is, hogy számolni kelljen magas kártérítésekkel. Büntetőjogi büntetésekkel azonban nem a közvéleményt és a politikai stílust kell formálni – ez paternalista hozzáállás –, hanem más jogok védelmében, az elkerülhetetlen szükséges esetekben szankcionálni."

A fentiekben kifejtettek alapján tehát az Alkotmánybíróság a Btk. 269. § (2) bekezdésében foglalt – a gyalázkodás vétsége néven is ismert – büntetőtörvényi tényállást megsemmisítette.

AZ EURÓPAI TANÁCS IRÁNYELVÉBEN FOGLALT „ÚTMUTATÁS"

Számos – hazánk által is ratifikált – nemzetközi jogi norma, egyezmény fogalmaz meg tiltó rendelkezést a nemzeti, etnikai, faji, vallási csoportok elleni gyűlöletkeltésre, uszításra vonatkozóan (például az 1969. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett. a „faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről" szóló New York-i Egyezmény, illetve az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel ratifikált Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya és más egyezmények is).

Most egy egészen friss (tulajdonképpen csak az Európai Unió tizenöt tagállamára kötelező) dokumentumról szeretnék szólni, konkrétan az Európai Unió Tanácsa által „a faji vagy etnikai származástól függetlenül a személyek közötti bánásmód egyenlőségének alapelve alkalmazásáról" szóló 2000/43/EC számú, június 29-én elfogadott direktíváról.

A direktíva általánosságban tiltja a faji vagy etnikai alapú diszkrimináció eseteit, illetőleg gazdag fogalommagyarázattal szolgál.

Témánk szempontjából a *preambulum* (11) bekezdése érdemel kiemelést, mely kimondja: „diszkriminációnak kell minősíteni a faji vagy etnikai származás miatt személyek vagy csoportok **zaklatását**, amely megfélemlítő, ellenséges, támadó jellegű vagy amely megzavarja a környezetet".

A „zaklatás" vagy „üldöztetés" fogalmának tartalma nem tisztázott, annak ellenére, hogy az üldöztetés kifejezés szerepel különböző jogszabályokban, mindenekelőtt a menekültek jogairól szóló Genfi Konvenciónak is kulcsfontosságú kategóriája.

A direktíva szellemében az uniós tagállamoknak, illetve a csatlakozni kívánó országoknak is előbb-utóbb meg kell alkotniuk a faji megkülönböztetést tiltó nemzeti törvényeiket, amelyekben majd feltehetően sor kerül a „zaklatás" fogalmának meghatározására is.

A menekültügyből ismert „üldöztetés" analógiájának felhasználásával a kisebbségi ombudsman hivatalában konkrét normaszöveg is készült, illetve törvényjavaslat is, amely kísérletet tett a definíciók megalkotására. Javaslatunk szerint e magatartást a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény tényállásai között lehetne szerepeltetni az alábbi tartalommal:

„Aki

a) valós vagy vélt etnikai, nemi, vallási, vagyoni vagy egyéb társadalmi helyzete szerinti hovatartozása miatt személlyel vagy csoporttal szemben olyan hátrányos megkülönböztetéssel járó bánásmódot tanúsít, amely alkalmas arra, hogy a csoporttal szemben ellenséges, kirekesztő környezet alakuljon ki,

b) az *a)* pontban említett csoportról tényeket, értékítéletet oly módon hoz nyilvánosságra, hogy az alkalmas a csoporttal szemben ellenséges, kirekesztő környezet kialakítására,

szabálysértést követ el."

Az általunk javasolt szabálysértési tényállás elfogadása esetén „lefedné" az úgynevezett „gyűlöletbeszéd" esetkörét is, és ha nem is a Büntető Törvénykönyv, de a „bagatell" büntetőjog, azaz a szabálysértési jog eszközeivel szankcionálná a személyekkel, csoportokkal szembeni ellenséges, kirekesztő környezet kialakítását eredményező bánásmód lehetséges eseteit, ideértve természetesen a közvetlen diszkriminációt megvalósító gyalázkodást és a tények, értékítéletek nyilvánosságra hozatalát is.

A jogalkotó mérlegelésén múlik, hogy a szabálysértési tényállást a fenti eredményorientált („alkalmas arra") formához képest esetleg célzatos cselekményként fogalmazza meg, ebben az esetben az „ellenséges kirekesztő környezet kialakítása céljából" elkövetett magatartással valósulhatna meg a szabálysértés.

NÉGY PANASZÜGY BEMUTATÁSA

A kisebbségi biztoshoz számos olyan beadvány érkezik, amelyben a panaszosok – egyebek mellett – azt sérelmezik, hogy velük szemben az országgyűlési biztos vizsgálati kompetenciájába tartozó hatóságok képviselői durván, sértő módon, illetve a becsület csorbítására alkalmas kifejezéseket használnak („cigányoznak").

E cselekmények bizonyítása a gyakorlatban csak igen ritkán lehetséges, egyrészt mert vagy nem volt tanúja az esetnek, másrészt ha volt is tanú, nincs lehetőségünk felkutatni.

A „gyűlöletbeszéd" témakörét illetően tehát csak azokról az ügyekről tudunk beszámolni, amelyek az írott vagy elektronikus sajtó útján történt egyes kijelentésekkel, értékítéletekkel kapcsolatosak.

1. Az egyik ilyen beadvány az 1998-as szilveszteri rádiókabaréban elhangzott, a cigány kisebbséget sértő egyes „vicceket" kifogásolta. Az ügyben az ORTT Panaszbizottságának a vizsgálatát kértük, amely szerv megállapította, hogy egyes kabarérészletek alkalmasak voltak arra, hogy „asszociációs úton", illetőleg direkt módon is erősítsék a „cigány kisebbséggel

kapcsolatos, a társadalomban élő előítéleteket". Ezért az ORTT Panaszbizottságának eljáró tanácsa felhívta a műsorszolgáltató figyelmét arra, hogy tartsa be a rádiózásról és a televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény 49. § (1) bekezdésében foglaltakat (egyoldalú tájékoztatás tilalma, illetve a kiegyensúlyozott tájékoztatás követelményének elve).

A fenti esetben – annak ellenére, hogy a rádiókabaré egyes jelenetei alkalmasak voltak a cigány kisebbség kedvezőtlen színben való feltüntetésére, nem beszélhetünk „gyűlöletbeszédről", hiszen a gyűlöletre uszítás szándékának a gyanúja sem merült fel.

2. Egy másik eset – a sajtóból sajnálatos módon jól ismert – zámolyi cigány családok Csór községbe költözésével kapcsolatos. A Magyar Televízió M1-es csatornája helyszíni riportot készített az ügyben és a műsorvezető, valamint a riporter az alábbi kijelentéseket tette:

„Húsvétkor a faluba költöztek a zámolyi romák, azóta pedig a helyiek szerint ugrásszerűen megnőtt a betörések száma... A falubéliek megdöbbenve tapasztalták, hogy a települést ellepték a romák. Az utolsó csepp pedig az volt, hogy tegnap és tegnapelőtt hat lakást rámoltak ki a faluban."

Az egyik – a riporter által megszólaltatott – helyi lakos a község elhagyására szólította fel a roma családokat, arra hivatkozva: „annyira lopnak, hogy az borzalmas". A település polgármestere mindezek után úgy nyilatkozott a televízió nyilvánossága előtt a roma családokkal kapcsolatban, hogy „az országban, az emberek között nincs helyük, mivel az állatok is az élősködőket kivetik maguk közül".

Az ügyben ugyancsak az ORTT Panaszbizottságának az eljárását kezdeményeztük, mely szerv megállapította, hogy a Magyar Televízió a kifogásolt Híradó című műsorában „megsértette a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény 3. § (2) és (3) bekezdésében foglaltakat, mivel etnikai kisebbségi csoporttal szembeni gyűlölet keltésére alkalmas kijelentéseket tartalmazó műsort sugárzott".

(Ezzel az esettel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a becsület csorbítására alkalmas tényállításokkal, illetve sértő kifejezések használatával a nyilatkozók megvalósították a rágalmazás, illetőleg a becsületsértés bün-

tetőtörvényi tényállásait is, azonban az érintettek nem terjesztettek elő – a büntetőeljárás lefolytatásához szükséges – magánindítványt. Ez az ügy jól példázza az előzőekben említett szabálysértési tényállás kodifikálásának szükségességét, hiszen kétségtelen: egy objektív társadalmi veszélyességgel rendelkező cselekményről van szó, amelyet – a személy szerint sérelmet szenvedettek szubjektív akaratától, illetőleg lehetőségeitől függetlenül – szankcionálni kellene. A büntetőjog szankciórendszeréhez képest – amely a társadalmi szabályozás „végső eszköze" – egy szabálysértési fenyegetettség célszerű és arányos alternatívát jelentene.)

3. Egy panaszos azt kifogásolta, hogy Kecskemét Megyei Jogú Város – a helyi tájékoztatást szolgáló – *Hírlevél* című közleményében folyamatosan a cigány kisebbséget sértő írások jelennek meg, ráadásul olyan formában, hogy a cigányok által állítólagosan elkövetett rongálások megakadályozása érdekében a magyar lakosságot „aktív" védekezésre szólítják fel („SEGÍTS MAGADON MAGYAR!").

Az ügyben közösség elleni izgatás miatt büntetőeljárást kezdeményeztünk a Bács-Kiskun megyei Főügyészségnél, amely hatóság bűncselekmény hiányában a nyomozást megtagadta. Az ügyészi határozat indokolása szerint „a *Hírlevél*ben írtak nem a cigányság mint etnikai csoport egésze ellen, hanem azon, a társadalmi együttélési szabályokat és törvényes előírásokat megszegő személyek elleni összefogásra hívnak fel, akik a kecskeméti Műkertváros területén a lakosságot megfélemlítő, bántó és kárt okozó magatartást tanúsítanak". A főügyészség kimondta azt is, hogy „a *Hírlevél*ben kifogásoltak nem uszítanak gyűlöletre a cigányság mint etnikai csoport ellen".

4. Hasonló tartalmú panaszbeadvány érkezett egy másik budapesti helyi kiadvány ellen. Konkrétan a *Kőbányai Hírek* című lapban jelent meg „Erőszak sorozatban" címmel egy írás, amelyben a következő mondatok voltak olvashatók: „Az idősebb roma támadó felrángatta ültéből a táskás embert és a közeli ajtóhoz nyomta, s a gyomor tájékán többször megütötte. A fiatalabb kést vett elő..."

A panaszos annak a megállapítását kérte, hogy az említett cikk megfogalmazása sérti-e a kisebbségi törvényben biztosított jogokat. Az üggyel kapcsolatban azt állapítottuk meg, hogy a közösség elleni izgatás büntetőtörvényi tényállásának a gyanúja nem állapítható meg, és – mivel konkrét személyeket az írás nem említett meg – személyiségi jogsérelem sem történt.

Ettől függetlenül felhívtuk az illetékes önkormányzat figyelmét arra, hogy a hasonló jellegű tudósításokban a kisebbséghez tartozás kifejezett szerepeltetése nem indokolt. Az önkormányzat az ügyet képviselő testületi ülésen megtárgyalta és a polgármester, a képviselőtestület nevében, ígéretet tett a hasonló „sajtóetikai" vétségek elkerülésére.

Összefoglalva a fentieket: ebben az esetben sem beszélhetünk gyűlöletre uszításról annak ellenére, hogy a hasonló csekély súlyú, illetőleg jogilag el nem ítélhető tudósítások közlése hosszabb távon elősegítheti a roma kisebbséggel szembeni előítéletesség mélyülését.

HEGEDŰS ZSUZSA

A GYŰLÖLETBESZÉD MÖGÖTTI TÁRSADALMI JELENSÉGEK KÜLÖNBÖZŐSÉGE ÉS KEZELHETŐSÉGE

A következő eszmefuttatás egyszerre támaszkodik a franciaországi *SOS RACISME!* és a magyar *TÉGY A GYŰLÖLET ELLEN!* antirasszista mozgalom tapasztalataira és eredményeire, valamint azokra a szociológiai kutatásokra, amelyeket a társadalmi leszakadás és etnikai kirekesztés témájában a szerző Magyarországon, kollégái pedig, nevezetesen Michel Wieviorka és Philippe Bataille, a CADIS keretében Franciaországban végeztek.

A GYŰLÖLETBESZÉD MINT GYŰJTŐFOGALOM: ÁLEGYSÉG ÉS GYAKORLATI CSAPDA

A társadalmi gyakorlat vizsgálatával foglalkozó szociológus számára a „gyűlöletbeszéd" fogalma egyszerre jelent intellektuális problémát és gyakorlati akadályt.

Intellektuális problémát azért, mert egyes számban használva a gyűlöletbeszéd fogalma egységként jeleníti meg a faji előítéleteken alapuló sztereotípiák gyűlöletkeltő kontextusba szervezésére építő diskurzus összességét, ami által egy olyan látszategységet teremt, amely az azonos szövegkontextusban kifejeződő társadalmi jelenségeket egybemossa, vagyis azt tételezi és sugallja, hogy a diskurzus azonossága egyúttal a mögötte

megbúvó és ily módon kifejeződő viselkedésmódok, társadalmi gyakorlatok és jelenségek azonosságát is implikálja.

Holott – s itt már a gyakorlati akadályt is érintjük – ahhoz, hogy akárcsak kísérletet is tegyünk a gyűlöletbeszéd terjedésének megállítására, először arra a kérdésre kell választ kapnunk, mi magyarázza a gyűlöletbeszédet gerjesztő szélsőjobboldali ideológiák és pártok, valamint a gyűlöletbeszédet alkalmazó-terjesztő hétköznapi viselkedési és magatartásformák térnyerését az utóbbi tizenöt-húsz évben először Nyugaton, majd Keleten. Ehhez viszont mindenekelőtt azonosítanunk kell azokat a társadalmi problémákat, amelyek e két, a gyűlöletbeszéd látszategysége által egybemosott, de alapvetően különböző társadalmi jelenség felerősödéséhez vezettek.

Bármennyire azonos is a „szótár", valamint a létező előítéletek mozgósításán alapuló, bűnbakkijelölésre alkalmas s e célból előhívott sztereotípiák tára, a szélsőjobb gyűlöletbeszéde egy felülről, politikai csoportok által gerjesztett, hideg, számító s ennyiben „racionális" ideológia eredménye. A „lenti", a franciák által hétköznapi rasszizmusnak nevezett gyűlöletbeszéd ezzel szemben alapvetően indulati, érzelmi jellegű mivel – bár a minden társadalomban meglevő előítéletekre támaszkodik – elsődleges forrása az egyre tömegesebb elkeseredés, tehetetlenségérzés, reményvesztettség, valamint az ebből adódó magatartás- és viselkedési formák, amelyek a társadalom széles rétegeinek leszakadásából, marginalizálódásából vagy akárcsak elbizonytalanodásából, azaz a lecsúszástól való félelméből fakadnak.

Bármilyen nagy is tehát a két gyűlöletbeszéd diszkurzív hasonlósága és legfőképp a kettő találkozásából adódó veszély, szociológiailag két teljesen különböző problémáról van szó, amelyek kezelése alapvetően más módszert, hozzáállást és eljárást igényel, s legfőképp: egészen más időperspektívában helyezhetők el.

Ahhoz tehát, hogy a szélsőjobb és a gyűlöletbeszéd térhódításának gátat tudjunk szabni, a két jelenséget először is szét kell választanunk és külön kell kezelnünk. Ellenkező esetben a legjobbnak tűnő és az egyik

probléma kezelésére valóban alkalmas módszer is csődöt mond, mi több, a másik problémára alkalmazva a visszájára fordul.

Erre a legjobb példát a gyűlöletbeszéd elleni nyilvános fellépés ambivalens eredménye szolgáltat. Amennyire hatásosnak bizonyult ez a Franciaországban az egész értelmiséget és művészvilágot mozgósító fellépés a szélsőjobboldal ellen – döntő szerepet játszott ugyanis a nyilvánosan gyűlöletkeltő, rasszista és antiszemita beszéd törvényi szankcionálásának elérésében –, annyira hatástalannak, mi több, kontraproduktívnak bizonyult a hétköznapi rasszizmussal szemben.

Azon túl ugyanis, hogy ez utóbbi természetszerűleg törvényileg nem szankcionálható, a szélsőjobb által gerjesztett gyűlöletbeszéd és a hétköznapi rasszizmus egységes elítélése nemhogy elősegítette volna, hanem megnehezítette ez utóbbi okainak megértését, s ennek következtében bármilyen hatékony is volt az antirasszista diskurzus a közvélemény megszólításában, hála a média támogatásának, azokban a rétegekben, amelyek hétköznapi rasszizmusa a mindennapi élet ellehetetlenüléséből ered, inkább ellenérzést, mint szimpátiát keltett.

Mi több: azáltal, hogy a két gyűlöletbeszéd összemosása következtében a szélsőjobb ideológusai mellett az elkeseredésüket, a lecsúszástól való félelmüket gyűlöletbeszédben kifejező leszakadó társadalmi rétegek is a „vádlottak padjára" kerültek, a két gyűlöletbeszéd találkozásából fakadó veszély nemhogy csökkent volna, hanem szignifikánsan növekedett. Mégpedig azért, mert a szélsőjobb ideológusaihoz hasonlóan rasszistaként elítélt leszakadó rétegekben ez a sommás ítélet elsősorban a tényleges helyzetük, problémáik iránti értetlenséget, közönyt és empátiahiányt bizonyította, s ennek következtében nemhogy diszkvalifikálta volna, hanem bizonyos fokig legitimizálta a szélsőjobb által gerjesztett gyűlöletbeszédet.

Ennek illusztrálására elég emlékeztetni arra az 1980-as években ugyancsak elterjedt nézetre, miszerint amikor például az idegenek (emigráció) ellen agitál, *„Le Pen csak hangosan kimondja, amit mindenki gondol"*. Mi több: bár ezt a véleményt legalábbis ilyen formában nyilvánosan egyetlen politikus sem vállalta, a szalonképesebb megfogalmazást, hogy tudniillik

„Le Pen jogos problémákat vet fel, de rossz megoldásokat javasol", még baloldali politikusok is hangoztatták, és ezzel *nolens volens* maguk is hozzájárultak a szélsőjobb gyűlöletbeszédének *de facto* legitimálásához.

A KEZELHETŐSÉG FELTÉTELE: DISTINKCIÓ ÉS A „LENTI" PROBLÉMÁK PRIORITÁSA

A fordulatot Franciaországban az *SOS RACISME!* elnevezésű, francia születésű arab származású fiatalok által indított mozgalom hozta: a gyűlöletbeszéd általános elítélése helyett a rasszizmus intézményes (rendőrség, hivatalok diszkriminatív magatartása) és hétköznapi gyakorlata (arab származású fiatalokkal szembeni előítélet, erőszak, kirekesztés) ellen lépett fel, valamint a hétköznapi rasszizmust kiváltó, a társadalmi leszakadásból adódó, a mindennapi élet ellehetetlenülését súlyosbító körülmények (például slumosodás, a külvárosi lakótelepek gettósodása és az itt élő fiatalok marginalizálódása, a fiatalkori bűnözés, bandásodás ebből adódó növekedése) konkrét, helyi orvoslását tűzte ki célul.

A két probléma ilyeténképpen való szétválasztódása és a „lenti" elkeseredést kiváltó, fokozó helyi problémák pragmatikus megoldásának prioritása tette lehetővé, hogy a szélsőjobboldali ideológiák elleni fellépés diskurzusból hatékony cselekvési formává váljon, amely egyszerre képes a két problémát megkülönböztetetten kezelni, megoldásukra adekvát, konkrét javaslatokat tenni, és a megvalósításukhoz szükséges társadalmi támogatottságot a közvélemény mozgósításával *de facto* megszerezni.

Ami a felülről gerjesztett, hideg, számító gyűlöletbeszédet illeti, ennek kezelése – mint azt a francia és német példa is mutatja – relatíve egyszerű, amennyiben sikerül olyan társadalmi támogatottságot biztosítani, amely a politikai pártokat mind a jogalkotás, mind a politikai szövetségkötés területén cselekvésre készteti.

Ami ez utóbbit illeti, a közvélemény nyomására a szélsőjobb mindkét országban politikai karanténba került: a politikai pártok egységesen szalonképtelennek nyilvánították a szélsőjobboldali pártokat, semmilyen szinten, semmiféle szövetséget nem kötnek velük. Ami a jogalkotást illeti, a felülről gerjesztett gyűlöletkeltő beszéd, nevezetesen minden, a nyilvánosság előtt elhangzó fajgyűlölő, rasszista vagy antiszemita megnyilvánulás mára mindkét országban jogilag szankcionált.

A politikai karantén és a felülről gerjesztett gyűlöletkeltő beszéd jogi szankcionálása önmagukban természetesen nem elégségesek a szélsőjobboldali pártok politikai térnyerésének megállításához. Ehhez elsősorban a „lenti", a gyűlöletbeszédnek termékeny talajt szolgáltató elkeseredést, azaz a társadalmi leszakadás problémáját kell kezelni. Azonban – mint ahogy mindkét ország példája mutatja – a politikai karantén és a jogi szankciók a közélet minden szintjén és minden területén hatékony eszköznek bizonyultak mind a szélsőjobboldali ideológiák terjedésének megállításához, mind a gyűlöletkeltő beszéd és magatartásformák általános diszkvalifikálásához.

Ami a lenti, indulati jellegű s a társadalmi ellehetetlenülés, marginalizálódás, valamint a leszakadástól való félelem által indukált elkeseredést kifejező gyűlöletbeszédet illeti, a probléma kezelése természetesen nagyságrendekkel nehezebb, s csak a kiváltó okok, nevezetesen a társadalmi leszakadás, kirekesztődés prioritásként kezelésével közelíthető meg.

Míg a felülről gerjesztett gyűlöletbeszéd, azaz a szélsőjobboldali ideológiák visszaszorításához elsősorban politikai konszenzusra és az ezáltal biztosítható politikai (karantén) és jogi eszközök (szankciók) alkalmazására van szükség, a „lenti", a társadalmi leszakadás által táplált gyűlöletbeszéd és magatartásformák kezelése egyszerre igényel „fenti" politikai eszközöket (nevezetesen azt, hogy a társadalmi leszakadás megállítása politikai prioritássá váljon, s ez megfelelő szociálpolitikai, munkahelyteremtési, regionális fejlesztési és az esélyegyenlőtlenséget csökkentő oktatáspolitikai eszközökkel párosuljon), valamint „lenti", a mindennapi élet szintjén megjelenő és csak helyileg kezelhető problémák, feszültségek,

etnikai konfliktusok meg-, illetve feloldására alkalmas cselekvőképességet. Ennek segítségével a gyűlöletbeszédet, illetve az ezáltal gerjesztett kirekesztő, rasszista magatartásokat erősítő elkeseredés és reményvesztettség a társadalmi leszakadás elleni közös fellépés rugójává válhat.

Azt, hogy ily módon az elkeseredés és a leszakadástól való félelem, ami mind a fejlett nyugat-európai országokban, mind Közép-Európában a gyűlöletbeszéd, a diszkriminatív, rasszista magatartásformák, az etnikai konfrontációként megjelenő és megélt helyi konfliktusok felerősödésének alapvető forrása, pozitív cselekvési kapacitássá alakítható, a franciaországi példa, nevezetesen a helyi kezdeményezések sokasága és sikere ékesen bizonyítja. De azonos irányba mutat a *TÉGY A GYŰLÖLET ELLEN!* kezdeményezés tapasztalata is. A mozgalmat 1992 végén indítottuk a szélsőjobboldali ideológiák és a diszkriminatív, kirekesztő magatartásformák felerősödésének megállítására. Az a tény, hogy magát a felhívást, amely mindenkit arra invitált, hogy tegyen a fenti veszély ellen, néhány héten belül több mint háromszázezer személy írta alá, önmagában is jelezte a probléma vállalásához-kezeléséhez elengedhetetlen feltételt jelentő cselekvési készség erejét, s amelynek eredményeként a szélsőjobboldal Magyarországon is politikai karanténba került, miután az akkori legnagyobb kormányzópárt (a Magyar Demokrata Fórum) alig néhány hónapon belül kizárta soraiból a szélsőjobboldali ideológiát képviselő politikai erőket.

Azonban a felhívás hatására kezdeményezett helyi akciók, rendezvények hihetetlen sokasága és sokszínűsége azt is jelezte, hogy ez a készség képes tényleges cselekvéssé alakulni: ha a szélsőjobb által felülről gerjesztett gyűlöletbeszéd egyértelmű elítélése a „lenti", elkeseredést, indulatokat gerjesztő és a leszakadásból, illetve attól való félelméből adódó feszültségek iránti empátiával párosul, amely elsősorban a problémák közös ki- és megbeszélésére, valamint a feszültségeket kiváltó okok pragmatikus helyi kezelésére irányul. Erre a legjobb példát a *TÉGY A GYŰLÖLET ELLEN!* kezdeményezés által a társadalmi kirekesztés ellen szervezett helyi fórumok sikere nyújtotta. Azt pedig, hogy ez a cselekvési készség milyen mértékben képes tényleges aktivitássá alakulni, legékesebben az általános

iskolai tanárok számára összeállított, ugyanezen címet viselő tankönyv iránti kereslet hihetetlen – s a háromszori újranyomtatás (több tízezer példány) ellenére kielégíthetetlen – mértéke bizonyítja.

De a fenti állítást igazolja az a szociológiai kutatás is, amelyet két magyarországi kisvárosban 1988-ban kísérleti jelleggel végeztünk, a szociológiai intervenció módszerét alkalmazva. A módszer lényege, hogy a vizsgálandó társadalmi problémát a konkrét konfliktusok valóságos protagonistáinak konfrontációján keresztül jeleníti meg egy e célra összehívott csoport (illetve csoportok) keretében.

E módszertan alkalmazása lehetőséget nyújtott, hogy vizsgálatunk során kísérletet tegyünk a tényleges helyi érdekeltek és szereplők közötti közvetlen dialógus kialakítására, s így választ kapjunk arra a gyakorlati, de kulcsfontosságú kérdésre, amely a vizsgálatunk célját képezte: hogyan és milyen mértékben segítheti elő az érintett aktorok közötti valóságos párbeszéd (különösen vidéken, ahol a helyi lakosság – a település méreteinél fogva – valóságos közösséget képez) azon társadalmi feszültségek kezelését, amelyek döntő szerepet játszanak a „lenti" gyűlöletbeszéd, azaz a hétköznapi rasszizmus terjedésében s az ezáltal indukált magatartásformák, viselkedési módok felerősödésében, amely Közép-Európában elsősorban a roma kisebbség ellen irányul, s nemcsak a cigányellenes hangulat felerősödéséhez, hanem a romákkal szembeni diszkriminatív magatartás elterjedéséhez, mi több, helyi szinten való intézményesítéséhez vezet. Ahogyan ez az utóbbi évek során mind gyakrabban előfordul nemcsak Magyarországon, lásd Sátoraljaújhely vagy Zámoly példáját, hanem a Cseh Köztársaságban is, mint azt az Ústine Laduban a romák elkülönítését szolgáló téglafal illusztrálta.

Tekintettel a vizsgálat kísérleti és ennyiben tudatosan korlátozott, de ugyanakkor az alkalmazott módszer következtében szükségképpen összehasonlító jellegére, a fenti célok eléréséhez különös fontossággal bírt a megfelelő terep kiválasztása. Ennek megfelelően az előkészítő munka során a roma jogvédelmi szervezetek munkájára támaszkodva végignéztük mindazokat a helyi konfliktusokat, amelyekben az általunk vizsgálandó

probléma összes aktora valamilyen módon implikálódott, s végül választásunk két kisvárosra: *Érsekvadkertre* és *Nyíradonyra* esett.

Mint ismeretes, Érsekvadkert neve az elmúlt évek során attól vált „híressé" – mondhatnánk hírhedtté –, hogy egy 1995 végén történt gyilkosságot követően a rendőrség különlegesen brutális magatartást tanúsított a letartóztatott – és mellesleg ártatlan – helyi roma gyanúsítottakkal szemben. Mi több – és vizsgálati céljaink szempontjából ez az, ami valójában lényeges, jóllehet a helyzet a tényleges gyilkosok letartóztatásával bűnügyi szempontból rövid időn belül tisztázódott –, a városban azóta sem szűnt meg a cigányellenes hangulat, rendszeressé vált a romák rendőri zaklatása, a városból való *de facto* kizárásuk.

Ezzel szemben Nyíradony arról nevezetes, hogy egy 1997-es, a cigány kisebbségi önkormányzat kezdeményezésére szervezett demonstráción a romákon túl a helyi nem roma lakosság jelentős csoportja, valamint a helyi rendőrség tagjai is részt vettek. Ez a mindmáig egyedülálló eset arra engedett következtetni, hogyha Nyíradonyban nem is feltétlenül felhőtlen a roma és nem roma lakosság kapcsolata, egy, a szokásostól eltérő, sajátos társadalmi kontextusba ágyazódik, aminek következtében nem redukálódik arra a többé-kevésbé ellenséges szembenállásra, amely e viszonyt – különösen a gazdasági krízis sújtotta vidékeken – igen gyakran jellemzi. Holott (és a kutatás problematikája szempontjából a két település éppen ezért jelenthetett ideálisnak tekinthető vizsgálati terepet) ha összehasonlítjuk a két település valóságos helyzetét, ennek inkább az ellenkezőjére számítanánk.

Míg Érsekvadkerten (30 ezer lakos) a roma népesség aránya elenyésző (200 lakos), Nyíradonyban (7000 lakos) ez utóbbi a lakosság 12 százalékát teszi ki. Ennek következtében, bár a romák mindkét helyen a nem roma lakosságtól viszonylag szeparáltan élnek – a település egyik végén Nyíradonyban, az 1960-as években számukra épített lakótelepen Érsekvadkerten –, ez utóbbiban a roma lakosság a város életében gyakorlatilag nincs jelen, míg Nyíradonyban annak szerves részét képezik, beleértve az ezzel járó súrlódásokat, hétköznapi konfliktusokat is. Ezek súlyosbodá-

sához nagymértékben hozzájárul, hogy míg Érsekvadkerten a munkanélküliségi ráta egy 30 százalékos mélypont után 20 százalék alá csökkent, Nyíradony az ország egyik leginkább válság sújtotta régiójához tartozik. És bár a roma munkanélküliség mindkét helyen közel 100 százalékos, a probléma szükségképpen könnyebben kezelhető Érsekvadkerten, és főleg kevésbé terhelődik meg a lakosság általános helyzetéből eredő társadalmi feszültségekkel.

Mindebből az következne, hogy míg Érsekvadkerten a cigánykérdés nem jelent kezelhetetlen társadalmi problémát és mint ilyen önmagában nem generál általános feszültségeket, Nyíradonyban a lakosság helyzetének általános romlása és teljes kilátástalansága, valamint a roma lakosság nyomorának mértéke, s ennek – a források hiánya miatti – helyi kezelhetetlensége egyfelől a mindennapos bűncselekmények (lopások) elszaporodásához, másfelől az ebből fakadó konfliktusok kiélesedéséhez vezethet.

Ebben, a két település valóságos helyzetén alapuló elvárások és a ténylegesen kialakult szituáció közötti ellentmondásban rejlett a kiválasztott terep különös értéke és érdekessége.

AZ ETNIKAI FESZÜLTSÉGEK TÁRSADALMI KONFLIKTUSSÁ OLDÁSA

A fentiek ismeretében joggal számíthattunk arra, hogy Érsekvadkerten a csoportmunka első fázisát az 1995-ös gyilkosság nyomán elszenvedett súlyos sérelmek, a rendőri atrocitások és az ezt követő effektív társadalmi kirekesztést indukáló viselkedések témája, valamint az ebből adódó feszült, mi több, ellenséges hangulat fogja dominálni. Az első meglepetést maga a résztvevők által elsőként felvetett téma jellege okozta. Várakozásunkkal ellentétben a csoport vitáját kezdettől nem a rendőri brutalitás és az ezt követő kirekesztő magatartás okozta sérelmek, hanem a cigányság szociális helyzetének problémája dominálta.

A probléma két különböző szinten és formában jelent meg a csoportban. Az önkormányzat számára, mint azt a polgármester elsőként kifejtette, a cigánykérdés nem rendőri, hanem társadalmi probléma, amelynek súlyosbodásáért a politikát terheli a felelősség: ahelyett hogy szembenézett volna vele, a mindenkori kormányzat évtizedek óta eltitkolta, illetve a rendszerváltás óta eltussolja a problémát. E „politikailag felelőtlen" hozzáállás tette/teszi lehetetlenné, hogy felületi kezelés helyett (1960–1970-es évek) tényleges erőfeszítések történjenek a romák társadalmi integrálására, pedig ez a probléma megoldására az egyetlen lehetséges út. Ily módon, „akárcsak egy időzített bomba", a probléma nemcsak egyre súlyosabb, hanem mindinkább kezelhetetlen méreteket ölt.

A roma résztvevők a problémát természetesen egészen más megközelítésben vetették fel: számukra helyi szinten, a mindennapi életbe ágyazódva jelent meg és a cigány családok többsége szemében a túlélést biztosító segélyek ügyére „redukálódott". Ugyanis csökkentése, illetve megszüntetése a teljes nyomort jelenti a roma népesség jelentős részének.

Mint várható volt, a csoport munkáját első perctől kezdve rendkívül feszült hangulat jellemezte. Csakhogy, nem kis meglepetésünkre, a csoportvita során kibontakozó és valóban igen éles konfliktus tárgyát nem a rendőrség, hanem az önkormányzat diszkriminatív magatartása jelentette. Pontosabban az a tény, hogy a gyilkossági ügy óta az önkormányzat a cigányoknak juttatott korábbi támogatások mértékét drasztikusan csökkentette mind a közvetlen segélyek, mind a gyermekétkeztetés terén, s ezzel gyakorlatilag végképp ellehetetlenítette a jövedelem nélküli roma családok helyzetét.

Az érintettek megdöbbenése nagyban elősegítette, hogy az ellentét tárgyát jelentő kérdés rövid úton tisztázódjon. A csoport a polgármester kezdeményezésére közösen átnézte az utóbbi hónapok segélyezési listáit. Egyértelműen kiderült, hogy legalábbis a segélyezések terén az önkormányzat nem diszkriminálta a roma lakosságot. Bár a cigány családok 1996-ban valóban kevesebb szociális segélyhez jutottak, a támogatásban részesülőkön belüli arányuk lényegében nem változott.

A listák vizsgálata tehát azt bizonyította, hogy a roma résztvevők által felvetett segély megvonása, amely a cigány családokat különösen súlyosan érinti, mivel többségük semmiféle jövedelemforrással nem rendelkezik, nem a cigányokkal szembeni diszkrimináció jele, hanem a szociális segélyekre szánt összeg lecsökkentésére vonatkozó önkormányzati döntés kimenetele.

A kérdés ilyeténképpen való tisztázódása ugyanakkor már jelezte a cigányokkal szembeni diszkriminációként megélt és megfogalmazott ellentét mögött feszülő társadalmi konfliktus meghatározó jellegét, ami ugyan elsődlegesen a roma lakosságot érinti, de valójában nem egy etnikai kisebbség, hanem a szociálisan ellehetetlenült társadalmi rétegek problémájaként határozható meg, és amelynek tétje az utóbbiak számára a túlélés lehetőségét jelenti.

E konfliktus meghatározó jellegére utalt másfelől az – a kívülállók számára értelmezhetetlen de egy intervenció keretében a legmagasabb információtartalommal rendelkező – diszkrepancia, amely a félreértés eloszlatásakor a vita tartalma és a csoport magatartása között manifesztálódott. Annak ellenére, hogy a segélyezési ügyben megnyilvánuló diszkrimináció problémája a roma résztvevők szerint is kielégítő módon megoldódott, a csoportban uralkodó feszültség egyáltalán nem enyhült. Ellenkezőleg: még élesebb formában jelent meg a vita következő fázisában, amikor – ismét a roma résztvevők kezdeményezésére – az iskolai étkeztetés önkormányzati támogatásának megvonása került terítékre.

Első megközelítésre a probléma a korábbi vitával azonos kontextusban, mint a romákkal szembeni önkormányzati diszkrimináció bizonyítéka, vetődött fel a csoportban. A roma résztvevők értelmezése szerint ugyanis az a tény, hogy a gyilkossági ügy után alig két héttel az önkormányzat megszüntette a nagycsaládosok iskolai étkeztetésének önkormányzati támogatását, egyértelműen azt mutatta, hogy a döntés valódi célja a – szinte kivétel nélkül e kategóriába tartozó – cigány családok „megbüntetése" volt, s mint ilyen a roma lakosság amúgy is súlyos helyzetének tudatos ellehetetlenítésére irányult.

A vád súlyossága – természetesen – heves tiltakozást váltott ki önkormányzati szinten. Csakhogy ezúttal a kérdés egyszeri és egyszerű tisztázására nem volt mód, amennyiben maga a tényállás, az iskolai étkeztetés önkormányzati támogatásának effektív megvonása, valamint a dátumok egybeesése nemhogy nem segítette, hanem igencsak megnehezítette az önkormányzati képviselők számára a cigányokkal szembeni diszkrimináció vádjának eloszlatását.

Ennek következtében, bár a probléma először valóban mint cigánykérdés fogalmazódott meg a csoportban, a vita középpontjába ezúttal az önkormányzatra háruló kötelezettségek és az egyre szűkülő pénzügyi eszközök közötti feszültség s ezen keresztül a költségvetési prioritások kérdése került, ami lehetőséget adott a cigánykérdés mögött meghúzódó társadalmi konfliktus megjelenítésére és a csoporttal közös elemzésére.

A költségvetés helyzetének kérdése természetesen az önkormányzat részéről került a középpontba, s azt volt hivatott indokolni, miért kényszerült az önkormányzat a korábbi, a törvény által előírt 50 százalékos támogatást plusz 25 százalékkal kiegészítő iskolai étkeztetési hozzájárulást 1996. január 1-től megszüntetni.

Csakhogy a magyarázatot a roma résztvevők kategorikusan visszautasították, az önkormányzati költségvetés szempontjából elenyésző összeggel a cigány gyerekek éhezését állították szembe, s azzal érveltek: az önkormányzati támogatás megvonása a roma családok többsége számára azt jelenti, hogy már az iskoláskorú gyerekek számára sem képesek a mindennapi ebédet biztosítani.

Mint azt a csoportban egyre élesebbé váló ellentét is jelezte, a csoport munkája döntő fordulathoz érkezett, amennyiben a költségvetési hiány és a mindennapi nyomor szembeállítása kétségtelenül az önkormányzati döntések mögött meghúzódó társadalmi prioritások körül feszülő konfliktust jelenítette meg. A támogatások megvonását igazolandó az önkormányzati oldalon azzal érveltek, hogy a költségvetési deficit következtében az önkormányzat választás elé került: vagy a szociális támogatásokat csökkenti, vagy pedig elbocsátásokat kénytelen eszközölni, ami egész családok lét-

biztonságát veszélyeztetheti. A lakosság létbiztonságát prioritásként megjelölő önkormányzati érvelés valóságos vihart kavart a csoportban. A romák számára ugyanis egyszerre minősült értelmezhetetlennek és elfogadhatatlannak. Értelmezhetetlennek azért, mert a roma lakosság számára, ahol a családok többsége jövedelempótló járulékra sem volt jogosult, már régen nem a létbiztonság, hanem a teljes nyomor elkerülése, a túlélés lehetősége a tét. Elfogadhatatlannak pedig azért, mert az iskolai étkeztetési támogatás megvonásával az önkormányzat pontosan ezt a lehetőséget vette el a gyerekek egy részétől.

A prioritások ütközése tehát maximálisan kiélezte a csoporton belüli ellentétet és így lehetővé tette, hogy a cigány diszkrimináció kérdése mögött kirajzolódjon az a prioritások körül artikulálódó társadalmi konfliktus, amelynek alanya ugyan az ellehetetlenülő roma lakosság, de a tétje nem egy etnikai, hanem egy társadalmi csoport túlélési esélye, nevezetesen a perifériára szorult, teljesen leszakadt társadalmi rétegeké, ahova a cigányság nagy része tartozik.

A konfliktus kibontakozásához vezető vitát a polgármester kezdeményezte. A cigány gyerekek kiéheztetésének vádján őszintén felháborodva a vád mögött meghúzódó állítás megalapozottságát vonta kétségbe, miszerint önkormányzati támogatás nélkül az iskolai – és óvodai – étkezés finanszírozása elviselhetetlen terhet ró a roma nagycsaládokra. Mégpedig oly módon, hogy az étkezeztetési díj amúgy valóban nem magas összegét (gyerekenként ezer forint havonta) a roma családok többségének egyetlen jövedelemforrást jelentő családi pótlék összegével vetette össze.

A probléma ilyeténképpen való megközelítése némi meglepetést keltett a roma résztvevők körében, amennyiben egyértelműen jelezte, hogy az önkormányzati döntés nem annyira a cigányokkal szembeni ellenszenvből vagy diszkriminációs szándékból, hanem a leszakadt társadalmi rétegek tényleges helyzetével szembeni tökéletes értetlenségből, információ- és empátiahiányból fakadt.

Ugyanakkor ez a nem várt fordulat azt is jelezte, hogy a prioritások ütköztetésével a csoportban feszülő ellentét már túljutott a „klimaxon": a szembenállást a konfliktus közös elemzése, az éles hangú vitát az egymás szempontjainak megértésére törekvő partnerek párbeszéde váltotta fel.

Ennek eredményeként a polgármesteri számítás ugyan a romák korrekciójának köszönhetően a várttal ellenkező konklúzióra jutott, a csoportvita során kialakult párbeszéd viszont egyértelműen megjelenítette azt a társadalomban „bent lévők" és kirekesztettek, a konszolidált polgári életet élők és a szegények közötti áthághatatlan szakadékot, amely a két világ kommunikálhatatlan különbségéből, az egymástól gyökeresen különböző és egymás számára érthetetlen és értelmezhetetlen mindennapi élettapasztalatokból ered. Vagy ahogy a csoportban megfogalmazódott: a tele hasú ember soha nem képes megérteni az éhezőt. Erre a legjobb bizonyítékot maga a polgármester szolgáltatta, aki – a vitában kialakult képpel szembesülve s az önkormányzat hibáját elismerve – magyarázatként csak ennyit tudott mondani: *„Mi azt hittük, hogy ezt az összeget le lehet csípni a családi pótlékból."*

A csoportvita során kialakult kép ugyanis egyértelműen azt mutatta, hogy az iskolai étkeztetés díja ugyan valóban nevetségesen alacsony egy nem csupán a családi pótlékból élő család részére, az egyéb jövedelemforrással nem rendelkező családok számára viszont három gyerek iskolai étkeztetése, ami az egész család összes költségét fedezni hivatott összeg 25 százalékát teszi ki, egyszerűen nem vállalható.

A vita utolsó fázisa azt is megmutatta, hogy ezen az áthághatatlan szakadékon, ami a kommunikációt szinte lehetetlenné teszi, csak a társadalmi párbeszéd tud hidat teremteni. A csoportvita során kibontakozó kép az önkormányzat képviselőire a megdöbbentő valóság „újdonságának" erejével hatott. Ami egyértelműen jelezte, hogy az immár általuk is súlyos hibának tekintett önkormányzati döntés nem a cigányokkal szembeni diszkrimináció szándékából, hanem a társadalom perifériájára szorult családok valóságos helyzetére vonatkozó információk, az empátia és a szolidaritás teljes hiányából eredt.

Ez a felismerés viszont a roma résztvevők számára hatott a meglepetés erejével, ami ugyan az önkormányzat felelősségét cseppet sem csökken-

tette a szemükben, viszont a problémát új kontextusba helyezte és lehetőséget nyitott a megoldások együttes keresésére.

Innen kezdve a csoport munkájának középpontjába az a kérdés került: hogyan biztosítható, hogy a perifériára szorultak problémái, érdekei, szempontjai is jelen legyenek és érvényesüljenek az önkormányzati prioritások meghatározásában és a döntések kialakításában.

A válaszkeresés szinte azonnal a romák önszerveződésének problematikája felé vezetett, méghozzá az ő kezdeményezésükre. A roma résztvevők szerint ugyanis az önszerveződés hiánya nem kis szerepet játszott a hibás önkormányzati döntés meghozásában, amennyiben a roma lakosság széthúzásának, rivalizálásának következtében Érsekvadkerten nem alakult meg a cigány kisebbségi önkormányzat, amely pontosan arra lett volna hivatott, hogy a nagycsaládos romák helyzetét súlyosan érintő önkormányzati döntéseket idejében korrigálja.

Ez a látványos fordulat mind a vita témájában, mind a roma résztvevők magatartásában már jelezte, hogy a csoport munkája utolsó fázisába érkezett: az ellentétet a közvetlen párbeszéd, a konfliktus elemzését pedig a konkrét problémák közös megoldására való törekvés váltotta fel, ami három konkrét javaslat megfogalmazásához vezetett.

Önkormányzati oldalról – a kisebbségi önkormányzat hiányát pótolandó – a polgármester maga hívta fel a romák figyelmét arra, hogy mint állampolgároknak, kisebbségi önkormányzat nélkül is joguk van részt venni az önkormányzati üléseken, s arra tett javaslatot, hogy éljenek e lehetőséggel. Másfelől – a kommunikáció nehézségét megoldandó és a párbeszéd hiányát pótlandó – arra kérte a roma résztvevőket: kezdeményezzék roma lakossági fórum megszervezését a cigány népesség körében, ami lehetővé teszi egy valóságos dialógus kialakítását: *„Bezárjuk az ajtót, egymás között leszünk és kibeszéljük a dolgokat."*

A roma oldalról tett javaslat talán még nagyobb magatartásbeli változást mutatott, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a csoportbeli ellentét először a szociális segélyek ügyében csúcsosodott. Az iskolai étkeztetés problémáját megoldandó a romák a következő javaslatot tették:

mivel az idei költségvetés már nem módosítható, a szociális segélyre szánt összeget az önkormányzat fordítsa teljes egészében az iskolai étkeztetés támogatására. Magyarán: a segélyezés helyett a roma gyerekek ellátását és az oktatási rendszerben való benntartását jelölték meg prioritásként.

Végül tehát a szociális támogatás körül feszülő s a cigányellenes diszkrimináció kontextusában megfogalmazott ellentét feloldódott a csoportban. A szembenállást egy, a prioritások meghatározása körül artikulálódó konfliktus váltotta fel, amelynek megoldása, valóságos partneri viszonyon alapuló dialógushoz vezetett. Azáltal ugyanis, hogy a roma résztvevők, akik addig az önkormányzati diszkriminációt áldozatként elszenvedő cigány lakosság nevében beszéltek, a vita végén a konfliktus tárgyát képező probléma megoldására a költségvetési kényszert is figyelembe vevő alternatív javaslatot tettek, *de facto* részt vállaltak az önkormányzati döntéseket irányító prioritások meghatározásában: vagyis nem mint áldozatok, hanem mint a szükségképpen konfliktusos döntési folyamat cselekvő alanyai léptek fel.

Az érsekvadkerti csoport munkájának utolsó fázisa tehát egyértelműen arra mutatott, hogy a cigány diszkrimináció formájában megjelent ellentét mögött meghúzódó s valójában a társadalmi kirekesztésből, leszakadásból fakadó problémák kezelhetősége elsődlegesen az önszerveződés és a párbeszéd képességének függvénye.

Ez a problémák kezelhetősége szempontjából kulcsfontosságú konklúzió, amely Érsekvadkerten a csoporton belüli interakciók, a vita dinamikája és a résztvevők elemző munkája, vagyis az alkalmazott kutatási módszer inherens eredményeként született, a vizsgálat második szakaszában, amelyet Nyíradonyban végeztünk, gyakorlatilag is bizonyítást nyert. Egy némiképp váratlan fordulat eredményeként ugyanis a nyíradonyi csoport már a kezdet kezdetén, tehát az elemző munkát mintegy megelőzve, egy, az adott probléma konkrét kezelésének tényleges gyakorlatára támaszkodó s mint ilyen, a vizsgálattól független példával szolgáltatott egyértelmű bizonyítékot a fenti konklúzió érvényességének alátámasztására.

AZ ETNIKAI FESZÜLTSÉGEK MEGHALADÁSA: A KÖZÖS CSELEKVÉS KÉPESSÉGE

Mint várható volt, Nyíradonyban a csoport munkája egészen más kontextusban és hangulatban kezdődött. Míg Érsekvadkerten a csoport elemző munkája vezetett a roma önszerveződés szükségességének felismeréséhez, Nyíradonyban ez a „felismerés" a tényleges gyakorlatot tükröző, magától értetődő ténynek számított. A nyíradonyi helyzet sajátossága ugyanis – mint azt a csoport munkája később egyértelműen megmutatta – pontosan a romák igen erős önszerveződési képességében rejlett, ami egy tényleges és a problémakezelést nagymértékben meghatározó partneri viszony kialakulásához vezetett a romák és a helyi aktorok között.

S valóban, a nyíradonyi csoport munkájának legelső fázisa, amely az intervenció szabályai szerint mindig a résztvevők által spontán módon felvetett probléma megvitatásával kezdődött, egyértelmű bizonyítékul szolgált az érsekvadkerti csoport munkájának végén kibontakozó konklúzió alátámasztására, amennyiben az élő példa erejével bizonyította, hogy a problémák helyi kezelhetősége, beleértve a cigány–rendőr-ügyeket, valóban a roma önszerveződés és a helyi szereplők közötti dialógus képességének függvénye.

Nyíradonyban a vita első szakaszát ugyanis, nem kis meglepetésünkre, a cigány–rendőr-probléma dominálta. A téma a roma szervezetek képviselőinek kezdeményezésére került terítékre, akik felsorolták azokat a közelmúltban történt eseteket, amelyek során a rendőrség jogtalanul járt el a romákkal szemben, s amelyek között egyaránt szerepelt verés, fenyegetés és szabálytalanul magas helyszíni bírságolás.

Ugyanakkor, meglepetésünket tovább fokozva, bár az említett sérelmek, amelyek a romákkal szembeni mindennapos rendőri diszkrimináció tipikus példáiként kezelhetők, egyértelműen arra utaltak, hogy a cigány–rendőr-viszony korántsem problémamentes Nyíradonyban, az esetek ismertetése egyáltalán nem öltött vádszerű jelleget, és a csoporton belül

nem teremtett semmiféle feszültséget. Éppen ellenkezőleg. Ami a romákat illeti, hozzászólásuk a tények tárgyszerű ismertetésére szorítkozott. Ami pedig a csoportot illeti, a fenti tények meg- és elítélésében az önkormányzat és a civil szervezetek képviselői messzemenően egyetértettek.

Holott, mint az a vita során később egyértelműen kiderült, a roma lakosság elnyomorodása következtében szaporodó lopások egyre nagyobb feszültséget teremtenek a településen, ami az utóbbi időben már a cigányellenesség formáját öltötte, különös tekintettel a leszakadó nagycsaládosok rétegében.

A problémát azonban itt nem a roma résztvevők, hanem az SZDSZ helyi szervezetének képviselője vetette fel. Ez utóbbi a cigányellenes hangulat már a lakossági fórumokon is kifejeződő felerősödéséért a cigányokkal szembeni társadalmi jellegű diszkriminációt *de facto* toleráló magatartást és a helyi hatóságok (rendőrség, önkormányzat) fellépési készségének hiányát tette felelőssé, azt hangsúlyozva, hogy a kisebbségellenes előítéletek egyre erősödő megnyilvánulásának csak a helyi hatalom és közösség képviselőinek határozott fellépése szabhat gátat.

A probléma ilyeténképpen való megközelítése, ami tehát a cigányellenes hangulat erősödését egyértelműen a faji diszkrimináció és az előítéletek kontextusába helyezte, a csoportban igen határozott ellenállásra talált, különösen a roma résztvevők részéről. A fenti megközelítést kategorikusan visszautasították, a kérdést egyértelműen a leszakadásból adódó társadalmi probléma kontextusába helyezték és így értelmezték, amennyiben a cigányellenes hangulat erősödéséért nem a magyar lakosság előítéleteit, hanem a romák a rendszerváltást követő tömeges munkanélkülivé válását és az ezt követő elnyomorodást tették felelőssé.

„A rendszerváltás előtt nem volt cigányellenesség. A cigányellenesség a rendszerváltással kezdődött, amikor jött a munkanélküliség és a romákat kizárták a munkából. Akkor nem adtak semmit, csak a segélyért folyamodhattunk. Ennek következtében az emberek nem látnak mást, mint hogy jövünk a segélyért, mert nem tudunk másképpen megélni. Nincsen más, csak a családi pótlék, abból pedig nem lehet megélni. Abból semmit nem

nyerünk, hogy valakinek van öt családja és csak két gyerek kapja az étkeztetést (az iskolai étkeztetés nyíradonyi rendszere következtében). Avval még nincs a többi gyerek szája betömve. Amikor a földosztás volt, ezek mind kaptak földet, a cigánynak viszont nem volt pénze, hogy megvegye az aranykoronát. Hát miből adódnak itt a lopások? Hogy tartsa el a gyerekét egy három-, négy- vagy ötgyerekes anya, ha nem megy el lopni? Ugye a lopások is hogy történnek? Elmegy a cigány fát lopni, mert fűteni kell, és nem fogja hagyni a gyerekeit megfagyni. Aztán elkapják egy szál fával és megbüntetik hat, nyolc, tízezer forintra. Aki viszont kocsival lop, akörül nem szorul a hurok. Ha nagy mennyiségben viszi, azt nem igazoltatják."

Ez a roma lakosság még az érsekvadkertiekénél is súlyosabb elnyomorodását leíró és a cigányellenes hangulatot ehhez kapcsoló megközelítés egyértelműen mutatja, hogy a roma résztvevők számára még ez a kétségtelenül előítéleteken alapuló jelenség is a romák tömeges ellehetetlenüléséből adódó társadalmi probléma és nem a faji diszkrimináció kontextusában értelmezendő.

Azonban a fenti fordulat, amely a társadalmi probléma egyértelmű dominanciáját bizonyítja, jelentésében korántsem korlátozódik az érsekvadkerti eredmény alátámasztására. Mégpedig azért, mert míg Érsekvadkerten a valóban társadalmi jellegű problémát a roma résztvevők az etnikai diszkrimináció kontextusában élték meg és értelmezték, s a társadalmi dimenzió dominanciája csak a közös munka eredményeként bontakozott ki a csoportban, Nyíradonyban maguk a roma résztvevők utasítottak el, méghozzá spontánul, minden olyan értelmezést, amely a cigányellenes hangulatot a faji diszkrimináció és nem a társadalmi leszakadás kontextusában értelmezte. Ami viszont már arra utal, hogy itt a leszakadás körül artikulálódó konfliktus nemcsak tárgyát, hanem alanyát tekintve sem etnikai, hanem társadalmi dimenzióban határozódik meg.

Ezt a vita következő fázisa egyértelműen bizonyította, amikor is a nem roma nagycsaládosok képviselőjének kezdeményezésére a romák ellehetetlenülése után a magyar lakosság leszakadó rétegeinek elnyomorodása

került a csoportmunka középpontjába, mégpedig mint a cigányellenes hangulat erősödésének elsődleges forrása.

Ami a probléma konkrét megjelenését illeti, ez utóbbi, ugyanúgy, mint Érsekvadkerten, a segélyek elosztása és a gyerekétkeztetés támogatása körüli feszültségek formájában jelent meg a csoport munkájában. Mégpedig oly módon, hogy az erősödő cigányellenes hangulatot a nagycsaládosok képviselője az ellehetetlenülő magyar családok segélyekből való *de facto* kirekesztésével magyarázta. Ami abból ered, hogy a roma lakosság teljes nyomorával szemben a magyar családok leszakadása fokozatos volt és kevésbé látványos, amennyiben a viszonylag konszolidált lakáskörülmények, melyet az elmúlt húsz év alatt teremtettek maguknak, nem utalnak egyértelműen arra a már a gyerekek egészséges fejlődését veszélyeztető helyzetre, ami a szociális segélyben, illetve az iskolai étkeztetési támogatásban való részesülés feltétele. Holott a leszakadó magyar családok fokozatosan maguk is az ellehetetlenülés határára kerültek, s ennek következtében a romák szociális támogatásban való részesítése – ami az önkormányzat szerint a magyar családok esetében a konszolidált lakáskörülmények miatt nem indokolt – cigányellenes hangulatot teremt a leginkább leszakadók körében.

„Mindaddig nem vált ez cigányellenes dologgá, amíg a magyar három- vagy többgyerekes családok nem süllyedtek odáig, hogy nehéz kifizetni az étkeztetési hozzájárulást. Az az igazság, hogy hallgattunk, amíg volt egy kis tartalék. De a magyarságnál is jött a munkanélküliség, a másiknak meg olyan kevés a jövedelme, hogy a létminimum alatt van, s akkor azt kérdezi, ők meg miért kapnak. Minél nehezebb a magyar családnak, ezt áthárítja, mert látja, hogy a cigányság megkapja az étkezési hozzájárulást, a magyarnak meg egyre kevesebb jut. Most már olyan is van, hogy a magyar gyereknek sem jut reggeli. És mivel a gyereknek nem jut enni, a szülő azt mondja, a kurva anyját, hogy a cigány kap! Nagyon sok esetben a magyar szülő még mindig szégyelli, hogy kérni kell. És itt is egyre nagyobb réteg van erre ráutalva. És hát nem adhatja el a bútorát, mert meg kell oldani az étkeztetést. Így elindul egy lavina, jön ez a gyűlölködve egy-

másra mutogatás és ez később még drasztikusabb dolgokat fog szülni. Valahogy ezt a réteget, ahol ugyanolyan súlyos a helyzet, mint a kisebbségnél, ugyanúgy kellene támogatni, mint őket."

A fenti leírás pontos képet ad a társadalmi rétegek ellehetetlenülése által gerjesztett intolerancia megjelenésének mechanizmusáról, ami egyértelműen bizonyítja a jelenség társadalmilag meghatározott és ezért csak társadalmilag kezelhető jellegét.

A vizsgálat középpontjába tehát innen kezdve az a kérdés került, vajon a nyíradonyi csoport munkája milyen módon és mértékben képes meghaladni azt az ellentétet, amely ugyan itt is a gyerekétkeztetés körül csúcsosodott ki, de nem a romák és az önkormányzat, hanem az ellehetetlenülő és a gyerekétkeztetési támogatásban nem részesülő magyar nagycsaládosok és a roma lakosság többségét képező, már ellehetetlenült cigány nagycsaládosok között feszül és a cigányellenesség formáját ölti magára.

Más szóval: ez a cigányellenesség formájában manifesztálódó ellentét, amely a csoport elemzése szerint egyszerre ered a roma és a magyar lakosság leszakadásából, meghaladható-e az azonos helyzetből adódó közös érdekek felismerésén keresztül, ami az egymás kárára való érdekérvényesítés helyett a problémák kölcsönös és közös vállalása felé vezet? Magyarán: a társadalmi leszakadásból eredő cigányellenesség meghaladható-e a leszakadó roma és magyar lakosság azonos társadalmi kondícióján alapuló szolidaritás megjelenésével? Ha úgy tetszik: a szegények közötti társadalmi szolidaritás szembe tud-e szállni a szegényeket egymással szembefordító, az elkeseredésből táplálkozó előítéletes viselkedéssel?

Ugyanúgy, mint Érsekvadkerten, a gyerekétkeztetés ügye óhatatlanul a költségvetés problémájához vezetett. Csakhogy itt, legalábbis a vita ezen fázisában, a költségvetési korlátok önkormányzati hangsúlyozása nem az önkormányzati döntéseket meghatározó prioritások, hanem az étkeztetési támogatás önkormányzati elosztási módja körül provokált konfliktust az önkormányzat képviselői és a csoporttagok között. Más szóval: ezúttal és a vizsgálat kezdete óta először, a nyíradonyi csoporton belüli álláspontok azonos struktúrát mutattak az érsekvadkerti csoport munkáját domináló

cezúrával, amelynek elemzése a leszakadó társadalmi rétegek túlélési esélyei körül artikulálódó társadalmi konfliktus kibontakozásához vezetett?

A konfliktus tárgyát az étkeztetési támogatásra vonatkozó kérvények önkormányzati megítélésének módja képezte, amely mind a roma, mind a magyar nagycsaládosok véleménye szerint nem a leginkább rászorulókat részesíti kedvezményben. Elsősorban (pontosabban a csoporttagok által megjelölt első érv szerint) azért, mert a döntéshozó testület tagjai a felső réteghez tartoznak, semmiféle kapcsolatuk nincs a leszakadó roma és magyar lakossággal, így semmiféle tényleges információval nem rendelkeznek a kérvényezők valóságos életkörülményeit illetően.

Más szóval: az érsekvadkerti cezúra megjelenése után Nyíradonyban is kibontakozott a konszolidált polgári életet élő döntéshozók és az ellehetetlenülés problémájával küszködő leszakadók közötti áthághatatlan szakadék, ami mögött itt is felsejlett a társadalmi konfliktus. Az érsekvadkerti súlyos problémák helyett azonban itt, legalábbis első menetben, a konfliktusnak a szakadék áthághatatlanságából eredő ismerethiányt pótló megoldási javaslathoz vezetett.

A javaslat egy roma résztvevőtől származott és a segélyek környezettanulmányok alapján való elosztására vonatkozott. Az ötlet elsőre a magyar nagycsaládosok ellenállásába ütközött; az ő segélyezésből való kirekesztésük, mint láttuk, pontosan a még látszólag konszolidált életre utaló lakáskörülmények figyelembevételéből adódott. De mint kiderült, a javaslat ezt az ellenérvet már eleve figyelembe vette, amennyiben a környezettanulmány célja nem a lakásviszonyok, hanem a közvetlen környezet által jól ismert és gyakran jelentős feketejövedelemre utaló valóságos vagyoni helyzet és életkörülmények megállapítása lenne, amiről a bizottságban ülőknek fogalmuk sem lehet.

Csakhogy mint kiderült, ezt a javaslatot, amely a cigány kisebbségi önkormányzat kezdeményezésére már az önkormányzat elé is került, mégpedig olyan formában, hogy a környezettanulmány elvégzését az érintett roma és magyar lakosság képviselőire bízta volna, az önkormányzat visszautasította. Ami már egyértelműen mutatja, hogy a „bent lévők" és a le-

szakadók közötti szakadék mögött itt is megjelent a társadalmi konfliktus váza, valamint ez utóbbi társadalmi alanyának fizionómiája, amennyiben a kisebbségi önkormányzat a probléma kezelésére olyan alternatív megoldást javasolt, amely a leszakadó roma és magyar lakosság érdekeit egyszerre képviselte, mi több, ez utóbbiakat a döntéselőkészítési folyamatba egyenlő jogú résztvevőkként vonta be.

Magyarán: itt a kisebbségi önkormányzat nem a romák, hanem a leszakadó roma és magyar lakosság érdekében lépett fel, amely egyrészt világosan a konfliktus alanyának társadalmi meghatározását bontakoztatja ki (amennyiben a javaslat szerint ez utóbbit a leszakadó rétegek képezik), másrészt és ennek alapján egy újfajta, ez utóbbiak között érvényesülő szolidaritás kialakulásának lehetőségére utal.

Vizsgálatunk szempontjából ugyanis e javaslat fontossága éppen abban rejlik, hogy a segélyek önkormányzati elosztási módjából a roma és magyar leszakadó nagycsaládosok közötti feszültséget úgy oldotta fel, hogy a segélyek elosztását megalapozó környezettanulmány elvégzését a roma és magyar érintettekre bízta. Ami egyértelműen azt mutatja, hogy ez a roma kisebbségi önkormányzat által javasolt problémakezelési mód a segélyelosztás kérdését és igazságosságának biztosítását mint a rászoruló roma és magyar családok közös ügyét kezelte, és ez utóbbi megoldását az összes, roma és nem roma érintett együttes felelősségére bízta, amennyiben az önkormányzat segélyelosztásban gyakorolt döntési monopóliumának megszüntetését a roma és nem roma érintetteknek a döntési folyamat előkészítésébe való együttes bevonásával biztosította volna.

A vita ezen pontján a nyíradonyi csoport vitáját jellemző feszültség nemcsak ugyanazt a struktúrát, hanem ugyanazt az élességet mutatta, mint ami az érsekvadkerti csoportot is jellemezte, amikor a csoport munkája a prioritások ütköztetéséhez érkezett. Csakhogy itt, a csoport vegyes összetételének köszönhetően, a feszültség egyértelműen bizonyította, hogy a konfliktus nemcsak tárgyát, hanem alanyát tekintve is társadalmi (és nem etnikai) meghatározottságú, amennyiben az önkormányzati képviselőkkel a roma és magyar csoporttagok összességét állította szembe. Ugyanakkor

ez a világos struktúrájú és igen feszült konfliktus már egyértelműen jelezte, hogy a segélyek nem megfelelő elosztása nem annyira a tényleges körülmények ismerete hiányából, hanem a pénzforrásoknak a település „felső rétegén" belüli elosztásának gyakorlatából ered. Ennek eredményeként a segélyeket nem a rászorulók, hanem az amúgy jelentős fekete jövedelemmel rendelkező s ugyancsak a „felső réteghez" tartozó barátok és ismerősök kapják. Más szóval: a kisebbségi önkormányzat javaslatának önkormányzati visszautasítását az magyarázza, hogy az összes roma és magyar érintettnek a döntéselőkészítési folyamatba való bevonásával a kisebbségi önkormányzat által javasolt megoldás e pénzelosztási gyakorlat lehetőségét szüntette volna meg.

A „fent" és „lent" közötti szakadék mögött tehát itt is megjelent a társadalmi konfliktus. Csakhogy míg Érsekvadkerten ez utóbbi az önkormányzati döntéseket meghatározó társadalmi prioritások, Nyíradonyban az önkormányzati döntéseket motiváló társadalmi csoportérdekek körül artikulálódott. De a vita itt is a prioritások meghatározásába való beleszólási jog felé fejlődött, amennyiben kiderült, hogy a múlt évben az önkormányzat még a gyerekétkeztetés törvény által előírt támogatását is megszüntette. Ami nemcsak felháborodáshoz, hanem az érintettek szervezett megmozdulásához vezetett egy tüntetés formájában, amelyet a kisebbségi önkormányzat kezdeményezett, s amelyben a magyar lakosság tagjai – többek között rendőrök – is részt vettek, s amely a gyerekétkeztetési támogatás visszaállításához vezetett.

Más szóval: míg Érsekvadkerten a konfliktus élességét a roma résztvevők felháborodása s a csoportban egyre éleződő feszültség mutatta, a prioritások meghatározásába való beleszólás joga pedig a segélyezésre fordítható összeg másféle elosztására vonatkozó alternatív megoldási javaslat formájában jelent meg, Nyíradonyban mind a konfliktus élességét, mind a prioritások meghatározásába való jog beleszólási követelését és megszerzésének lehetőségét újfent a tényleges gyakorlat bizonyította. Mégpedig egy olyan társadalmi megmozdulás formájában, amelyet a kisebbségi önkormányzat szervezett, de amelyben az összes roma és magyar érintett is

részt vett, s amelyen keresztül ez utóbbiak *de facto* érvényesítették a prioritások meghatározásába való beleszólási jogukat, amennyiben a megmozdulás eredményeként az önkormányzat visszaállította a gyerekétkeztetés önkorányzati támogatását, vagyis kénytelen volt a leszakadó csoportok követelésének megfelelően módosítani a költségvetési források elosztását.

A cigányellenes hangulatot okozó, a magyar és roma leszakadó népességet egymással szembeállító segélyezésből való részesedés kérdését tehát a nyíradonyi csoport is a fenti szembenállás mögött meghúzódó társadalmi konfliktus kibontakoztatásával haladta meg. Csakhogy míg Érsekvadkerten a csoport munkája során elsősorban a konfliktus tétje bontakozott ki, Nyíradonyban a csoportvita a konfliktus alanyának egyértelmű meghatározásához vezetett. A nyíradonyi csoport munkájának dinamikáján keresztül kibontakozó meghatározás szerint a leszakadó társadalmi rétegek túlélési lehetősége körül artikulálódó társadalmi konfliktus alanya az ellehetetlenülő roma és nem roma lakosság, amelynek túlélési esélye egyértelműen a prioritások kijelölésébe való beleszólási-részvételi képesség megszerzésének, kiharcolásának és gyakorlásának függvénye, amelynek viszont az önszerveződési képesség az elsődleges feltétele.

Erre a legjobb bizonyítékot maga a nyíradonyi gyakorlat adja, ahol a romák önszerveződési képességének, pontosabban a kisebbségi önkormányzat aktivitásának, kezdeményezési és nyomásgyakorlási képességének köszönhetően a leszakadó és kirekesztődő roma és nem roma lakosság érdekei, olykor a párbeszéd, olykor az érintettek megmozdulása segítségével, ténylegesen érvényesítésre kerülnek.

Innen ered és ebben áll a nyíradonyi helyzet példaszerűsége. Ugyanis nem az etnikai ellentétek köntösében megjelenő társadalmi feszültségek nemlétezéséből, hanem azok vállalásából és társadalmi kezelésének képességéből ered. Maga a példaszerűség pedig a problémák felvállalásának és kezelési módjának abban a társadalmi gyakorlatában áll, amely Nyíradonyban a romák önszerveződési képességének következtében egy konfliktusokkal terhes, de valóságos partneri viszonyon alapuló dialógushoz

vezetett az összes helyi aktor: a magyar és roma leszakadó rétegek, a rendőrség és önkormányzat, a politikai pártok és civil szervezetek között.

Más szóval: mint azt mindkét csoport munkája egyértelműen bizonyította, bármi legyen is az etnikai ellentét formájában megjelenő feszültség mögötti probléma jellege és vonatkoztatási rendszere (rendőri diszkrimináció, társadalmi kirekesztés, leszakadás vagy előítéletes viselkedés) legalábbis a viszonylag kis népességű településeken, ahol a társadalmi viszonyok közösségi kapcsolatok formájában jelentkeznek, a problémák kezelhetősége a társadalmi párbeszéd képességének függvénye, aminek alapfeltétele az érintettek, a leszakadó rétegek önszerveződési képessége.

Ez utóbbi megteremtésében a romák – mind az érintettek körén belüli túlsúlyuk, mind az ebből adódó roma–szegény-probléma közötti átfedés következtében – kulcsszerepet játszanak, amennyiben a kisebbségi önszerveződés erejére és intézményesítési lehetőségére támaszkodva helyi szinten a roma lakosság problémáit nem kizárólag kisebbségi, hanem társadalmi problémaként kezelik, és így a romák érdekeit az ellehetetlenülő roma és magyar lakosság közös érdekeinek vállalásán és érvényesítésén keresztül képviselik.

Ez képezi annak feltételét, hogy egyfelől az ellehetetlenülő roma és nem roma társadalmi csoportok megszerezzék azt a cselekvőképességet, amelyen keresztül érvényesíthetik érdekeiket és a prioritások meghatározásába való beleszólási képességet megszerezve biztosítsák – növeljék – túlélési esélyüket.

Másfelől pedig ez a feltétele a roma és nem roma leszakadó lakosság közti újfajta társadalmi szolidaritás megjelenésének, amely az elkeseredésből fakadó gyűlöletnek és diszkriminatív viselkedésnek a mindennapi életben megjelenő és megfigyelhető erősödését képes megakadályozni.

CSEPELI GYÖRGY

KINEK A KÉPE ?

A többségi csoport nyilvánosság előtti megjelenítéséhez képest a kisebbségek nyilvánosság előtti megjelenítése különös felelősséget ró a megjelenítőkre. A kisebbségi csoport elképzelésének alapjául szolgáló kategória ugyanis a többségi csoportot megjelenítő kategóriához képest jóval inkább vonzza a negatív értéktartalmakat. A ritkaság okozta kíváncsiság vonzza a negativitás okozta kíváncsiságot. A kettő együtt pedig valóságos generátora a negativitástól átitatott kisebbségképnek, legyen szó akár csak a balkezesekről. Komoly történeti múlttal rendelkező, a társadalom széles rétegei számára jelentést hordozó kisebbségek esetében a többség a maga meggyökeresedett értéktudatának prizmájából tekint a kisebbségre, és tekintete eleve magában hordozza a kisebbértékűség, a deviancia, az abnormalitás ítéletét.

A kisebbségi lét percepcióját sújtó kognitív hátrány a különböző kisebbségi reprezentációkat nem azonos mértékben sújtja. Az egyik szélsőség a gyűlölettől áthatott reprezentáció, amelyet egyes országokban büntetőjogilag is üldöznek. Ezen országokban a szólásszabadság korlátozását kisebb veszélynek tartják, mint azt, ha szabadjára engednék azt a fajta kommunikációt, amely embereket lehetetlenül nehéz, sőt elviselhetetlen helyzetbe hoz pusztán azáltal, mert a közlés tartalmát egyesek úgy értelmezhetik, hogy az rájuk illik, őket hűen és pontosan megjeleníti.

E szélsőség példájaként hozhatjuk fel a náci Németország antiszemita propagandafilmjének plakátját, amelyen a „gyűlöletkép" összes kelléke megtalálható.

Ha vannak is olyan országok, ahol büntetőjogilag nem üldözik a kollektív identitást sértő igazságtalan, tisztességtelen és rosszhiszemű közléseket, az efféle gyűlölettől áthatott képi és írásos közlések sehol nem illenek bele a polgári társadalom nyilvánosságának fő sodrába. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a demokratikus nyilvánosság eleve immunis lenne a kisebbségekre nézve sérelmes, a kisebbségi reprezentáció „eredendő kognitív bűnével terhes" közlések megjelenésével szemben. Az immunizáció a politikai nevelés és a médiaetika feladata.

A kisebbségek reprezentációjára vonatkozó speciális szociálpszichológiai ismeretek hiányában fordulhatnak elő az olyan esetek, amelyeket a tisztességes szándék és tisztességtelen megvalósítás ellentmondása jellemez. A következőkben szemügyre veszünk néhány olyan akaratlanul alkalmazott kisebbségreprezentáló elvet és technikát, amelyek alkalmazása a mégoly liberális és toleráns szerkesztői akaratot is visszájára fordítják.

GYARMATOSÍTÓ TEKINTET

A gyarmatosító tekintet a többség tekintete, amely alaposan megszűri a vizualizált kisebbségi kategóriát mint információforrást. Edward Said helyesen mutat rá, hogy a gyarmatosító tekintet alanyának tudatában fel sem merül a feltételezés, miszerint az általa megjelenített kisebbségi kategóriához tartozó emberi lények ugyanolyan személyek, mint saját maga. A tekintet által implikált viszony eleve aszimmetrikus. Aki néz, az nem látja, hogy akit ő néz, az is lát. A másik mint kiszolgáltatott, önálló akaratától megfosztott, tárgyi létre kárhoztatott lény jelenik meg, egy rendben az állatokkal, robotokkal.

A gyarmatosító tekintet révén létrehozott képeket a nézők nagyon jól ismerik, hiszen éppen ezek azok a képek, amelyeket magukban őriznek, a maguk tapasztalatával egyezőként elismernek.

A gyarmatosító tekintet közössége révén jön létre a kisebbségi lét pozitív esélyeit korlátozó többségi közösség, amely ha másban esetleg nem is, de az emberi méltósághoz való jogban mindenképpen korlátozza a kisebbségi hovatartozásában megjelenített, az egyenrangú jelenlét jogától megfosztott szereplőket.

Az emberi méltóság elismerésének hiánya abban nyilvánul meg, hogy a tárgyi létre kárhoztatott szereplő nem tiltakozhat az őt hátrányosan megjelenítő kép megalkotása (s végképp nem közlése) ellen. Az őt ábrázoló kép kizárólagos ura az ábrázoló. A gyarmatosító tekintet által megszűrt információ nemcsak meghamisítja a másikat, hanem el is némítja.

Információs kizsákmányolás

A kisebbségi lét többségi szempontú, a kisebbségi csoportra nézve hátrányos, igazságtalan és tisztességtelen reprezentációja által okozott sérelmeket fokozza a torz információk által kiváltható hatásmechamizmus érzelmi erejének maximalizálása. Már említettük, hogy a kisebbségi létre utaló eseményeknek a többségi léttel összefüggésben felmerülő eseményekhez viszonyítva eleve ritkább előfordulása önmagában kíváncsiságot, érdeklődést, információszükségletet ébreszt. Ez az önmagában még nem elítélendő felfokozott figyelem és befogadói állapot viszont kedvez olyan sugallatoknak, amelyek olyan jelentős negatív érzéseket generálnak, mint a félelem, a rettegés, a szorongás, az izgatottság, a gúny, a felháborodás.

A kisebbségekről szóló információ kizsákmányolásáról beszélünk, amikor a tömegkommunikáció kisebbségi kategorizációval megjelenített térbe a közvélemény által mélyen elítélt és az emberi állapotot valóban alapjaiban fenyegető eseményeket ágyaz be, óhatatlanul is azt a látszatot keltve, mintha a kettő között oksági kapcsolat lenne. A kisebbségi kontextusban megjelenített nyomor, bűn, elmebetegség és egyéb kórok képei illuzórikus, kizárólag a tudatban létező kapcsolatoknak ágyaznak meg, amelyek

az előítéletek és az előítéletek által elszabadított diszkriminatív aktusok kiváltó okai lesznek.

SZÍNPAD

A gyarmatosító tekintet által létrehozott színpadi keretben az egyenlőtlen és kiszolgáltatott viszony szereplőjének esélye sincs arra, hogy egyénként nyilvánuljon meg. Jelenléte csak arra szolgál, hogy a kisebbségi létre vonatkozóan kidolgozott és perpetuált többségi kollektív jelölőrendszer valódiságát bizonyítsa. A gyarmatosító tekintet voltaképpen előbb látja azt, amit utóbb látni vél, mivel amit lát, annak csak illusztratív szerepe van. A gyarmatosító tekintet szívszorítóan kis térre szűkíti le a kisebbségi lét színpadát. A szűk tér az *a priori* felállított tétel könnyű bizonyítását teszi lehetővé. E tétel értelmében a többségi csoportot keresztül-kasul átható társadalmi determinációk bonyolult mintáihoz képest a kisebbségi csoport tagjai csupán a természeti meghatározottság viszonyaiban értelmezhetők, akár úgy, mint a természet kegyeltjei, akár úgy, mint a természet szökött fegyencei (például homoszexuálisok, bűnözők).

A kisebbség és a többség közötti különbség társadalmi és történelmi meghatározottsága ezáltal természeti (biológiai) különbséggé transzformálódik. A transzformáció folytán a továbbiakban semmiféle etikai problémába nem ütközik a többségi lét olyan elképzelése, mely szerint a kisebbség a tisztátalanság, az eredendő oda-nem-illés, a „nem emberi" mivolt szinonimája. A dezindividualizált, dehumanizált, biologizált kisebbség tagjainak egymás közti viszonyait bemutató képek a többség számára olyan csoportot jelenítenek meg, amelynek élete nemcsak zárt, hanem a többségtől fényévnyi távolságban van, még ha fizikailag ez a távolság éppen karnyújtásnyi is. A bemutatott szereplők már-már mitikus időnkívüliségben élnek, cselekvéseiknek láthatóan nincs ésszerű oka; ha egyáltalán valakire hasonlítanak a többségi társadalom által elismert társadalmi szerepek ideáltipikus szereplői közül, azok a nők és a gyerekek. Életük a *dolce far niente* jegyében zajlik, nincs aki segíthetne rajtuk, és ők maguk sem akarnak maguknak segíteni, miként nem segíthet magán az állat sem, amely másként nem, csak ösztönei szerint tud élni.

A kisebbség által lakott térben a szereplők egymás közti különbségeit a biológia konstituálja. Megkülönböztethető ezen a színpadon egymástól férfi és nő, gyerek és felnőtt, beteg és egészséges, kövér és sovány. A megkülönböztetés alapja a kisebbség teste. Nem látható semmi egyéb, ami az anatómiai formációkat társadalmi jelentéssel ruházhatná fel.

A REPREZENTÁCIÓ FUNKCIÓI

A kisebbségi reprezentációnak nincs sok köze magához a kisebbséghez, de annál inkább köze van a reprezentációt szülő többséghez. A magát szükségképpen mindig másokhoz mérő többségi identitás inherens és kínzó bizonytalanságai enyhülhetnek a különböző kisebbségekre vonatkozó fantomképek igazába vetett bizonyosság révén.

Az államszocialista struktúrák összeomlása által megnyomorított többségi társadalmak frusztrált rétegei számára a jelenlegi közép- és kelet-európai cigánykép pótolhatatlan feszültséglevezető csatorna, amelynek segítségével racionalizálhatják saját megrabolt életük összes bánatát és szomorúságát. A posztszocialista társadalmak Kelet-Európa-szerte korábban nem látott mértékben felszabadították az emberi állapotban egyébként eleve benne levő anomikus potenciált, amivel szembesülve a rettegő többségi társadalom megnyugvást talál, ha úgy látja, hogy van egy csoport, amelynek eleve sajátja a bűnözés, a testi és lelki elnyomorodás, a kiszolgáltatottság, az időtlenség és az infantilizmus. A kisebbségek képeinek minden egyes vetítése voltaképpen kivetítés. Az igazi képek nem a képernyőn vagy a vetítővásznon, hanem a nézők lelkében vannak.

A „KÉRDÉS"

A kisebbségek többségi szempontú megkonstruálásának csak egyik része a kisebbség gyarmatosító tekintet révén történő vizualizálása. Maga a konstrukció azt az elgondolást sulykolja és hiteti el a többség tagjaival, hogy van egy speciálisan a kisebbségek létével kapcsolatos (valójában az ő létüket megkérdőjelező) kérdés, amelynek „helyes" megválaszolása helyreállíthatja a kisebbségek megjelenése révén kizökkentett normalitást. A „cigánykérdés" („zsidókérdés", „kurdkérdés", „magyarkérdés"...) mélyén az a kimondatlan előfeltevés él, miszerint van egy normális, kisebbségmentes állapot, ahol a többség élheti a maga utópisztikusan idilli életét. Ha egyszer egy ilyen kérdés a többségi társadalomban megszületik, különbség már csak a válaszokban van. A nácizmus válasza a kisebbségektől való radikális megszabadulás, a tömeges kiirtás. A rasszizmus válasza az elkülönítés. A konzervatív liberalizmus válasza az asszimilációs kényszer. Az államszocializmus válasza a kényszeres tagadás. A nemzetállami liberalizmus válasza a bevándorlás korlátozása.

De valamennyi válasz mélyén ott lapul az a meggyőződés, hogy a kisebbség léte egy olyan technikai természetű probléma, amelynek lehetséges a megoldása és az egyes megoldási változatok csak aszerint térnek el, hogy mennyire „véglegesek".

KÖVETKEZTETÉSEK

A kisebbségek többségi reprezentációja lehetetlenné teszi annak felismerését, hogy a kisebbség és többség ugyanazon emberi állapot meghatározottja. A különbségek lehetnek kategoriálisak vagy fokozatiak, de semmiképpen nem illeszthetők be a Jó és a Rossz diametriálisan ellentétes terébe. A gyarmatosító tekintet olyan csoportot lát és láttat, amely légmentesen zárt, távoli térben él, ahol mindenki az, ami és véglegesen, kimozdíthatatlanul más. Ezáltal az ontológiai bizonytalanság problémája, amely Bennünk van, Rájuk hárul.

IRODALOM

Cottle, S. (szerk.) 2000: *Ethnic Minorities and the Media.* Buckingham–Philadelphia, Open University Press.

Csurdi S. (szerk.) 1993: *Kisebbségkép a tömegtájékoztatásban.* Budapest. Régió Könyvek.

György P. 1998: A másik teste. In *Digitális Éden.* Budapest, Magvető, 133–149.

Said, E. 2000: *Orientalizmus.* Budapest, Európa.

VARRÓ SZILVIA

„MAGYARORSZÁG UTOLSÓ ÁLLAPOTA"[34]

1993. június 22-én a Magyar Demokrata Fórum etikai és fegyelmi bizottsága kizárta a pártból Csurka Istvánt. Csurka ezt megelőzően megszervezte a Magyar Út Köröket, előkészítve ezzel a Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) megalakulását. Kónya Imre akkori MDF-frakcióvezető szerint az első pillanattól világos volt, hogy Csurka távol áll a párt centrumától, 1992-es írása („Néhány gondolat a rendszerváltozásról") pedig markáns támadás volt az MDF ellen. Csurka *„Olyan problémákat vetett fel, amikkel valóban bajlódtunk magunk is, de nem kínált jogállami megoldásokat. Érzelmileg sokan azonosulni tudtak vele az MDF-ben, de nézeteivel nem"* – mondta Kónya Imre.

ÍGY JÖTTEK. *„Egyértelmű volt, hogy Csurkával tartok. Már a kilencvenes választások után kiderült az MDF-ről: nem ilyen lovat akartam"* – jelenti ki Fenyvessy Zoltán, a MIÉP frakcióvezető-helyettese, az MDF egyik alapítója. Fenyvessy és Balczó Zoltán, a frakció meghatározó tagjai most is úgy gondolják, mint annak idején: Antallék elárulták a rendszerváltást, lepaktáltak az ellenzékkel; elmaradt a felelősségre vonás, nem történt változás a médiában. A párt 1993-as megalakítása után *„kilenc hónapunk volt az országgyűlési választásokig, de azt gondoltuk, bejutunk a parlamentbe.*

34. Az írás a párt parlamenti és fővárosi frakciójának tagjaival, illetve néhány, a pártot vagy vezetőjét jól ismerő személlyel folytatott beszélgetések alapján készültek. A megkérdezett párttagok egy része anonimitást kérve vállalta az interjút, mások, így a fővárosi frakció több tagja, utólag tiltotta meg nevének közlését.

Ám ilyen fiatalon felállt párttal ez lehetetlen volt. Akkor tanultam meg, hogy a gyűléseken részt vevő tömegekből nem lehet extrapolálni a választási eredményeket" – emlékszik vissza *Balczó Zoltán* az indulásra. Fenyvessy szerint az 1994-es kudarc részben a *„szociálliberális"* és a nemzeti-keresztény sajtó együttes lejárató kampányának volt köszönhető. *„1994 őszén felmerült, hogy érdemes-e egyáltalán tovább csinálnunk. Ugyanakkor pénz nélkül is elértünk 1,6 százalékot, ami nem rossz eredmény"* – jelentette ki.

Balczó Zoltánnal együtt három MIÉP-tag is bekerült 1994-ben a fővárosi közgyűlésbe. *„A többi párt képviselői azon csodálkoztak, hogy nekünk is két fülünk és egy orrunk van"* – emlékszik vissza Balczó, aki szerint komoly munkával sikerült bizonyítaniuk ellenfeleiknek, hogy konstruktív pártként képesek működni.

1995. október 22-ig a magát nemzeti radikálisként definiáló MIÉP mindenesetre nem sok vizet zavart.

AZ UTCAI HARC VÉGE. *„Ezt a mostani rossz rendszerünket le kell váltani, el kell kergetni, és a magyar demokrácia kivívásának egy másik módját kell választani"* – invitálta híveit Csurka István az 1995 októberi nagygyűlésre. *„A százezresnél nagyobb tömeget látva világos volt: rengetegen állnak mögöttünk, és nem szélsőségesek, hanem elsősorban értelmiségiek."* Balczó Zoltán szerint a gyűlés sikere előrevetítette a parlamentbe jutást. *„1996-ban ha elindultunk nyolcezren egy gyűlésen, negyvenezren érkeztünk meg. Megpróbáltuk megjeleníteni magunkat, a gyűléseink mellett a* Magyar Fórum *segítségével és a pártszervezéssel"* – emlékezik vissza Fenyvessy.

A MIÉP-ben a pártépítés gyökeresen eltér a kisgazdák „ahány település, annyi alapszervezet" elvétől. Fenyvessy szerint *„nem az a fontos, hogy minél több kis sejt legyen, hanem hogy olyan köztiszteletben álló személyek álljanak a párt élén, mint az orvosok, tanárok, ügyvédek, akik befolyással bírnak"*. A pártépítés sikerességét mutatta az is, hogy 1998-ban a 176 egyéni körzetből 173-ban jelöltet tudott állítani. A bekerülés nem volt kér-

déses számukra, annak ellenére, hogy a politológusok többnyire úgy vélték: 1994-ben megszilárdult a magyar pártstruktúra, több parlamenti párt nem lesz. A közvélemény-kutatások is csak közvetlenül a választások előtt hozták ki a MIÉP-et négy százalékra. *„Nem akartak leégni, addig tudniillik szerintük nem is léteztünk"* – mondja Fenyvessy Zoltán.

Az 1998-as választások éjjelén a párt a békásmegyeri közösségi házban ünnepelt, igaz, a többség komolyabb eredményre számított.

„Fordulat történt a magyar életben. Ez a fordulat felemás, bizonytalan; hol reményekre jogosító, hol pedig kételyeket ébresztő." 1998. július 2-án a kormányprogram vitájában Csurka István frakcióvezető leszögezte: a Fidesz nemzeti és keresztény jellegéről *„nincsen száz százalékig meggyőződve"*, de megelőlegezi a bizalmat.

Közvetlenül a választások előtt Csurka még *„mesterségesen felpumpált"* Fideszről írt, amely *„kézben van tartva, és réges-rég megtette alávetési nyilatkozatát a bankároknak"*, továbbá elfogadja *„az MSZP, az SZDSZ és a Magyarországra telepített megfigyelők segítségét"*; Orbán Viktort pedig a *„politikai tisztek rögzítőhelyiségeibe bejáratos bokorugrónak"* titulálta. Az 1997-ben a Fidesz-frakcióba átülő kereszténydemokratákról pedig úgy vélte, hogy lépésüket *„Soros, Tom Lantos és a magyar politikai elitet szemmel tartó titkos amerikai és izraeli megfigyelők rendelték el"*. *„Nyilván a politikai kampány része volt a Fidesz kicsinyítése"* – véli utólag Zárug Péter Farkas frakciószakértő.

Nem sokkal a kormányalakítás után a Fidesz kellemes meglepetéssel szolgált a MIÉP-nek. *„Amit a Postabankkal, az adózás megreformálásával és a családok támogatásával (...), a tb. megfogásával tettek, az kiváltotta helyeslésünk" – mondja 1998 júliusában Csurka István, aki szerint „a sors iróniája, hogy az ellenzéki oldalon állunk."* Az akkor még MIÉP-frakciótag Szabó Lukács 1998 szeptemberében ezt úgy fogalmazta meg: *„A* MIÉP *nem kormánypárti, nem is ellenzékpárti, hanem Magyarország-párti. Bízunk benne, hogy a kormány is az."*

MENNYDÖRGŐK ÉS SZAKÉRTŐK. A MIÉP-frakció teljesítménye összességében átlagosnak mondható: 2000 első felében több azonnali kérdésük és képviselői válaszuk volt, mint a kétszer akkora létszámú SZDSZ-nek, ugyanannyit interpelláltak, mint az MDF, az ezekre adott válaszokat viszont az ellenzéki pártok közül a legtöbbször fogadták el. A pártok közül – arányaihoz képest is – a legkevesebb képviselői és bizottsági módosítót a MIÉP adta be, és képviselői önálló indítványban is ők a leggyengébbek – az országgyűlési bizottságokban viszont személy szerint a MIÉP-esek vesznek részt a legtöbbet.

A kis létszám miatt rájuk jut fejenként a legtöbb felszólalás, ám a frakció aktivitása négy-öt emberhez fűződik. Parlamenti munkájuk leghangsúlyosabb eleme a gazdaságpolitika, amelyet 1998 óta Lentner Csaba, Gidai Erzsébet és Rozgonyi Ernő visz. Külpolitikai témákban általában Csurka István, jogi ügyekben – végzettségének megfelelően – Fenyvessy Zoltán szólal fel. A kevésbé aktívak közé tartozik Bognár László, Kiss Andor, Erkel Tibor és ifjú Hegedűs Lóránt. A MIÉP ideológiája szempontjából kulcsfontosságú külügyi bizottságba delegált Bogdán Emil néma a bizottságban és a parlamentben is, Kapronczi Mihály pedig legfeljebb *„kék tenger által mosott, zöld pálmás szigetről"* álmodozik a Ház közönsége előtt. Nincs a pártnak az egészségügyhöz értő szakembere (annak ellenére, hogy szimpatizánsaik közt az orvosokat említik elsőként) és környezetvédelmi szakembere (a nyugat-európai radikális jobboldali pártoknál ez az egyik leghangsúlyosabb elem).

Felszólalásaikat a kettősség jellemzi: a szakmaiság előtérbe állításával a MIÉP igyekszik bizonyítani konstruktív parlamenti pártvoltát, de van helye az ideológiának is. A legtöbbet Csurka, Balczó és Lentner szerepel; az utóbbi két képviselő általunk áttekintett felszólalásai minden ideologizálást nélkülöznek. Lentner például az adótörvények 2000 szeptemberi vitájában vezérszónoklatát egy Biblia-idézettel kezdte, majd világosan, számokat sorolva beszélt pártja gazdaságpolitikájáról: miszerint nem egyenlők a versenyfeltételek a piacon a magyar és külföldi cégek között, a külföldi cégek járuljanak hozzá a közkiadásokhoz, állítsák vissza a védő-

vámokat, segíteni kell az alacsony jövedelmű családokat: kritizálta a kormányt, megmondta, mit akar a MIÉP, és azt is, miből. (*„Ha Lentner bejön egy interpellációval, hiába vannak hárman előtte, Csurka őt veszi előre"* – panaszolta az egyik frakciótag.) Rozgonyi Ernő viszont isten ostoraként csap le a *„kis- és nagykörmösökre"*, továbbá a radikális jobboldal által kedvelt, többnyire a Németh László-, Szabó Dezső- és Csurka-szótárból lízingelt kifejezésekkel (például *„magyar bennszülött"*, *„gyarmat"*, *„kápóelit"*) mutat rá a Nagy Összeesküvésre, akár a költségvetés vitájának vezérszónokaként is.

Háttérbe szorult az utóbbi időben a korábban futtatott Gidai Erzsébet, aki 2000 tavaszán a Magyarok Világszövetségének ülésén a trianoni határok felülvizsgálatát pedzegette. Csurka elhatárolódott Gidaitól, a MIÉP pedig sajtóközleményben tudatta: Gidai nem tagja a MIÉP-nek, és csak a saját nevében beszél. *„A kérdés nincs napirenden, nekünk pedig néhány napra rá volt a trianoni megemlékezésünk, amit ezzel a beszólásával tönkretett Gidai"* – mondta a frakció egyik tagja. *„Kínos, amikor komcsizik a parlamentben, a maszoposok meg bekiabálnak, hogy mit akarsz, együtt ettünk '84-ben az MSZMP KB éttermében"* – jelentette ki egy frakciótársa. (Gidai az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetében dolgozott, majd a Szakszervezetek Elméleti Kutatóintézetének igazgatója lett, ezért sem lehet a MIÉP tagja.)

Keveset szerepel a parlamentben a MIÉP-gyűlések sztárja, ifjú Hegedűs Lóránt is; egyik frakciótársa szerint azért, mert ő *„inkább lelkész"*, egy másik szerint pedig azért, mivel *„nem ért semmihez, csak zsidózni tud, de az csak az öt százalékra elég"*. Hegedűs szólalt fel a legtöbbet az abortuszvitában és az édesapja által vezetett Dunamelléki Egyházkerület *„kormány általi negatív diszkriminációja"* ügyében. Hegedűs szerepléseiben szó esik *„küretkórusról"*, magyar költészetről, Izraelről, továbbá a Kárpát-medencéről, amelyet Isten magyarnak teremtett. Egy romániai teherszállítmányról döntő rutinszavazás során Hegedűs csak hosszas rábeszélésre volt hajlandó gombot nyomni; azzal érvelt, hogy a *„románoknak semmit"*. *„Már Tőkés püspök úr is kérte, hogy ne hozza elő az egyház dolgait"* –

mondta egy frakciótársa, aki szerint a katolikus MIÉP-esek nehezményezik, hogy a párt *„elreformátusosodott"*. A MIÉP-rendezvények állandó résztvevője idős Hegedűs Lóránt is, énekelni az ugyancsak politikusi ambíciókat dédelgető Hegedűs Zsuzsanna szokott. (Információink szerint a református egyház vezetése elsősorban a MIÉP színeiben induló jelöltjei miatt kezdeményezte, hogy aki a képviselőválasztáson indul, képviselősége idején vissza kell lépnie a papi szolgálattól.)

IDEOLÓGIA. Míg a parlamenti frakcióban a szakemberek vannak előtérben és a radikálisabbaknak kevesebb megszólalási lehetőség jut, a hattagú fővárosi frakció többnyire nem szakmai munkájával hívja fel magára a figyelmet. *„A sajtó, amellyel vért izzadunk, csak a meghökkentő dolgokra figyel. Hiába mi adjuk be a legtöbb módosítót, hiába a legtöbbet szólunk hozzá a közgyűlés munkájához, és hiába tárunk fel korrupciós ügyeket, vagy segítünk a mozgássérülteknek, vagy csődbiztost neveztetünk ki a János kórházhoz, azok nem durrannak"* – vélte az egyik fővárosi frakciótag. Társa szerint a frakció *„legnagyobb dobása"* az elmúlt két évben Sztálin fővárosi díszpolgárságának megszüntetésére irányuló javaslatuk volt. *„Az ideológiai kérdéseknél megvan az a veszély, hogy ja, ezek csak ezt tudják. Egyensúly kell a szakértelem és az ideologizálás között"* – jelentette ki egyik társa. *„De itt nem elsősorban szakemberek, hanem politikusok vannak. Ha lehetőségünk van, igyekszünk ideológiát csempészni a közgyűlésbe. Az igazságot nem lehet elhallgatni, tisztáznunk kell, mi történt Bárdossyval, kik ölték meg Solymosi Esztert"* – mondta a fentebb idézett tag. A parlamenti frakció egyik tagja ezt hallva a következőképpen értetlenkedett: *„Milyen Eszter? Az ki?"*

A pártban többen is *„kihagyhatatlan poénnak"* tartották Schuster Lóránt felszólalását, amelyben az SZDSZ rot-weiss-grün madarairól beszélt, mások szerint viszont ezzel nem lehet előrelépni. Többek szerint maga Csurka István is megfeddte Schustert az eset után. A frakciótagok egyöntetűen állítják: a MIÉP ellen irányuló lejáratási kampány része, hogy a pártot antiszemitának, rasszistának vagy idegengyűlölőnek próbálják beállí-

tani, amivel az ellenfelek a lényegi kérdésekről akarják elterelni a figyelmet. *„A fasisztázás belefér, Schuster megjegyzése nem fér bele? Nem mi mérünk kettős mércével"* – védte meg Kiss Andor parlamenti frakciótag párttársát. Egyre többen gondolják viszont: ügyelni kell arra, hogy ne adjanak okot ezekre a jelzőkre. *„Más egy gyűlés vagy egy fórum, ott többet megengedhet magának az ember, és más a politizálás"* – vélte Bognár László. *„Nagyon kell keresgélni, ha valaki rot-weiss-grünözést akar, mert a* MIÉP *a munkanélküliségről, a népességfogyásról vagy a globalizációról beszél. Van egy általánosan kialakított kép a* MIÉP*-ről, ami ez ellen hat, azt kiszelektálják"* – mondta Zárug Péter Farkas frakciószakértő. *„Én nem vagyok híve annak, hogy bizonyos körökben népszerűnek tűnő, de öncélú kijelentések hangozzanak el. A párt álláspontja az, hogy bármilyen kérdéshez hozzányúlunk, tárgyszerűen beszéljünk, Csurka Istvánnak is ez az elvárása"* – vélte Balczó Zoltán.

CSURKA ISTVÁN. A radikálisokkal szemben a pragmatikusakat preferáló pártvezető parlamenti beszédei visszafogottabbak, mint *Magyar Fórum*-beli cikkei. Kimondja az Országgyűlésben is, hogy Magyarország *„gyarmat"*, ironizál a parlamenten, miszerint *„játékot"* játszik (1999-es költség-vetési vita), *„hullámhosszon és frekvencián rángatják"* (2000 augusztusi felszólalás), de keményebbeket csak a *Fórum*ban enged meg magának: *„A Demszky-féle durva támadás voltaképpen a párt vezetésében meglévő nem zsidó erők ellen irányul, és a korlátlan zsidóuralomért folyik"* – írta 2000. október 2-án az SZDSZ-ről. A pártvezér tekintélye megkérdőjelezhetetlen: nincs MIÉP-es, aki ne a *Magyar Fórum*ban megjelent cikkein nőtt volna fel. *„Ez a párt kilencven százalékban Csurka-párt"* – vélte Fenyvessy Zoltán. A frakcióvezető-helyettes szerint Csurka *„érzékeny művészlélek, előre meglát dolgokat, ezekből von le következtetéseket, amelyek később be is igazolódnak. Ő bírálta elsőként a Világbankot és a Valutaalapot"*. *„Ha közülünk a legjobbakat összegyúrnák, az sem érne fel vele"* – mondta egy fővárosi frakciótag. *„Csurka István nem pusztán egy tagja az elnökségnek. Ha másképp látunk valamit, nem látom értelmét, hogy többségi szavazással ráerőszakoljuk. Nem úgy működünk persze, hogyha Csurka mond valamit, akkor az úgy van, sőt hosszú viták is vannak. Ezek azonban többnyire taktikai vagy gyakorlati dolgok"* – mondta Balczó Zoltán. Kiss Andor szerint Csurka nem olyan vezér, mint Torgyán, aki mást szóhoz se enged jutni. *„Nálunk a nagygyűléseken sem ő az egyedüli szereplő, a parlamentben pedig kifejezetten előtérbe tol másokat."* Bognár László szerint ha az elnökségből öten-hatan mást gondolnak, mint a frakcióvezető, akkor sikerrel meggyőzhetik. Ilyen volt a Széchenyi-ösztöndíj Gidai Erzsébet által felvetett megszüntetése: Gidai szerint csak *„egy meghatározott kör"* részesülhet az ösztöndíjban. A pártbázis viszont levelekkel bombázta a vezetést, hogy ne vegyék el tőlük ezt a kis lehetőséget: végül Csurka is meghajlott az érvek előtt. Érdekesebb az az eset, amikor a frakcióvezető abortuszügyben is kisebbségbe került: Csurka tudniillik ellenezte a túlzott szigorítást, mondván, a vasfegyelem ellenérzést válthat ki a szavazók körében. *„Spártai szigorral vettük rá, hogy igenis, keményen kell fellépni"* – közölte a frakció egy tagja. Meggyőzték Csurkát akkor is, amikor a vagyonadó bevezetését vetette fel. *„A gyűléseinken több a nercbunda, mint a Váci utcában"* – mutatott rá Csurka következetlen populizmusára egy frakciótag, akinek fáj a szíve Szabó Lukácsért: *„Amióta elment, megszűntek az érdemi viták."*

A PÁRTÜTŐ. December 5-én Szabó Lukács és rajongói az országos gyűlés helyett kidobóemberek jóvoltából a havon landoltak. A gyűlésen újra elnökké választották Csurka Istvánt, és kizárták Szabó Lukács alelnököt. Szabó a Fővárosi Bírósághoz fordult, amely első fokú, nem jogerős ítéletében neki adott igazat: megsemmisítette az országos gyűlés valamennyi határozatát, köztük Szabó kizárását is, mert ez nem felelt meg a párt akkor hatályos alapszabályának. A bíróság szerint súlyos eljárásjogi szabályt sértett a párt azzal, hogy a szavazati joggal rendelkező Szabó nem vehetett részt és nem szavazhatott a gyűlésen. A MIÉP megfellebbezte a döntést. Balczó Zoltán elmondta: Szabót az országos gyűlést megelőzően leváltották tisztségeiből (az országos elnökség kétharmaddal bárkit visszahívhat),

ezért Szabó nem szólalhatott föl, és nem szavazhatott alanyi jogon. Szabó szerint viszont azért hallgatták el, mert a párt gazdálkodásával kapcsolatos kérdéseket intézett Csurkához, és Papolczy Gizellának, Csurka élettársának párton belüli szerepét firtatta. Szabó szerint összeférhetetlen az, hogy a Magyar Fórum Kiadói Kft., a Magyar Út Körök és a Magyar Út Alapítvány pénzei mellett a párt- és frakcióbüdzsé felett is Papolczy rendelkezik, akit kizárólag élettársa, Csurka István ellenőriz. *„Ha legalább értene hozzá. Papolczy Gizella nem választott képviselője a MIÉP-nek. 1998. október 1-jéig több mint tízmillió eltűnt a frakciópénzből, de ha le akartam gépeltetni egy levelet, nem volt kivel, mert a szükséges tizenkettő helyett csak néhány alkalmazottja volt a frakciónak"* – panaszolja Szabó, aki szerint ebből a pénzből finanszírozták például a *Magyar Fórum*ot.

„Én akkor kikértem az egyenleget: valóban volt félretett pénzünk, csak ha valaki nem tudná, a frakció kincstári rendszerben működik: szigorúan el kell számolnunk az Országgyűlés Hivatala felé. Azaz pénzügytechnikailag lehetetlen kihelyezni a frakciópénzeket" – mondta Balczó Zoltán, aki szerint Papolczy tisztsége akkor lenne összeférhetetlen, ha fizetést venne fel, ám a frakcióigazgató asszony e nélkül dolgozik. Szabó különösnek tartja azt is, hogy a MIÉP 1997–1998-as gazdálkodásában könyvelési szabálytalanságokat és a belső ellenőrzési rendszer hiányát megállapító Állami Számvevőszék vizsgálni kívánta a Magyar Út Alapítványt is, ám iratait egy személygépkocsival együtt ellopták. Ugyanebben a kocsiban voltak az Ady Endre Sajtóalapítvány iratai, amely Szabó szerint 1993-ban hatvanmillió forintot utalt át a Magyar Fórum Kiadói Kft.-nek a *Magyar Fórum* támogatására, amely összegből állítása szerint megemelték a Csurka Endre által jegyzett Magyar Fórum Borháza Rt. törzstőkéjét. A *HVG* értesülése szerint iratok hiányában a Fővárosi Ügyészségi Nyomozó Hivatala az átutalás kapcsán ismeretlen tettes ellen sikkasztás gyanújával büntetőeljárást indított, Csurka Endrét a Magyar Fórum Borháza Kft. 1994-es részvénykibocsátása miatt pedig tizennégy milliós csalással vádolja. *„Márpedig a cég elnöke akkor Csurka István volt"* – hangsúlyozza Szabó Lukács. Balczó Zoltán szerint Csurka Endre nem tagja a MIÉP belső politikai körének,

Szabó Lukács pedig az Ady Endre Sajtóalapítvány kuratóriumának elnöke volt, azaz tudnia kellett mindenről, ami ott történt. Balczó Zoltán a legtöbb frakciótaghoz hasonlóan úgy véli, Szabó vádaskodik. *„Szabó túlbecsüli magát, amikor úgy véli, ő lehet Csurka kihívója"* – állítja egy frakciótag. Szabó Lukács szerint viszont az első fokú ítélet értelmében Csurka már nem pártelnök, ha pedig az ítélet jogerőssé válik, indul az elnöki tisztségért. Néhány vidéki szervezet támogatását máris maga mögött tudhatja: ugyanis többen is zúgolódnak nyomorúságos anyagi helyzetük miatt.

SE PÉNZ, SE POSZTÓ. *„Plakátokat, szórólapokat, az utolsó gémkapocsig mindent saját zsebből álltunk '98-ban. Ígéret volt, hogy majd fizet az országos központ. Ez a mai napig nem történt meg. A parlamentbe kerüléssel semmi nem változott: társadalmi munkában festettük ki az irodát, és nincs pénz alkalmazottra"* – öntötte ki szívét a *Magyar Narancs*nak a párt egy kelet-magyarországi tagja. Szabó Lukács ezt is szóvá tette, értetlenkedve, hogy miért nem jut a párt évi több mint kétszáz milliójából a talpasoknak. 1999 nyarán a megyei szervezetek felszólították a pártvezetést, hogy kezdődjön el a pártépítés. A vidékiek egy része sokallja a Bocskai Szabadegyetemnek juttatott összeget is. Az országos gyűlés azonban korábban jóváhagyta a párt költségvetését: egyharmad a szervezeteké, egyharmad a Bocskaié, egyharmadot pedig félretesznek a választásokra. Balczó Zoltán szerint tény, hogy szerény összeg jut a szervezeteknek, ám hatvanmilliót nem lehet úgy szétosztani, hogy a fűtéstől a fizetett alkalmazottig minden szervezetnek jusson belőle.

A frakcióból többen úgy vélik, a meglevő szavazóbázis megtartásához fölösleges irodákat fenntartani, fontosabb az eszmeiséget „terjeszteni", erre pedig legkülönbözőbb témájú előadásaival a vidéket járó „Bocskai" a legalkalmasabb.

Így viszont a pártvezetés vegetálásra kényszeríti a vidéket, érveltek a győriek 2000 tavaszán egy sajtótájékoztatón, ahol kifogásolták: a pártvezetés *„elvtelenül támogatja a Fideszt"*. Az országos elnökség ezt követően feloszlatta a szervezetet, arra hivatkozva, hogy rátették a kezüket az anar-

chisták, a Nemzeti Arcvonal és a külföldi titkosszolgálatok. A győri elnök mindezt cáfolta, elismerte viszont az önvédelmi csoport létrehozását, ami szerinte csak a félelemben élő MIÉP-esek megsegítésére jött volna létre.

Több vidéki szervezet feloszlatásánál nem világos, minek az alapján dönt az elnökség. Sopronban, például, kizárták Szász Lajost, helyére Nyikos Tivadar, a hun kisebbségi önkormányzat létrehozásának ötletgazdája került. *„Ment a nyomozás, hogy megvan-e a Szász keresztlevele"* – mondta egy MIÉP-szimpatizáns. Szász Lajos lapunkat biztosította, hogy megkeresztelték, és cáfolta a győr-soproni MIÉP-ből származó azon értesülést is, miszerint apanázst kapna Izraelből, illetve híreket szállítana a Mérleg utcába. (Vagyis az SZDSZ-nek, amely azóta már a Gizella utcába költözött.) A megyei MIÉP-vitákat egyes esetekben ököllel döntötték el.

Balczó Zoltán szerint a győriek számos fórumon kifejthették volna véleményüket a pártelnökségről: *„Különösen vigyáznunk kell arra, hogy a ránk ragasztott sztereotípiáknak ne adjunk semmilyen táptalajt: a szélsőséges Nemzeti Arcvonal megjelenése szervezetünkben pedig ilyen volt. Kétféleképp támadnak minket: azzal, hogy veszélyes fasiszta párt vagyunk vagy épp ellenkezőleg, hogy a Fidesz csendes társutasa."*

Horváth Attila kizárt győri alelnök szerint a MIÉP már a választásokkor befeküdt a Fidesznek. *„Előbb KDNP-sekkel meg kisgazdákkal üzengetett a Fidesz, hogy hívjuk vissza a polgármesterjelöltünket. Mi visszaüzentünk, hogy hova menjenek. Ezután Csurka úr kért, hogy lépjünk vissza. Megtettük úgy, hogy választóinkat sem tudtuk értesíteni, mert egy hirdetésre sem volt pénzünk. Mi nem kaptunk ezért semmit."* „Megdöbbenve" értesültek az önkormányzati választások előtt a hajdú-bihari MIÉP-esek is arról, hogy Szabó Lukács nem indul Debrecenben, a párt Kósa Lajos fideszes polgármesterjelöltet támogatja. *„Hogy Csurka István mit kapott érte, nem tudom"* – mondta Szabó Lukács. *„Aki olyan hülye, hogy nem tudott cserébe önkormányzati helyeket kiharcolni, arra csak annyit mondhatok: nyasgem. A parlamenti együttszavazásért meg nem tudok arról, hogy bármit is kapnánk. A frakciónk fenntartása inkább a Fidesz érdeke, mi már a parlamenten kívül is kihúznánk a választásokig"* – utalt egy frakciótag az Alkotmánybíróság döntésére, mellyel eltörölte ugyan a frakcióalakításhoz szükséges tizenöt fős határt, ám felszólította a Házat, hogy a kérdést a házszabály módosításával rendezze – ez azonban máig nem történt meg.

Csurka István a választások második fordulója előtt a *Magyar Fórum*ban arra szólította fel híveit, hogy szavazzanak a Fideszre. A megkérdezettek egyöntetűen állítják: nem volt kérdés, ha a *„szoclib"* erők leváltásához szükség van a MIÉP-re, akkor visszalépnek. Az viszont már kevésbé esett jól a párttagoknak, hogy a fideszesek többsége csak fű alatt vállalta a MIÉP támogatását.

AZ ELLENZÉK ELLENZÉKE. Épp ezért született 2000 szeptemberében előzetes elnökségi döntés arról, miszerint a jövőben csakis akkor támogatnak egy pártot, ha az nyilvánosan vállalja a MIÉP-et, és ez a támogatott párt plakátjain is szerepel. *„Ebből elég volt, inkább bukjon az egész, nyerjen az MSZP, ha ilyen sumákok"* – vélte a frakció egyik tagja. Maga a pártvezetés is kezdi tehát komolyan venni az eddig elhallgattatott vidékiek érveit, miszerint túl közel vannak a Fideszhez. *„Nem a MIÉP puhult; a többiek zárkóztak fel. Hogy Kövér László komolyan gondolja-e, amiket mond, nem tudom, de a Fidesz-frakció háromnegyede felvehetné a MIÉP-es pólót. Többet olvassák a* Fórumot, *mint én"* – mondta Kiss Andor országgyűlési képviselő. A frakciótagok egy része szerint a fideszesekről kiderült, hogy *„valódi nemzeti radikálisok"*, akikre viszont rátelepszik a Fidesz-vezetés ettől eltérő ideológiája.

Csurka István az 1999 októberi *Havi Magyar Fórum*ban fő ellenfélként a *„háttérhatalomban működő erők"* által *„feltupírozott"* kisgazdapártot nevezte meg, amelynek csak a MIÉP és *„egy valóban nemzeti elkötelezettségű Fidesz"* tudna ellenállni. A Fidesznek szerinte *„tovább kellene növelni az 1998-ban megszerzett szavazótábort, éspedig az MSZP ellenében, és fel kellene készülni arra, hogy a megerősödött MIÉP-pel együtt kell majd kormányozni"*.

Csurka írásaiban 1998 ősze óta egyre megengedőbb a Fidesszel szemben: még *„javíthat"*, nem lehet *„mindenért a Fideszt hibáztatni"*. Amikor

azonban Kövér László néhányszor elismerő szavakkal paskolta meg a kis ellenzéki pártot, több MIÉP-esnek balsejtelme támadt. *„Rájöttünk, hogy a Fidesz olyan játékot játszik, hogy kivonja a szelet a mi vitorlánkból"* – közölte egy elnökségi tag, aki szerint *„a kisgazdapárt szétesésével a fő ellenfél a Fidesz lesz."*

Az elnökség nemrégiben arról is döntött: itt az idő, hogy a MIÉP erőteljesebben hangsúlyozza másságát, és kevesebbet szavazzon együtt a kormánypártokkal. A médiakuratóriumok ügyében nyújtott segítséget Csurka írásaiban egyébként többször is a kormány orra alá dörgölte: *„nem tisztességes (...), ha a mi segítségünkkel létrejövő és a média megtisztítására egy kis esélyt adó helyzetet nem úgy használja ki a kormány, hogy abban minden nemzeti erőnek, nekünk is egyenlő esély (...) nyíljék"* (MAGYAR FÓRUM, 2000. február 3.).

A MIÉP ezenkívül is több jelét adta annak, hogy figyelembe veszi a Fidesz érdekeit: a megfigyelési bizottságban nyújtott segítség mellett a párt a közelmúltban megszavazta a hatpárti európai uniós csatlakozási szándéknyilatkozatot is, továbbá 1997-ben a parlamentben a Délvidék egy részének visszacsatolásáról szónokló Csurka 2000 tavaszán már visszafogta az ez ügyben radikálisabb Gidait.

SZERZŐI JOGOK. Balczó Zoltán szerint a MIÉP-nek a másik két ellenzéki párttal ellentétben nem kell állandóan azt bizonygatni, hogy a Fidesz sokkal rosszabb náluk. *„A Fidesz-kormány nem azt valósítja meg, amit a* MIÉP *akar, de abba az irányba cselekszik. Számos ügyben azonban ellene szavaztunk, így a költségvetés, az adótörvények, a háromhetes munkarend ügyében, legutóbb pedig elutasítottuk a szövetkezeti üzletrészekről szóló kormánybeterjesztést."*

Az egyik fideszes parlamenti képviselő szerint viszont a pénzügypolitika az a fügefalevél, amelyet a MIÉP maga elé tart, ha különállását akarja bizonyítani. *„Pláne, ha tudja, hogy a parlamenti kormánytöbbség, az ötven százalék plusz egy, nélkülük is megvan."*

A MIÉP-frakcióban többen is úgy vélik: a Fidesz egyre több témát nyúl le tőlük. Gidai Erzsébet egy lakossági fórumon azzal érvelt: ha tőle el kell határolódni a trianoni határok emlegetése miatt, határolódjanak el Orbán Viktortól is, aki szerint a nemzet- és államhatár nem azonos.

Vagy egy másik téma: *„ '98-ig ki merte Csurkán kívül bírálni Surányit? Tökéletes szent tehén volt. Most már a Fidesz és az* FKGP *is nekiment. Az olajbizottságba most idézik be azokat, akikről évekkel ezelőtt írtak a* Fórum*ban"* – mondta Kiss Andor. Az *„Európai Unión kívül is van élet"* orbáni szállóige alapjait szintén a MIÉP rakta le, ahogyan az Ausztriával szembeni nemzetközi „keménykedés" elutasításának ötlete is alapvetően a MIÉP-től származott – állítják a párt frakciójának tagjai. *„1998-ban a Fidesz még nem törődött Trianonnal, idén meg majdnem hivatalos állami rangra emelkedett a megemlékezés"* – vélte egy parlamenti képviselő.

WAHLKAMP. *„A* MIÉP *nem is párt, hanem a magyarság utolsó állapota"* – jelentette ki a fővárosi frakció egy tagja. *„Mi nem kopogtatunk senkinél: az igazságot hirdetjük, ha valaki nem csatlakozik hozzánk, az vagy nem érti, mi történik a világban, vagy ellenérdekelt"* – erősítette meg az előbb idézett véleményt frakciótársa.

A naiv idealisták azonban kisebbségben vannak a párton belül. Csurka fentebb idézett *Havi Magyar Fórum*-beli cikke világosan mutatja, hogy a MIÉP kormányzásra készül. Eltérnek azonban a párton belül a vélemények arról, hogy adott esetben ez koalícióban történjék-e, vagy inkább a formális hatalmon kívül, külső támogatóként biztosítsa a MIÉP az esetleges újabb Orbán-kormányt. *„Mit kezdenénk egy környezetvédelmi tárcával? Vagy egy vidékfejlesztésivel? Se pénz, se meghatározó pozíció, a szüzességünk meg rámenne"* – érvelt a második variáció mellett egy frakciótag. Az elnökség többsége nem szeretné magát túlnyerni. *„Ott állnánk úgy, mint annak idején Antall József, hogy jaj istenem, győztünk. Szakértők híján, egy harmincszázalékos párttal. Az szörnyű lenne"* – borzongott bele a gondolatba egy másik frakciótag.

A pártvezetésnek intő jel volt Haiderék kormányzása is, amely az osztrák Szabadságpárt népszerűségének gyors olvadását hozta. *„Pedig már a Heti hetesben is tizenkét százalékra taksálnak minket”* – mosolygott Bognár László. A MIÉP – ahogyan a többi párt is – már a bizonytalanokra gyúr. Zárug Péter Farkas, Csurka István tanácsadója szerint e réteg megnyerésére a MIÉP a legalkalmasabb. *„Lehet populizmusnak nevezni, hogy megmondjuk, a Postabank 154 milliárdjából hány családot lehetett volna segíteni, de ezzel csak lefordítjuk a politikát az emberek nyelvére.”*

Az országos választmány 2000 novemberében elfogadta: a párt képviselőjelöltjeit a *„tisztakezűség”* jegyében kell kiválasztani, és hangsúlyozni kell, hogy a MIÉP megalakulása óta következetes politikát folytat. *„A '98-as kampány is a tiszta kéz szlogennel ment, ez mára beérett, a párt a parlamentben is képviselni tudja magát. A MIÉP elsősorban a rendszerváltás folyamatából kiábrándultakat szólítja meg”* – mondta Zárug.

A törzsszavazók mostanáig a fővárosi és Pest megyei értelmiségiekből álltak. Frakciótagok szerint rengeteg az orvos- és pedagógus szimpatizánsuk, népszerűek még a keresztény (budai) középosztály körében, mi több, egyes lakótelepeken is.

Egyre több a fiatal, hiányzik viszont a középnemzedék: nincsenek harmincasok és negyvenesek a párt körül. A párt fiatalodása mindenesetre nem tűnik fel az általunk meglátogatott pártfórumokon, ahol az átlagéletkor hatvan év vagy még több; ennek a közegnek még Győri Béla is megtetszi, amint a *„szoclib”* visszatéréstől retteg: *„Akkor végünk van. Akkor a romák nem mennek Strasbourgba, hanem rendet csinálnak itt”* (2000. október 17. – MIÉP V. kerületi iroda).

A december 6-i országos gyűlésre meglesznek a párt 2002-es képviselőjelöltjei. Többen kíváncsiak arra is, Csurka István előrukkol-e a korábban említett két fiatal alelnök ötletével, akik e pozíció okán több médiaszerepléshez és bizonyos döntési jogkörökhöz jutnának. Az egyik helyre Lentner Csaba az esélyes, a másikért ifjabb Hegedűs Lóránt, valamint Bognár László vetélkedhet.

„Megy a csata a pártban is, mindenki írogat a Fórumba. *Nehéz helyzetben vannak a fiatalok és az újak, mert mi mindig nagyon zárt közeg voltunk. De ennyi pénzünk kampányra még sose volt, a havi- és hetilapunk mellé meg van már rádiónk is”* – összegezte a helyzetet egy, a párttal elégedett MIÉP-es.

CSURKA A TOLLTARTÓMBAN”. Beszélgetőpartnereink a MIÉP XI. kerületi Ifjúsági Tagozatának (IT) elnöke, Novák Előd (20) és két tagja, Szabó Gábor (20), valamint Tóth Levente (15).

SZABÓ GÁBOR: *Tizenöt évesen, a Bokros-csomag idején alakítottuk meg a Magyar Ifjúsági Nemzetébresztő Kört (MINK). 1997. június 4-én Trianon-gyásznapot szerveztünk: több gimnáziumban a diákok fekete ruhában, fekete színű szalaggal mentek iskolába. Nálunk, a József Attilában kapkodták a fejüket a tanárok, az igazgatóság raportra hívta őket, hogy melyikük szervezte. El se tudták képzelni, hogy a diákok...*

MAGYAR NARANCS: *Otthonról jött az indíttatás?*

SZABÓ GÁBOR: *Az alapítóknál igen, aztán már egymás gondolkodását formáltuk.*

MAGYAR NARANCS: *Olvastatok rendszeresen napilapokat és* Fórumot?

SZABÓ GÁBOR: *A* Magyar Fórum *volt akkor a legmenőbb lap. A gimibe tizesével, húszasával hordtuk be a remittendákat, ingyen osztogattuk a társaknak, akik el is olvasták.*

MAGYAR NARANCS: *Nálatok otthon fontos volt a magyarság?*

SZABÓ GÁBOR: *Nagyon, de nem retorikában nyilvánult meg, hanem eljártunk március 15-i ünnepségekre, és sokat beszélgettünk a konyhaasztalnál. Az IT tízhúsz százaléka viszont MSZP-s vagy SZDSZ-es családból jön. Eleinte felhozták otthon, hogy ki akarnak jönni az '56-os megemlékezésre, aminek a szülők nem örültek. Aztán elhallgattak, és titokban folytatták, dugdosták otthon a* Fórumot.

TÓTH LEVENTE: *Én vagyok az IT legfiatalabb tagja. A szüleim MIÉP-szavazók, de nem az apám rugdosott a MIÉP-irodába.*

MAGYAR NARANCS: *Tudják az iskolában, hogy politizálsz?*

TÓTH LEVENTE: *Kevesen tudják, hogy IT-tag vagyok, de a tolltartómban ott van Csurka képe, Horthy-képeket hordok magamnál, és Nagy-Magyarország-plakátot szorgalmaztam az osztályterembe. Oktatom a társaságot, ezzel sokaknak az agyá-*

ra megyek, de sokan nevelhetők. Csak túl komoly dolgokról beszélek: tizenöt éveseknek semmit nem mond a globalizáció.

MAGYAR NARANCS: *Tanáraid tudják, hogy MIÉP-es vagy?*

TÓTH LEVENTE: *Nem, de ők is keresztény beállítottságúak.*

MAGYAR NARANCS: *Az milyen?*

TÓTH LEVENTE: *Biztos vagyok benne, hogy ezért nem szidnának meg vagy nem rúgnának ki az iskolából, mint egyes helyeken.*

MAGYAR NARANCS: *Miért csatlakoztatok a MIÉP-hez?*

NOVÁK ELŐD: *Én keresztény nevelést kaptam, és leginkább a MIÉP erkölcsössége, tisztasága fogott meg. Az összes többi párt korrupt, benne volt a hatalomban és besározódott. Mások határon túli magyar testvéreinkért aggódnak, vagy azért, hogy eladjuk mindenünket, elveszítjük arculatunkat. Egyetértek a főállású anyaság bevezetésével is.*

MAGYAR NARANCS: *Engedélyeznétek az abortuszt?*

NOVÁK ELŐD: *Egészségügyi problémáknál és nemi erőszaknál igen. A jelenlegi törvény keresztényellenes, a magzat megöléséről szól.*

SZABÓ GÁBOR: *Én nem részesültem keresztény nevelésben, inkább nemzeti szemmel nézem ezt: mindenkinek magának kell döntenie.*

TÓTH LEVENTE: *Ötmillió embert öltek meg '56-tól '82-ig.*

SZABÓ GÁBOR: *Ennyi volt az abortuszok száma.*

MAGYAR NARANCS: *És ha a barátnőd nem akarná megtartani?*

TÓTH LEVENTE: *Nem kellett volna megcsinálni. De erre nem tudom igazán a választ. A mai fiatalok erkölcstelen nevelést kapnak, nem tudják, mi az a nemzet. Egy barátommal mindennap végignézzük a Móriczon a fiatalokat, és jókat nevetünk: piros, sárga cipőfűző, sapka negyven fokban, akkora gatya, hogy még én is beleférek.*

SZABÓ GÁBOR: *Nekem tetszik a sárga cipőfűző meg a bő gatya.*

TÓTH LEVENTE: *Igen, de én megkérdeztem egy lányt, és nem tudta, ki az a Szent István. Otthagytam.*

SZABÓ GÁBOR: *Te is jól ismerkedsz, ha Szent Istvánnal kezded. Engem az hozott a MIÉP-be, hogy felelősséget érzek a határon túli magyarokért, de nem azt nézem, hogyha bármi történne, mennyivel nőne Magyarország területe vagy akkor menynyivel csökkent, hanem hogy mennyire nyomják el ott a magyarokat.*

MAGYAR NARANCS: *Milyennek látjátok a mai magyar médiát?*

SZABÓ GÁBOR: *Minimum nyolcvan százaléka gazdaságilag és személyes kapcsolatokon keresztül kötődik a volt pártrendszer elitjéhez: az MSZP-hez és az SZDSZ-hez van bekötve.*

MAGYAR NARANCS: *Melyikük a nagyobb ellenfél?*

TÓTH LEVENTE: *Az SZDSZ magyarellenesebb.*

MAGYAR NARANCS: *Az mit jelent?*

TÓTH LEVENTE: *Bauer Tamás azt mondta a parlamentben, hogy mit sírunk itt Trianonon, megváltás volt a románoknak.*

NOVÁK ELŐD: *Nem képesek magyarként gondolkodni, úgy beszélnek, mintha a külföld vagy más nemzet érdekeit képviselnék.*

TÓTH LEVENTE: *Idegenszívűek, nem kötődnek ehhez a hazához. Nem azt mondom, hogy ami idegen, az rossz, csak a politikába nem lehet bevinni az idegen érdekeket.*

MAGYAR NARANCS: *Mit értesz az idegen alatt?*

TÓTH LEVENTE: *Hogy a multinacionális cégek tulajdonosai milyen nemzetiségűek Magyarországon.*

MAGYAR NARANCS: *Mármint zsidók?*

TÓTH LEVENTE: *Igen.*

SZABÓ GÁBOR: *Hú, de provokatív!*

TÓTH LEVENTE: *Nem vagyok kimondott antiszemita, nem olyan vagyok, hogy ránézek, és ha zsidó, akkor le kell szúrni és le kell lőni, nem vagyok ennyire radikális. Én csak azt mondom, hogy minden a kezükben van, ezért nem halál a büntetésük, hanem minden országban az adott nemzetiség uralkodjon. Ami nem zárja ki azt, hogy egymással ne tartsunk kapcsolatot.*

NOVÁK ELŐD: *Ha valakikkel problémánk van, akkor nem kifejezetten a zsidó vallásúakkal, hanem azzal, hogy gyakran nemzetként jelennek meg. És amikor Magyarországon a zsidó nemzet érdekeit képviselik a parlamentben, az már igenis nem tetszik nekünk. Ahogy a cigányság arányaihoz képest jóval nagyobb mértékben jelenik meg a bűnözésben, ugyanúgy a zsidóság arányaihoz képest jóval nagyobb részben van jelen a médiában. Antiszemitizmusnak tartják, ha kimondjuk, hogy ők zsidók, de ők az antiszemiták, akik rokon népüket, a palesztinokat tudatosan irtják. Engem az is idegesít, hogy a Talmudban a gójok ellen kifejezetten rasszista utasítások vannak.*

TÓTH LEVENTE: *Amerikában Liebermann kijelentette, hogy zsinagógát építtet a Fehér Házban, ha nyernek.*

MAGYAR NARANCS: *Nem hinném.*

TÓTH LEVENTE: *Rádióban hallottam.*

SZABÓ GÁBOR: *Szerintem vannak a jó emberek meg vannak a gazemberek. Az utóbbiak lopnak, függetlenül a bőrszínüktől meg a nemzetiségüktől. A gazember minden etnikai hovatartozás nélkül ellenség. A MIÉP-ben is vannak cigányok és zsidók, de ezek nem melldöngetős zsidók, mint az SZDSZ-ben, ezek magyar tudatúak.*

TÓTH LEVENTE: *Pont jó, hogy vannak, ebből is látszik, hogy nem mindenki olyan, amilyennek születik.*

MAGYAR NARANCS: *Mit gondoltok a romákról?*

SZABÓ GÁBOR: *A cigányügy szociális és nem etnikai ügy, ahogy a multinacionális cégek vezetői sem etnikai, hanem gazdasági érdeküggy. A cigányokat segíteni kell, hogy beintegrálódjanak. Más kérdés, hogy ők nem mindig vevők erre. Minél több tanult, piacképes szakmával rendelkező cigányra van szükség. Több cigány barátom van, akik a középosztályba tartoznak: egyáltalán nincsenek köztünk etnikai feszültségek, ők ugyanúgy magyarnak vallják magukat.*

TÓTH LEVENTE: *Arra hivatkoznak, hogy nem kapnak állást. A Horn-kormány idején India felajánlotta, hogy biztosítja a munkát, a repülőjegyet, a nyelvtanulást. Alá is írták a szerződést, de amint megtudták, hogy dolgozni is kéne, azonnal visszavonták.*

SZABÓ GÁBOR: *Ez mese, főnök úr, ilyen nem volt.*

NOVÁK ELŐD: *Ez valóban szociális kérdés, csak az idegenszívű média állítja be etnikai kérdésként, ők azok, akik lejáratnak minket a világ közvéleménye előtt, a magyarság hírét rontják, és mindenhol rasszista, bűnös nemzetnek állítanak be minket. Ezt próbálják belénk magyarázni. Mi meg azt mondjuk: nem vagyunk egy nemzetnél sem alávalóbbak. Ha megnevezzük, hogy cigány egy elkövető, az még nem rasszizmus.*

MAGYAR NARANCS: *Mi a rasszizmus?*

NOVÁK ELŐD: *Ha gettóba zárnánk őket csak azért, mert cigányok.*

TÓTH LEVENTE: *Nevelni kellene őket.*

SZABÓ GÁBOR: *Csak legyen fogadókészség a részükről. Nem úgy, mint a zámolyiak, akik belekeveredtek egy gyilkosságba, bizonyos politikai körök pedig finanszírozták a kiutazásukat.*

MAGYAR NARANCS: *Milyen körök?*

SZABÓ GÁBOR: *Az utazást a tel-avivi egyetem tanára finanszírozta.*

MAGYAR NARANCS: *Hol itt a politika?*

SZABÓ GÁBOR: *Az ózdi cigányok kamerán kívül mondták el, hogy egy bizonyos ellenzéki párt finanszírozná a kiutazásukat.*

MAGYAR NARANCS: *Talán a MIÉP. Hogyan írnátok le a magyarságot?*

NOVÁK ELŐD: *Magyar, aki magyarként gondolkodik és cselekszik. Ez genetikailag is meghatározott, tudjuk, hogy a japánokkal rokonok vagyunk, ezt a tulajdonságot használta fel Izrael, amikor kifejlesztette az arabok ellen bevethető etnikai fegyvert, ami nem károsítja az izraelieket.*

MAGYAR NARANCS: *Mennyire korszerű párt szerintetek a MIÉP?*

SZABÓ GÁBOR: *Nehogy azt hidd, hogy az IT-ben fejünk fölött a kereszttel beszélgetünk a Szent Koronáról. A nemzeti érzelműség igenis korszerű dolog.*

MAGYAR NARANCS: *A Bocskai Szabadegyetem miskolci megnyitóján több Szálasi-könyvet találtam. Hol az ideológiai határ?*

SZABÓ GÁBOR: *A könyvterjesztők nem MIÉP-tagok. A Szálasi-könyvek utólag kerülnek fel az asztalra, mert MIÉP-gyűlésen Szálasi-könyvek árusítása nem engedélyezett.*

NOVÁK ELŐD: *Semmilyen könyvet nem szabad betiltani. Ha már valamit, akkor elsőnek a Talmudot. Más kérdés, hogy pártrendezvényen ne terjesszenek olyat, amely nem egyeztethető össze politikánkkal, liberális nézeteket terjesztő könyv ugyanúgy nem lehet kint, mint Szálasi.*

MAGYAR NARANCS: *Szkinhedek vannak nálatok?*

SZABÓ GÁBOR: *Nem jellemző, itt helyben egy sincs, az IT-ben is kevés.*

MAGYAR NARANCS: *Ez nem járatja le a pártot?*

SZABÓ GÁBOR: *Hogy nincsenek?*

MAGYAR NARANCS: *Hogy vannak.*

SZABÓ GÁBOR: *Ugyanúgy zsidó származásúak is vannak.*

NOVÁK ELŐD: *Ez inkább egy divatirányzat, komolyabb ideológia nélkül. A meglévő ideológia pedig nem egyeztethető össze a MIÉP-ével.*

MAGYAR NARANCS: *A MIÉP alapszabálya szerint az IT célja testileg-lelkileg erős és egészséges magyar ifjúság nevelése. Miért hangsúlyos az egészséges?*

NOVÁK ELŐD: *Nemzőképes, munkabíró, hazánkat megvédeni képes fiatalok. Bevesszük a tagságba a drogosokat és a homoszexuálisokat is, mert keresztény párt vagyunk, de sérült emberekként kezeljük. Tisztséget nem vállalhatnak, ne beteg emberek képviseljenek minket.*

Dési János és Velancsics Béla

FÓRUM ÉS CÉGBIRODALOM

In medias res

Csurka István a Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) vezéralakja nemcsak politikusként nagy túlélő, méltán lehet büszke üzleti tevékenységére is.

Parlamenti, főszerkesztői, publicisztikai tevékenysége mellett még arra is marad ideje, hogy – élettársával és fiával együtt – egész kis vállalatbirodalom kialakításában vegyen részt. A MIÉP elnöke, aki beszédeiben gyakran ostorozza a nagyvállalkozókat, a mindennapi életben jóval engedékenyebben gondolkozik.

Hiszen Csurka a jogi lehetőségeket, kiskapukat, a szabályozatlanságot, a nem elég erélyes hatóságokat kihasználva a legügyesebb menedzsereket is megszégyenítve mozog cégek, társaságok, alapítványok és a politika világa között. S közben repkednek a tízmilliók, és Állami Számvevőszék legyen a talpán, amely követni tudja a pénz útját.

Szabó Lukács korábbi alelnök kizárása óta a Magyar Igazság és Élet Pártjában nem maradt senki, aki megkérdezné: hogyan is történt...

Most helyettük is keressük a választ. Persze teljesen biztosat mondani mi sem tudunk, a legnagyobb igyekezet mellett sem. Ugyanis – micsoda ördögi pech – a tisztánlátáshoz szükséges iratok többször is eltűntek. Mit tesz Isten: Csurka István autóit sorra ellopták vagy feltörték, s amilyen az ő formája, mindannyiszor a gépjárművekben maradtak azok a számlák, főkönyvek, könyvelési anyagok, amelyek feketén-fehéren bizonyíthatnák, hogy minden rendben ment. Hiteles iratok hiányában többször is kénytelenek leszünk írásunkban szóbeli közlésekre, illetve eddig még sehol sem cáfolt újságcikkekre hivatkozni. Célunk nem a mindenáron való „nagy leleplezés", hanem annak szerény jelzése: a MIÉP vezére nemcsak politikai előéletéről, hanem vállalkozói tapasztalatairól sem tájékoztatja a pénzvilág elleni filippikáit egyébként elégedetten hallgató híveit.

Cikkünket a jobb áttekinthetőség kedvéért egy *Kronológiá*-val egészítettük ki. Mellékelünk továbbá egy ki kicsodát *(Csurka & Tsai)*, amelyben történetünk hőseinek életéből a számunkra fontosabb állomásokat rögzítettük és egy *Folyamatábrá*-t, amelyben az átalakuló cégeket, szervezeteket, a *Magyar Fórum* kiadásának vándorlását és az érdekesebb pénzmozgásokat tüntettük fel, természetesen jelentősen leegyszerűsítve a jóval bonyolultabb valóságot.

Kezdetben vala a Magyar Fórum

Először ragadjuk meg a szerteágazó történet egy szálát: azt, amelyik a *Magyar Fórum* című újság kiadásával kapcsolatos. A lapot először a Fórum Kereskedelmi, Szolgáltató és Kiadó Rt. adta ki, amelyet nem sokkal a rendszerváltás előtt, 1989-ben hozták létre, többek között a későbbi kormánypárt, a Magyar Demokrata Fórum támogatásával. A kiadó azonban 1990 nyarán arra hivatkozva, hogy nem gazdaságos az alig négy-öt ezer példányban elkelő hetilappal foglalkozni, leállíttatta a kiadást. Csurka István – a dokumentumok szerint – ekkor gründolja az első céget, a Magyar Fórum Kiadói Kft.-t,[35] amelyben már 10 százalékos tulajdonnal rendelkezik. A lap veszteségeit a kft. 60 százalékos tulajdonosa, a Fórum Alapítvány[36] finanszírozza – no meg a szintén Csurka közreműködésével létrejött Ady Endre Sajtóalapítvány, ami történetünkben később még fontos szerepet játszik.

35. A *Magyar Fórum*ot kiadó cégek átalakulásáról részletesebben lásd JUHÁSZ GÁBOR: *Pártpénzügyek* (Budapest, Aula, 2001) című kötetét.
36. A Fórum Alapítvány vezetője Tallós Emil.

Az Ady Endre Sajtóalapítvány a visszaemlékezők szerint Csurka István és Lezsák Sándor[37] erőfeszítései nyomán jött létre az 1990-es évek első felében. Ma már csak nehezen ellenőrizhető állítások szerint a két alapító ötvenezer forintot áldozott az Ady létrehozására. A fennmaradó mintegy hatvanmillió forintot állítólag a Magyar Hitel Banktól kapták. (Szabó Lukács, az alapítvány későbbi elnöke a legfőbb ügyésznek írt [később még idézett] levelében[38] százmillió forintról tesz említést, de forrásaink többsége inkább hatvanmilliót tart valószínűnek.) Az alapítvány deklarált célja a nemzeti elkötelezettségű kiadványok támogatása. Elsősorban azonban a *Magyar Fórum*ot, illetve a lapot kiadó cégeket finanszírozták belőle. Ezért aztán senki sem talált semmi meglepőt abban, hogy az alapítvány kuratóriumi elnöke az a Kósa Csaba lett, aki főszerkesztőként jegyezte a lapot.

Emlékeztetőül: Van tehát egy alapítvány, amelybe egy állami bank pénze került. Ez az alapítvány milliókat juttat egy olyan lap finanszírozásához, amelyet egy magántulajdonban álló kiadó (Csurka részesedése 10 százalék) jelentet meg.

Azonban máshonnan is érkezik segítség. Az Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ) 1992 júliusában például huszonnyolc millió forint előleget ad a cégnek egy privatizációt népszerűsítendő film elkészítésére. Sokak véleménye szerint ez nem volt más, mint gyors állami tőkeinjekció a lap számára. A filmből mindenesetre eddig nem lett semmi. – Csupán végeláthatatlan persorozat.

Csurka – mint emlékszünk – politikusként is aktívan szerepelt. Az egyre inkább külön utakon járó író-politikus-vállalkozó kapcsolata 1993-ra jelentősen megromlik az MDF-fel. A Csurkával sok kérdésben eltérő álláspontot képviselő Kósa Csaba ennek hatására feláll a főszerkesztői székből, és távozik az Ady Endre Sajtóalapítvány vezetőségéből is. A pénzügyi

37. Lezsák Sándor komoly alapítványszervezői gyakorlatra tett szert, hiszen amíg a kormányzópárt egyik vezetője volt, a Lakitelek Alapítvány számára igen jelentős összegeket szerzett.

38. Szabó Lukács levele a legfőbb ügyészhez (2001. július 21.).

szempontból kulcsfontosságú poszton ezután (az alapítók felkérésére) Szabó Lukács, Csurka akkoriban még hűséges párttársa következik.

Az időközben Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP) néven önálló pártot szervező Csurka István egy évvel később már 40 százalékot birtokol a Magyar Fórum Kiadói Kft.-ben. A cégből megpróbálja eltávolítani az MDF-hez kötődő Fórum Alapítványból Deák Ferenc Alapítványra „magyarosító" tulajdonostársat.[39] Anyagilag valójában nem rengette meg a céget, hogy az ÁVÜ pert indított több tízmillió forintjának visszaszerzésére. Egyrészt azért, mert Csurka nem fizetett, másrészt, mert az Adytól jött a szükséges pénz. Amikor Szabó Lukács átvette az alapítványt, a kamatokkal együtt körülbelül hetvenmillió forint felett rendelkeztek. Igaz ugyan, hogy 1993-ban például huszonöt ezer forint jutott a *Kunhalom* című közéleti lapnak – és ugyanennyit kapott a Kölcsey Újságíró Iskola is –, a pénz döntő többsége, sokmillió forint azonban a *Magyar Fórum*nak ment.[40]

A *Magyar Fórum* rendszerint arra hivatkozva kérte a pénzt az alapítványtól, hogyha nem kapja meg, akkor a megjelenése veszélybe kerül,[41] azért tehát arra az elhatározásra jutott, hogy 1992-ben beszálljon egy új kft. megalakításába.

Az új cég neve: Magyar Fórum Borháza Kft., amely 95,1 millió forintos törzstőkével alakult. Alapítói: a Pősze Lajos vezette Szerencsejáték Rt., az Erdért vállalat, a Magyar Gazdakörök Országos Szövetsége, a keceli Kertész Kft., valamint a Magyar Fórum Kiadói Kft.[42] (Csurka István tehát a Magyar Fórum Kiadói Kft.-n keresztül a Borházban is tulajdonjogot élvez.) A cég ügyvezetői posztját Csurka István fia, Csurka Endre foglalta el, aki a közszolgálatot hagyta ott az üzleti életért.

39. *HVG*, 1998. december 5.

40. Nyilvánosan kiírt pályázatok sem voltak. Ahogy a kuratórium egyik tagja fogalmazott: „*A körön belül ismert volt az alapítvány, jöttek a kérelmek. A pénz nagy részét közvetve-közvetlenül a* Magyar Fórum *kapta. Azt akkor még nem tudtuk, hogy a kiadó igazgatója és részben tulajdonosa is Csurka István.*"

41. A fellelhető adatok szerint a *Magyar Fórum* 1991-ben veszteséges, 1992-ben nyereséges, 1993-ban pedig ismét veszteséges évet zárt.

42. A Fővárosi Cégbíróság bejegyzése.

HA EGY ÜZLET BEINDUL

A Magyar Fórum Borháza Kft. történetéről, újabb és újabb átalakulásáról, persorozatairól egy egész regényt lehetne írni.

Röviden csak annyit: az üzlettársak között hamarosan vita kerekedett. Ahogy Csurka István kezdett elszigetelődni a politikában, állami tulajdonban lévő cégtársai is egyre inkább próbáltak kifarolni a boltból. Kizárások, perek követték egymást.[43] A kft. megpróbált részvénytársasággá alakulni. Csurka István töltötte volna be az igazgatóság elnöki posztját, fia pedig mint vezérigazgató működött volna közre, a bíróság azonban megtagadta a bejegyzést. A hiányzó tőke pótlására – anélkül hogy a nyilvános kibocsátásra engedélyt kaptak volna – részvényeseket toboroztak, és kárpótlási jegyekért adtak részvényeket. Az értékpapír-felügyelet közbelépése nyomán az akciót lefújták, de a károsultak, akik pénzüket nem vagy csak részben kapták vissza, feljelentést tettek a rendőrségen.

Igaz ugyan, hogy a számokat nagyon nehéz összesíteni, mindenesetre érdekes összefüggésnek tűnik, hogy veszteségei kiegyenlítésére a Magyar Hitelbank pénzéből létrehozott Ady Endre Sajtóalapítvány körülbelül hatvanmillió forintot adott a *Magyar Fórum*nak. A lap kiadója pedig nagyjából épp hatvanmillió forinttal szállt be a Magyar Fórum Borháza Rt. tőkeemelésébe, s szerzett többségi tulajdont az időközben jó pár céget magába olvasztó és egyre nagyobbra duzzadó vállalkozásban, amelynek vezetője Csurka Endre. Az újabb és újabb névre átkeresztelkedő, de a Borházból kiinduló cég utódja az a Queen Rt. (amelynek nincs semmi köze az üdítőt gyártó azonos nevű céghez). A Queen Rt. már sokmilliárdos vagyonnal rendelkezik (vezérigazgatója Csurka Endre).

De térjünk vissza a *Magyar Fórum* című laphoz, hiszen ez az orgánum fontos szerepet játszik a pénzügyi tranzakciók közepette is. 1995-ben, az MDF bukása után, tehát a Horn-kormány idején, komolyan fennáll annak a veszélye, hogy még az ÁVÜ indította per miatt végrehajtók jelennek meg a

43. Erről részletesen lásd RÁDI ANTÓNIA „Vádemelés Csurka Endre ellen" című alapos elemzését (*HVG*, 2000. július 29).

kiadónál. Csurka István ezért átviszi a lapot a Magyar Út Alapítványhoz. Az alapítvány, úgy tűnik, valójában a MIÉP pénzgyűjtője, ám a pontos pénzügyi kapcsolat ma már megállapíthatatlan. Az Állami Számvevőszék (ÁSZ) a MIÉP könyvelésének ellenőrzése során „a felmutatott okmányok hitelessége és az egyes vizsgálati megállapítások kiegészítése érdekében" úgy határozott: a tények feltárásához szükséges a kapcsolódó vizsgálat elvégzése az alapítványnál is. Ám nem jutott sokra.[44] Ugyanis máig ismeretlen tettesek ellopták azt a gépkocsit, amelyet Csurka István használt, s amelyben – mily kegyetlen a sors – a vonatkozó iratokat tárolták.

(Ne akadjunk fel azon, miért hordja valaki mindig az autójában a teljes könyvelését – ott volt és kész.) Az ÁSZ jelentése szerint a rendőrségi nyomozás eredményeinek reményében az ellenőrzés szünetelt, majd a számvevők – mit tehettek mást – a rendelkezésére álló iratok alapján fejezték be. Nem jutottak semmire.

A nehezen kibogozható költségvetési kapcsolatokhoz csak egy adalék, hogy 1998-ban, amikor információink szerint a MIÉP elnökségében elhangzott, próbáljanak meg minél többet költeni az önkormányzati választási kampányra, Csurka István közölte, hogy a rendelkezésükre álló összeg meglehetősen korlátozott. Ugyanis meg kell adnia a párt hatvanmillió forintos tartozását a Magyar Út Alapítványnak.

A bejelentés többek számára már csak azért is meghökkentő volt, mivel egészen addig a Magyar Út Alapítvány kért támogatást az Ady Sajtóalapítványtól a *Magyar Fórum* kiadására, azzal, hogy nincs elég pénze. Másrészt a jogszabályok többé-kevésbé pontosan rendelkeznek a pártok pénzügyi ellenőrzéséről, az alapítványok viszont sokkal kevésbé átláthatók.[45]

44. Az Állami Számvevőszék 1998. évi vizsgálata.

45. A HVG egy cikke szerint abban az időben összesen harminc-negyven milliárd forintos alapítványi vagyon volt. Ennek 80 százalékával pár száz alapítvány rendelkezett. Harsányi László, a Gazdaságkutató Rt. ügyvezető igazgatója a lapnak úgy nyilatkozott, hogy a nagy vagyoni koncentráció miatt politikai kérdéssé is vált, kik és milyen alapon döntenek a pénzek közalapítványba viteléről, kik nevezik ki azt a maroknyi szakembergárdát, amely az alapítványok kuratóriumában a pénzek felhasználásáról dönt. A szakember hangsúlyozta, hogy az alapítványok még olyan korlátozott mértékben sem kötelesek nyilvánosságra hozni bevételeiket és kiadásaikat, mint például a részvénytársaságok (HVG, 1993. április 17.).

Visszatérve a 60 millióhoz: ha tényleg átutalták, akkor ezt az összeget ezzel gyakorlatilag kimentették az ÁSZ ellenőrzése alól. De miután a könyvelés a kocsival együtt eltűnt, a párt és az alapítvány közti pénzmozgásról ma már semmit sem lehet tudni.

A választások után is nagy a pénzmozgás a MIÉP-nél. Az ÁSZ az 1998-as és 1999-es pénztárforgalom ellenőrzését vizsgálva megállapította, hogy a készpénzállomány hónapról hónapra olyan ütemben növekedett, amelyet a párt havi készpénzkiadásai nem indokoltak. A banki átutalások, készpénzfelvételek következtében a bevételek nagyságrendje jóval meghaladta a havi kiadások összegét, amely homlokegyenest ellentétes a pénzforgalomról szóló 39/1984. (XI. 5.) MT rendelettel. Az ÁSZ a pénztári készpénzállomány nagyságrendje, forgalmának alakulása, valamint a pénztárellenőrzés rendszeres hiánya miatt pénztárrovancsot kísérelt meg. Ez azonban a pénztáros távolléte miatt két ízben is meghiúsult. Az ÁSZ az 1997-es és 1998-as évről szóló beszámolójában arra a megállapításra jutott, hogy a MIÉP a számviteli alapelvek közül többet is megsértett. Az előző, 1995-ös és 1996-os ellenőrzéseknél feltárt hiányosságok pótlásáról pedig megállapította, hogy felhívásának a párt csak részben tett eleget. Az utalványozások és a kifizetések terén nem történt javulás, mi több: 1997. december 15-től lényegesen rosszabbodott a helyzet.

A kézirat lezárása után hozták nyilvánosságra az Állami Számvevőszék legújabb jelentését, amely szerint a MIÉP ez elmúlt két évben 285,4 millió forintot adott át a Csurka pártelnök lapját kiadó Magyar Út Alapítványnak. Miután a MIÉP-nek az állami támogatáson kívül gyakorlatilag nincs más bevétele (a tagdíjakból 2000-ben „csak" 12 millió forint folyt be), így tulajdonképp nem történt más, mint a költségvetésből származó pénz áttétele egy független alapítványba. A pártok pénzügyeit az ÁSZ kivizsgálhatja, az alapítványok pénzügyei viszont jóval átláthatatlanabbak.

Mit lehet ehhez még hozzátenni? Legfeljebb annyit: a rendteremtést fennen hangoztató párt saját pénzügyei esetében nem olyan következetes, és inkább a káoszt, mintsem a rendet kedveli.

KRONOLÓGIA

❶ *1989*: A Fórum Kereskedelmi, Szolgáltató és Kiadó Rt. megalakulása. Először ez a cég adja ki a *Magyar Fórum* című lapot.

❷ *1990*: A Magyar Fórum Kiadói Kft. létrejötte

❸ *1991*: Az Ady Endre Sajtóalapítvány megalakulása. Alapítók: Csurka István és Lezsák Sándor. Az első kuratóriumi elnök Kósa Csaba, a *Magyar Fórum* főszerkesztője.

❹ *1992*: A Magyar Fórum Borháza Kft. megalapítása. Ügyvezető Csurka Endre. A cég 95,1 millió forintos törzstőkéjéből a legmagasabb összeget (30 millió forintot) az állami tulajdonban lévő Szerencsejáték Rt. adta.

❺ *1993: július 5.*: Az Országgyűlésben bejelentették a Magyar Igazság és Élet Pártjának és parlamenti frakciójának megalakulását. A párt ügyvezető elnöke Horváth Lajos, társelnöke pedig Csurka István.

❻ *1994*: A jogilag nem létező Magyar Fórum Borháza Kft: az *Expressz*-ben és a *Magyar Fórum*ban meghirdeti részvénykibocsátási akcióját. A részvényekért beszedett kárpótlási jegyek ellenértékéből az ügyészségi vádirat szerint az MFB alapítóinak adósságát rendezte.

❼ *1995*: A *Magyar Fórum* a Magyar Út Alapítványhoz kerül.

❽ *1997–1998*: Az Állami Számvevőszék vizsgálatának tanúsága szerint a MIÉP gazdálkodásában megsértette a valódiság, a világosság és a tartalom elsődlegessége a formával szemben elvét.

❾ *1998*: A Queen Rt. megalakítása. A cég a Qualitrading Rt. utódaként jön létre. Vezérigazgatója egy darabig Csurka Endre.

❿ *1998*: Az országgyűlési választásokon a MIÉP 5,5 százalékot ér el és bejut a parlamentbe.

CSURKA & TÁRSAI

❶ A gyors áttekintésből is látszik, hogy amíg a papa, Csurka István elsősorban a politikai életben tevékenykedik, a családot az üzletben fia, *CSURKA ENDRE*[46] képviseli. A fiú az Antall-kormány idején a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkárának titkárságát vezette. Ezt követően vállalkozói karrierje mellett a politikait is építgeti: 1994-től a Pest Megyei Közgyűlés tagja. Az 1998-as választásokon a MIÉP–KDNP listájáról került a megyeházába. Eleinte a kereszténydemokraták, jelenleg a MIÉP megyei képviselőcsoportjának tagja. A pártot és a családot ismerők szerint dörzsölt, jó politikai és üzleti érzékkel megáldott férfiú. Bár az ügyészség egy 14 millió forintos csalással (a Borház Rt. 1994-es részvénykibocsátásáért) vádolja, a cégcsoportnál sikkasztás és több százmilliós áfavisszaigénylés ügyében is.[47]

❷ A másik újra és újra felbukkanó szereplő Csurka István bizalmasa és élettársa, *PAPOLCZY GIZELLA*. A hölgy egyben a Magyar Út Alapítvány pénzügyi vezetője és ő intézi az Ady Endre Sajtóalapítvány pénzügyeit (ez utóbbiról is vita folyik, de az alapítvány egykori vezetője határozottan ezt állítja). Papolczy Gizella a több mint 200 millió forintos évenkénti állami támogatáshoz jutó MIÉP-frakció hivatal- és gazdasági vezetője, valamint kampányfőnöke.

A MIÉP-ben és a vele szorosan együttműködő szatelitszervezetekben is ő tölti be a pénzügyekhez kapcsolódó tisztségeket.

46. Csurka Endre az évek során számos – valamilyen módon Csurka Istvánhoz kötődő – cégben töltött, illetve tölt be tisztséget. A teljesség igénye nélkül: ügyvezető az Arany Diszkont Kereskedelmi Kft.-ben, ügyvezető elnök az Augusztus 17. Kereskedelmi Szolgáltató Termelő Szövetkezetben, elnöke a Csepeli Egyesületnek, a Queen Rt. vezérigazgatója, a Magyar Fórum Borháza Kft. ügyvezetője, a Parma Gyógykereskedelmi Rt. igazgatósági tagja. A VIA-EZÜST kereskedelmi Kft. székhelyeként Csurka Endre lakása volt megjelölve, a tagok közt találjuk feleségét, Csurkáné Fehér Szilviát és lányát, a kiskorú Csurka Anikót, akinek a bejegyzés szerint törvényes képviselője Csurka Endre. Csurka Endrénét megtaláljuk még például a FIU '94 Kft. ügyvezetőjeként.

47. *HVG*, 2000. július 29.

Arról persze hosszasan lehetne vitatkozni, mennyire megengedhető, hogy egy jelentős állami támogatásban részesülő párt és frakció pénzügyi vezetője a pártvezető élettársa legyen, akinek munkáját épp neki kell felügyelnie. Így van és kész. A hírek szerint Szabó Lukács egykori alelnök MIÉP-es karrierje épp akkor tört derékba, amikor Papolczy Gizellát bírálni kezdte.

❸ *SZABÓ LUKÁCS* a párt korábbi alelnöke, az Ady Endre Sajtóalapítvány korábbi kuratóriumi elnöke. Ő volt az, aki először tette szóvá a nyilvánosság előtt, hogy a párt pénzügyei átláthatatlanok. A politikust rövid úton eltávolították a pártból. „Páriává" válása után nyomozásba kezdett és furcsa dolgokra jött rá...

És itt most egy kicsit hosszabban idézünk a már említett levélből, amelyet Szabó Lukács országgyűlési képviselőként aláírva az Országgyűlés fejléces papírján 2001. július 21-i keltezéssel küldött Polt Péternek, a Magyar Köztársaság legfőbb ügyészének. (Szabó a levél másolatát több lapnak megküldte. Természetesen azt is tudjuk, hogy Szabó Lukács ma már Csurka politikai ellenlábasa, írását épp ezért a kellő kritikával kell kezelni. Ám azt is látjuk, hogy a MIÉP belső ügyeiről – különösen a pénzügyeiről – azt követően, hogy az iratok egy része elveszett, csak olyasvalaki számolhatott be, aki egy időben körön belül volt. Szabó egyébként feljelentést is tett, tehát a hatóságoknak előbb vagy utóbb reagálniuk kell a vádjaira.)

A levél szerint az Ady kuratóriuma a támogatási kérelmeket rendszeresen Papolczy Gizellától kapta meg. A megítélt összegek pedig a *Magyar Fórum* kiadója veszteségének pótlására szolgáltak.

„A cégbíróságtól beszerzett 1993-as és 1994-es évi Magyar Fórum [Kiadói] Kft.-s mérlegek (amelyek a Fővárosi Ügyészségi Nyomozó Hivatal birtokában is megtalálhatóak) azonban minden kétséget kizáróan bizonyítják, hogy Csurka István és élettársa, Papolczy Gizella megtévesztették az alapítvány kuratóriumát. Mivel a mérleg alapadatai mást mutatnak. (...) Az alapítványi támogatás nagy részét azonban készpénzben igényelték, arra való hivatkozással, hogy abból a nyomdaszámlát akarják kifizetni, s mivel a fizetés azonnal esedékes, így az átutalás néhány napja már késedelmet és fennakadást okozna Magyar Fórum *című lap nyomtatásában, illetve kiadásában. A készpénzt a bankból Csurka István és élettársa, Papolczy Gizella családtagjai, illetve baráti köre vették fel (erről tanúskodik az alá-*

írásuk is a banki kivonatokon), majd az összegek eltűntek, illetve követhetetlenekké váltak. Miközben az alapítvány kuratóriuma a Magyar Fórum Kiadói Kft. javára hozta meg a döntéseit, ezek az összegek nem kerültek a Magyar Fórum Kiadói Kft.-hez, amelyről tanúskodnak a cégbíróságon és az Ügyészségi Nyomozó Hivatalnál is fellelhető, 1994-ben és '95-ben bemutatott Magyar Fórum Kiadói Kft.-s mérlegek is."

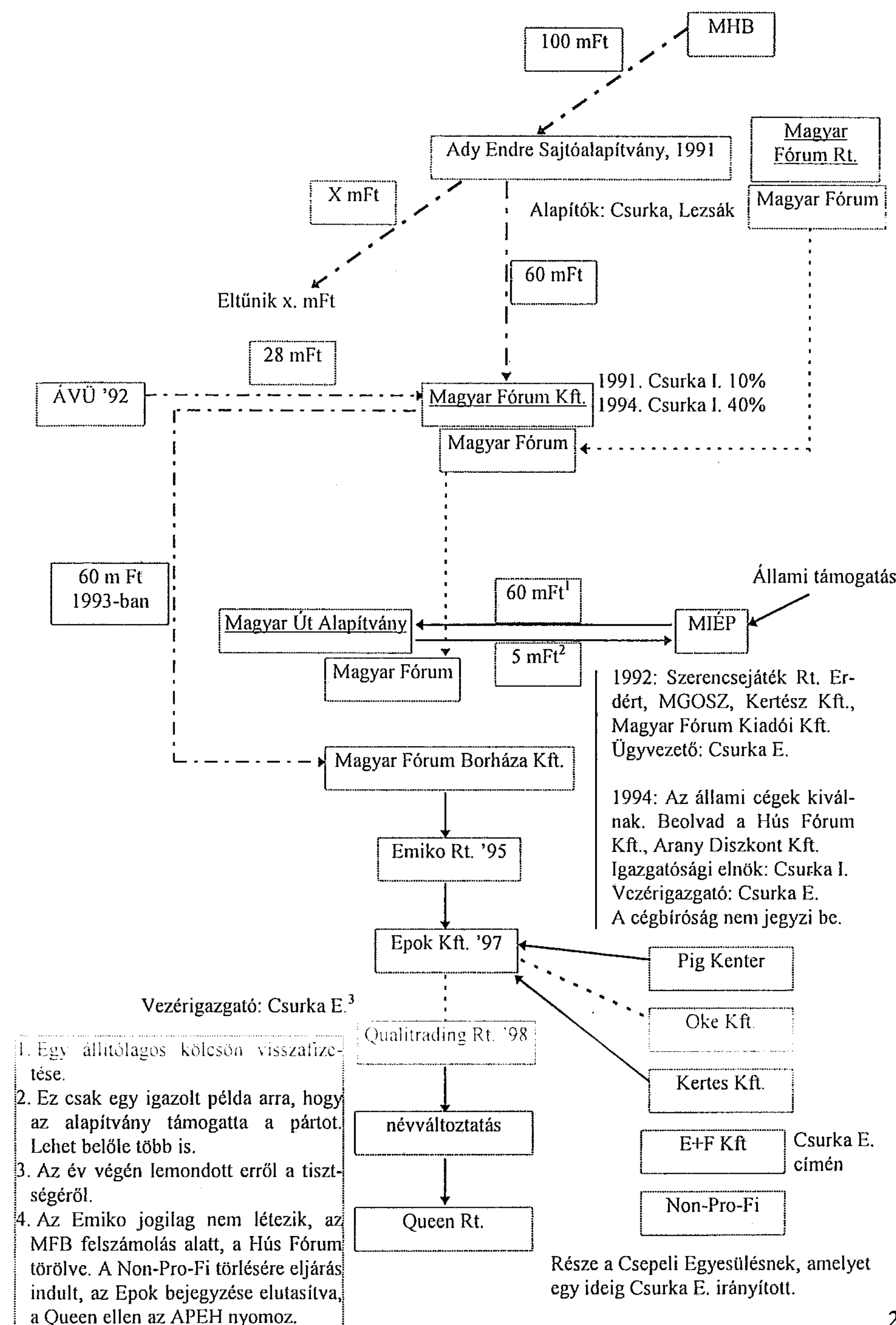
Szabó Lukács azt is állítja, hogy az alapítvány pénzének egy részét a kuratórium döntése nélkül használták fel, az ő aláírását a banki utalványokra valaki odahamisította.

Szabó Lukács lassan két éve fordult először az ügyészséghez. Eredmény azonban még nincs.

*

A következő oldalon közöljük a bevezetőben jelzett folyamatábrát, ahol tehát megpróbáljuk követni az átalakuló cégeket, szervezeteket, a *Magyar Fórum* kiadásának vándorlását és az érdekesebb pénzmozgásokat.

FOLYAMATÁBRA

Kriza Borbála

ELLENSÉGDISKURZUSOK: CSURKA ISTVÁN RETORIKÁJA

A politikai diskurzus mint ellenségdiskurzus

A politikában az anyagi javakhoz való hozzájutás körüli harc, a státusbeli és morális kérdésekhez való eltérő viszonyulás megosztja és szembeállítja a szereplőket. Sok esetben kifizetődő az ellenségkép konstruálása, amely a politikai célok számára számos előnyös funkciót hordoz. A szociálpszichológia csoportdinamikával kapcsolatos vizsgálatai (Sherif és Sherif 1969) kimutatták azokat a minimális feltételeket, amelyek révén a *saját csoport* (in-group) a természetes versengésen túl képes meggyűlölni és veszélyes ellenségnek látni az *idegen csoport* (out-group) tagjait. A diszkurzív terep ugyanúgy képes létrehozni ezt a jelenséget. A politika is felismerte, hogy a diskurzus által konstruált, jól körülhatárolt ellenségkép növeli a saját csoport kohézióját és identitását, valamint könnyebb irányíthatóságot tesz lehetővé. A politika szereplői számára adott az a lehetőség, hogy eldöntsék, milyen mértékben élnek az ellenségdiskurzus eszközével. Az ellenségkép olyan hamis konstrukció, amelynek sajátja a vélt ellenség (az idegen csoport) által okozott állandósult veszélyhelyzet, és ez utóbbit csak az ellenség legyőzésével, likvidálásával lehetséges csak megszüntetni. Az „ellenségről" szóló beszéd eszközei az egyszerűsítés: a „dichotomizálás", a „sztereotipizálás", a prejudikálás, a saját csoport felmagasztalása („legjobb magyarok", mondja Csurka), és a „csúsztatás", egy témának vagy egy elemnek a társadalmilag elfogadott beszédmódhoz képest váratlan megjelenése és a kétértelműség eszközének bevetése.

Az alábbiakban Csurka István politikai beszédmódjában megjelenő ellenségképet, tehát az idegen csoportot próbáljuk meghatározni. Csurka szerint ki tartozik a saját csoportba és kik az idegenek? Miben nyilvánulnak meg az idegen csoport attribútumai? Vajon az *„idegen"* egy személyhez vagy egy tágabb közösséghez, intézményhez kapcsolódó entitás? Az idegen csoport egy homogén valami, avagy az idegenek csoportjai, amelyek valamilyen viszonyban állnak egymással esetleg egy struktúrát képeznek? (stb.) Ezzel együtt úgy gondoljuk, választ kapunk arra a kérdésre is, miben nyilvánul meg Csurka István „saját csoportjáról" alkotott képe.

Elemzésünk három részből áll. A nagyobb szövegegységek felől haladva a szavak közötti viszonyok vizsgálatán át végül eljutunk a szavak tartalmi elemzéséig. A szövegelemzés során Csurka István a *Magyar Fórum*ban (MF) 1996 és 2001 közötti időszakban közölt cikkeit és a *Minden, ami van* (MAV) című kötetében megjelent írásait, továbbá parlamenti felszólalásait (*Parlamenti jegyzőkönyv* [PJK]) vizsgáltuk meg.

Politikai ellenfelek

Az elsőrendű politikai ellenség, az SZDSZ. Az elmúlt egy évtized során mint politikai párt dominálta Csurka István politikai beszédmódját. Az SZDSZ elsősorban az „idegenek" pártja, amely „idegen" érdekeket véd:

„...egy vékony, szűk, liberális, nem magyar szívű réteg tör a nép életére, üríti ki szántszándékkal az országot és foglal el közben minden kulcspozíciót" (MAV 1093).

A „nem magyar szívű"/„idegenszívű" kifejezés a magyar politikai diskurzusban egyértelműen a zsidóságra utal. Csurka is nyilvánvalóvá teszi: az SZDSZ „zsidó párt". A Csurka képviselte antiszemitizmus felöleli mindazokat az előítéleteket, amelyek a zsidókkal szemben Magyarországon általánosságban léteznek: „idegen" érdekeket képviselnek, politikai, gazdasági, kulturális, vallási hatalomra törekednek az országban.

Csurka egy helyen oly módon relativizálja a holocaust gázkamráinak bűnét, hogy párhuzamba állítja a mai magyar szociális állapotokkal:

„A magyarság számára a saját hideg otthona, a nyomor és a kilátástalanság lesz a gázkamra" (MAV 1093).

Csurka számára a „zsidók által irányított", „befolyásolt" intézmények avagy a hatalmi funkcióval rendelkező politikusok, illetve közszereplők a zsidóság megtestesítői. Ezáltal arra a kérdésre, hogy miért is kell óvakodni a zsidóktól, sokkal könnyebben adhat választ magának Csurka közönsége. A zsidók érdekcsoportokba szerveződnek és kizárólag saját hatalmi törekvéseik mozgatják őket. Az első és legfontosabb zsidó intézmény Magyarországon az SZDSZ, amely minden eszközt bevet a „zsidósítás" érdekében.

„Az SZDSZ fajvédői természetesen szeretik, ha van a pozícióvá jutó (sic!) *nemzeti liberálisban némi vérkeresztezés. Pontos listákat vezetnek mindenki származásáról és élete alakulásáról"* (MAV 1062).

„(...) az SZDSZ a Hit Gyülekezet keretében ádáz harcot folytat a történelmi egyházak ellen és a *magyar vallásosság zsidó szellemmel való megtöltéséért"* (MAV 1362).

„Az eltelt évek két egymást váltó csatlós kormánya alatt arról szóltak, hogy mindenki, aki nem tartozik a csatlós elit fajilag vagy klikkszerűen meghatározott kasztjába, versenyképtelenné, másod- vagy harmadrendű emberré vált" (MF, 1998. 2. 5. · Miért kell ott lenni?).

Csurka István számára az SZDSZ számos olyan dolgot képvisel, amelyet ő személy szerint elutasít. Ilyen például az általa minden fórumon támadott liberalizmus:

„Az elbutulás és az értelmetlenség szabadságát kínálja a liberalizmus az emberiségnek" (MAV 1233).

A liberalizmus kozmopolita és nemzetietlen, támogatja a tömegkultúrát és a globalizációt, a liberalizmus felelős a (vad)kapitalizmusért, valamint a túlzott individualizációért, hívei pedig „liberális kannibálok". Nyugat-barát *(„majmolja a Nyugatot"),* továbbá „népsanyargató", nem nézi a kisember érdekeit, agresszív, elnyomó politikát folytat:

„Az SZDSZ harcos, kegyetlen, robbantó-robbantgató terroristagyanús" (MAV 1355).

A MÁSODIK SZÁMÚ POLITIKAI ELLENSÉG AZ MSZP. Csurka több helyen hangsúlyozza a párt alávetettségét, az SZDSZ-szel szembeni másodrendű szerepét: „Az SZDSZ a valódi úr."

„Az MSZP hiába van megtömve olyanokkal, akikről nem is lehet tudni, hogy eszdéeszesek vagy emeszpések, egymagában már nulla. Az MSZP-nek az SZDSZ nélkül már tériszonya van, klausztrofóbiája és kisebbrendűségi komplexusa" (MF 2001. 1. 25· Magyar szemmel).

Az MSZP (árulkodó) attribútumai közül a legfontosabb: politikusai között zsidók vannak, szoros kapcsolata az SZDSZ-szel tehát ezzel is magyarázható:

„Suchmann, akinek önálló összeköttetései vannak nemcsak az izraeli Munkapárt budapesti irodájával, hanem más mérvadó körökkel is (...) úgymond önállóságra tör, neki terhére van az SZDSZ, *nem érti, hogy zsidó létére miért kell másodvonalbelinek lennie*?" (MAV 1078–1079).

A szocialisták második legfontosabb ismérve: ők okolhatók elsősorban (az SZDSZ egyes politikusai mellett) a kommunizmus bűneiért, ez Csurka „pufajkázós", „körömletépős" kitételeiben érhető tetten. Ők is a nemzet árulói, mégpedig két szempontból: az országot átengedték az oroszoknak és együttműködtek velük, valamint kormányzásuk során kiárusították Magyarországot a nemzetközi tőkének. Ez utóbbi leleplezi az ő pénzéhes, cinikus mivoltukat, hiszen ezzel a tettükkel tovább növelték az átmenet veszteseinek táborát. Valamelyest felmenti az MSZP-t a már említett *alávetett szerep,* vagyis mindezekért elsősorban az SZDSZ hibáztatható.

A PAKTUMPOLITIKA. Csurka István pártjának genezise az MDF-ből való kilépéshez kötődik. A gyakran radikális jobboldali diskurzust folytató – tehát Csurka gondolkodásmódjához közel álló – MDF is ellenséggé válik, miután annak idején elutasította és kizárta alelnökét, vagyis nem vállalta nézeteit. Csurka már az Antall-kormány idején sok helyen leírta, többek

között a „Néhány gondolat..." című írásában, hogy az MDF tulajdonképpen az SZDSZ-szel kötött „paktum", tehát a liberálisoknak történő behódolás miatt nem folytathat nyílt „nemzeti radikális" politikát. A „paktumpolitika" kifejezés Csurka István politikai diskurzusában a jobboldal árulásának szinonimája és mindenekelőtt az SZDSZ, valamint a Nyugat felé tett gesztusok leleplezésére szolgál.

A FIDESZ ÉS AZ FKGP. Csurka diskurzusában mindkét párt meglehetősen ambivalens szerepet tölt be. A Fidesz egykoron ugyanazokat a jelzőket kapta Csurkától, mint az SZDSZ, vagyis első számú ellenség volt. Ez a helyzet megváltozott: az erőteljesen jobbra tolódott Fideszben a MIÉP elnöke egyszerre szövetségest és a szavazatmaximálás szempontjából komoly ellenfelet lát. Tehát a gyakorlati politizálás kívánja meg, hogy megkülönböztesse nézeteit és felhívja választói figyelmét a két párt közötti különbségekre. Ebben az esetben az ellenzéki szerep kezére játszik: hirdethet a Fidesz a MIÉP-hez hasonló nézeteket, de mint a hatalom birtokosa az elnyomó kaszthoz tartozik, vagyis nem autentikus. Ezen ambivalenciára utal a parlamentben elhangzott Csurka-felszólalás alábbi szövege is:

„A polgári Magyarország megteremtése helyes cél. A polgár, a testileg-szellemileg jóllakott, egészséges, kiegyensúlyozott ember, tisztességes adófizető, esetleg munkásokat alkalmazó és azokat tisztességesen megfizető ember, aki meg tudja találni a helyes arányt a maga szerzése, munkája, befektetett tőkéje és a köznek járó saját szolgáltatásai, kötelezettségei között. Ahhoz azonban, hogy ő, a polgár ilyen lehessen, két tényező fennforgása szükséges: ez a polgári létezés ne az éhező nép, az üres gyomrú sokaság hátán, illetve ne az alulról felhangzó nyögések, ugyanakkor ne a felülről lefelé guruló cinizmus, röhögések, egy magát esetleg úgyszintén polgárnak tartó vékony felső réteg lenézése, élvhajhászása, hatalmi tébolya közegében valósuljon meg. (...) Advent van. Ilyenkor ezek a kérdések az adakozás és a jótékonyság bájos, szeretetre méltó hadműveleteibe torkollanak, de nem ez a megoldás, hanem a polgár lelkiismereti felébredése, szembeszállása a felső tízezerrel és a gyökeres változások: a nemzeti radikalizmus, a népfelszabadítás politikája" (PJK 1999. 12. 13.).

Az idézet utolsó mondata rávilágít arra az alapvető hiátusra, ami Csurka számára a Fideszt megbízhatatlanná teszi. A „nemzeti radikalizmus" és a „népfelszabadítás", vagyis a Csurka által képviselt idegengyűlölő és elitellenes program megköveteli, hogy a politika vonja ki magát a külföldi tőke és a nemzetközi szervezetek befolyása alól. Csurka szociális demagógiába ágyazva mutat rá például a bankrendszer, a privatizáció viszszásságaira és arra, hogy a kormány nem képes meggátolni a külföldi tőke nyomulását. A nemzetpolitika terén szintén a Fidesz szemére veti, hogy a magyar érdekeket elárulva támogatja az ország nyugati integrációját.

A Fidesz számos területen szövetségesre lelt a MIÉP-ben. A parlament által elfogadott, túlnyomó részben a Fidesz által beterjesztett törvényjavaslatok kétharmadát támogatta (Népszabadság, 2001. 4. 13., 4) Csurka pártja. A közszolgálati médiumok esetében a kormány a MIÉP segítségével lehetetlenítette el a kormány az ellenzéki pártok részvételét a médiakuratóriumokban, miközben Csurkáék komoly befolyást, pozíciókat szereztek a rádióban és televízióban.

A közös nyelv, vagyis a „fél szavakból is értjük egymást" összjáték a parlamenti plenáris üléseken válik nyilvánvalóvá. Az FKGP mellett a Fidesz is gyakran jutalmazza tapssal egy-egy MIÉP-es képviselő az ellenzéket támadó indulatos felszólalását. A parlamenti jegyzőkönyvek tanúsága szerint előfordul, hogy Csurka az ellenzékre dehonesztáló (sokszor a jó ízlés határait túllépő, például a származásra utaló) megjegyzését a Fidesz nevetéssel „díjazza". Az alábbi esetben a médiakuratóriumok ügyében Csurka kétperces felszólalásával Kovács László hozzászólására reagál. A parlamenti gyorsíró zárójeles megjegyzései hűen tükrözik a Fidesz (és az ellenzék többi pártjának) reakcióit:

„Nem is nagyon figyelem, mert már annyira megszoktam, mint egy ilyen marxista imazsolozsmát (*Derültség a Fidesz soraiban. – Közbeszólás az MSZP soraiból*: Milyen iskolába jártál?!), (...) Kérem szépen, ez a játék nem is ennek a parlamentnek szól, hanem a külföldnek. Tisztán látjuk mi

ezt, hogy be akarják vonni szinte az egész világot ebbe a nagy harcba (*Közbeszólás az MSZP soraiból:* Összeesküvés*!*) a nagy semmiért, hogy ebben a kuratóriumban benne legyenek, és megmentsenek néhány állást. Ilyen nagy múltú pártoktól ezt talán szégyellni is lehetne. (...) De hát megszoktuk, hogy nem szégyellik. (*Derültség a Fidesz soraiban. – Közbeszólás az MSZP soraiból.*) Az pedig, hogy egy most megválasztandó kuratórium hogyan szavaz, hogyan alakít vagy nem alakít ki egy kétharmados többséget... (*Vancsik Zoltán közbeszól. – Kuncze Gábor:* Úgy, ahogy az ORTT-ben, Pistám, roppant egyszerű!) Igen, igen. De hát ez törvényes, uraim! Hát ezt nem lehet előre meghatározni, hogy valaki odaküld valakit, és az úgy szavazzon, ahogy önöknek tetszik! Hát nem érzik ebben a marxista dialektikát *(Derültség a kormánypártok soraiban),* annak a bűzét? (PJK 2000. 3. 21.).

A Kisgazdapárthoz való viszonyt, a Fideszhez hasonlóan, ellentmondások övezik. Az 1997-es agrártüntetések idején számos fórumon nézeteik azonosságát hangoztatva együtt jelent meg a két párt. Torgyán József komoly vetélytárs (volt) a vidéki szavazatok megszerzésében. Vagyis Csurka hol támadja, hol védelmébe veszi Torgyánt és pártját. Ez különösen igaz, amióta az FKGP egyre-másra veszíti el pozícióit és népszerűsége folyamatosan csökken. Joggal feltételezhetjük, hogy a radikális kisgazdák szavazatai Csurkához vándorolnak, így az együtt érző szavak meglehetősen álszentnek tűnnek:

„Torgyán és a kisgazdapárt ki van ütve, szét van verve. Az őszirózsás és kunbélás sajtó egy földön fekvő tetemet rugdos, abba lövi dumdumgolyóit (...) A kisgazda képviselők létükért, kenyerükért küzdenek. (...) Feltehető, hogy fontosabb, nagyobb stratégiaibb cél volt már eleve a Torgyán-lejáratás mögött: a zavarkeltés" (MF, 2001. 2. 15. · Magyar szemmel).

Csurka diskurzusában Torgyán ugyanakkor a felelőtlenség, a hazudozás és a korrupció megtestesítője, tehát „alkalmatlan" ember, mégsem ellenség, hanem áldozat; ahogy a fenti sorokból kiderül, saját gyengesége, valamint külső erők idézték elő bukását. Az FKGP 2000 ősze óta tartó „lejtmenetével" párhuzamosan Csurka rendszeresen foglalkozik a mezőgazdaság, a vidéki parasztság ügyével a *Magyar Fórum* hasábjain, tehát tudatosan veszi célba az egykori kisgazda szavazóbázist.

AZ ELLENSÉGDISKURZUS TOVÁBBI DIMENZIÓI

NEMZETI-SZOCIALISTA DISKURZUS. Csurka számára az ellenséget mindenekelőtt a politikai pártok (MSZP, SZDSZ) jelenítik meg. Politikusaik diskurzusának állandó szereplői, bizonyos nevek: Pető, Horn, Demszky, Bokros stb. már szinte hívószóként működnek. Ezek a személyek fémjelzik azt a negatív imágót, amelyeket a két párt kormányzása során az akkori ellenzék, illetve Csurka felépített, tehát önálló ellenségképként működnek.

A politikai ellenségképeken túl azonban számos olyan referencia van, amely szintén mély elutasításra talál Csurka hívei körében. A MIÉP pártelnöke valószínűleg tudatosan „két irányban" jelzi az ellenséget: „kívül" és „fent". A külső ellenség az idegen, a nem magyar, a külföldi, vagyis a nemzetre, a „legjobb magyarok" csoportjára jelent veszélyt. Fent pedig a hatalmasok, a gazdagok, a népnyúzó elit terpeszkedik a nemzetre. Vagyis a szociális demagógiára és populizmusra épülő „kisemberbarát" diskurzussal Csurka egyre agresszívebben próbálja elhitetni közönségével, hogy egyedüliként ő képviseli a rendszerváltás veszteseit. Az alábbi idézet explicitté teszi: a két ellenségkép, a nemzeti és a szociális diskurzus hogyan talál egymásra akár egy néhány soros szövegben is:

„Balra a mamutok, a globálisok, a multik, a vegyes vállalatok, amelyek nem fizetnek adót – amelyek a Kajmán-szigeteken edzenek adófizetés ellen –, és a felszerelésük pompás; jobbra pedig a fuserok, fekete és még feketébb, avagy sárga és csokiszínű kontárok csapata, akik szintén nem fizetnek semmiféle adót, járulékot, akiket azonban előszeretettel alkalmaz az a lakosság, amely az adófizető kisiparos, kiskereskedő kuncsaftja volna normális viszonyok között" (PJK 1999. 11. 9.).

„Ahhoz, hogy Magyarországon véglegesen kialakuljon az alul a nép – felül az *ajróper,* csatlós, kozmopolita elit rend, ahhoz az elején kell min-

den európai összekötő állást, minden helytartósági dollárfizetést megszerezni" (MF 1998. 1. 22. · Minden, ami van).

DEMOKRÁCIAELLENES DISKURZUS. A szegénység oka a demokrácia deficitje. Nem történt meg a rendszerváltás Magyarországon, a szociális problémák pedig erre vezethetők vissza, hangoztatja Csurka. A pártelnök két problémát csúsztat egymásba: a magyar társadalomnak a demokráciával mint új politikai-társadalmi berendezkedéssel kapcsolatos csalódottságát és a gazdasági átmenet okozta hirtelen elszegényedést:

„Tíz év óta csak a volt rendszer nemzetsorvasztó örökségével küzdünk, és nem tudunk fölibé kerekedni. Egy haszonélvező kaszt aljassága, önzése, vagyonkisajátítása, árulása, hatalmi tébolya és a maga tehetetlenségével és szervezetlenségével birkózó magyar kisember, a polgár, a paraszt, az értelmiségi, a munkás kiszolgáltatottsága vívja egyenlőtlen harcát a nagyhatalommal, a pénzzel. A demokrácia csak féldemokrácia" (PJK 1999. 11. 29.).

TRIANON-DISKURZUS. A határon túli magyarok ügye ritkán jelenik meg Csurka diskurzusában. Ennek valószínűsíthetően praktikus oka van: a határon túli magyarok ügye kevés szavazatot hoz a konyhára. Ennek ellenére obligát téma a magyar nacionalista közbeszédben. Rendszerint egy adott esemény apropóján – például egy magyarok elleni nacionalista kirohanás a többségi nemzet részéről – válthat ki felháborodást a MIÉP részéről. Sajátos eset volt a tiszai ciánszennyeződés ügye, amelyet a magyar politikai életben kizárólag Csurka használt fel: egyrészt hogy etnikai színezetet adjon a katasztrófának, másrészt hogy irredenta nyilatkozataival újra területi kérdéseket helyezzen a politikai viták gyújtópontjába. Egyik parlamenti felszólalásában – egy *náci kulcsfogalom* felhasználásával – az *élettér* elleni támadásként aposztrofálja az ökológiai katasztrófát:

„A Tisza vízgyűjtő területét ért román támadás valójában az egész magyar élettér elleni új formájú, fegyverropogás nélküli háború, az élettér hosszan tartó veszélyeztetése, egy nemzet kiirtására irányuló szándékos vagy felelőtlen, aljas indítékú művelet. Támadó háború!" (PJK 2000. 3. 20.)

Az ellenségdiskurzus felfokozott szóhasználata árulkodóan jelenik meg a következő idézetben. Az előbbiekben utaltunk már arra a problémára, hogy a határon túliak ügyének említése egyrészt elvárt, másrészt nem túl kifizetődő. Csurka a *Magyar Fórum*ban megjelent cikkében nagy leleményességgel oldja fel azt a dilemmát. Közösséget teremt az ország határain belül és kívül élő magyarok között, mondván: mi mindannyian az elnyomástól szenvedünk. Majd a számára fontosabb közönséghez, a magyarországiakhoz fordul, jelezvén, „a ti problémátok nekem fontosabb", miközben a határon túliakat azzal erősíti: „Ti jobbak vagytok, fel tudjátok venni a harcot az ellenséggel, aki amúgy is gyenge ellenfél":

„Élünk, elnyomva, kirekesztve, elárulva, mindenünktől megfosztva, de élünk! Ez a mi évünk, mert más nincs, aki a magyar élet lángját még táplálni tudná. Nincs, mert a társadalom túlnyomó része félre van vezetve, és félelembe van taszítva. Most ravasz elnyomás, »fortélyos félelem« közegében tengeti napjait a Kárpát-medencében élő magyarság. Az csak a kisebbik baj, hogy az elcsatolt egykori magyar országrészekben élő testvéreinket a szomszédok önzése, kíméletlensége be akarja olvasztani, a nagyobbik már az, hogy az anyaországban olyan uralmi réteg, olyan nemzetellenes zsoldosság került hatalomra, amelyik a magyar nemzetből akar másodrendű kiszolgáló lakosságot, jellegtelen, öntudat nélküli befogadó állami gyülevészséget rothasztani, kozmopolitásítani. Azért ez a kisebbik baj, mert a jelenlegi határainkon kívüli magyarok ellenálló képessége jelenleg erősebbnek látszik és az ellenségeik, a beolvasztóik gyengébbek. De az anyaországban belülről támad a féreg" (MF 1998. 1. 8. · Petőfi évében).

CIGÁNY-DISKURZUS. A határon túli magyarokhoz hasonlóan a cigánytéma a vártnál ritkábban foglalkoztatja Csurkát, pedig a cigányságot övező sztereotípiák sulykolása valószínűleg visszhangra találna szimpatizánsai körében. Erre a jelenségre két magyarázat lehetséges. Egyrészt a cigányságnak mint kisebbségnek az ügye tudatosítaná azt az ellentmondást, hogy miközben a magyar nacionalista politika síkra száll a határon túl élő magyar kisebbségek jogaiért, kulturális, politikai önrendelkezéséért, addig vajmi

keveset tesz a magyarországi cigány kisebbségért. Hozzá kell tenni: ez a tudatosítási folyamat már beindult és láthatóan nem okoz különösebb gondot a jobboldalon. A másik magyarázat Csurka ellenségdiskurzusának lényegében keresendő. A diskurzus a zsidó világuralmi rend konstruktumában mozog. A fő ellenség az, aki idegen (nem magyar) és (gazdasági, politikai, kulturális) hatalma van. A cigányság csak az egyik aspektusnak felel meg; nehezen társítható a cigánysághoz egy világméretű összeesküvés vagy egyéb hatalmi törekvés. Hasonló a helyzet Franciaországban is, ahol Le Pen diskurzusának kvantitatív elemzése során kiderült, hogy a Nemzeti Front vezetője sokkal többször utal a zsidóságra mint a francia nép ellenségére (59,5 százalék), mint a bevándorlókra, akik csak az esetek egyharmadában szerepeltek ellenségként (SOUCHARD *et al.* 1997, 66).

Csurka István diskurzusában a cigányság sosem önálló ellenségként jelenik meg, hanem beékelődik az antiszemita (antiliberális) ellenségképbe. Az alábbiakban a bűnöző cigány mint veszély elhalványul a valódi ellenség (a liberálisok) mellett, akik betelepítik az idegeneket és bátorítják a bűnözőket:

„Jellemző tünete a magyar alárendeltségnek a belső kisebbségek s különösen a kis falvakban élő tolvajok, rablók, a felheccelt cigányok agresszivitása, fenyegető fellépései az elöregedett, de munka nélkül meglenni nem tudó falusi lakosság ellen. Mit vágnak ezek a védtelen öregasszonyok fejéhez? Azt, hogy nemsokára ők lesznek hatalmon és akkor majd lesz hadd el hadd – a magyaroknak. Akik csak gürcölnek és akik kötelesek eltartani őket még azután is, hogy kilopták a szemüket. Mindez nem a becsületes magyar cigányság bűne, hanem annak az uszító, liberális hatalomnak a gaztette, amelyik erre felgerjeszti őket, táplálja a tüzet és nem oldja meg a közösségi gondjaikat. A cigányság egy része ma előőrs. A betelepítés és a magyarságot a saját hazájából kiszorítani készülő idegenség előőrse. Nem tudja, hogy soha nem lesz hatalmon, és mihelyst elvégezte a liberálisok által rárótt kiszekírozó hadműveletet, irtani fogják. Azok a liberálisok, akik most uszítják és megengedik neki a korlátlan bűnözést. A mostani kisebbségi követelőzés csak előhangja egy majdani,

sokkal kegyetlenebb követelőzésnek, amelyik majd jogfosztottá fogja tenni azokat, akik még akkor is magyarnak merik mondani magukat. »A *mai életpiacon* nem az győz, aki tiszta, hős és széles ölelésű emberi szellem. Hanem: aki az élet gyakorlati kis pimaszságait jobban érti.« Ezt Szabó Dezső írta valamikor a harmincas években" (MF 1998. 2. 5. · Miért kell ott lenni?).

KULTÚRPESSZIMISTA/GLOBALIZÁCIÓELLENES DISKURZUS. A tömegkultúra térhódítása, a homogenizáció, az amerikanizálódás nem csak a szélsőjobboldali diskurzus témái. Számos baloldali mozgalom szerveződött azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet a globalizáció és a tömegkultúra veszélyeire. Azonban feltételezhető, hogy ma Magyarországon ezen veszélyek felett érzett aggodalom elsősorban az értelmiséget aggasztja, vagyis a kultúrpesszimista diskurzus nekik szól. A jelenséggel kapcsolatosan kétféle álláspont létezik: a globalizáció, a tömegkultúra egyenes következménye az információs forradalomnak, illetve a gazdasági, kulturális piacok liberalizálódásának, tehát egy spontán folyamatról van szó. Ezzel szemben Csurka meggyőződése szerint – aki a jelenségre következetesen a „globalizmus" kifejezést használja – ez a szupranacionális erők tudatos, ideologikus (erre utal az „izmus" a szó végén), homogenizáló politikája, amelynek végső célja a haszonszerzés mellett a specifikus kultúrák felszámolása és a közvetlen manipuláció:

„Ez a csak lehetőségként létező világ, idegen szóval virtuális, valahol a képzeletben lappangó világ óriási fölénybe került a valóságosan létező világgal szemben és voltaképpen ma sok milliárd ember mindennapi életének – és ezen belül különösen közösségi, társadalmi, nemzeti életének – irányítása teljes mértékben ennek a befolyása alá került.

Kezdődött azzal, még a betű egyeduralmának idején, a rádió és különösen a televízió elterjedése előtt, hogy az írót, a gondolkodót és a szórakoztatóipari termelőt a sajtó összekeverte, és előállította azt a helyzetet, amikor a szellemi teljesítményt már nem maga a teljesítmény, a megírt regény határozza meg, hanem az, hogy mit írtak róla. Ebből fejlődött ki az elkülönült tömegkultúra, amely elsősorban arra szolgált, hogy a néptől

elvegye a saját népi kultúráját és helyébe a félműveltség, az egyre erkölcstelenebb és a tömegessé váló fogyasztás igényeinek jobban megfelelő pótlékot adjon. A politikai hatalom már ebben az első szakaszban felfedezte a tömegkultúrát mint az irányítás, a befolyásolás és a félrevezetés eszközét. A népeket, a társadalmakat meg kellett dolgozni a háborúk, a forradalmak, a saját kizsákmányolásuk érdekében és ez sikerült is" (MF 1998. 1. 15. · Minden, ami van).

Csurka gyakran váteszi elhivatottsággal beszél, pátosszal vagy éppen fenyegetve, az állandó „morális készenlét" jellemzi retorikáját. Az alábbiakban egy apokaliptikus vízió rajzolódik ki a mai világról, amelyben már ott vannak a környezeti katasztrófák, a globalizáció, a tömegkultúra, a háborúk, a járványok és mindazok a dolgok, amelyek a világvége tüneteit hordozzák:

„Ha nem tudják megállítani az erdőirtásokat, akkor népirtások is lesznek, százmilliókat fog elpusztítani egyik-másik korábban már leküzdött, de az új nukleáris és vegyi hatásokra feléledő járvány, újabb és újabb betegség.

Védekezni kell majd a szovjet kommunizmus utóhatásai és a most arató globalizmus újszerű pusztításainak következményei ellen. Állandósulni fog a gazdasági összeomlás fenyegetése, egyes világrészek gazdasága hol felemelkedik, hol alámerül majd, s minden ilyen hullámzás a családi gazdaságok s maga a család rohamos pusztulásával fog járni. Az összetartó kötelék nélkül maradt egyén, akit a pusztító szellemű tömegkultúra nevel, világcsavargó bűnözővé válik, bőrszín szerint osztályozza magát, és indulatait is ez kormányozza, s ez megnyitja a bőrszínek közti háborúk korszakát" (MF 1998. 2. 5. · Miért kell ott lenni?).

BEVÁNDORLÁSELLENES DISKURZUS. Az előző kérdésekhez: a globalizációhoz és a nemzeti kultúra eltűnéséhez kapcsolódik a migráció témája. A fenti apokaliptikus vízió kiegészül a világméretű népvándorlás és az idegeneknek való alávetettség rémével:

„A színes bőrű, mérhetetlen szegénységben élő, de viharosan szaporodó népek keletről nyugatra, délről északra vándorolnak és a nemzetközi nagytőke, a nemzetközi tőkés társaságok és bankok éppen az ellenkező irányokba nyomulnak, azaz a fejlett országokból teszik át székhelyüket, a tőkéjüket a fejletlenekbe, az olcsó munkaerőt keresve és a nagyobb profitot hajszolva elősegítik ezt a népvándorlást" (MF 1998. 2. 5. · Minden, ami van).

„A trianoni határok között Magyarországon húszmillió ember is elfér, de húsz év múlva ebből csak hétmillió lesz magyar és négymillió cigány, a többi kilenc pedig mindenféle vegyes, akkor Magyarország nemzetközi néplerakat lesz itt a Kárpát-medence közepén. Nagyon keserű lesz akkor magyarnak születni. Megbélyegzettség, üldözés, megszégyenítés és a teljes magyar történelem eltagadtatása lesz az osztályrészünk. Nyelvünk helyén vartyogást hallhatunk" (MF 1998. 2. 5. · Minden, ami van).

ÖSSZEESKÜVÉS-DISKURZUS. A fentiekben sorra vettük a politikai ellenfeleket, valamint az ellenségdiskurzusok további dimenzióit. A politikai ellenfelek negatív tulajdonságai abban rejlenek, hogy hatalomban vannak, korruptak, behódolnak (stb.). De a legfőbb ellenség az SZDSZ, amely az összes negatív tulajdonsággal rendelkezik, és amely a további bajok forrása. Az SZDSZ felelős Magyarországon a globalizációért, a tömegkultúra térhódításáért, megtestesíti a nemzetietlent és az elnyomót, ő tehet arról, hogy a demokrácia csak áldemokrácia, egyaránt jelen van a cigány- és a Trianon-diskurzusban. Végső soron az SZDSZ az idegen. Attribútumai a következők:

- Zsidó párt, amely idegen/nem magyar, tehát zsidó érdekeket képvisel.
- A zsidó érdekek mindenhol ugyanazok a világon, ezért egységbe szerveződnek, ami által hatékonyabban tudják védeni érdekeiket.
- Érdekeik gazdasági és politikai-hatalmi érdekek.
- A zsidóság szupranacionális politikai szervezetei az Európai Unió, a NATO és az Egyesült Államok Kongresszusa.
- A zsidóság nemzetközi gazdasági szervezetei az IMF és a Világbank.

• A zsidóság ideológiái a liberalizmus és a kommunizmus, amelyek a hatalmi célok leplezésére szolgálnak.

• A liberalizmus felelős az individualizációért (a közösségi értékrendszer felbomlásáért), a globalizációért, a népvándorlásért, a tömegkultúra térnyeréséért, az elszegényedésért és egy szűk réteg meggazdagodásáért.

• A kommunizmus megbukott ugyan, de ránk hagyta terhes örökségét, azokat a személyeket, akik egykor kollaboráltak a kommunista rezsimmel. Mivel a kommunizmus *ab ovo* zsidó ideológia, örökösei (ma Magyarországon elsősorban az MSZP politikusai) főleg a zsidó származásúak, könnyen együtt tudnak működni a liberálisokkal.

Csurka diskurzusának alapja a zsidó összesküvés, mint ahogy az alábbi idézet is mutatja:

„Az a dolog lényege, hogy az egész egy összefüggő rendszert alkot, amelyben semmi sem ok nélkül történik, hanem minden részletnek is a célja az, ami a nagy egésznek: Magyarország felszámolása." (MAV 1089).

Az antiszemitizmus egyik folyománya a monologikus világkép, vagyis kizárólagos választ adni a különben bonyolult jelenségekre. Lengyel László egy összesküvésről írt tanulmányában amellett érvel, hogy az összesküvéselméletek akkor születtek, amikor megszűnt a történelemben az a narratíva, amelyről tudható volt, biztosan egy szerzője van: egy hit, egy vezér, egy tan, egy párt (stb.). „A káosz megoldhatónak látszik a monologikus történet teljes pozitív átírásával, új szerző választásával" (LENGYEL 1996, 17). A politikai összeesküvések abból a felismerésből fakadnak, hogy a demokrácia, amely (amennyiben a politikai hatalmi potenciált nézzük) a legbefolyásosabb politikai eszmény ma a világban hiteltelenné válhat, amikor például a demokrácia letéteményesei, a nagyhatalmak és szervezetei nem mindig és nem mindenkitől kérik számon a demokratikus jogelveket vagy maguk is figyelmen kívül hagyják azokat. Ez nem lehet a véletlen műve, és a szándékosság mögött érdekeket, szervező erőt keresnek az összesküvéselméletek szerzői. Ahhoz, hogy az összeesküvés működhessen, az aktorainak interakcióban kell lenniük egymással: tehát egy struktúrába, hierarchiába kell szerveződniük. A zsidó szervezetek (itt például a Szövetség Fiai vagy a Zsidó Világszövetség) közvetlenül vagy közvetve (például gazdasági, pénzügyi szervezeteken keresztül) befolyást gyakorolnak Magyarországra:

„Az esetből ügyet teremtő sajtó hátterében, ösztönzőként és támogatóként, nem egyszer utasítóként is felfedezhető a Bnai Brit [!], azaz a Szövetség Fiai nevű nemzetközi zsidó szervezet. Ugyanez, természetesen más hasonló szervezetekkel együtt, megtalálható az idős nácik felkutatása és megbüntetése, a holocaust-témák támogatása és egyáltalán a legszorosabban vett zsidó és izraeli érdekvédelem összes esete és közleménye mögött. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy a *Szövetség Fiai* a nemzetközi sajtó egyik irányító szerve. Szorosan össze van építve a Zsidó Világszövetséggel, és azon keresztül döntő befolyása van a világ legnagyobb bankjaira, pénzcsoportjaira. Elsősorban a Rotschild Bankház révén, amely viszont benne van a Világbank és az IMF, a Nemzetközi Valutaalap irányításában és kezében tartja az USA legnagyobb televízió- és rádióhálózatait.

Az irányítás személyeken és személyek kiválasztásán keresztül valósul meg. Nem szükséges, hogy a Szövetség Fiai szervezet minden egyes esetben névre szóló utasításokat küldjön egy-egy szerkesztőnek vagy filmproducernek, elegendő, ha az illető a Szövetség Fiai szempontjából való megbízhatóságát lehetőleg származásával is igazolja" (MF 1997. 12. 25. · A cél).

„A Szövetség Fiainak Magyarországot felügyelő része mindig is szeretett elébe menni a dolgoknak. Ez a hazahívás tulajdonképpen nem más, mint egy alávetési nyilatkozat Kovács László külügyminiszter részéről" (MF 1997. 12. 25. · A cél).

Ez a befolyás vazallusi viszonyt feltételez a magyar politikai hatalom és a zsidó szervezetek között. A zsidó szervezetek világméretű (*„mindenhol jelen vannak"*) befolyásuknál fogva sakkban tartják a magyar politikai vezetést. Könnyen irányítják a Világbank döntéshozóit, amely szintén egy zsidó érdekeltségű szervezet és amely dönt a Magyarországnak nyújtott hitelekről:

„A kormány a feltétel nélküli szolgálatra jelentkezésével pedig a további támogatásért esedezik, és egyben megüzeni a nemzeti oldalnak,

hogy a Szövetség Fiaival együtt és a hazánkba telepített Moszad-ügynökök hadával együtt figyeli a nemzeti gondolkodás táborának minden lépését. Kovácsék egyébként jól számítottak: a követ hazahívása után a Világbank megnyitott egy 760 millió dolláros hitelszámlát, amiből a kormány közérzetjavító intézkedéseket foganatosíthat. Többek közt ebből lesz a nyugdíjemelés is.

A Szövetség Fiai tehát kétségtelenül a Horn–Kuncze-kormányt támogatják a magyarsággal szemben, a magyarság mielőbbi elfogyasztása céljából" (MF 1997. 12. 25. · A cél).

IN-GROUP DISKURZUS. Míg az ellenség és az általa előidézett vészhelyzet bőven helyet kap Csurka István politikai diskurzusában, arra vonatkozóan, hogy kik tartoznak hozzájuk, vagyis kik képezik a saját csoportot, annál kevésbé. Az ellenség (az idegen csoport) leginkább ellentételezések formájában válik el a saját csoporttól.

„Mi, kuruc-magyarok egyre szilajabb nótáinkat fújjuk szaporodó tábortüzeinknél, a labancok pedig Demszky-trükkökre készülnek" (MF 2001. 1. 4. · Magyar szemmel).

Csurka azzal érvel önmaga és csoportja mellett, hogy az ő birtokukban van a tudás, amivel a rossz leleplezhető. Ez szolgál érvként amellett, hogy a jó oldalon állnak.

„Szertartás lettünk, lelki táplálék, és mint ilyen, történelemalakító tényező. Nálunk behatóbban, a nemzet ellenségeire nézve veszélyesebben semelyik politikai párt nem alakította a jelen időt" (MAV 1343).

Csurka diskurzusa az elutasítások diskurzusa, pozitív azonosságok híján hívei csak a gyűlöletből, az idegen csoport elutasításából nyerhetnek megerősítést. A permanens forradalmi állapot („Most ember kell a gátra!", „Aki magyar, velünk tart!") képes arra, hogy egységbe terelje a híveket és mobilizálja őket.

AZ ELLENSÉG FOGALMI KÖREI

Egy diskurzuselemző program, a TACT segítségével megkíséreljük meghatározni azokat a fogalomhalmazokat amelyek egy-egy számunkra fontos fogalom köré csoportosulnak. Úgy gondoljuk, Csurka diskurzusának egyik fontos eleme a kódolás. Nem szükséges feltétlenül egy nyíltan kirekesztő, antiszemita (stb.) állítást megfogalmaznia, bizonyos szavak már önmagukban is elegendőek arra, hogy az értő közönség felismerje bennük a mögöttes tartalmat. Ezért egyrészt úgy látjuk, hasznos lehet ez a vizsgálódás, amely feltérképezi a kísérő fogalmakat. Másrészt tovább bővíti Csurka ellenségképéről szerzett tudásunkat az out-grouphoz kapcsolódó fogalmi háló ismerete.

A vizsgálandó mintánk összesen mintegy 45 ezer szót magában foglaló szövegből áll. Az internetről letöltött szövegek három nagy csoportot képeznek a reprezentativitás érdekében: Csurkának a *Magyar Fórum*ban 1998 előtt és 2001-ben megjelent cikkei, valamint parlamenti beszédei. A program amellett, hogy felismeri az előre bekódolt szövegeket, statisztikákat képez a szavak számáról, szövegbeli elhelyezkedésükről (stb.) képes arra, hogy egy speciális mérőszámmal, a „Z-score-ral" leírja, hogy egy adott kifejezés milyen valószínűséggel helyezkedik el véletlenszerűen egy adott szövegben, vagyis mennyire tér el a normál eloszlástól. Az alábbiakban először az in-groupra, majd az out-groupra vonatkozó kifejezések fogalmi hálóját vizsgáltuk. A program természetesen az alább felsoroltaknál jóval több szó értékét adja meg, mi azonban csak a legmagasabb értékkel rendelkező, vagyis a legjellemzőbb szavakat vizsgáltuk.

IN-GROUP FOGALMAK

• Elsőként a „nemzet" szó és az abból képzett pozitív tartalmú szavak szövegkörnyezetét vizsgáltuk. A következő kifejezések kerültek jellemzően ebbe a körbe: *oldal, remek, szolgálni, radikalizmus, következetes, maradék, keresztény* (stb.). (Ezeknél a fogalmaknál a Z-score értéke 11 és 6

közé esik, ami magasnak számít, vagyis ezen szavak megjelenése nem a véletlen műve.)

• a „magyar" szó és az abból képzett/ragozott kifejezések szövegkörnyezete: *határontúli, nép, társadalom, szent, korona, csatlakozás, föld, vállalkozó, élet, érdekek* (stb.). (A Z-score értéke ezeknél a fogalmaknál 7 és 4 közé esik.)

OUT-GROUP FOGALMAK

• a „zsidó" szó és képzett/ragozott alakjaihoz kötődő fogalmi háló: *Izrael, Amerika, átterjedő, ortodoxia, pénzbehajtók, reszketeg, terror, tőke, törleszkedik, pénzhatalom.* (A Z-score értéke ezeknél a fogalmaknál 17 és 8 közé esik).

• az „idegen" szó és képzett/ragozott alakjaihoz kötődő fogalmi háló: *bagóért, nemzetünk, nép, bankár, csatlós, dolgoztatják, éhbérért, elárvult, elfogy, érdekek, gyarmatosítva, kultúránk, lezüllesztett, nyomul, nyelvünk, vagyonába, sírásói* (stb.). (A Z-score értéke ezeknél a fogalmaknál 15 és 11 közé esik.)

• a „cigány" szó és képzett/ragozott alakjaihoz kapcsolódó fogalmi háló: *agresszivitás, felheccelt, fellázítják, gondjaikat, hajlamos, kisebbséget, népvándorlás, rablók, tolvajok, bűnözése, fenyegető, mindenféle* (stb.). (A Z-score értéke ezeknél a fogalmaknál 25 és 12 közé esik.)

• a „nemzet" szóból képzett negatív tartalmú kifejezések (például nemzetidegen, nemzetietlen) fogalmi hálója: *társaságok, tőkés, aranyosok, áruházláncok, bankár(kaszt), gyűjtőtábor, délről, nagytőke, néplerakat, rablótőke, puha, rendetlenség, zsoldosság* (stb.). (A Z-score értéke ezeknél a fogalmaknál 16 és 9 közé esik.)

A fentiek alapján megerősíthető az a korábban tett megállapítás, hogy míg az out-group egy jól körülhatárolt, leírt entitás Csurka diskurzusában, addig az in-group bizonytalan: a *nemzethez,* a *magyarhoz* kevés jellemző fogalom kapcsolódik. Ez a különbség a legmagasabb Z-score-értékek összehasonlítása után válik nyilvánvalóvá. Az out-group fogalmak négy

vizsgált csoportja közül a *cigányhoz* tartozik a legegyértelműbb fogalmi háló. Tartalmi szempontból a fogalmi hálók megegyeznek a korábban elemzett diskurzusok üzenetével.

SPECIFIKUS SZÓFORDULATOK. Végezetül a diskurzus legalsó szintjén egyes szavak tartalmi specifikumát vesszük górcső alá. Tekinthetjük a magyar szélsőjobb diskurzus sajátosságának, de mindenképpen Csurka István írói munkásságának folyománya az a leleményesség, ahogy egy-egy kifejezésben, metaforikus szóösszetételben, szókapcsolatban milyen „sokrétű" mondanivaló sűrítődik. Álljon itt néhány példa:

OUT-GROUPRA VONATKOZÓ METAFORÁK

• csatlós kormány (értsd MSZP–SZDSZ-kormány),
• világkormány,
• nemzetközi kotyvalékrezsim,
• világproletár (értsd Szekeres Imre),
• szálláscsináló kormány (értsd idegeneket befogadó kormány),
• magyarság sírásói,
• maharadzsaréteg.

IN-GROUPRA VONATKOZÓ METAFORÁK

• tisztességtöbblet,
• legjobb magyarok,
• (megvesztegethetetlen) kemény magyar mag.

OUT-GROUP ÁLTAL JELENTETT VESZÉLYEK

• kamatrabszolgaság,
• pincérnemzet,
• szolganemzet,
• nemzetgyilkosság,
• telephely Magyarországon,
• áldemokrácia,
• hamburgeres gulag.

ÖSSZEGZÉS

Dolgozatunk során megvizsgáltuk a Csurka István által képviselt diszkurzív ideológiát. A különböző szintű elemzések egyrészt rávilágítottak a magyar szélsőjobb ideológia fő elemeire: a populizmusra, az antielitizmusra, a szociális demagógiára, a radikális nacionalizmusra és legfőképpen a MIÉP antiszemitizmusban artikulálódó monologikus világképére. Egyértelművé vált, hogy Csurka számára az idegent a zsidó, illetve a zsidó összesküvés jelenti. Minden egyéb probléma, az alávetettség, a kizsákmányolás, a globalizáció (stb.), a világméretű összesküvés folyománya. Ezek a jelenségek nem véletlenszerűen jelentkeznek, hanem az összeesküvő ágensek terve. Amikor Csurka István egy-egy (társadalmi, gazdasági, politikai) problémára próbál rávilágítani, kilép az adott probléma kereteiből és belehelyezi egy olyan struktúrába, amelyben mindennek köze van mindenhez, azaz egy sajátos szabályokkal rendelkező világot konstruál. Az ellenség, az idegenek csoportjai: a zsidók, a politikai ellenfelek, a külföldiek, a cigányok (stb.) részei (eszközei, vazallusai) vagy irányítói az összeesküvésnek. Bebizonyítottuk, hogy míg Csurkának az out-groupról, az ellenségről, illetve az ellenség tervéről bőséges mondanivalója van, azaz képes arra, hogy részleteiben „leírja", „jellemezze őket", addig keveset foglalkozik az in-group és a saját program (kik vagyunk mi, és mit akarunk) definiálásával. Éppen ezért válik Csurka beszédmódja ellenségdiskurzussá. Az ellenség elsősorban erőszaktevő, amely „megszáll", „elnyom", „kifoszt" (stb.), ezzel szemben a saját csoport az áldozat, amelynek köre teljességgel önkényesen jelölhető ki.

Csurka részvétele a politikai életben várhatóan tovább gerjeszti az ellentételezésre, „a mi és az ők", a saját csoport és az idegen csoport dichotómiájára épülő, a pragmatikus szóhasználatot kerülő politikai beszédet. A magyar politikában Csurka beszédmódja nem elszigetelt jelenség, a diskurzus már alapvető sajátosságai okán is fertőzi a politikai köznyelvet. Mindazonáltal amíg a politika és a közélet szereplői részéről beszédmódjának és nézeteinek elutasítása nem egyértelmű, felerősödhet az a folyamat, amelynek során a gyűlöletbeszéd polgárjogot nyer.

IRODALOM

ELSŐDLEGES FORRÁSOK

MAV: Csurka István, 1998: *Minden, ami van* (I–III.) kötet. Budapest, Püski.

Csurka István cikkei és parlamenti felszólalásai megtalálhatók: www.miep.hu :

MF (Magyar Fórum): 1997. 12. 25., 1998. 1. 8., 1998. 1. 15. 1998. 1. 22., 1998. 2. 5., 2001. 2. 15., 2001. 1. 4.

PJK (Parlamenti jegyzőkönyv): 1999. 11. 9., 1999. 11. 29., 1999. 12. 13., 2000. 3. 20., 2000. 3. 21.

SZAKIRODALOM

Adorno, T. W. *et al.* 1950: *The Authoritarian Personality.* New York, W. W. Norton.

Cohn, Norman 1996.: *Warrant for Genocide: The Myth of the Jewish Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion.* London, Serif.

Allport, Gordon, W. 1954: *The nature of Prejudice.* Addison–Wesley (Mass). (1. kiadás.)

Csepeli György 1997: *Szociálpszichológia.* Budapest, Osiris.

Csepeli György 1998: *Előítélet és antiszemitizmus.* Budapest, Jószöveg. 1998.

Lengyel László 1966–1967: Összeesküvés. *Mozgó Világ* (7), 15–22.

Olive, Maurice 1995: Le racisme à demi-mot dans le discours du Front National. *Etudes* (2), 177–184.

Révész Sándor 1995: *Antall József távolról.* Budapest, Sík Kiadó, 196–203.

Sherif, M. – Sherif, C. W. (1969): Csoporton belüli és csoportközi viszonyok: kísérleti kutatás. In Csepeli György (szerk.): *Előítélet és csoportközi viszonyok.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 347–415.

Souchard, Marie *et al.* 1997: *Le Pen – Les mots.* Paris, Le Monde Editions.

Szayna, Thomas S. 1998: The Extreme Right Political Movements in Post-Communist Europe. In P. H. Merkl és L. Weinberg (szerk.). *The Revival of Right-Wing Extremism in the Nineties.* London–Portland, Frank Cass, 112–148.

Szőcs László 1998: A tale of unexpected. *Ethnic and Racial Studies* (21, 6). 1097–1115.

HACK JÓZSEF

AZ ELLENSÉG ARCAI: A MAGYAR FÓRUM ANTISZEMITIZMUSA (1994–1999)

BEVEZETÉS

A *Magyar Fórum* Csurka István szócsöveként jött létre. Parlamenti „elnémíttatása" idején ez volt az egyik fontos eszköze, amellyel mozgalmát, a hazai szélsőjobb legjelentősebb, immár parlamenti erővé vált csoportját, „közösségét" toborozta, szervezte, orientálta. Az eredmények fényében egyértelműen kijelenthetjük: sikeresen. A MIÉP parlamenti párttá vált, a szélsőjobb nyelvezete pedig beszivárgott, „legitimitást" nyert a hazai közélet jelentős részében. Ma már nemcsak egyes parlamenten kívüli szélsőséges pártocskák vezérszónokainak, már régóta hatásvadásznak, populistának nevezett politikusok szájából vagy éppen kocsmai beszélgetések során hangzanak el az ellenségkonstruálás, a kirekesztés és a megbélyegzés jól ismert fordulatai, hanem olyan fórumokon, olyan személyek részéről is, ahonnan, akiktől nem vártuk. Nem állítom, hogy ez Európában egyedülálló, speciálisan magyar jelenség, ám kétségtelen, hogy magyarországi megvalósulásában fontos szerepet töltött/tölt be Csurka István lapja, a *Magyar Fórum.*

Tanulmányomban a lap *zsidóképének,* pontosabban *zsidóképeinek* elemzésével próbálom bemutatni, hogyan működik ez a fajta gyűlöletbeszéd, milyen formái vannak, és azok milyen funkciókat töltenek be. Nem célom aprólékos, teljes körű leírását adni e típusoknak, sem bőséges szakirodalmi hivatkozással magyarázni őket. Sokkal inkább arra törekszem, hogy az olvasónak – meglehet: a tudományos közízlés számára esszéisztikus formában – ízelítőt adjak a lap antiszemita nyelvezetéből, ebből a feneketlen üstből, amelyben – némi képzavarral élve – hétről hétre kifőzik az ellenségkép újabb adagjait.

Tulajdonképpen az is felötlött bennem, hogy minden kommentár nélkül elegendő lenne egy válogatást a cikkekből – de erről a kényelmes eljárásról mások lebeszéltek. Így született meg e tanulmány.

Az elemzéshez négy évfolyamot választottam ki: a *Magyar Fórum 1994-es, 1995-ös, 1998-as* és *1999-es évfolyamát.* Így lehetőségem nyílt arra, hogy a lap hasábjain mind az 1994-es, mind a 1998-as választás történetét nyomon kövessem. A vizsgált évfolyamokban megjelenő lapszámokból nem vettem mintát, a teljes cikkanyagot használtam fel.

Elöljáróban érdemes felhívni a figyelmet néhány módszertani nehézségre. A *Magyar Fórum* zsidóképének elemzését, akárcsak feltárását és tipizálását is, több tényező nehezíti. Ezek közül a legnagyobb nehézséget kétség kívül kódolt nyelvezete, egy paranoid, komplex – bár nem feltétlenül koherens – világképbe ágyazott „tolvajnyelve" jelenti. Az alkalmazott szemantikai mező elemei képlékenyek, egymásba folynak. A nemzetközi, kozmopolita tőke, a magyarságon belüli nemzetidegen elem lehet a zsidó szinonimája, de – elvben – nem feltétlenül az. A kívülálló olvasó számára sok esetben átláthatatlan, hogy egy-egy cikk tulajdonképpen ki ellen irányul, kiket támad, kiket szidalmaz, sőt néha még azt sem könnyű megállapítani, voltaképpen miről szól. Az egyes cikkekben felbukkanó kijelentésekről sok esetben csak más cikkek tartalmával való összevetésükkor derül ki zsidóellenes felhangjuk. Ez a fajta – sajnos elkerülhetetlen – interpretációs eljárás viszont azzal a veszéllyel jár: olyan cikkben is zsidóellenes attitűdöt vélünk felfedezni, amelynek szerzője esetleg csupán a pénzvilág, a globalizáció vagy a hatalmi elit ellen ágál.

Egy másik – az osztályozást érintő – nehézség, hogy a legkülönbözőbb zsidóellenes előítéletek keveredhetnek akár egyetlen kijelentésben is.

E nehézségek ellenére még az alkalmi olvasó számára is könnyen megállapítható, hogy a folyóiratban rendkívül hangsúlyosan jelenik meg a zsidóság – akár tényleges képviselői által, akár kimerikus formában – túl-

nyomórészt negatív értékelésben. Mindezen nem változtat az sem, hogy a lap számos cikke visszautasítja az antiszemitizmus vádját, sőt időnként azt bizonygatja, hogy éppúgy figyelemmel kíséri a zsidóság sorsát – talán még aggódik is érte –, mint más kisebbségekét.

A lap „véleményformáló" technikája: Csurka (vagy más hangadó) ír „valamit" a vezércikkben vagy a második oldalon. Ezt még ugyanabban a számban vagy a következőben valaki kissé más formában megismétli, majd hamarosan megjelennek a visszhangként működő olvasói levelek, sokszor még ki is színezve az eredeti „történetet". Csurka meg persze újra és újra előhozza ugyanazt a vádat, míg az lassan a *Magyar Fórum*-olvasók evidens tudásává válik.

A *Magyar Fórum* zsidóképei között vannak állandó toposzok és vannak alkalmi, az aktuális politikai eseményekre reflektáló mozaikok. Nem állítom, hogy a szerzők által más és más időpontban, eltérő célból írt cikkekből kibontakozó ellenséges zsidókép egyetlen koherens egységet alkot, noha sok esetben így kezelem. Az eljárás védelmére legyen mondva, hogy a *Magyar Fórum* olvasóinak fejében ez valószínűleg így is működik. Az apró mozaikokból az *Ezeregyéjszaka* világát idéző szövevényes elbeszélés kerekedik ki: egyes részei lassan elhalnak, mások előtérbe kerülnek, de az élő, burjánzó nyelvi szövet soha sem szakad meg, a zsidó ellenség képe újra és újra megjelenik, a „jó" és a „rossz" örök harca tovább folytatódik – hétről hétre, mint egy szappanoperában.

Érdemes még megemlíteni, hogy a zsidóellenesség átterjed azokra is, akik – a folyóirat szerzői szerint – pozitívan diszkriminálják a zsidókat, sőt azokra is, akik az üldöztetésekért bocsánatot kértek a zsidóságtól. A világ kettéosztása Jókra és Rosszakra ezáltal tovább erősödik, nem hagyva teret a fekete és fehér közötti árnyalatoknak, mint ahogy nem teszi lehetővé a közömbösséget sem. Ez értelemszerűen meghatározza az érzelmi viszonyulásokat is: vannak barátaink (vagy inkább bajtársaink) és vannak ellenségeink. Más kategória nincs. Az előbbieket szeretnünk kell, az utóbbiakat pedig gyűlölnünk, elutasítanunk, kirekesztenünk, lekicsinyelnünk, megvetnünk – végső soron mindegy, a lényeg a határ egyértelmű meghúzása közöttük és köztünk, a „mi" és „ők" között.

Az elemzés során két vezérelv szerint rendeztem a szövegeket: egyrészt igyekeztem megtartani az idődimenziót, így a vizsgált időszakban nyomon követhetjük a „történet" kibontakozását, másrészt igyekeztem tipizálni a megjelenő ellenségképeket, nemcsak tartalmi, hanem formai szempontok alapján is. Hiszen ugyanaz az ellenségkép különböző kontextusban, különböző kifejezésmódokkal társulva más és más jelentést vehet fel, eltérő konnotációk kapcsolódhatnak hozzá, vagy akár különböző beszédfunkciókat tölthet be.

A két elv együttes alkalmazása aligha valósítható meg problémamentesen. A tanulmány írása során épp ezért elsősorban az olvashatóság és követhetőség kritériumának igyekeztem megfelelni, és az imént említett temporális és tematikus elveket nem túl dogmatikusan alkalmazni.

EZERKILENCSZÁZKILENCVENNÉGY
AZ „ELLENSÉG" HATALOMRA JUTÁSA
A „GYARMATOSÍTÁS" ELŐKÉSZÍTÉSE

Az 1994-es évfolyam bemutatása során nagyobb hangsúlyt fektetek a gyakran használt általános toposzokra, így a későbbiekben nem kell rájuk hosszabban kitérnem, és lehetővé válik a lap közhelykincsében végbemenő változások nyomon követése is. A későbbiekben inkább az új elemekre fogok koncentrálni, noha időről időre megemlítem az állandóan visszatérő vádakat is.

Minden évnek megvoltak a maga aktualitásai, a többinél gyakrabban előforduló toposzai. Az 1994-es évben ezek a következők: a hebroni vérengzés, a zsidó kárpótlás, a kisebbségvédelmi törvény, a zsidó műkincsrablás és a parlamenti választások, továbbá ezzel összefüggésben az orosz zsidók feltételezett bevándorlása, az ország „gyarmatosítása".

Mielőtt a zsidóellenes kijelentések tipizálásába kezdenék, érdemes egy pillanatra szemügyre venni azokat az állításokat, amelyek az antiszemitizmus vádjára reagálnak. Az antiszemitizmus tagadása után a zsidóellenesség vádját a cikkírók mint a kirekesztés, a megbélyegzés, az elhallgattatás eszközét jellemzik. Ezzel összefüggésben ebben az interpretációban a zsidó származás felemlegetése minden kritikai hanggal szemben a védőpajzs funkcióját tölti be. Az antiszemitizmus vádja a politikai harc eszközeként jelenik meg, amely ráadásul a kommunista, hatalomátmentő gazdasági-politikai-kulturális elit kezében van. Ugyanakkor az érvelés szerkezete okán e kijelentésekben már bennefoglaltatik egyfajta antikommunista, időnként antikapitalista felhangú antiszemitizmus is. Hiszen kik azok, akik az antiszemitizmus vádjával hatékonyan hallgattathatják el politikai ellenfeleiket, ha nem az egykori kommunista (ma kapitalista) elit zsidó származású tagjai?

„Megrovást kap a kormány – ismételten –, mert *későn* szakított a szélsőjobb populista *Csurka Istvánnal,* és antiszemita kijelentéseitől *késve határolta el magát.* A kijelentések nincsenek dokumentálva, ellenben a *minősítés* megvan: *szélsőjobb, antiszemita.* A megbélyegzésnek *célzatos, politikából kirekesztő volta kétségtelen tény*"[48] (1994. 2. 10. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

Az antiszemitizmus vádja az illetőre nézve főként azért veszélyes, mert külföldi megítélését is erősen befolyásolja, sőt talán még erősebben is, mint a hazait. Így lesz rendkívül hatékony eszközzé a „valódi rendszerváltókkal" szemben, és így lehet beilleszteni egy tágabb összeesküvés-elméleti kontextusba. Ezek szerint bizonyos hazai politikai erők az antiszemitizmus vádjával képesek befolyásolni más hazai politikai erők külföldi megítélését, és ezen keresztül a hatalmi aspirációik esélyeit is.

„A MIÉP-pel való együttműködésnek kétségkívül megvannak a *kockázatai.* Nincs kétség: az eszdéesz-körök, *Sorosék* ezután is *el tudják érni,* hogy a nemzetközi sajtóban *támadva legyenek* a MIÉP-es, magyarutas meg-

48. Az idézeteket eredeti formájukban adom közre: tehát az a szövegrész, amely kurzivált vagy más módon van kiemelve, az eredeti szövegben is így szerepel.

nyilvánulások, és az is lehet, hogy az emberjogi jelentésben mint veszélyes antiszemiták fogunk szerepelni. Antall pontosan tudta ennek a működését. *Ezt innen irányították*" (1994. 7. 14. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

Az antiszemitizmus vádjának súlyosságát a zsidóság évezredes üldöztetései, szenvedései jelentik, különös tekintettel a holocaustra. Ennek fényében nem meglepő, hogy az antiszemitizmus vádját politikai eszköznek vélők és épp ezért visszautasítók számára nagy jelentősége van minden olyan – vélt vagy valós – hírnek, amely a zsidóságot vagy zsidó személyeket nem áldozatként, hanem agresszorként mutatja be.

„**AZ ÚJSÁGÍRÓ-TÁRSADALOM IZGALMI ÁLLAPOTBAN VAN.** (...) Tartsuk magunk elé zsidóságunk pajzsát, *híreszteljük el világszerte*, hogy ez az egész zsidóüldözés. (...) **EZ A LEGNAGYOBB FENYEGETÉS, EZZEL EGY EGÉSZ ORSZÁGOT ZAVARBA LEHET HOZNI,** a kormány nemzetközi tekintélyét is le lehet járatni. Ezzel akarnak *mozgásba hozni egy egész nemzetközi gépezetet (...)* A *hebroni vérengzés* világszerte felháborodást váltott ki. Szétfoszlott a gondosan szőtt *legenda*, amelynek fókuszában az *üldözött zsidó* áll" (1994. 3. 10. · Csurka István: helyszíni közvetítés).

A Göncz Árpád által beterjesztett kisebbségvédelmi törvény a *Magyar Fórum* cikkírói számára az év egyik legfontosabb „eseménye". Gyakorlatilag az előbbi kategória alesetének is tekinthetők a kisebbségvédelmi törvénnyel szembeni kifogások. A lap szerzői számára a törvény úgy tételeződik, mint az antiszemita vád politikai fegyverének „nagyágyúja" a magyarságot üldöző nemzetidegen erők kezében.

Azért is érdemes az alábbi idézetet szemügyre venni, mert tipikus példája annak, amikor a szerző nem zsidókról beszél, mégis egyértelmű, hogy róluk van szó.

„*Csodálkozással vegyes döbbenettel vettem a hírt, hogy* [Göncz Árpád] *a kisebbségek védelmét szolgáló törvényt szándékozik kezdeményezni. (...) Ha itt valakit vagy valakiket üldöznek, (...) akkor az, illetve azok, akik ma (...) némi öntudattal vállalják magyarságukat. Az üldözők pedig ugyanabból a körből kerülnek ki. Egy jól szervezett, erőszakos népből, nemzettől elidegenedett, a hatalmat is megragadni képes kisebbség köreiből. Ők üldözték Önt is, engem is egykoron. (...) Ha ez a törvény megszületik, akkor*

ez a farkasokat fogja védeni a nyájjal szemben" (1994. 11. 3. · Dr. Soós László: Nyílt levél Göncz Árpádhoz, a Magyar Köztársaság elnökéhez).

A zsidóellenesség „legenyhébb" formája, amikor csak megemlítik egy rossz hírű személy zsidó származását, a cikk tartalmától függetlenül – csak úgy mellékesen, hogy az olvasó maga kapcsolhassa össze az illető személy zsidó mivoltát negatív megítélésével, tovább erősítve a fejében lévő sémát: „zsidó egyenlő rossz".

„[...] Zsirinovszkij. Küldetése, mint minden mágusé, az elbűvölés, az elrettentés és a *félelmek felkeltése*. Eredete bizonytalan. Legendájában benne van egy kis *KGB-s múlt, egy kis zsidó származás, a beszámíthatatlanság, egy kis diliflepnivel* (...)" (1994. 1. 6. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

„Ma már mindenki tudja [Zsirinovszkijról], hogy *nem orosz, hanem zsidó. Nem liberális, hanem KGB-s* (...)" (1994. 5. 5. · Gy. B.: A szélsőbal válláról a szélsőjobb vállára...)

Durvább formája a zsidózásnak, amikor a szereplők zsidó mivoltának felmutatása implicit vádat rejt. (Az alábbi idézetben érdemes még felfigyelni a zsidózásnak egy gyakori típusára, amikor a cikkíró a hivatkozott személy zsidó voltát eredeti nevének feltüntetésével jelzi. Gyakran nincs is további utalás erre, a „képzett" *Magyar Fórum*-olvasó számára amúgy is egyértelmű az üzenet.)

„Nem hihetem, hogy a mostani esetben Dr. Schweitzer [József] és Krausz [Tamás] urak esetleges tiltakozása vagy annak elkerülése miatt maradtak el munkáim ismétlései. 1983 óta változott a világ, bár a régi szereplők, Hárs *(Hirsch)* István kvietált ÁVH-ezredes, a belügyminisztérium államvédelmi helyettese, a Magyar Rádió elnöke, Aczél *(Appel)* György és a mostani szereplők között azért egy nagyon fontos és meghatározó hasonlóságot felfedezhetünk; mindannyian zsidók" (1994. 4. 14. · Kubinyi Ferenc: Kocsis L. Mihály úrnak, a Magyar Televízió Műsorigazgatójának).

Természetesen a vád lehet explicit is vagy akár bizonyított. Ekkor a hangsúly: „lám-lám", hát mégiscsak vannak a zsidók közt *ilyenek*. A vádnak tehát nem szükséges politikai jelleget ölteni, mint ahogy a vádlottnak sem kell prominens személynek lenni, egy egyszerű köztörvényes zsidó bűnöző is megteszi.

„Megismerték, hogy ennek az iszonyatos nagy értékre elkövetett lopásnak, amelynek elsőszámú kárvallottja a hazai zsidóság volt, van egy *eddig mélyen elhallgatott szereplője*, aki bizony, hm... hogy is mondjam, hát bizony zsidó" (1994. 9. 1. · Pozsonyi: Etetés).

Mint korábban említettem, különös jelentőségű egy-egy olyan zsidó származású személy felmutatása, akin keresztül bizonyítható, hogy a zsidók éppoly gonoszak voltak, mint az őket üldöző nácik. Vagyis egyáltalán nem olyan ártatlanok, mint ahogyan híresztelik magukról, egyáltalán nem csak áldozatok. (Ezért kap fölöttébb nagy publicitást a „hebroni vérengzés" is.) Nem meglepő: mint „véres rongyot", úgy mutatta fel a *Magyar Fórum* egy lengyel (kommunista) koncentrációs tábor zsidó származású kegyetlen vezetőjét (1994. 11. 10. · K. T.: Izraelbe szökött a haláltábor parancsnoka).

Ritka ellenpólus a pozitív példa bemutatása, persze azzal a kitétellel, hogy „nagyszerű ember, pedig zsidó". Igaz, az ilyen esetekben is feltétel a „kikeresztelkedés" vagy az asszimiláció, vagyis a „zsidótlanítás" – egy „nem igazi zsidót" már lehet pozitívan értékelni. Azaz a világot értelmező dichotómia, pontosabban dichotómianyaláb továbbra is érvényes: egy katolikus papok által pártfogolt zsidó fia már átkerült a választóvonal másik oldalára: inkább keresztény, mint zsidó, és inkább magyar, mint „idegen".

„A katolikus papok által pártfogolt miskolci zsidó iparos világhírűvé lett fiának, *Görgei hegedűsének* pályafutása és példa értékű nemzeti elkötelezettsége elgondolkoztató tanulsággal szolgál mindazok számára, akik napjainkban nem tudják eldönteni hovatartozásukat" (1994. 3. 17. · Szilágyi György: Görgei hegedűse).

Persze vannak olyan esetek is, amikor egyszerűen szembeállítják a „jó" zsidókat a „rossz", a titkos összeesküvést szövő (stb.) zsidókkal.

„A békésen dolgozó magyar zsidók tetemes része *mit sem tud minderről*, úgy, mint a többségi magyarok sem" (1994. 4. 28. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

Nemcsak zsidók szerepelhetnek negatív kontextusban, hanem maga Izrael állam is. Az, hogy Izraelnek van-e bármi köze az adott – vélt vagy valós – bűncselekményhez, illetve negatív (színben feltüntetett) szereplőhöz, teljesen irreleváns. A lényeg, hogy negatív kontextusban forduljon elő

Izrael neve, megkönnyítve az olvasó számára a „megfelelő" értékelés elsajátítását. (Izrael szerepeltetése ilyen összefüggésben persze akár összeesküvéselméleteknek is alapul szolgálhat.)

„Jellemző a kommunisták gátlástalanságára – említette [Réti Miklós, MIÉP-képviselő] példaként *Fekete Jánosnak,* a Nemzeti Bank korábbi alelnökének az esetét – a valamikori MSZMP megbízható és vezető elvtársa *hivatali idejében kijuttatott Izraelbe 130 millió dollárt,* s ebből a tőkéből alapították meg Budapesten a Leumi Bankot, amelynek szintén ő az igazgatója" (1994. 4. 7. · Kassowitz László: Az ország nem eladó).

„*Szabó Albert* pénzt gyűjtött rokoni látogatásra Ausztráliában, *Izraelbe kellett a repülőjegy.* Az meg drága pénz! Majd idejött Magyarországra és Hungarista Mozgalmat alapított" (1994. 5. 5. · Gy. B.: A szélsőbal válláról a szélsőjobb vállára...).

A negatív kontextus mellett esetenként konkrét vádak is érik Izrael államát, az alábbi esetben például – a *Magyar Fórum*tól nem várt hírként – a holocaust áldozatainak meglopása.

„*Az Izraeli Legfelsőbb Bíróság felszólította Rabin kormányát, hogy tisztázza, miért kapnak a náci rezsim azon túlélői, akiknek nyugdíját Izrael állam fizeti ki, lényegesen kevesebb pénzt a holocaust azon áldozatainál, akik kárpótlásukat közvetlenül Németországból kapják. (...) Bonn állítólag háromszor annyit fizet Izraelnek, mint amennyit ebből az izraeli hatóságok folyósítanak*" (1994. 12. 29. · Koch Tibor: Meglopják a holocaust áldozatait).

Az ellenségkép megkonstruálása során a *Magyar Fórum* szerzői természetesen ősrégi hagyományokhoz is visszanyúlnak. Például a „választott nép gőgje" vád vallási, valamint szekularizált formában is felbukkan. Az „Istentől való választottság" tudata a cikkírók szerint összefonódhat politikai-gazdasági vagy éppen kulturális elittudattal is.

„*Ők a kiválasztott nép értékes fiai. A nagy szürkeállomány és a nagy bankszéfek tulajdonosai. Katonáskodjon a pór, a mucsai magyar.* (...) Nem, ők csak az előnyöket akarják, csak a napos és veszélytelen oldalon kívánnak járni" (1994. 2. 10. · P. I.: Akik nem akarnak katonát látni).

A választottság teológiai gyökerét a lap szerzői egy piarista atyára hivatkozva megpróbálják cáfolni. A választottság tudatát a cikk szerzője egyébként a vallás mellett a zsidók átlagosnál nagyobb szellemi képességeiből eredezteti. (Ezt a megállapítást más esetben a lap elutasította.) Gyakran azonban a zsidó nacionalizmussal, sovinizmussal vagy épp a fajelmélettel kapcsolják össze, megadva a lehetőséget, hogy nemcsak az „örök zsidó gőg" és „felsőbbrendűségtudat", hanem a válaszként megjelenő ősrégi zsidógyűlölet „általános" magyarázatát is megadják. (Itt a szerző most nem élt e lehetőséggel.)

„Mi más ez, mint a *felsőbbrendűségi érzés* kifejezése? Az arab, a pária gyilkolható. De ők mások. Még a nem vallásosaknál is létezik és a tudat alatt ott bujkál az átlagosnál valamivel nagyobb szellemi képesség sugallatára az *»Istentől való kiválasztottság« hite.* A kiválasztottságot illetően írja *Miskolczy Kálmán* amerikai piarista atya: *»keresztény szempontból ez megszűntnek tekinthető, miután Messiásunkat nem fogadták el. Isten arra 'választotta ki' őket, hogy fenntartsák az egy igaz Istenben való hitet és az emberiséget a Megváltó eljövetelére felkészítsék. A feladatot jól-rosszul betöltve, ez a szerepük megszűnt...«* (...)" (1994. 3. 17. · Kubinyi Ferenc: A hebroni gépkarabély).

A „választott nép" gőgjének és elkülönülésének vádja modern formában mint az asszimilációra való képtelenség jelenik meg:

„Érdekes: eddig egyedül a zsidóságról tudtuk, hogy képtelen, nem hajlandó asszimilálódni, legyen bármennyire is toleráns vele szemben a befogadó nemzet" (1994. 12. 22. · Szőcs Zoltán: Elmaradó karácsonyom).

A választott nép gőgjének vádjával ősidők óta összekapcsolódik a „kettős mérce" vádja, amely megjelenik a *Magyar Fórum* hasábjain is. Eszerint a kettős mérce éppúgy érvényesül Izraelben, ahol a palesztinokat nem veszik emberszámba és amennyiben más megítélés alá esik egy cselekedet, ha egy zsidó vagy egy palesztin követi el (például 1994. 2. 24. · Tátrai István: Zsernyáklogika), mint ahogy tetten érhető itt, Magyarországon is:

„Ezek szerint létezik egy mindenki másnál egyenlőbb népcsoport, melyet a demokráciában többletjogok illetnek meg?" (1994. 7. 14. · Koch Tibor: Horn csillagos ötöst kapott).

Ide kívánkozik, mint említettem, a zsidó nacionalizmus vádja is, amelyet a lap legtöbb esetben szélsőséges intoleranciaként vagy éppen xenofóbiaként „tálal".

„*[A] zsidók államba tömörülve nem tudják elviselni arab kisebbségeik másságát*" (1994. 3. 3. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

Nem igaz tehát, hogy a zsidók az áldozatok, elnyomják, üldözik őket, éppen ellenkezőleg, ők az elnyomók a *Magyar Fórum* szerzői és olvasói szemében. Mindazon sérelmeket, amelyekkel a zsidók vádoltak másokat, most a zsidókra vonatkozó vádként a *Magyar Fórum* ellenük fordítja. Ezt a stratégiát előszeretettel alkalmazzák a szerzők akkor is, amikor arra a vádra reagálnak, miszerint a *Magyar Fórum* antiszemita lap.

Nem jellemző, de néha előfordul a lapban a kereszténységellenesség vádja is, igaz, „történelmi" magyarázattal körítve.

„Mi magyarázza a keresztények ilyen indokolatlan arcul csapását – olyan keresztényekét, akik mindig is Izrael és a zsidó nép barátjának tartották magukat? – teszi fel a kérdést a szerzőnő. – A válasz szerinte az, hogy sok zsidó, elsősorban az elvilágiasodottak, rettentően félnek a buzgó kereszténységtől, mert Európa történelmében vannak példák arra, hogy feldühödött keresztények zsidóellenes pogromokban vettek részt" (1994. 9. 29. · K. T.: Rágalmaz a Rágalomellenes Liga).

Meglepő módon még a klasszikus antijudaista sztereotípia, a Krisztusgyilkosság vádja is felbukkant a lapban, igaz, csak nagy ritkán.

„Én mindenesetre úgy olvastam mind a négy evangéliumban, hogy Krisztust a zsidók gyilkoltatták meg, egy emberként ők kiáltottak Barabást azon a napon. (...) De ha mégis az evangélisták történetét tekintjük meghatározónak, akkor bizony van is és lehet is némi történelmi alapja a keresztény teológia bizonyos antijudaista pontjainak. Nem kellett volna Barabást harsogni akkor (...)" (1994. 12. 22. · Szőcs Zoltán: Égőáldozat).

A zsidósággal kapcsolatos klasszikus előítéletkészlet alkalmazása nem az egyetlen lehetőség a „hagyományokhoz" való visszanyúláshoz. A zsi-

dósággal szemben megfogalmazott vádak részben történelmi kontextusban jelennek meg, mintegy példaként a jelen veszélyek felismeréséhez. Különösen igaz ez a zsidók gazdasági és kulturális szerepének taglalásakor, illetve a feltételezett tömeges magyarországi betelepülés emlegetésekor.

„A magyarok azonban annak ellenére *tolerálták* és egyenrangúnak tekintették az így [a Habsburgok által ravaszul] behozott svábokat, rácokat, zsidókat, tótokat és más nációkat, *a magyar föld legértékesebb részein szerezhettek* vagyont, nemegyszer *a magyar zsellérek kárára és ellenében.* A fentiek ellenére ezek a kisebbségek elnyomást és kirekesztést nem szenvedtek. (...) Bizony félő, hogyha az »irokéz-magyarok« és a »huron-magyarok« továbbra is úgy toleránsak a saját bennszülött bajaik megoldásában és a terhek közös viselésében, mint az elmúlt három évben, akkor *hiába épül fel a Duna mentén is az új egyesült Európa,* az már csak a *jövevényeket boldogítja.* Vagy lehet, hogy »egyesek« éppen ezt szeretnék?" (1994. 2. 3. · P. I.: A kisebbségi tolerancia Janus-arca).

„*[A] deáki kiegyezés igazi nyertesei éppen a zsidók lettek,* mert az ország pénzügyi-kereskedelmi, majd kulturális *pozícióit sorra megkaparintották.* Hozzátehetjük, hogy *hathatós osztrák segítséggel* és az éppen gyötrődve felkapaszkodó *magyarság rovására*" (1994. 4. 14. · Práczki: Bocsánat, hogy élünk?).

A holocaust nyílt tagadására nincs példa a lapban. Alapvetően kétféle állítás kapcsolódik a vészkorszakhoz. Az egyik szerint nem a magyarok a felelősek a magyarországi zsidók pusztulásáért, a másik szerint jóval kevesebb zsidó pusztult el a második világháborúban, mint ahogyan a hivatalos adatok állítják. A holocausttal kapcsolatos állítások alapvetően egyfajta védekezést és ellentámadást jelentenek az antiszemitizmus vádjára, „csapást" a zsidó mivolt védőernyőjére (például 1994. 3. 24. · Csurka István: Helyszíni közvetítés; 1994. 6. 23. · Práczki István: Áldozatok és provokátorok).

A holocausttal függ össze a zsidók kárpótlásának kérdése is. Ezzel kapcsolatban a lap több kifogást is említ; ezek közül az első helyen a nem zsidó magyarokkal szembeni igazságtalanság áll. Második kifogás: a többi kárpótlási törvényhez képest speciális eljárás (kormányhatározat) az, ami-

vel ez a törvény megszületett. Csurka István számára persze a zsidók kárpótlása is beilleszthető egy tágabb kontextusba, azaz egy összeesküvéselméletbe. Így az a tény, hogy a holocaust idején örökös nélkül elhunyt zsidók kárpótlására szánt összeg zsidó szervezetek kezébe került, fölöttébb gyanús lesz.

„MIKÖZBEN FOLYIK A VÁLASZTÁSI KAMPÁNY és a pártok csendesen vagy zajosan fojtogatják egymást, lent a mélyben megtörténnek azok a *sorsdöntő megegyezések,* amelyek *megpecsételik a magyarság sorsát.* Ezekről a közvélemény semmit sem tud. (...) Egy április 4-i Reuter-jelentés szerint *elvben megtörtént a megegyezés a magyar kormány és a Zsidó Kárpótlási Világszervezet között. (...)* Ezt a zsidó kárpótlási ügyet még *Antall József emelte ki a kárpótlási törvények sorából.* Ezt *soha nem tárgyalja* az Országgyűlés és *soha nem vitatkozhatnak rajta a honatyák.* Ezt *kormányszinten* kívánják eldönteni. (...) Világos dolog, hogy ez az Országgyűlést megkerülő és a *nem zsidó magyar kárpótoltakkal szemben súlyosan megkülönböztető* kárrendezés *minden pártnak kínos* (...), az egyiknek csak részleges *kárpótlást,* a másiknak pedig teljes *kárrendezést* nyújtva. (...) A kártérítés zöme (...) bizonyos *szervezetek és egyesületek kezébe kerül.* (...) *Lehet, hogy ezek a pénzek nem a magyar zsidók kezébe kerülnek*" (1994. 4. 28. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

A *Magyar Fórum* szerint a magyarság és az „idegen érdekeket" megtestesítő csoportok közötti harc egyik színtere a média. Érvrendszere alapján nem túlzás arról beszélni, hogy háborús propaganda fenyegeti a magyar lakosságot – természetesen nem a lap, hanem az „ellenség" részéről, hiszen az úgynevezett kozmopolita média készítette elő a valóságos háborúkat is. A zsidók médiatúlsúlyával kapcsolatban alapvetően kétfajta – noha egymással legtöbbször szorosan összefüggő – vád fogalmazódik meg: az egyik a médiumok irányításában véli túlzottnak a zsidók jelenlétét, a másik az általuk közölt műsorok, hírek tartalmi vonatkozásában. A vád – legalábbis ami a tulajdonosokat és az irányítókat illeti – nem korlátozódik Magyarországra, az egész (nyugati) világ ellen irányul. A média mint az egyik legfontosabb hatalmi tényező birtoklása lehetőséget ad a zsidók számára a helyi és a világpolitika irányítására.

„A kiegyensúlyozott demokráciákban is rendkívül fontos és meghatározó a médiák[!] szerepe, amit olyan világnagyságok bukása bizonyít, mint *de Gaulle* tábornok vagy *Bush* amerikai elnök esete. Ők nyíltan emeltek szót a *média-világhatalom zsidóságérdekei ellen.* (...) Hiába voltak *hatalmas történelmi személyiségek,* »simán« elbuktak és eltűntek a történelem süllyesztőiben, mert *ujjat mertek húzni a médiák gazdáival* " (1994. 3. 24. · Práczki István: Politika vagy sem?).

„*Az igazi hatalmat ma már a nemzetek feletti világtőke birtokolja.* Ennek kénye és kedve taszította két világháborúba Európát, és őt szolgálják az öt-tíz évenként kirobbantott »helyi« háborúk is. A kozmopolita tőke hamarosan kitermelte a kozmopolita médiákat, amelyek hosszú évtizedeken keresztül szolgálták, előkészítve a nagy csatákat és elősegítve a tarolást, a kasszírozást, mely embertízmilliók pusztulása árán milliárdokat hozott a fináncnhatalomnak. Ez a hatalom versenyre késztet, és nem a tehetségeseket szolgálja, hanem saját érdekében akadályozza mások fejlődését, és igyekszik a hatalmat egy meghatározott csoportosulás kizárólagos tulajdonává tenni. *Teszi ezt a média segítségével!*" (1994. 9. 22. · Práczki István: Médiabéke liberál módra).

A *Magyar Fórum* szerint a médiumok feletti zsidó ellenőrzés Magyarországon az SZDSZ révén valósul meg.

„Majd ide is bevonul *Soros György* és hada (...) *A rádió jövőjéről tehát a szabaddemokraták emberei tárgyalnak,* akik *Soros György* ösztöndíjával időnként Egyiptomba és Izraelbe utaztak. Csak mellékes tényként említem meg, az idő tájt az SZDSZ-esek már szinte semmit sem dolgoztak a rádióban. *Csak utaztak és konspiráltak.* (...) Kiabálnak a szocialisták, mi nyertük a választást és ezek rendelkeznek. Van ebben némi anti... szemitizmus, meg *igazság*" (1994. 6. 23. · Győri Béla: Meghalt a rádió).

Ma már történelmi vádként is felfogható a zsidók „lekommunistázása" vagy megfordítva: a kommunisták „lezsidózása". A zsidó–kommunista kapcsolat két formában jelenik meg a *Magyar Fórum*ban. Vagy korábbi zsidó kommunista vezetők, illetve kiszolgálóik (például zsidó ávósok),

vagy ma is köztünk élő hatalomátmentők alakjában bukkan fel a kommunista zsidó alakja. A szerzők persze sok esetben megpróbálnak a két típus között közvetlen kapcsolatot felmutatni, időnként pedig a közelgő zsidó-kommunista veszélyre figyelmeztetni. (Hogy a zsidó vagy a kommunista a veszély forrása, nem mindig derül ki egyértelműen. De ez végső soron részletkérdés: hiszen mindkettő *az Idegen, a Más, tehát a megtestesült Gonosz* attribútuma.)

„Olcsó fogás volna egy *talicska hazugsággal szemben* Kun Miklós családi indíttatásait górcső alá venni. Idézni a m[magyar] kir[ályi] Belügyminisztérium Államrendészeti Zsebkönyvéből az 1886-ban *Szilágycsehi* községben születetett, izraelita vallású *Kun Béla* volt népbiztos történetét. Megvilágítani a családi kapcsolatait Zederblum *(Lenin)*, Apfelbaum *(Zinovjev)*, Bronstein *(Trockij)*, Rosenfeld *(Kamenyev)* oroszországi és negyvenöt magyar népbiztos elvtársával, akik közül csak tíz játszott olyan szerepet, mint most *Kuncze Gábor* az SZDSZ vezetőségében" (1994. 2. 17. · Kubinyi Ferenc: Össztűzben).

„*[S]oha nem szól senki egy kukkot arról, mi történt közben. A vészkorszak és 1990 tavasza között mi volt a helyzet? Voltak-e a hazai zsidóságnak* akkoriban, a négy évtized alatt *sérelmei?* (...) Ha ugyanis valaki *szóba hozná a kommunisták négy évtizedének a zsidóságra sérelmes-hátrányos viselt dolgait,* akkor előbb-utóbb néven kellene nevezni *az értelmi szerzőket, a kitervelőket és a végrehajtó pribékeket is. Ezeknek pedig sem az őseikből nem lehetett volna, sem a leszármazottaikból nem lehetne a keresztény kurzus valamiféle élcsapatát összeválogatni*" (1994. 3. 31. · Székely János: Feledékeny feledtetők).

„Kun Béla utódainak olyan hatalom van a kezében, hogy a többségi nemzet védelemre szorul; rövidesen palesztin gerillaként küzdhetünk ellenük, ha merünk" (1994. 2. 24. · Cseke István: Nyílt levél Für Lajosnak – Postagalamb rovat).

A kommunisták mellett még a szabadkőművesekkel is összefüggésbe hozzák a zsidókat, igaz, az ilyesfajta utalások meglehetősen ritkán fordulnak elő. A kapcsolat jellege többnyire homályos, valamiféle nehezen átlátható, kiterjedt összeesküvésre utal. Mindenesetre igen nagy hatalmú és

a nemzetközi színtéren magabiztosan mozgó zsidó szabadkőműves(!) szervezetekről lehet szó, hiszen kezük éppúgy elér ide, Magyarországra, mint Dél-Afrikába.

„A különböző *szélsőséges erők gyűjtik a fegyvereket.* Készülnek a választások utáni időszakra. (...) A kommunistáknak alig néhány tízezer választója lehet. Valódi befolyásukat az ANC-n keresztül érvényesítik. A párt vezetője, *J. Slovo* Litvániából származó *zsidó.* A párt jó kapcsolatokat épített ki a *nemzetközi liberális nagytőkével* és az *USA-beli szabadkőműves páholyokkal.* Már több mint egy évtizede felkészültek a szovjet birodalom összeroppanására, propagandájukat eszerint alakították. (...)" (1994. 2. 24. · Hajdú Demeter Dénes: Mandela és Buthelezi).

„[A] magyar népnek nemcsak a volt pufajkás társadalommal kell megmérkőznie az elkövetkező választásokon, hanem a nemzetközi szabadkőműves bandával is, akik[!] között sok magyar nevű vigéc található. A hebroni vérengzést elintézték két perc alatt, és nagyon gyorsan levették a programról. Most mi következünk. Gondolom, hogy könnyű kitalálni, kik a svéd tömegtájékoztatás sakáljai. Ismerősök ők Keleten és Nyugaton" (1994. 3. 31. · Timár Imre, Stockholm: Mohács előtt?).

„A [Hunniát] feljelentők *Gadó György, Raj Tamás és a B'nai B'rith.* (...) Ez a közösség, a Testvérek Szövetsége egy régi zsidó titkos szervezetnek, a *Kahalnak* az utódja; világrészeket behálózó hatalmas zsidó szabadkőműves páholy, amit tizenkét Németországból kivándorolt zsidó alapított 1843-ban" (1994. 12. 15. · Vasvári Erika: Tolerancia vagy sajtószabadság).

Már korábban is említettük, hogy a zsidóellenes vádakban nem feltétlenül kell szerepelnie a zsidó szónak. Sok esetben még a kozmopolita jelző sem szükségeltetik. Elég csak valamiféle „idegen érdekre" hivatkozni ahhoz, hogy a gyanú a zsidóságra terelődjön. Legalábbis azok körében, akik rendszeresen olvassák a *Magyar Fórum*ot és „tudják", hogy például az SZDSZ milyen érdekeket testesít meg. A külső ellenség csak hathatós belső támogatással képes elérni céljait. A fent említett idegen érdek kiszolgálója nem lehet más, mint az áruló, nemzetidegen elit.

„[A] jelentős gazdasági és szinte kizárólagos médiapozíciókkal rendelkező SZDSZ nem *háttérhatalomként* fog működni, hanem a *politikai piramis csúcsán.* 1990 márciusa előtt és 1994 májusa előtt is *valakik előre döntöttek a sorsunk felett.* S az ötven év óta manipulált, megnyomorított, kiábrándult *nép,* erről az eleve elrendelésről mit sem tudva, asszisztált ehhez a döntéshez. Egy felsőbb, *nemzetek feletti akarathoz*" (1994. 6. 30. · Czére Béla: A menyasszony és a vőlegény hozománya).

„[A]z *SZDSZ* legkeményebb magjának hatalomra kerülése ezzel fenyeget. Évtizedekre megakadályozhatják a demokratikus váltógazdálkodást, változatlan formában a nemzet fölé feszíthetik a nemzetellenes, idegen érdekeket szolgáló elit uralmát" (1994. 9. 22. · Csurka István levele).

„[A] magyarságot ma a saját *bűnös, önző, nemzetidegen elitje teszi tönkre,* taszítja romlásba, szolgáltatja ki az idegen erőknek" (1994. 10. 13. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

Akárcsak az „idegen érdek" esetében, nincs egyértelműen kimondva, hogy a zsidóság érdekeiről, a zsidókról vagy a zsidó érdekeket szolgáló nem zsidókról van-e szó. Mint a bevezetőben jeleztem, a szemantikai mező elemei nem egyértelműek: a fenyegetést jelentheti a kommunizmus, a nemzetközi pénztőke, a szabadkőművesek „világuralmi törekvései", a betelepülő zsidók, vagy mindezen „fenyegető elemek" a zsidóságban megtestesítve.

Ennek fényében nem meglepő, hogy rendkívül széles spektrumban jelennek meg a lap hasábjain a különböző zsidó összeesküvéselméletek. Vannak, amelyek kérdéseikkel éppcsak sejtetik, hogy valami ilyesmiről van szó, de olyanok is előfordulnak, amelyek explicit módon kimondják az ilyen összeesküvés tényét. A legtöbb esetben csak egy-egy mozaikot villantanak fel a feltételezett összeesküvésről, és az olvasók fantáziájára bízzák, hogy ezekből kiindulva egészítsék ki a képet. A módszer több szempontból is rendkívül hatékony. Egyrészt bevonják az olvasót az összeesküvés leleplezésébe, hiszen saját tapasztalatait, élményeit éppúgy mozgósíthatja a mozaikkép összerakásához, mint vágyait, frusztrációit, fantazmagóriáit. Gyakorlatilag bármilyen érzelmi vagy kognitív elemet

elhelyezhet az összképben, amely így részben az ő mentális teljesítményévé, saját alkotásává válik, azaz az *övé* lesz. Az alapvetően utalásokra, sejtetésekre építő összeesküvéselmélet azért is telitalálat, mert viszonylag kevéssé kell figyelembe vennie a tényeket. Alátámasztásához nincs szükség bizonyítékokra, és cáfolata gyakorlatilag lehetetlen.

Az alábbi passzus épphogy csak azt nem árulja el, hogy kik a nemzetközi támogatók, mi lenne a „magyar kérdés" végső megoldása, valamint miért törekedne erre az SZDSZ.

„**[A]z SZDSZ nemzetközileg támogatott magyarellenes körei a »magyar kérdés« végső megoldására törekszenek.**" (Több számon át, például 1994. 7. 28. · Magyarok! Honfitársaink!)

Az összeesküvéselméletek egyik szála a magyarországi rendszerváltásnál veszi feli a történet fonalát, arra utalva, hogy Antall József „Soros Györgyék" vagy a Zsidó Világkongresszus utasítására szorította ki a valódi rendszerváltást sürgető erőket, vagyis Csurkát és társait a hatalomból.

„Amikor Antall '89 végén kijutott Amerikába, és részt vett egy *imareggelin,* tárgyalt a kormányon kívül a Zsidó Világkongresszus vezetőivel, már ott *megkapta az utasítást,* hogy a népi radikalizmust, az »antiszemitákat« mellőzze és szorítsa ki" (1994. 1. 6. · Csurka István: Also sprach – Jánosom Kisem).

„A nemzeti oldal megosztását *Antall József Sorosék kívánságára hajtotta végre.* Nekik van rá szükségük" (1994. 3. 31. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

Persze a *Magyar Fórum* számára a rendszerváltás csak egy epizód a történetben, a szálak a messzi múltba vezetnek, és a rendszerváltásnál tovább, egészen a jelenig ívelnek. Általában nincs megjelölve az összeesküvés célja, inkább csak valamiféle homályos – elsősorban politikai – befolyásról van szó.

„Ez volt a múlt (...), van egy ügynökség (Agency), amely szinte *az egész világot behálózza.* A központok *New York* és *Jeruzsálem* – talán ez sem véletlen. Voltak a »védelmi«, a »hírszerző«, az »elhárító« szervekkel való kapcsolódásai, együttműködései. Eddig a múlt! Van jelenleg egy budapesti Jewish Agency for Israel iroda és vannak a terjesztett, szerte-

küldött kérdőívek. (...) Vajon igazából *milyen célból kérik, kapják, gyűjtik az adatokat?* Ez továbbra is megválaszolatlan kérdés" (1994. 4. 14. · M. L.: Akcióban az... Agency).

„*A magyar szerveknek alig van rálátásuk a Magyarországon átfolyó orosz zsidó kivándorlásra.* Ferihegyen, a magyar állam felségterületén *izraeli biztonsági szervek* vigyáznak a közel-keleti átutazókra. (...) **TAPINTHATÓAN JELEN VAN TEHÁT A MAGYAR ÉLETBEN EGY IDEGEN ÁLLAM ZSIDÓ SORSOKAT INTÉZŐ, VÉDŐ LEBONYOLÍTÓ SZERVEZET, ÉS A MAGYAR ÁLLAM MELLETT ÖNÁLLÓAN INTÉZKEDIK**" (1994. 4. 28. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

„Már azt sem tudom, ki nyerte valójában a '94-es választásokat. (...) Csak nem! Ismét megjött a paktumra szóló ukáz, a szokásos zsarolással? A *Financial Times* első oldalán a »nemzetközi bankvilág« küldött megint »rejtjeles« üzenetet? Független, szabad döntésünk mit sem számít? Megjött a koalíciós parancs? Jánosom Kisem »miniszterelnök« árnyékkormánya lesz az igazi úr?" (1994. 6. 23. · Tompa I. László, Budapest: Nem értem a politikát – Postagalamb rovat).

A fenti ködös találgatásokon túl egy konkrét cél is gyakran felbukkan. A lap cikkeiben domináns téma az attól való félelem, hogy Oroszországból a közeljövőben nagyobb arányú zsidó bevándorlás várható. A szerzők általában egy erre irányuló titkos összeesküvés szálait igyekeznek kibogozni. Ezek szerint Magyarország lenne az „Európai Izrael", a volt szovjet vagy a palesztinoknak átadott zűrzavaros területekről áttelepülő zsidóság biztonságos hazája. Mindehhez Magyarországon elsősorban az SZDSZ, másodsorban az MSZP segédkezik. A történet szálai néha egészen a múlt század elejéig „nyomon követhetők" és részét képezik egy világpolitikát meghatározó akarat cselszövéseinek. De az összeesküvésről most a *Magyar Fórum* jóvoltából tudomást szerezhetnek a magyar választók, és a parlamenti választások alkalmával megakadályozhatják a nemzetidegen elit hatalomra jutását és ezzel az ország gyarmatosítását.

„**A ZSIDÓK OROSZORSZÁGBÓL ÉS A VOLT SZOVJETUNIÓ TERÜLETÉRŐL VALÓ KITELEPÍTÉSE** nem most került a világpolitika tengelyébe. (...) Az előző, a *Herzl Tivadar* által megálmodott egyetlen közös haza eszményét mostanra *felváltotta a több helyen való letelepülés gondolata.* Biztonságos, nyugalmas hely kell, olyan, ahol van bázis. A szörnyű tragédiák után, a zsidóirtás után ilyen *csak egy van Közép-Európában, Magyarország.* (...) Elsősorban az nincs rendben, hogy a *háttérben és a magyar nép pénzén akarják ezt megvalósítani.* Az őslakosok, köztük magyar zsidók hozzájárulása nélkül semmilyen telepítés Magyarország területére meg nem valósítható. Most a májusi választásokon *erről is dönt a nép.* (...) Ha tudná, hogy *mely erők, pártok szolgálnak ma is idegen érdekeket,* amint tették ezt 1945 óta. Akkor a szovjet érdekek szolgálatában irtották a magyar népet, most a szovjet érdekek mellé *felvettek más érdeket is*" (1994. 4. 28. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

„**EZ A HEBRONI TÖMEGMÉSZÁRLÁS, AKÁRKI ÉS AKÁRHOGYAN KÖVETTE IS EL, AZT MUTATJA MEG, HOGY AZ ÉVTIZEDEK ÓTA A VILÁGPOLITIKA TENGELYÉBE HELYEZETT CIONISTA POLITIKA, AMELY A KELET–NYUGATI KIEGYEZÉST IS A SZOVJET ZSIDÓK KIENGEDÉSI KVÓTÁJÁHOZ KÖTÖTTE, TARTHATATLAN.** (...) A telepes-gondolkodás látómezejéből Magyarország sohasem esett ki. És ha a gondolkozásához, terveihez magyarországi megbízottat és megvalósítót keres, az MSZP-nél alkalmasabbat nem talál, hiszen 1945 óta alkalmazásban áll, és ma is sokkal alkalmasabb, mint az SZDSZ, amelynek ábrázatáról azonnal leolvassák a megbízást a helybeliek. **MÁRCIUS 15-ÉN MINDEZZEL EL KELL SZÁMOLNI.** Képtelenség, hogy a Magyar Televízió a legnagyobb jóindulat mellett is, akár paktumos-telepes sortüzeket adjon le a magyarságra. *Nem elég a kommunisták visszatérésének a veszélyéről papolni, mindent meg kell tenni ellene.* Nem szabad kímélni őket, mert nem ide tartoznak. Idióta telepesek, akiknek a kezében fegyver van. *Le kell fegyverezni őket! Amíg nem késő*" (1994. 3. 3. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

„Az SZDSZ kemény magja ugyanazt a szellemiséget képviseli, mint mondjuk a hebroni telepesek. Magyarország gyarmatosítása számukra *eldöntött tény.* Csak a módszerekben és az időtartamban lehet vitájuk a többi baloldali párttal. Magyarország Nyugat és Kelet kapujában fekszik. Számukra ideális helyen. A múlt század eleje óta halmozzák fel nálunk a leendő második, európai Izrael megteremtésének arzenálját. Először az »asszimiláció«-trükkel próbálkoztak, aztán a magyarság és világpolgárság között »egyensúlyt teremtő« kozmopolita taktikával, s most már nyíltan a

szociálliberális internacionalizmus gyarmatosító ideológiájával. (...) Létünkért, megmaradásunkért fogunk küzdeni" (1994. 5. 5. · Czére Béla: Tatárjárás előtt).

A *Magyar Fórum* hiába igyekezett tájékoztatni a magyarságot a fenyegető veszélyről, Csurka Istvánt kész helyzet elé állította a választók döntése, amellyel – ugyan nagyrészt tudatlanságból, de – „az idegen érdekek kiszolgálóit" jutatták hatalomhoz.

„Most valójában nem az MSZP és a hozzájuk tartozó MSZPSZ-esek kerültek hatalomra, hanem a *második helyezettek[!], az SZDSZ és annak is a kemény magja.* Azok, akik a háttérből irányítják mindkét pártot, akik nemzetközi támogatással egy nemzetközi telepítési politika megvalósítása érdekében dolgoznak. (...) A fontos az, hogy Magyarországnak olyan kormánya legyen, amelyik alatt az Izraelben most a palesztinoknak átadott területekről az ide költözni vágyó volt orosz zsidókat, vagy az Oroszországból ide igyekvőket, vagy [a] máshova tartókat, de itt egy kicsit megpihenőket *hangtalanul, ellenállás nélkül fogadni lehet.* Ehhez a művelethez *a magyarok kapnak majd újabb nagy hiteleket* és azokból kifizethetik a zsidók második világháborúban elkobzott vagyonát, amelyet erre a telepítésre lehet fordítani " (1994. 5. 19. · Csurka István: Kilátásaink).

Az összeesküvéselméletek tipikus jellemzője, hogy bizonyos aktorok előre megfontolt szándékénak és ennek megfelelő tudatos viselkedésének tulajdonítanak olyan eseményeket és folyamatokat, amelyeket a társadalomtudomány ha egyáltalán cselekvőkhöz tud rendelni, akkor csak mint azok aggregált viselkedésének nem szándékolt következményeként tudja értelmezni. A *Magyar Fórum* szerzői szerint a gazdasági visszaesés – hol a betelepülés előkészítése, hol csak a gazdasági haszonszerzés céljából (éréktelen gyárak, vállalatok olcsón felvásárolhatók a privatizációban) – is az összeesküvés része. Tudatos politika eredménye.

„És kell persze egy *gazdasági visszaesés,* amely a népet *közömbössé* teszi minden iránt, ami nemzeti és népi, közömbössé a magyar érdek iránt is. (...) *elő is lehet segíteni* sokkterápiával, belsőleg. Ez is *megtörtént*" (1994. 4. 28. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

„A kérdés most csak az, hogy meg vannak-e elégedve a háttérben uralkodók, a privatizáció eddigi nyertesei az eddig elért eredménnyel. *Ami értékes volt és működött, azt már többnyire eladták.* De ha *Soroséknak* még kell valami és olcsón kell, ha a magyar társadalmat még nem találják elég kiszolgáltatottnak ahhoz, hogy minden alamizsnát elfogadjon a teljes *önfeladásért,* akkor tovább kell folytatni a sokkterápiát (...)" (1994. 6. 30. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

Ugyancsak a betelepítés előkészítésének egyik eleme a magyar „törzslakosság" szándékolt „csökkentése", hogy legyen hely a betelepülőknek. Ehhez persze olyan politikai pártokat kell uralomra segíteni, amelyek végrehajtják a „negatív népesedéspolitika" programját.

„Népi fogyásunk megállíthatatlan, és a mai állam már semmit sem tesz a fogyatkozás ellen. Nem is érdekli a kérdés? De igen! Fordítva: a hatalombirtokos idegenség abban van érdekelve (...), hogy *a fogyás ne álljon meg.* Éspedig nem is a helyszűke miatt. Hanem, mert minél kevesebb egy populációban a fiatal és aktív elem, *annál kevésbé kell tartani fellázadásától*" (1994. 8. 18. · Csurka István: Magyarország felszámolása).

„Kell egy hely, ahol a majdani nagy keleti befektetések ügyintézői laknak, ahol a központok biztonságban vannak, és ahová az ezekben dolgozó, de keleti, ukrajnai vagy orosz helyismerettel rendelkező embereket le lehet telepíteni. Ahol nem ölik meg őket, hanem esetleg kiszolgálják. *Kell egy olyan ország, amelyik el tud tartani embereket, akik nem tartoznak az őslakosság körébe.* Amelyik önmagában fogyatkozik. Ha a fogyás elért egy bizonyos mértéket, akkor már csak arra kell vigyázni, nehogy olyan politika alakuljon ki, amelyik államilag beavatkozik, s támogatja a törzslakosság szaporodását " (1994. 12. 22. · Csurka István: A „fordulat éve" és évei).

A kis magyar összeesküvésről persze könnyen kiderülhet, hogy egy sokkal nagyobb, globális játszma része. Az apokaliptikus, metaforikus nyelvezet ez esetben globalizáció- és kapitalizmusellenes érvelést takar.

„[A] [második világ]háború utolsó két esztendejében a vezető rétegek, a földbirtokos arisztokrácia és a jórészt nem magyar származású pénzoligarchia *paktumán alapuló,* a Szent István-i állameszményt addig látszólag védő nemzeti liberalizmus és konzervativizmus szellemiségét több

irányból is kezdte aláásni az *idegen,* a magyar nemzetállam ellen irányuló akarat. (...) A sárkányagyba egyetlen akarat plántálódott: *a világ feletti ellenőrzés, majd uralom megszerzése.* (...) Agyunkat kilúgozva, átprogramozva, évezredes kötődésünket eltépve, a bérrabszolgák millióit akarják kitenyészteni, egy behódolásában homogén, kultúrájában, vallásában... heterogén lakosságot, arctalan masszát, amely *nemzeti létét feladva* mindig abba az irányba mozdul, nyúlik le, amerre ők akarják. (...) [A l]iberális sárkányfej is megjelent" (1994. 10. 13. · Czére Béla: A sárkány ideje, 1. rész).

„A földünkön átgázoló sárkány, a világkormány szerepkörét megszerezni igyekvő multinacionális nagytőke a segédcsapatai, a liberálbalos politikai erők és a nemzetközi médiokrácia révén akarja megvalósítani terveit. (...) Az ősi vallás s a belőle kiindázott szektatenyészet csak a tudatosan összetartó nemzeti közösség még tudatosabb nemzetközi kohézióját vagy a befogadottak manipulatív kollektív eszményét biztosítják: s menedéket a sötétség szolgái számára, ahová majd visszavonulhatnak, ha vereséget szenvednek" (1994. 10. 20. · Czére Béla: A sárkány ideje, 2. rész).

A „idegen érdekekhez" való érzelem kialakítását nagyban segíti, ha konkrét személyhez tudják kapcsolni, lehetőleg olyan személyhez, aki viszonylag ismert, de ugyanakkor itthon mégis idegen, és személyes adottságai (származása, vagyona, tevékenysége) alapján alkalmas arra, hogy megszemélyesítse a „nemzetidegen, kozmopolita, kapzsi" érdekeket.

A magyar származású zsidó, Soros György, így válhatott egy személyben a *Magyar Fórum* olvasói számára a zsidó világösszeesküvés, az országot „kamatrabságban" tartó, posztkommunista erőkkel szövetkező „uzsorás", a kozmopolita, multinacionális, spekulatív tőke emblematikus alakjává. Ő adja a pénzt a zsidó érdekeket szolgáló magyarországi pártoknak csakúgy, mint a klientúraértelmiségnek. Úgy tűnik tehát, mintha Magyarországon mind a politikát, mind a kultúrát ő tartaná a kezében. Mindehhez persze még más vádak is társulhatnak.

„Az *együttműködés* az MSZP és az SZDSZ között ebben a kérdésben *példás.* A külföldi nyomásgyakorlást a sajtószabadság megvédésére *együtt* szervezik, a pénzt rá Soros adja (...)" (1994. 1. 6. · Csurka István: Also sprach – Jánosom Kisem).

„*»Sorosról kiderült, hogy a Rotschild angol–amerikai bankcsoport strómanja.«* [...A] Robin Hood-mese van hivatva eltitkolni: (...) *»szoros kapcsolatait londoni citybeli barátaival, s [a] brit külügyminisztériummal, Izrael Állammal, valamint befolyásos barátaival az amerikai establishmentben. (...) Soros a világ legfontosabb állami és magáninformációs csatornáin kaphat belső információt«.* (...) Soros akciói az *európai valutarendszer* ellen, a *német márka* ellen jelzik *a saját félelmét és megbízói célját is*: gyengíteni a szárazföldi Európát és az egyesült Németországot. (...) **Magyarország a leginkább Soros-fertőzött.** Itt ahová nyúl az ember, Sorosékba ütközik. Már *ők irányítják a sajtót és a kultúra nagyobbik részét, és a politikai hadmozdulatokat tervszerűen hajtják végre"* (1994. 1. 27. · Csurka István: A médiaháború Soros-fejezete).

Zsidóság és kapitalizmus, főleg állítólagos negatívumainak összekapcsolása, egyébként is gyakori, bár általában más vádakkal karöltve. Ritka, hogy nem olvasható mellette valami a médiahatalomról vagy egy gyanús „nemzetrontó összeesküvésről".

„Ha nem lesz rövid időn belül nemzeti összefogás, akkor semmi sem ment meg minket attól, hogy a Soros által irányított nemzetközi nagytőke gyarmata legyünk" (1994. 9. 22. · Erdősi Erzsébet, Budapest: Nemzeti összefogást – Postagalamb rovat).

De nem csak a multik világa reprezentálja a „zsidó kereskedelmi szellemet", megjelenik a klasszikus „haszonleső zsidó" képe is.

„*Grand Beach*ben telket, házat nem azért nem adnak el zsidóknak, mert fajgyűlölők (...), hanem azért, mert a tapasztalat szerint *ők* hajlandók a busás haszon fejében akár feketéknek is továbbadni! Abban a pillanatban pedig az egész település ingatlanárai a töredékükre zuhannak le" (1994. 11. 10. · L. E.: Bal-liberális hecckampány tizenhat aláírás miatt).

Érdemes külön kiemelni a későbbiekben majd nagyobb súlyra szert tevő kérdéskört, a zsidóság befolyását az Egyesült Államokra. Ebben az évben még épphogy előkerült.

„A muzulmán Bosznia kiirtásának ENSZ-politikája ugyanúgy Clintont és tehetetlen kormányát minősíti, mint a ruandai vérfürdőhöz való asszisztálás. *A holocaust ötvenéves évfordulójának világméretű megünnep-*

lésére több pénzt és energiát fordítanak az amerikai közpénzekből, mint arra, hogy megakadályozzák 1994 modern holocaustját" (1994. 6. 30. · Práczki István: Új azimut) az északi féltekén).

Egyértelműen negatív az alább idézett „ismeretterjesztő" passzus végkicsengése: bárki rájöhet, hogy a zsidók mindenhol minden nemzetre csak romlást hoztak. Ezek szerint a zsidó szellemiség térben és időben állandó, azaz: az ellenség örök, attribútumai nem változnak. „*A zsidó*" szinte már „platóni örök ideaként" létezik, csak éppen abban különbözik a görög filozófus által felfedezni vélt „égi öntőformáktól", hogy meglepően tisztán realizálódik a valóságban is:

„Tudnunk kell, hogy Kazária a Kr. sz. u. 500-as években keletkezett birodalom, amelynek *történetében zsidó államcsíny zajlott le.* A valaha *erős birodalom a nyolcadik–kilencedik századra kereskedőállammá gyengült,* ahol hivatalos vallássá lett a *judaizmus*, bevezették a *Talmudot*. (...) Az persze helyes, hogy Kazárföld történelmét tanulmányozzuk még akkor is, ha *rokoni együttélésben nem volt részünk.* Ám miközben a mindenható piaci jólétre áhítozunk, eltűnődhetünk a kazárok sorsán és azon, hogy vajon a történelem nem ismételheti-e meg önmagát" (1994. 4. 14. · Vasvári Erika: Honfoglalás, de kié?).

EZERKILENCSZÁZKILENCVENÖT
A „GYARMATOSÍTÁS" ELŐKÉSZÍTÉSE FOLYTATÓDIK
A ZSIDÓK „AGRESSZIVITÁSA" ERŐSÖDIK

Az előző évhez képest átütő változás nem mutatható ki a *Magyar Fórum* zsidóképében. Viszont újabb részleteket tudtunk meg a magyarországi betelepülésüket célzó összeesküvésről, a zsidó szélsőségesekről és a kibírhatatlan izraeli viszonyokról. 1995 „favorit" témái: a zsidók bevándorlása, betelepítése, Magyarország gyarmatosításának előkészítése, továbbá a zsidó szélsőségesek.

Továbbra is fennáll az antiszemitizmus-vádról korábban leírt állásfoglalása: ami nem más, mint eszköz a valódi rendszerváltók elhallgattatására, eszköz a zsidó kommunistákból lett kapitalisták védelmére. A már említett kisebbségvédelmi törvény várható elfogadásával pedig még hatásosabb eszköz.

„Elfogadás előtt áll a Göncz-féle kisebbségvédelmi törvény. *Látszólag a gyűlölet ellen hozták létre, valódi célja azonban a gyűlölet és a félelemkeltés törvényesítése*, az elnyomó kisebbség – a kommunistákból lett rablókapitalisták – uralmának biztosítása az elnyomott és megalázott többség felett. (...) A kontraszelektív alapon létrejött és az ország önálló irányítására alkalmatlan *uralkodó elit hatalma veszélybe került.* Új külső támogatót kellett keresni. Erre a szerepre pedig a rendkívül gazdag és befolyásos amerikai zsidóság látszott a legalkalmasabbnak. Megnyerésükhöz pedig *el kellett hitetni a világgal, hogy erős fasiszta-rasszista veszély van Magyarországon*" (1995. 3. 2. · Varga Imre: A félelem törvényesítése).

Továbbra is véleményformáló stratégia egyes zsidó származású személyek és Izrael bűneinek felmutatása. Elrettentő példaként a lap szerkesztőinek sikerült találni egy kitüntetett zsidó maffiózót (1995. 9. 21. · Zólyomi Péter: Szülői értekezlet Ft/hó), és a zsidók államának bűnlajstroma újabb elemmel gazdagodott: Izraelben dúl a vallási fanatizmus. A *Magyar Fórum* szinte felvilágosodás korabeli hévvel támadja a zsidó állam „teokratikus" berendezkedését.

„Izraelben, melyet sokan a Közel-Kelet egyetlen demokráciájának tartanak, az egyház és az állam viszonyában középkori állapotok uralkodnak. (...) Az ország rendszere a demokrácia és a teokrácia különös keveréke, melyben az előbbi igen sokszor válik az utóbbi túszává. Ráadásul a zsidó egyház nemcsak a knesszetbéli pártok révén, azaz parlamentáris úton fejti ki hatalmát, hanem közvetlenül is beavatkozik az állampolgárok magánéletébe. (...) A vallási szabályok az állampolgárok nagy tömegeit egyszerűen kizárják a házasságkötésből, ami az egyházi házasság kizárólagossága miatt házasságkötési tilalomnak felel meg. (...) Mindenesetre figyelemre méltó, hogy noha itt alapvető emberi jogok súlyos megsértéséről van szó, nem ismert, hogy bármely emberjogi szervezet vagy az emberi jogok megsértésére egyébként oly kényes Egyesült Államok valaha is fel-

emelte volna szavát ez ellen" (1995. 7. 27. · Koch Tibor: Montague-k és Capuletek Izraelben).

A „választott nép" továbbra is „gőgös", mi több: fajelméletekben hisz, persze ő képviseli a legfelsőbbrendű fajt. Intoleráns, szélsőségesen nacionalista és – mindennek fényében nem meglepő, hogy – mint mindig, asszimilációra képtelen. A zsidók egyszerűen nácik. Röviden így összegezhető az a kép, ami a zsidóságról a *Magyar Fórum*ot rendszeresen olvasók fejében kialakulhat.

„Az ember azt hihetné, hogy a Hitler által kreált ijesztő történelmi fogalom, a *»szolganépek«* immár ötven éve a Führerrel együtt a sírba szállt. Nagy tévedés. Csak Hitler halt meg, a nevéhez kapcsolt rasszista politika változatlanul él. Úgy látszik, nem is volt akkora tévedés a világot árjanépekre és szolganépekre osztani. Legfeljebb azon van néha vita, hogy kik az éppen aktuális árják" (1995. 4. 27. · Szőcs Zoltán: Igazodás a szolgaságba).

„A [zsidók] másságot nehezen tűrő, idegen országokban is zárt közösséget alkotó, a legkirekesztőbb vallású és minden más népet, nemzetet lenéző, önmagukat »szerényen« kiválasztottaknak nevezők (...)" (1995. 5. 25. · Viola Anna: Az Aranyborjú formázása).

„Volt azonban egy meghökkentő, disszonáns aláfestő szöveg, ami egy középkorú úr szájából csörgedezett. Kifejtette, hogy a magyarországi zsidóság nem kíván asszimilálódni – (amit különben nem is óhajt tőlük senki), mert ez a nívó(sic!) visszaesésével járna" (1995. 4. 27. · dr. Timaffy István, Komló: Ki a kirekesztő?).

„»Szentségtörésszámba« menő kérdést tesz fel már egyik cikke címében is a *Profil* május 15-i száma: *Zsidók lehetnek-e nácik?* Az alcím nem kevesebb figyelmet érdemel: *Egy történészprofesszor a nyugati parti telepesgyerekeket a Hitlerjugendhez hasonlítja*" (1995. 5. 25. · Koch Tibor: Nácik Izraelben).

Nem újdonság a keresztényellenesség vádja sem (1995. 3. 9. · Miklós János: Baloldali liberálisaink és a másság tisztelete).

A zsidó betelepülés mindig is csak kárára vált a magyar népnek, tudjuk meg egy közel száz évvel ezelőtt megjelent könyv ismertetéséből. Mert nem dolgoztak, csak élősködtek a dolgozó magyar nép nyakán (1995. 8. 24. · Cz. B.: *Kazárföldön*). A helyzet nem változott azóta sem. Elfoglalták a zsíros vezető pozíciókat, és ráadásul még a holocaustot sem tudják elfelejteni. Pedig a kommunista múltjuk miatt igazán bocsánatot kérhetnének egyszer már ők is (1995. 9. 28. · Ispán Zoltán, Budapest: Így állunk, Hering úr!). Mindezen vádak persze akkor válnak igazán meggyőzővé, ha listát készítünk róluk. Így láthatóvá válik, hogy mióta a magyarság – nagyobb tömegű – zsidóval találkozott, azóta folyton ő húzza a rövidebbet. Ritka, hogy valaki olyan „szép" felsorolását adja a zsidóság elleni vádaknak, mint Práczki István az alábbi sorokkal:

„Gondoljuk csak végig, miről is van szó. A tizenkilencedik század közepén mintegy kétszázezer zsidó élt hazánkban. Számuk 1910-re egymillió fölé emelkedett. (...) Eddig már vagy hat bőrt húztak le rólunk és apáinkról. Az elsőt a betelepítés után, a magyarság kiszorításával. A másodikat a deáki kiegyezés után a magyar ipar, kereskedelem, bank, nagybirtok és a sajtó megkaparintásával. A harmadikat a Horthy-konszolidáció gazdasági lefölözésével. A negyediket a magyar vagyonok elvételével, a magyar nép negyven évig tartó rabszolgaságával. Az ötödiket az 1989–90-es »rendszerváltással« együtt zajló vagyonátmentéssel. A hatodikat a megmaradt »államvagyon« bagóért történő privatizálásával. Odáig jutottunk, hogy ma – százötven évvel a jobbágyfelszabadítás után – a kék médiának és a nemzetközi zsidó tőkének a gazdasági zsellérei és szellemi jobbágyai lettünk" (1995. 7. 27. · Práczki István: Hetedíziglen).

A honi holocaustról meg kiderül, hogy nem a magyarok, hanem a zsidó szervezetek felelősek érte. Igaz, az áldozatok száma is kevesebb a hivatalos verziónál. A második világháború után viszont már az gyarapítja bizonyos zsidó szervezetek bűnlajstromát, hogy anyagi hasznot húznak a népirtásból.

„*Raj Tamás* rabbi azt állította, hogy »*Magyarországon 600 ezer zsidó módszeres meggyilkolása vetett véget az asszimilációnak*«. Ez félrevezetés, amivel Raj úr *a Romániában meggyilkolt 474 200 zsidót is a magyarság nyakába akarja varrni.* (...) Felelősség terheli a magyarországi zsidók pusztulásáért a Cionista Világszövetséget is, amely tudta, hogy létezik

Aus[ch]witz, ahol a zsidóság százezreit pusztítják el. Miért nem bombáztatták szét az *»állandóan füstölgő krematóriumokat«*, mint ahogy lebombáztatták a Norvégiában működő nehézvízüzemet?" (1995. 3. 2. · Dr. Kalocsai József: Veszedelmes véralgebra).

„A bökkenő csak az, hogy a nagy hatalmú zsidó szervezetek a második világháború éveiben szinte semmit sem tettek a népirtás ellen. (...) A háború után viszont jól jött nekik a holocaust, amely a veszteseken behajtott jóvátétellel és az üldözötteknek juttatott segélyek révén megalapozta Izrael állami létét, és törvényfelettiséget biztosított a háború legfőbb haszonélvezőjének, a zsidó ellenőrzés alatt álló pénzügyi világmaffiának. Nyilvánvalóan ezek a célok indokolták az áldozatok számának mértéktelen felnagyítását is" (1995. 4. 27. · Varga Imre: Soha ne hazudj!).

A zsidók kárpótlásáról ebben az évben megtudhatjuk, hogy már évtizedek óta tart, és nem szolgál mást, mint a már amúgy is gazdag zsidók további gazdagodását (1995. 5. 18. · Tamáska Péter: Schindler-listás polgárosodás).

Úgy tűnik, a médiát uraló „agresszív kisebbséggel" nemcsak a honi jó magyar állampolgároknak van gondja, hanem a német hazafiaknak is. A módszer ugyanaz, a szélsőjobbal való riogatással az állandó fenyegetettség fenntartása, a politikai ellenfelek lebunkózása, az igazság elhallgattatása (1995. 3. 2. · Koch Tibor: A sajtószabadság határai Németországban). A média ilyen megszállása és manipulálása mellett persze nem csoda, hogy a zsidók a tematika, a tartalom tekintetében is túl vannak reprezentálva (a *Magyar Fórum*ban mindenképp).

„**[A] hazai médiában Izrael a világ közepe (...)**" (1995. 12. 14. · Hering József: Az afrikai keresztények védelmében).

A médián túl a befogadott nemzetellenes erőknek sikerült maguk alá gyűrniük a magyar kultúrpolitikát is, legalábbis erre utal, hogy sikerült meghiúsítaniuk a Nemzeti Színház felépítését.

„*Tudomásul vettük, hogy ők győztek ezúttal is,* és nem lesz többé Nemzeti Színházunk, mert az szálka a szemükben. Zavaró tényező, amely vendég mivoltukra, befogadott minőségükre, vagyis saját múltjukra emlékezteti őket, ezért elpusztítandó" (1995. 3. 9. · Szőcs Zoltán: Útban vagyunk).

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a helyzet változatlan, vagy inkább „fokozódik": „**MOST HÁBORÚ VAN, BELSŐ MAGYAR HIDEGHÁBORÚ, A MAGYAR NÉP ÉS A RÁTELEPEDETT IDEGENSÉG KÖZÖTT**" (1995. 3. 23. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

Továbbra is az SZDSZ a zsidó érdekek fő kiszolgálója, a nemzetidegen elit gyűjtőhelye. Pozícióját persze csak erőteljes külföldi támogatással tudja fenntartani. És a támogatók köre igen tág: nemcsak a Zsidó Világszövetség, hanem a szabadkőművesek, a cionisták és ki tudja még milyen szervezetek... Mindenesetre legalább a Tanácsköztársaság óta küzdöttek az elért célért:

„Göncz Árpád elnöksége első évében nyolc alkalommal utazott ki az USA-ba, mindannyiszor találkozva Bromfmannal, a Zsidó Világszövetség elnökével vagy a beosztottjaival, s a darabja bemutatását is e szövetség egyik fiókintézménye támogatta. (...) **MINDEMELLETT SZÁMOS SAJTÓHÍR, KOMMENTÁR, AJÁNLAT ÉS FENYEGETÉS SEGÍTETT ELHITETNI A MAGYAR VÁLASZTÓPOLGÁRRAL, HOGY SOKKAL JOBBAN JÁR, HA NEM TANÚSÍT KILÁTÁSTALAN ELLENÁLLÁST A SZABAD DEMOKRATÁKKAL SZEMBEN**, mivel mögöttük egy világhatalom áll, amelyik bármikor tönkretehet egy olyan piciny országot, mint Magyarország, ámde ha beférkőzünk az SZDSZ atyai jóindulatába, ha szemet hunyunk tevékenysége, pöffeszkedés fölött, akkor ömleszteni fogják ide a pénzt. (...) Azon a tényszerű, félreérthetetlen, egyenes közlésen, hogy »Ne féljetek magyarok, mi behozzuk ide a zsidó tőkét, és adunk belőle nektek is«, természetesen soha nem lehet rajtakapni Pető Ivánékat (...)" (1995. 5. 18. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

„A Kun Béla óta felszín alatt zajló szüntelen készülődés a »vörös« hatalomátvételre mára meghozta gyümölcsét, s nyugodtan ki lehet jelenteni, hogy az országot a háttérirányításból nyílt színre lépett »másságos« kemény mag kormányozza, a koalíciós partner pozícióját felhasználva, illetve annak segítségével. Nehéz elképzelni, hogy a nemzetközi cionista és szabadkőműves finanszírozással (...) megkaparintott hatalmat kiadják a kezükből" (1995. 11. 16. · Cselik Jánosné, Sydney: A kenyér elfogyott – Postagalamb rovat).

Folyik a gyarmatosítás előkészítése, a betelepedés előkészítése is. Minden eszköz megengedett a kulturális pusztítástól a földfelvásárláson át

egészen a negatív népesedéspolitikáig. Magyarország sorsa a gyarmattá válás, a magyaroké pedig vagy a pusztulás, vagy a szolgaság. Magyarország lesz tehát az „Európai Izrael", a magyarok pedig jobb esetben az európai palesztinok szerepét kapják meg.

„Ránk olyan pénzügyi rendszert és olyan gyarmati pénzügykezelő intézőséget kényszerítettek, amelyik ennek a közel-keleti örökös háborúnak biztonsági telepét, menekülttáborát, hátországát akarja megteremteni. Ehhez mindenekelőtt arra van szükség, hogy a magyar javak fölött ne magyarok rendelkezzenek, illetve olyan magyarok, akik közel-keleti szempontból megbízhatóak és hasznuk van az ügyletből" (1995. 7. 20. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

„Előző számunkban beszámoltunk egy prágai konferenciáról az *Economist* című brit lap nyomán. Ezen a világ zsidóságának képviselői megállapodtak az »európai zsidó oszlop« megteremtésében. Minthogy Romániát, Lengyelországot, Szlovákiát és Csehországot mint alkalmatlant kizárták, lévén ezen országokban már csak igen kevés zsidó ember, nem maradt más szóba jöhető ország, mint Magyarország, amelyről az amerikai Kongresszusnak évente küldött külügyminisztériumi jelentés minden alkalommal megállapítja, hogy itt a zsidók »reprezentációja« mind a politikai életben, mind a gazdasági, pénzügyi és médiavilágban jó, sőt kitűnő, s a magyarországi zsidó közösségek fejlődnek. Ha ehhez a zsidó kártérítés erőszakolását is hozzátesszük, kétségtelenné válik előttünk, hogy ezen oszlop alapzatát itt ássák. A most folyó úgynevezett privatizáció a gazdasági hatalmat ezekbe az alapot jelentő kezekbe juttatja" (1995. 8. 31. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

„Tanulmányaimból tudom, hogy Palesztinában a századforduló táján jegyeztek fel hasonló eseményeket. A megszálló török államgépezet mindent átható korruptságát báró Rothschild és báró Hirsch remekül kihasználta a fellendülő zsidó nemzeti mozgalom érdekében. A nemzetközi politikai élet lekötelezett irányítónak támogatásával a két mágnás bagóért vett földet hitsorsosai számára. Az igazsághoz tartozik persze, hogy az arab kompradór-burzsoázia segédkezet nyújtott a furfangos akcióhoz. A

gazdaságilag ellehetetlenített, majd földönfutóvá tett parasztok, a fellahok tulajdon nélkül maradtak, és sorsuk akkor pecsételődött meg végképp, amikor már munkaerejükre sem tartottak igényt a zsidó telepesek. A történet vége ismert, unokáikból számkivetettek, táborlakók lettek. Ilyesmikről beszélgettünk vendéglátómmal, majd szedelőzni kezdtem. [...Í]gy búcsúztam: – Ha ez a földbuli összejön nekik, nektek is annyi" (1995. 12. 14. · palesztin: Fellahok és brókerek).

Még jó, hogy a Rabin-gyilkosság kicsit visszafogta a lendületet, így legalább a zsidó fegyveres milíciáktól nem kell tartanunk – egyelőre – Budapest utcáin.

„[A] Rabin-gyilkosság után már nemigen lehet Magyarországon bevetni azokat a fegyveres zsidó milíciákat, őrző-védő káeftéket, amelyek a bankokat őrzik, utcai harcokat rendeznek, és saját számlájukra tartanak megfigyelés alatt embereket. Mert ha ezekről kitudódik, hogy micsodák, a kormány fegyveres ereje is ellenük fordul, és pokoli belháború kezdődik. Az SZDSZ-t tehát leintették (...)" (1995. 11. 30. · Csurka István: Helyszíni közvetítés).

1995-ben az is kiderült, hogy a világméretű zsidó összeesküvésben hazánk geostratégiai helyzeténél fogva kulcsszerepet játszik. Szerencsére van remény, hogy az összeesküvés meghiúsul, és Európát nem sikerül szétszabdalni a bolsevik és kapitalista zsidók „világollójának".

„Baloldali liberalizmus és bolsevizmus: az Európát majd nyolcvan éve szorító olló két szára. S Európán belül elsősorban a szerves részekből felépült, hajdan legerősebb, a nemzeti tradícióihoz leginkább ragaszkodó *közép-európai térséget* fogta be és fenyegette megsemmisüléssel az olló két éle. Amelyek a térség középpontjában, a Kárpát-medencében akartak összecsapódni. (...) Az Európát szétszabdalni igyekvő világolló két szára mentén nyugaton a multinacionális, angolszász–zsidó tőkéscsoportok, keleten pedig a bolsevik, orosz–zsidó pártarisztokrácia. (...) Az olló keleti szára mára *berozsdásodott.* S az Egyesült Államokban a mai Republikánus Párt jobbszárnyán tömörülő *Keresztény Unió* és a nagyobb szuverenitást követelő egyes államok – nemzeti gárdákkal támogatott – szervezkedése már előrevetíti azt a lehetőséget, hogy a New York – Tel Aviv – Nyugat-Európa közötti multinacionális háromszög az egyik csúcsán éppen az

Egyesült Államokban fog megroppanni" (1995. 6. 15. · Czére Béla: Az olló két szára).

Továbbra is Soros György jelképezi és sűríti egyetlen alakba a leggyakoribb vádakat. A gazdasági és médiahatalmat, illetve az ezekkel való visszaélést, a magyar nemzet kizsákmányolását, elnyomását (stb.). (1995. 10. 26. · Sándor András: A politikai széplélek jelmezében – Vitafórum rovat).

Nemcsak Magyarországon van probléma a zsidó kisebbséggel, hanem még Québecben is. Ott is ők akadályozzák – más bevándorlókkal együtt – a „karakán nemzeti állammá" válást (1995. 11. 9. · Szőcs Zoltán: Québeci üzenet).

EZERKILENCSZÁZKILENCVENNYOLC
A „PALESZTINIZÁLÁS" RÉMÉNEK FELBUKKANÁSA

Az elmúlt évekhez képest 1998-ban a lapban lényegesen csökkentek a zsidóellenes – különösen a nyílt antiszemita – megnyilvánulások. Egyre nagyobb teret kapott viszont a palesztinok iránti rokonszenv kinyilvánítása, az izraeli rendőrség és katonaság brutalitásának bemutatása. Új kommunikációs taktika körvonalazódik. A magyar és a palesztin nép sorsa között – már korábban – felfedezni vélt párhuzam a fogalomhasználat szintjén is megjelenik. Csurka új fogalmat alkot annak kifejezésére, hogy szerinte mi történik a magyarsággal a nemzetidegen elit uralma alatt. A folyamat neve: „palesztinizálás" (Első fellelt előfordulása: 1998. 2. 12. · Csurka István: Minden, ami van). Nagy arányban nő az olyan tudósítások száma is, amelyek izraeli cégek, üzletemberek kétes ügyleteit boncolgatják. Új színfolt az USA–Izrael-kapcsolatok behatóbb „ismertetése" is. Hazai vonatkozásban talán a zsidó hitközségek vezetőinek baloldali kapcsolatai voltak a legérdekesebbek a lap újságírói számára. A magyar politikai élet eseményei, elsősorban a parlamenti választások továbbra is egy zsidó érdekeknek alárendelt nagy nemzetközi összeesküvés részét alkotják.

Az 1998–1999-es időszakban is állandó téma az antiszemitizmus vádjának visszautasítása és a zsidóság szenvedései által létrejött védőburok

széttörése. A védekezés helyét inkább támadás veszi át a zsidó holocaust emlékét fegyverként használó pénzügyi-politikai körökkel szemben. Igaz, egyre hangsúlyosabban jelenik meg a „kis-zsidók" és az előbb említett körök közötti disztingválásra való törekvés.

„És nem úgy van-e, hogy a vékony, de végtelen gazdagsággal rendelkező és erősen összefonódott pénzügyi lobby használja fel a zsidó holocaust emlékét és a több mint ötven évvel ezelőtt történt gyalázatos nyilas és náci gyilkolások ügyét arra, hogy aki neki nem tetszik, aki a pénzügyi hatalmát veszélyezteti, azt ezzel lebunkózza és karanténba zárassa? (...) A zsidó vészkorszak visszatérésével való riogatás és fenyegetőzés ma a pénzügyi hatalmasságok, a globalizmus haszonélvezőinek áll érdekében, s természetesen ebben a vékony rétegben korántsem mindenki zsidó származású. Mindegy, hogy micsoda – elnyomó. Az ötven évvel ezelőtti magyar és zsidó szenvedésekből és a szovjet rendszer évtizedeinek (...) hazaárulásából származik a mostani pénzügyi diktatúra hatalma. A főhatalom néhány száz volt ávós család és leszármazottaik kezében van. Pénz, média, kultúra: minden" (1998. 5. 21. · Csurka István: Karantén).

Izrael „lejáratásában" a vizsgált időszakban olyan izraeli cégek kaptak jelentős szerepet, amelyek Magyarországon okoztak károkat (1998. 10. 29. · Hering József: Az izraeli Dirav cég kártevései Magyarországon – Bombatölcsér a Ferencvárosban). Új elemnek tűnik az izraeli cégek magyarországi megjelenésekor a nemzetbiztonsági kockázatra való „figyelmeztetés" is:

„Egy újabb – ki tudja, immár hányadik? – izraeli cégecske került látókörbe, vált ismertté a magyar üzleti életben azon a speciális területen, amelyet az őrző-védő, biztonságtechnikai, magánnyomozó stb. vállalkozások képeznek. Hol itt, hol ott bukkannak fel, s már lassan azt lehet hinni, hogy érdekeltségeik, befolyásuk, rálátásuk átfogja ezt az egész sajátos területet, a benne helyet foglaló hajdani rendőri és titkosszolgálati munkatársakkal együtt. (...) Mindez önmagában még nem lenne olyan nagy baj, ha biztosan tudnánk azt, hogy nemkívánatos intézmény, szervezet nem áll a háttérben. Mivel azonban izraeli specialitás az, hogy ezek mögött a különleges területen szorgoskodó vállalkozások, izraeli cégek mögött az esetek nagy részében így vagy úgy az izraeli titkosszolgálatok va-

lamelyike is meghúzódik, a kialakult helyzetről már azt is elmondhatjuk, hogy nemzetbiztonsági szempontból már kockázatokat is rejt magában" (1998. 10. 15. · Margó Lajos: Egyes izraeli cégek behatolása nemzetbiztonsági kockázattal jár).

Izrael állam bűnei között a „slágertéma" ez alkalommal a palesztinok elnyomása (1998. 1. 19. · Varga Imre: Hódolat a „bölcseknek"). Keresztényellenesség miatt pedig éppúgy kárhoztatható a zsidó állam, mint bizonyos intoleráns, ortodox zsidó csoportok (1998. 7. 23. · Hering József: Keseregnek a szentföldi katolikusok, 1998. 11. 19. · H. J.: Pogrom Jeruzsálemben). Ismét felbukkan a zsidó fajelmélet témája is (1998. 5. 21. · Szőcs Zoltán: Soros, a fajkutató), ahogy nem tűnik el a lap hasábjairól a megbocsátani képtelen zsidó képe sem (1998. 4. 16. · Szőcs Zoltán: Inflálódó bocsánatkérés).

A zsidók múltbéli térfoglalásának felidézésében ez alkalommal egy Kölcsey-idézet is segít. (A lap szerzői amúgy is szívesen hivatkoznak az egy-két száz évvel korábbi „autoritásokra".)

„[A]z adózó nép szegénységének veszedelmesebb forrása nem lehet, mint a zsidók szemlátomást való szaporodása. (...) Senki nincs a Tek[intetes] Vármegye itt ülő tagjai közül, akinek a zsidók ezen szaporodására a szomszéd Galíciának sorsa eszébe ne jusson. [...E]mlítem azt az iszonytató rajzolatot, melyet Pr. Schulze Galíciának, az Izrael fiai által történt lesüllyedéséről, az egész ausztriai birodalom láttára, előállított. Méltán mondja ő, hogy amely országban a zsidók megszaporodnak, az a vagyoni végromlás szélén áll" (1998. 1. 22. · Részlet Kölcsey: „A szatmári adózó nép állapotáról" című beszédéből).

A zsidók magyarországi kárpótlása kevesebb cikkben szerepel, mint az előző években, igaz, nagy súlyt kap a különböző külföldi biztosítótársaságok, valamint a munkaszolgálatosokat alkalmazó vállalatok nyújtotta kárrendezés témája.

„A jó öreg Svájc (...) mint az elmúlt világháború bizonyos áldozati körének – azoknak, akik az őt ért tragédiát előszeretettel nevezik egy négyezer éves rítus alapján holocaustnak – megkérdőjelezhetően indokolt, horribilis kártérítések folyósítója került a világhírek középpontjába. Két-három év leforgása alatt a mindenkor semleges Svájc lett a világháborús

bűnbak legemlegetettebb médiaszimbóluma, s mert a bűnbak bűnös, hát fizessen. Van neki miből" (1998. 11. 26. · Szőcs Zoltán: Az áldozat, aki sosem létezett).

A zsidók továbbra is uralják mind tartalmilag, mind irányítását tekintve a hazai médiát (például 1998. 1. 8. · Ludwig Emil: Átváltozások, 1998. 6. 4. · Szentmihályi Szabó Péter: Bábeltévé, 1998. 11. 26. · Hering József: Hogyan daraboljuk föl Irakot?). De még a Pepsi Szigetet is:

„Az elszigetelt fesztiválnak a magyar földtől való távolságát az is erősítette, hogy a rengeteg, kulturálisnak nevezett ismeretterjesztő program között még véletlenül sem találhattunk a magyar kultúrával foglalkozót. Annál inkább úgy tűnt, mintha a zsidó kisebbség túlreprezentálta volna magát, hiszen egyszerre három helyen is hallgathattuk a Talmud világát" (1998. 8. 13. · Toroczkay László: Hiába fülel Óbuda, hiába szaglász drogkutya).

Elképzelhető, az is egyfajta taktika, hogy *bizonyos* kényes kérdéseket nem a cikkírók, hanem az olvasók vetnek fel. (Hogy valódi olvasói levélről van szó vagy annak álcázott cikkről, nem tudhatjuk.) Gondolatban egy olvasó már egyenesen a *numerus clausus* gondolatához jut el:

„Felhatalmazom az én szavazatommal is [a] parlamenti mandátumhoz jutott MIÉP-képviselőcsoport bármely tagját, hogy az első ülésszakon kezdeményezzen egy felmérést, a ház tagjaira kiterjedő érvénnyel. A felmérés nem tartalmazna 52 kérdést, csupán ezt: Az alábbi válaszokból húzza alá a megfelelőt; nemzetisége: szlovák–horvát–magyar–német–szerb–román–zsidó. (...) A felmérés célja jogos állampolgári igény kielégítése, amenynyiben a demokratikus politizálás egyik alapelemének, az arányosság elve alapján az állampolgár összemérni szeretné az egyes népcsoportok reprezentációját a pártokban, a parlament egészében, illetve a lakosság összességében" (1998. 6. 11. · Pálfi István: Budapest, Állampolgári igény).

A már unalomig ismert zsidó származású kommunista vezetők felemlegetése mellett a lap végre talált egy eddig ismeretlen célpontot a zsidó–kommunista kapcsolatok leleplezésében: a magyar hitközségek vezetőit.

„[A] Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége *jelentős hatalommal rendelkezik*, politikaformáló tényező, ám a százezer főre tehető magyarországi zsidóságnak csupán elenyésző töredékét képviseli. Magyaror-

szágon mintegy négy-öt ezer főre tehető a nagyobb ünnepeket megtartó zsidók száma, és őket elvben a Mazsihisz képviseli. De a baloldalhoz kötődő vezetésről számos hívő állítja, hogy ténylegesen a hatalmát átmentő kommunista nómenklatúra érdekében tevékenykedik" (1998. 6. 25. · Varga Imre: Elvtársak hitközsége – A tisztesség kirekesztése).

Az összeesküvéselméleteket a lap tagadja (1998. 5. 21. · H. T. P.: A *Die Press* presssziója), persze csupán az elméletben. Valójában tovább fűzi a korábbi évek szálait:

„[J]ól jöttek a teniszpartik *Mark Palmer* amerikai nagykövettel, s talán még jobban jöttek a meghitt személyes kapcsolatok a Zsidó Világkongresszus magyarországi »vezérképviselőjével«, *Leslie Keller*rel. Mindennek köszönhető, hogy Mark Palmer bele tudott avatkozni a magyar rendszerváltásnak indult folyamatba úgy, hogy az lett belőle végül, ami lett. S amikor a jelek szerint igencsak filoszemita Németh Miklós (...) elvégezte feladatát, a zsidó Palmer és a cionista Keller hátszelével bevitorlázott a több mint jól fizető londoni bankári állásba" (1998. 1. 8. · Pozsonyi István: Elkendőzött múlt).

„Az SZDSZ a magyar történelem legcinikusabb bandája. 1990-ben egy, a Rothschildék által kierőszakolt paktummal megvédték kommunista atyáikat és a talpon lévő összes pártállami figurát. (...) Segítségükkel ez a nemzetközi társaság [a külföldi rablótőke] – javarészt izraeli érdekeltségek – minden magyar vagyont ingyen megkapott (...)" (1998. 1. 22. · Csurka István: Minden, ami van).

Nem újdonság: a pénzügyi megszorító intézkedések (1998. 1. 8. · Csurka István: Petőfi évében) éppúgy, mint a gyermekvállalási kedv alacsonyan tartása, a későbbi betelepítést szolgálják.

„A Világbank vezetői kijelentették, hogy a magyar lakosság lélekszámát hatmillióra kell csökkenteni. Évente egy Eger nagyságú várossal vagyunk kevesebben. Helyet kell biztosítani a bevándorlókból álló új vezető rétegnek. Azoknak, akik jelenlegi hazájukban örökös háborúban és fenyegetettségben élnek" (1998. 1. 22. · Dr. Kecskési László orvos – Akire számíthatunk rovat).

„Végső cél: a magyarság kipusztítása. Nem fegyverrel, nem mérges gázzal, hanem pénzügyi politikával, életlehetőségeinek elvonásával, önpusztításra való rávezetéssel. Mert kell ez a hely, *másoknak*" (1998. 2. 5. · Csurka István: Minden, ami van).

Új elem az összeesküvéselmélet mai magyar politikára vonatkozó fejezetében, hogy nevesítik a sorsunkat meghatározó döntéshozó kört, ami nem más, mint a MOSZAD. A honi kiszolgálók, kollaboránsok gyűjtőhelye továbbra is elsősorban az SZDSZ. A parlamenti választások újabb lehetőséget jelentenek az „idegen érdekek" megvalósítását szolgáló elit uralmának biztosításához, bár bizonyos csoportok kikerülhetnek a hatalomból, hogy helyüket alkalmasabb megbízottak vegyék át. Ennek kapcsán felrémlik a lehetőség, hogy az SZDSZ-t a Fidesz váltja fel, akár az MSZP-vel együtt kormányozva, akár anélkül. Mindenestre feltűnően gyorsan váltakoznak a lap hasábjain az egyes koalíciós forgatókönyvek.

„Valahol fenn, nagy Moszad-magasságokban láthatóan elhatározták a következőket: a választásokig az SZDSZ-ről csak jót lehet [mondani], és ezzel lehetőleg el kell érni, hogy az MSZP annyira meggyengüljön, hogy koalícióra kényszerüljön (...)" (1998. 1. 22. · Csurka István: Minden, ami van).

„Valakinek, valahol Los Angelesben vagy Tel-Avivban vagy akárhol, magas MOSZAD-körökben ideiglenesen elege van a budapesti bandából, az SZDSZ-ből. A Fidesszel kevert MSZP hatalmát akarja, de az is lehet, hogy az MSZP-ből is elege van (...)" (1998. 2. 19. · Csurka István: Új gyilkolási mechanizmus).

„[H]a az MSZP győz, akkor sötét emberei még évtizedekig hatalomban maradhatnak minden poszton és a nagy vagyontárgyak után kiárusíthatják a kisebbeket is, a földet, a házat, a lakást, az egész magyar életet és megkezdhetik a nyílt betelepítést, a magyarnak született emberek teljes alávetését" (1998. 2. 26. · Csurka István: Minden, ami van).

„Ez volt kis Hornnak a választások előtti záróveresége. Az utolsó kísérlet a főnöktől – a pénzügyeket és a nemzetközi kapcsolatokat, valamint a betelepítést és annak kisebbségi előkészítését irányító SZDSZ-től való megszabadulásra. [...A] valódi irányító a nemzetközi tőkés társaságok főmegbízottja, az SZDSZ, amely közvetlenül kap utasításokat" (1998. 3. 12. · Csurka István: Minden, ami van).

A választások után végre egyértelműen kiderült, hogy az SZDSZ bukása szolgálta a zsidó érdekeket. Mindez jó példa az ellenségkép rugalmasságára. Az összeesküvéselméletbe bármely – a korábbiaknak akár teljesen ellentmondó – új elem is problémamentesen beilleszthető. A magyarázó séma egyszerű: az SZDSZ kikerült a kormányból. Miért? Nyílván azért, mert valakik valahol így akarták. Miért akarták valakik, valahol „MOSZAD-magasságokban" az SZDSZ kiebrudalását? Azért, mert nem szolgálta többé jól az érdekeiket. Érdemes felfigyelni arra, hogy a választások előtti fejtegetések fényében az eredményt nem annyira a magyar választópolgárok döntése, sokkal inkább egy idegen akarat határozta meg. (Valószínűleg csak akkor olvashattunk volna mást a *Magyar Fórum*ban, ha a MIÉP alakított volna kormányt.) Vagyis a demokráciát alapvetően szemfényvesztésnek tartja az idézett sorok szerzője, azaz Csurka István. Még a sok egyéni akaratból összeálló kollektív döntést sem tudja elfogadni magyarázatként, a választási eredmények mögött valami konkrét, idegen egyedi vagy csoportérdeket kell feltételeznie. (Persze annak tisztázására sohasem kerül sor, hogy miben különbözik a demokratikus keretek közötti egyéni döntések eredőjeként megszülető döntés, azaz a választási eredmény egy ismeretlen körülmények között ugyancsak – feltételezhetően – sok egyedi aktor döntése eredményeként megszülető „idegen érdekeket" megtestesítő döntéstől. Azaz miért hihetőbb az utóbbi, mint az előbbi.)

„Az a nemzetközi gépezet pedig, amelyik eddig támogatóként volt feltüntetve mögöttük, szép lassan kihátrált mögülük, mert belátta, hogy veszélyes az a játék, amelyet az SZDSZ egyes körei űznek. Ők termelik a zsidókérdést. (...) Mert ide biztonságosan betelepíteni másutt veszélyeztetett életű zsidókat csak úgy lehet, ha az őslakosság békés és nincs felhergelve az új lakosok ellen. Így vált feleslegessé, sőt útban állóvá a kaméleon SZDSZ" (1998. 5. 28. · Csurka István: Minden, ami van).

A választás évében új elemmel bővült a magyarországi betelepítés mítosza is. A kisebbségi, elsősorban cigány megnyilvánulások betagolódnak ebbe az összeesküvéselméletbe – mint a majdani betelepülőknek mentálisan és fizikailag utat törő előőrs.

„Jellemző tünete a magyar alárendeltségnek a belső kisebbségek, (...) a felheccelt cigányok agresszivitása (...) A cigányság egy része ma előőrs. A betelepítés és a magyarságot a saját hazájából kiszorítani készülő idegenség előőrse. Nem tudja, hogy soha nem lesz hatalmon és mihelyst elvégezte a liberálisok által rárótt kiszekírozó hadműveletet, irtani fogják. (...) A mostani kisebbségi követelőzés csak előhangja egy majdani, sokkal kegyetlenebb követelőzésnek, amelyik majd jogfosztottá fogja tenni azokat, akik még akkor is magyarnak merik mondani magukat" (1998. 2. 5. · Csurka István: Miért kell ott lenni?).

A zsidó betelepülés „elméletét", feltehetően a tények hiánya miatt, idővel egyszerűen „betelepítéselméletre" cserélte a *Magyar Fórum* főideológusa, persze a folyamatban meghagyva a zsidók kitüntetett szerepét.

„Minden egy célt szolgál: teljesíteni a megbízók akaratát, Magyarországot minél előbb nemzetközi keverékállammá tenni, amelyben a vezető szerep, a pénz, a hatalom a múlt századi betelepülés mintájára szerveződő és előnyomuló zsidóság kezében összpontosul." (1998. 3. 19. · Csurka István: Minden, ami van).

„A fogyó magyarság helyébe több nemzet érkezik máris: oroszok, ukránok, thaiföldiek, kínaiak, de ki kell mondani, hogy a legfontosabb, leghatározottabb cél az Oroszországban, Ukrajnában, a Közel-Keleten veszélyeztetett helyzetben élő zsidó emberek biztonságos hazába telepítése, ahol nem bántja őket senki" (1998. 3. 26. · Heti Sajtótájékoztató, Csurka István szavai).

Úgy tűnik, nemcsak Magyarországon, hanem az Egyesült Államokban is minden jelentősebb esemény mögött bizonyos zsidó körök állnak. Clinton szexbotrányáért éppúgy a radikális cionisták – de legalábbis a zsidó érdekek képviselői – a felelősek, mint Irak bombázásáért, sőt később majd a koszovói beavatkozásért is (Csurka István: Minden ami, van: 1998. 1. 8., 1998. 1. 29., 1998. 2., 19., 1998. 12. 24. · Zsilka László: Casanova a Fehér Házban: 1998. 1. 29.).

Ha valaki pletykalap szintű érdekességeket akar olvasni Izraelről, a legjobb, amit tehet, ha megrendeli a *Magyar Fórum*ot. E lapban ugyanis még akár a címlapon is találkozhat ilyenekkel. Gyanítható, hogy ezen írások fő célja a lapban felbukkanó zsidóellenes kijelentéseket kommentár nélküli tényekkel „alátámasztani", illetve érzelmileg megalapozni, vagy egysze-

rűen csak Izraelt, illetve a zsidókat lejáratni. A hírekből kibontakozó kép a zsidókat alapvetően intoleránsnak, agresszívnak, gőgösnek tünteti fel, de a nyerészkedő, gátlástalan zsidókép mellett a kéjsóvár zsidó ábrázolása is felbukkan. (1998. 7. 23. · Hering: A főbíró felizgult a tárgyaláson – Szex- és kémbotrány Izraelben: 1998. 7. 30. · Add vissza a kecskémet! – Címlapfotó aláírása – *H. J.*).

EZERKILENCSZÁZKILENCVENKILENC
NINCS ÚJ A NAP ALATT

1999-ben a *Magyar Fórum* ellenségképe lényegileg ugyanazokat az elemeket tartalmazza. Újabb mozaikok kerültek az onban helyükre a magyar és nemzetközi zsidó befolyás tablóján, és a lap olvasói még inkább meggyőződhetnek arról, hogy „idegen érdekek" szerint zajlik az élet Magyarországon, de talán Izraelen kívül minden más országban is. Úgy tűnik, az egész jelenlegi világrend egyetlen célt szolgál: Izrael fennmaradását és a „nemzetközi pénzoligarchia" világuralmi törekvéseinek megvalósítását.

A már korábban említett hangsúlyeltolódás az antiszemita vádakra való reagálás terén – a védekezés átfordítása a támadásra – még inkább tetten érhető. A vád már odáig megy, hogy izraeli verőlegények játsszák el a bőrfejűek szerepét, csak azért, hogy az antiszemitizmus hazai „jelenléte" igazolva legyen. De persze felbukkan a szokásos érv is: az „antiszemitázás" politikai harc az idegen érdeket képviselők kezében.

„*»A Várban megtartott megmozdulás magyarországi résztvevői között az In-kal Security nevű zsidó, izraeli tulajdonú és vezetésű őrző-védő kft. több alkalmazottja is látható volt«* – mondta a MIÉP elnöke, majd hangsúlyozta: a várbeli esemény a jelentéktelenségéhez képest óriási sajtóvisszhangot kapott, amely arra utal, hogy mindez szándékos és előre elhatározott forgatókönyv szerint zajlott le, mert *»valakiknek az volt az érdekük, hogy Magyarországot neonáci vagy újfasiszta központkén tűntessék fel. (...)«*" (1999. 3. 4. · Hering: Heti sajtótájékoztató – Az ORTT korruptságáról és a várbeli eseményekről).

„Időnként még Hornt is megostorozták, hogy antiszemita. Biztos, ami biztos. Ezzel a módszerrel erőltették rá az országra a Bokros-csomagot, a felgyorsított privatizációt (...)" (1999. 9. 16. · Csurka István: Minden, ami van).

A klasszikus „nevelési recept" nem változott: keress egy csalót vagy más „gonosz" embert, és említsd meg róla, hogy zsidó. A többit nyugodtan bízd a sztereotípiaképződés és -fennmaradás folyamataira (1999. 2. 4. · Varga: Kifizetetlen számlák sikerdíja; 1999. 9. 2. · Csurka István: Minden, ami van). A zsidók államáról sem javult a *Magyar Fórum* újságíróinak képe: az izraeli hatóságok embertelensége továbbra is kedvelt célpont maradt (1999. 7. 22. · Varga: Két nap fogság a tel-avivi repülőtéren), de most épp Öcalan elfogása került az első helyre Izrael vétkei közül, ami mögött persze egy sokkal általánosabb mentalitás nyomait sejtik a *Magyar Fórum* munkatársai.

„*Abdullah Öcalan*t (...) az izraeli Moszad hathatós segítségével rabolták el a törökök. (...) Ankara és Jeruzsálem szóhasználatában *terrorista* és *szélsőséges* az, aki ősei földjének kisajátítása, a szülőházája el- és kirablása ellen föl mer lázadni. Ezért terroristák és szélsőségesek a kurdok és a palesztinok, illetve az őket időnként támogató országok" (1999. 2. 25. · Hering József: Izrael és a kurdisztáni mór).

„Őket is az első világháború utáni »békerendezés« (...) tette tönkre (...) Én mindenesetre előre szólok, hogy a kurdkérdés – akárcsak a (...) *Romániában, Szerbiában és Szlovákiában élő négymilliós magyar kisebbség sérelmeinek kérdése* – a huszonegyedik század legnagyobb problémája lesz. (...) Így lehet, hogy Öcalan kenyai elrablásában és hóhérkézre juttatásában egyként ott asszisztált a két jó barát, a CIA és a MOSZAD. Ennyi talán elég is annak bizonyítására, miért sorsrokonaink a kurdok" (1999. 2. 25. · Szőcs Zoltán: Bárkiből lehet kurd).

Öcalan elfogása mellett a másik legfontosabb vád Izrael ellen az, hogy beleszól más államok ügyeibe.

„Izrael (...) meglehetősen pökhendi (...) módon adta a világ tudomására, hogy ismét beleszól egy európai ország életébe. Jogot formál erre a beleszólásra, mert az, ami. Igaz, csak annyit mondott Dávid Lévi, izraeli külügyminiszter, hogy Izrael hazahívja bécsi külügyminiszterét, ha a (...)

Szabadságpárt (...) bekerül az új osztrák kormányba. Csak. Emögött a »csak« mögött azonban ott van a világ pénzhatalmának nagy része, az USA hadigépezete, külügyminisztere, hadügyminisztere, akik még hallgatnak" (1999. 10. 14. · Csurka István: Minden, ami van).

„Dávid Lévi a svájci demokrácia szégyenfoltjának nevezte, hogy a Svájci Néppárt legtöbb szavazatot szerezvén, megnyerte a választásokat. Ugyanezt engedte meg magának az osztrákok hasonló döntésével kapcsolatban is. (...) Ez az elvakultság nagyon veszélyes. Hatalmas tájékoztatási és tudatbefolyásoló gépezet áll ugyanis ennek a kis közel-keleti országnak, Izraelnek a rendelkezésére. (...) Európa nemzetei kezdik megérteni, mekkora veszélyt jelent számukra az a *globalizmus,* amelynek legfőbb haszonélvezői között nem lehet nem észrevenni Dávid Lévit és magyarországi csatlósait" (1999. 11. 4. · Meddig ér a demokrácia?).

Nemcsak külföldön (lásd más államok ügyeibe való beleszólás), de itthon is erősödik a választott nép gőgje: „Halmozódik az éreztetett zsidó fölényeskedés a magyarsággal szemben" (1999. 8. 26. · Csurka István: Minden, ami van). Ennek egyik jele a „kettős mérce" továbbélése is: „Izrael nem adja ki a derék urat, ugyanis németeket ölni nem emberiség elleni bűntett" (1999. 3. 11. 10. · Szentmihályi Szabó Péter: Bábeltévé – Kutyák a pódiumon). Természetesen zsidó nacionalisták, szélsőségesek itthon is, külföldön is szép számmal akadnak (1999. 4. 22. · H. J.: Felix rabbi bojkottja). Az a finom sejtetés azonban, amely szerint talán mégis igaz volt a tiszaeszlári vérvád, még a rutinos *Magyar Fórum*-olvasót is meglephette: „Tisza Istvánnak a Rotschild-bankház nyomására fel kellett mentenie a tiszaeszlári zsidókat a vérvád alól (...)" (1999. 9. 16. · Csurka István: Minden, ami van).

1999-ben végre megtudjuk, mi célt szolgál a zsidók kárpótlása: Izrael felfegyverzését. De ha ez nem is lenne igaz, az biztos, hogy csak a szervezeteknek jó, a „kis zsidóknak" semmi hasznuk belőle.

„Izrael fenntartásához, katonai erejének fejlesztéséhez, ellenfeleinek legyőzéséhez mérhetetlen sok pénzre van szükség. A zsidó szervezetek hatalmas pénzbehajtási akciókat indítottak el a svájci bankok és most német vállalatok ellen is. Ezeket nagymenő ügyvédi irodák vezetik, óriási haszon reményében. Az áldozatok emlékével, szenvedésével, a történelem véres tragédiáival való üzérkedés azonban befulladt. Európa mégiscsak azt [mondja]: elég volt" (1999. 1. 7. · Csurka István: · Minden, ami van).

„Olyan időket élünk, amikor amerikai ügyvédek pereket indítanak a Volkswagen és más német nagyipari cégek ellen, melyeknek alapját a második világháború idején végeztetett zsidó rabszolgamunka képezi. (...) [A 68 éves] V. Z.-né fia [szerint], aki igazi, de kis zsidónak vallja magát: – A kárpótlás elsősorban a szervezeteknek jön jól, hiszen hatalmas pénzek folynak át rajtuk. Kellett már nekik ez, hiszen nincsen elegendő dollárjuk, mert amit eddig kiharcoltak, azt már elköltötték. Magam azt hallottam, hogy most rászállnak a magyar és még élő csendőrökre, rendőrökre és igazságügyi dolgozókra, akiknek felajánlják, hogy fizessenek. Ellenkező esetben kikezdik, lejáratják őket meg a családjukat... A cél mindig ugyanaz, megélni a holokausztból és nem rosszul. Ehhez a kis zsidónak vajmi kevés köze van" (1999. 12. 9. · Franka Tibor: Milliárdok a múltból).

Ebben az évben a korábbi, többnyire üres vádaskodások helyett a tulajdonviszonyok és a tv-vezetők kinevezésének boncolgatásával igyekezett a *Magyar Fórum* bizonyítani a zsidó dominanciát.

„Az MTM–SBS, működési jele után ma TV2, tulajdonviszonyai még érdekesebbek. (...) Az ellenőrzést e fölött a cég fölött is Amerikából, pontosabban Los Angelesből gyakorolja a Time Warner nevű óriáscég, amely viszont tulajdonában tartja többek között a HBO (...) világadást (...). A Time Warner nem ezért lett nyerő Magyarországon, hanem egy mindössze 1,5 százalékos tulajdonosától, aki oldalágon és fölülről csatlakozik a cég irányításába. A Seagram Whisky- és Sörgyárról és kiterjedt világvállalatairól van szó, a montreali székhelyű mamutról. Ennek tulajdonosa nem más, mint *Edgar Bronfman, a Zsidó Világszövetség jelenlegi elnöke*" (1999. 3. 4. · Csurka István: Minden, ami van).

„Sok minden történik égen és földön ezekben a hónapokban, amit korábban aligha tartottam volna elképzelhetőnek. Itt van például a friss hír: Szenes Andrea – Izrael Állam nemzeti hősének, annak a Hanna Szenesnek az unokahúga, akiről települést neveztek el Izraelben és utcát Jeruzsálem-

ben – a Magyar Televízió alelnöke lett'" (1999. 6. 3. · Szőcs Zoltán: Ami elképzelhető, és ami nem).

A tulajdoni viszonyok boncolgatása mellett persze a tartalmi felülreprezentáltság sem tűnt el a vádak közül (például 1999. 9. 9. · H. J.: Mint Zámoly Jeruzsálemtől), és ez a vád a Frankfurti Könyvvásárral kapcsolatban is felmerül (1999. 9. 30. · Hering: Frankfurt sarokba állított díszvendége).

Ebben az évben is előfordulnak a szokásos utalások Kun Béla, Rákosi Mátyás (stb.) zsidó származására, de ennél sokkal izgalmasabbnak bizonyul a hitközségek vezetőinek további „leleplezése".

„A Vasárnapi Újság című rádióműsor május 16-ai számában egy hívő zsidó megtörte a magyarországi zsidó vezetők és a szélsőbaloldal együttműködését, összefonódását övező hallgatást. Vámos György arról beszélt a milliós hallgatóságnak, hogy az ateista propaganda egykori terjesztői most a hitközségben töltenek be vezető pozíciókat. A kommunista hatalomátmentők szolgálatában azok riogatnak – alaptalanul – antiszemitizmussal, akik néhány éve még üldözték a vallásos zsidókat" (1999. 5. 20. · V. I.: Ateisták a hitközségben).

„Egyre több tényszerű adat kerül nyilvánosságra a Feldmájer Péter-féle zsidó vezetés és a kommunista eredetű magyarországi baloldal baráti együttműködéséről, összefonódásáról. (...) A baloldali vezetők célja elsősorban a vagyonszerzés, és elhanyagolják a közösség egészét érintő ügyeket, nem törődnek a zsidó kultúra ápolásával" (1999. 7. 29. · Varga: Zsidókárpótlás elvtársi alapon).

Azt már a korábbi évek lapszámaiból is tudjuk, hogy a világpolitikát alapvetően meghatározzák a zsidó érdekek. Ennek fényében az sem meglepő, hogy az USA–Izrael kapcsolat a világ „rákfenéje". Izrael fegyverben tartása a fegyverkezés oka és a világgazdasági rendszer megváltoztatásának fő akadálya.

„Ha a Közel-Keleten békét lehetne teremteni, és nem volna szükség Izrael állandó fegyverben, készültségben tartására, és a közvetlen és távolabbi iszlám szomszédai a saját tapasztalataik alapján nem kényszerülnének állandó önvédelmi fegyverkezésre, amelyet Izraelt fenyegető veszélyeztetésként lehet feltüntetni – Irak és Irán –, akkor részben okafogyottá válna az amerikai fegyverkezés, a haditechnika fejlesztése, és legalább részben át lehetne alakítani a világgazdaságot. (...) A jövő század felismeréssel kezdődik majd, és az emberek a pénz és az USA–Izrael világrend elutasítása után hozzákezdenek majd valami máshoz" (1999. 4. 22. · Csurka István: Minden, ami van).

A zsidó érdekek szinte szó szerint minden jelentős világpolitikai döntés mögött tetten érhetők. A zsidó és a nemzetközi pénzoligarchia érdekei, úgy tűnik, egybeesnek (ebből természetesen mindenki sejtheti a két csoport közötti együttműködést), és ez a cél nem más, mint a világuralom megszerzése. Ennek megvalósítása érdekében egy globális háború folyik, amely egyik oldalon a katonai hadviselést, például a Balkánon, a másik oldalon pedig a nemzeti öntudat megtörését jelenti az egész világon.

„Ez a háború már csak a térképen helyi háború. A nemzetközi pénzoligarchia, a nemzetközi tőkés társaságok világuralmáért folyó harc része, és mint ilyen, világháború. Azok ellen a nemzetek ellen is folyik, csak nem bombákkal, amelyek NATO-szövetségesként vesznek részt benne. A nemzeti önazonosságok és önállóságok nemcsak az éppen bombázott országokban, térségekben állnak a nemzetközi tőkés társaságok útjában és ennél fogva kereszttüzében, hanem a hét legfejlettebb tőkés ország némelyikében is. A részvétel kötelező. [...E]z a globalizmus háborúja a Balkán teljes meghódításáért, amely katonailag Izrael innen való fedezését is jelenti. A világuralom érdekében vívott és kiprovokált háború ez, és az egyik fő szempont éppen az, hogy fogyjon a hadianyag" (1999. 4. 8. · Csurka István: Minden, ami van).

Újabb mozaikok kerültek helyükre Magyarország „gyarmatosításának" tervében is. Az izraeli befektetők budapesti ingatlanbefektetései egyértelműen a zsidó betelepülés előkészületeit jelentik. (Az az egyszerű magyarázat, hogy nyereséges vállalkozásba akarják fektetni a pénzüket, fel sem merült. Pedig már ez is alkalmas lett volna az ellenség egy másik arcának felvillantására, a „haszonleső zsidó" képének bemutatására. Hiába: idNew

ként még a *Magyar Fórum* szerzőinek is választaniuk kell a különböző ellenségképek között.)

„Az intenzív befektetésekkel és vásárlásokkal Budapesten már most is közel tízezer(!) lakásingatlan van izraeli tulajdonban. A nagyarányú izraeli betelepülés előkészületeire mutat az is, hogy az izraeliek Budapesten teljes háztömböket és épületeket vásárolnak föl olcsó áron." (1999. 1. 18. · Hering József: Budapestre készülnek a nyírségi grúzok).

„Budapesten izraeli befektetők akár harminc ingatlant is képesek egymás mellett felvásárolni, egyértelműen spekulációs célzattal. Ez oda vezet, hogy honfitársaink külföldi tulajdonú cégek bérmunkásaiként termelik a profitot, miközben külföldi háziuraknak fizethetik a lakbért, amíg meg tudják fizetni. Ez is kiváló eszköz arra, hogy a tragikusan fogyatkozó nemzet fiatalságának elmenjen a kedve és a lehetősége a gyermekvállalástól, családalapítástól" (1999. 4. 22. · Kubinyi Tamás: Parlamenti összefoglaló – Szép szavak, gonosz tettek; Kapronczy Mihály MIÉP-képviselő felszólalása).

A zsidó betelepedés és az ország „gyarmatosításának" veszélye összefonódik a multik jelenlétével is. Ezek a szervezetek mellesleg eleve megtestesítik a „zsidó mentalitást": multinacionálisak, tehát gyökértelenek, egyedül az anyagi haszon érdekli őket, amelynek érdekében akárcsak az uzsorások, nem kímélik áldozataikat.

„A globális vállalatot nem érdekli egy nép fogyása, mert hoz, telepít magának fogyasztót, idegent. (...) Ha hagyjuk magunkat, elpusztulunk. Azt akarják. Idegen elitet akarnak és pária népet" (1999. 6. 10. · Csurka István: Minden, ami van).

A harc tehát egy pillanatra sem szünetel. Folytonosan résen kell lennünk, hogy megakadályozzuk Magyarország gyarmati sorba kényszerítését. (Mint korábban már láttuk, korántsem csak egy metaforáról van szó. Valódi gyarmatosításról beszélnek a lap szerzői.)

„Magyarország lehet az Európai Unió tagja, majd ha az európai idő megérett rá. De nem lehet a globalizáció, a Világbank és a Coca-Cola gyarmata, nemzetközi letelepedési terület, amelyet a különböző kereskedelmi tévécsatornák készítenek fel erre a nemzetköziségre" (1999. 1. 7. · Csurka István: Minden, ami van).

A jövő egyenlőre bizonytalan, de mégis reményt keltő. Úgy tűnik, veszélybe került a gyarmatosítási program megvalósítása, és a vátesz szerepében tetszelgő Csurka sem jelezhette 1999-ben, hogy a következő választásokon melyik párt fogja majd élvezni az „idegen érdekek" mögött rejlő hatalmak bizalmát, abban azonban már biztos, hogy jelentős szerep hárul majd pártjára, a MIÉP-re.

„Mi lesz 2002-ben? Melyik párt kap bizalmat a pénzügyi világhatalomtól és az arra jelentős befolyást gyakorló Bronfman-féle Zsidó Világkongresszustól? (...) A bankárdinasztiák New York-i, washingtoni, londoni kijárói vészjelzéseket kaptak itthonról. Veszélyben a Nemzeti Bank, a sorozatos bankárbotrányok, a Postabank és [a] mindennél gyalázatosabb VIP-kölcsönök botránya aláássák a dinasztiák hatalmát, veszélybe került a Magyarországgal kapcsolatos program: Magyarország nem lesz olyan nyugodt, biztonságos, az uralkodást is szavatoló betelepítési hely, mint amilyennek Bronfmanék szánják. Sem az SZDSZ, sem az MSZP nem lesz képes kormányra kerülni. És mindezek felett: jön a MIÉP" (1999. 7. 8. · Csurka István: Minden, ami van).

KONKLÚZIÓ: TOTÁLIS ELLENSÉGVÍZIÓ

Az elemzett négy év cikkei alapján úgy vélem, jogosan állapítható meg, hogy a *Magyar Fórum* nyelvezete szinte egyetlen célnak van alárendelve: egy totális ellenségkép megfestésének és az ennek megfelelő totális „honvédő háború" megszervezésének. Ennek érdekében a világ jókra és rosszakra, értsd ránk, magyarokra, és rájuk, zsidókra osztása áthatja a lap cikkeinek nagy részét, olyan egyszerű sémát nyújtva az olvasónak, amivel eligazodhat szinte bármilyen kérdésben. Valójában ez a séma persze korántsem egyértelmű, kénytelen-kelletlen – legalább – alkalmazkodnia kell a valósághoz, reflektálnia kell a világban és a Magyarországon végbemenő

eseményekre. Az „alkalmazkodás" módjának van egy meglehetősen egyszerű szabálya: „mi" (a *Magyar Fórum* szerzői és olvasói, valamint az általunk megtestesíteni vélt magyar tömegek) állunk az egyik oldalon, „ellenségeink" pedig a másikon.

A definíciós hiányok, illetve a definíció „rugalmassága" okán azonban jobb, ha a lap olvasói felkent világértelmezőkre, tisztánlátókra, összeesküvés-leleplezőkre, ha úgy tetszik prófétákra, jelen esetben a *Magyar Fórum* szerzőire bízzák annak megítélését, hogy ki a Jó és ki a Rossz.

PETŐ ANDREA

„NAPBA ÖLTÖZÖTT ASSZONYOK" A (SZÉLSŐ)JOBBOLDALI NŐI POLITIZÁLÁS IDEOLÓGIAI HÁTTERE[49]

BEVEZETÉS. Az európai társadalomtudományi kutatások az 1960-as évek társadalmi mozgalmaival párhuzamosan saját mozgalmi előképeiket keresték, így elsősorban a baloldali és liberális nőmozgalmak történetével foglalkoztak. Az 1980-as évektől kezdődött meg a nők részvételének tudományos igényű elemzése a náci, fasiszta mozgalmakban, amely egybeesett a jobboldali radikalizmus újbóli feléledésével, kitüntetetten Franciaországban, Olaszországban, Németországban, Ausztriában és Dél-Amerikában.[50] Magyarország esetében is főleg a kommunista, szociáldemokrata, illetve a liberális feminista nőmozgalmak történetével kapcsolatban születtek tudományos igényű munkák.[51] A női politizálással foglalkozó nőközpontú politológiai, szociológiai kutatások főleg azt vizsgálták, hogy létezik-e Magyarországon nőmozgalom – nőmozgalomként a baloldali, liberális és egyéni szabadságjogok elérésére épülő emancipációs mozgalmat határozva meg.

A „nem haladó" nőmozgalom léte, egyre növekvő befolyása és történelmi szerepe idővel szükségessé tette ennek az irányzatnak a vizsgálatát is. A nemzeti-konzervatív nőmozgalom esetében a nők részvételét két keretben vizsgálták. Mindkét keret megtagadja a nőktől az *„agency"*, a fe-

49. Köszönöm Örkény Antalnak, hogy a legjobb időpontban jutottam az eszébe.
50. A német irodalomból lásd (BITZAN 1997, 2000) és a gazdag osztrák irodalomból ROESSLHUMER (1999), az olaszból ROSENBAUM (1975), FERRASI (1984), IGNAZI (1994), ZUCCHINALI (1986), a dél-amerikairól MCGEE DEUTSCH (1999).
51. Érdekes kivétel KOVÁCS M. MÁRIA tanulmánya a két világháború közötti női politizálás fordulópontjairól (1994).

minista társadalomkutatási elemzés egyik legfontosabb kategóriáját, a *női érdekérvényesítés körét*, azt tehát, hogy a nők racionálisan megfogalmazhatóan maguk dönthessenek a csatlakozás mellett.

Az első ilyen értelmezési keret abból indul ki, hogy a nők szükségszerűen a haladó ügyet képviselik, hiszen ők a sérülékenyebbek, szociálisan és fizikailag is. Tehát ezek a konzervatív női szervezetek nem a „női jogok" védelmére és kiterjesztésére jöttek létre. Azok a nők, akik csatlakoznak, csak a férfimanipuláció áldozataként vehetnek részt egy olyan mozgalomban, amely a női elnyomás fenntartását, sőt fokozását szolgálja. Ez az értelmezési keret azt állítja, hogy ezek a nőmozgalmak antifeministák és a férfi „elsőrendűségét" hirdetik, tehát értetlenül és ellenségesen tekintenek az esetleg kis számban itt politizáló nőkre.

A nemzeti-konzervatív női politizálás elemzésének másik értelmezési kerete viszont a nőnek a férfitől eltérő biológiai mivoltára hivatkozik. Ezen belül két markánsan eltérő, de a hierarchikus rendelmélet szerinti közös álláspontot találunk. Az egyik a hívő álláspont, amely szerint minden ember Isten teremtménye, tehát minden egyes embernek az isteni akaratot kell beteljesítenie. A másik, a szociáldarwinista megközelítés, a női hivatást mint az egyetlen adekvát „tevékenységet" éppúgy a gyerekszülés és gyereknevelés, valamint a családban végzett háttérmunka egységében fogalmazza meg, amely a férfiakétól jól elkülönülő térben zajlik. Ugyanakkor a szociáldarwinizmus is tagadja, hogy a férfi és a nő közötti egyenlőtlenségek társadalmi eredetűek lennének. A szociáldarwinista világrend elfogadása azonban idegen a nemzeti-konzervatív női politikusoktól, és inkább a MIÉP-közelieket jellemzi.

A nemzeti-konzervatív női politizálás elvárásainak nehéz megfelelni a mai Magyarországon, nemcsak az elmúlt negyven év „állami feminizmusa" után kialakult női értékek, életstratégiák, hanem a társadalmi realitás, a gazdasági helyzet és a globalizációs folyamatok miatt is. A nők részvétele, mobilizálása, választói támogatásuk megnyerése nélkül ma már nem lehet se kormányozni, se modern országot építeni. A konzervatív nőmozgalmak paradoxona: hogyan lehet aktív, politizáló nőket „létrehozni" anélkül, hogy kétségbe vonnák a férfielsőrendűségen épülő társadalmi rendet. Ez a paradoxon teszi olyan izgalmassá a magyar konzervatív női politizálás történetének vizsgálatát. A közelmúlt *konzervatív női politikai mozgalmak* történetének vizsgálata (tehát 1989 körül hogyan [és kik] léptek a nyilvánosság elé minden intézményi folytonosság nélkül) az 1945 előtti korszak feldolgozatlan történetét jelenti, hiszen a legitimáció, a szimbólumok, a példaképek tekintetében e korszakból merítkeznek.

Ez a kérdés a hatalom és ellenállás keretében is izgalmas, mivel a sztereotip női tulajdonságok: az intimitás, érzékenység, családcentrikusság, a konfliktuskerülés egysége jelentette az „állami feminizmussal" szembeni ellenzéki nőpolitikát, hiszen az állami egyenlősítő politika nyomán ezen nőiesnek mondott értékek relativizálódtak (PETŐ 1994). Ezért a kommunizmussal szemben kialakult ellenzéki gondolkodás egyik fő törekvése (a Mária-kultuszra visszavezethető) az „örök női értékek" megőrzése a magánéletben, a családban, a kommunizmus „férfiértékeken" alapuló álegyenlőségével szemben. A szociáldemokraták kísérlete, amellyel az autonóm módon politizáló nő modelljét támogatták, 1948-ra kudarcot vallott (PETŐ 1998). A kommunista funkcionáriusok feleségei pedig beolvadtak a historizáló, a férjet támogató „nagyasszony" szerepébe, tehát semmiféle új szerepmodellt nem nyújtottak (PETŐ 2000).

Azt, hogy miként is lehet a nő aktív, amikor a konzervatív felfogás szerint passzívnak kellene lennie, elsősorban a Mária-kultusz és az ezen alapuló normatív „anyaságkultusz" felélesztése tette kérdésessé. A Mária-kultuszban a nemzet ereje testesül meg, és egyben biztosítja a két nem közötti kapcsolat rendezettségét. De a kérdést úgyis fel lehet tenni, hogyan lehet egy női politikus passzív – tehát a férfi elsőbbrendűséget meg nem kérdőjelező –, ugyanakkor – a férfiak támogatását elnyerő – aktív, saját sorsát irányító szereplő a férfi–nő kontextusban. A következőkben tehát arra keressük a választ, létrejöhet-e olyan elkülönült társadalmi-hatalmi tér, amelyben az „örök nőiként" megjelenő anyai és feleségi szerep nem kérdőjeleződik meg, ugyanakkor a női ellenállás terepéül is szolgál.

A tudományos vizsgálathoz számos forrás áll rendelkezésünkre: például a prozopográfia (intézménytörténet), az önéletrajzok, a társadalmi nemek alakuló ideológiái, a populáris recepciók vizsgálata. Én mégis más módszert választottam: *életútinterjúkat készítettem a mai nemzeti-konzervatív nőmozgalom aktív tagjaival.* Az interjúalanyokat anonimizáltam. A beszélgetések során e módszerrel a női életsorsokon keresztül mélyrehatóbb képet nyerhettem a nemzeti-konzervatív nők politikai nézeteiről, önértékeléséről, a történelemhez és a nőpolitika szimbolikus jelentőségű kérdéseihez (például kvóta, abortusz, feminizmus, leszbikusság) való viszonyulásukról. A női élettörténeteken keresztül megtudhatjuk, milyen női tapasztalat alapján értékelik a meglevő elméleteket és milyen életstratégiákat választanak. Az interjúalanyok egyenlő mértékben képviselik a nemzeti-konzervatív pártokat: az MDF-et, a KDNP-t, az MDNP-t a Fideszt, a MIÉP-et és a Kisgazdapártot. Ebben a tanulmányban azonban elsősorban a MIÉP-re szavazókra koncentrálok.

Amikor a mai konzervatív női politizálás feltárására vállalkoztam, úgy gondoltam, feladatom a leírás, az álláspontok megjelenítése.[52] Arra voltam kíváncsi, mi készteti őket arra, hogy a női politizálás kérdéseivel foglalkozzanak szabadidejükben vagy főállásban, milyen kérdésekre találnak választ, amelyek ezt az elfoglaltságot számukra vonzóvá teszik, noha tudják, hogy más-más oldalról, köztük pártjuk férfi tagjaitól, kritika fogalmazódik meg a „politizáló nő" ellen. Az is kérdés: milyen mintákat követnek saját politizálási gyakorlatuk kialakításában. Ezért szerepelt vizsgálódásunkban az „előanyára", a példaképre vonatkozó kérdés is. Maga az elemzési adat adja a vizsgálandó területet, és azt kívánom bemutatni, hogy az egyén szintjén mi módon is formálódik az ideológia. A női konzervatív politizálással kapcsolatos elméletet a női tapasztalat és az interjúkból kirajzolódó élmények alapján kísérlem meg kialakítani.

52. A módszertanban GINSBURG (1993) nézeteit követtem, aki mintegy fél évig önkéntesként tevékenykedett a pro-life és a pro-choice mozgalomban az abortuszellenes érvelés elemzése céljából.

A következőkben – a most készülő monográfia részeként – az előbbiekben felvetett kérdések egy részét szeretném bemutatni. Röviden: milyen lehetőség adódik a női érdekérvényesítési kör megfogalmazására és kiterjesztésére *a nemzeti-konzervatív oldalhoz csatlakozó, de lényegi elemeit megkérdőjelező szélsőjobboldali diskurzusban.*

A NEMZETI-KONZERVATÍV NŐI POLITIZÁLÁS JELLEMZŐI

A válaszhoz vissza kell térnünk a magyar nemzeti-konzervatív női politizálás itt csak vázlatosan tárgyalandó fejlődésének eredményeihez. Az 1988–1989-es évben a nemzeti-konzervatív oldalon aktívan politizáló nők döntő többsége az MDF körül találta meg azt a politikai közeget, amellyel azonosulni tudott. 1991-től a Magyar Út Körök, majd a MIÉP, ezzel párhuzamosan a KDNP és a Kisgazdapárt mobilizált nőket mint párttagokat, a Kisgazdapárt pedig hosszabb-rövidebb ideig nőket is jelölt vezető pozícióba. A jobboldalra átcsúszott Fidesz esetében pedig a lojális nők (sokszor látszólagosan) követték a párt irányváltását, önmagukat ugyan nem konzervatívnak, de párthűnek meghatározva.

Mára tehát kialakult egy nemzeti-konzervatív politizáló blokk, amelynek tagjai *különböző nemzeti-konzervatív irányultságú pártokhoz kötődnek.* E pártok szembenállása, személyi konfliktusai lehetetlenné teszik *az egységes női nemzeti-konzervatív politizálás* kialakulását. A női politikusok pontosan tudják, *a mai magyar konzervativizmus nem adott választ a már említett paradoxonra, és ezért a maguk módján megkísérlik a női egység létrehozását.*

A konzervatív női egység létrehozása az 1996. március 15-i, napilapokban is közölt, „Felhívás a magyar asszonyokhoz" programadó kiáltvánnyal indult, amelyet a két szervező mellett az FKGP, az MDF, a MIÉP és a KDNP egy-egy tekintélyes parlamenti képviselőjének felesége írt alá. A programadó kiáltvány felhívását a Horn-kormány másfél éves tevékenysége motiválta, amelyet a kiáltvány mint „nemzetidegen politikai csoportot"

aposztrofált. *„[Felhívjuk] a nemzet sorsáért felelősséget érzőket, elsősorban a parlamenten belüli és kívüli ellenzéki pártok vezető politikusait, hogy haladéktalanul kezdjenek tárgyalásokat egymással, állapodjanak meg a nemzeti alapelvekben, tisztázzák együttműködésük lehetőségeit, az vezérelje őket, ami pártjaikat összetartja, ami nézeteikben közös. Követeljük, hogy az elkövetkező sorsdöntő parlamenti választások idejére teremtsék meg a szoros politikai együttműködés feltételeit a nemzeti erők választási sikere és a közös kormányzás megalapozása érdekében."* A felhívás sajtóban való közzététele után az aláíró pártokat képviselő nők az országot járva nagygyűléseken közösen elemezték a Horn-kormány programját, ígéreteit és azok megvalósulását. A kampányban részt vevő nők háttérben végzett, nem sok nyilvánosságot kapott munkájuknak tulajdonítják a jobboldali koalíció győzelmét az 1998-as választásokon.[53]

Napjainkban a pártkereteket meghaladó női politizáláshoz tartozik a szervezeti keret módosítása, tehát az 1945 előtti Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségéhez hasonló civil „esernyőszervezet", a Magyar Asszonyok Ezredévi Szövetsége egyfajta felélesztési kísérlete. Újból működik egy magyar nőpárt, a Magyar Nők Pártja, amely szintén a meglevő pártkereteket ítélte alkalmatlannak a konzervatív-nemzeti női érdek képviseletére, és ezért saját pártot alapított. A pártba felvehető férfiak számát a közéletben részt vevő nők számában határozták meg. A női politizálás átalakulását jelzi még a különféle „lelki" megújulási mozgalmak népszerűsége. Ilyenek a francia–olasz eredetű, a női vallásosság köré épített, úgynevezett *lelkiségmozgalmak* vagy a magyar katolikus megújulási kísérletek, mint például a *Regnum Marianum.* Ezek a mozgalmak a globalizáció ellenzése mellett a magyar szentek, köztük a női szentek kultuszának felélesztését is támogatják. Az eszmei megújuláshoz hozzátartozik, hogy a Magyarok Nagy(Boldog)asszonyának (később tárgyalt) ünneplése a katolikusokat és a protestánsokat egy platformra hozza a tekintetben, hogy női identitásuk

53. A kiáltvány szövegét 4. számú interjúalanyomtól kaptam, aki a véleménye szerint sikeres és nagy hatású női politikai kampány részleteit is elmondta. A számozott interjúalanyok listáját lásd a tanulmány végén.

számára olyan lelki és cselekvési keretet teremtsenek, amelyben az anyaság és a politikai szerepvállalás összeegyeztethető.

A konzervatív női egység kialakítását egy fontos tényező akadályozza, amely a magyar pártstruktúrához köthető. A MIÉP ugyanis nehezen illeszthető a nemzeti-konzervatív politizálásba, retorikája és néhány követelése okán. A nemzeti-konzervatív oldalon politizáló nők nem tekintik elfogadható partnernek a MIÉP-et, noha célkitűzéseik, programjuk: a nemzeti értékek megvédése, a globalizáció ellenzése, a családvédelem, a pronatalizmus (abortusz elutasítása) szinte szóról szóra megegyezik. Az általam megkérdezett nemzeti-konzervatív nők a MIÉP beszédmódja „finomításának" szükségességén túl egyet is értenek a programmal. A MIÉP *„Se nem bal, se nem jobb, keresztény és magyar!"* jelszavával mintegy átmetszi a magyar pártstruktúrák közötti választóvonalat; ezzel és a kereszténység eszméinek kisajátításával komolyan veszélyezteti az ugyanezen legitimációs bázisra építő konzervatív-nemzeti pártokat. A MIÉP-es nők viszont határozottan elutasítják a szélsőjobboldaliság vádját, hiszen programjuk egy része, amely a nagyobb állami ellenőrzést, a globalizáció ellenzését és a privatizáció felülvizsgálatát követeli, lényegileg az MSZMP programjához áll közelebb. Történetileg a szélsőjobboldali pártok mindig is felléptek a társadalmi egyenlőtlenségek ellen, és a javak újraelosztását követelték saját szempontjaik alapján. Programjuknak magántulajdont támadó része az a tényező, amely a nemzeti-konzervatív nők számára elfogadhatatlan.

Ami a nemzeti-konzervatív oldal nőpolitikáját illeti, minden felsorolt párt a családpolitikát és az anyaság normatív kultuszát helyezi politikai retorikájának középpontjába. A konzervatív pártoknak tehát nem „nőpolitikája", hanem családpolitikája van, amely a Mária-kultusz megszabta szerepekben lefedi a női tevékenységi kör nagy részét.

Az anyaság normatív kultuszával a baloldali liberális kritika a női egyéni szabadságjogokat és a választás szabadságát szegezi szembe: tehát a választás szabadságában foglaltassék benne akár az anyaság elutasítása is. Attól kezdve, hogy a fogamzásgátlás biztonsága a gyermekvállalásban lehetőséget adott a női önrendelkezésre, a konzervatív körökben a fogam-

zásgátló szereket a család ellenségének kiáltották ki, a gyerekszám korlátozását pedig női szabotázsnak. Ekképp lesz az elmúlt ötven év alatt megfogant, de *„meg nem született hatmillió magyar"* a pronatalista kampányok állandó témája. Hosszú küzdelem után a szexualitás önmagáért való szabadságjoggá vált, s vele szemben újra megfogalmazódott az anyaság kultusza, amely Magyarországon a demográfiai katasztrófától való rettegéstől vezéreltetve állami népesedéspolitikai támogatást is kapott a különféle politikai rendszerekben (lásd PETŐ é. n.). Az anyaság kultusza a Mária-kultusz feltámasztását kihasználva hatásosan jelenik meg az Alfa Szövetség szórólapján, amely az „Ima a gyermekáldás elfogadásáért" címet viseli: *„Szeplőtelen Szűz Mária, Boldogasszony Anyánk, édes hazánk Védőasszonya, taníts meg bennünket* ismét *istenfélő, hazánkat és embertársainkat szerető magyarokká lennünk!"* (kiemelés tőlem – *P. A.*)

A KONZERVATÍV NŐI POLITIZÁLÁS KÖZPONTI ALAKJA SZŰZ MÁRIA A VALLÁSOS DISKURZUSBAN

Az anyaság normatív kultusza három vonatkozásban legitimálódik: a *vallási, a hadügyi és a kvázi-tudományos diskurzusban.* Az alábbiakban a vallási diskurzusra térek ki, a már korábban felvetett kérdés alapján, azaz mennyiben lehetséges a vallási diskurzusban belülről megkérdőjelezni az anyaság normatív kultuszára épülő társadalmi rend ideológiáját.

Dolgozatomban a vallásra mint kulturális rendszerre Clifford Geertz meghatározását használtam, melyben a vallási szimbólumok alapvető összetartozást biztosítanak az adott életstílus és a metafizikától kölcsönzött hatalommal legitimáló, meghatározott metafizikai között. Ebben a meghatározásban a vallás az emberi cselekvést kozmikus rendbe illeszti, és metafizikai képek segítségével értelmezi az emberi tapasztalást (GEERTZ [1996], 1985, 3–4). Ebből a szempontból döntő fontosságú a női élmény megélésében a Szűz Mária körül kialakult vallásos diskurzus és vallási gyakorlat (WAGNER 1976).

A következőkben arra a három diszkurzív módszerre térek ki, amellyel a Mária-kultuszt vizsgálni lehet: a *női pszichére épülőt,* a *feminista teológiáét* és az úgynevezett *„patchwork" Mária-kultuszét.*

Az elmúlt kétezer évben a Szűz Mária köré épített anyaság kultusza ellenállt a diskurzusnak, ahogy ezt Julia Kristeva alapvető tanulmányában megállapította (KRISTEVA 1987).[54] Mária alakja az idealizált archaikus anya, a szexualitás és (mennybevitele által) a halhatatlanság hármasságára épül.[55] A benne megtestesülő leány–feleség–anya hármasság így nemzedékről nemzedékre meghatározza, lefedi az egész női életciklust. Így a Szűz személye köré épült kulturális modell lefedi a *teljes női pszichét.* E modell ereje abban rejlik, hogy egyúttal a női érdekérvényesítés mintegy teljes mozgásterét hivatott lefedni. Ezért is olyan nehéz e normatív keretben a női érdekérvényesítés számára mozgásteret találni. Kristeva joggal teszi fel tehát a kérdést, vajon melyek lehetnek azok a női pszichére épülő igények, amelyek mégis kimaradnak e lefedettségből. Csak az erre adott válasz vihet közelebb minket a nőiség konstrukciójának mélyebb megértéséhez.

A másik megközelítési módszer, a *feminista teológia* érvelése arra épül, hogy „nincs olyan »objektív« tény, amelyre a Mária-kultusz alapulna, ezért a feministáknak, akik megkísérlik megkérdőjelezni ezt a kultuszt, és ebből egy még nagyobb női hatalmat adó Máriát akarnak »létrehozni«, van bizonyos szociológiai terük, hogy ezt megtegyék" (HAMINGTON 1995, 27). Az ilyen irányú kísérletekben Mária istennővé lényegül, és egy feminista, nem-hierarchikus, nem-autoriter ellenkultúrára épülő vallás középponti alakjává emelkedik (PAHNKE 1995). Ez ugyanakkor egybevág a katolikus egyház hivatalos, a modernizálást és a szélesebb társadalmi kör mozgósítását szolgáló tevékenységével. A feminista teo-

54. Köszönöm Acsády Juditnak, hogy felhívta a figyelmemet a műre, valamint Miglena Nikolchinának, hogy Kristeva műveivel kapcsolatban megosztotta velem nézeteit.

55. Máriát kiemeli az eredendő bűn hatása alól szeplőtelen foganása; ha Mária mentes az eredendő bűntől, mentesnek kell maradnia következményétől, a haláltól vagy a testi enyészettől (*Forrás*: Gecse G.: *Vallástörténeti kislexikon.* Budapest, Kossuth, 1973, 208, 209. oldal. (A *Szerk.*)

lógia célja, hogy a katolikus egyház a mariológia helyett áttérjen a Máriával foglalkozó teológiára, hiszen „Mária női emberségét különböző szempontjaival kell bemutatni: teljes készsége Isten terveinek megvalósítására, de ugyanakkor élő és néha merész személyiség, aki nemcsak *Magnificat*ot (Magasztalja lelkem az Urat...) énekel, hanem szemrehányást is mer tenni a fiának" (TÓTH 2000, 2). Az egyre népszerűbb Nyolc Boldogság Katolikus Közösség működése sorolható még a Mária-dogmák elvetésének kísérletéhez (CROISSANT 1996; SIMON 2000).

A harmadik kísérlet az úgynevezett *„patchwork" Mária-kultusza*. Ez azt jelenti, hogy Mária alakja oly sokféle rétegből áll össze, hogy újabb rétegek hozzáadásával a társadalmi szükségletnek megfelelően lehet alakítani. Mária, aki ebben az interpretációban igen sokféle alakot ölt (ő az igazi nő, a hét erény megtestesítője, a világ királynője [stb.]) és ideálisan alkalmazkodik a változó történelmi-kulturális környezethez (JELINEK 1996, különösen 177–187). A „Napba Öltözött Asszony" például évszázadok óta a Szűz egyik széles körben ismert ábrázolása, de soha nem kapta meg a hivatalos egyházi elismerést.

1962-ben tették közé a Mária-jelenéseket, szám szerint tízet. Témánk szempontjából a legelső a guadalupei jelenés (1531. december 9–12.) a legtanulságosabb, hiszen itt az eltérő vallások, kultúrák istenasszony/istenanya-képének szinkretizációjával találkozunk, ami az ellenállás alapját képezte a spanyolok hivatalos vallásával szemben. Új-Spanyolországot a Szűz zászlajával meghódító spanyolok nem gondolhatták, hogy a vallási szinkretizmus keretében a Szűz a mexikóiak „pártját fogja" gyarmatosító törekvéseikkel szemben. S ettől a Mária-jelenéstől kezdve a Szűz Mária (aki egy Juan Diego nevű indiánnak jelent meg) Mexikó anyjává és nemzeti szimbólumává emelkedik. Minden *Napba Öltözött Szűz*-jelenés valamely társadalmi-politikai probléma meglétére utalt. Az egyházi hatóságok (kételyek, késlekedés után) a Szűz „nemhivatalos" kultuszát hivatalossá nyilvánították (végül pedig hatalmuk megerősítésére használták fel).

MAGYAROK NAGY(BOLDOG)ASSZONYA KULTUSZA[56]

A *Regnum Marianum* (Magyarország latin [katolikus] elnevezése: Mária országa) esetében nyilvánvaló a párhuzam. Szent István nagyobbik legendáján alapult az a feltevés, hogy I. István felajánlotta az országot Szűz Máriának (Szent István Legendája... 1999, 38). A legendát elemző szakértők rámutattak: Máriának mint királynőnek a tisztelete nem volt ismeretlen a korabeli vallásosságban. Gellért nagyobbik legendájából még az is kiderült, hogy első prédikációját Székesfehérváron a „Napba Öltözött Asszonyról" tartotta, ami meghozta számára a király támogatását (DÜMMERTH 1994, különösen 175–176). Az I. István szentté avatása körüli időszakban politikai jelentőséggel bírt, hogy VII. Gergely pápa hűbéri igényét (tudniillik azt, hogy Magyarország Szent Péter országa) a magyar egyházi és világi méltóságok azon érveléssel hárították el, hogy Szűz Mária már régóta nemcsak az ország birtokosa, hanem *patronája* (védője) is (GERICS 1995, különösen 144–164). A magyar pénzérméken Mária *Patrona Hungariae*-ként (Magyarország Nagyasszonya) való ábrázolása Mátyás idejére nyúlik vissza, aki a Mária-kultuszt uralkodói legitimitásához és saját központosító egyházpolitikai törekvéseihez használta fel (KUBINYI 1999).

A Magyarok Nagyasszonya kultuszról (noha középkori eredetű) keveset hallunk. Az első ismert, később igen gyakori ábrázolás, 1693-ból származik, amikor Máriát a Gyermekkel és a Szent Koronával ábrázolják,

56. A *Mária-kultusz* a négy Mária-dogma körül kialakult, Máriát övező ünnepnapok sorozata (a négy dogma: *Mária szüzessége*, *Mária istenanyasága*, *Mária szeplőtelen foganása* és *Mária mennybevitele*), megkülönböztetett vallási tisztelete a katolikus és görögkeleti egyházban. Az első Mária-ünnep, a „*Mindig Szűz Szent Istenszülő* ünnepe az ötödik században keletkezett. „Ebből fejlődött ki körülbelül a hetedik századra a ma is megült március 25-i »*Annuntiatio*« (magyar nevén: *Gyümölcsoltó Boldogasszony*) ünnepe, amelynek tárgya Mária szűzi foganása és istenanyasága. A hatodik században keletkezett Mária halálának (január 18.) és mennybevitelének (augusztus 15.) ünnepe. A két ünnep rövidesen egyesült és »mennybevitel« *(Assumptio)* néven (magyar nevén: *Nagyboldogasszony*, augusztus 15.) állandósult és terjedt el." (Forrás: GECSE G. i. m. 209–210.) (A *Szerk.*)

hiszen a térdelő István király Máriának ajánlotta fel az országot a korona formájában, így az különleges égi hatalmat nyert.[57]

Nem meglepő, hogy Magyarország az első világháborút követő válságos időkben is helyet adott egy új Mária-kultusznak. Natália nővér (Kovacsics Mária) Orsolya-rendi apáca az 1930-as évektől beszélgetett Jézussal, és innen tudta meg, hogy különleges tervei vannak Magyarországgal, lévén Mária országa. E jelenések ünneplésére Mária tiszteletére 1942-ben (talán egy magyarországi lourdes-ihoz hasonló zarándokhely kialakításának reményében) a templom alapjait is lerakták. Az idők azonban nem kedveztek a templomépítésnek, de Mindszenty József sokak szerint Natália nővér hatására ajánlotta fel az 1947-es esztendőt a „Magyarok Nagyasszonya" (ünnepnapja október 8.) megünneplésére. Natália nővér halála után úgynevezett karizmaátadással a sükösdi Marikára (Takács Zoltánné Rogács Máriára) szállt a képesség, aki megüzente: „A Szent Korona meg fogja menteni az országot, sőt magyar királyt fogunk koronázni. Magyarország más nemzetek fölött is uralkodni fog, *persze csak szellemi értelemben"* (Az Úristen üzenete... 2000, 13). Az ígéretek szerint tehát Magyarország szellemi központ lesz; Mária országa a választottság és a választottak egyenlőségének tudatában épül.

A „pogány" magyarok „Gyümölcsoltó" istennőjének Nagyboldogasszonyban való megtestesítése Mária kultuszát hivatott erősíteni: *Boldogasszony* a keresztény térítés kora óta Magyarországon (Szent Gellért kezdeményezésére) Szűz Mária szinonimája. Feltehetően a magyar ősvallás asszonyistensége. Innen erednek a magyarországi Mária-ünnepek elnevezései.[58] A *Gyümölcsoltó Boldogasszony „Az Angyali üdvözlet és a tavaszi munkát jelző gyümölcsoltás összeolvadása. A Boldogasszony fordítása pedig »áldott állapotú királynő«. Mennyivel kifejezőbb ez, mint például a latin Sancta Maria, azaz Szent Mária"* – olvashatjuk az *Új Ember* 2001. március 25-i számának címoldalán.

„Ősi vallásunk Nagyboldogasszony-kultuszának teljesen soha el nem nyomható, állandóan felszínre jutó kitörései alapján könnyen érthető, hogy mi fogékonyabbak vagyunk a Szűzanyát ábrázoló képek iránt. Értjük, hogy mit akarnak a művészek kifejezni. Azt, hogy az egyes Mária-képek számunkra mit jelentenek, nos, ezt nehéz elmondani, hisz' ehhez nem elegendőek a szavak. Számomra a legtöbb Mária-ábrázolás az Istenanyának, Égi Anyánknak, Nagyboldogasszonyunknak a reinkarnációja jelenti" (GERGÁTZ 2001, 3).[59]

Egy csoportnak sikerült a Mária alakjára épülő, gazdag népi hagyománnyal is rendelkező anyaságkultuszt diszkurzív módon a hatalmi viszonyok megváltoztatása céljából megfogalmazni és ennek köszönheti az egyre növekvő népszerűséget. A következőkben erről szeretnék részletesebben írni, mert a sumer–magyar rokonságot állító (tehát a finnugor–magyar nyelvrokonságot tagadó), 1989 után Magyarországon újból megjelenő eszmerendszer lehetőséget ad a nemzeti konzervatív női politizálást meghatározó, önmagában is sokrétegű magyar Mária-kultusz bírálatára.

A SUMER–MAGYAR ROKONSÁG A NŐI AGENCY SZEMPONTJÁBÓL. A sumer–magyar rokonság érdemi vizsgálata nem tartozik a tanulmány vizsgálati körébe sem nyelvészeti, sem történeti, sem régészeti szempontból. Itt csak egy eddig nem vizsgált részre szeretnénk kitérni. A sumer–magyar rokonságot megfogalmazók és népszerűsítők között nagy számban találhatunk nőket: Bobula Ida, Torma Zsófia, Margaret von Haynal, Mary Brady,

57. A kultusz szempontjából lényegtelen, hogy az a korona, amit a képeken István király felajánlott, nem lehetne azonos a Szent István koronájának nevezett, ma a Parlamentben kiállított Szent Koronával. Itt köszönöm meg Tringli István segítségét.

58. *Sarlós Boldogasszony* (július 2.); *Gyümölcsoltó Boldogasszony* az Angyali üdvözlet *(Annuntiatio Beatae Mariae Virginis)* bibliai történetére épül, amikor Gábriel arkangyal hírül adja Máriának fia, Jézus majdani születését. Az erre emlékeztető ünnep neve (március 25.) a magyar vallásos néphagyományban az oltás, szemzés napja. *Gyertyaszentelő Boldogasszony* (február 26.); *Kisboldogasszony* (*Kisasszony napja*, szeptember 8.); *Nagyboldogasszony* (a katolikus egyházban Szűz Mária mennybevitelének *[Assumptio]* napja, augusztus 15.); *Havi* vagy *Havas Boldogasszony* (augusztus 5.), valamint *Karmelhegyi Boldogasszony* (július 16.) (A *Szerk.*)

59. A lap *Gyümölcsoltó Boldogasszony* napján jelent meg. A címlapon egy, a dél-amerikai Equadorból származó Szűzanya-képpel, amely a názareti *Angyali üdvözlet-bazilika* kerítésének falán található, s amely a korona kivételével a magyar *Gyümölcsoltó Boldogasszony*-ábrázolásokkal vonható párhuzamba.

Telekiné Kovács Zsuzsa, Bistey Zsuzsa, Petres Judit, hogy csak a ma már klasszikusként idézett szerzőket soroljam fel, nem is említve kortárs művelőnőit. Számuk felülmúlja – mondjuk – a magyar őskort kutató „elfogadott, hivatalos" magyar női történészekét. Az e szellemi mozgalom írásait számos, a nemzeti-konzervatív politikai pártokban aktívan politizáló nő olvassa és vitatja meg. (E témáról szóló írásaikat a Püski Könyvesboltban, a Magyarok Világszövetségének Székházában, könyvüzletében, a Szittya Könyvesboltban, valamint a Magyar Fórum Könyvkiadó üzleteiben és az interneten is meg lehet vásárolni.)

A sumer–magyar rokonságot állító nézetek népszerűsége túlmutat a hittudományi és a nyelvészeti szaktudományos elemzési kereten. Az elmúlt időszakban sok nyilvános előadásra jártam, melyeknek előadói a sumer–magyar nyelvrokonságot állították. Az előadások mindig nagyszámú közönség, főleg nők előtt hangzottak el. Az én feladatom a következőkben annak elemzése, miért olyan népszerűek ezek a nézetek, és miért kitüntetetten a nők körében hódítanak.

AZ ÁLLÍTÁSOK. Ez a magyar konzervatív-nemzeti politikai pártokhoz nem köthető sumer–magyar rokonságot állító gondolatvilág *két réteg*ből áll: az *egyik réteg* a honfoglaló magyarok hagyományaira nyúlik vissza és azt állítja, hogy a nők ekkor nem voltak alávetett helyzetben. A női alávetettséget e felfogás szerint a katolicizmus térnyerése és főleg I. István tevékenysége hozta, amely elpusztította az ősi, honfoglalás előtti magyar hagyományt. A protestáns meggyőződéshez közel álló *magyar nagyasszonykultusz* minden probléma nélkül belesimul a MIÉP „nőpolitikájába", melyet a pártzsargonban *családpolitikának* neveznek, és ami a Kisgazdapárt egyes csoportjaitól sem idegen. Gondoljunk csak Torgyán József emlékezetes előadására az ókortörténet egyes kérdéseiről (KOVÁCS R. 2000). Itt jelenik meg (a rovásírás felelevenítésétől az *ősi kereszténység előtti hagyományőrzésen* át) Géza fejedelem feleségének, Saroltnak a kultusza. Sarolt alakja az idők során összefonódott az úgynevezett *erdélyi nagyasszonyok* (például Lorántffy Zsuzsanna) alakjával.

A sumer–magyar rokonságot állítók gondolatvilágának *másik rétege* azonban valóban forradalmi. E szerint Mária nemcsak Jézus anyja, hanem istennő is, és istennői személyének kultusza a magyarok sumer eredetén át (*„hiszen a sumerok voltak a szittyák, azok pedig a magyarok"* – állítják) napjainkig megtalálható a *Csíksomlyói Fekete Madonna* és a *Magyarok Boldogasszonya* kultuszában. És egy további „réteg", amely összeolvad a Mária-kultusszal, Tündér Ilona: *„Ő az Anyaistennő, aki az ősanyag tengeréből kiemelkedve az öröklét nektárját önti és szívébe zárva tartja hűséges leányait és fiait... Ősmagyar törzseink közül többek között a besenyők a sötét arcú Nagyboldogasszonyt mint az ősvíz-anyaistennőt tisztelték, és Ő Mária Boldogasszony"* – idézi Hummel az Ipoly Arnold által kiadott *Magyar Mythologiá*ból (HUMMEL 2000, 26)[60] Tündér Ilona alakjában tehát ily módon összeolvad a *Mária-kultusz*, a *magyarok ősvallása* és a *magyarok keleti árja* (itt értsd indiai) *eredete.*

Ezekben fontos szerepet játszik az az állítás, hogy Mária nem volt zsidó, hiszen a Biblia „árjásítása" a tizenkilencedik század végétől a szélsőjobboldali retorika része. A „választott nép" tehát nem a zsidó, hanem a sumer (vagy indiai, esetleg parthus), így áttételesen a magyar. Az etnográfusok által összegyűjtött népi imádságok a szélsőjobboldali retorika számára az ősi magyar hagyományt elpusztító kereszténységgel szemben tovább élő, esetleg a keresztény hitformákat átmentő népi hiedelmek az *ősi hitvilág* összetettségét és gazdagságát hivatottak bizonyítani. A szinkretikus vallások (egyiptomi, sumer, parthus, szittya stb.) egymásra épüléséből egységes eszmerendszer alakult ki. Az újonnan alakult Magyar Nő Párt szimbólumául például a *jing–jang motívumot* választotta. Állításaik alátámasztására apokrif szövegek szolgálnak. A végső következtetésben odáig jutnak el, hogy Jézus nem is Máriától, hanem a fény sűrűsödéséből született meg. „A Teremtő Égi Fény" kultusza hasonlóságot mutat a tizenkilencedik század végi – huszadik század eleji *német okkultizmussal*, majd később a részben erre épülő *new age* mozgalommal.

60. A kötet illusztrációit az Esztergomi Vármúzeumban állították ki. A bevezetőt Cséfalvy Pál kanonok, az esztergomi Keresztény Múzeum igazgatója írta.

TIZENKILENCEDIK SZÁZAD VÉGI GYÖKEREK – NÉMET OKKULTIZMUS. A következőkben vázlatosan a *német okkultizmus* néhány elemét veszem sorra, hogy kimutassam a sumer–magyar rokonságot hirdetők nézeteinek rokonságát a tizenkilencedik század végi – huszadik század eleji német okkultista tanokkal. A téma gazdag irodalma azért érdemel figyelmet, hogy aláhúzzuk a hasonlóságot a nyelvészeti azonosítás módszere: a *német ariszófia* esetében a *szanszkrit* és *árja,* a *magyar esetben* a *sumer–magyar* és az ehhez kapcsolódó *szociáldarwinizmus* és *antiszemitizmus* elméletei közt. Mindkét irányzat a skandináv és germán eredetű *rúna-,* illetve ősmagyar rovásírásnak a nyelvészeten túlmutató jelentőséget tulajdonít.

A századfordulón a német területeken igen sokféle okkultista mozgalom jelent meg. Idetartozik a *kvaticizmus,* amelyet a korai keresztény eretnekek vallottak. A tan szerint a világ duális felépítésű, két szemben álló, hierarchikusan felépített erő (a Jó és a Rossz) szegeződik egymással szemben. Ez a kettősség a *zoroasztrizmusban* és *Máni* ([Manichaeus] iráni vallásalapító) *kultuszában* is megjelent, s a férfi és nő viszonyát is szabályozza *(jing és jang)* (BURKER 2000, 28). Már a német romantika a *Zend-Aveszta* (részben Zaratustrának tulajdonított) perzsa szent szövegek felé fordult (mint például Goethe, Nietzsche és Schopenhauer), hogy közvetlen kapcsolatot mutasson ki a Kelettel, mintegy *alternatívát kínálva a zsidó-keresztény* kultúrával szemben. Ennek eszközét a nyelvben vélték megtalálni. Állításuk szerint az emberiség első nyelve, az *ősnyelv* nem a héber, hanem a *szanszkrit,* s ez minden létező nyelv alapja. Az *árja* ('nemes') szanszkrit kifejezést nyelvi értelemben *Friedrich von Schlegel* német nyelvész (az úgynevezett családfaelmélet megalapítója, az indoeurópai nyelvek kutatója) használta először (1819) a (proto)indoeurópai nyelvet beszélőkre. Az árja kifejezés csak később kapott faji, azaz a fasiszta fajelméletben a vezetésre hivatott „északi faj", illetve ilyen származású egyén megnevezésére szolgáló jelentést. Szerinte Hérodotosz (aki körbeutazta az akkor ismert világot) is az árja nyelvet beszélte. Így kommunikálhatott az árja népcsoportba tartozó médekkel, a mai Irán területén élő perzsa parthusokkal. Ezt a nézetet fejlesztette tovább az 1860-as években *Léon Polinkov,* aki két nagy fajra osztotta az emberiséget, mégpedig az *árjákra* és a *semitákra* (62–63).

Igen nagy hatású okkultista irányzat volt *Helena Petrova Blavatsky* (1831–1891), a kalandos életű parafenomén nevével fémjelzett *teoszófiai* iskola, amely az emberi léleknek az istenséggel való egységét hirdette, s amely szerint a *kiválasztottak* közvetlen kapcsolatba léphetnek a túlvilággal. A teoszófusok Blavatsky azon kétséges állítására hagyatkoztak, hogy hét évet töltött volna Tibetben, ahol titkos iratokat tanulmányozott *atlantiszi nyelven,* és ebből megtudta, hogy a Föld hét részből áll és az embert is hét összetevő, hét elv alkotja (látható test, életelv, asztráltest, állati lélek, emberi lélek és végül az *„atma"*, az „istenség része"). Az emberek „végleges csoportokra" oszlanak, amelyek közül a legfelsőbbrendűek a bűntelen papok, akik az alsóbbrendű csoportokkal ellentétben képesek kommunikálni a kozmosszal. Mivel az ember isteni képességei a testben nehézkesen érvényesülnek, ezért a lappangásból nyilvánosságra kell hozni. Ezt az „újjászületést" az *életmódreform* segítségével lehet elérni. Ez az – elsősorban a német középosztály körében népszerű – mozgalom a természetes életmód (test- és légzőgyakorlatok), a vegetarizmus és bizonyos növények gyógyító erejét hirdette. Az életmódreform filozófiai alapja tehát a teoszófia volt. 1886-ban követői *Die Sphinx* címmel egy kiadványt is megjelentettek, életvezetési tanácsokkal is ellátva (32–36).

Egy másik századfordulós ideológiai irányzat, *a „völkisch-mozgalom"* három „részből" állt: *vegetarianizmus,* az *ősök elveszett tudásának kultusza,* az *asztrológiai és a kozmikus jelek megértése,* mely utóbbi utat mutat a bonyolult jelenben. (A „völkisch"-ideológia a hetvenes évektől napjainkig egyre népszerűbb *new age mozgalmakkal* mutat hasonlóságot.) A völkisch-mozgalom szerint a társadalmi problémákat az iparosodás okozta, és ha az emberek visszatérnek a föld megműveléséhez, és a bibliai zsidó istenek tisztelete helyett az ősi germán mitológia istenségeihez, akkor feltartóztatható a németség hanyatlása. Ez az ideológia határozottan katolikus- (és zsidó-) ellenes, mivel azzal érvel, hogy a katolikusok nem harcolnak a Biblián keresztül megjelenő zsidó befolyással szemben. De antifeminista

is, mivel – szerintük – a feminizmus közvetíti a zsidó befolyást. A völkisch-ideológia határozottan kapcsolódik a szociáldarwinizmushoz, azaz a nők feladatát biológiai keretben értelmezi (23–24). A német okkultizmusnak a romantikára visszavezetett két alappillérét Eduard Gugenberger a következőkben határozza meg: *nem más, mint az Ernst Haeckel-féle evolucionizmus, mely szerint a világ a folyamatos harcok során fejlődik és az alsórendű fajnak el kell pusztulnia* (GUGENBERGER 2001).

A teoszófia a völkisch-mozgalommal összekapcsolódva létrehozta a legbefolyásosabb német okkultista mozgalmat, az *ariszófiát.* Az alapító Guido von List (1848–1919) a teuton-ősárja mítoszt elevenítette fel. Állítása szerint a rúnaírás maga a protoárja nyelv, de a rúnák nemcsak nyelvészetileg fontosak, hanem mint szimbólumok is, hiszen az első ember az íráson keresztül kommunikált a világmindenséggel. Az árja szexualitás a két ellentétes egység közötti interakció *(jing–jang)*, amelyben a két fél egymással szemben álló és „tiszta", azaz árja. A Tudás az Adolf Georg „Jörg" Lanz von Liebenfels által 1907-ben alapított *új templomos rend* (amely csak a kiválasztottak számára hozzáférhető Grálban, a Szent Serlegben a Tudás megtestesülését tisztelte) szerint a „tisztaságot" (akár az alacsonyabbrendű faj sterilizálásával) antidemokratikusan, antifeminista módon kell megvalósítani. Az árja identitás a megszervezett kultuszünnepségek során alakult ki, melyben a rasszista utópiát „heraldikusan" és „genealógiailag" vezették le (46–47).

A Theodor Fritsch által alapított *Germanenorder* az *ariszófia* hatására tűzte ki a zsidó befolyás elleni küzdelmet, a zsidók deportálását az *árjaság állapotának* elérésére. (A rend ülésein a hosszadalmas, úgynevezett skót rítusú szabadkőműves ceremóniákat Wagner *Tannhäuser*jének dallamai festették alá.[61]) Az ariszófusok hittek Atlantiszban, az elsüllyedt civilizációban, melyet a *Thule Társaság* (a *Germanenorder* továbbvivőjeként) az Antarktiszon vélt megtalálni. Szerintük az árja népcsoport onnan húzódott

61. Elkülönítendő a „másik" szabadkőművesektől, akik már a francia forradalom előtt is az emberiség haladása érdekében munkálkodtak. A skót rítusú szabadkőművesek a „zsidó világbefolyás" ellen küzdenek (6. sz. interjúalanyom közlése, aki a skót rítusú szabadkőművesek magyarországi páholyának tagja).

Dél felé. Az elveszett árja őshaza felkutatása a német okkultizmus fontos törekvése volt. 1933 után a német Antarktisz-expedíciók és a Tibet-kultusz is jelzik ezt a törekvést (53). A Thule Társaság szimbólumai: a hosszú lándzsa, a tölgyfalevelekkel körülvett balta, a (világító) horogkereszt (később nagy karriert futott be), valamint a sas mint az árják szimbóluma. A Thule Társaság nézetei a *Beobachter* című lapban terjesztette, amely elsősorban a német munkásosztályt célozta meg. Később *Völkische Beobachter* néven az általuk alapított Német Munkás Párt (DAP), majd átalakulva a Nemzeti Szocialista Német Munkás Párt (NSDAP) hivatalos lapja lett (53–56).

*

A német romantika korára visszanyúló, a történelmi tudatot (és magát a történelmet) módosító és eszközként felhasználó mozgalmak, társaságok is alakították azt a diskurzust és azokat a módszereket, amely(ek)et a mai magyar szélsőjobb is felhasznál eszmerendszere kialakításában. Állításai – amelyekre részletesen visszatérek – alapjaiban kérdőjelezik meg a Biblia kanonizált változatát. Ez az oka annak, hogy nem válhatott a kimondottan protestáns MIÉP hivatalos ideológiájává, noha a sumer–magyar rokonságot hirdetőket (párttagokat és a szavazókat) éppen a *forradalmi* átalakítás ígérete reményében főleg a MIÉP oldalára vonzza. A protestáns, lázadó hagyományokra építkező MIÉP komoly intellektuális és politikai kihívás elé néz a tekintetben, hogyan is hangolja össze az ősi, érintetlen, magyar hagyomány politikai kultuszát, amely gyakran éppen olyan diskurzusban született, mint a forradalmi sumer–magyar rokonságot hirdetőké a Biblia elfogadott értelmezésével szemben. Ahogy ezt az egyik interjúalany is megfogalmazta:

„Ha mi a MIÉP-pel kampányolunk, odamegyünk a könyvárushoz és megmondjuk, hogy ezt meg ezt a könyvet vegye ki. Mi nem csinálunk nagy támadást, tiszteletben kell tartani az embereket. Sok emberben jogos sérelmek vannak, mert csak a finnugor rokonságot lehetett kutatni. Igen, a

zsidósággal kapcsolatban kompenzálnak és ki akarják venni Jézust a zsidók közül. A trianoni trauma is jogos ok, nagy részük úgy gondolja, hogy az nagyrészt a Trianon, a kiválasztott nép bűne volt. Szektaként működnek, egységes nagy világvallást akarnak létrehozni. Azt mondják, hogy a sötétség és a világosság egyforma. A kereszténység nem ezt mondja, hogy Isten és a Sátán egyforma. Isten minden felett való. Az Isten mindenek felett az úr. Megengedő akarat van. Meg van az a szittya kézművesbolt, én is a nyári táborban leíratom a szöveget rovásírással. De a hülyeségei nem kellenek. Engem nem zavar, hogy a magyarok finnugor eredetűek. Kutatni kell, hogy vannak-e ősibb gyökereink. Ha voltak. Ha be tudják bizonyítani, akkor én elolvasom. Én odafigyelek a kutatásokra. De ez abszolút téveszme és teológiai zsákutca. Megzavarják az emberek fejét, 1998-ban megmondtuk nekik, hogy hagyják abba. A történeti egyházak alól húzzák ki a talajt. De nem támadjuk őket, mert attól csak népszerűbbek lesznek, és nem ez a MIÉP ideológiája. Nem az a kérdés, hogy mi volt Mária vezetékneve. Ez egy szekta, nem lehet őket meggyőzni. Olyanok, mint a jehovisták, akiknek még a nevük is rossz, isten nevét nem lehetett kiejteni, de hát hiába magyarázza az ember nekik. De ők el voltak nyomva, nem lehet megvetni őket. Engem is érdekel. Én is úgy gondolom, hogy mi többek vagyunk, mint finnugorok. Több történeti kutatás kellene, meg a magyar ősvallás is érdekel. A honfoglaló magyarok ismerték a keresztény üzenetet. De ne akarják kihúzni a kereszténység alól a talajt. Ha Bethlen Gábornak jó volt a Biblia, akkor nekik mi a bajuk vele?" (22. SZ. INTERJÚALANY).

A SUMER–MAGYAR ROKONSÁG BÍRÁLATI KERETEI. Visszatérve a sumer–magyar rokonságot állítókra, Komoróczy Géza 1976-ban megjelent tanulmányában nyelvészetileg vizsgálta meg érveiket. és a dilettáns. nevetséges, amatőr jelzőket használta a *rendkívül bőséges* irodalom minősítésére. Komoróczy az 1970-es évek nemzetközi tudományos fórumait is felhasználta arra, hogy kifejtse: *elszigetelt* és *amatőr jelenségről* van szó. Éppen ezekkel az érvekkel: *amatőr, nevetséges* (stb.) nyomták el a női törté-

nészeket.[62] Komoróczy Géza célja, hogy sumerológusként a saját szakmáját megvédje egyrészt a dilettantizmus vádjától, másrészt kifejtse saját politikai álláspontját. Mikor egyetértően idézi: „...a szerzők nem rendelkeznek még elemi sumer nyelvismerettel sem, ily módon azt, hogy a sumer felé fordultak, más nem magyarázza, mint a »nemzeti gőg és politikai indítékokból eredő fennhéjázás«" (KOMORÓCZY 1976, 50).

A másik bíráló, Jelenits István pedig a sumer–magyar rokonság újabb felvirágzásakor jelentetett meg egy háromrészes tanulmányt. Jelenits ellenőrizte Badiny Jós Ferenc, a sumer–magyar rokonságot hirdető népszerű és igen termékeny szerző forrásait és lábjegyzeteit, nyelvi analógiáit, és kimutatta, hogy nem állják meg a helyüket. Arra a következtetésre jut: „Ha egy kereskedő vásárol egy vagon konzervet, átvételkor próbaképpen felbont belőle egyet-kettőt, s ha azokat romlottnak találja, megtagadja az egész rakomány átvételét" (JELENITS 2000, 12). Ebben a szellemben elutasítja az egész elméletet.

Ha egy történész-nyelvész szakember és egy történész-teológus határozottan kimondja, hogy minden állítás, amellyel a sumer–magyar nyelvrokonság elmélete érvel, hamis: mégis, mi lehet az oka páratlan népszerűségének s az e tárgyban kiadott művek magas számának? Meg kell határoznunk tehát azt a társadalmi csoportot, amely a sumer–magyar rokonság híveinek bázisát adja, és azt, hogy milyen aspirációk, remények okán csatlakoztak e mozgalomhoz.

Komoróczy szerint „A hívők között igen sok az idős nyugdíjas, bár a kör nem korlátozódik kizárólag rájuk, de vonzza a fiatalabb korosztályok némely rétegét is. S végül ezek a tanok itthon főleg az orvosok, a műszaki értelmiség, az iskolázott emberek között terjedtek el. Olyanok körében, akik érdeklődést – nemritkán jó szándékú, tudásvágyból fakadó érdeklődést – táplálnak magukban a magyarság múltja iránt, de nincs kellő történeti és nyelvészeti felkészültségük ahhoz, legyenek bár más területen kép-

62. Például SMITH (1998) tizenkilencedik századi amerikai, francia és német példák alapján mutatja be a történész szakmát meghatározó férfiuralmi törekvéseket a szakma intézményesülésében.

zettek, tapasztaltak, hogy ebben a lényege szerint szaktudományi elbírálást kívánó vitában az érvek és ellenérvek súlyát mérlegelni tudnák, vagy módszeres kutatások alapján önálló ítéletet hozhatnának" (KOMORÓCZY 1976, 6).

Jelenits a „történelmi traumák kompenzációjaként" határozza meg az okot: „...a magyarság a huszadik században élt át sok nagy megaláztatást. Trianont, a második világháborút követő évtizedek presztízsveszteségét, hiszen hányszor kellett hallanunk, hogy *Hitler* utolsó csatlósai voltunk. Az idegen országokban, kisebbségi sorban élő magyarok nemzeti öntudatát naponta megtépázta (ha egyáltalán lehet erről múlt időben írni) az iskoláztatás és a tömegkommunikáció" (JELENITS 2000, 6).

Az 1990-es évek társadalmi nemek vizsgálatával foglalkozó szakirodalmának közhelye volt, hogy a nők nem politizálnak. Ha megnézzük, hogy milyen sokan, köztük számos nő és fiatal is aktív tagja a többség által elítélt és komolytalannak tartott sumer–magyar rokonságot népszerűsítő, nemrég alakított egyesületeknek, társaságoknak (a könyvek és CD-k magas számáról nem is beszélve), el kell gondolkodnunk. (Az 1990-as évektől a természetgyógyászati tanfolyamok, az életmódmozgalmak főleg a nők körében népszerűek, noha sokan ezeket kuruzslásnak tartják.) Fel kell tennünk a kérdést: milyen politikai alternatívát jelent ez az azonosulás, csatlakozás, milyen lehetőségeket nyit meg a női identitások megfogalmazásában a mai Magyarországon?

A SUMER–MAGYAR ROKONSÁG MINT KISEBBSÉGI DISKURZUS. Komoróczy Géza is említi már idézett tanulmányában, hogy a sumer–magyar rokonság elméletének kutatása két korszakot ölel fel: a tizenkilencedik század végét és az 1960-as éveket. A magyar eredetkutatásokat 1877-ben a tudományos életben példátlan módon Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelettel zárta le, amely alól csak a finnugor eredetkutatás mentesült, s ettől kezdve a magyar ékíráskutatás csak az orientalisztika keretében lehetséges. Az 1960-as évektől meginduló publikálási tevékenységet elsősorban a magyar emigráció finanszírozta. A főleg kanadai, dél-amerikai és ausztráliai emigrációnak fontos politikai szerepe volt a szovjet tudósok által is támogatott finnugor–magyar elmélettel szemben a ma-gyar nemzeti identitás megőrzése és megvédése érdekében a „másik" eredetmítosz kialakításában.

A sumer–magyar eredetmítoszt vallók ezt nem kényszer hatására vagy képmutatásból teszik. Itt kényszerrel elért csatlakozásról nem lehet szó, mivel a sumer–magyar rokonság diskurzusa kisebbségi diskurzus, tehát tudatában van el nem ismert voltának (SEIDEL 1998). És éppen ez a kisebbségi diskurzus teremti meg a nyelvet, amellyel megfogalmazhatóvá válik a többséggel szembeni vélemény és meghatározható a résztvevők identitása. Éppen kisebbségi diskurzus volta teszi olyan vonzóvá. Nemcsak a kommunista tudománypolitika bűneire hivatkozással teremti meg saját politikai legitimációját, hanem a Mária-kultusszal a női pszichét részben lefedő szenvedés- és önfeláldozásigényt is kielégíti. Ez éppen olyan forradalmi diskurzus, mint az amerikai feketék vagy a női szabadságjogokért küzdők által kialakított beszédmód. Az e beszédmód osztozók lelki közösséget alkotnak: „A sumír nyelv őse a magyar nyelvnek, ezt, aki a kérdéssel előítélet nélkül alaposan foglalkozik, nem fogja kétségbe vonni"– állítja Bobula Ida (2000, 177).

A sumer–magyar rokonság vallói sérelemként élik meg, hogy kultuszminiszteri dekrétummal szüntették meg a kutatásokat. A finnugor eredet kutatása minden állami támogatást megkapott, míg őket megfosztották anyagi és intézményes hátterüktől, írásaikat nem ismertetik, komolytalannak, nevetségesnek tartják (stb.). A sumer–magyar rokonságot vallók *egyszerre harcolnak a liberális baloldali* – kozmopolitának tartott – *és* a szerintük nem eléggé markáns *nemzeti-konzervatív irány ellen.* Ez utóbbi nem segíti őket a „kozmopolitákkal" vívott harcukban, sőt: ragaszkodik a kanonizált hagyományokhoz.

Tanulmányom következő részében bemutatom a *Napasszony kultuszának* forradalmi, a férfiuralmat megkérdőjelező elemeit, és az ezen elemekkel szembeni, a nemzeti-konzervatív irányvonalon belül megfogalmazott kritikáját – a nők szavaival.

A „NAPBA ÖLTÖZÖTT ASSZONYOK"

A MIÉP női választói bázisát és aktivistáit és ezzel együtt a sumer–magyar rokonság hirdetőit is csalódott, válságba került egzisztenciáknak, a rendszerváltás veszteseiként írják le, akik férfi rokonuk hatására csatlakoztak a mozgalomhoz. Az általam készített interjúk alapján állítom, hogy a nők saját elhatározásból csatlakoztak a párthoz, sőt néhányan, mint MIÉP-tagok, a biológiai reprodukcióra szorító renddel szembeni kritikájukat mint a párttal szembeni kritikát is megfogalmazzák.

A fő ok, amely a nőket csatlakozásra készteti az, hogy szerintük az igazi rendszerváltás nem következett be. Magyarország bajban van, és a nők is elnyomott helyzetben vannak, ami szintén a rendszerváltás elmaradásával magyarázható. A nemzeti-konzervatív eszmerendszerrel szemben a szélsőjobboldali nők világosan felismerték és hangot is adtak annak, hogy a nőket a férfiak kizsákmányolják, és elégedetlenek a fennálló társadalmi és politikai viszonyokkal, így akár meg is felelhetnének a feminista definíciónak.

Annak az elemzése, hogy miért nyomják el a férfiak a nőket, már olyan keretben fogalmazódik meg, amely nemcsak a hatalmi viszonyok átalakítására ösztönöz, hanem határozottan demokráciaellenes és rendpárti:

„Történetileg a francia forradalom szart el mindent. Addig az arisztokrácia előjoga volt a tudás, ő kapta. Aztán mindenkié lett. Az igazi keresztények visszaadják a nők igazi helyét a spirituális síkon. A kereszténység elvette a nő spiritualisát. Nemcsak hogy nő nem lehet pap. Ez a földalatti mozgalom, a Fény Szüze, a Mária, ez fontos a magyaroknak is. Csak ez az őskereszténység vinné ki a magyarokat a szarból" (7. SZ. INTERJÚALANY).

A nők olvasmányaikat aszerint válogatják, hogy segítse őket a női méltóság, az önbecsülés helyreállításában. Ez esetben a női agency megfogalmazásának igénye jelentkezik. A női identitás megfogalmazása a történelmi múlt és a magyar történelmi nőalakok segítségével megy végbe.

„Az önbecsülés helyreállítása... A magyarság legyen tisztában a nemzettudatával. Én is büszke akarok lenni arra, hogy magyar vagyok. Sarolt emancipáltabb volt, mint amit a kétszáz évi emancipációs küzdelmek elértek... Bobula Idát olvasom most, a válogatott írásait. A nagy magyar asszonyok magyarság-asszonyképe nagyon fontos. A feleség szó nyugati típusú, a Habsburg-alárendeltséget jelenti. Géza meg a Sarolt egyenjogúak voltak. Ez a magyar női egyenjogúság eltűnik a tizenkilencedik századra, és [a nő] alárendelt kiszolgáltatott helyzetbe kerül. Kossuth Zsuzsa például. Kossuth tudatosan vállalta, hogy a húga képes azt a feladatot ellátni. Ez a régi női eszménykép. Ide kéne visszatérni. Ha van női lélek, van magyar női lélek is. Sajátos gondolkodásmóddal jár ez a szerep. Valóban őrzője az asszony, védője a családnak. Babámnak hívták az ősmagyarok az asszonyt, ami az ősmagyar Babba Máriából[63] jön, mikor Mária istennő volt. Nagyon érdekes" (8. SZ. INTERJÚALANY).[64]

Az őskereszténység nem más, mint a zsidó Pál által még nem módosított tiszta, parthus eredetű Jézus tudása:

„Több szerző szerint az eredetileg zsidó vallású Saul-Pálnak köszönhető az egyház »nőpolitikája«, ugyanis ebben az időben a zsinagógákban már a férfiaké volt a főszerep. Mária Magdaléna valódi kilétét is homály fedi... A gnosztikus tanítások Mária Magdolnát mágus papnőnek és Jézus párjának tartják. A tizenkilencedik századtól felbukkanó Grál-mítoszokban szereplő »Szent Grál« kifejezés többek szerint Mária Magdolna Jézustól született gyermekét, tehát a »szent vért« [fogadja magába]" (Ősi szimbólumok... 2000, 23).

A sumer–magyar rokonság női hirdetői tudják, hogy nem jól működik a társadalmi rend, s ennek megértéséhez éppúgy a romlatlan ősihez nyúlnak vissza, mint a korai feminista történészek. A férfiuralmat a korai feminis-

63. A magyarok finnugor eredetét tagadó, az úgynevezett keleti eredetet vallók szerint a parthus vagy/és a sumer birodalom Holdistene nem más, mint Szűz Mária, azaz *Babba Mária,* a magyarok védőszentje, aki Hold alakjában a Napistennel egyenrangú.

64. Erről bővebben lásd: DACZÓ (2000) Köszönöm Tomka Miklósnak, hogy erre a kötetre felhívta a figyelmemet.

ták is úgy magyarázták, hogy a férfiak az Istenasszonyt ledöntötték a trónjáról, s ez a férfiuralom kezdetét jelentette.[65]

„Az ősvallásban a férfi és a nő egyenlő volt. A Szentháromság az apa, anya és gyerek volt. A zsidó vallásban a nőt kihagyták. Nem Jézus vallása ez, hanem pálizmus, aki [Pál] zsidó volt, és az igazi kereszténység földalatti mozgalom lett. Az igazi gnózis eltűnt a föld alatt. A templomosok, a gótika, a Grál visszahoz valamit az elfelejtett tudásból. A templomosok Skóciába menekültek, az inkvizíció elől, tudással. A szabadkőművesek a vízözön fiai. Az ősi gyökér, a tudás, a suméroké. A tudás, a gnózis az égiektől jön. A sumer írásrendszer is készen jött. Krisztus is kötény nélküli szabadkőműves volt" (7. SZ. INTERJÚALANY).

A sumer vallásban, állítják, hogy a fény játszotta a központi szerepet, s így „A tremtés hármassága magába foglalta az »anyát« is" (Ősi Szimbólumok 2000, 22).

A férfi elsőrendűség magyarázatát az interjúalanyok két keretben adták meg. Az egyikben a biológiai determinizmussal nem az alárendelés, hanem a mellérendelés elfogadása mellett érveltek, amely a feminista irodalomban a „különbség" elfogadásának egy konzervatív, a megváltoztathatatlan biológia renden alapuló változata.

„Biológiailag a nőnek konzervatívnak kell lennie. A nőnek zárt helyen van a méhe. Ilyen a biológia... Biokémiailag a női agy más. A nők fogékonyabbak a spirituális dolgokra. Bizonyos dolgok determináltak. Ezt tudomásul kell venni. Ezért nem szeretem a feministákat. Nem lehet a természettől eltérni. Ott vannak az agyban a különbségek. Ott tévednek, hogy a világ poláris, az egyiknek nincs értelme a másik nélkül. A feministák nem veszik tudomásul a biológiai különbségeket, és férfiellenességet érzek benne. Arra kell a férfiakat használni, amire valók, de nem kell őket bántani. A kandidátusi fokozat se ad felmentést arról, hogy a gyerek fenekét ki kell törölni... Amire a nő teremtve van, azt kell csinálni" (6. SZ. INTERJÚALANY).

65. A matriarchátus léte, illetve nem léte a korai feministák Engelsre alapozott vitatémája volt. A matriarchátus létét állító munkák közül magyarul lásd MILES (2000).

A másik keret nőuralmi aspirációkat fogalmaz meg, amelynek alapja a nőként érzett elnyomás, negatív diszkrimináció. Ennek alapján tesz kísérletet az „isteni nőelv" helyreállítására.

„Itt áll előttünk a multikulturális Megváltó: iráni, parthus egyiptomi. Korszerű lenne ma is az üzenete. Ez az igazi apa–anya–fiú, nem a kimiskárolt mai vallás. A mostani vallás így nem tudja megtermékenyíteni a világot, arra csak az isteni szellemi energiák képesek. Mindig éreztem, hogy a férfivilág zokon veszi az ambícióimat. Ez érdekel. Ha nincs istenanya ott fenn, akkor azt kell vizsgálni, kik és hogyan tüntették el. Az ősi monoteizmus Krisztus előtt 1000 körül alakult ki. Ekkor az isteni nőelv átveszi az uralmat. A kozmikus Tejútanya a világ teremtésében létrehozza Nagyboldogasszonyt és a Kisboldogasszonyt. A kezdeti mondákban a törvény lerázásáról beszélnek, időszámítás előtt 1000 körül, mikor az isten úrnőjét kezdik dicsérni Iránban. A nőelv irgalmassága mintha ekkor megnőtt volna. A Közel-Keleten meg más monoteizmus indult el. Érdekes oppozíció. Nagy Sándor elégettette Zaratustra szent tekercseit, elpusztította a tekercseket, így azok örökre elvesztek a feminizmus számára. A régi vallások nagy Istenanyában gondolkodtak. Hatalmas is a Boldogasszony első képe. A szerelem, a termékenység, a házi tűzhely őre. Minden női funkció együtt, ez a Sarlós Boldogasszony. De miért kellett ezt a princípiumot lelökni a trónról!? Ezt szenvedjük meg mindnyájan, és létrejött a dualitás: az Apa, a Fiú és a Szentlélek. Hol van itten az Istenanya? Hová sinkófálták? Lehet, hogy az Istenanya inkarnálódik. A modern értelmiségi nők nyomorúságát én ehhez kötöm. Az iszlámban van ez a legteljesebben, ott a mennyországban a férfiakat a hurik szolgálják ki és hol vannak a nők?" (7. SZ. INTERJÚALANY).

Előttünk áll tehát Mária forradalmi átértelmezése, amelyben kiderül, hogy Mária szerepei közül az istennői a legfontosabb, és hogy az igazi kereszténység is anyajogon alapult, csak azt eddig titokban tartották. Ez az új vallás emberi és közvetlen, tehát egyházi hierarchiára és a közvetítésükre sincs szükség.

„Szent Grál az élő Krisztus jelképe. Minden emberi koponyatető egy Szent Grál. Azon keresztül hatol be a fény. A sugárzó fehér fény visszasugárzódik, és közlekedő kapcsolat alakul ki isten és ember között" (7. SZ. INTERJÚALANY).

Idetartozik az a művészi kísérlet is, hogy Mária egyeduralmú égi hatalmát megkérdőjelezzék és Tündér Ilonával, a magyar istennővel helyettesítsék. Hummel Rozália festőnő erről így nyilatkozott: „Nagyon fontos lenne, hogy Tündér Ilonát ne mesealaknak tartsuk, hanem annak, ami: egy kozmikus valóságnak, Istennőnek, de látom, hogy ezt ma nagyon nehéz itt Magyarországon elfogadtatni. Ugyanis az Istenanya szerepét Mária vette át a gondolkodásban. A kozmikus gondolkodás szerint a Földön négy korszak volt: az aranykor, az ezüstkor és a vaskor. Ma a vaskor kezdetén élünk, még csak ötezer éve tart, de azt mondják, akik ehhez értenek, hogy most a vaskoron belül tízezer évre visszatér az aranykor. (...) Tündér Ilona ma is lejön néha Magyarországra hattyú képében, és nézi, milyenek az emberek, hogy mikor jöhet már vissza" (BOROS 2001, 47).

KRITIKA BELÜLRŐL. Az előző két álláspont mellett érdemes idézni a harmadikat, a MIÉP-hez közel álló álláspontot, mely szerint nincsen külön „férfi" vagy „női" kérdés. Ez a nemzeti-konzervatív, a társadalmi nemeket megfogalmazó diskurzus összegzése is: nem létezik „a nő", az önálló tevékenységi kör minden ponton szabályozott társadalmi viszonyrendszeren keresztül, főleg a családon belül működik.

„Én nem önállóan fogom fel az életemet mint nő. Mi tudjuk, hogy Isten se nem férfi, se nem nő. Az istenképűség a férfiben és a nőben egyszerre mutatkozik meg. Mi lentről felfelé gondolkodunk, hiszen emberek vagyunk. Az Istenben a férfi és a női együtt van meg. Az Istenben vannak nőies tulajdonságok, mint anya a fiát, úgy szereti az embert. A férfiasság is megvan benne: erő, kezdeményezőkészség, a meghatározó értékekhez ragaszkodás. Ezekért érdemes harcolni a parlamentben" (22. SZ. INTERJÚALANY).

A nők MIÉP-en belüli kritikája is követi a már jelzett kritikai keretet, a biológiai meghatározottságra alapuló nőellenes előítéletet, valamint a szociáldarwinizmust.

„Ezeken a természetgyógyász tanfolyamokon [részt vevők] négyötöde nő. Az összes ilyen tanfolyamon főleg nők vannak. A férfiak akik odamennek, azok alacsony, beesett vállú pattanásosok. A férfiak a bal féltekéjüket használják. A nők a jobbot. A történelemírásban senki nőt nem láttam, akit a tények érdekeltek volna. Ez halálosan idegesít. Egy nőt nem zavar az, hogy a parthusok és a médek között háromezer év különbség van" (6. SZ. INTERJÚALANY).

A másik bírálati keret a tudományos bizonytalanságot említi:

„A volt férjem foglalkozott a sumer rokonsággal. Én fenntartásokkal elfogadom. A politikában nem beszélünk róla, mert a MIÉP csak azt vállalja fel, ami bizonyított. Én azért valahol elhiszem. Sok könyvet olvastam erről, a férjem adta a kezembe. Amire hivatkoznak, elfogadhatónak tűnik, de én a másik oldalt nem olvastam. Olyan ez, mint az ufók, nem tudjuk bizonyítani, de annak az ellenkezőjét se. Hogy Jézus parthus volt, azt a Badiny [Jós Ferenc] bebizonyította, de hangsúlyozom, ez nem a hivatalos MIÉP-álláspont. Én elfogult vagyok, mert a párom vett rá, hogy olvassak, meg Bobulát [Ida] is, akit azért én szélsőségesnek tartok. A férjem azt mondta, felejtsem el, amit a templomba mondtak. Aki ilyen gyűlésre vagy előadásra elmegy és időt áldoz rá, az lelki beteg. Én időt nem pazarolok rá. A férjem hozta haza, muszáj volt meghallgatni. Az ilyenek lelki sérültek. Arra van szükségük, hogy innen merítsenek. És innen merítenek. Mikor én nagyon le vagyok merülve, leülök a számítógép elé és elkezdek a MIÉP-pel foglalkozni" (11. SZ. INTERJÚALANY).

A harmadik típusú bírálat a Biblia kanonizált eszméivel való ellentétet emeli ki:

„...mint keresztény ember a Bibliában hiszek. Ennek (hogy Jézus parthus volt-e – P. A.) *nincs köze a hithez. Rengeteg embert beuszít. Mintha lenne az istennek férfias attribútuma. Nem kéne másfelé kutatni. Nem is az érdekel, hogy kutatják Jézus eredetét, hanem hogy nem állnak meg. A*

keresztény tanítás alapjait forgatják fel. Azt mondják, minek kell a Megváltó, nem kell senkinek meghalnia értem, én magam válok istenarcúvá. A paradicsomot evilági eszközökkel itt megvalósítani, akár bal-, akár jobboldalról, az eddig mindig a földi pokolhoz vezetett. Ez olyan new age mozgalom. Emberi erőfeszítéssel istenné válunk. Ez veszélyes. Én, mint lelkipásztor, nem erre esküdtem. Hamis. Kis kettyent agyúak. Nem kell új Szentírás. Nagyobb problémánk is van, mint hogy új Szentírást írjunk. A kiválasztás gondolatát értelmezik rosszul. Nem azért a zsidó népet választották ki, mert jobbak, szebbek, hanem mert Isten kegyelmes volt hozzájuk. Minél különösebbek vagyunk, annál nagyobb a kiválasztás csodája" (22. SZ. INTERJÚALANY).

ÖSSZEFOGLALÁS. Victoria de Grazia az olasz fasizmus vizsgálatakor fogalmazta meg a „posztpolitikai állampolgárság" fogalmát, amely különösen használható a fasiszta Olaszország analógiájára a szintén biológiai, rendelvű, jobboldali eszmerendszer elemzésénél. De Grazia szerint az identitáspolitika az ellenállási és érdekérvényesítési kör stratégiájaként működik, tehát az identitás meghatározásának elemei, és az a hely, ahol ez megfogalmazódik, válhat az ellenállás színterévé (DE GRAZIA 2000, 356). A mai magyar átalakuló női identitások megfogalmazásakor kulcskérdés, hogy milyen tartalmak kapnak bennük helyet, milyen politikai cselekvési terekben alakulnak. A kérdés: hogyan valósul meg a konzervatív női egység, hiszen a különböző nemzeti-konzervatív diskurzusok párhuzamosan, egymással rivalizálva élnek, a pártkeretekhez kapcsolva és azokat átmetszve. Itt a női identitás férfiuralommal szembeni ellenállásának két lehetséges elemét emelem ki: a Gyümölcsoltó Boldogasszony kultuszát és a férfiak megszabta normák erőszakot alkalmazó forradalmi elutasítását.

A Gyümölcsoltó Boldogasszony alakjában szinkretikusan egymásra épültek a női kultuszelemek (katolikus, protestáns, ősmagyar-népi, sumer, indiai stb.), amelyek alapjául szolgálhatnak a férfiuralmat meg nem kérdőjelező új női identitásoknak és cselekvési terek kialakításának. A Gyümölcsoltó Boldogasszony kultuszának felelevenítése első pillantásra alkalmas kulturális-vallási „cselekvési térnek" tűnik a célból, hogy összekapcsolja a nemzeti-konzervatív nőket. Ugyanakkor „patchwork" jellege nehezen tud majd ellenállni a forradalmi újraértelmezéseknek. Az újraértelmezéseket, az okkult tartalmakat csak renduralmi érvekkel lehet cáfolni, és abban a pillanatban a Gyümölcsoltó Boldogasszony esetleges alternatív tartalmai beszűkülnek, a női érdekérvényesítő képesség csökken.

„A Gyümölcsoltó Boldogasszony összehozza a nőket, a protestánsokkal együtt ünnepeltük a Magyarok Nagyasszonyát. Ez nem Mária!" (15. SZ. INTERJÚALANY).

A nemzeti-konzervatív nők politikai mobilizációs erejét az erkölcsi felsőbbrendűség és az anyai hivatásból eredő, a diskurzuson belülről megkérdőjelezhetetlen erkölcsi tőke adja.

„Én azt hiszem, amit a Ravasz László mondott: (olvassa a papírról – *P. A.*) *»Azért ha minden nőmozgalmi agitáció, ami az asszonynak ezt a legfőbb életparancsát negligálni vagy megerőtleníteni (ez a homoszexualitás* – szúrja közbe), *kívánja, magában véve hazug bölcsesség. A nőmozgalom csak egy irányba haladhat: a nő anyai felségjogainak biztosítása irányába«"* (22. SZ. INTERJÚALANY).

A női identitás formálódása azonban a határok, a „mi" és a „más" meghúzásában is szerepet játszik a hatalmi alapú és rendpárti „anyai felségjogok" keretében. Ezek a női identitások a kirekesztésre és az ellenségképre épülnek. A retorika pedig arra szolgál, hogy a „más" elleni agressziót legitimálja. A megkérdezett nők érzik a feszülő ellentmondást a huszonegyedik század elején formálódó, átalakuló női identitások és a társadalmi gyakorlat között.

Akik kilépnek a meghatározott női szerepből, tudatosan vállalják a normatörés társadalmi kockázatát. A nőtudományi szakirodalom az 1990-es évekig a nőt *áldozatként* és elnyomott, kiszolgáltatott *vesztesként* jelenítette meg. Camille Paglia könyve ebbe a diskurzusba robbant be azzal, hogy a „vad" nőt, a *femme fatale*-t dicsőítette. Azt állítja, hogy a szexuális különbség lehet az erő forrása, és dicsőíti a fizikai és retorikai erőszakot. De a nőnek agresszorként való fellépése esetén nem ugyanabban a para-

digmában rekedünk-e meg? Mi lesz a következménye, ha a politikai kultúrában is megjelenik az ellenálló, lázadó nő? (PAGLIA 1990)

„Kis fehér sortban tologattam a gyereket a kocsiban és MIÉP-es pólóban árultam a Magyar Fórumot. *Sok konfliktusba kerültem a MIÉP miatt. Én szembe merek szállni, nem szégyellem. A legjobb barátnőm is lefasisztázott, erre mondtam neki, megkövetsz te még. Azóta nem beszélünk, de a férje, aki az autószerelőm, mondta, hogy legutóbb ő is a MIÉP-re szavazott... Az áruház előtt árultam a* Magyar Fórumot *és odajött egy cigány gyerek és kiabált, hogy ilyen meg olyan fasiszta vagyok. Erre én megfogtam, odahúztam és a képébe üvöltöttem, ha én fasiszta lennék, te már nem lennél itt. Azóta kezétcsókolommal köszön a cigány fiú."* (11. SZ. INTERJÚALANY).

Módszertanilag vitatható, hogy a rendközpontú, antifeminista antiszemita, hatalomelvre épülő nézetek elemezhetők-e a női önálló tevékenységi kör, az agency alapján. Nyilván sokan értenek egyet Julie V. Gottliebbel, aki az angol fasizmus vizsgálatakor kimutatta, hogy „fontosabb tetteiknek és szándékaiknak elemzése a politikai ideológiák és kultúra keretében, mint hogy beleillesszük őket a feminista paradigmákba és a feminizmusnak a férfiuralommal szemben megfogalmazott kritikájába" (GOTTLIEB 2000, 274). Én úgy vélem, hogy férfiuralommal szemben megfogalmazott kritika elemzése újabb szempontokat adhat a Napba Öltözött Asszony megértéséhez, a női identitások tartalmainak alakulásához és végső soron a nők és a politika kapcsolatának újraértelmezéséhez.

*

INTERJÚALANY-LISTA[66]

4. SZ. INTERJÚALANY. Az interjú készült: 2000. 11. 28.; születési idő, hely: 1942. Budapest; foglalkozás: közgazdász; pártpreferencia: KDNP; apa foglalkozása: jogtanácsos; anya foglalkozása: háztartásbeli; iskolai végzettség: egyetem; válások száma: nincs, férjezett; gyerekek száma: három; példakép: nincs; párttagság KDNP; vallás: református; a választásokon kire szavazott: 1990/1994/1998: MDF/MDF/Fidesz.

6. SZ. INTERJÚALANY. Az interjú készült: 2001. 2. 5.; születési idő, hely: 1955. Szombathely; foglalkozás: biokémikus; pártpreferencia: MIÉP; apa foglalkozása: gyógyszerész; anya foglalkozása: tanár; iskolai végzettség: egyetem; válások száma: egy, elvált; gyerekek száma: három; példakép: nincs; párttagság: nincs; vallás: katolikus; a választásokon kire szavazott: 1990/1994/1998: MDF/MIÉP/MIÉP.

7. SZ. INTERJÚALANY. Az interjú készült: 2000. 12. 7.; születési idő, hely: 1947. Budapest; foglalkozás: egyetemi tanár; pártpreferencia: nincs válasz; apa foglalkozása: asztalos; anya foglalkozása: háztartásbeli; iskolai végzettség: egyetem; válások száma: nincs, férjezett; gyerekek száma: nincs; példakép: nincs; párttagság: nincs; vallás: nincs adat; a választásokon kire szavazott: 1990/1994/1998: nincs adat.

8. SZ. INTERJÚALANY. Az interjú készült: 2000. 11. 21.; születési idő, hely: 1962. Szentes; foglalkozás: ügyintéző; pártpreferencia: KNDP, Kisgazdapárt; apa foglalkozása: földműves; anya foglalkozása: adminisztrátor; iskolai végzettség: külkereskedelmi főiskola; válások száma: egy, elvált; gyerekek száma: egy; példakép: Margaret Thatcher; párttagság: KDNP; vallás: katolikus; a választásokon kire szavazott: 1990/1994/1998: KDNP/KDNP/nem szavazott.

11. SZ. INTERJÚALANY. Az interjú készült: 2001. 2. 11.; születési idő, hely: 1963. (az interjúalany kérésére a község nevét nem közlöm) Heves megye; foglalkozás: gyors- és gépíró; pártpreferencia: MIÉP; apa foglalkozása: segédmunkás; anya foglalkozása: háztartásbeli; iskolai végzettség: szakközépiskolai érettségi; válások száma: kettő, elvált; gyerekek száma: kettő; példakép: nincs; párttagság: MIÉP; vallás: katolikus; a választásokon kire szavazott: 1990/1994/1998: MDF/-MIÉP/MIÉP.

15. SZ. INTERJÚALANY. Az interjú készült: 2000. 12. 5.; születési idő, hely: 1953. Budapest; foglalkozás: óvónő; pártpreferencia: MIÉP; apa foglalkozása: esztergályos; anya foglalkozása: háztartásbeli; iskolai végzettség: óvónőképző főiskola; válások száma: nincs, férjezett; gyerekek száma: négy; példakép: Teréz anya; párttagság: MDF; vallás: katolikus; a választásokon kire szavazott: 1990/-1994/1998: MDF/MDF/Fidesz.

66. Az interjúknál megőriztem az eredeti számozást a később publikálandó részletek jobb azonosíthatósága miatt.

22. SZ. INTERJÚALANY. Az interjú készült: 2001. 2. 29.; születési idő, hely: 1966. Budapest; foglalkozás: lelkész; pártpreferencia: MIÉP; apa foglalkozása: lelkész; anya foglalkozása: orvos; iskolai végzettség: főiskola; válások száma: nincs, hajadon; gyerekek száma: nincs; példakép: Lorántffy Zsuzsanna; párttagság: MIÉP; vallás: református; a választásokon kire szavazott 1990/1994/1998: MDF/-MIÉP/MIÉP.

IRODALOM

Bitzan, Renate (szerk.) 1997: *Rechte Frauen. Skingirl, Walküren und Feine Damen.* Berlin, Elefantenpress, 71–193.

Bitzan, Renate, 2000: *Selbsbilder der Rechter Frauene. Zwischen antisexizmus und Völkischem Denken.* Tübingen, Edition Discord.

Bobula Ida 2000: *A magyar nép eredete.* H. n. Anahita-Ninti.

Boros Károly 2001: Arckép: Hummel Rozália. *Demokrata* (17) 45–47.

Burker, Alan 2000: *Invisible Eagle. The History of Nazi Occultism.* London, Virgin.

Croissant, Jo 1996: *A szív papsága. A nő hivatása.* Homokkomárom, Nyolc Boldogság Katolikus Közösség.

Daczó Árpád (P. Lukács O.F.M.) 2000: *Csíksomlyó titka.* Csíksomlyó, Pallas-Akadémia.

Dümmerth Dezső 1994: A Mária országa eszme és Szent István. In Török József (szerk.): *Doctor et apostol.* H. n., K. n., 171–197.

Ferrasi, Franco (szerk.) 1984: *La destra radicale.* Milan, Feltrinelli.

Geertz, Clifford (1966) 1985: *Religion as a Cultural System.* In M. Banton (szerk.): *Anthropological Approaches to Study of Religion.* London, Tavistock.

Gergátz Elemér 2001: Nagyasszonyunk üzenete a Pradóból. *Új Ember* (március 25.).

Gerics József 1995: *Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban.* Budapest, Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség Sorozat. (Szerk. Somorjai Ádám.)

Gugenberger, Eduard 2001: *Hitlers visionaere. Die okkulten Wegbereiter des Dritten Reichs.* Wien, Uebereuter.

Ginsburg, Faye 1993: The Case of Mistaken Identity: Problems in Representing Women on the Right. In B. Brettel-Caroline (szerk.): *When They Read What We Write: The Politics of Ethnography.* Westport, Bergin–Garvey, 163–176.

Gottlieb, Julie V. 2000: *Feminine Fascism. Women in Britains's Fascism Movement 1923–1945.* London – New York, I. B. Tauris.

de Grazia, Victoria 2000: Nationalising Women: The Competition between Fascist and Commercial Cultural Models in Mussolini's Italy' in Furlough. Uő (szerk.): *The Sex of Things. Gender and Consumption in Historical Perspective,* University of California Press.

Hamington, Maurice 1995: *Hail Mary? The Struggle for Ultimate Womanhood in Catolicism.* New York – London, Routledge.

Hummel Rozália 2000: *Világszép Tündér Ilona.* (Bevezető: Cséfalvy Pál.) H. n. Tabulas.

Ignazi, Piero, 1994 *L'estrema destra in Europa.* Società editrice il Mulino.

Jelenits István 2000: Minden lehetséges? *Új Ember* (augusztus 20–27., szeptember 3. és 10.).

Jelinek, Jaroslav 1996: *Through Centuries. Her Place in the History of Culture.* New Haven – London, Yale University Press.

Komoróczy Géza 1976: *Sumer és magyar?* (Gyorsuló Idő.) Budapest, Magvető.

Kovács, Mária M. 1994: The Politics of Emancipation in Hungary. In A. Pető és M. Pittaway (szerk.): *Women in History-Women's History: Central and East-European Perspectives.* CEU History Department. Budapest, Working Paper Series, 81–89.

Kovács Róbert 2000: Adjátok vissza a piramisainkat! *Magyar Narancs* (december 7.)

Kristeva, Julia 1987: Stabat Mater. In uő: *Tales of Love.* New York, Columbia University Press, 234–263.

Kubinyi András 1999: Főpapok egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest, Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség Sorozat. (Szerk. Somorjai Ádám.)

McGee Deutsch, Sandra 1999: *Las Derechas. The Extreme Right in Argentina, Brazil and Chile, 1890–1939.* Stanford (Cal.), California University Press.

Miles, Rosalind 2000: Az idő leányai. *Feminizmus és történelem.* Budapest, Balassi.

Ősi szimbólumok. Az anyaság 2000: *Elixir* (május 21–23.).

Paglia, Camille 1990: *Sexual personae. Art and Decadence from Nefretiti to Emily Dickinson.* London, Vintage.

Pahnke, Donate 1995: Religion and Magic in the Modern Cults of the Great Goddess. In U. King (szerk.): *Religion and Gender.* Oxford, Blackwell, 165–177.

Pető Andrea 1994: „As He Saw Her" Gender Politics in Secret Party Reports in Hungary During 1950s. In A. Pető és M. Pittaway (szerk.): *CEU History Department. Working Paper Series No. 1* Budapest, 107–121.

Pető Andrea 1998: *Nőhistóriák. A politizáló nők történetéből.* Budapest, Seneca.

Pető Andrea 2000: Nők és politika. Politikusnők és nagyasszonyok. In Balogh Margit és S. Nagy Katalin (szerk.): *Asszonysorsok a 20. században.* Budapest, BME Szociológia és Kommunikációs Tanszék – Szociális és Családvédelmi Minisztérium Nőképviseleti Titkársága, 221–219.

Pető Andrea é. n.: Abortőrök és „bajba jutott nők" 1952-ben. In Nagy Beáta (szerk.): *Nők a változó társadalomban.* Debrecen, Csokonai. (Megjelenés alatt.)

Roesslhummer, Maria 1999: Politikerinnen in der Freiheitlichen Partei Oesterreichs (FPO). In A. Pető és B. Rásky (szerk.): *Construction and Reconstruction. Women, Family and Politics in Central Europe 1945–1998*. Budapest, CEU The Program on Gender and Culture – Austrian Science and Research Liaison Office, Budapest, OSI Network Women's Program,. 71–93.

Rosenbaum, P., 1975. *Il nouvo fascismo da Salo ad Almirante.* Milan, Feltrinelli.

Seidel, Gill 1998: Righ-Wing Discourse and Power: Exclusion and Resistance. In G. Seidel (szerk.): *The Nature of the Right. A Feminist Analyyses of Order Patterns.* Amsterdam, John Benjamin, 7–17.

Simon András 2000: *A nyolc boldogságról.* H. n. (A szerző kiadása.)

Smith, Bonnie 1998: *A Gender of History.* Cambridge, Harvard University Press.

Szent István Legendája Hartvik püspöktől 1999: Érszegi Géza (szerk.): *Árpád-kori legendák és intelmek. Szentek a magyar középkorból.* (1. kötet.) Budapest, Osiris.

Tóth Sándor 2000: Sión leány. *Új Ember* (szeptember 3.)

Az Úristen üzenete Magyarországnak 2000: Interjú dr. Endrey Antallal. In Kiss Irén és Tábori László: *Krisztus és a Nap.* Budapest, Szent Grál Munkacsoport.

Wagner, Marina 1976: *Alone of Her Sex. The Myth and Cult of Virgin Mary.* Vintage, London.

Zucchinali, M. 1986: *A destra in Italia oggi.* Milan, Sugar.

KOVÁCS ÉVA, KRIZA BORBÁLA ÉS VAJDA JÚLIA

FIATALOK ÉS A JOBBOLDALI RADIKALIZMUS MIÉP-ES ÉLETTÖRTÉNETEK

AZ ESETEK ELÉ

A MIÉP-es fiatalokkal készített narratív életrajzi interjúkat eszmetörténeti és szociálpszichológiai tudásunkra, valamint az európai szélsőjobboldalisággal kapcsolatos ismereteinkre támaszkodva készítettük. Sietünk leszögezni, hogy egyikünk sem ifjúságkutató. Előfeltevéseinket, értelmezéseinket elsősorban a szélsőséges jobboldaliság politikai megjelenési formáinak, továbbá a narratívák szerkezetének elemzésére alapoztuk.

Abból indultunk ki, hogy a politikai azonosság nem pusztán intellektuális vagy racionális politikai döntés – különösen a rasszizmust is magukban foglaló szélsőséges mozgalmak és pártok esetén. Következésképpen a politikai választásoknak is vannak élettörténeti gyökerei, amelyek megfelelő interjús módszer és elemzés után rekonstruálhatók. A szociálpszichológiai szakirodalom gyakran autoriter személyiségképből eredezteti a szélsőséges politikai irányzatok választását.

Narratív interjús módszerünk segítségével az autoriter világ- és személyiségkép – amennyiben a MIÉP-es fiatalokat is jellemzi – kimutatható.

A MIÉP-et és tagságát – a szórványos sajtó- és közvélemény-kutatási elemzések alapján – a többi magyarországi párthoz képest egyfajta rejtőzködés jellemzi. Úgy véltük, amennyiben az interjúzással kapcsolatos bizalmatlanságukat le tudjuk küzdeni, az interjúk alapján e rejtőzködés nyomait és indítékait is feltárhatjuk. Szintén a korábbi elemzések alapján feltételeztük, hogy a MIÉP által kialakított önkép – amelynek fontos eleme a

marginalizáltság, a politikai diskurzusból való kirekesztettség (valós vagy hamis, egyelőre ne firtassuk) érzete – fontos részét kell képezze a felkeresett fiatalok identitásának. Kérdés, hogy a MIÉP-vezetők „identitáspolitikája" milyen belső identitáselemekre, illetve identitásbeli bizonytalanságokra épül.

A MIÉP-re – a szociális demagógián és a rendpártiságon túl, amely időről időre majdnem minden párt sajátja – két téma radikális megjelenítése jellemző: a revizionista, irredenta nacionalizmus és az antiszemitizmus (anticionizmus és propalesztin diskurzus). A politikatudományi és szociológiai elemzések máig nem adtak választ arra a kérdésre, milyen szocializációs utak töltik meg élettel ezt a – két világháború között virulens, a szocializmus évtizedei alatt azonban tabuvá tett és kifakulni látszó – világképet. Ha ez a két téma az interjú élettörténeti részében nem jelent meg, utánkérdezéssel kerestük a választ: vagy Csurka István tüntetéseken és a *Magyar Fórum*ban hangoztatott nézeteikre kérdeztünk rá, vagy – azokat, akik részt vettek a 2001. március 15-i demonstráción – arra kértük, hogy értelmezzék az ott elhangzott beszédet.

Igyekeztünk olyan interjúalanyokat is megszólaltatni, akik a MIÉP verbális nacionalizmusának (és antiszemitizmusának) elvi hivatkozási, illetve célpontjai. Így olyan MIÉP-es fiatalok után is kutattunk, akik a határokon túlról, Erdélyből vagy a Felvidékről származnak, és azt vizsgáltuk, használják-e a kisebbségi lét azon önbemutatási formáit és módjait, amelyekre a párt retorikája épül (például üldöztetés, megkülönböztetés a többségi etnikai csoport által). Továbbá megpróbáltunk olyan MIÉP-szimpatizánsokat is fellelni, akik vállalják zsidó származásukat, ugyanakkor azonosulnak a párt antiszemitizmusával és anticionizmusával. Szerencsénkre: mindkét „típushoz" találtunk valóságos interjúalanyokat.

Hangsúlyozzuk, hogy e tanulmányban interjúinkat csak elsődlegesen dolgoztuk fel. Itt hívjuk fel az olvasó figyelmét arra is, hogy interjúinkat anonimizáltuk. (Egyes életrajzi adatokat – az élettörténet szerkezetének megtartása mellett – megváltoztattunk. Az egyedi szófordulatokat, kifejezéseket átírtuk.)

Senki se keresse tehát a valódi személyeket a szöveg mögött: felesleges erőfeszítés. Nem titkoljuk azt sem, hogy az interjúk olykor erősen felkavartak bennünket. Az együttérzés, a támogató figyelem a fiatalok esetében azzal a nehézséggel járt, hogy olyan szülői és baráti szerepeket kínáltak fel számunkra, melyeket úgy kellett távol tartanunk magunktól, hogy őket ugyanakkor nem zökkentjük ki az elbeszélésből.

Különösen nehéz volt az interjús szituáció akkor, amikor interjúalanyaink nézeteiket velünk mint képzelt ellenséggel/ellenféllel szemben fogalmazták meg. Értelmiségi, egyetemi hallgató interjúalanyainknál az is előfordult, hogy a közös „platformot" mint fiatal értelmiségiekkel kívánták velünk létrehozni.

Általános tapasztalatunk, hogy a megszokott interjús helyzetekhez képest a MIÉP-esek nagyobb azonosulási és elfogadási vágyat mutattak: kutatói „másságunkat" a legkülönfélébb módokon próbálták csökkenteni. Mindazonáltal egy esetben sem néztek MIÉP-eseknek bennünket. A szociológiát, a szociológiai vizsgálatokat ugyanis egy részük baloldali, liberális dolognak, másik részük „sima" beszélgetésnek, néhányan pedig egyszerűen „felszínes", „áltudományos" valaminek tekintették.

Tizenhat interjút készítettünk és kilenc esetet dolgoztunk fel. Az alábbiakban – terjedelmi korlátok miatt – négy esetet mutatunk be: egy gimnazista, egy fiatal felnőtt és két értelmiségi élettörténetét.

A közös jelzőkkel

GYERMEKI ÁRTATLANSÁGGAL

A tizennégy éves Horváth Álmos egy vidéki nagyvárosban él szüleivel. Édesapja vegyészmérnök, édesanyja közgazdász. Álmos sok időt tölt édesapjával: a közös kirándulások során meghitt és komoly beszélgetések zajlanak apa és fia között, a történelem és a politika a fő téma. Az édesapa Álmost katolikus hittanórára íratja be, a vallás így egyre fontosabbá válik a fiú életében.

Az iskolában Álmos kedvenc tantárgya a történelem, különösen a huszadik század érdekli. Hetedik osztályban iskolaújságot szerkeszt és előfizet a *Magyar Fórum*ra, majd elhatározza, hogy megkeresi a helyi MIÉP-szervezetet. Édesanyja eleinte félti, édesapjának azonban nincs kifogása ellene. A fiú tehát tizennégy évesen csatlakozik a párthoz. Álmos egy katolikus gimnáziumban tanul majd tovább, és jogász vagy politikus szeretne lenni.

Álmos élettörténete természetesen rövidke, hiszen mindössze tizennégy éves. Meglepetésünkre azonban mind fellépése, mind beszédkészsége felülmúlja a korosztályabeliekét – hosszan és választékosan beszél, és szívesen számol be élményeiről. Kiegyensúlyozott, hagyományos szerkezetű értelmiségi családban él, ahol az apának rendkívül nagy szerepe van fia világlátásának formálásában, az anya viszont kirekesztődik az apa és fia közötti bizalmas kapcsolatból. Míg az apa döntő mértékben befolyásolja Álmos politikai szocializációját, az édesanyának, aki szintén értelmiségi, de „nem foglalkozik politikával", csupán a hagyományos óvó-féltő szerep jut. A biográfiából az látszik, hogy Álmosnak a pártba való belépése egyenes következménye az apai nevelésnek: az apja mintha a fiában akarná megvalósítani saját közösségi-politikai ambícióit is. Álmos még csak most lép a nagykamasz korba, így korántsem tudható, hogy a maga felnőttidentitásának kialakításakor nem vesz-e gyökeres fordulatot az élete, épp a tradicionális és autoriter apa ellen lázadva.

Álmos teljes interjús szövege közvetve az apai autoritás és általában az autoritás dicsérete, és a történelem iránti romantikus rajongás. Álmos „jó" gyermek: anyjával és apjával is meghitt, szerető viszonyban él, anyja nem gátolja politikai érését, apja pedig kifejezetten támogatja, sőt egyengeti. A bensőséges apa-fiú kapcsolatban az apa lépésről lépésre avatja felnőtté a fiút, sőt ennek ritualizált kereteit is kialakítja:

ÁLMOS: *Úgy kezdődött, hogy édesapámat kérdezgettem különböző történelmi korokról, ő is érdeklődő, és jóval többet tudott, mint én, és így sokat, órákat beszélgettem vele, édesanyámmal kevésbé, mert őt nem érdekelte annyira ez a kérdés, és aztán ugyanúgy a politikával -- édesapámmal sokat beszélgetek még a mai napig is, sok*

mindenben a tanácsát kérem, elmélyülünk egy-egy dologban, kérdésben, és akkor ővele megvitatom a dolgokat.[67]

KÉRDEZŐ: *Felidéznél egy ilyen beszélgetést az édesapáddal?*

ÁLMOS: *Most, nem is olyan régen, igen, bár az nem volt hosszú beszélgetés --- általában úgy szokott lenni, hogy kijárunk a Sági-erdőbe kirándulni, választunk egy tisztást, ahonnét szép a kilátás, és akkor ott beszélgetünk. Most például a Bárdossy perújrafelvételéről beszélgettem vele, ő --- nem annyira ismertem a kérdést, bár foglalkoztam a korral sokat, de Bárdossy személyével nem igazán, és akkor arról beszélgettem egy olyan órát, talán, körülbelül.*

KÉRDEZŐ: *És akkor miről volt szó?*

ÁLMOS: *Hát, megkérdeztem, hogy szerinte Bárdossy bűnös-e. És ő erre --- nekem egy nagyon összetett választ adott. Elmondta azt -- elmondta hogy mi történt, akkor a kassai bombázásról beszélt nekem, és akkor tulajdonképpen egy olyan véleménnyel -- véleményt mondott róla, ami -- amivel ő sem válaszolt a kérdésre. Tehát ő sem tudja eldönteni, ez egy nagyon összetett kérdés. Mint például a Teleki-öngyilkosság, meggyilkolták satöbbi.*

Az apa ezekkel a beszélgetésekkel megadta Álmos politikai érdeklődésének irányát. A fiú a MIÉP ifjúsági szervezetébe kerülve immár másokkal, korban hozzá közelebb állókkal is rendszeresen megvitathatja azokat a dolgokat, amelyekről otthon addig csak az édesapjával beszélgetett. Ezzel megtalálja a kortárscsoportot is, amelyben feloldódhat, s ahol az otthonról kapott szemlélet is megerősítést nyer. Álmos életkorának megfelelően rajong bizonyos eszmékért, és még feltétel nélkül lojális a szüleihez is.

ÁLMOS: *Szerintem nem is az, mert - nem az én --- dolgom - meg túl - ebbe nem igazán szólhatok bele, de szerintem a neveléssel van a probléma. Tehát nem hiszem azt, hogy megkapták volna azt a - azt a nevelést, ami szükséges ahhoz, hogy meg tudják érteni annak a jelentőségét, hogy mi az magyarnak lenni és milyen múltat tudhatunk magunkénak és hogy ezért a földért --- apáink vére hullt. És ez az, ami - és ez az, ami szerintem óriási szégyen. Ha például ezt mondjuk Szent István tudná, hogy majd egy*

67. Az interjúkat szó szerint – a szleng- és argószavakkal, a szüneteket (a szünet hosszával arányos mennyiségben [-] és a sóhajokat (öh, ő, hm [stb.]) is jelölve gépeltük le és így is közöljük, zárójelbe téve a metakommunikációra utaló megjegyzéseket is, például (:hangosan:), (:nevet:). Emellett azt is jelöltük, ha az interjúalanyunk egy szót elharapott, félbehagyott (például ak- [ilyenkor a félbehagyott szó után, vele egybeírva kötőjelet tettünk]).

ekkora országnak, a lakosságnak a fele nem foglalkozik ezekkel a kérdésekkel és lemagyarkodózza ezt a témát, akkor megfordulna a sírjában. Szóval --- szerintem a neveléssel van probléma. De hát magával akár a társadalommal is lehet, és ez már kapcsolódik a szociológiához is, hogy szerintem otthon, az otthoni környezetben nem képesek a szülők úgy megállni a helyüket a sok munka miatt. Például vegyük az alapesetet. Családapa, családanya hazaér ötre, hatra, hétre - ki tudja. Mindenkinél máshogy. És akkor fáradt. Éhes. Nem azzal foglalkozik, hogy esetleg megkérdezze, mi volt az iskolában. Nem azzal foglalkozik, hogy --- a - fiának --- a lányának bármit is meséljen (:hangosabban:) vagy beszélgessen vele, hanem inkább már lefeküdne, tévét néz. Bár az én szüleim is dolgoznak nagyon keményen, ennek ellenére édesapám bizonyos, idézőjelbe téve a tévénéző, idejét általában rám áldozza és rám áldozta eddig is. És édesanyám is sokszor, amikor beszélni akartam vele, és ez az, ami hozzásegített ahhoz, hogy én eljussak egy ilyen szintre, ilyen gondolkodásra. Mindenféleképpen azért a gyereket nem lehet hibáztatni, mert ha ő nem hallja ezt, nem tudja ezt, nem tudja átérezni, nincsenek olyan komoly érzései ezzel kapcsolatban.

Álmost valószínűleg nem elégíti ki saját osztályközössége, érettebb társainál. Úgy érzi, komoly témákról apján kívül csak a MIÉP-esekkel tud beszélgetni. A helyi MIÉP-es fiatalokban azonban már nemcsak szellemi közösséget talál, hanem a szabadidő eltöltésének más formáit is: a politikai programok mellett együtt járnak kirándulni, focizni. „Párttársai" által megerősítve újra az egyházhoz fordul, együtt járnak misékre, zarándokutakra is.

Álmosnak a világról alkotott mai képében számos referencia meghatározó. A magyarságtudat mellett a magyar történelem bizonyos korszakai, elsősorban a huszadik századi diktatórikus eszmék tettek mély benyomást rá. A kommunizmusban az egyenlőséget, a hitleri nácizmusban pedig az erőskezű vezetőt, a győzni akarást látja követendőnek:

ÁLMOS: *Itt tulajdonképpen nem magára a kommunista diktatúrára gondolok, inkább az alapjai, a Marx-féle alapok, ami ugye sok mindenben eltér, sőt szinte alapjaiban véve más, mint a megvalósított. Én általában nemcsak azzal foglalkozom, amit megvalósítottak eddig a diktatúrából, hanem azzal is, amivel elviekben elindult. Tehát főként az elveket tekintem, így például a kommunizmus megvalósítását tartom negatívnak a kommunizmusban, de egyébként, mondom, engem ez a nagy, magas fokú egyenlőség fogott meg nagyon abban az eszmerendszerben, ami szerintem egyébként megvalósíthatatlan, de mindenféleképpen pozitív dolog. A hitleri diktatúrában és főleg a hitleri eszmerendszerben ez a hatalmas összetartása fogott meg a németek között, amit ugyebár Adolf Hitler hirdetett, ez az önbizalom, ez a győzni akarás, és a negatívumai ---- ezek a világhatalmi törekvések ---- amik tulajdonképpen a pozitívumok és negatívumok --- ilyen téren összefüggenek és negatívumnak tartom a- a- a- --- hát a hatalmas emberirtást, de szerintem ha bárki elolvassa egy bármilyen eszmerendszer alapjait, amit akár elítél, akár jónak tart, akkor arról nem lehet egyértelműen kijelenteni azt, hogy ez jó, rossz -- tehát nagyon összetett. Ilyenekkel foglalkozgattam még az utóbbi években. Még fiatalon kezdtem el ezzel foglalkozni.*

Álmos rajongása az autoriter értékek iránt is erős. Szintén történelmi példákkal illusztrálja, mit ért renden, biztonságon és erős hatalmon:

ÁLMOS: *Ha megnézzük László királyunkat, ott egy tyúkért már akasztottak. Ez nem azt mondom, hogy jó, csak gondolom, fegyelem volt a lakosság köreiben, és megvolt a törvénytisztelet. Vagy Horthy Miklós idején a csendőrség, a magyar királyság csendőrsége: egy faluban két csendőr volt, mindenki tisztelte őket. Rendet tudtak tenni, biztonságban érezték magukat a polgárok. Nyolcszáz forintért nem szúrt le senki egy öreg nénit az utcán, mert megbűnhődött keményen érte, tehát, úgy értem, hogy rendre van szükség arra, hogy minden egyes polgár, legyen az bárki, kimehessen az utcára és -- és ne- ne féljen. Meg teszem azt, nyolcadik kerület. Az ilyen különböző bandák -- lopnak. És nem mehet az ember végig biztonságosan az utcán anélkül, hogy ne féljen, hogy --- én most - nem azt mondom, hogy félek, csak hogy nincs biztonság az utcákon. Biztonságra van szükség arra, hogy képviseljék a- az országunk érdekeit. Arra van szükség. És hogy megmaradjon ez az ország.*

Álmos többször kiemeli, mennyire fontosnak tartja, hogy Magyarország erős ország legyen. Az erős országról Mátyás király Magyarországa, az 1920 előtti történelmi Magyarország, az erős hadsereg, az erős gazdaság (mint amilyen az amerikai), a kultúra, a nevelés jut eszébe. Ez utóbbira a leventéket hozza fel példának:

ÁLMOS: *Ismét a nevelésre térnék vissza. Horthy-rendszer, húszas-harmincas évek, leventemozgalom. Én nem azt mondom, hogy hogy nincs negatív oldala, hogy a fiatal gyerekeket kemény fizikai kiképzéseknek vetették alá és tömték a fejüket ilyen revíziós*

nótákkal satöbbi. De azok az emberek, akik közülük még ma is élnek, és ismerek ilyet, jobban meg tudják becsülni ezt az országot, mint az, aki akkoriban nem élt és nem élte át ezt. És igenis szükséges, hogy fiatalkorban mindenki megkapja az egészséges nevelést mind szellemileg, mind fizikailag, hogy a későbbiekben megállhassa a helyét. Nézzük meg, mennyi öngyilkosságot - mennyi öngyilkosság van -- a mai világban. Mennyi probléma! És nem hiszem, hogy akkoriban mindez előfordult. A másik pedig az, hogy tényleg megtanulták azt, hogy mit jelent magyarnak lenni. Hogyha túl sokat is hallották, de megtanulták.

Álmos tudásszomját és a határozott erkölcsi normák iránti vágyát jó ideig kielégítette a konzervatív apai nevelés. Radikalizálódását azonban a szerető család megosztottan követte: anyja aggodalommal, apja támogató figyelemmel. A keresztény értelmiségi házaspár talán saját egykori és mai politikai passzivitását „dolgozza le" azzal, hogy fiúk politikai választását végül minden nagyobb gond nélkül támogatja. Álmos szövegéből úgy tűnik, arra mindenképpen megtanították, hogy szerényen és szalonképesen fogalmazza meg nézeteit, ne általánosítson túl korán. Ezzel persze a fiú kezébe adták a relativizálás politikai eszközét is. Álmos politikusnak, illetve jogásznak készül...

A LEGKISEBB KIRÁLYFI

Péter az 1970-es évek közepén született egy vidéki városban, anyja szakmunkás, apja kertészmérnök. A szocialista Magyarországon az apának az egyetemi évek alatt voltak konfliktusai, de azután beilleszkedtek, középszinten, de gond nélkül megéltek. Péternek egy két évvel fiatalabb húga és egy több mint tíz évvel fiatalabb öccse van. A nagyszülők gyakorló katolikusok, a szülők viszont teljesen vallástalanok. Az apa munkahelyváltozásai miatt a család Péter gyerekkorában egyik városból a másikba költözött. Hogy e sok munkahelyváltoztatás mögött mi áll, nem tudjuk. Elképzelhető, hogy a férfi az egyetem utáni időkben is szókimondása miatt került

konfliktusokba. Ugyanakkor az akkori viszonyokhoz mérten jól éltek, rendszeresen utaztak, főként a környező szocialista országokba.

A gyerek Péternek nehéz a sok váltás, hiába, hogy látszatra kiegyensúlyozott, jó kedélyű gyerek, aki beilleszkedik minden közösségbe, aktívan vesz rész közösségi programokban, szakkörökbe jár. Fájdalmas emléke, amikor az egyik költözés után a régi iskolából vagy harminc gyerektől kap levelet: úgy éli meg, elszakították barátaitól.

Általános iskolás évei végén még magányosabbá válik a családjában. A szülei vállalkozásba kezdenek, így a családi utazások is megszűnnek – Péter úgy érezheti, senkinek nincs rá szüksége. Apját összeférhetetlen embernek tartja, anyjáról pedig csak annyit árul el, mi a foglalkozása, többet még rákérdezésre sem. Talán ez a gyökértelenség és magányosság viszi a vallás felé: Tizenhárom évesen szerzetesnek készül. Középiskolába kerülve belép az akkor szerveződő cserkészmozgalomba, ahol hamar őrsvezetővé lesz. Élete középpontja többé már nem a család: reggelenként misére jár, fiatal papokkal barátkozik, délutánonként a cserkészőrsben a trianoni békeszerződés problémáiról vitáznak.

A középiskola befejezése után történelem szakra felvételizik, de nem veszik fel. Önálló vállalkozásba kezd, majd a következő évben egy egyházi felsőoktatási intézménybe jelentkezik, ahová be is jut. Két éve végzett, jelenleg nevelőtanár egy otthonban, ahol fogyatékos gyerekek élnek. Az egyetem elvégzése után megnősült, egy gyerekük született.

A jobboldali eszmékkel középiskolásként, a cserkészmozgalmon keresztül került kapcsolatba. Ugyanakkor, mint látni fogjuk, az apa is ilyen irányban politizál. Péter pártválasztása azonban mégsem magyarázható közvetlenül a családi háttérrel, az azzal való azonosulással. Az interjús szöveget elemezve az a benyomásunk, hogy a vallás, a cserkészet és a sport is menekülés: úgy érzi, hogy elhanyagolják. Ráadásul mindezek olyan kitűnési lehetőséget adnak, amelyet a családban nem kap meg, otthon úgysem veszik őt észre.

PÉTER: *Végül is ilyen aktív katolikus vagyok, ilyen aktív katolikus emberként, fiatalként mocorogtam Gyöngyösön ----- öh aztán cserkész is lettem, amint lehetett, minél*

hamarabb őrsvezető is lettem, teljesen beindultam ettől a dologtól ------ öh és aztán továbbra is folytatódott ez a sokszínű élet --- középiskolás korban --- öh --- talán annyit --- mert otthon nem kaptam már annyi - ilyen nem tudom mit - nem tudom, mit nem kaptam -- ilyen odafigyelést nem kaptam -- mert a szüleim vállalkozók lettek. Kerttervezéssel, kertépítéssel foglalkoztak --- talán elsőként Gyöngyösön --- és öh elég jól ment a dolog - és öh aztán egyre -- amikor jól mennek a dolgok, akkor az ember nem nagyon tud pihenni --- vagy nem akar azért, hogy még több pénz legyen, és persze azt mondja, hogy a családért küzd, aztán közben nem jut idő a gyerekekre --- öh A lényeg az, hogy amikor kezdtünk pénzesebbek lenni, akkor már nem nyaraltunk --- és nem jutott annyi idő a gyerekekre és talán ebben ---, ettől is támadt annyira kedvem egyéb elfoglaltságokat keresni a családon kívül. Mondom, cserkészkedtem, hittanra jártam, elkezdtem sportolni, öttusázni --- És ez teljesen jó volt --- edzőtáborok meg egy olyan közösség, ahol vidám emberek voltak, mindenféle --- öh gondolkodású és végzettségű ember -- barátaim voltak --- ott szintén nagyon szerettek engem mindenhol.

Péter szülői figyelem megvonását a rendszerváltás, a kapitalizálódás, a szülők vállalkozása számlájára írja, talán azért, hogy a szülőket megvédje saját dühével szemben, s ez mindenfajta szociális demagógiára is fogékonnyá teszi.

PÉTER: *Az általános iskolából mindenféle jó élményem van --- a gyermekkoromról, a szüleimmel mentünk öh --- ilyen szocialista táborhoz tartozó --- országba kirándulni, ami elég elérhető volt még akkor, hát Trabanttal mentünk, Lengyelországba, az* NDK*-ba, Csehszlovákiába mentünk sátorozni és teljesen jó volt az áldott -- ilyen nem is tudom, hogy mondjam - békeidők, amikor a kispénzű embereknek is volt módjuk arra, hogy elmenjenek ide-oda - és -- szóval akkor még volt ideje a családomnak rám meg egymásra, bezzeg nyolcvankilenc után, amikor lehetett vállalkozni, ez már egyébként a középiskolás időkhöz tartozik, akkor aztán elkezdtek vállalkozni a szüleim és ez rányomta a bélyegét a családi dolgokra --- A törikönyvekből mindig a csatákat néztem és a forradalmakat (:nevet:) és aztán a cserkészromantika és a hadijátékok, és ilyesmiken keresztül --- továbbra is vonzottak az olyan dolgok, hogy megmozdul a nép és mit csinál. És öh ha úgy gondoltam bármikor, hogy ilyen jó dolog érdekében mozdulnak meg a --- hát a tömeg, az teljesen jó --- és öh vagy az élére kell állni, vagy be kell állni az ilyen dologba --- és öh mint cserkészvezető is próbáltam valamit csinálni azzal, hogy vezettem a fiúkat. És -- ez olyan dolgok felé vezet, amiket én úgy ismertem meg, hogy ezek jók és hasznosak --- és felemeli az embert, ha az életét olyan dolgokra*

adja, nagy és szent dolgokra. Persze továbbra is megmaradtam ilyen nem túl földhözragadt embernek a középiskolában is --- Lehet, hogy azért is, mert mindent megkaptam otthon ------ öh ------ a személyes kapcsolaton kívül öh -----

A történelmi érdeklődés tehát egyrészt a csaták, a cserkészromantika iránti vonzalomban jelenik meg, másrészt mindezt a családra panaszkodva meséli: mintha Péter az őt elhanyagoló, vélhetően agresszív apa elleni indulatait fordítaná át a harci cselekmények iránti érdeklődésbe. Ugyanakkor akárcsak az apja, belép az MDF-be, később pedig átlép a MIÉP-be is. Politizálása révén azonosul az agresszorral, csökkentve ezáltal a pszichés terhet, amelyet a családi légkör, az abban való felnövekvés ró rá. Ezt az interpretációt erősíti az interjú folytatása is:

PÉTER: *Már a cserkészeten keresztül is ilyen trianoni témával meg ilyenekkel foglalkoztam, és --- érdekelt a kisebbségi kérdés -- főleg a közép-európai térségben, de úgy általában is mindenhol a világban az elnyomott kis népeket nagyon-nagyon szeretem --- hát, nem is tudom, hát ahogy a népmesékben a legkisebb királyfi vagy a legkisebb testvér, a- a- akihez remények fűződnek, és öh a nép mindig azoktól várja a megváltást, nem a megváltást, hanem a mit --- hát a --- ők, ők, ővelük szimpatizál, a legkisebb, legszánalmasabb szereplővel egy mesében, ugyanúgy én is --- általában a kis elnyomott népek mellett vagyok. És főleg, ha a szabadságért meg ilyen nagy dolgokért harcolnak, amik, amik számomra is szenteknek tűnnek öh --- azokkal én is úgy szimpatizálok, olyan, hogy --- hát főleg olyanokkal persze, akik nem feltétlenül véres eszközökkel harcolnak, nem, nem annyira a baszkokkal, de, de --- mondjuk, a --- nem tudom, kikkel --- az írekkel, egy picit a baszkokkal is persze, csecsenekkel (:nevet:), a horvátokkal, amikor harcoltak a hazájukért, a szlovénokkal, szóval ilyenekkel szimpatizálok -- de akár a többiekkel is ------ mindegy, hogy melyik oldal népszerűsíti éppen ezeket a dolgokat ------ öh ---- hát mert úgy gondolom, hogy, hogy mindenkinek joga van szabadságban élni, egy nemzetnek nincs joga elnyomni a másik nemzetet.*

Péter az elnyomottakkal – a legkisebb királyfival – azonosul, s erre alapozza politikai nézeteit is. Saját otthoni „szabadságharcát" a nemzetek szabadságharcában vívná meg.

PÉTER: *Egyre-egyre konkrétabb formát öltöttek a --- a nézeteim is azáltal, hogy egyre többet olvastam, újságokat is elkezdtem olvasni --- öh ----------- aztán --------- ----- aztán --- valahogy eltelt a középiskola, nagyon jól és boldogan öh Lehet, hogy túl optimista ember vagyok és és és öh ---- ezért ilyen negatív dolgokat nem annyira említenék --- nem, nem is nagyon szoktam említeni negatív dolgokat öh --- hát nem az, hogy soha, de a pozitív és építő jellegű dolgokra szeretem helyezni a hangsúlyt --- öh --------- szóval lehet, hogy túl optimista ember vagyok és túl reménykedő és és hogy Magyarország tekintetében is --- igenis van --- és lehet felemelkedni.*

Ekkora már rátalált a MIÉP-re mint olyan politikai pártra, ahol együtt lehet a többi frusztrált „legkisebb királyfival". S miközben lelkesen plakátol a MIÉP-nek, Illés-koncertekre is jár. Mindez azt a benyomásunkat erősíti, hogy Péterben mindennél erősebb a kitűnni vágyás. Ugyanakkor a valahová tartozás vágya és a Péter által képviselt ideológia saját érzelmi életének feldolgozása – s ennyiben nem is feltétlenül konzisztens.

PÉTER: -- *akkor még elég fiatal voltam kilencvenben kamaszként --- talán --- talán nemtom, ekkor a legfogékonyabb az ember az ilyen romantikus, nagy eszmeiséggel rendelkező dolgok iránt. A lényeg az, hogy mondom, ez később is --- és aztán már a MIÉP-nek kampányoltam, amikor nagyon kevés százalékot ért el Gyöngyösön, de, de -- nemtom, valahogy úgy éreztem, hogy az árral szemben is kell ezt csinálni --- és persze közben cserkészkedem -------- öh ----------- és valahogy ez teljesen belefért nekem a magyarságomba.*

A felnőtt Péter, aki a középiskola elvégzése után végül az egyik keresztény felsőoktatási intézmény hallgatója lett, a jelen perspektívájából már érzékeli, hogy a MIÉP mégsem csak azt a lelkesült szabadságvágyat jelenti, amelyet ő megfogalmazott, ezért az interjúnak ezen a pontján magyarázkodni kezd:

PÉTER: *Nem vagyok --- most ilyen vádakat próbálok mondani --- micsoda --- fasiszta --- öh ---------- nem is tudom mi, ilyen idegengyűlölő ember --- öh --- és asszem, próbálok normális keresztény emberként viselkedni, aki természetesen nem csinál --- én, én --- Aki nem a magyarság érdekeit szolgálja, az, az --- az persze az - vagy, vagy valamilyen módon kiárusít bizonyos dolgokat, azt meg kell büntetni igazságosan, de nem követelem senkinek a fejét --- legalábbis nem mindenáron (:nevet:) ---*

Most, hogy már elmagyarázta, hogy nem idegengyűlölő, Péter áttérhet a „karrierjére". Elmeséli, hogy először nem vették fel az egyetemre s vállalkozóvá lett, aminek kapcsán újra megtapasztalta a szülői figyelem elvesztését. Egy elkezdett, de be nem fejezett mondatból derül ki, hogy számított volna apja segítségére, de nem kapta meg. Majd arról számol be, felmerült, hogy pap legyen, de *„szerettem szerelmes lenni"*, mondja, s máris áttér a férfiasság, katonaság, hatalom témájára:

PÉTER: *Szerettem szerelmes lenni --- és öh - és öh --- és aztán szerelmes is voltam --- sokszor, és, és - középiskolában ----------- öh --- és ez jó volt és szép volt. Így sem értek túl nagy csalódások, ahogy a családban sem értek túl nagy csalódások --- az életben --- öh katona voltam --- egy évet, ami elég érdekes volt --- abból a szempontból, hogy olyan emberek között voltam, akik nem gimnáziumot végeztek, és majdnem én voltam az egyedüli ---- aki írni-olvasni tudott, és én lettem az írnok, ami mindenféle kiváltsággal jár -- és egy picit ott az ember a hatalmat érezte, hogy milyen érzés --- de --- mondjuk elég sokszor, nem mint hatalommal rendelkező ember, hanem mint a többieknek segítő ember --- tevékenykedtem inkább --- vagy a javukra csaltam (:nevet:), amennyire lehetett -- öh hát katona voltam, nagyon szerettem a kiképzést, a katonás dolgokat így szeretem --- az ilyen, ilyen, ilyen --- van még most is terepszínű ruhám, szeretek számháborúzni, szeretek csapatban tevékenykedni ---*

Péterben tehát felmerült, hogy papként elmenekülhet attól a világtól, ahol folyamatosan csalódások érték, ahol nem kapott kellő szeretetet, s a vallásban vigasztalódhatna. Aztán mégis a világi szeretetet keresi, és inkább szerelmes lesz, frusztrációja ellen pedig a hatalom érzésével próbál védekezni. A családból hozott önbizalomhiánytól mégsem sikerül megszabadulnia:

PÉTER: *Szóval nagy élvezettel vetettem bele magamat a tudományok világába ------ bár az első vizsgámon megbuktam logikából ---, de azért remélem, tudok logikusan gondolkodni. Aztán végül is átmentem - ez is azt bizonyítja persze --- szóval ---*

Péter tehát, mint láthattuk, a családban érzett magányossága okán különböző transzcendens hitekben, majd az ezekhez kapcsolódó közösségekben keresett támaszt. A kisgyermekkori vallásosság egyrészt az istenhit révén adhatott neki vigaszt, másrészt a fiatal papok szeretete valamit enyhíthetett az apahiány érzetén. A cserkészközösség emellett még pozícióval, ranggal, a kiemelkedés lehetőségével is megajándékozta, ugyanakkor a Trianon-ideológia egy újabb olyan transzcendens eszmét is jelentett számára, amelybe „legkisebb fiúként", örök megalázottként belekapaszkodhatott. A MIÉP eszmerendszere pedig még a saját, a szülői elhanyagolást igazoló szociális demagógiájára, a kisembernek a kapitalizmus viszonyai közötti rossz sorsára való rájátszással is vonzóvá válhatott számára.

Mindazonáltal a fiatal felnőtt Péter nem biztos, hogy megmarad ezeknél az értékeknél. Minden korábbi nehézség ellenére nemcsak bekerült az egyetemre, hanem el is végezte, tanári állást is kapott, s feleségében talán támaszra is lelt. A fogyatékos gyerekekkel való foglalkozásban valami olyasmit él meg, amit korábban talán sohasem.

PÉTER: *A politikával valamilyen szinten mindenkinek kell foglalkozni, de hát mindenki úgy él, ahogy akar --- nekem valahogy a felelősségérzetem nem engedi -- hogy csak négyévente foglalkozzam azzal, hogy valamelyik párt mit mond. --- Mindenkinek szíve-joga, hogy mivel foglalkozik --- Sajnos elég sok ember van olyan helyzetben, hogy csak azzal tud foglalkozni, hogy éjjel-nappal hajtson --- és nem tud olvasni egy betűt sem, és nem jut ideje a családjára -- De ezek majd változnak, reméljük, idővel, maradjunk az optimizmusnál --- öh Szóval már nem cserkészkedem annyira öh tanár vagyok, nevelőtanár egy fogyatékos óvodás otthonban. Nagyon érdekes dolog, egy teljesen váratlan fordulat --- nem is fordulat, hanem valami olyan út, ami - amire nem is gondoltam soha, hogy valaha én fogyatékos gyerekekkel leszek --- Hát lehet, hogy hátborzongató dolognak találtam volna --- nem mintha előítélettel lennék, de nem is tudom, picit undorral fordultam az ilyen emberek felé --- illetve nem undorral, nem tudtam megérteni, hogy lehet valaki ilyen --- A lényeg az, hogy, hogy öh --- amikor munkát kerestem, itt volt ez a nevelőintézet közel --- és nem sokat teketóriáztam, úgy láttam, hogy az igazgató örömmel fogad, jó, hát akkor itt leszek. Egy suliba mentem még el, ahol tanakodtak, hogy pedagógiai végzettséget ad-e az én hittanári végzettségem vagy nem --- Úgy gondoltam akkor, hogy eljövök ebbe a nevelőotthonba és kész --- Most már lassan egy tanév végén vagyunk lassan, és öh és hát én magam is egy*

csomót változtam, amíg ilyen gyerekekkel foglalkoztam ---- öh --- Hát valamennyire az ilyen keresztény lelkületem is segít ebben, hogy öh ne, ne elvárásaim legyenek, hanem próbáljam megérteni őket -- és valahogy beléhelyezni magam a helyzetükbe, hogy picit így saját gyerekkoromat is felidézzem, hogy én milyen voltam, és --- ne rójak fel nekik olyanokat, amiket én is megcsináltam -- Ne úgy, hogy most büntessek vagy hogy --- meg nincs is értelme persze a büntetésnek olyan gyereknél, aki fel sem fogja, hogy miért kapja --- Olyan dolgokat csinálok, amit ők szeretnek. Főleg sportolunk és játszunk és olyan dolgokat csinálunk, ami tényleg építi őket vagy én azt hiszem, hogy építi őket, meg élvezik. --- Elmegyünk ide-oda a városba, kirándulni meg ilyesmi. Szóval inkább szabadidős dolgokat csinálunk, és közben én is sportolhatok, és ezt teljesen élvezem, hogy nem túl sokat kell dolgozni és pénzt is kap az ember érte --- öh és még sportolhatok is --- versenyre járunk a gyerekekkel. Ez teljesen jó.

Bár ez, az interjút lezáró szövegrész a politikai elköteleződés melletti érveléssel indul, Péter hirtelen munkájára vált. Arra, hogy megtalálta a helyét a fogyatékos otthonban, ahol szeretettel fogadták, s ahol talán a gondozott gyerekekkel való azonosuláson keresztül valamennyire fel tudja dolgozni saját elhanyagoltságélményét is.

MIÉP-SZERELEM

Erzsébet 1975-ben született Budapesten, kisiparos családban. Apja maszek cipész, anyja pedig virágkötő volt már a rendszerváltás előtt is. Ezt folytatják 1990 után betéti társasági formában, biztos kisegzisztenciát teremtve maguknak. Négy kisebb testvére van, két lány és két fiú. Apai nagyapja lengyel menekültként került Magyarországra, apja azonban már nem tanult meg lengyelül, Erzsébet – noha lengyel vezetékneve van – csak néhány éve ismerte meg az apai felmenők történetét, amikor egy lengyel rokonuk felkereste őket. Anyja családja a két világháború között került Szerbiából Budapestre, és egy budai faluban vendéglőt nyitott. A nagyszülők még szerbül beszéltek egymás között. Szülei sem származásukat, sem vallásukat nem ápolták, a gyerekek is így nőttek fel.

Erzsébetet már korán megragadja a magyar irodalom, kiskorától szavalóversenyeken, irodalmi vetélkedőkön szerepel. tizenhét évesen jelentkezik egy belvárosi butik álláshirdetésére. A gimnázium mellett délutánonként ott dolgozik, így anyagilag függetlenedik szüleitől. Egy pesti gimnázium színjátszó körének tagjaként szép sikereket ér el. Tanárai arra buzdítják, jelentkezzen a Színművészeti Főiskolára, ő azonban az ELTE magyar–történelem szakára nyújtja be felvételi kérelmét. A felvételi Erzsébetnek először nem sikerül, így egy évet főállásban a butik alkalmazottjaként tölt el, közben párhuzamosan beiratkozik az egyik „pénzes" újságírótanfolyamra is.

Másodszorra felveszik az egyetemre. Még két évig dolgozik a butikban, saját lakást vesz és elköltözik a szüleitől. A kerületi kábeltévé szerkesztői állást hirdet: Erzsébet otthagyja a butikot, s az egyetem mellett televíziózik. Az egyetem elvégzése után az egyik kereskedelmi tévétársasághoz szegődik el segédszerkesztőnek. Beiratkozik az egyik *business schoolba* is. Itt ismeri meg férjét, mint meghívott előadót, aki jelentős szerepet játszik a MIÉP szellemi hátországában. A televíziónál két év után sem kap „komoly" feladatot, ezért aztán otthagyja, és egy izraeli kozmetikai cégnél vállal termékmenedzseri munkát. Két évvel ezelőtt egy MIÉP-es laphoz hívják a kulturális rovat szerkesztésére. Elvállalja a munkát és azóta is ott dolgozik.

Erzsébet elbeszélt élettörténetének két legfontosabb mozgatórugója a szuverén önmegvalósítás és a magyar kultúra szeretete. Így aztán korai gyerekkorából sem idéz fel emlékeket és a családról sem mesél. Minden felelevenített története az egyéni szerepek megtalálásáról és sikeres megformálásáról, a puritanizmusról és a munkaszeretetről tudósít. A nagyjából kronologikus rendet követő főnarratívában is csak az új állás betöltésekor kerül elő a MIÉP-es lap. Mivel ezen az állásán kívül mindegyiket hirdetések és „véletlenek" – s nem kapcsolatai – révén találja, az a benyomásunk, hogy a MIÉP közelébe is valójában „szakmai", előmeneteli okokból kerül: az is egy izgalmas feladat számára.

Az interjúban alig beszél férjéről, megismerkedésükről és kapcsolatukról: arról a személyről tehát, akin keresztül a MIÉP-hez került.

A főnarratíva alaposabb elemzésével azonban kiviláglik, hogy szuverén önmegvalósítása több esetben is kudarcokkal párosult: mind az izraeli kozmetikai cégnél, mind a kereskedelmi csatornánál úgy élte meg, hogy kizsákmányolják és ellehetetlenítik a továbblépést, ezt azonban még „emberi dologként" e szakmák természetes velejárójaként mutatja be.

ERZSÉBET: *A tévénél egyszerűen elegem lett ebből az állandó bizonytalanságból --- ott sosem tudtad, hogy mennyi a fizetésed. Tehát teljesen emberi dolgokat mondok most. Nem tudtad soha, hogy mennyi a fizetésed, mert ahány riportot csináltál, annyiszor kaptál ikszezer forintot. Ami egy jó összeg, de amennyi munka van benne, ahhoz képest az semmi. Tehát ha tudtál csinálni minden hónapban négy anyagot, akkor az nagyon jó volt. De ez nem valószínű, hogy így volt -- Tehát rengeteg munkád volt abban, hogy fölhajtsál témákat, és aztán a végén meg lehet, hogy nem lett belőle semmi. Szóval énnekem ebből lett elegem, és mondom, hogy láttam, hogy előrelépési lehetőség az nincsen. Tehát ezen a szinten itt megragadok, nem keresek annyit, hogy tudjak félretenni, annyit kerestem, hogy éppen elég volt -- mindenhonnan úgy jöttem el, hogy akármikor, hogyha szeretnék, akkor visszamehetnék. Onnan úgy jöttem el, hogy bementem, és akkor mondtam, hogy -- de már többször mondtam, hogy én ezt szeretném abbahagyni, és nem hagyták. Mondták, hogy ne, mert most ez lesz meg az lesz, meg ilyen lesz meg olyan lesz, és nem történt semmi jó, és akkor végül is eldöntöttem, bementem és mondtam a főszerkesztőnek, hogy én most ezt abba szeretném hagyni, és tényleg ez komoly elhatározás, és nem szeretném tovább folytatni. És ott nem volt olyan probléma, hogyha én eljövök, akkor ott bármi is összeomlik, mert hát volt rajtam kívül vagy öt riporter, tehát azt úgy tudtam otthagyni, hogy jó, oké, utána bementem, elköszöntem, azt mondtam, hogy nekem most sokat kell tanulnom, meg mit tudom én, és abbahagytam. A következő munkahelyemen, a a --- a Timi kozmetikai cégnél, ott az volt, hogy szóltam a főnökömnek, akivel egyébként tök jó viszonyban voltam meg vagyok ma is, hogy én ezt szeretném abbahagyni, mert --- mert itt is ugyanazt láttam, hogy ez ez --- van egy szint, és ezen kívül --- tehát először hitegetett, hogy majd ilyen üzletek fognak beindulni meg olyan üzletek fognak beindulni, utazás, pénz, egyebek, de láttam, hogy ebből sorra nem lesz semmi. Mondtam, hogy én szeretnék elmenni.*

Később, amikor a kereskedelmi tévécsatornával kapcsolatos konfliktusai megint szóba kerülnek, kudarcainak legfőbb okát és kiváltóját is megnevezi: X. Y. volt a főnök, és ebből egyértelmű lehet mindenki számára, hogy olyanok, mint Erzsébet, örökre segédszerkesztők maradnak. Hogy a főszerkesztő megnevezése burkolt „zsidózás", egy későbbi részletből derül csak ki számunkra:

ERZSÉBET: *Ott megbeszélték egymás között a szerkesztők, akik ott voltak mellettem, hogy hát igen, te is zsidó vagy meg én is zsidó vagyok, hát igen, meg ő is zsidó, mindenki zsidó. Megbeszélték mellettem. Szóval most nem akarok mást mondani, csak a tapasztalatomat ----*

KÉRDEZŐ: *És hova tettek téged a lengyel hangzású neveddel?*

ERZSÉBET: *Sehova. Én ott álltam egyedül.*

KÉRDEZŐ: *Hm (:kérdőn:)*

ERZSÉBET: *Figyelj, nekem itt van a kereszt a nyakamon, úgy hogy nem tudnak hova tenni, úgy hogy ---*

KÉRDEZŐ: *Aha.*

ERZSÉBET: ------ *Mi az, hogy hová tettek? --- Én magyar vagyok.*

Erzsébet tehát az első körben nem épít be MIÉP-es témákat és érzelmeket élettörténetébe. Egy olyan vonzó női önképet alakít ki, amelynek építőköveit a szuverenitás, a gyors konfliktuskezelés és a siker adja. Amikor először kérdezünk vissza, ez annyiban árnyalódik, hogy kódolt módon ugyan, de behozza a zsidó médiaértelmiség témáját, mintegy felkínálva nekünk is ezt az értelmezést. A második körben azután arra kértük, idézze fel a MIÉP-pel kapcsolatos első élményét.

ERZSÉBET: *A MIÉP-pel? Úgy, hogy ----- Tamás, ő a férjem, akivel összejöttem a business schoolban, igen, és mivel ő már nem tudom -- már ősrégóta, már hajdanában MIÉP-es volt, sőt MDF-es volt, de mikor elnök úr kivált az MDF-ből, vagyis kirúgták, akkor rögtön MIÉP-es, tehát az első percből fogva ott van, és hát én teljesen egyértelmű, így, így jött a dolog. És aztán volt egy csomó dolog, amiben először egyáltalán nem értettem egyet, rengeteget vitáztunk, hogy most ez nem így van, ez úgy van, ez amúgy van, és aztán rengeteg dolgot be kellett hogy lássak, hogy de mégis úgy van, ahogy mondják. Szóval ehhez kell egyfajta -- nyitottság -- meglátni.*

KÉRDEZŐ: *Fel tudnál idézni egy ilyen vitát köztetek?*

ERZSÉBET: *Tehát az egyetlenegy dolog, amit ráragasztanak a MIÉP-re, az, amiről fontos beszélni, az az antiszemitizmus. Na most én sem antiszemita nem vagyok, sem nem utálom a zsidókat, egy csomó zsidó barátom van, és -- egy nagyon jó időnek kellett eltelnie, mire rájöttem, hogy ez nem erről szól. Én is elhittem azt, amit a médiumok sugároznak, azt, amit a MIÉP -- most nem tudom, azt hallottad-e, amikor a Haiderrel kapcsolatban -- amikor azt mondták, hogy újabb antiszemita megnyilvánulásai vannak Haidernak, amikor azt mondja az egyik az Ariel nevű politikusról, hogy hogy -- nem tudja, hogy hogy tapadhat valakinek a nevéhez annyi szenny, hogyha valakinek az a neve, hogy Ariel. Szóval egy ilyen vicces megjegyzést tett, aminek semmi köze ahhoz, hogy az az illető zsidó származású vagy nem zsidó származású, arról szól, hogy ez az ember a politikai életben nem korrekt és korrupt satöbbi. Érted? Szóval, amikor ilyeneket látok, akkor mostanában már -- szóval ideges leszek tőle.*

KÉRDEZŐ: *Menjünk vissza mégis egy konkrét vitátokhoz. Te milyen állásponton voltál?*

ERZSÉBET: *Hát ilyenen. Szóval én az ilyeneket nem láttam át, hogy mikor azt mondják, hogy Haider megint antiszemita megjegyzéseket tett, akkor én nem láttam át, hanem azt gondoltam, hogy igen, a Haider tényleg náci. És ezt le kellett győznöm, ezt a gátlást, hogy ez nem erről szól, hogy tök mindegy, hogy- hogy- hogy valaki milyen származású, ha lop meg csal. Szóval most már látom azt, amit nem láttam. S látom azt, hogy amikor a MIÉP ha mond egy tök igaz dolgot, akkor is rámondják, hogy antiszemita, holott teljesen igaza van.*

Erzsébet többszöri kérésünkre sem idéz fel konkrét élményt. Szövegéből úgy tűnik, a férjének arról kellett „meggyőznie", azt kellett neki bebizonyítania, hogy a MIÉP nem antiszemita. Ahogy más interjúknál is tapasztaltuk, MIÉP-eseink az antiszemitizmust gyakran tabunak tekintik. Nem úgy érvelnek tehát, hogy vállalják antiszemitizmusukat, épp ellenkezőleg, külső, a médiától szerzett bélyegként élik meg. Erzsébet szövege több elemében is hordozza a rejtőzködő antiszemitizmus klasszikus jellegzetességeit: ő nem antiszemita, nem utálja a zsidókat, vannak zsidó barátai, a MIÉP sem antiszemita, mert nem származási alapon politizál, egyszerűen kimondja az igazságot, a származástól függetlenül. Ha az utolsó interjúrészletet az előzővel állítjuk szembe, az antiszemitizmus mélyebb élettörténeti gyökereire is rátapinthatunk: az elsőgenerációs értelmiségi

Erzsébet minden siker ellenére magányosnak, kirekesztettnek élte meg magát kereskedelmi tévés kollégái körében, s mai perspektívájából ezt annak tulajdonítja, hogy ők mind zsidók, ő pedig nem.

Tegyük egyelőre fel, hogy az adott tévéstáb tagjai mind zsidók és Erzsébet valóban nem zsidó származása alapján marginalizálódott. Keressünk tehát egy olyan interjúrészletet, amelyben a zsidóság és a média más kontextusban jelenik meg:

ERZSÉBET: *Mondok most neked egy nagyon durva példát, amit nem mondanék el egyébként, mert rögtön rám fognák, hogy antiszemita vagyok, pedig nem vagyok az. Mi történt volna akkor, ha nem a Frei műsorában kérdeztek volna meg egy bérgyilkost, hanem a Pannon Rádióban, és nem arról, hogy mennyiért ölné meg a miniszterelnököt, hanem például a főrabbit? Akkor azokkal mit csináltak volna szerinted? És most azt mondják, hogy miért, miért, ez most csak egy riporteri, egy kicsit túlzott valami volt, de az volt a célja, hogy minél jobban figyeljenek a műsorra satöbbi. Figyelj, a magyar miniszterelnökkel szerintem ezt nem szabadna eljátszani. Egy magyar miniszterelnökkel mikor a felesége gyermeket vár, nem szabadna viccelődni, hogy na most neki lőttek és most azért vár a felesége gyermeket. Mert ez egy normális családi --- Annyi példát tudnék mondani a médiumok területén, ami viszont, tehát most a másik fele, hogy a médiumok területén, és ezt nem én mondom, ezt nálam okosabbak is tudják, a zsidó származásúak jelenléte számarányukat tekintve sokkal-sokkal nagyobb, mint azoké, akik nem zsidó származásúak.*

KÉRDEZŐ: *Ez személyes tapasztalatod?*

ERZSÉBET: *Hát a tévére ránézel és meglátod.*

KÉRDEZŐ: *De mit látsz? Te felismered a zsidókat, azt mondod. Miből ismered föl?*

ERZSÉBET: *Nem ismerem föl, egyébként.*

KÉRDEZŐ: *Hát akkor mi az, amiből ---*

ERZSÉBET: *De tudom. Figyelj, nem csinálnak ők ebből titkot. A Kepes András nem csinált belőle titkot, mert elárulja, hogy pesti zsidónak lenni a legjobb a világon. A Verebes István nem csinál belőle titkot, a Hernádi Judit nem csinál belőle titkot, soroljam tovább? Farkasházy Tivadar nem csinál belőle titkot. Na most akkor mondjam tovább? Politizálnak, bocs. Tehát ők politizálnak, tehát ők viccelődnek azzal, hogy Orbán Viktor felesége gyereket vár. Ők politizálnak. Kormányellenes, tehát erkölcstelen poénokat engednek meg maguknak ---*

Erzsébet férjétől kapott „univerzumában" a zsidónak tudott vagy vélt médiaszereplők egyfelől a zsidóságot mint olyant testesítik meg, másfelől negatív tulajdonságokkal is felruházza őket: erkölcstelenek, szemérmetlenek. Ráadásul politizálnak, sőt kormányellenesek.

Mi vezethet oda egy karrierjét ügyesen építő, a politikához különösebb affinitást sokáig nem mutató lányt, hogy a MIÉP-pel azonosuljon? Nyilván komoly szerepe volt ebben férjének, az iránta érzett szerelemének, amelyért Erzsébet korábbi véleményét gyökeresen megváltoztatta. De valószínűleg erősen közrejátszhatott az is, hogy Erzsébet egy identitásában „arctalan", „múlt nélküli" családból származik, ahol a szülők szakítottak korábbi gyökereikkel. Elszórt megjegyzéseiből úgy tűnik, hogy legidősebb gyermekként kevés odafigyelést kapott a szüleitől, és nagyon fiatalon önállóságra kényszerült. Férjét lényegében ma is ő tartja el.

Erzsébet erősen kötődik a magyar kultúrához és saját erejéből magas műveltségre és tudásra tett szert, ez azonban mégsem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy a magyar szellemi élet médiaszeletében megvesse a lábát, és gyors elismertségre tegyen szert. A kereskedelmi csatornával kapcsolatos kudarcai után fel is merült benne, hogy otthagyja ezt a szakmát, és újra menedzseri állást keres. A MIÉP-es lapnál korához képest szokatlanul magas pozícióba került, és megbecsült munkatársként tekintenek rá. Mivel az állását férje szerezte, s kollégái egy részével e szálon már társasági-baráti kapcsolatokra is szert tett, a MIÉP-ben talán a családjától soha meg nem kapott biztonságot találta meg. A MIÉP-es univerzum és diskurzus ráadásul egyértelmű válaszokat adott az őt nyilván gyötrő kérdésekre is: „végső" magyarázatokat adott a munkahelyi konfliktusokra és kudarcokra.

Erzsébet mindazonáltal még mindig legalább két élettörténettel operál: az egyik a sikeres független nőé, a másik a zsidók által marginalizált „magyar" értelmiségié. Hogy melyik válik meghatározóvá, úgy érezzük, elsősorban párkapcsolatának függvénye, jóllehet a lapszerkesztői állással utóbbi pálya látszik valószínűbbnek.

A JÓZAN ÉSZ HATÁRAI: KÖZÉP-EURÓPAI POSZTMODERN RADIKÁLIS NARRATÍVA

Kommentár és elemzés nélkül:

G.: *Általában egyébként rendkívüli előítéletektől terhelt vagyok, előítéleteim általában be is szoktak igazolódni, kilencvennyolc százalékban, az a két százalék viszont rendkívül kellemes meglepetés, tehát én mindig szeretetteli gyanakvással tekintek az emberekre, a nőkre nem, rájuk abszolút szeretettel, tehát egy nő lehet baloldali, egy nőnek kell hogy legyen szociális érzékenysége, a nő azt csinál, amit akar. Nekik megbocsátok, de különben vannak nagyon erőteljes előítéleteim. Kommunistákkal szemben, természetes, kommunista ivadékokkal, ávósgyerekekkel, rasztahajú, sztk-keretes, ápolatlan bölcsészekkel, a hatvanas évek diáklázadóival szemben, ezeket írd, mert nagyon fontosak...*

KÉRDEZŐ: *Belemondod a magnóba.*

G.: *Ja, jó. Virággyerekekkel szemben, cigányokkal, sötétbőrűekkel szemben. Négerekkel szemben nem, mert dzsesszrajongó vagyok és nagy kedvelője az afrikai nőknek, tehát a négerekkel szemben soha nem alakult ki ilyen előítélet. A különböző más fajtájú népségekkel kapcsolatban bizony elég komoly előítéleteim vannak. Tehát azt mondhatom, hogy nem szeretem a cigányokat, rossz tapasztalataim voltak, annak ellenére, hogy a cigányzene fanatikus rajongója vagyok és a cigányprímás-társadalom avatott ismerője és szeretője, őket azonban már nem tartom a cigányság részének. Akkor előítéleteim vannak természetesen ugye a prolikkal szemben, házmesterek, portások satöbbi. A rendőrökkel szemben most már nem, mert a komfortérzet az számomra nagyon fontos, most már örülök a rendnek. Régen a kommunisták alatt gyűlöltem a rendőröket, ma már nincs meg ez bennem. Rendkívül mély előítéleteim vannak az ilyen szektás emberekkel szemben, tehát dianetika, Hit gyülekezet, Jehova Tanúi, akkor a hajléktalanokkal kapcsolatban, agresszív buzikkal kapcsolatban. Persze magam sem vagyok az elvárásaimnak megfelelő családi életet élő ember, tehát nem vagyok feddhetetlen semmilyen szempontból, de rendkívüli módon elítélem a gay pride-ot, a másságfesztiválokat, az amerikai típusú liberális értékeket, mint a pozitív diszkrimináció, amit már ugye talmudikus alapon is elítélek. A Talmud nem ismer pozitív diszkriminációt, ha a tanítvány buta vagy gonosz, attól még, hogy szegény, nem engedhetjük át a vizsgán. Tehát ez az én szememben ez megfellebbezhetetlen. Szociális érzékenységem három csoportra tekint rá. Az egyik az öregek. Rendkívül tisztelem az öregeket már gyerekkorom óta, tehát én úgy gondolom, hogy az öregeket pozitívan kell diszkriminálni. A másik a betegségtől való rettegés, és a beteg*

emberektől való félelmem, tehát a beteg ember számomra pozitívan diszkriminálandó, és hát a nők, úgy, mint amblokk. Tehát természetesen nem a feminista értelemben, mert a nők elférfiasodását, s ezzel megint visszatérhetünk a konzervatív felfogásomhoz, nem pártolom társadalmilag, a magánéletben persze mindenki azt csinál, amit akar, azt természetesen én elfogadom, de társadalmi szempontból természetesen mélyen elítélem a szerepeknek a felcserélését. És hát nagyon fontosnak tartom a szigorú társadalmi és szellemi kasztrendszert, főleg az újgazdag tőkés réteg felé kell egy olyan réteg, ahová ha az embernek bármennyi pénze van, akkor sem juthat be: a szellemi és születési arisztokrácia híve vagyok egyaránt. Akkor mi van még? Egy időben volt egy ellenszenvem a vadkapitalizmussal meg szociáldarwinizmussal szemben, ma már nem annyira, hiszek a piacgazdaságban, rendkívüli módon hiszek az amerikai gazdaságban, nagyon fontos számomra a dollár, gyermekkoromtól szimbólum volt a dollár ereje. De hiszek a nemzeti érdekekben, tehát jól működő, bizonyos szempontból liberális piacgazdaság, de megszorításokkal, nemzeti érdekek szem előtt tartásával és destrikciókkal. Természetesen hiszek az Európai Unióban, de nem úgy, ahogy ez megtörténik, hanem inkább az archaikusabb, monarchista, tehát kiegyezés utáni dologban. Nekem a legfontosabb emberek, akik politikailag közel állnak hozzám, Deák Ferenc és Andrássy Gyula. Hiszek az állampolgárok komfortérzetében, tehát én azt gondolom, hogy a polgárnak jogai vannak és kötelességei.

Legfontosabb a saját komfortérzetem, ami azt jelenti, hogy ahhoz a barátaim is hozzátartoznak, a gasztronómia, a divat, természetesen a női nem, úgy kollektíve, és a fürdők, kávéházak világa, a luxus ereje. Ja, nagyon fontos, hogy ambivalens és rendkívül szoros viszonyom van a német kultúrával; a német kultúrához való beteges vonzódásom a német zene, a német expresszionista festészet, a német irodalom, Thomas Mann, emberi nagyság szempontjából persze Márai. Én úgy érzem, hogy pártfüggetlen vagyok jelenleg Magyarországon, tehát semmiféle pártnak soha tagja nem voltam, nem is leszek, most úgy érzem, mint amikor az ember hátulról először veszti el a szüzességét, férfiemberről van szó, tehát rosszízű dolog, természetes, hogy sokáig ugye polgári, úgymond polgárinak mondott pártszimpatizánsai közé tartoztam, rájuk is szavaztam, de kilencvennégyben már nagyon megbántam. Mélyen ellenük fordultam és egyértelműen a másik oldalt támogattam, még a plebejus határokig is elmentem, tehát én egy rendkívül ideológus, rendkívül kemény jobboldali vagyok, de sajnos a magyar jobboldal gyermekbetegsége a plebejus jelleg, az megriaszt engem, ez a rosszul öltözöttség, rendkívül agresszív álértelmiségi duma, tehát azzal abszolút nem tudok mit kezdeni. Tehát a jelenlegi kormánnyal szemben kritikus vagyok, de támogató. Reménykedve várom, hogy egy polgári jobboldal, a polgári konzervatív irány az lendületet kapjon, bár az az érdekes, hogy a keményebb jobboldallal valahogy jobban

megértettem magam. A jelenlegi kormányban van egy bizonyos technokrata jellegű szemlélet, nem tetszik a jampi megjelenésmód itt, nem tetszik a nejlonzakó, nem tetszik például a makkos és a kockacipő az öltözködésben, de a kommunikáció nagyon-nagyon tetszik. Ha magamat valahova politikailag behatárolnám nagyon szigorúan nézve, akkor a Fidesz és a MIÉP között helyezkedem el, de engem nem lehet behatárolni." (29 éves budapesti, szellemi szabadúszó férfi)

ELSŐ KÖVETKEZTÉSEK

A kutatás lezárultával és az interjúk elsődleges elemzése után úgy látjuk, hogy az általunk megkérdezett fiatal MIÉP-tagoknak és MIÉP-szimpatizánsoknak az átlagosnál gyakrabban rendezetlenek a családi körülményeik: elvesztették valamelyik szülőjüket, vagy nem kaptak elég törődést tőlük, ami persze fiatalabb generációjuk esetében valószínűleg nem különbözteti meg őket markánsan más pártállású kortársaiktól. Ez megnehezíti a kortárscsoportba való beilleszkedésüket is. Kapóra jön számukra az iskolában, egyetemen – egyedüliként – szerveződő MIÉP-csoportosulás, amelyben barátokra, közösségre és a kamaszkori normakonfliktusokra biztosnak látszó értékrendszerre találnak, amely kijelöli helyüket a lázadásban.

Az is kiderült: beszélgetőpartnereink többsége egy külső személyben találja meg a hiányzó szülői autoritást. Vitathatatlan szerepük van a fiatalok radikális „nemzeti" szocializációjában azoknak a történelemtanároknak, akik elsősorban Trianonra „tanítják meg" a középiskolásokat, a földrajztanároknak, akik akár négy éven át képesek a „Kárpát-medence természetrajzát" mint kisvilágot sulykolni beléjük, az irodalomtanároknak, akik csak a magyar irodalom úgymond „nemzeti oldalát" szerettetik meg a diákokkal, a „Józsi bácsiknak", a házban élő nyugdíjas aktivistáknak (stb.), akik a magányos fiatalokat a MIÉP-hez vezetik. A rendezett családi környezetből származó MIÉP-es fiatalok a nemzeti eszméhez otthon, a

családban szocializálódnak, majd kamaszként, fiatal felnőttként választják az MDF-nél radikálisabb MIÉP-et. E gesztussal – vélik – egyúttal szüleik esetleg szégyellhető Kádár-korszakbeli múltjától is elhatárolódhatnak.

A MIÉP rejtőzködése jól jön a kamaszok számára: kalandvágyukat, a veszély vonzását – kontrolláltan – kiélhetik a pártban. A fiatalok önképének fontos eleme a marginalizáltság. A párt mintha ennek a kirekesztettségnek adna értelmet azzal, hogy a peremhelyzetet értékké teszi. A MIÉP-es logika szerint ez garantálja ugyanis a morális fölényt – hogy a kiszorított, üldözött pozíció a legalkalmasabb az igazság hiteles képviseletére. S ezért sem lehet alternatíva számukra a Fidesz–MPP.

Az egészen fiatal korosztályok között nem vagy alig találkoztunk antiszemita sztereotípiákkal. Noha statisztikai következtetések nem vonhatók le, úgy érezzük, az antiszemitizmus „megtanulása" az „értelmiségivé válás" egyik lépcsőfokának tekinthető: a zsidóellenességet egyetemi környezetben, egyetemista társaik körében sajátítják el. Az antiszemitizmus, ha úgy tetszik, belépő a „művelt" MIÉP-es világba.

Mihancsik Zsófia

A Vasárnapi Újság antiszemitizmusa és populizmusa

A Vasárnapi Újság a közszolgálati Magyar Rádió minden vasárnap reggel hat és nyolc óra között jelentkező magazinműsora. Jellemzésére mindenekelőtt egy dolgot kell elmondani: végtelenül unalmas, egyhangú. Aki egy adást hallott, mindet ismeri. Bármilyen témát vet fel a műsor, a feldolgozás szempontjában, technikájában, végkicsengésében nincsenek releváns különbségek.

A műsorkészítők szándéka – épp azért, mert korántsem rejtik véka alá, nem bajlódnak a manipulálás, a sugalmazás, illetve a tények, információk és vélemények célzatos csoportosításának finomabb és áttételesebb eszközeivel – egyértelműen behatárolható:

- Minden eszközzel szítani a kommunistagyűlöletet.
- Stigmatizálni a politikai ellenfeleket, ezen belül összemosni a szocialistákat és a liberálisokat.
- Táplálni az antiszemitizmust, azaz erősíteni a zsidóságról történetileg kialakult előítéleteket.
- Folyamatosan felhívni a figyelmet az etnikai hovatartozás és a nemzet mint legfőbb érték fontosságára, illetve arra, hogy a magyarságot csak mint szétszabdalt etnikai egységet szabad kezelni, ennek minden politikai következményével együtt.
- Ébren tartani a nemzeti fenyegetettség érzését, mindenekelőtt a magyarságot veszélyeztető kisebbségekkel (zsidók, cigányok), illetve a világ pénzügyi újragyarmatosítóival szemben.

- A két háború közti keresztény (katolikus) úri középosztály világnézetét, életfelfogását, gondolkodásmódját, értékrendjét és erkölcsiségét egyetlen lehetséges és követendő mintaként nem egyszerűen felkínálni a hallgatóknak, hanem a szó szoros értelmében beléjük sulykolni. Ennek a megközelítési módnak a legfőbb eleme a keresztény (katolikus) hit, a valláserkölcs központi életszervező funkciója, az egyház mint az egyik legfőbb e világi instancia és iránymutató intézmény tisztelete, illetve az archaikus életformák felmagasztalása, az emberi jóságba, segítőkészségbe (nem a szolidaritásba!) vetett feltétlen hit és az érdek alapú cselekvéssel szemben az önfeláldozás és önfeladás igenlése (a műsornak ezzel a meglehetősen terjedelmes és bornírt vonulatával, amelyet „Szellemi-erkölcsi útmutató” címmel foglaltam össze, az elemzésben nem foglalkozom).

A Vasárnapi Újságnak sem témaválasztása, sem interjúalanyainak kiválasztása, sem a feldolgozás módja és a kérdezés technikája szempontjából nem felel meg a politikai magazinműsorok szakmai és etikai szabályainak, kirívóan és tudatosan nem tesz eleget az objektivitás és a pártatlanság nem csak a közszolgálatban érvényes követelményének.

Témaválasztás. A műsornak nem célja, hogy a közönséget aktuálisan foglalkoztató témákat dolgozza fel – ami egy hetente két órában elhangzó politikai magazinműsor létjogosultságát indokolná. Az aktuális témák közül – mint az imént már jeleztem – egyértelműen csak azokkal foglalkozik, amelyek oly módon tárgyalhatók, hogy az a műsor politikai és ideológiai céljait szolgálja, legyen szó akár a mai Magyarország társadalmi-politikai konfliktusairól, akár azokról a világméretű vagy külpolitikai problémákról, amelyek hívószó-szinten közönségük számára is értelmezhetők (például a globalizáció vagy az izraeli–palesztin konfliktus). Úgy is mondhatnám, a műsor sok tekintetben a két háború közti politika és ideológia szempontjai szerint tematizálja a mai közélet kérdéseit (magyarság, nemzet, elszakadt nemzetrészek, kommunistaellenesség, zsidókérdés, valláserkölcs, tekintélytisztelet).

AZ INTERJÚALANYOK KIVÁLASZTÁSA. A műsorkészítők itt sem egy-egy kérdéskör sokoldalú megközelítésére, a különféle nézőpontok egybevetésére, az ellenérdekű felek érvrendszerének ütköztetésére törekszenek: kizárólag azokat szólaltatják meg, akik velük azonos véleményt képviselnek, velük azonos értékrend alapján állnak, a világot azonos paraméterek alapján értelmezik. Ha a „saját fészekaljból" kiválasztott interjúalanyait más nézetekkel, véleményekkel szembesíti a riporter, ezt nem is titkoltan egyetlen célból teszi: hogy a kérdezettnek hathatós cáfolatukhoz feladja a labdát. Ha olykor megszólaltatnak olyanokat, akik az alanyválasztás szokásos kritériumainak nem felelnek meg – ilyen volt például a Suchmann Tamással készített interjú (Suchmann maga jelentkezett a Vasárnapi Újságnál) –, az egyedül üdvözítő álláspontot ilyenkor is közlik a hallgatóval – vagy úgy, hogy az interjúkészítő állításai és kijelentései még akkor is megadják a helyes és ismerős gondolkodási irányt, ha az interjúalany cáfolja őket, vagy úgy, hogy szükség esetén a heti műsorvezető az interjú elhangzása után értelmezi – átértelmezi – az interjúalany álláspontját, azaz megadja a helyes értelmezési keretet. Ezt a funkciót egyébként a hallgatói telefonok beolvasása is elláthatja. Ez az állandó gyakorlat magyarázza, hogy a Vasárnapi Újság készítői okkal hivatkozhatnak az egyoldalúság vádjával szemben arra a tényre, hogy a tőlük eltérő nézeteket valló potenciális interjúalanyok nem hajlandók megszólalni a műsorban – érthető módon, hiszen a műsorkészítők nemhogy a „nem kívánatos" nézetek elhangzását, hanem olykor a bíróság által előírt helyreigazítás szövegének beolvasását sem állják meg utólagos kommentár nélkül. Az általam feldolgozott 33 műsorban egyetlen olyan eset volt, amikor egy ellenzéki képviselőről nemcsak pozitív képet kaptak a hallgatók, hanem sem a riporteri kérdésekben, sem a fel- és lekonferálásban nem szerepeltek olyan megjegyzések és hangsúlyok, amelyek ennek a képnek a „megfelelő" korrigálására irányultak volna: Wekler Ferenc SZDSZ-es képviselőről van szó, akivel azért készült interjú (26. hét), mert a hadigondozásról szóló 1994-es törvényben érintettek körének kiterjesztésére tett javaslatot.

A FELDOLGOZÁS MÓDJA. A sulykolás szándéka magyarázza minden műsornak és a műsorok valamennyi elemének agresszív egyoldalúságát. Ezért nem fordul elő, hogy bármilyen, a műsorban tárgyalt ügyet vagy folyamatot saját összefüggésrendszerében dolgoznának fel; az értelmezési keretet kivétel nélkül a fenti célok adják meg. A műsor ennek megfelelően erősen „kézben van tartva". A feldolgozás módját azonban nem csak a célzatos egyoldalúság jellemzi. A hazugság, a rágalmazás, a vádaskodás, a befeketítés, a tények egyoldalú csoportosítása és a hamis tényközlés állandó eszköztára a Vasárnapi Újság műsorkészítőinek. Sohasem mérlegelnek, sohasem elemeznek, sohasem próbálják meg a maga bonyolultságában áttekinteni a valóságot; számukra a világ roppant egyhangú, csak bevett szempontjaik, bevett hívószavaik tükrében értelmezhető: ezek hordozzák a műsor és a műsorkészítők nacionalista, kommunistaellenes, antiszemita, idegengyűlölő ideológiai, politikai és világnézeti propagandáját. A kérdezési technikákra az elemzett műsorrészekben térek ki.

Az eddigiekből is látható, hogy magából a műsorból próbáltam kiindulni és nem a szerint elemezni a 33 adás minden egyes megszólalását vagy témáját, hogy vajon hol érhetők bennük tetten a szélsőjobboldaliság ismérvei, a populizmus, a nacionalizmus (sovinizmus), a klerikalizmus vagy a rasszizmus. Így például az antiszemitizmust eredetileg nem akartam eleve önálló elemzési szempontként felvenni, de kénytelen voltam rá, miután kiderült, hogy a zsidókérdés célzatos és egyoldalú tárgyalása gyakori és visszatérő eleme a Vasárnapi Újságnak. A másik kivételt Csurka István megszólalásai jelentik; ezeket azért elemeztem külön, mert Csurkáról más forrásokból tudjuk, hogy személyében garantálja a szélsőjobboldali tartalmak megjelenését.

A Vasárnapi Újság 33 adásának feldolgozása alapján a következő nagy témakörök szerint soroltam be az elhangzott interjúkat-összeállításokat. A témakörök lefedik a műsor anyagának 90 százalékát (a Zenés Kalendárium nélkül).

Aktuális kérdések: idetartozónak vettem nemcsak az aktuális témákról készített anyagokat, hanem az aktuálpolitikai „eligazításokat" is,

amikor a műsorvezetők hosszabban-rövidebben értelmeznek aktuális kérdéseket vagy társadalmi-politikai jelenségeket. 81 ilyen interjút, illetve megszólalást találtam.

- Vasutassztrájk (9).
    - Budapest politikája (8).
    - Olajügyek (6).
    - Szekták (6).
    - Sajtó (6).
    - Aktuálpolitikai eligazítás Orbán Viktortól (2).
- A kommunisták múltbeli bűnei (32).
- A kommunisták jelenbeli bűnei (30).
- A liberálisok bűnei (7) (Demszky Gáboréit a Budapest politikája címszóhoz soroltam be).
- A határon túli magyarság problémája (14).
- A nemzetközi tőke összeesküvése (12).
- Az ezeréves magyar múlt (9).
- Csurka István megszólalásai (5).
- Szellemi-erkölcsi útmutató (62).

ZSIDÓSÁG, ZSIDÓKÉRDÉS, ANTISZEMITIZMUS A VASÁRNAPI ÚJSÁGBAN[68]

Az általam vizsgált 33 műsornak 24 anyaga foglalkozott a zsidókérdéssel explicit módon, tehát nem más témák kapcsán odavetett félmondatként vagy vádként. Az esetek egy részében a zsidó szervezeteken belüli ellentéteket kihasználva készítettek interjúkat a hatalomból kiszorultakkal, máskor saját jegyzetíróik hozták fel a témát, ha pedig másként nem ment, „Postabontás" című rovatukban idéztek zsidóellenes, többnyire zsidóktól származó, tehát eleve „hiteles" hallgatói leveleket.

68. A tanulmányban feldolgozott témakörök közül, helyszűke miatt, csak ezt és az Vasárnapi Újság populizmust emeljük ki. (A *Szerk.*)

3. HÉT. Az idei első zsidótéma a „Zsidóság nevében" címet viselte. A műsorvezető interjút felvezető szövege a következő: *„Csütörtök este mutatták be Budapesten Szabó István filmrendező kanadai–magyar–német koprodukcióban készült új filmjét,* A napfény íz*ét. Kanadában már harmadik hete játsszák, nem minden botrány nélkül. Idézek a* Népszabadság *január 5-i tudósításából: »A magyar történelem tragikus évtizedeinek bemutatása sajátos döntésre késztette az ontarioi filmhatóságot.* A napfény íz*ét csak 18 éven felüliek tekinthetik meg, mert a filmben faji gyalázkodás hangzik el.* A napfény íze *világosan és pontosan mutatja be, hogy a magyar igazságszolgáltatás, a közigazgatás és a katonaság tagjai antiszemiták voltak, és beszédükben faji gyalázkodásokkal éltek.« Majd kicsit lejjebb így folytatódik a cikk: »Az USA-ban még nem is játszott film ellen bojkottfelhívást köröztetnek az interneten. A fogalmazvány szerzői azt állítják: Szabó filmje ellenséges Magyarországgal és általában a magyarokkal szemben.« Eddig a* Népszabadság *cikkéből. Nálunk nem kötik korhatárhoz a film megtekintését, hiszen megszokhattuk, hogy magyarság és zsidóság viszonyáról egyfajtaképpen lehet csak szalonképesen beszélni. Úgy, ahogy a zsidóság nevében megszólalók azt elfogadják."*

Franka Tibor interjújában két ember szólal meg: Galambos Goldmann Tamás, a MAZSIKE volt ügyvezető főtitkára és Ács Gábor, *„zsidó könyvek szerzője és zsidó könyvek kiadója"*, azaz származásuknál fogva mindketten jogosan és hitelesen nyilatkozhatnak zsidóügyben. A két interjúalany összefoglalva a következőket állítja, kimondva vagy sugallva:

– A magyarországi zsidó vezetők és értelmiségiek
  - a magyar nemzet ellenségei,
  - szélsőséges csoportok tagjai,
  - politikai és személyes, illetve anyagi és karrier érdekei miatt szítják az antiszemitizmust.

Más megközelítésben:

– A magyarországi zsidók 90 százaléka
  - nem vallja magát zsidónak, viszont szítja az antiszemitizmust,
  - a volt MSZMP-tag ma is fanatikus baloldali,

• azt nevezi antiszemitizmusnak, ha valakire, még ha az illető zsidónak vallja is magát, azt mondják, hogy zsidó,

• tehát zsidó származású antiszemita.

– A zsidó vezetők és ügyvédek élősdiek, nemzetközi bűnözők, pénzéhesek, gazdagok, saját barátaiknak milliókat osztogatnak el, sakkban tartják a kisemmizett zsidók tömegeit

• olyan kétes szektákkal tartanak kapcsolatot, mint a (a nyilván hasonlóan anyagi érdekek által motivált és zsidó befolyás alatt álló) Hit gyülekezete.

– Az a magyarországi párt, amelyről nevesítve megtudjuk, hogy a zsidóságot és szervezeteit saját politikai céljaira használja ki, az SZDSZ.

Részletezve, különös tekintettel a szóhasználatra:

• *„Bizonyos politikai érdekcsoportok jól bevált gyakorlat szerint megpróbálják felhasználni a magyarországi zsidóság szellemi kapacitását, kapcsolati tőkéjét, saját politikai céljaik elérésére."*

• Ezek az érdekcsoportok és vezető gárdájuk (Kartal Zsuzsa, Kertész Ákos, Tamás Gáspár Miklós) *„azt vallják, hogy egy zsidó csak baloldali lehet, nem lehet konzervatív, nem vallhat nemzeti értékeket*".

• A magyar zsidóság, *„amely békében szeretne itt élni a befogadó nemzettel"*, szélsőséges csoportok áldozata. Szélsőséges csoportok a következők: *„Itt egyaránt gondolok a szélsőséges és radikálisan aufklärista baloldalra, vagy a volt állampártnak bizonyos csoportosulásaira. De ugyanúgy gondolok az igen kisszámú, de létező, valódi antiszemitára vagy kószáló kisnyilasra, akiknek ez nagyon jól jön, mert a pánikhangulat fenntartása, a műbalhé kreálása, a hisztériakeltés az ő előrejutásukat, politikai-emberi ambícióikat szolgálja."*

• De nemcsak a vezetőkről van szó, hanem *„olyan színfalak mögött működő aknamunkásokról, akik a saját zsidóságukat sem képesek megemészteni"*, *nem ismernek fel egy menórát,* viszont *„a magyar nemzeti értékeket is képtelenek elfogadni"*.

• A magyarországi százezer *„zsidó származású ember... 90 százaléka önmagát nem tartja zsidónak, és tulajdonképpen zsidónak sem nevezhető. Ők azok, akik általában az öt- vagy tízezer vallásos zsidóval szemben a hangulatot szítják: auschwitzoznak, antiszemitáznak, akik 99 százalékban a volt MSZMP-nek a tagjai és ma is a baloldalnak a legfanatikusabb hívei"* (Szekeres Imre, Szabó Zoltán, Suchmann Tamás – *„aki az anyjának elintézte a kárpótlást"*, de a magyarországi zsidók kárpótlásáért semmit sem tett, Donáth László evangélikus lelkész, *„aki minden zsidó rendezvényen azon a címen jelenik meg, hogy valamelyik ágon"* van zsidó őse).

• Az SZDSZ prominens vezetői *„deklaráltan soha nem tartották magukat zsidónak. Éppen ezért az ő fellépésük, amikor engem próbálnak megvédeni, gyakorlatilag azt jelenti, hogy az én zsidó kultúrámat is ki akarják rekeszteni a társadalomból. Számukra az az antiszemita jelenség, hogy ha valamire azt mondják például, hogy zsidó"* (Pető Iván, Bauer Tamás, Haraszti Miklós, Eörsi Mátyás).

• A MAZSIKÉ-t *„az SZDSZ a saját politikai céljaira próbálta meg felhasználni. Demszky Gáborral folytak állítólag bizonyos tárgyalások, amely[ek]nek egy paktum lett az eredménye. Hogy ez a kulturális egyesület a saját kapcsolati tőkéjét és szellemi tőkéjét használja fel a párt érdekében. Cserébe a párt három képviselőt bejuttat a parlamentbe, plusz egy főpolgármester-helyettest ad... Én elsősorban az SZDSZ köré csoportosuló agresszív, kisebbségvédő politikát folytató értelmiségiek szerepét kárhoztatom"*.

• Az elmúlt ötven évben *„egy olyan élősdi gazember réteg nőtt rá [a zsidóságra], egy nemzetközi bűnöző banda, amelyik a kárpótlásokkal és a Holocaust körüli manipulációkkal a kisemmizett zsidóság tömegeit teljes egészében sakkba tudta tartani"* (Feldmáyer Péter, Székely Gábor).

• *„A Rabbi Karnak a beállítottságára jellemző, hogy... a Síp utcai épületében levő fizetések... 200 és a 650 ezer forintos összegek között terjednek. Schőner Alfréd, aki a Zsidó Rabbiképző Szeminárium rektora, 2500 dolláros fizetést kap. Ő a Hazafias Népfrontban országgyűlési képviselő volt, és az előző MSZMP-s rendszernek elkötelezett híve."*

• *„Az egyszerű zsidó a magyar nemzet részének érzi magát, és néha elképed azon, amit ezek a rovott múltú gengszterek művelnek. Ugyanilyen rossz fényt vet például általában a zsidóság helyzetére az, hogy most a*

Szent Korona átszállításakor a meghívott Schweitzer József és Tordai Péter nem jelentek meg ezen az ünnepségen. Ez a magyar nemzet részének érző zsidóságnak a közérzetéhez nem tett jót, és az ő kárukra történt."

A riporternek itt könnyű dolga volt. Alanyai mondták a magukét. Ennek ellenére az interjúkban háromszor nem állja meg, hogy össze ne foglalja az „eszmei mondanivalót". Az interjúalanynak arra a kijelentésére, miszerint a magyarországi zsidóság a hisztériakeltő szélsőséges zsidók áldozata, azt mondja: *„Tehát itt van egy harc. Az antiszemitizmust tehát, ön azt támasztja alá bennem, hogy nem a nép kelti, hanem a zsidóság vezetése."* Második riportalanyának azzal adja át a szót: *„Hogyan vélekedik arról, hogy Magyarországon nem a több tízezer zsidó ember csinálja a hangulatkeltést, hanem esetleg csak néhány tíz, vagy néhány száz"* – holott a második riportalany nem hallotta azt a következtetést, amelyet Franka az előző interjúban maga mondott ki. Az interjú végén pedig így foglalja össze az elhangzottakat: *„A megbékélés nem az egyszerű embereken múlik."* Erre a megjegyzésre pontosan be is jön, amit várt: *„Igen, az egyszerű zsidó a magyar nemzet részének érzi magát, és néha elképed azon, amit ezek a rovott múltú gengszterek művelnek."*

Következik a műsorvezető lekonferálása: *„Szerettük volna megkérdezni a MAZSIHISZ ügyvezető igazgatóját, Zoltai Gusztávot és a Budapesti Zsidó Hitközség elnökét, Lancz Tibort. Felkérésünkre kedden igent mondtak, majd szerdán délelőtt Zoltai Gusztáv telefonon közölte, hogy sem ő, sem Lancz Tibor úr jelen pillanatban nem óhajt a riportban elhangzottakra reagálni."*

4. HÉT. A műsorvezető egy írást szemléz, amely a *Szombat* című zsidó kulturális hetilapban jelent meg. Az írás szerzője állítólag kemény kritikákkal illeti a hitközség vezetőit, de – és feltehetőleg ez az oka a sajtószemlének, hiszen a műsorvezető a kemény kritikák közül csak egy enyhét idéz – a kormányt is. Mert *„a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma a Holocaust Dokumentációs Központ és az állandó holocaust-kiállítás létrehozásával/megtámogatásával »kárpótolja« a zsidó közösséget. A rekonstrukció költségvetés által finanszírozott másfél éves munkálatai 300-350 millió forintba kerülnek, a kárpótlás méltányos kiterjesztése – személyenként 300 ezer forint – összesen 30 milliárdot jelentene a büdzsének. A kormány szempontjából előnyös alku köttetett".* A műsorvezető nemcsak azt közli: *„Szeretném hinni, hogy például az évenkénti holocaustnap bevezetését a magyar középiskolákban Pokorni Zoltán oktatási miniszter által talán még a MAZSIHISZ vezetése sem tekinti a rasszista kirekesztés, az újjáéledő antiszemitizmus és a szélsőjobboldal előretörése újabb jelének",* hanem finom célzást tesz a zsidó pénzéhségre is: *„talán magyar testvérem és tollforgató kollégám is belátja egyszer, nem biztos, hogy helyes minden egyes gesztust »a kormány szempontjából előnyös alkunak« minősíteni – minden kinyújtott jobbot csak azért félresöpörni, mert nincs benne az elvárt 30 milliárd".*

Ezt követően a műsor egy önmagát „zsidó és kapitalista" származásúnak valló levélírótól közöl hosszú levelet, amely a Jeszenszky-féle Pulitzer-emlékdíjasok ügyében született levélre reagál, helyeslőleg. Zsidó származású ember védi meg tehát a szent nemzeti és vallási érzéseket azokkal az újságírókkal szemben, akik a „pufajkás" Horn Gyuláékat visszahozták a hatalomba; akik *„demokráciánk első éveiben oly mértékben etikátlan, erkölcstelen módon viselkedtek, hogy érdemteleneknek, egyeseket közülük teljesen méltatlannak tartunk* [többes szám!] *a díjra".* Olyan újságírókról van szó, akik *„kigúnyolják a másoknak szent nemzeti vagy vallási érzéseket, folyamatosan azzal vádolva őket, hogy »nacionalisták«, »mucsaiak«, »fasiszták«, »rasszisták«, »antiszemiták«... majdnem sikerült végleg elhallgattatniok a végig egyetlen »másképp gondolkodó« és köztudottan legnépszerűbb rádióműsort, a Vasárnapi Újságot is".*

Újabb postabontás: a levélíró második világháborús frontharcos, aki arra panaszkodik, hogy *„a haza fogalma sokak szemében puszta szólam",* hogy *„a katonai szolgálat zsoldoskodást jelent"* [SZDSZ], hogy *„az egykori honvédelem a társadalmi tudatban szinte összemosódott a fasizmussal".* S amiért az SZDSZ-re (zsidópárt egyenlő hazafiatlan párt) való utaláson túl ide került a levél, az a másik szinonima, a kozmopolitizmus: *„mindmáig*

elítélnek bennünket afféle világpolgárok, akiknek Magyarország nem több egy szállodánál, ahol éppen laknak. Elég szomorú, hogy gyakran éppen ők irányítják a közvéleményt".

Még egy levél, „Arány- vagy országtévesztés" címmel. *„Rendkívüli módon megdöbbentett bennünket – széles baráti körről, sőt több civil szervezet tagjairól van most szó –, hogy mi késztethette ténylegesen Pokorni Zoltánt arra, hogy el kíván rendelni egy zsidó holocaust-ünneplési napot a középiskolákban." „...hogy nekünk magyaroknak saját hazánkban (bár ha így megy, nem sokáig lesz a miénk) csupán egyetlenegy népesség, egy hazai kisebbség emléknapját külön kelljen ünnepelni az őslakosokat megelőzve, félretolva, háttérbe szorítva, ez nem lenne más, mint a nemzeti identitás degenerációja." „A külön megemlékezésre egyébként sincs semmi szükség, hisz még a vízcsapból is a zsidó holocaust folyik, kiegészítve a magyar zászló megtiprásával, a Szent Korona svájcisapkázásával, de keresztény kurzussal, sovinizmussal, antiszemitizmussal, fasizmussal, rasszizmussal való riogatással is. Ezzel fekszünk, ezzel kelünk, miközben mi, őshonosok, ásatagon »magyarkodunk«. Miután Magyarországon vagyunk, talán először a magyar vonatkozású megemlékezéseket kellene kötelezően bevezetni, s csak azután jöhetne más egyéb is."*

5. HÉT. Újabb holocaustünnep-levél tartja életben a témát. Ezúttal egy szegedi pedagógus, akinek az apja megjárta a Don-kanyart, érzi többségként háttérbe szorított kisebbségnek magát. Szerinte *„bármilyen vallású és fajtájú áldozat tiszteletet érdemel, így a magyar is".*

6. HÉT. A műsorvezető, Báthory Gábor gondolatai burjánzanak zsidóügyben. Rögtön első megszólalása a holocaust-tagadással foglalkozik. Frivol hangnem, a szokásos demagógia, amely összemos mindent, ami negatív és ami a szokásos zsidó pénzügyi és hatalmi körök összeesküvésének asszociációját felkeltheti. Giordano Bruno és Galilei példájával indít, akiket hiába égetett/fenyegetett meg a *„tekintetes inkvizíció"*, a szellemen nem fogott a tűz, és a Föld attól még gömbölyű (értsd: lehet üldözni a holocaust-tagadást, attól még igaz az az állítás, hogy nem volt holocaust). A folytatás: *„Alig telt el azóta* [Galilei óta] *néhány évszázad, a Világ Árjáinak Nemzetközi kongresszusa úgy döntött, hogy meg kell büntetni mindazokat, akik tagadják az árja faj felsőbbrendűségét. No, lett is belőle olyan holocaust, mint annak a rendje. Most 56 év múltán aktuálissá vált a visszavágás. A Nemzetközi Zsidó Világkongresszus résztvevői egymást túllicitálva bizonygatták, hogy súlyos büntetést kell kapnia a holocaust-tagadóknak. A tv-ben Zoltai Gusztáv magyarországi zsidó vezetőtől hallottuk, hogy az Igazságügyi Minisztériumban már készül a holocaust-tagadók megbüntetésének tervezete. Ez valamennyiünk számára megnyugtató, hiszen mi, kisemberek, hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy ilyen helyeken nem csinálnak semmit. A héten volt egy éve, hogy vádat emeltek a Postabank volt vezetése ellen, s Princz Gábor még mindig szabadlábon forgatja összetocsikolt magánvagyonát. A Tocsik-ügy érintettjei ellen folyik ugyan az eljárás, de ki tudja, le lesz-e zárva valaha. És akkor nem beszéltünk még a műsorunkban is megemlített sok száz- és ezermilliárdos rablók, tolvajok, hazaárulók vád alá helyezéséről, a kommunista rémuralom bűnözőinek, a sortüzek elrendelőinek, a magyar holocaust gyilkosainak megbüntetéséről. Örömteli tehát, hogy végre megbüntetik majd azokat, akik tagadják a holocaustot. Részletek még nem szivárogtak ki, nem tudjuk, milyen büntetés vár majd rájuk. Lakat alá kerülnek, esetleg a jól bevált módszerrel kitelepítik őket, vagy lehet, hogy koncentrációs táborba kerülnek?"*

Báthory hétórai köszöntőjében is összehord hetet-havat (nincs rá jobb szó), hogy a zsidózókat igazolja. Kezdi a Haider-üggyel: *„Izrael is fenyegetőzik, csak azt nem tudom... mi köze van Európához és főleg egy szuverén állam belügyeihez."* Folytatja a vasutassztrájkkal, ami ugyanerre példa, hogy ugyanis *„a tamtamot verő, kolompoló kisebbség hangereje elnyomja a többségét"*, hiszen *„a vasutasok 96 százaléka megbotránkozással figyelte az agresszív kisebbség bojkottját"*. Aztán Maczó Ágnes emlékezetes parlamenti róthmanózása következik, amire *„az MSZP soraiból Gellért Kiss Gábor politikai antiszemitizmust rikoltva az alelnökasszony eltávolítását követelte a parlamentből"*, majd Kövér László kijelentése,

miszerint *„a Fidesz nem az a liberális párt, ahol azért nem választanak meg valakit elnöknek, mert a szülei kommunista zsidók"* – amit Vancsik Zoltán (szintén MSZP-tag) kért ki magának: *„Kövér László egy mondaton belül zsidózott és kommunistázott – tette hozzá mélyen felháborodva, vészjóslóan."* Viszont – Báthory úgy látja – szabad zsidózni és kommunistázni Bauer Tamásnak, aki egy *Beszélő*-interjúban megerősítette, Kuncze azért váltotta Petőt a párt élén, mert *„nem tartozik az úgynevezett kemény maghoz, nem kommunisták a szülei és nem zsidó"*. *„Annak lehet, emennek nem?"* – kérdezi Báthory. És az eszmei mondanivaló: *„És egyáltalán, mondja már meg valaki: mi a sértő abban, ha valaki zsidónak nevezi a zsidót és kommunistának a kommunistát? Miért érzik úgy az érzékenykedők, hogy devalvált, kompromittált szavak ezek? S ha így érzik, nem maguk tehetnek-e arról, hogy rossz érzések keletkeznek bennük e szavak hallatán?"*

10. HÉT. Ismét postabontás. A levélíró az átvilágítás helyeslésével kezdi, hiszen a mai bírák a régi rend kiszolgálói, a mai újságírók egykori bolsevikok, nincs még egy ország, ahol *„az egykori »manikűrös« átnyergelve az ügyvédi pályára, irodát tarthat fönn egy volt kormánypárt képviselőjével közösen"*, majd közli: *„Én egy magyar zsidó vagyok, 12 évesen gettóban éltem át a holocaustot. Jóérzésem megkívánta, hogy megszólaljak, hiszen aki ebben az országban kiejti azt a szót, hogy zsidó, mindjárt antiszemita. Ezért személyemben is érintettként teszem fel a kérdést: mikor lesz bátorságuk átvilágítani a MAZSIHISZ-t, amely a bolsevizmus fellegvára ma is? Az ügyvezető igazgatói székben – tíz éve ellenjelölt nélkül – a munkásőrség egykori alapító tagja ül, aki az utolsó pillanatokig tagja maradt az MSZMP-nek. Ezek a tények azonban – érthető módon – kimaradnak a nyilvánosságra hozott életrajzából. Nemrég elvbarátai a hetedik kerület díszpolgárává avatták ezt a derék magyart, akinek izraeli útlevél lapul a zsebében – mint sok más egykori elvtársnak is. Megjegyzendő, a kerület polgármestere a MAZSÖK kuratóriumának tagja, még a Horn-kormány delegáltjaként."* (Megint csak egy zsidó ember állítja más zsidókkal kapcsolatban, hogy a zsidó = kommunista = hazaáruló – izraeli útlevele van –, és hasonló elvbarátai segítik.)

11. HÉT. Ismét egy hiteles (zsidó) ember beszél más zsidókról: Tímár György, a műsorvezető felkonferálása szerint *„magyar zsidó vagy zsidó magyar, aki átélte a holocaustot, öt évet ült Kádár börtönében, s ugyanaz a rezsim évtizedekre eltiltotta ügyvédi hivatásának gyakorlásától. Ma a Független Kisgazdapárt parlamenti képviselője"*. Tímár György is azt állítja, hogy a mai magyar zsidó vezetők a volt kommunista rendszer kiszolgálói, besúgói, volt munkásőrök, ávósok, párttitkárok, olyan militáns zsidó kisebbség, amely a zsidó többségen élősködik, szítja az antiszemitizmust, mert csak ez biztosítja számára, hogy a *„holocaust kapcsán ilyen, olyan, amolyan formában szabaddá, uratlanná vált anyagiakat"* zsebre tehesse. Érdekük a zavaros helyzetek előállítása, mert abban tudnak halászni és egyéni érdeküket érvényesíteni a valódi károsultakkal szemben. Magyarország nem a hazájuk. *„Meg kellene vizsgálni ezeknek a személyeknek és családjuknak az anyagi helyzetét, megvagyonosodásukat, bankszámlájukat, netalántán külföldön levő bankszámlájukat és meg kellene vizsgálni, hogy hány ország útlevele lapul a zsebükben."*

Franka Tibor ismét szokásos riporteri technikájával él, azaz megszólalásaiban vagy ismétléssel, vagy a látszólagos értetlenség látszatával kiemeli a hallgatóhoz okvetlenül eljuttatandó üzeneteket.

Tímár: *„Vannak olyan militáns kisebbségek, akik úgy gondolják, hogy a legjobb a zavaros helyzeteket előidézni és abban halászni, mert akkor az ő egyéni érdeküket tudják érvényesíteni a közösség és a valódi károsultakkal szemben."*

Franka: *„Ezt úgy értsem, hogy azért halásznak a zavarosban, hogy a saját anyagi érdekeiket szolgálják?"*

Tímár: Elmondja, hogy a zsidó hitközségnek csak 1600-1700 tagja van, a zsidó vezetők csak az ő nevükben léphetnek fel, *„hiszen aki nem vállalja a velük való közösséget, annak a nevében még úgynevezett megbízás nélküli ügyvivőként sem járhatnának el"*.

Franka: *„Ez nem így van, hiszen ők fellépnek az összmagyarországi zsidóság nevében, lásd a kárpótlást és a többit."*

Franka: *„Ön, mint zsidó vallású ember, azt mondja, hogy ma Magyarországon a zsidóság vezetői között nagyrészt régi munkásőrök, besúgók, MSZMP-káderek vannak jelen. Ők ma már egészen más ruhát öltöttek, olyat, amilyet a rendszerváltozás óta kellett nekik."*

Tímár: Elmondja, hogy az állam túlságosan is lojális, félreérti a helyzetet, mert *„talán abból indul ki, hogyha a volt állampárti funkcionárius a jelenlegi hitközségi vezetőket nem ellenőrzi, akkor jót tesz a zsidóságnak. Ez tévedés".* Meg kell nézni, hogy a kisembereknek, akik átmentek a poklon, *„mennyi mindenét vették el azok a bolsevisták, akik annak idején a vörös párttagkönyv birtokában léptek föl, mondjuk ávós egyenruhában, vagy párttitkárként, vagy munkásőrként".*

Franka: *„Mai zsidó vezetők?"*

Tímár: *„Ezek is szerepelnek benne. Meg kell vizsgálni, hogy a* Munkásőr *című lapot ki szerkesztette, ki volt a tizenegyedik kerületi Munkásőrség megalapítója, vagy a tizennegyedik kerületben."*

Franka: *„Ezek az urak levetették a pufajkát és kipában járnak?"*

Franka: *„Kérem szépen, akkor hogyan vélekedik azokról a Magyarországot akkor irányító emberekről, akik szintén zsidók voltak, Gerőtől Rákosiig bezárólag?"*

Tímár: *„Ezek nem zsidók voltak. Ezek zsidó családból származtak. Van máshol is hazaáruló és népáruló. Attól még az a nép, az nem megbélyegzett nép. Meg kell kérdeznem, kinek érdeke az antiszemitizmus, beszéljünk magyarán."*

Franka: *„Kinek?"*

Tímár: *„Annak az érdeke, aki a holocaust haszonélvezője, aki a zsebébe teszi azokat az anyagiakat, ami a holocaust kapcsán ilyen, olyan, amolyan formában szabaddá vált, uratlanná vált."*

Franka: *„Na de, képviselő úr, kérem, akkor nem arra gondol, hogy a szécsényi, a salgótarjáni, a békéscsabai zsidó vallású állampolgár teszi ezt zsebre, hanem..."*

Tímár azzal zárja az interjút, hogy az 1998-as választások második fordulója után a zsidó hitközség egyik vezetője elment Horn Gyulához a pártközpontba kondoleálni. Frankának nem jut eszébe az információban foglalt állításra esetleg más értelmezést keresni, mint amelyet Tímár ad (hogy ugyanis a két magyarság- és nemzetellenes gyülekezet, a zsidók és a kommunisták a mai napig össze vannak fonódva), holott riporterként a kételkedés, az interjúalany gondolatainak tisztázása feladata volna. Nem teszi fel tehát azt a kérdést (sem), vajon nem azért reménykedtek-e a szocialisták győzelmében a hitközségi vezetők, mivel 1994–1998 közt a zsidózás nem volt a hatalmon lévők retorikájának része.

14. HÉT. Belép Lovas István a maga jegyzeteivel. Heti témája a későbbi Orbán-féle lista előtanulmánya, Fisher Iván, Vásárhelyi Mária, Haraszti Miklós külföldi lapnyilatkozatai, illetve Herczog Edit MSZP-s képviselő brüsszeli országszidalmazása. Mint mondja: *„szakmányban rasszistázzák és antiszemitázzák"* az országot (nem teszi hozzá, hogy „ezek a zsidók", de akinek van füle a névazonosításra, úgyis tudja), *„megdolgozva azt a talajt, ahová Herczogék mérgezett magjaikat szórják".*

Figyelmet érdemel a műsorvezető, Halász Zsuzsa lekonferáló szövege: *„Zoltai Gusztáv a már említett Európai Zsidó Kongresszus Végrehajtó Bizottságának ülésén – az MTI szerint – azt is mondta: »A kormány nem határolódik el kellőképpen a rasszista jelenségektől. Attól például, hogy a közszolgálati Rádióban a szélsőjobboldal vasárnap délelőttönként szócsövének használja az adó hullámait, hogy egy rádióban rendszeres támadásokat intéznek a demokratikusan választott zsidó vezetők ellen.« Eddig az idézet. Mint önök is tudják, műsorunkban a zsidóságukat megvalló emberek többször nyilatkoztak már szervezeteik belső életéről. A Vasárnapi Újság mindannyiszor felkérte véleményük elmondására a hivatalban lévő vezetőket is. Most sem történt ez másképpen. Az idézett strasbourgi monda-*

tok után is kértük Zoltai Gusztávot, hogy a Vasárnapi Újságról a Vasárnapi Újságban fejtse ki véleményét, ő azonban ismét kitért ez elől."

21. HÉT. Ismét a „Postabontás" rovat ad helyet a zsidó-témának. Először kommentár nélkül felolvassák Gadó György „Gusztustalan" című írását a *Szombat* című folyóiratból. Azt mindenesetre megemlítik, hogy Gadó az első négy évben az SZDSZ parlamenti képviselője volt – és ezzel nyilván úgy vélik, az írást a helyére is tették a hallgatók fejében. Gadó arról ír, hogy *„akadnak zsidók, akik annyira utálják a zsidóközösségek, szervezetek valós vagy vélt visszásságait, hogy elszegődnek radikálisan jobboldali orgánumok vagy szervezetek házizsidainak".* A Vasárnapi Újságban megszólaló Ács Zoltánt is idetartozónak ítéli. Őt *„nem aggasztja, hogy azoknak játszik a kezére, akik a szélsőjobboldalon »bolsiliberális« és zsidó machinációnak kiáltják ki az egyre pimaszabb neonáci jelenségek miatti tiltakozásokat és figyelmeztető jelzéseket". „Ács minden bizonyíték nélkül... súlyos korrupciós bűncselekményekkel vádol név szerint említett zsidó közéleti személyiségeket, vagy sommásan kijelenti, hogy a magyar zsidóságra egy »élősdi gazemberréteg nőtt rá, egy nemzetközi bűnözőbanda«."* Azzal zárja az írást: *„nekem ehhez a viselkedéshez a kápó fogalma asszociálódik... aki ma a szélsőjobboldal alibi-zsidójának, házizsidajának a szerepét elvállalja, az valami ilyesmit cselekszik".*

22. HÉT. Postabontás. A levélíró, bizonyos Gilbert Ottó a Remény című zsidó folyóirat szerkesztőségi közleményével kezdi, amely így szól: *„Közöljük olvasóinkkal, hogy korábbi munkatársunk, Galambos Goldmann Tamás nevével lapunkban többé nem találkozhatnak. Fentnevezett olyan rádiónyilatkozatot adott a Vasárnapi Újságnak, amely bennünket a tiszaeszlári per szerencsétlen alakjára, Scharf Móricra emlékeztet. A vérvád óta nem nagyon akad zsidó ember, aki náci szellemiségű orgánumokban fejtette ki nézeteit."* A levélíró felháborítónak nevezi a közleményt, amelyből szerinte kiderül, *„milyen módon szeretnének leszámolni mindenkivel, aki a MAZSIHISZ és a bűvkörében levőktől eltérő véleményt mer nyilvánítani. Ez már nem a jéghegy csúcsa, hiszen nácinak nyilvánítani egy közszolgálati rádióműsort, amely a leghallgatottabb, túlmutat mindenen. Ezt még fokozni lehet, netalán újra kitelepíteni, esetleg a chartások által őrzött táborokba száműzni a másképp gondolkodó zsidókat".*

Vannak jó zsidók és rossz zsidók. Jók, akik szolgálják a hazát, rosszak, akik összeálltak a bolsevikokkal: *„A történelmi magyar zsidóság világviszonylatban elismert számtalan Nobel-díjasa, olimpiai és világbajnok sportolója, a magyar ipar világviszonylatban ismert személyiségei nem voltak bolsevikok..."*

24. HÉT. Emlékezés Szabó Dezsőre. A műsorvezető a *„magyar nemzeti radikalizmus"* jeles képviselőjének nevezi Szabó Dezsőt. A riporter, Kerekes Szabolcs felvezető kérdésében Szabó Dezsőt idézi, aki „»Az antiszemitizmus« *című vezércikkében azt írja: »A szeretet nem az, hogy szeressem azokat, akik eleszik a jövőt a gyermekeimtől, akik eleszik az országot fajomtól. A szeretet törvénye mindenekelőtt a hozzám tartozók és fajtám iránt kötelez«."* Nyomban értelmezi is az elmondottakat, miszerint itt a magyarság jogos önvédelméről van szó a rátelepedő „kisebbséggel" szemben, Szabó Dezső ugyanis nem az „idegenek", hanem csak az ellen lépett fel, hogy *„az idegenek itt kedvezőbb elbírálásban és kedvezőbb pozíciókba kerülnek ebben az országban, mint a helyi lakosok".*

A Szabó Dezső Emléktársaság főtitkára, Szőcs Zoltán megindokolja Szabó Dezső álláspontját: *„1920-ban, amikor íródtak ezek az írások, Budapest már elképesztő mértékben elmagyartalanodott. Itt már a magyar szellem nem nagyon volt otthon. Szinte mindenütt idegen származású emberek uralták a terepet... most félreértés ne essék, itt nem az a baj, hogy ők idegen származásúak, ezzel a világon senki nem foglalkozott volna. Itt a probléma az, hogy ezek az idegen származású, idegen gyökerű emberek általában idegen érdekeket is képviselnek."* Közbevetőleg megjegyzi, hogy akkor az antant volt *„a mi felügyeleti szervünk, aztán később Moszkva lett, most Brüsszel, New York és Tel Aviv".* E tekintetben a mai magyar kormány sem jobb: *„sajnos úgy érzem, hogy a mai kormányzat is túl sokat*

foglalkozik azzal, hogy jó fiú legyen a NATO szemében, az EU-csatlakozásban, hogy jó fiú legyen az EBESZ-nél, hogy jó fiú legyen a Világbanknál, az IMF-nél, szóval állandóan jó fiúk akarunk lenni. Mikor lesz már végre egy olyan magyar kormány, amely a magyar magyarság szemében szeretne jó fiú lenni? Itt tovább tart az a magyartalan, nemzetietlen vonulat, amely Szabó Dezső idejében is ugyanúgy kimutatható volt, mint ma" (magyarán a zsidóuralom).

Folytatja: *„Azt írja Szabó Dezső, hogy a kommunista, a szocialista, a forradalmár zsidó csak előharcosa, élő tankja a kapitalista-imperialista zsidóságnak, s győzelmük esetén meghamisítják a kommunizmust, megsemmisítik a szabadságot, széttörnek minden szociális jogot, a proletárt csak vak eszköznek tűrik meg, s kommunizmusuk, szocializmusuk nem más, mint átmenet egy új, most már az egész faj szélesebb alapjaira fektetett kapitalisztikus világuralom berendezkedésére. Hát ha valamit, akkor a történelem aztán igazolta Szabó Dezsőnek ezt az észrevételét."*

Folytatja: *„Tökéletesen látta azt, hogy az egész kommunista humbug, ez az egész marxista proletárdiktatorisztikus szövegelés semmi másra nem való, csak arra, hogy arra alkalmas időben az egész átvedeljen[!] egy nyílt, leplezetlen kapitalisztikus, szabad versenyes állapottá, ahol már a magyarnak nincs esélye, mert a szabad versenyben a magyar teljesen esélytelen. Ő úgy mondta, hogy a magyar az organikusan undorodik a piactól és a tülekedéstől... Ezt nagyon jól tudják a mi ellenségeink, és éppen ezért minket álladóan szabad versenyes körülmények közé zavarnak, és ilyen körülmények között szinte biztos a bukásunk."*

25. HÉT. Orbán Viktor a Vasárnapi Újság vendége. Orbán kitér a Szabó Dezső-megemlékezésre, előrebocsátva: magánvéleményét mondja, hiszen a törvény tiltja, hogy beavatkozzon a rádió belügyeibe, de *„ha a kormánynak lenne befolyása arra, ami a rádióban történik, akkor ilyen interjú nem hangozhatott volna el".* Két okból kritizálja a beszélgetést. *„...voltak a mai időszakra vonatkozó aktualizált megfontolásai, tehát aktuálpolitikai lett, ahol a másik felet nem kérdezték meg, a kormányra nézve is egyébként olyan vélemények hangzottak el, minthogyha nemzetellenes politikát folytatna." „...az 1919-, '20-, '21-, '22-es időszaknak erősen fajvédő kitételeit nem lehet kellő elővigyázatosság nélkül és vita nélkül megidézni egy közszolgálati műsorban."*

Közli még, ő „az érted haragszom, nem ellened" attitűddel mondja, amit mondott, hiszen: *„ha holnap kinyitja a lapokat, azokban olyan támadásokat fogok kapni azért, mert egy ilyen múlt héten... elhangzott interjú után eljöttem ide, ebbe a műsorba; azt fogják írni, hogy legitimálom természetesen mindazt, ami ott elhangzott, hogy csak úgy dörög majd az ég. Nem akarom az ellenfél lapjainak, mármint a kormány ellenfeleinek lapjai olvasására buzdítani a hallgatókat, de azért azt javaslom, hogy nyissák ki majd a lapokat és meg fogják látni. De én sokat gondolkodva arra jutottam: a Vasárnapi Újság hallgatói mégiscsak megérdemlik azt, hogy a miniszterelnök betartsa a szavát, és legutóbb Lakatos úr, mikor önnel beszélgettem, abban maradtunk, hogy rendszeresen, legalább félévente egyszer..."*

Lakatos Pál: *„Negyedévente..."*

Orbán Viktor: *„Negyedévente, tessék... Negyedévente egyszer eljövök és a hallgatók kérdéseire válaszolok, és ennek én most eleget is tettem, de ha tanácsolhatok valamit, akkor az itt elmondott véleményemet, véleményeket – ezek nem csak az én véleményeim egyébként – ha tudják, akkor használják a következő műsorszámuk készítésekor."*

Franka Tibor: *„Köszönjük szépen, és köszönjük, hogy továbbra is rendelkezésre fog állni, elsősorban másfélmillió hallgató nevében, akik nemcsak itthon, hanem jelenlegi határainkon túl is hallgatnak minket."*

42. HÉT. Ezek után Báthory Gábor műsorvezető újra mondja a magáét, ezúttal a kettős mércéről beszél; a szokásos sejtetésekkel, utalásokkal és összemosásokkal teli szöveg, hogy kijöjjön a szokásos egyenlőségi sor: zsidó = kommunista = elnyomó kisebbség, ezúttal megfejelve a gyilkosokkal és a homoszexuálisokkal. *„Az átkosban a törvények, az írott és íratlan szabályok nem voltak érvényesek az elvtársakra." „A privilégiumok apá-*

ról fiúra szállnak, még erősebb lett a rokoni kötődés az állások, pozíciók elfoglalásában, és a kisebbség a kisebbsége okán formál és érvényesít jogot a többség felett." „A szürke masszából való kiemelkedéshez tökéletesen elég, ha valaki jó helyre született, homoszexuális vagy alternatív. Az a lényeg, hogy más legyen." „A kettős mérce azonban nem »csupán« rombol, de gyilkol is. Izraelben az eldobott kő súlyos büntetést, a gyilkos golyó elismerést vált ki."

Ugyanebben az adásban teszik közzé azt a beszélgetést, amely a „Bauer Miklós múltja, avagy zsidó kínozta a zsidót" címet viseli. A felkonferáló szöveg a szokásos, demagóg társítása különféle „visszásságoknak": a parkolócéduláktól rettegő országnak, a gázoló Császár Elődnek, aki *„Kanadában énekelget"*, Princz Gábornak, aki *„Bécsben kávézgat"*, Tocsik Mártának, aki *„otthon cirógatja a macskáját"*, miközben *„szakasznyi rendőr és titkosszolgálati ember veti rá magát egy országgyűlési képviselőre korrumpálódás közben"*, és *„ugyan miért figyelték már jó ideje ekkora apparátussal, mellesleg engedély nélkül Székely Zoltán képviselőt?"* Aztán végre eljutunk a lényeghez: *„Szóval, érdekes ország ez. Csak itt fordulhatott elő, hogy Péter Gábor ÁVH-hóhér ágyban, párnák közt, valószínűleg gazdagon halhatott meg. Valahogy nem fontos a verőlegények, a kommunista háborús bűnösök, a sortüzek elrendelőinek felelősségre vonása."*

A Lakatos Pál által készített beszélgetés „bizonyítékok" tömkelegét vezeti elő a *„körömletépő"* ÁVH-s Bauer Miklós ellen, aki, mint többször hangsúlyozzák, az SZDSZ-es Bauer Tamás papája és az SZDSZ-es Eörsi Mátyás ügyvédi irodájának munkatársa. A zsidóvonal egészen a beszélgetés végéig rejtve marad, aki hallja a neveket, úgyis érti, az utolsó részben azonban nyíltan is előjön:

Dr. Pécsi Kálmán: *„Vámos úr említette, hogy én egyedül voltam kénytelen a rendőrségre bemenni átadni az anyagokat. Ennek az volt a magyarázata, hogy a Zsidó Hitközség elnöke rosszallását fejezte ki Vámos úr felé a Bauer Miklóssal kapcsolatos tevékenységünk miatt. Elfelejtvén azt, hogy nemcsak Bauer Miklós vallja magát zsidó származásúnak ebben az ügyben, hanem azok is zsidó származásúak voltak, akiket Bauer Miklós bántalmazott."*

Lakatos Pál: *„A felszólított Vámos György is zsidó."*

Dr. Pécsi Kálmán: *„Az teljesen nyilvánvaló, hogy Ries István igazságügyminiszter zsidó származású volt, ugyanígy Somogyi Zinger István, ugyanígy Bárdi Magda, sőt sorolhatnánk tovább a zsidó származású, az ÁVH által bántalmazott személyek nevét."*

Még mindig ebben az adásban hangzik el Lovas István jegyzete arról, hogy miközben az egész világsajtó a 12 éves palesztin gyermek lelövésével és következményeivel foglalkozott, a magyar média elhallgatta a tragikus eseményt. *„Három liberális hetilap, a* 168 óra, *a* Magyar Narancs, *valamint az* Élet és Irodalom *legfrissebb számainak egyetlen sora nem foglalkozik ezzel a kapitális fontosságú konfliktussal."* A magyarázat: a médiában zsidóuralom van. *„…a világgal szemben ilyen egységfrontot csupán egy csoport vélt vagy valós hatalma eredményezhet."*

Majd felolvassák a DEPORT 56 közleményét, minthogy *„az egész magyar sajtó egyetemlegesen elhallgatta"*. A közlemény új elemet hoz a szokásos antiszemita-rasszista megközelítésekbe, amennyiben összezárkóztatja a zsidó- és a cigánygyűlöletet: *„A DEPORT 56 emlékeztet rá, hogy a zámolyi romák kivándorlásukhoz és strasbourgi akciójukhoz nemcsak itthonról, hanem Izraelből is kaptak segítséget." „Ki kell… mondani, hogy az Izraelből érkező segítség – különösen az emberjogi segítség – nyújtásának jelenleg nincsenek meg a morális feltételei, hiszen a zsidó államban a legsúlyosabb rasszista indíttatású atrocitásokat szenvedi el a palesztin kisebbség."* És egy fantasztikus csavar a végére, mintha a fenti szövegben nem maga a közlemény hozta volna össze a cigánykérdést az Izrael-ellenességgel (antiszemitizmussal), mintha a zsidók próbálnák meg a cigányügyre is szokásos *„antiszemitizmus-hisztériájukat"* ráhúzni: *„…a DEPORT 56 rendkívül kockázatosnak tartja, hogy a cigányság valóban létező súlyos gondjait bárki is úgy próbálja megoldani, hogy az antiszemitizmus vádjának jól ismert forgatókönyvét adaptálja a cigánykérdésre, és azt taktikai okokból mint a magyarországi rasszizmus bizonyítékát hasz-*

nálja érvként, a nyomásgyakorlás eszközeként a nemzetközi erőtérben. Ez nem érdeke a magyar társadalomnak, azon belül a magyar cigányságnak, de végső soron nem érdeke a magyar zsidóságnak sem."

Ugyanebben az adásban a Malév privatizációjáról is szó esik. A Vasárnapi Újság szokásos kontextusának ismeretében a vájt fülű hallgatónak nem nehéz a tel-avivi zsidó tőke világuralmi és a nemzetet ezúttal ténylegesen is veszélyeztető – Magyarországon már most is jelen lévő – tevékenységét kiolvasni a látszólag ártatlan kérdésekből:

Molnár Balázs: *„Az izraeli EL-AL vásárolná meg esetleg a Malévot. Nemzetbiztonsági kockázata lenne-e annak, ha terrorista csoportok célpontjaiként közismert EL-AL tulajdonrészt szerezne mondjuk a Malévban?"*

Somogyi Tóth Gábor: *„Én tudom jól, hogy az EL-AL biztonsági elvárásai a Ferihegyi repülőtéren milyen feladatokat jelentenek, de azt, hogy egy tulajdonrész értelmében a Malévet fenyegetné-e bármilyen olyan veszély, ami ma nem fenyegeti, ezt nem tudom megítélni."*

Molnár Balázs: *„Igaz-e, hogy az EL-AL biztonsági emberei jelen vannak nagyon erőteljes szinten a Ferihegyi repülőtéren?"*

Somogyi Tóth Gábor: *„Európa összes repülőterén jelen vannak, kormányközi megállapodások alapján. Erről többet nem kívánok mondani."*

44. HÉT. A „Postabontás" panaszt ismertet: *„... MAZSIHISZ október 16-án műsorunkkal kapcsolatban panaszt tett az Országos Rádió és Televízió Testület elnökénél, dr. Körmendi-Ékes Juditnál."* A Bauer-beszélgetésről van szó: *„A riportban elhangzott az is, hogy az ún. »tiszta kezek polgárjogi társaság« csak nehézségek árán tudott az illetékes szerveknek iratokat átadni, mivel a zsidó hitközség elnöke nehezményezte, hogy Bauer Miklóst mint jó zsidó embert gyanúsítják. Ezek után a riporter szájából elhangzott az is, hogy nemcsak Bauer zsidó, hanem az általa bántalmazott volt igazságügyminiszter is, az ügyben szereplő többi ávós és a többi áldozat is mind zsidó. Sérelmesnek tartjuk, hogy a vasárnap reggeli közszolgálati rádióadásban a zsidó kifejezés mint olyan annyi év békére törekvés után ismét szitokszóként szerepeljen"*, és *„a magyarországi zsidóság képviselői, vezetői soha nem kérték senkivel kapcsolatban sem, hogy csak azért, mert zsidó, részesüljön kedvezőbb jogi elbírálásban vagy más előnyben. Nem nyilvánítottunk véleményt Bauer Miklós esetében sem". „Pontosan ez az, amit a társadalmi és filozófiai felfogás antiszemitizmusnak nevez."*

„Elhangzott az inkriminált műsorban – csakúgy, mint máskor – *Lovas Istvántól egy »jegyzet«, amely ismét és kizárólag az Izraelben zajló sajnálatos eseményekkel foglalkozott, de olyan megvilágításban, mintha az ott zajló szörnyű történésekért az egész zsidóság lenne felelős, nem pedig az adott eseményben akarva-akaratlanul részt vevő izraeliek és palesztinok."*

Most pedig ismét a DEPORT 56 nyilatkozata következik arról, hogy a MAZSIHISZ vezetői nem szavahihetők, hiszen Zoltai Gusztáv Strasbourgban a *Limes* című olasz folyóirat szerint *„lopakodó antiszemitizmusról"* beszélt, itthon ezt letagadta, a *Magyar Nemzet*ben pedig azt mondta, épp arról beszélt, hogy Magyarországon *„nincs intézményes antiszemitizmus, s a kormány politikája sem zsidóellenes"*. Ám az eredeti felszólalás szövege szerint a következőket mondta: *„Magyarországon nincs intézményes antiszemitizmus, aggasztó jelenségek azonban vannak. Ezek közé tartozik, hogy a kormány nem határolódik el kellőképpen a rasszista jelenségektől, hogy az egyik parlamenti párt lapjában hetente jelennek meg antiszemita, gyűlölködő írások, hogy a közszolgálati rádióban a szélsőjobboldal vasárnap délelőttönként szócsőnek használja az adó hullámait, hogy egy rádióműsorban rendszeres támadásokat intéz a demokratikusan választott zsidó vezetők ellen, hogy antiszemita irományok jelennek meg, mint amilyen Kolozsvári Borcsa Mihály könyve,* a Zsidókérdés Magyarországon, *vagy a* Cion bölcseinek jegyzőkönyve.*"*

45. HÉT. Franka műsorvezető reggeli köszöntőjében kitér a Panaszbizottságnak a Bauer Miklós-interjúval kapcsolatos állásfoglalására: *„Dr. Debreczeni József, dr. Könczöl László és Szente Péter határozatot ugyan nem alkotott, de véleményét, amelyben elmarasztalja műsorunkat, rendhagyó módon mégis nyilvánosságra hozta. Ezzel újabb antiszemita bélye-*

get óhajtanak a Vasárnapi Újságra sütni, tudniillik a vélemény olyan kategória, amely ellen nem lehet fellebbezni."

Hétórás köszöntőjében hihetetlen csavarral jut el a magyarországi zsidó uralomig. Kezdi azzal, hogy: *„...a tizenharmadik kerületi Berzsenyi Dániel Gimnázium öt tanulója Mindenszentek napján elfűrészelte, majd ledöntötte az 1957-ben felrobbantott Regnum Marianum-templom helyén állított emlékkeresztet. Ezt követően a kereszténység legszentebb szimbólumának talapzatára még egy vörös csillagot is festettek. Ezzel együtt a magyar rendőrség a gyanúsítottak kihallgatását követően pénteken mégis azt röpítette világgá, hogy a fiatalokat semmilyen politikai szándék nem vezérelte, csupán nem tetszett nekik a kereszt, azért vágták ki."* Folytatja azzal, hogy: *„Egyébként a keresztgyalázás másnapján 35 zsidó sírt rongáltak meg a Kozma utcai zsidótemetőben, és zöld festékkel fújták le Kádár János és további öt kommunista Fiumei úti síremlékét."* Majd egy – számomra, bevallom, érthetetlen gondolattársítás következik: *„Az esetek között összefüggést – legalábbis hivatalosan – kár lenne keresni. Bizonyíték helyett álljon itt tanulságul az egyik huszadik századi zsidó gondolkodó, Achad Háan néhány sora. Idézem: »Lehetetlen, hogy az állam szempontjából fontos dolgokban: a nevelésügyben, a jogban, a nyelvben, a vallásban a különböző népek egyszerre uralkodjanak. Ezért ezeken a területeken a kisebbség a többség döntését köteles elfogadni minden ellenvetés nélkül«."* És a végkövetkeztetés: *„Nálunk az a helyzet, hogy a többség magyar és keresztény. Ellenvetni a demokrácia szabályai szerint persze lehet, de az valahányszor csak a bolha köhögése marad."*

„A ledöntött kereszt" című összeállításban aztán a műsor részletesen is kitér a *„merényletre"*. A döbbenet hangjai után – *„Gyalázatos gaztettnek tartom, emberileg elutasítom az ilyen bármilyen oldalról történő cselekedeteket. El fogok mindent követni, hogy vasárnap ez a kereszt a helyén álljon és méltó alázattal boruljanak le ide a nemzet ellenségei és rabló garázdálkodói"* – utalás az elkövetőkre. Nem tisztázódik, hogy kommunistákról vagy zsidókról van-e szó, az mindenesetre biztos, hogy keresztényellenesek (*„...a megalázottságérzet abból az egytizenötöd-milliomodból, ami azt hiszem, hogy minden velem együtt érző magyar honfitársamnak és az egyetemes kereszténységnek is lesújtó, ez Európa fölött is ítélet, Európa keresztény országa, ahova csatlakozni akarnak, és én azt hiszem, hogy ez az európaiságnak is a gyalázatos sértése, ez a tett"*), sőt olyanok, akik titokban, földalatt szövetkeznek az ország és a kormány ellen: *„...nem egyetlen csoportnak ez a célja, vagyis mindenáron meg akarja akadályozni azt, hogy Magyarország nemzetközi helyét, méltó helyét elfoglalja. Nagyon tudatosan, igenis úgy a belső hangulatot, mint a külső képet rombolni akarják... A feszültséget növelni akarják, szembe akarnak állítani csoportokat és ezáltal természetes, hogy a magyar kormány, a jelenlegi magyar polgári kormánynak a tevékenységét lejáratják bizonyos fokig, mind nemzetközileg, mind belül."*

A műsorban ismét visszatérnek a Panaszbizottság állásfoglalására, amely szerint *„megsértettük a vonatkozó törvényt, amely kimondja, idézem: »A műsorszolgáltatás nem irányulhat semmilyen kisebbség, sem bármely többség nyílt vagy burkolt megsértésére, kirekesztésére, annak faji szempontokon alapuló bemutatására, elítélésére«"*. A műsorvezető így folytatja: *„Mi nem panaszkodunk, helyette újabb adalékként közöljük, hogy újabb dokumentumok jutottak a birtokunkba. Ezek szerint a kifogásolt riport főszereplője, dr. Bauer Miklós ügyvéd ÁVH-s múltjától függetlenül továbbra is tagja a Magyar Kereskedelmi és Ipar Kamara mellett szervezett Állandó Választott Bíróságnak. Aki nem hiszi, lapozza fel az 1992. évi Jogásznapló 173., valamint az 1996-os Jogásznapló 177. oldalát."* Majd közli: *„Az üggyel kapcsolatban számos vélemény érkezett és érkezik szerkesztőségünkbe. Közülük az egyik leszögezi: »Elegünk van abból, hogy egy vallási kisebbség vagy annak mondott csoport terrorizálja társadalmunkat«."* És felolvassák a Sárospataki Konzervatív Kör levelét.

„A MAZSIHISZ vezetőivel ellentétben nekünk nem ebből a műsorból van elegünk, hanem abból, hogy egy vallási kisebbség vagy annak mondott csoport terrorizálja társadalmunk egészét, a maga soviniszta retorikáját erőltetve az országra és a leggátlástalanabb erkölcstelenséggel bélyegzi

meg és gyalázza – immár fél évszázada folyamatosan és büntetlenül – a magyarságot."

„A MAZSIHISZ *akkor lenne partner a valódi problémák megoldásában, ha konstruktív javaslattal állna elő. Az első figyelmet érdemlő szava az lehetne, melyben bocsánatot kér a magyarságtól azokért a kártéteményekért, melyeket a hasonló feljelentéseivel okozott az egész társadalomnak, az egyetemes emberi és a demokratikus szabadságjogok sérelmére."*

„Amennyiben a magyar adófizető polgárok pénzén fönntartott közszolgálati médiumok vezetése a továbbiakban is a kisebbségi soviniszta terrornak enged, semmibe véve a többség elvárásait, a radikális lépésektől sem riadunk vissza, de nem engedjük a szabad magyar rádió hangját elnémítani!"

46. HÉT. Beszámolnak arról, hogy a palesztin sebesültek megsegítésére Budapesten véradás rendeztek. Az összegyűjtött vért azonban Izrael nem engedte be az országba. A megszólaltatott palesztin követségi tanácsos cáfolja azt az izraeli követségről érkezett faxot is, amely 22 segélyszállítmányt sorol fel s amelyet éppen a napokban adtak át a palesztinoknak. Közli, hogy Izrael nyomást gyakorol azokra az újságírókra, akik tárgyszerűen számolnak be arról, amit a helyszínen tapasztalnak, és közli, hogy rágalom az a beállítás, amely szerint a palesztinok gyerekeket küldenek az izraeli katonákra.

Ugyanebben az adásban hangzik el a „Megbélyegzett címer ügye" című interjú. A felkonferálás pedig így hangzik: *„A menóra a* Larousse *enciklopédia vonatkozó szócikke szerint egy bizonyos vallás szertartásai során használt hétágú gyertyatartó. A* Larousse *természetesen megnevezi az adott vallást, én is csak azért nem teszem, mert hovatovább nem tudom, hogy a szó puszta kiejtése mikor bizonyul uszításnak, gyűlöletkeltésnek, kirekesztő cselekedetnek."*

Franka Tibor első kérdése: *„Itt állunk a folyosón, közvetlenül a bejárattól jobbra, ahol néhány hete négy címertervezet van kifüggesztve. Mindegyikben vannak állandó motívumok, ilyen például kék mezőben a menóra, Izrael jelképe. Ez olyan számomra, mint hogyha Izrael valamely városában vagy megyéjének a címerében, zászlajában – amennyiben tervezne ilyet – mondjuk a turulmadár szerepelne, merthogy igen sok Magyarországon született vagy Magyarországon élt zsidó él jelen pillanatban Izraelben."* Szabó Zoltán polgármester elmondja, hogy a minisztérium által is elfogadott heraldikai szakértők tervezték és bírálták el a címereket. Erzsébetváros címerében szerepel a Sissit és védőszentjét, Árpád-házi Szent Erzsébetet szimbolizáló rózsa, és szerepel a menóra, *„amely nem Izrael állam jelképe, hanem a zsidó közösség jelképe, tehát nem állami vagy nem föltétlenül állami, nem föltétlenül vallási, hanem egy adott közösségre utaló jelkép, és azt jelképezi, hogy ez a terület volt, pontosabban ennek a körúton belüli része volt hagyományosan a fővárosi zsidónegyed már a tizennyolcadik századtól kezdődően".* Szabó véleménye szerint annak, *aki „ezt a vitathatatlan tényt, amely Erzsébetváros építészetében, gazdasági életében, mindennapi életében, hagyományaiban, szokásaiban mai napig ható érvénnyel jelen van, úgy véli, hogy nem szabad megjeleníteni egy címerben",* meg kell indokolnia az álláspontját.

A Franka által megkérdezett önkormányzati képviselő nem foglal egyértelműen állást a kérdésben, és azt állítja, hogy a címerügy talán kicsit elhamarkodottan került elő, de az egész képviselőtestület konszenzusra törekszik az ügyben.

Franka, ha már a zsidó szimbólumot nem tudja támadni, megpróbálkozik a polgármester (mint egy másik adásból tudjuk, a nemcsak MSZP-s, hanem zsidó) Szabó Zoltán támadásával:

Franka Tibor: *„Akkor úgy érzi, hogy a polgármester úr kicsit előreszaladt ezzel a címerüggyel és nem vette igazából figyelembe az önök álláspontját?"*

Haán György: *„Talán jóindulatúan azt gondolta, hogy ez egy egyszerű dolog. Feltételezem, ha látja, hogy a képviselőtestület többségének ez a véleménye, hogy ezt egy kicsit jobban készítsük elő, akkor ehhez alkalmazkodni fog. A polgármestereknek általában ez a kötelességük, hogy a*

testület többségének az álláspontját fogadják el, és ha az változik, akkor ahhoz igazodjanak."

Franka Tibor: *„Márpedig változni fog ezek szerint?"*

Haán György: *„Hát ebben az ügyben is, meg úgy érzem, hogy más ügyekben is fog változni."*

Franka Tibor: *„Akkor Szabó úr nem valami jól érezheti magát a testülete élén?"*

Haán György: *„Hát ezt nem tőlem kell megkérdezni..."*

A lekonferálás ismét arra utal, hogy egy kisebbség terrorizálja a többséget:

„A sajtóban napvilágot látott becslések szerint egyébként a kerület 70 ezer lakosából 10-12 ezer az izraelita, a romák száma 15 ezer. Erzsébetvárosban számon tartanak még szerb, horvát, örmény, bolgár és német kisebbséget is. A keresztény lakosság számát 40 ezerre teszik. Franka Tibor összeállítását hallották."

Ugyanebben az adásban Lovas István reagál arra a panaszra, amelyet a MAZSIHISZ az ő jegyzete miatt is benyújtott a Panaszbizottságnak. A hosszú tirádának csak a végét idézem a Vasárnapi Újság zsidó tematikájának lezárásaként is:

„Az ORTT véleménye... olyan mértékben elfogult és olyan súlyosan fenyegeti a szólásszabadság alkotmányos jogát, hogy a Vasárnapi Újság szeretne javaslattal élni. Felszólítja az ORTT-t, hogy közösen forduljanak e jegyzet hiteles angol fordításával a BBC-hez. Amelyet remélhetőleg minden érintett pártatlan fórumként tisztel. Javasoljuk, hogy a brit közszolgálati rádió és televíziónál az arra hivatott bizottság döntse el, vajon a Vasárnapi Újság milyen mértékben felel meg a közszolgálat nemzetközi normáinak. Előbb-utóbb ugyanis immár megálljt kell parancsolni azoknak, akik Magyarországon folyamatosan mondvacsinált ürügyekkel szellemi intifádát akarnak kiprovokálni."

A VASÁRNAPI ÚJSÁG POPULIZMUSA

A Vasárnapi Újság legerőteljesebb vonása megítélésem szerint a populizmusa. Egyszerű képletekben, könnyen megjegyezhető állításokban és összefüggésekben értelmezi a világot és kínál sematikus kapaszkodókat a hallgatóknak.

- Aki kommunista, az a nemzet és a magyar nép ellensége; régen gyilkos, ma maffiózó, a nemzeti vagyon elrablója, kiárusítója.
- Privatizálás: szabadrablás, a nemzeti vagyon magánzsebekbe vándorlása.
- Társasági törvény: a szabadrablás jogi kerete.
- Rendszerváltozás: nem ment végbe, a magyar politikai elit, mindenekelőtt a szociálliberális kormány elsinkófálta.
- Antiszemitizmus: a zsidók szítják, a zsidók érdeke.
- Holocaust: a zsidóság állandó pénzforrása.
- Aki kiejti a zsidó szót, az már antiszemitának minősül.
- Az antiszemitizmus elleni tiltakozás: a kisebbségi terror elleni tiltakozás.
- Izrael: a világösszeesküvés központja, az ártalmas nemzetközi folyamatok titkos mozgatója.
- Nemzetközi tőke: világuralom, Magyarország gyarmatosítása, a magyar nép kizsákmányolása.
- Nemzetközi tőke: összeesküvés a magyar érdekek ellen.
- Globalizáció: A magyar nemzet megszállása, felhígítása, megszüntetése, az idegen tőke és kultúra uralma.
- A Magyar Nemzeti Bank és Surányi György: a globalizáció erőinek hazai beépített ügynöke.

- A Magyar Nemzeti Bank: az MNB és Surányi szabad garázdálkodásának és nemzetellenes tevékenységének jogi kerete.
- Adósságállomány: a magyarságtól elrabolt pénz, amellyel Magyarország a nemzetközi pénzkartellt támogatja.
- Bankkonszolidáció, áfa, exporttámogatás, privatizáció: olyan szakszavak, amelyek a nemzeti vagyon elrablását fedik.
- Monetáris politika: a nemzeti vagyon külföldre síbolásának eszköze.
- Magyarság: elnyomott kisebbség saját hazájában.
- A magyar érdekekért harcolni kell az idegen érdekek ellen.
- Trianon: megbosszulandó magyar tragédia.
- A média: a nemzetellenes erők szolgálatába szegődött.
- A média még mindig a pártállami erők kezén van (MSZP, SZDSZ).
- A média a kormány ellen uszít.
- Cigány: élősködő, tolvaj, munkakerülő.
- Erdélyi magyarok: a magyarság romlatlan életformája, szellemisége, ősi kultúrája.
- A destruktív szekták kereszténységellenes erők.
- Aki hisz Istenben, Jézust és az egyházat követi, az jó ember.

A Vasárnapi Újság kedvenc módszere, hogy saját előítéleteit és engesztelhetetlen harcainak létjogosultságát olyan interjúalanyokkal hitelesíti, akik maguk is a leleplezendő, elítélendő társadalmi, etnikai, politikai csoporthoz tartoznak. Őszintén szólva felfoghatatlan és nyilván pszichiátriai szaktudást igényelne annak a kérdésnek a megválaszolása, miért vállalkoznak rá ezek az emberek, hogy megszólaljanak, sőt kitálaljanak egy olyan műsorban, amelyről minimális tájékozódás után tudható, hogy saját céljaira fogja fel- és kihasználni őket és a mondandójukat. Ilyen volt az a már elemzett három interjú, amelyet a zsidókérdésről készítettek Galambos Goldmann Tamással és Ács Gáborral, illetve Tímár Györggyel. És idetartoznak azok az interjúk is, amelyeket Horváth Alberttel, a Magyar Cigányok Antifasiszta Szervezetének elnökével (24. hét), egy volt munkásőrrel (7. hét), Kapolyi Lászlóval (41. hét), illetve Berecz Jánossal (42. hét) készített Franka Tibor.

A műsorról műsorra sulykolt elemek hatékonysága félelmetes: egyrészt a hallgatók minden reagálásában egy az egyben megjelennek, másrészt bizonyíthatóan süketté teszik őket minden ellenérvre (lásd például a Suchmann-beszélgetést), eleve esélytelenné tesznek náluk minden más szerkezetű összefüggést. Ehhez elég csak végignézni a dolgozatban már említett hallgatói reakciókon és leveleken túl azokat a kérdéseket, melyek Orbán Viktor kétszeri vendégeskedése alkalmából hozzá érkeztek:

„Bonhuz András vagyok a Polgárok érdekszövetségének az ügyvivője. Szegénységünk egyik legfőbb oka, a magyarországi pénzrendszer. Várhatók-e komoly lépések a pénzügyi politikában. És itt elsősorban a pénzkibocsátással kapcsolatos ***MNB-törvényre*** *gondolok."*

„Olvastam a sajtóban, hogy közepesen korrupt ország vagyunk. Itt, ahol a gazdasági élet minden területén, a mezőgazdaságban is 1000 milliárdokat ***raboltak,*** *illetve* ***privatizáltak,*** *hát csoda, hogy még egyáltalán létezünk. Joguk van az állampolgároknak a tárgyilagos tájékoztatáshoz, hiszen az ő pénzükről, ingatlanaikról, létükről van szó. Ha nem megy az* ***elkötelezett médiák*** *segítségével, akkor marad a könyv, és minél előbb. Ne érje az Orbán-kormányt ugyanaz a vád, mint az Antall-kormányt tíz év után. Hadd tudjon róla az utókor is, hogy kik,* ***milyen pártállásúak mennyit raboltak,*** *és mi történt velük. Nagy Lajos; 243–0573-ról".*

„Tudvalevő, hogy a kereskedelmi bankok horribilis veszteségeket halmoztak föl. Rossz kihelyezés stb., mindenféle, amit ***az adófizetők fizetnek meg.*** *És akkor nem lehet tudni, hogy ezek mögött ki áll, kik állnak, hogy mint, mert a banktitok és a személyes adatok védelme ezt nem engedi meg. Hát ezt a törvényt módosítani kell. Igenis tudni akarjuk,* ***kik loptak, kik csaltak,*** *mit csináltak.* ***Nincs rendszerváltozás,*** *csak szeretnénk, hogy az legyen. Tisztelt Miniszterelnök úr, legyen bátorsága. Maga mögött áll az ország. Két év múlva önt ki fogják szavazni. Nem szabad ezt megengedni, mert en-*

nek az országnak vége van, ha újra a szocliberális baloldal kerül hatalomra, akkor öngyilkosoknak kell lennünk, mert itt ebbe az országba akkor semmi nem lesz."

„Bornemissza Péter kérdezi: Mikor lesznek bírósági következményei a feltárt sok-sok **visszaélésnek. A Vasárnapi Újság is többről beszámolt a Kőrösi-interjúsorozatban.** És mikor számoltatják el az **ebül szerzett óriási vagyonok** tulajdonosait? Miért nem számolják fel a **gyalázatos privatizációs ügyeiről** elhíresült ÁVÜ jogutódját, az ÁPV Rt.-t? Fölöslegessé vált intézmény igen nagy fizetésű emberekkel. Aztán egy másik kérdés a Nemzeti Bankra vonatkozik, arra, amikor ön a Nemzeti Bankot megvizsgáltatni, elnökét beszámoltatni akarta. Sajnos, úgy érzem, valami külföldi nagyság jól elvágta ezt a kitűnő törekvését. Így maradunk a **gyarmatosítás** területe. **A nagy rablók** uralkodnak tovább, fogalmaz Mészárosné Pálóczi Erzsébet Nagykovácsiból."

„És végül Maros Jenő kérdezi: – Ön azt mondta, hogy a kommunistákat agyagba veri. **Ön nem agyagba, hanem bársonyszékbe betonozta be őket. Milliós fizetésekkel és prémiumokkal.** A bársonyszéket cserélik maguk között, amiért többmilliós végkielégítést kapnak. **A bankokat kiüresítik, de felelősségre vonás nincs. Ismeretlen tettes ellen feljelentést tesznek és az ügy le van zárva.** Közben pedig azon vitatkozunk, hogy 24 vagy 25 ezer forint legyen a minimálbér."

„Még egy témakör a kérdések alapján: Sok állampolgár nevében kérjük, hogy az iskolákban tegyék kötelezővé a hit és erkölcstan oktatását. Szomorúan hallotta a hallgató Csúcs László nyilatkozatát, amely szerint az átvilágítandók körébe nem szándékoznak felvenni az egyházak vezetését. Többen kérdezik, hogy mi a véleménye önnek a **destruktív szekták** magyarországi tevékenységéről és milyen gyors intézkedés várható ezek visszaszorítására."

„Nő(1): Ne sértődjenek meg a képviselők, ha a nevük fölmerül, hanem legyenek szívesek közreműködni Pallag László úrral, nekik is kötelességük ugyanúgy, mint másnak. Ne megsértődjenek, hanem segítsenek."

„Nő(2): Ilyen esetben, amikor a Pallag úr így dolgozik, országgyűlési felhatalmazással, milyen alapon merik őt egyáltalán feljelenteni, és egyáltalán, miért nem kap nagyobb védelmet?"

„Kovács Gézáné vagyok. Ugye a tengerben él a tintahal, ha megpiszkálják, felhőt bocsát ki, hogy el tudjon menekülni. Ezt az egész ügyet ilyen zavarosnak látom. Oda-vissza feljelentgetik egymást, akiket az ügy érint. Kérdésem az: lesz-e **felelősségre vonás** vagy csak a kisbeosztásúak viszik el a balhét? A nagybeosztásúak meg eltűnnek, mint tengerben a tintahal, a tintafelhőben?"

„Mihalik László vagyok Csepelről. Egy minisztert annyi vád ér, ha ilyen ügyekbe keveredik – én a belügyminiszter úrra gondolok, aki abszolút szavahihetetlenné vált a részünkre –, akkor mondjon le."

„Férfi(2): Miniszterelnök úrnak szeretném üzenni, hogy az **olajügyben mindent hozzanak nyilvánosságra.** Ilyen ügyben nem lehetnek titkosítások."

„Nő(1): Olyan régóta **föntforog** az, hogy **valakik iszonyúan kifosztották** az országot. Ki adta el az ország villamos energiáját, gázenergiáját? Az elmúlt kormány adta el, és nem lehet velük bírni? Iszonyatos tömegű pénz fölött rendelkeznek, és csak röhögnek rajtunk. Hát micsoda dolog ez kérem? Ez a **maffiózás** már a kommunizmus második felében, a hetvenes évektől a nyolcvanas évek végéig végigkísérte az életünket. Hát kik voltak azok, akik **kimarták az országnak meg az embereknek a szemét, a pénzét, a zsebét, a húsát?**"

„Férfi(1): Mikor lesz a kormánynak és a Fidesznek annyi ereje és bátorsága, hogy **visszaszerezze azt a húszezermilliárd forintot,** amit a **bankkonszolidáció, az áfacsalás, az exporttámogatás, a privatizáció** az olajszőkítés stb. címén **eloroztak az államtól, a magyar néptől?** Mikor lesz ahhoz bátorságuk, hogy **megváltoztassák a jelenlegi monetáris politikát,** akár annak árán is, hogy elküldjék Surányi Györgyöt?"

„Kovács János vagyok, hetvenéves, Kelenvölgyben lakom. Miniszterelnök úr, ha önnek **drága a magyar nemzet, sürgősen vezessék be a vagyonnyilatkozatot!** Környezetemben olyan személy is él itt Kelenvölgyben, aki a

harmadik villát építette már föl. Ezt nem lehet tisztességes úton megcsinálni. A gyárak, ahol én dolgoztam, a Híradástechnikai Gépgyár, az Április 4. Gépgyár, a Gamma, az Optikai Művek ***romhalmaz, miniszterelnök úr, tehát minden, ami magyar volt, idegen kézre játszották ki.*** *Azt kérem miniszterelnök úrtól, derítsék föl, kik tették ezt."*

„Lajos József vagyok Székesfehérvárról. Kívánnak-e tenni a ***törvénytelen privatizációk*** *felülvizsgálatáért valamit, ha ezt nem teszik, akkor ők toronymagasan megnyerik a választásokat. Talán nem is törvénytelen privatizációnak kell hívni, mert ők ezt »nagyszerűen« törvényesítették, a saját öntörvényeik szerint."*

„Anyec Margit gyomaendrődi hallgatónk írásos kérdése: mikor lesz Magyarországon ***vagyonelszámoltatás****, hiszen ez választás előtti ígéret volt és egy kicsit tovább is megy, nem annyira a privatizációhoz kapcsolódva, hogy* ***mikor szabadulunk meg végre az államadósságtól*** *és hogyan? Ez* ***kamatrabszolgaság, gyarmati függőség****. Erről is beszéljünk, mondja, ne csak az örökös Európázásról."*

„A ***pártállami erők kezében hagyott média*** *még mindig gátlástalanul* ***vezeti félre*** *a lakosság tájékozatlan részét, és ezzel a következő választásokon veszélyezteti az országot. Mikor lép már fel a kormány határozottan és kötelességszerűen ez ellen a* ***veszélyes agymosás*** *ellen? Ez az egyik kérdés. Mit akar tenni a kormány a média kiegyensúlyozásáért, választási ígéretként az ügy rendezésére kaptunk ígéretet. Ezt Horváth Hajnalka mondja Budapestről."*

„Férfi(1): Meddig tűrik tovább, hogy ***a televíziókban és a sajtóban uszítsanak a kormány*** *ellen? És miért nem lépnek fel határozottabban? Az uszítást, a rágalmazásokat, kérem, torolják meg bírói úton."*

„Férfi(2): Most megy a labdarúgó Európa Bajnokság, és nézem a magyar televízió adásait, és mit látok, azt, hogy a Magyar Televízió és a Népszabadság *közös játéka folyik. És én olvassam minden nap a* Népszabadságot, *ezt propagálja a magyar televízió. Kérdezem én, hogy ez a kormány, amelyet annyira szeretünk, hogyan akar két év múlva választásokat*

nyerni, hogyha a saját ellenfelét propagálja? Miért nem a Magyar Nemzet *kooperál a televízióval, és miért nem a* Magyar Nemzet *és a televízió közös játéka zajlik? Nagyon nehéz helyzetbe kerülnek így ezzel, véleményem szerint."*

„Nő(1): Kérdezem a miniszterelnök urat: meddig tart a tűréshatára azokkal ***a vérlázító gyalázkodásokkal szemben, amelyeket a médiából zúdítanak rá*** *nap mint nap. Jóformán a megválasztása óta. Én szégyellem magam 71 éves nyugdíjas tanár létemre amiatt az alpári stílus miatt, amit oly sokan megengednek maguknak. Sok erőt kívánok a miniszterelnök úrnak mindezeknek az elviseléséhez."*

Megítélésem szerint a Vasárnapi Újság azzal okozza a legnagyobb kárt, hogy hallgatóiban megszünteti a gondolkodás, az önálló tájékozódás, a nyitottság, az értelmes kételkedés igényét és képességét.

KOLTAI PÉTER

SZÉLSŐJOBBOLDALI GONDOLKODÁS ÉS ÉRVELÉS EGY INTERNETES VITAFÓRUMON[69]

BEVEZETÉS

A rendszerváltás óta kialakult szélsőjobboldali társadalmi gondolkodást számos szempontból lehetséges megközelíteni és elemezni. Különösen érdekes kérdés az, hogy a politikában laikus állampolgárok hogyan „adják-veszik" egymás között az ilyen eszméket és gondolatokat. Ebből ugyanis kiderülhet, ezen eszmék miként terjednek, milyen jellegzetességek járulnak hozzá olyan közkeletű elképzelések újratermelődéséhez, mint például a „liberálbolsevik összeesküvés".

A laikus politikai diskurzusok vizsgálata a hagyományos módszerekkel nehézkes. A kocsmai beszélgetések titkos rögzítése komoly adatvédelmi és kutatásetikai problémát vet fel, nemkülönben a kérdőíves vagy interjús vizsgálatoknál – különösen a szélsőjobb(bal)oldali gondolkodás esetén – óhatatlanul felmerül, mennyire tekinthetők őszintének a kérdésekre adott válaszok, hiszen meggyőződésekről, gondolkodási sémákról van szó, nem pedig, mondjuk, az interjúalany iskolai végzettségéről. Számos szociálpszichológiai vizsgálat kimutatta, az előítéletek, szélsőséges meggyőződések vizsgálatánál különösen nagy rejtőzködésre kell számítani. A sajtó és

69. Az Index Politika Fórum (www.index.hu) témákat és hozzászólásokat tartalmazó adatbázisának rendelkezésre bocsátásáért ezúton is szeretném köszönetemet kifejezni az Index.hu Részvénytársaságnak. Az adatbázis átadása tudományos céllal, a vonatkozó adatvédelmi és egyéb jogszabályok maximális figyelembevételével történt.

más médiumok tartalomelemzése érdekes és fontos, de ebből vajmi keveset tudhatunk meg a hétköznapi emberek gondolkodásáról.

Van azonban egy olyan laikus nyilvánosság, amelynek vizsgálata közelebb vihet a probléma tényszerű feltárásához. Ezek az *internetes vitafórumok*, elsősorban azok, amelyek a politikára szakosodtak. E fórumokon a felhasználók különböző témákról beszélgetnek, vitatkoznak, érvelnek oly módon, hogy valódi kilétüket az esetek döntő többségében nem fedik fel. A hozzászólásokat egy számítógépes program adatbázisa szövegszerűen tárolja, így tehát visszamenőlegesen is lehetőség nyílik a beszélgetések tartalomelemzésére.

A módszer előnye, hogy beavatkozásmentes, mivel a diskurzus során a beszélgetők nem tudják, hogy megfigyelik őket, az adatok utólag is kigyűjthetők, és nem szükséges hozzá kutatói jelenlét vagy interakció.[70] Hátránya, hogy nem reprezentatív vizsgálat, nem módszeres felmérés, inkább egyfajta szondázás, másrészt a szociológiai elemzéseknél szokásos demográfiai és egyéb alapjellemzők hiányában gyakorlatilag semmit nem lehet tudni azokról a személyekről, akik az internetes vitafórumokon egymással beszélgetnek. Amennyiben a kutatásnak az a célja, hogy bizonyos eszmék elterjedtségének mértékét vizsgálja, akkor az internetes fórumok elemzése nem célravezető, ha azonban a gondolkodási sémák, az érvelési módszerek, a felmerülő témák állnak a középpontban, a fórumok empirikus alapnak tekinthetők.

Az internetes vitafórumok népszerűsége megjelenésük óta folyamatosan nő. Jelenleg a hozzáférhető adatmennyiség nemcsak elégséges a társadalomtudományi vizsgálathoz, hanem sok esetben kifejezetten problémát jelent a hatalmas információtömeg kezelése. A tanulmány alapját az *Index* nevű internetes újság[71] Politika Fórumának adatbázisa jelenti, amely az

70. Ugyanakkor a felhasználók tudják, hogy hozzászólásaikat bárki elolvashatja, így e szempontból az internetes vitafórumokon folyó diskurzus a magán- és a nyilvános szféra határán helyezkedik el.

71. Az *Index* (www.index.hu.) az egyik legnépszerűbb hazai internetes honlap, az Index.hu Részvénytársaság által üzemeltetett úgynevezett „portál site", amely hírek, tudósítások mellett számos szolgáltatást kínál „látogatóinak": a moziműsortól az autóárakon át a tőzsdei informá-

1998. május és 2001. február közötti időszakból összesen 5539 témát és 553 985 hozzászólást tartalmaz.

A szélsőjobboldali politikai gondolkodást és érvelésrendszert ezen adatbázis tartalomelemzésével próbálom meg leírni, amelynek célja felderíteni, hogy a politikáról vitatkozó laikusok mit gondolnak a szélsőjobboldali eszmékről, milyen megnyilvánulásokat minősítenek ilyennek, és milyen témákat, milyen általános eleképzeléseket jelenítenek meg, hogyan építik fel érvrendszerüket.

Az első lépés azoknak a hozzászólásoknak a leválogatása, amelyek a szélsőjobboldali diskurzusok szempontjából érdekesek lehetnek. Az adatbázis méretét figyelembe véve az egyetlen lehetséges leválogatási módszer a szövegkeresés, pontosabban szövegmintakeresés, hiszen az internetes vitafórumokon ugyanannak a szónak több írásmódja is lehet.[72]

Rögtön felmerül az a kérdés, milyen szavakkal „csíphetők el" a szélsőjobboldali hozzászólások. Ebben az esetben minden operacionalizálás szükségszerűen szubjektív, ezért nem egy, hanem két leválogatást és mintát állítottam elő.

Az *első leválogatásban* olyan *„címkékre"* kerestem rá, amelyekkel valaki egy jelenséget vagy egy másik hozzászólást szélsőjobboldalinak minősít. A következő *szavakra* kerestem (az eltérő írásmódokat figyelembe véve): *szélsőjobb*, *náci*, *neonáci*, *fasiszta*, *rasszista*, *fajgyűlölő*, *csurkista*. E szavak valamelyike 15 571 hozzászólásban fordul elő a teljes halmazban (2,8 százalék). E halmazból véletlen kezdőpontú szisztematikus mintát

ciókig. Az *Index* egyik szolgáltatása a vitafórum. – A vitafórumok célja, hogy az interneten keresztül az emberek témákat „hozhassanak létre", e témákhoz tetszés szerint hozzászóljanak. A hozzászólások tartalma elsősorban szöveges, de lehet használni képeket, internetes hivatkozásokat. szövegformázásokat is. – A vitafórum *felhasználói* az interneten keresztül regisztrálják magukat, tetszőleges nevet választanak, amely csak nagyon ritkán egyezik meg a tényleges névvel. (A meghívott vendégek saját névvel szerepelnek, és sokszor lehet sejteni, hogy ki kicsoda – vannak erre vonatkozó utalások és találgatások.) A leggyakoribb mégis az anonimitás. A felhasználók a rendszertől egy saját jelszót kapnak, így garantált, hogy a nevükben más nem tud belépni. Természetesen előfordulhat – és elő is fordul –, hogy ugyanaz a személy több néven írogat, akár egy időben is.

72. Az adatmennyiség nagysága okán ehhez a leválogatáshoz a Microsoft SQL Server 2000 nagy teljesítményű adatbáziskezelő programot használtam.

vettem, amelyet a témák szerint rétegeztem, hogy a több szélsőjobboldali címkét tartalmazó témákból több hozzászólás kerülhessen be a mintába. A mintát a QSR NUD*IST 4.0 programmal elemeztem, és összegyűjtöttem azokat a témákat, összefüggéseket, szófordulatokat, amelyekhez szélsőjobboldali címkék tapadnak.

A *második leválogatásban* már a szélsőjobboldali „szövegeket" tartalmazó hozzászólásokat kerestem. Itt már nem egyedi, hanem együttes szövegelőfordulásokról van szó, olyan szókapcsolatokról, amelyek az első minta elemzése alapján szélsőjobboldalinak minősülnek. Sokszor minősítenek például szélsőjobboldalinak olyan hozzászólásokat, amelyek a baloldali és/vagy liberális médiatúlsúlyt emlegetik. A második keresésbe ezért bekerültek azok a hozzászólások, amelyek tartalmazzák a „sajtó" vagy *„média"* szót, ugyanakkor a *„ballib"*, *„szoclib"*, *„cuclib"*, *„szociálliberális"*, *„liberális"* szórészletek közül legalább egyet. Ugyanígy például a *„vissza"*, illetve az *„Erdély"*, *„Vajdaság"*, *„Felvidék"*, *„Kárpátalja"* szórészletek valamelyikének együttes előfordulására is rákerestem. Ennek a leválogatásnak az eredménye 17 277 hozzászólás (3,1 százalék), amelyből az előzőekben ismertetett módon újra mintát vettem, majd pedig elemeztem.

Természetesen egyik leválogatás sem tekinthető egészen pontosnak. Egyrészt számtalan egyéb szó fordulhat elő szélsőjobboldali véleményekben, érvelésekben. Másrészt a kiválasztott hozzászólások csupán bizonyos valószínűséggel utalnak szélsőjobboldali hozzászólásra. Ezért a kialakított mintákba eső hozzászólásokat, illetve környezetüket (a témában az előtte és utána következő hozzászólásokat) is elolvastam és értelmeztem, így a nem releváns hozzászólásokat az elemzésből egyszerűen kihagytam.

A jelenlegi elemzésnek előzménye is van: ugyanezt az adatbázist hasonló módszerrel már vizsgáltam: ekkor az *összeesküvéselméletek* álltak a vizsgálódás középpontjában. A kapott eredmények alapján valószínűsíthető, hogy összefüggés található az összeesküvéselméletek és a szélsőjobboldali közgondolkodás között, illetve nem minden összeesküvéselmé-

let szélsőjobboldali és nem minden szélsőjobboldali eszme alapul összeesküvéselméleteken, ennek ellenére lehetséges az átfedés.[73]

POLITIKAI ÖSSZEESKÜVÉSELMÉLETEK

Az *összeesküvéselméletek* olyan laikus magyarázatok, amelyeknek lényege, hogy egy szűk csoport titkos és bűnös szövetségben a hatalom (befolyás stb.) megszerzésére és az események irányítására törekszik. Daniel Pipes szerint vannak lokális és globális összeesküvéselméletek (PIPES 1997). Lokális szinten például egy helyi politikai csoport vélt összeesküvésére, globális szinten pedig a nemzetközi pénzvilág állítólagos „összeesküvő csoportjaira" irányulnak. Különösen hatásos egy összeesküvéselmélet, ha összekapcsolja a lokális és a globális dimenziót: például a zsidó „világösszeesküvés" és a zsidók magyarországi sajtóbefolyása gyakran kapcsolódik össze az összeesküvéselméleti diskurzusokban.

Az összeesküvéselméletek *magyarázó modellek*, tehát egy közösségben egy adott időpontban fennálló magyarázathiányokat pótolnak. N. Cohn történeti jellegű elemzése arra enged következtetni, hogy az összeesküvéselméletekhez hasonló magyarázatok végigkísérik az emberiség történelmét (COHN 1994). A bűnbakkeresés és az előítéletképzés egyik eszköze titkos összeesküvő csoportok számlájára írni a világban tapasztalható negatív tendenciákat. Napjainkban világszerte, de különösen az Egyesült Államokban megnövekedett az összeesküvéselméleti magyarázatok szerepe, és itt nem csak a bestsellerekre és mozifilmekre (például *X-akták*-sorozat, *Összeesküvéselméletek*, Oliver Stone: *JFK*) kell gondolni. Mark Fenster – aki egyébként a filmeknek és regényeknek is szerepet tulajdonít az ilyen elméletek terjedésében – az összeesküvéselméletek modern kori virágzásának három fő okát különbözteti meg:

73. Az összeesküvéselméleti elemzés megjelenés alatt áll (LAKATOS [szerkesztés és válogatás] 2001).

- *STRUKTURÁLIS INFORMÁCIÓHIÁNY:* a politikai és közéleti jelenségek hivatalos magyarázatai nem kielégítőek, ezért a „vákuumot" ki kell tölteni más forrásokból származó magyarázatokkal.
- *SZKEPTICIZMUS:* korunk embere kiábrándult a politikából, szkeptikusan tekint a politikai berendezkedésekre, sőt általában minden hatalomra.
- *PLAUZIBILITÁS:* a jelenlegi társadalmi viszonyok elképzelhetővé, egyes esetekben valószínűvé teszik az összeesküvések létét. Bizonyos személyek és csoportok kezében ténylegesen jelentős hatalom összpontosul, a technológia bármilyen konspiráció kivitelezésére és eltitkolására alkalmas.

Fenster szerint nem is feltétlenül az összeesküvés percepciója téves, hanem ezek totális kiterjesztése, amelynek során az érvelés logikai hurkokat ölt és a magyarázat végletesen túlegyszerűsít. Mégis, ahogy Fenster fogalmaz, az összeesküvéselméleteket nem lehet „patologikus" jelenségeknek tekinteni, ezek mintegy normális reakciók egy bürokratikus kapitalista társadalomban (FENSTER 1999)..

Napjainkban is számos olyan érzékelhető tendencia létezik, amelyek tovább segítik az összeesküvéselméletek terjedését. Felsorolásszerűen a legfontosabbak: nagy (világméretű) szervezetek kialakulása, a véleménynyilvánítási szabadság kiteljesedése, a hidegháború végét követő katonai és politikai átrendeződések, a globalizáció, a társadalmak atomizálódása, a technológia és a tömegkommunikáció fejlődése, az információhoz való hozzáférés bővülése.

Az Index Politika Fórum adatbázisának összeesküvéselméleti elemzése során[74] az első megemlítendő kérdés az „összeesküvéselméleti alapzaj" létezése: adott időszakokban az összeesküvéselméleteket tartalmazó vagy ezekre hivatkozó hozzászólások aránya az összes hozzászóláshoz viszonyítva soha nem süllyed *egy bizonyos szint alá*. Bizonyos politikai események kiválthatják e hozzászólások arányának növekedését. Például egyér-

74. A teljes adatbázisból szövegkereséssel leválogattam olyan halmazokat, amelyek a vizsgálat szempontjából relevánsak. A leválogatott hozzászólásokból szükség szerint mintát vettem, majd ezeket a mintákat egy kvalitatív tartalomelemző számítógépes program, a QSR NUD*IST 4.0 segítségével elemeztem. Ennek néhány fontosabb eredményét ismertetem most, elsősorban azért, mert érdekesek lehetnek a mostani elemzés szempontjából is.

telműen ilyennek tekinthető az 1998-as országgyűlési képviselőválasztások időszaka. De van egy *minimumszint,* ami alá nem süllyed az összeesküvéselméleti diszkurzusok aránya. Ennek az az oka, hogy a folyamatosan újratermelődő információhiány egy részét az összeesküvéselméleti magyarázatok töltik ki.

Az összeesküvéselméleti diszkurzusok nem egyenlően érintik a különböző politikai pártokat és személyeket. A hozzászólásokban kiemelkedően magas, hozzávetőlegesen ötven százalékában előfordul az SZDSZ említése. Ugyanígy a politikusok, közéleti személyiségek listája is meglepőnek mondható: a leggyakrabban hivatkozott politikus Csurka István,[75] a további sorrend: *Demszky Gábor,* Torgyán József, *Göncz Árpád, Tamás Gáspár Miklós,* Horn Gyula, *Kuncze Gábor,* Pintér Sándor, *Hack Péter,* Deutsch Tamás, *Pető Iván.* E szereplők közül tehát hatan az SZDSZ politikusai (Demszky a vizsgált időszakban a szabaddemokraták egyetlen sikeresnek mondható frontembere).

Az összeesküvéselméleti mintában a *„zsidó”* szó a hozzászólások 20, amíg a teljes sokaságban csupán 3 százalékban fordulnak elő. Ez és a tartalomelemzés is alátámasztja a szakirodalom azon állítását, miszerint az összeesküvéselméletek különösen gyakori szereplői a zsidók. Itt nem csak a „szimpla” antiszemitizmusra kell gondolni. Az összeesküvéselméleti diskurzusokban a zsidókat gyakorta olyan világméretű összeesküvéssel vádolják, amelynek célja a gazdasági hatalmon túl a kulturális és egyéb értékek feletti uralom megszerzése. A zsidók állítólagos összeesküvéseire irányuló elméletek híveinek szemében a zsidók megtestesítik mindazt, amit az emberek a modern korban negatív jelenségeinek tartanak, például a nyertes és leszakadó rétegeket termelő piaci versenyt, a nagytőkét, a kapitalista világhatalmat, a (külföldi forrásokra is támaszkodó) modernizációt, a kozmopolitizmust, a kiterjedt kapcsolatrendszereket. Ezen elméletek abból a szempontból is „kiterjedtek”, hogy a már említett lokális és globális szintű összeesküvéssel is vádolják a zsidókat: szerintük a zsidó

75. Tulajdonképpen az első Orbán Viktor, de ez feltehetően annak köszönhető, hogy az egyik legfontosabb közjogi méltóság említése a teljes sokaságban is értelemszerűen magas.

„világösszeesküvésre” szervesen épül az országos vagy helyi szintű összeesküvés; például sokan gondolják úgy, hogy Magyarországon a sajtót és más médiumokat is a zsidók tartják a kezükben.

A diskurzus során megjelenő összeesküvéselméletek *tipológiája* a tartalomelemzés végén a következőképpen alakult:

- SZEMÉLYEKHEZ KAPCSOLÓDÓ (például Demszky Gábor, Csurka István, Pintér Sándor, Soros György).
- ESEMÉNYEKHEZ KÖTHETŐ (például a „megfigyelési ügy”, az 1998-as robbantássorozat, a Lockheed-botrány, az olajügy, a Fidesz-cégek fantomizálódása).
- KÜLSŐ/GLOBÁLIS (például globalizáció, titkos pénzügyi társaságok, szabadkőművesek).
- BELSŐ/LOKÁLIS (például szociálliberális, liberális, baloldali, demokratikus ellenzék, taxisblokád).
- SAJTÓ ÉS MÁS MÉDIUMOK (például baloldali-liberális túlsúly, Magyarország lejáratása külföldön megjelent cikkekkel).
- ZSIDÓ ÖSSZEESKÜVÉS (lokális és globális).

Az elemzés kimutatta a fenti tipológia bizonyos elemei közötti *együttjárást* is, ami az összeesküvéselméletekről való gondolkodás egyik sémájára enged következtetni. A séma elemei: Demszky Gábor vélt „besúgósága” és „maoizmusa”, a „szociálliberális” média, a zsidó összeesküvések, a „szociálliberális” és liberális politikai összeesküvések, a globalizáció, a titkos pénzügyi csoportok.

Az összeesküvéselméletek „hitvilágában” jellegzetes *szereplők*, goffmani értelemben vett *„díszletek”* és *„kellékek”* vannak jelen. Bizonyos motívumokkal rendelkező jelenségek beindítják a fantáziát: titkosszolgálati tisztek, pénzügyi nagyhatalmak kormányai, titkos társaságok, a sajtó és más médiumok egyes szereplői, a zsidók, a politikusok gazdasági érdekeltségei...

Az összeesküvéselméletek laikus társadalomtudományi vagy politikai magyarázatok, modern mítoszok, népmesék vagy városi legendák. Vizsgálatuk nem abból a szempontból érdekes, hogy „leleplezzük” hamis vol-

tukat vagy az emberek tudatlanságára következtessünk. Bár a sajtó és más médiumok, a napi politika, a mozifilmek nagymértékben befolyásolhatják az ilyen elméletek létrejöttét, az összeesküvéselméletek elsősorban a hétköznapi emberektől távol álló, de életükre hatást gyakorló jelenségek laikus értelmezései, feldolgozásai.

Nyilvánvaló, hogy egy ilyen laikus interpretációs rendszerben kialakulnak olyan klisék és sémák, amelyek orientálják a későbbi összeesküvéselméleteket. Ha egy új történet megerősíti a korábbiakat, illetve rájuk támaszkodik, akkor könnyen beépül a rendszerbe. Az összeesküvéselméletekben az a specifikus, hogy végső soron nem ellenőrizhetők avagy nem cáfolhatók, hiszen jellemzőjük a titkosság és a konspiráció. Nagyon nehéz egy vélt titkosszolgálati cselekményt cáfolni, hiszen a titkosszolgálatok nem dokumentálják és nem hozzák nyilvánosságra tevékenységüket.

A továbbiakban a szélsőjobboldalra vonatkozó tartalomelemzés eredményeit ismertetem, majd visszatérek az ezen eszmék és az összeesküvéselméletek közötti összefüggésre.

SZÉLSŐJOBBOLDALI DISKURZUSOK[76]

„ELMÉLETI" VITÁK. A hozzászólások egy részében a szélsőjobboldaliságról mint társadalmi jelenségről beszélnek a résztvevők: voltaképpen elméleti szinten vitatkoznak róla. Ezek nem szélsőjobboldali „tézisek", érvelések, amelyeket a szélsőjobboldaliak gondolnak bizonyos dolgokról, ellenkezőleg, a szélsőjobboldalról alkotott általános képek s vitára kerülő kérdések. Könnyen lehet, hogy ez a konkrét eseményekhez kevésbé kötő-

76. A továbbiakban a két mintán elvégzett tartalomelemzés eredményét ismertetem, amelyhez a már említett QSR NUD*IST 4.0 szoftvert használtam. A program „theory builder", azaz *elméletkészítő program:* a már létrehozott minták értelmezését, leírását támogatja. A szöveget egységekre bontva (például bekezdés) kódolni lehet, tetszőleges számú kódot lehet felvenni, és ezeket hierarchiába lehet szervezni. A program különösen alkalmas arra, hogy ismeretlen tartalmú szöveget elemezzünk: ezzel a módszerrel a szöveget olvasva minden ötletet fel lehet jegyezni, ezeket pedig csoportosítani, törölni, átszervezni, valamint a kódolásokat és azok összefüggéseit vizsgálni.

dő vagy azok kapcsán az „elméletdimenzióba" átkerülő diskurzusok alkotják a már említett „alapzajt". A legfontosabbak témák és kérdések gyakoriság szerint a következők.

- **CSURKA ISTVÁN, ILLETVE A MIÉP SZÉLSŐJOBBOLDALISÁGA, FASIZMUSA, RASSZIZMUSA:** az egyik leggyakrabban előkerülő vitatéma, szimpatizánsai és ellenzői arról vitatkoznak, hogy a MIÉP milyen mértékben szélsőséges, jobboldali vagy szélsőjobboldali-e, hogyan kell megítélni egyes megnyilatkozásait, a programját (stb.).
- **HOL A HATÁR A FASIZMUS/RASSZIZMUS ÉS JOBBOLDAL KÖZÖTT:** lényegében az előzővel megegyező, de általános értelemben, nem a MIÉP-hez kötve.
- **NÁCIZMUS–KOMMUNIZMUS PÁRHUZAM:** annak hangsúlyozása, hogy a kommunizmus és a nácizmusa bűnei egyformán súlyosak voltak, mindkét rezsimben egyformán sok embert pusztítottak el, ezért mindkettőt egy mércével kell mérni. E párhuzamot gyakran szélsőjobboldaliak írják válaszként valamilyen, a nácizmus bűneit firtató hozzászólásra. *(„Ez így van. Gondoljunk csak a gulagokban meghalt emberekre, tizenkét millió áldozat kétszer annyi, mint a náciknál, mégis a holokauszt hömpölyög a médiákban [!].")*
- **CÍMKÉZÉS:** a hozzászólók közül sokan úgy gondolják, hogy a különböző meggyőződésű csoportok a „náci", „antiszemita", „kommunista", „álliberális" (stb.) minősítést alkalmazzák mindenre, amivel nem értenek egyet, tulajdonképpen politikai álláspontjukat fejezik ki a címkék alkalmazásával. A szélsőjobboldaliak szerint, ha valaki a zsidókkal nem ért egyet, azt rögtön antiszemitának bélyegzik. *(„A régi nóta: aki minket bánt, az antiszemita. Lényegtelen, hogy mi miatt, ha bánt minket: antiszemita. Ha mond valamit, amiben a zsidó szó előfordul, akkor nyílt antiszemita, ha nem mond ilyent, akkor ugyebár burkoltan zsidózik.")*
- **NÁCIELLENES HISZTÉRIAKELTÉS:** a szélsőjobboldaliak gyakori állítása, hogy egyfajta hisztériakeltés folyik, sokan túlérzékenyek és túlreagálnak bizonyos dolgokat, túl gyorsan nácinak vagy antiszemitának bélyegeznek olyan dolgokat is, amelyeket nem kellene. Néhányan továbbmennek és

(például) azt állítják, hogy az SZDSZ állandó indokolatlan figyelemfelkeltése nélkül a MIÉP nem lenne ilyen népszerű.

• *KETTŐS MÉRCE:* szintén a szélsőjobboldal visszatérő vádja, hogy a kényes kérdésekben kettős mérce érvényesül: ha egy jobboldali politikus bármit is mond a zsidókról, arra rögtön felfigyelnek, és antiszemitának nevezi a sajtó vagy a közvélemény egy része; ugyanakkor egy liberális vagy zsidó személyiség nyíltan tehet rasszista kijelentéseket, fel sem figyelnek rá.

A szélsőjobboldali hozzászólások másik leggyakrabban előforduló témája a zsidóság, az antiszemitizmus. Ez nemcsak az általános értelemben vett antiszemitizmust jelenti, hanem néhány, ettől eltérő elgondolást is.

• *NYÍLT ANTISZEMITIZMUS:* alapeset, amikor valaki nyílt antiszemita kijelentéseket tesz, és erről vitatkoznak.

• *IZRAELI VAGY ZSIDÓ FASIZMUS, RASSZIZMUS:* a hozzászólások jelentős részében Izrael államot, illetve a zsidóságot fasisztának, rasszistának minősítik. Eszerint Izrael fasiszta rendőrállam, működését gyakran a Harmadik Birodalomhoz hasonlítják, politikáját gyűlöletkeltőnek és kirekesztőnek nevezik, a betelepülést agresszióként ítélik meg. (*„Elmenekülnek a nácizmus elől, majd náci eszközökkel egy az egyben ugyanazt csinálják, mint amit velük csináltak. És ez ellen senki egy szót sem szólhat. Szép.”*)

• *HOLOCAUST-IPAR:* a szélsőjobboldal sokszor úgy véli, hogy egyesek visszaélnek a holocausttal, az antiszemitizmussal, állandóan napirenden tartják a témát, akár indokolt, akár nem. Túlzásba viszik az antiszemitizmus miatti aggódást, mindenről a fasizmus jut az eszükbe, egyedülálló, legfontosabb bűnnek tekintik, politikai taktikákban használják fel. E mögött sokan azt az elképzelést látják, hogy a magyar nép alapvetően fasiszta, és emiatt általában felháborodnak. (*„Fasiszták? [Ha] itt lennének fasiszták, ti nem nagyon írhatnátok le véleményeteket, legfeljebb Duna-parti rövid sétálgatás közben, mielőtt teljesen véletlenül »belenőnek« szép folyónkba. Liberális patkányok, ti csak szeretnétek csinálni fasisztákat, hogy életbe[n] maradjatok, folyamatosan a gázkamrák árnyékában élni, tudatosítani TE még mindig bűnös nép vagy, piszkos trükk!”*)

• *IGAZSÁGTALAN ZSIDÓ KÁRPÓTLÁS:* sok szélsőjobboldali hozzászólás szerint a zsidó kárpótlás igazságtalan és túlzó, mivel mások, akiktől különböző időszakokban ugyanúgy elvették tulajdonaikat, semmit sem kapnak. (*„Azt olvasom az előbb: Egyes becslések szerint több mint kétszázezer műtárgyról lehet szó, amelyeknek az összértéke mai árakon számolva 90-140 milliárd dollár közé tehető. Ha a 140 milliárdot elosztjuk a hatmillió áldozat számával, 23 333 dollárt kapunk. Átlag ennyi műkinccsel rendelkezett minden áldozat? Ha a 140 milliárdot elosztjuk 200 ezerrel [ennyi műtárgy volt]: egy db műtárgyra 70 ezer dollár jut. És ekkor csak a műtárgyakról volt csak szó. Reálisak ezek a számok, vagy az antiszemiták ezt hívják antigójizmusnak?”*)

Legtöbbször a kommunizmus áldozatainak kárpótlásával hozzák kapcsolatba, például a gulagokba deportált magyarokkal, illetve a kitelepített svábokkal. Néha más, súlyosabb helyzetben lévő csoportokra hivatkoznak, hogy inkább nekik kellene kárpótlást adni a zsidók kárpótlása helyett. Egy jellemző témacím: *„Alvó bankszámlát a ruandaiaknak!”*

• *A HOLOCAUST MEGÍTÉLÉSE:* a szélsőjobboldali hozzászólásokban több elképzelés is megjelenik a holocaustról. A legszélsőségesebb, hogy maguk a zsidók „találták ki”, hogy sajnáltassák magukat. Mások egyszerűen tagadják, jól szervezett munkatábornak tekintik a haláltáborokat, az épületek „fizikai” jellemzőivel érvelnek, azaz nem is lehetett volna bennük tömegpusztítást végrehajtani. Egy kicsit enyhébb megközelítés szerint igaz, de eredetileg nem népirtás céljából deportálták a zsidókat, csak *elfajult* a helyzet. Ezek a vélemények meglehetősen ritkák, és rendszerint komoly ellenkezést váltanak ki a többi hozzászóló részéről. Olyan megjegyzés azonban sok van, amely a holocaust-emléknap miatt tiltakozik. (*„Szeretném ezúton kinyilvánítani felháborodásomat, és egyet nem értésemet a holokausztnap megtartásával kapcsolatban. Tartsák Izraelben vagy az USA-ban, itt ne.”*)

TRADICIONÁLIS VÉLEMÉNYEK. A szélsőjobboldali gondolkodás elemeinek egy része tradicionálisnak tekinthető abban az értelemben, hogy a

(szélső)jobboldal hagyományos, néhány esetben történelmi vagy általában szélsőjobboldalinak tartott állításait, elképzeléseit tartalmazza. A szociálpszichológia *autoriter személyiség fogalmához kapcsolódó jellemzők közül* több is megtalálható.

A már említett antiszemitizmuson kívül a legfontosabba megnyilvánulások a következők:

- *CIGÁNYELLENESSÉG:* az egyik leggyakrabban előforduló előítélettípus. Sokan gondolják úgy, hogy a cigányokat senki sem kedveli, csak néhányan álszent módon viselkednek. Mások elismerik a cigányok hátrányos helyzetét, de ezért részben vagy teljesen magukat a cigányokat hibáztatják, a „helyzetnek" kevés szerepet tulajdonítanak (alapvető attribúciós hiba). Gyakori „laikus szociológiai vélemény": mivel a börtönökben nagyobb a cigányok aránya, mint a teljes népességben, statisztikailag nagyobb esély van a bűnözők elfogására, ha a rendőrség a cigányok között keresi őket. Néhány szélsőséges hozzászóló szerint a cigányok azért nem dolgoznak és azért engednek meg maguknak mindent, mert tudják, hogy *„bármit csinálnak, mindig akad majd egy rakás liberális meg egy rakás újságíró, aki körbeajnározza őket".*
- *IDEGEN URALOM VESZÉLYE:* a betelepülő népcsoportok arányának növekedésétől való félelem, a kultúra és a gazdaság külföldi (nemzetek feletti) kézbe kerülésével kapcsolatos problémák, illetve a hétköznapi idegengyűlölet.
- *TRIANON MEGÍTÉLÉSE ÉS A REVÍZIÓ, A HATÁRON TÚLI MAGYARSÁG:* a trianoni békére ezekben a hozzászólásokban mint igazságtalan döntésre, összeesküvésre, sőt néhol mint „zsidó diktátumra" hivatkoznak. Sokan kiállnak a revízió mellett, jóllehet nem katonai, hanem inkább politikai értelemben. Többször előkerül, hogy Magyarország NATO-tagsága és a balkáni konfliktusban vállalt segítő szerepe miatt legalábbis felvethetné a Vajdaság státusának kérdését. (*„Ha most tárgyalások lesznek, Európa igazán méltányolhatja majd, milyen veszélynek tesszük ki az országot a NATO miatt... A MIÉP pedig a lehető legjobbat akarja kihozni a helyzetből. [...] Milosevics kijelentette, hogy mindegyik NATO tagországot ellenségnek tekinti. Eddig*

Magyarország nem volt az. Szerbiának nem voltak területi követelései Mo.-val szemben, hiszen örülnek, ha a múltkor szerzett földet nem kell visszaadni a végén.")

Van viszont egy többször is előkerülő elképzelés, amely szerint a határrevízióra speciális módon kell törekedni: Magyarország és a környező országok mihamarabbi erópai uniós tagságának előmozdításával; így visszaáll a Kárpát-medence eredeti gazdasági egysége, és a határon túli magyaroknak már a román vagy szlovák nyelvet sem kell feltétlenül megtanulniuk.

- *TÖRTÉNELMI MAGYAR FELSŐBBSÉGTUDAT:* néhány hozzászólásban jelenik meg az a nézet, hogy a honfoglaló magyarok felette álltak a környező népeknek, haditechnikájuk következtében könnyen leigázták őket. Akik e nézetet osztják, rendszerint az egész történelemszemléletet és közgondolkodást kritizálják, mondván, a történelmi eseményeket a magyarok szempontjából a legnegatívabb színben tüntetik fel.
- *GLOBALIZÁCIÓELLENESSÉG:* a szélsőjobboldaliak általában ellenzik a globalizációt, mivel szerintük nemzetek feletti erőket hoz létre. Az olyan országokban, mint Magyarország is, a multinacionális cégek sok pénzt keresnek, és nyereségüket kiviszik az országból. Ugyanígy a nemzeti kultúra elsorvadását, az idegen kulturális hatásokat (egyesek szerint dominanciát) is a globalizáció számlájára írják.
- *POLITIKAI JOGOK ELLENTMONDÁSOSSÁGÁNAK HANGSÚLYOZÁSA:* a szélsőjobboldali megnyilatkozók gyakran hivatkoznak néhány politikai szabadságjog, elsősorban a véleménynyilvánítás és gyülekezési jog ellentmondásosságára. Rendszerint azzal érvelnek, hogy az antiszemitizmus is csak egy vélemény a többi között, illetve egy mások által neonácinak tartott tüntetés is a gyülekezési jog gyakorlásának minősül.
- *BIZONYOS TÖRTÉNELMI SZEMÉLYISÉGEK MEGÍTÉLÉSE:* sokszor szóba kerülnek olyan történelmi személyiségek, mint Adolf Hitler, Horthy Miklós vagy Bárdossy László. A vita témája történelmi szerepük megítélése.

• *Homoszexualitás:* a szélsőjobboldali hozzászólók általában negatívan ítélik meg a homoszexualitást, és így természetesen a homoszexuális személyeket is.

Aktuálpolitikai vélemények: A tradicionális álláspontok mellett nagy súllyal szerepelnek olyan szélsőjobboldali vélemények, amelyek az aktuális kül- és belpolitikai helyzet jelenségeire vonatkoznak, kiemelve a sajtót és más médiumokat, illetve bizonyos politikai pártokat, csoportosulásokat. Ez több szempontból is érthető: a tényszerű tájékoztatás a demokrácia egyik legfontosabb pillére. Magyarországon pedig a rendszerváltás óta nagyon sok politikai konfliktus forrása, elég a több éves médiaháborúra gondolni. A szélsőjobboldal egyik visszatérő problémája, hogy bizonyos csoportok saját érdekükben megtévesztik a közvéleményt, elhallgatnak bizonyos információkat, nem tárgyszerűen számolnak be a közélet eseményeiről.

• *„Szoclib" média:* túlzás nélkül állítható, hogy ez a vád az aktuális szélsőjobb egyik szellemi alapvetése. Lényege, hogy a magyarországi sajtó és más médiumok a szocialisták és a liberálisok kezében vannak, akik mindent elkövetnek azért, hogy a tömegtájékoztatás rendszerét felhasználva elérjék politikai céljaikat. (*„Arról van szó, hogy a szoclib sajtó elkeseredetten próbál valami botrányt felhajtani a kormány körül. Az, hogy nem találnak frissebb zsákmányt, mint a Fidesz-székház [...], Orbánék tíz évvel ezelőtti bányaszerzése, meg egy képviselőnő, aki jó pár évvel ezelőtt szexlapot szerkesztett, az jó jel. Mindenesetre jobb, mintha Tocsik-ügyek derülnének most is ki..."*)

• *Liberális zsidó média:* ugyanaz, mint a „szoclib", de a baloldal nélkül, és elsősorban a média zsidó túlsúlyát hangsúlyozza. A „liberális zsidó" médiát igen gyakran azzal vádolják a szélsőjobboldaliak, hogy antiszemita hisztériát kelt, indokolatlanul „lenácizik" minden olyat, ami neki nem tetszik; ezzel, szerintük, maga a zsidó média segíti elő az antiszemitizmus terjedését. (*„Itt valakik tényleg vérre mennek. A* 168 óra *című szennylapban egy Buják nevű szennylapíró [a* Kurír *mocskából ment át a* 168 óra *mocskába] ismét uszítja a magyar zsidóságot. Ott voltam a Semmelweis utcában, Sándor Györgytől egy sorral feljebb. Senki nem kiabált »Zsidók kifelét!« [amit a* 168 óra *primitív Bujákja »Jude aus«-ként magyarított]. A többi sajtó máris átvette a szemét hazugságot. Felhívtam Lakatos Pált, a Vas[árnapi] Újs[ág] főszerkesztőjét, akinek felvétele van a rendezvényről. A »Jude aus« vagy »Juden heraus« nem hangzott el. Itt tényleg pogromokra vágynak balliberális médiazsidók?"*)

• *Posztkommunista média:* e szélsőjobboldali vélemény szerint a magyarországi sajtót és más médiumokat a mai napig a kommunizmusból megmaradt személyek, erők irányítják. A *Népszabadság* az egyik gyakori célpont, képmutatónak tartják a lapot, mivel „szocialista napilap" helyett „országos napilap" lett belőle, leginkább „Néphazugságnak" nevezik.

• *Magyarországot lejárató cikkek:* komoly szélsőjobboldali felháborodást váltanak ki azok az újságcikkek vagy interjúk, amelyeket magyarok írnak vagy magyarokkal készítenek, a külföldi sajtóban jelennek meg, és – a szélsőjobboldaliak szerint – lejáratják Magyarországot. Ezen írások leginkább a magyar szélsőjobboldali veszéllyel, előítéletességgel, antiszemitizmussal kapcsolatosak. A szélsőjobboldal szerint igaztalan vádakkal illetik a magyarokat, eltúlozzák és „kiteregetik" a Magyarországon tapasztalható negatív tendenciákat. Sokszor kifejezetten úgy látják, hogy ilyen írások a belpolitikai célok elérése érdekében jelennek meg. (*„Én mégis kicsit furcsának találom azt, hogy akkor jelennek meg szinte hetente az országot gyalázó, egyenesen hazudó [például a kormány Vásárhelyi bőréből lámpaernyőt akar csinálni, Torgyán a cigányokat ki akarja telepíteni, Kövér László zsidózott...] cikkek a külföldi sajtóban, ha éppen jobboldali kormányunk van. Hornék idejében egyetlen ilyen cikk nem jelent meg."*)

A konkrét esetek közül a leggyakrabban Tamás Gáspár Miklós „Posztfasiszta magyarok" című cikkére, illetve Göncz Árpád 1993-as, a *La Stampának* adott interjújára hivatkoznak (amelyben a magyarországi sajtóról beszélt). Ismeretes, hogy Orbán Viktor miniszterelnök listát is készített ezekről az országot „lejárató" cikkekről és szerzőiről.

• *MEGÍTÉLÉSI VITA:* állandó vita folyik a szélsőjobboldaliak és mások között lapok, műsorok, újságírók (stb.) megítéléséről. E vitákban a szélsőjobboldaliak rendre ugyanazt az álláspontot hangoztatják: a szóban forgó újságíró vagy újság nem szélsőjobboldali, csak szókimondó, olyan témákat vet fel, melyeket mások nem. Leginkább a *Magyar Nemzet*, a *Magyar Fórum* és a Vasárnapi Újság című rádióműsor merül itt fel, a személyek közül Lovas István és Lakatos Pál neve szerepel a leggyakrabban. Ugyanígy: a szélsőjobboldaliak az 1998-as választások utáni médiában tagadják a jobboldali befolyás növekedését, arra hivatkoznak, hogy a másik oldalnak még mindig „túlereje" van. *[„Grespik] László úr azt állítja, hogy a* KURIR *megszűnése politikai döntés. Hát igen. Mint anno a* Pest Megyei Hírlap*é, a* Pesti Hírlap*é és az* Új Magyarország*é is volt. Ez utóbbi ugyan* Napi Magyarország *néven egy politikai mozgalom segítségével feltámadt. Most itt az ideje, hogy a baloldali elvtársak is életben tartsák saját lapjainkat, saját erőből.")*

Állandó visszatérő téma a Heti Hetes című műsor, amelyet a szélsőjobboldaliak meglehetősen negatívan ítélnek meg, elsősorban azért, mert szerintük konfliktusokat gerjesztenek, hisztériát keltenek. *(„...beany azért fasisztoid, mert nem a liberálbolsevikok vannak hatalmon, de ezt te is tudod, Verebes meg egy ócska szekértoló, egy korpás orrpolip, aki havi hárommillióért marionettet játszik és még élvezi is... gusztustalan, kiválóan alkalmazza a jól bevált li[b]jubolsi trükköt: végy elő jó sok jelzőt [fasisztanáci-antiszemita-szélsőjobboldali], majd sújts le velük, ha a lényegedre tapintanak, azt úgy sem lehet kimagyarázni.")* E vitákban nagyon sokszor keveredik és kapcsolódik össze az „elméleti" és az aktuális dimenzió.

Az aktuális politikai szélsőjobboldali vélemények másik része bizonyos magyar politikai pártokkal, pártok közötti kapcsolatokkal foglalkozik. A politikai paletta ismeretében egyrészt sejthető: elsősorban az MSZP és az SZDSZ kerül itt szóba, a két mintán elvégzett szövegkeresés pedig alá is támasztja. A vizsgált időszakban a parlamenti frakcióval rendelkező pártok előfordulása (beleértve az alternatív írásmódokat, „beceneveket" is) a

két mintában az alábbiak szerint alakul (a táblázatokban azoknak a hozzászólásoknak a száma szerepel, amelyekben az adott pártra hivatkoznak):

1. TÁBLÁZAT: MINTÁK

Párt	*„Címkeminta"*	*„Szövegminta"*
SZDSZ	57	70[77]
MSZP	48	33
FIDESZ	46	30
MIÉP	22	5
FKGP	6	8
MDF	9	11

A táblázatból kitűnik, hogy mindkét mintában az MSZP és az SZDSZ mindkét mintában a leggyakrabban hivatkozott párt, különösen magas az SZDSZ előfordulási aránya. Mivel egy hozzászólásban több politikai pártra is lehet hivatkozni, érdemes mindkét mintában megvizsgálni az együttes előfordulásokat is:

2. TÁBLÁZAT: „CÍMKEMINTA"

Párt	SZDSZ	FIDESZ	MSZP	FKGP	MDF	MIÉP
SZDSZ		14	24	4	5	4
FIDESZ			17	4	5	3
MSZP				4	5	2
FKGP					4	0
MDF						0
MIÉP						

3. TÁBLÁZAT: „SZÖVEGMINTA"

Párt	SZDSZ	FIDESZ	MSZP	FKGP	MDF	MIÉP
SZDSZ		23	27	5	10	2
FIDESZ			12	3	5	2
MSZP				4	9	2
FKGP					3	1
MDF						2
MIÉP						

77. A feltűnően nagy esetszám egyik oka, hogy ebben a mintában kerestem az SZDSZ-t bizonyos módon megítélő hozzászólásokra, de ezt leszámítva is a leggyakrabban említett párt.

Jól kivehető, hogy mindkét mintában az MSZP–SZDSZ együttes előfordulása a leggyakoribb kategória. A pártokra vonatkozó szövegkeresések eredményét úgy lehetne összegezni, hogy a szélsőjobboldali diskurzusokban leggyakrabban az SZDSZ, utána az MSZP fordul elő; ez a két párt pedig az első az együttes (páros) előfordulások között. Ezzel teljesen összhangban vannak azok a „tézisek", amelyek a szélsőjobboldali hozzászólásokban a magyarországi politikai pártokról, jelesül e két pártról szólnak.

• *SZOCIÁLLIBERÁLIS ÖSSZEESKÜVÉS:* az MSZP és az SZDSZ az 1994 és 1998 közötti közös kormányzásuk óta a szélsőjobboldal szerint szocialista és liberális összeesküvők szövetsége, amelyek a nemzeti érdekek ellen cselekszenek, kiárusítják az országot, uralják a sajtót és más médiumokat (és még sorolhatnánk).

• *BOLSEVIK SZDSZ:* számos szélsőjobboldali hozzászóló bolsevik-pártnak minősíti az SZDSZ-t, mert 1994-ben hatalomra segítette a „kommunistákat", akadályozza a kommunista bűnök kivizsgálását, csak a nácizmus veszélyét hangsúlyozza. (*„Kapargass például Harasztyf!] elvtársad múltja körül [ő is maoista, megjegyzés: hucul], mert ő is a piros könyvecskék lelkes gyűjtője és híve volt. Nem véletlen, hogy Demszky főmao egyik alvezérének választotta. S akkor a szélsőbalos [nem szélsőjobbos!!!] tevékenység miatt az MSZMP-ből [nem a MIÉP-ből!!!] kizárt Kis Janó pajtásodról nem is szóltam. Vagy mit szólsz TGM egykori SZDSZ főguru nem is olyan régi kijelentéséhez, hogy ő mindig is az »ultrabalos fiatalokkal értette meg jól magát« [idézet TGM-től. Rákosi. Tudod, hogy ki alatt virágzott az ÁVH? Soroljam most neked az ÁVH-s illetőségű SZDSZ-eseket Rajktól Bauer Tomikáig, Petőn keresztül [aki – vélhetően az erkölcsi nagyság miatt – még az apját és anyját is meg akarta tagadni, de a bíróság hülyét csinált belőle]? De Demszky főmao pajtásod is diszkréten hallgat róla életrajzában, hogy édesapja [nem nevelőapja!] Rákosi Központi Vezetőségének volt oszlopos tagja."*)

Ezekben az esetekben alátámasztásként a szélsőjobboldaliak néhány jól körülhatárolható ügyre hivatkoznak. Demszky Gábort „maoista besúgónak" titulálják fiatalkori baloldali múltja és Csurka István emlékezetes

vádja miatt, tudniillik hogy Demszky jelentkezett a Gyorskocsi utcában. Ebből következően a szélsőjobboldaliak gyakran állítják, hogy az SZDSZ nem tekinthető a *demokratikus ellenzék* utódjának. Bauer Tamás SZDSZ-es országgyűlési képviselőt gyakran emlegetik *„körmös Bauerként",* akinek apja állításuk szerint az ÁVH tisztje volt, és kitépte valakinek a körmét vallatás közben. Egy másik emlékezetes ügy, amikor a Kuncze Gábor által irányított Belügyminisztérium egyik munkatársa állítólag kiadott egy igazolást – a szélsőjobboldal által gyakran emlegetett Eörsi és Társa Ügyvédi Irodának – arról, hogy *az ÁVH nem alkalmazott testi fenyítést.* Függetlenül attól, hogy mi volt az igazolás tartalma és későbbi sorsa, a szélsőjobboldal egyértelműen ezzel is azt látja alátámasztva, hogy az SZDSZ védi a múlt rendszer bűnöseit.

• *ÁLLIBERÁLIS VAGY RASSZISTA LIBERÁLISOK:* a szélsőjobboldali hozzászólók gyakran vádolják azzal az SZDSZ-t és a liberálisokat, hogy cselekedeteik, politikájuk az általuk hirdetett liberális elveknek mondanak ellent. (*„Az SZDSZ-től rendszeresen hallhatunk magyarellenes kirohanásokat, rossz hírünket keltik a világban. Menórát tetetnek a hetedik kerület címerébe, miközben elfelejtkeznek a kerület magyar és cigány lakosságáról, majd felháborodnak a cigányságot ért kritikák miatt..." – „Az a baj veletek liberálisokkal [ha az vagy egyáltalán], hogy bizonyos devianciákat [és akkor most finom voltam] elfogadtok, ezek közül szabadon lehet választani], míg másokat [amik kiesnek abból a tolerálandó körből] rögtön elutasítotok..."*)

Amikor Hack Péter Hit gyülekezeti tagsága miatt megvált frakcióvezetőhelyettesi posztjától, ezt úgy értékelték, hogy az SZDSZ vallási alapon diszkriminál, tehát nem liberális. Hasonlóképpen úgy vélik, hogy Pető Ivánnal szemben is származási alapon volt kirekesztő az SZDSZ. Ezt csak erősítette Kövér László Fidesz-elnök emlékezetes kijelentése: *„Ez nem az a liberális párt, amelyikben azért nem választanak meg valakit elnöknek, mert a szülei kommunista zsidók."* A Hit gyülekezetével való kapcsolat miatt egyébként is sok kritika éri az SZDSZ-t a szélsőjobboldalról.

• *ÁRULÓ SZDSZ:* számos hozzászóló szerint az SZDSZ hiteltelen, köpönyegforgató, elárulta a magyarországi rendszerváltást, a taxisblokád kirobbantásával meg akarta dönteni a demokratikus berendezkedést. Ugyanígy „árulónak" minősítik, mert antikommunizmusa ellenére 1994-ben koalícióra lépett az MSZP-vel (holott erre a kormánytöbbség megléte miatt nem lett volna szükség), később pedig nem lépett ki a koalícióból. Az így gondolkodók meglehetős ellenszenvvel fogadták és hiteltelennek tartották az új elnök, Demszky Gábor programját, amely az MSZP-től való távolságtartást irányozta elő.

• *GÖNCZ ÁRPÁD MEGÍTÉLÉSE:* bár a volt államfő a közvélemény-kutatások szerint a legnépszerűbb magyar közéleti szereplő volt, a szélsőjobboldal szemében negatív színben tűnik fel. Véleményük szerint elfogult volt elsősorban az SZDSZ-szel, másodsorban az MSZP-vel (például médiaügyekben), rossz hírét keltette az országnak (*La Stampa*-interjú), „keresztbe tett" az Antall-kormánynak. (Néhányan azt is hozzáteszik, hogy népszerűsége csak azért volt olyan nagy, mert a média és a közvélemény-kutatók az ex-államfő „barátainak kezében" vannak.)

• *MAGYARELLENESSÉG:* a szélsőjobboldali hozzászólók az MSZP-t és az SZDSZ-t általában magyarellenesnek minősítik. Jellemzően a külföldi tulajdonszerzés támogatásával, a határon túli magyarság érdekeinek figyelmen kívül hagyásával, a globalizáció erőltetésével, a nemzeti értékek hiányával vádolják őket, például erős kritika érte az SZDSZ-t, mert ellenezte a Szent Korona átvitelét a Parlament épületébe.

• *MAGYARORSZÁG LEJÁRATÁSA:* az MSZP és az SZDSZ egyik legnagyobb „bűne" a szélsőjobboldal szemében, hogy – a hozzájuk közel álló újságírókkal szövetkezve – lejáratják Magyarországot, rossz hírét keltik külföldön. Korábban már szó volt a „lejárató cikkekről", de egyesek nem csak ezzel vádolták az SZDSZ-t. Létezik például egy olyan elképzelés, miszerint a zámolyi romákat az SZDSZ pénzelte, hogy külföldre menekülésükkel rossz hírét keltsék az országnak, cigányellenesnek tüntetve fel Magyarországot. Máskor csak egyszerűen a jelenlegi kormány lejáratásával vádolják az ellenzéki pártokat. (*„Az ellenzékben a baj szerintem, hogy nem azzal foglalkoznak, ami az országnak jó, hanem azzal, hogy a kormányt és az országot lejárassák. Antiszemitizmus? Röhej. Az érintettek saját maguknak köszönhetik az egészet!"*)

• A *MIÉP* sokszor előfordul, de általában a már említett összefüggésben: mennyiben tekinthető szélsőjobboldali vagy antiszemita pártnak, szélsőjobboldali vagy antiszemita politikusnak Csurka István. A szélsőjobboldaliak között sok MIÉP-szimpatizáns van, de még többen vannak, akik szerint a párt nem antiszemita, csak határozott és szókimondó; és Csurka István ügynök volt ugyan, de kényszerből, és nem jelentett fel senkit.

• A *Fidesz* elsősorban hivatkozási alapként jelenik meg, nem jelentős téma a szélsőjobboldali hozzászólásokban. Főleg olyan kijelentésekre hivatkoznak, amelyeknek több lehetséges értelmezésük van. Például Kövér László már említett megjegyzése, vagy az izraeli résztulajdonú nemzetbiztonsági cég emlegetése, valamint Orbán Viktor néhány, *„idegen érdekkel"* kapcsolatos kijelentése.

Végül a szélsőjobboldali diskurzus kisebb része foglalkozik a Magyarországon kívüli politikai kérdésekkel. Néhány gyakoribb vélemény (az Izraellel kapcsolatos hozzászólásokról korábban már volt szó):

• *A NATO BALKÁNI BEAVATKOZÁSAI:* a szélsőjobboldaliak egy része elítéli, agresszióval vádolja a nemzetközi erőket, szerintük beavatkozásaik világuralmi célokat szolgálnak, és nem az emberi jogok védelmét. Sokszor emlegetnek katonai hibákat és civil áldozatokat.

• *JÖRG HAIDER:* néhány hozzászóló védelmébe veszi Haidert, aki szerintük nem rasszista és nem szélsőjobboldali; ezek a hozzászólók kritikusan viszonyultak az Európai Unió Ausztriával szembeni szankcióihoz.

• *A KÖRNYEZŐ NÉPEK MAGYARELLENESEK:* a szélsőjobboldaliak szerint a környező országok lakói – például a románok, szerbek, szlovákok – magyarellenesek, nacionalisták és szélsőjobboldaliak.

• *A TRIANONI GYŐZTESEK MAGYARELLENESEK:* a vélemény hasonló az előzőhöz, de itt nem a környező, hanem a trianoni békénél győztesként szereplő országokról van szó. (*„De nehogy azt hidd, hogy Trianon óta válto-*

zott a helyzet. Ugyanolyan szemét módon viselkedik a nagy részük a magyarokkal, mint akkor az országgal. Szemét nacionalista egy népség a francia, és... lenéznek mindenkit. És keményen gyarmatosítanak...")

ÖSSZEESKÜVÉSELMÉLETEK ÉS A SZÉLSŐJOBBOLDAL

A szélsőjobboldaliság mint gondolkodási és politikai kategória pontos meghatározása nehéz, és nem is biztos, hogy létezik mindent magában foglaló pontos definíció. A fentiek alapján azonban fel lehet vázolni a szélsőjobboldali gondolkodás tartalmát, az eszmék kompozícióját és érvelésének néhány jellemzőjét.

Az elemzett internetes vitafórumon meglehetősen sok szó esik a szélsőjobboldali gondolkodásról mint olyanról. A hozzászólók elméleti vitát folytatnak olyan kérdésekről, mint például a MIÉP és Csurka István megítélése, a jobboldaliság és szélsőjobboldaliság meghatározása és a kettő között lévő határvonal, a nácizmus történelemben betöltött szerepe, a magyar politikában a szélsőjobboldal fogalmát kísérő viták; a közéletben az antiszemita, szélsőjobboldali, fasiszta jelzők használata és indokoltsága. Ez jelzi, hogy korántsem egyértelmű, mit jelent ma Magyarországon a szélsőjobboldaliság; a hozzászólók jelentős része meglehetősen szedett-vedett információkkal rendelkezik a szélsőjobboldaliságról, ismereteik általában néhány történelmi közhelyig, általánosságig terjednek. Ez a *definíciós* vagy *öndefiníciós* vita az egyik fontos vonulata a szélsőjobboldali diskurzusnak.

A hozzászólások egy része tartalma szerint a *klasszikus szélsőjobboldali* kategóriába sorolható. Ide tartozik az antiszemitizmus, a zsidósággal és a zsidó állammal kapcsolatos ellenszenv, a holocaust vitatása, a cigányellenesség, az idegengyűlölet, a nemzeti értékek féltése az idegen erőktől, a trianoni területveszteséggel kapcsolatos heves indulatok, a területi revízió igénye, a magyarság felsőbbrendűsége, a globalizáció ellenzése, sajátos történelemszemlélet, a homoszexualitás elítélése. Bár sok az antiszemita és cigányellenes megnyilvánulás, kimondottan szélsőséges vélemény csak kevés van, inkább szalonképesebb formában jelennek meg. Szintén a klasszikus körbe tartozik néhány más néppel kapcsolatos elképzelés: a környező országok magyarellenessége és nacionalizmusa, a trianoni győztes országok magyarellenessége (stb.).

Ennél érdekesebb az *aktuális szélsőjobboldali* vélemények köre. Ezek olyan vélekedések és attitűdök, amelyek magyar politikai eseményekre, személyekre, csoportokra reflektálnak a politikai rendszerváltást megelőző évektől napjainkig tartó időszakban.

Kiemelt szereplők a sajtó és más médiumok. Ezeket az MSZP és az SZDSZ által irányított, manipulatív, liberális, zsidó, posztkommunista, nemzeti érdekekkel szembeszegülő képződményeknek tekintik. Ugyanakkor hevesen elutasítják mindazokat a vádakat, amelyek az egyes orgánumokat az utóbbi években gyűlöletkeltés, kirekesztés, szélsőjobboldaliság címen érték. A leghevesebb elutasító reakciókat mégis azok a külföldön megjelenő újságcikkek váltják ki, amelyekben magyarok írnak „rosszat" az országról, és ezzel lejáratják. Hozzá kell tenni, hogy ezek témája sokszor épp a szélsőjobboldal és a kirekesztés vagy a sajtószabadság.

Az SZDSZ-re vonatkozó szélsőjobboldali vélemények súlyuk és arányuk szempontjából is a legjelentősebbek. Határozottan állítható, hogy a szélsőjobboldal fő politikai ellenfele (vagy ellensége) az SZDSZ, és ennél csak kisebb mértékben az MSZP. Az előbbiről esik a legtöbb szó, illetve a két párt együttes előfordulása a legmagasabb (sokkal többször említik őket, mint bármely kombinációban a jelenlegi kormánykoalíció pártjait). A szélsőjobboldaliak szerint az SZDSZ összeesküvést szőtt az MSZP-vel. Bolsevik párt, védi a múlt rendszer bűnöseit, a demokratikus ellenzék valójában a kommunista rendszerhez hű erőket tömörítette, reprezentánsai közül egyesek besúgók voltak, mások ÁVH-s bűnösök és bűnpártolók. Az SZDSZ antiliberális, rasszista, áruló, magyarellenes, külföldön lejáratja az országot, Göncz Árpád pedig visszaélt államfői hatalmával az párt érdekében.

Az utolsó nagy csoportba azok a hozzászólások tartoznak, amelyek az egész problémakörhöz mint két fél *rivalizálásához*, szembenállásához, harcához közelítenek. Előszeretettel állítják párhuzamba a kommunizmust és a nácizmust. A zsidó kárpótlásról rögtön az jut eszükbe, hogy kiket kellene még kárpótolni, miért nem kapnak azonos mértékű elégtételt a kommunizmus áldozatai is. A „fasiszta" és „antiszemita" jelzőket politikai címkéknek tartják, az ellenvélemény kifejezése és a két „tábor" megkülönböztetése eszközének. Ha valaki fasiszta veszélyről beszél, akkor ez csak politikai taktika, hisztériakeltés, figyelemfelhívás. Ebbe a körbe tartozik, amikor kettős mércéről beszélnek: a két tábor tagjai ugyanazt a megnyilatkozást másképp ítélik meg, ha a saját (vagy a másik) csoport tagja követi el. E hozzászólások sokszor azt állítják, hogy Izrael is fasiszta állam, ugyanolyan agresszor, mint a német nemzetiszocialisták voltak; a holocaustról pedig az a véleményük, hogy politikai eszköz az egyik fél kezében, az állandó napirenden tartás és emlékeztetés taktikai fogás.

A szélsőjobboldali eszmerendszer a fentiek alapján jól kidolgozott, koherens elképzelés. Elvi alapját a kisebbségi előítéletek (cigányság, homoszexuálisok stb.), az idegenellenesség, az antiszemitizmus, a szélsőséges nacionalizmus, a történelmi magyar sérelmek (elsősorban Trianon) jelentik. Erre az elvi alapra épül a szélsőjobboldaliság aktuális politikai tartalma is. Tárgya elsősorban az SZDSZ és az MSZP, illetve a két párt vélt irányításával működő tömegtájékoztatás.

Elsősorban az SZDSZ megítélése érdemel külön figyelmet. Az SZDSZ a szélsőjobboldal számára „állatorvosi ló". Megtalálható benne vagy könynyen ráhúzható minden számára fontos tényező. A szélsőjobboldal szerint egyértelműen zsidó párt, azonban még ennél is sokkal többről van szó: manipulálja a médiát, külföldön lejáratja az országot, a taxisblokád megszervezésével elárulta a rendszerváltást, 1994-ben visszajuttatta a hatalomba a kommunistákat, prominens személyiségei kommunista besúgók voltak, ÁVH-s bűnösök, magyarellenesek, védi a cigányokat és a homoszexuálisokat (stb.). Emellett a kapitalizmus, a piacgazdaság és a szabad verseny deklarált híve, az érvényesülés ideáját hirdeti, szorosan kapcsolódik hozzá

a kozmopolitizmus és a globalizáció. Ebben az esetben a zsidókkal kapcsolatos klasszikus sztereotípiák, a volt kommunisták „átalakulása" kapitalistákká, illetve az SZDSZ és az MSZP együttes kormányzása képezik a szélsőjobboldali vélemények alapját.

A szélsőjobboldal SZDSZ-ről kialakított képének több forrása van. Minden bizonnyal szerepe van ebben a tömegkommunikáció egy részének, amely már évek óta ismételgeti és erősíti ezt a képet. A pártok közötti politikai csatározások során is rendszeresen felhasználják ellenfelei ezeket az „összefüggéseket". Orbán Viktor miniszterelnök listája a Magyarországot lejárató újságcikkekről , illetve Kövér László már idézett kijelentése csak két példa azokra a megnyilvánulásokra, amelyek „rímelnek" a fenti, SZDSZ-szel kapcsolatos elképzelésekre.

Emellett nagy jelentőségük van azoknak az eseményeknek is, amelyek valamilyen szempontból negatív színben tüntetik fel az SZDSZ-t. Olyan különleges konstellációról van szó, amelynek elemei még évek múltán is emlékezetesek maradnak. Ilyenek például a Magyarországot külföldön lejárató cikkek, Göncz Árpád szerepe a médiaháborúban, koalíció az MSZP-vel 1994-ben, Demszky Gábor Gyorskocsi utcai „kalandjai", Bauer Tamás apja, a Kuncze Gábor minisztersége alatt kiadott BM-igazolás, kapcsolat a Hit gyülekezetével; az újabbak közül például a Szent Korona Parlamentbe vitelének ellenzése, a zámolyi romák támogatása.

Ezek az események és tényezők abból a szempontból fontosak, ahogyan fokozatosan kialakították és megerősítették azokat a sémákat és sztereotípiákat, amelyekre az SZDSZ-szel kapcsolatos szélsőjobboldali vélemények épülnek. Figyelembe véve, hogy az emberek a politikai események közül – különösen néhány év távlatából – csak a különleges, meglepő, emlékezetes, botrányszerű (szociálpszichológiai értelemben: „Nagy élénkségű") motívumokra emlékeznek, tulajdonképpen lényegtelen, hogy a szélsőjobboldal által felsorolt vádakat lehet-e cáfolni. Az előbb felsorolt „ügyek" olyan különösen élénk kombinációk, amelyek nagyon nagy eséllyel maradnak fenn. A népesség egy része – és ebbe az itt elemzett szélsőjobboldali hozzászólások biztosan beletartoznak – mindezek alapján

kialakított egy sztereotípiát és egy attribúciós sémát. A sztereotípiák általános jellemzője itt is működik, az új információk közül azokat szűrik ki az emberek, amelyek eredeti vélekedésüket támasztják alá, tehát hajlamosak ignorálni azokat azt információkat, amelyek nem illenek bele elképzelésükbe.

Igazán érdekes kérdés, de a mostani elemzés erre nem tud választ adni, hogy mennyiben tekinthető elvinek a magyarországi szélsőjobboldal és mennyiben egy politikai álláspont – SZDSZ- és/vagy MSZP-ellenesség – gyakorlati kifejezési eszközének. Könnyen meglehet, hogy az e pártokkal nem szimpatizálók egy része ezt a szélsőjobboldali csatornát találja meg politikai irányultságának kifejezésére. Ezt alátámasztják azok a már említett rivalizálást hangsúlyozó szélsőjobboldali vélemények, amelyek szerint az egész kérdéskör nem más, mint két egymással szemben álló „tábor" versengése. Kapcsolódik ehhez a jól ismert népi–urbánus vita, amelynek modern változatában igen fontos elem a Kelet–Nyugat irányú fejlődés kérdése. Azaz: Magyarország Európához való felzárkózásához a nyugati modell követése szükséges, avagy létezik-e egy „harmadik" magyar út is.

Ugyanígy érdekes és aktuális kérdés az állandó „elhatárolódási" vita. Szélsőjobboldali megnyilvánulások esetén sokszor elvárják a kormány (vagy más szerv) „elhatárolódását". A jelenlegi kormányt sokszor azzal vádolják, hogy együttműködik a szélsőjobboldallal, jelesül a MIÉP-pel, többek között azért, mert nem utasítja vissza Csurka István egyes parlamenti kijelentéseit. A probléma az, hogy a szélsőjobboldali és a jobboldali eszméknek sok esetben közös tartományuk van, például a nemzeti kultúra és identitás fontossága tekintetében. A határvonal jobboldal és szélsőjobboldal között sokszor elmosódik, különösen az óvatos megfogalmazások miatt (ezt elemzésem is alátámasztja). Nem várható el egy jobboldali kormánytól, hogy elhatárolódjon olyasmitől, amivel egyetért, és joggal háborodik fel, ha emiatt szélsőjobboldalinak bélyegzik. A másik oldalról nézve: a ténylegesen szélsőjobboldali jelenségektől a kormánynak valóban el kellene határolódnia, de ez sokszor mégsem történik meg. Könnyen lehetséges, hogy azért, mert olyan csoportoktól (szélsőjobboldaliaktól) kellene elhatárolódnia, amelyek a szűkebb értelemben vett jobboldali értékekkel *is egyetértenek,* de néhány dologban jócskán *túlmennek* azokon.

Végezetül néhány megjegyzés az összeesküvéselméletek és a szélsőjobboldali gondolkodás viszonyáról. A szélsőjobboldali hozzászólások időbeli eloszlásának elemzése ugyanúgy egy bizonyos „alapzaj" létezésére utal, mint az összeesküvéselméleti diskurzusok esetében. Nem biztos, hogy a szövegkereséssel leválogatott halmazok ilyen összehasonlítása szigorú értelemben vett statisztikai következtetések levonására alkalmas. Ennek ellenére érdekes, hogy az Index Politika Fórumán – annak ellenére, hogy a hozzászólások száma állandóan növekszik – bizonyos szavak, szókapcsolatok hónapról hónapra körülbelül ugyanakkora arányában fordulnak elő. Ha a jelenleginél pontosabb operacionalizálás is ugyanilyen állandó alapzajt mutatna ki, akkor az egy olyan mérőszám lenne, amivel jellemezni lehetne az adott gondolkodási séma elterjedtségét, súlyát a politikai köztudatban.

A tartalom szempontjából meglehetősen nagy átfedés van az összeesküvéselméletek és a szélsőjobboldali diskurzus között. A diskurzusban megjelenő politikai pártok közül mindkét esetben az SZDSZ fordul elő legtöbbször, a témák közül a zsidósággal kapcsolatosak a leggyakoribbak, a személyek közül (Orbán Viktoron kívül) Csurka István és Demszky Gábor neve kerül elő különösen gyakran.

Globalizáció, titkos társaságok, Trianon, belpolitikai összeesküvések (szociálliberális, liberális stb.), a sajtó és más médiumok (elsősorban baloldali és liberális címkével), az ország jó hírnevének lejáratása külföldön megjelenő cikkekkel, a politika és a maffia összefonódása – mind olyan téma, amely egyformán „felizgatja" az „összeesküvéshívő" és a szélsőjobboldali fantáziát.

Ugyanakkor biztos, nem minden összeesküvéselmélet szélsőjobboldali, illetve nem minden szélsőjobboldali vélemény tekinthető összeesküvéselméleti magyarázatnak. Az átfedés ettől függetlenül nem igazán meglepő.

Az összeesküvéselméletek közismert és közkedvelt szélsőjobboldali érvelési technikák. A titkos összeesküvő csoport az egyik legfontosabb motívuma a szélsőjobboldali gondolkodásnak is, különösen ha a zsidók vélt összeesküvéseiről van szó, amelyek mind az összeesküvéselméleti, mind a szélsőjobboldali diskurzus „legnépszerűbb" témái. Emellett sokban hasonlít a szélsőjobboldaliak, illetve az összeesküvéselméletekben hívők kiindulási alapja, alapproblémája is: szkepticizmus a politikai berendezkedéssel kapcsolatban, nagy hatalom összpontosulása egy szűk csoport kezében, az átlagember feje felett döntenek az őt érintő kérdésekről (stb.).

Az összeesküvéselméletek és a szélsőjobboldali eszmék egyaránt pontosan kidolgozott, komplex hitvilágot felölelő nézetrendszert építenek fel. Mindkettő jelentős mértékben a sztereotip és sematikus gondolkodáson alapul, mint annyi más megismerési folyamat, amelyben emberek vesznek részt. Különlegességüket azok a közös vagy csak az egyikre vagy a másikra jellemző szereplők, történetek, díszletek, kellékek jelentik, amelyek részben előítéletekből, részben a hivatalos forrásokból, részben az emberek egymás közötti beszélgetéseiből, vitáiból táplálkoznak.

Ezeknek a politikai gondolkodási sémáknak a vizsgálata azért is különösen érdekes, mert képet ad arról, hogyan formálnak véleményt és hoznak döntéseket a politika „laikus" szereplői, akik négyévente egyszer az urnákhoz járulnak.

IRODALOM

Cohn, Norman 1994: *Európa démonai.* Budapest, Corvina.

Fenster, Mark 1999: *Conspiracy Theories – Secrecy and Power in American Culture.* Minneapolis, University of Minnesota Press.

Gamson, William A. 1992: *Talking Politics.* Cambridge, Cambridge University Press.

Heti Világgazdaság 1998: Világ '98, Magyarország '98. (51. december 26.).

Heti Világgazdaság 1999. Világ '99, Magyarország '99. (51–52. december 25.).

Heti Világgazdaság 2000: Világ, Magyarország. (51–52. december 23.).

Lakatos László (szerk. és vál.) 2001: *Összeesküvéselméletek.* Budapest, Új Mandátum. (Megjelenés alatt.)

Pipes, Daniel 1997: *Conspiracy.* New York, Free Press.

Popping, Roel 1997: *Computer Programs for the Analysis of Texts and Transcripts. In Text Analysis for the Social Sciences. Mahwah* (N.J.), Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Stone, Philip J. 1997: Thematic Text Analysis: New Agendas for Analyzing Text Content. In *Text Analysis for the Social Sciences. Mahwah* (N.J.), Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

* * *

CSEPELI GYÖRGY: Szociálpszichológus, az ELTE tanszékvezető professzora (Írása megjelent a Jel-Kép*ben (2001. 2. szám, 1–7. oldal).*

DÉSI JÁNOS: Újságíró, a Népszava *munkatársa.*

NENAD DIMITRIJEVICS: A Közép-Európai Egyetem (CEU) Politológiai Tanszékének professzora.

DONÁTH LÁSZLÓ: Evangélikus lelkész.

HACK JÓZSEF: Szociológus, az ELTE Szociológiai Intézetének PhD-hallgatója.

LOUK HAGENDOORN: Szociálpszichológus, Az Utrechti Egyetem professzora.

HEGEDŰS ZSUZSA: Szociológus, a francia CRNS, illetve a párizsi CADIS főmunkatársa.

GERŐ ANDRÁS: Történész, az ELTE tanszékvezető professzora.

PAUL IGANSKI: Szociológus, az Essexi Egyetemi Szociológiai Tanszékének tanára. (Az itt közölt fejezet „a Do Hate Crimes Hurt More" című írásának bevezetője.)

KALTENBACH JENŐ: Jogász, kisebbségi ombudsman.

KOLTAI PÉTER: Szociológus.

KOVÁCS ANDRÁS: Filozófus-szociológus, az ELTE Szociológiai Intézetének docense.

KOVÁCS ÉVA: Szociológus, a TLI Közép-Európai Tanulmányok Központjának tudományos főmunkatársa.

KRIZA BORBÁLA: Szociológus, az ELTE Szociológiai Intézetének PhD-hallgatója.

JACK LEVIN : Szociológua és kriminológus, a Northwestern University professzora.

GERD MEYER: A Tübingeni Egyetem Politológia Tanszékének professzora.

MIHANCSIK ZSÓFIA: Újságíró.

ÖRKÉNY ANTAL: Szociológus, az ELTE tanszékvezető docense.

PETŐ ANDREA: Történész.

TARIQ RAGI: Szociológus, az INJEP és a Sorbonne CERLIS-CNRS kutatója.

DIETER SCHINDLAUER: Jogász, a bécsi Ludwig Boltzman Institute of Human RITHTS tudományos munkatársa.

VAJDA JÚLIA: Szociológus, az ELTE tanszékvezető docense.

VARRÓ SZILVIA: Újságíró, a Magyar Narancs *belpolitikai rovatának munkatársa. (Itt közölt írása megjelent a* Magyar Narancs *[2000. november, 16. és 23. szám]) MIÉP-leltár, 1–2. rész „Magyarorszéág utolsóállapota" címen.)*

VELANCSICS BÉLA: Újságíró, a Stop *internetes újság munkatársa.*

STANISLAV VYSOTSKY: Antropológus-szociálpszichológus, a Northwestern University Szociológiai és Antropológai Tanszékének tanára.

„Eddig tartott a türelmünk, és elmagyarázzuk nekik,
l a helyük ezentúl. Végül is mi vagyunk itthon, mi vagyunk többen,
mi vagyunk a nemzet."

„Elmenni a jó büdös francba örökre, és nagyon örülni,
hogy nem lógnak a lámpavason."

Akkor lesz rend, amikor az SZDSZ három madara, a rot, a weiss
s a grün végleg elszáll – akkor lesz majd rend itt a földön."

„Most erős kézre van szüksége nemzetünknek."
„Csak tiszta kéz lehet erős."

„Idegenszerű és életellenes átalakulás."

„Az ország idegenek általi megszállása."

ajon a magyar nép meddig tűri még, hogy a magyar parlamentben
mindenféle szedett-vedett bolsevikok üljenek?"

„Náci-szoci-bolsi-komcsi."

Rendet kell teremtenünk Budapesten, és néhány nagyvárosban."

mai másodgenerációs bolsevisták, akik aranykanállal a szájukban
születtek, ráültek a nép nyakára, és a vérünket szívják,
miközben letagadják, honnan jöttek."

„Idegen uralom."

Minden betű, minden hang idegen érdekeket szolgál, hazudik,
vezet, magyarellenes, trágár, ocsmány és perverz, megbecsteleníti
ar kultúrát. Sivárágot áraszt, amiből csak szolgaság következik."

iberális patkányok, ti csak szeretnétek csinálni fasisztákat,
y életben maradjatok, folyamatosan a gázkamrák árnyékában élni,
tudatosítani: TE még mindig bűnös nép vagy, piszkos trükk!"

„Az anyaországban belülről támad a féreg."

ékony, szűk, liberális, nem magyar szívű réteg tör a nép életére,
ki szántszándékkal az országot és foglal el minden kulcspozíciót."

ISBN 963-0093-21-9
9 789630 093217

GYŰLÖLET ÉS POLITIKA

GYŰLÖLET ÉS POLITIKA

szerkesztette
CSEPELI GYÖRGY
ÖRKÉNY ANTAL